LILLIAN FADERMAN

Erkek Aşkının Ötesinde

Rönesanstan günümüze kadınlar arasında romantik dostluk ve aşk

Çeviren: Zülal Kılıç

GÖÇEBE YAYINLARI

Göçebe: 15
Araştırma Dizisi

Surpassing the Love of Men
Romantic Friendship and Love Between
Women from the Renaissance to the Present
Lillian Faderman
Erkek Aşkının Ötesinde
Rönesans'tan Günümüze Kadınlar Arasında
Romantik Dostluk ve Aşk
Çeviren: Zülal Kılıç

© Akçalı Ajans İSTANBUL
Türkçe Yayın Hakkı Göçebe Yayınları

ISBN 975 - 8143 - 11 -5
1. Basım, İstanbul, 1997

Yayına Hazırlayan: Yaşar Selçuk
Kapak Tasarımı: Ali Şimşek
Kapak Resmi: Bedri Rahmi Eyüboğlu

Dizgi: Ekol Tanıtım
Baskı ve cilt: Engin Matbaacılık (0.212) 243 57 63

GÖÇEBE YAYINLARI

Bahariye Caddesi, 37/41 Kadıköy 81310 İstanbul
Tel/Faks: (0.216) 337 72 75

Lillian Faderman

ERKEK AŞKININ ÖTESİNDE

Rönesans'tan Günümüze Kadınlar Arasında Romantik Dostluk ve Aşk

Çeviren: Zülal Kılıç

GÖÇEBE YAYINLARI

Phyllis'e,

herşey için...

TEŞEKKÜR

Beni yüreklendirdikleri ve yardımları için meslektaşlarım ve dostlarım Paula Bennett, Sandra Dijkstra, Ann-Marie Feenberg, Harold Karr, Jonathan Katz, Bill Moritz, Harriet Perl, Margaret Porter, Vivian Pollak, Joachim Ries, Tanya Rutter, Ken Seib, Allen Skei, Bonnie Zimmerman, Brigitte Eriksson'a ve editörüm Maria Guarnaschelli'ye teşekkür ederim.

Görevlerinin çok ötesindeki çabaları için San Diego'daki Kaliforniya Üniversitesi ile Fresno'daki Kaliforniya Devlet Üniversitesinin Kütüphanelerarası ödünç verme bölümlerindeki kütüphanecilere ve Huntington Kütüphanesi çalışanlarına teşekkür ederim.

İlk kaynakça çalışmaları benim çalışmam açısından vazgeçilmez bir önem taşıyan Barbara Grier ve Jeannette Foster'a çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim. Onların bana olduğu kadar benim de gelecek araştırmacılara yardımcı olabilmem en içten dileğimdir.

Kadın aşkının ötesinde olan aşkın,
harikuladeydi benim için.

Davut'tan Jonathan'a
Samuel 2, 1.26

"Erkek aşkının ötesinde" bir aşkla senin olduğuma
yemin ederim.

Lucy'den Harriot'a
***Genç Dul*, William Hayley, 1789**

"Davutça dostluk, sıcak öykünme,
Saray havasında solan utangaç çiçekler,
Kibirli gösterişi, tutukluğu ve sıkıcı biçimi onun,
Buz gibi soğuk, ama bir kuyruklu yıldız kadar parlak,
Sebatla kazanılan, sadakatle pekiştirilen,
Siz, ey soylu zevkler, siz hep ödülü olun onların..."

Sarah Ponsonby ve Eleanor Butler'a ilişkin olarak
Anna Seward, *Şiirsel Yapıtlar*, 1810

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

I. AYRIM

ONALTINCI İLA ONSEKİZİNCİ YÜZYILLAR

A. Fallik Merkezli bir Evrende Lezbiyenlik 17

Bölüm 1. Lezbiyenlik ve Libertinler 17

Bölüm 2. Kadınlar Ne Yapar 26

Bölüm 3 Onsekizinci Yüzyılda Fantezi ve Lezbiyen İmajı .35

Bölüm 4. Travestilik: Baskı ve Dokunulmazlık 45

B. Romantik Dostluğun Kutsallaştırılması 64

Bölüm 1. Aynı Cins Aşkının Yeniden Canlanması: Onaltıncı ve Onyedinci Yüzyıllar 64

Bölüm 2. Onsekizinci Yüzyılda Romantik Dostluk "Modası" 75

Bölüm 3. Cinslerin Savaşı 89

Bölüm 4. Onsekizinci Yüzyıl Yazınında Romantik Dostluk 112

Bölüm 5.Onsekizinci Yüzyıl Yaşamında Romantik Dostluk 131

II. AYRIM

ONDOKUZUNCU YÜZYIL

A. Sevişen Dostlar 165

Bölüm 1. Cinselliksiz Kadın 165

Bölüm 2. Kardeş Ruhlar 178

Bölüm 3. Yeni Kadınlar 204

Bölüm 4. Boston Evliliği 219

Bölüm 5. Aşk ve "Beyinleriyle Geçinen Kadınlar" 237

B. Tepki 272
Bölüm 1. Anti-Feminizmin Yükselişi 272
Bölüm 2. Seksbilimcilerin Katkıları 280
Bölüm 3. Lezbiyen Egzotizmi 297
Bölüm 4. Kötü Lezbiyen 316
III. AYRIM
YİRMİNCİ YÜZYIL
A. Çok Bilmişlik 341
Bölüm 1. Masumiyetin Son Nefesi 341
Bölüm 2. Tıbbi "Bilgilerin" Yaygınlaşması 363
Bölüm 3. Kadını Kendi Yerinde Tutmak 386
Bölüm 4. Edebiyatın Silah Olarak Kullanımı 397
Bölüm 5. İçselleştirme ve Başkaldırı 418
B. Değişim Zamanı 441
Bölüm 1. Lezbiyen-Feminizmin Yükselişi 441
Bölüm 2. Lezbiyen Yazar 460
Bölüm 3. Romantik Dostluk ve Lezbiyen Aşk 484
NOTLAR 491
DİZİN 577

ÖNSÖZ

Bu kitap, Emily Dickinson'un daha sonra yengesi olacak Sue Gilbert'e yazdığı aşk şiirleri ve mektupları üstüne bir inceleme olarak başladı. 20.yüzyılda Emily'nin yaşam öyküsünü yazanlar onunla bir düzine erkek arasında gönül ilişkisi kurmuşlardı; oysa ben şairin yazılarında yaşamının büyük tutkusunun onlardan biri değil, bir başka kadın olduğuna ilişkin kesin kanıt bulduğuma inanıyordum. Ama malzemelerimi toparladığımda, bir şeyin aksadığını farkettim: Dickinson'ın 1850'lerde Sue Gilbert'e son derece tutkulu ve bedensel aşk ilanlarında bulunmasına karşın, duygularını gizleme gereksinimi duyduğuna ilişkin hiç bir belirti yoktu. Eğer gerçekten lezbiyen bir ilişkiyi ortaya çıkarmışsam, neden herhangi bir suçluluk ve telaş kanıtına, bunu aileden ve dostlardan gizli tutma çabalarına rastlamamıştım? Böylesi duyguların, eşcinsel özgürlüğü dönemi öncesinde eşcinsellikle kaçınılmaz olarak bağlantılı olduğu kanısındaydım. Kimi eleştirmenler Dickinson'un Sue Gilbert'e aşk mektubu olduğu varsayılan mektuplarındaki ifadelerin, sadece yaşadığı zamanda moda olan abartılı söyleme uyumdan ibaret olduğunu öne sürerler.

İyi ama, geceleri kalbinin üstünde bir kadının "tatlı ağırlığını" taşıdığını anlattığı, kendisini ara sıra kırıntılar atan bir hanımın evcil kuşu, bir başka kraliçenin kraliçesi olarak tanımladığı şiirleri ne olacaktı? Sue'nun Austin Dickinson'la evlenmesinden hemen sonra, olayı kederle ve karmaşık duygularla izleyen Emily'nin bir sinir krizi geçirdiğine ilişkin verilere ne demeliydi? Emily'nin Sue'ya aşk mektupları yalnızca Viktorya dönemi retoriğinin bir örneği olmadığı gibi, yüzyılımızın büyük bölümünde yaşananlara

benzer bir lezbiyen ilişki de değildi. Acaba Emily'nin döneminde benzer ilişkilerin izlerini bulabilir miyim düşüncesiyle, çağdaşlarının yapıtlarını da incelemeye karar verdim. Carroll Smith-Rosenberg'in "Kadınların Aşk ve Ritüel Dünyası" başlıklı makalesi bulabileceğime işaret ediyordu, ama yalnızca Amerika'da değil, İngiltere, Fransa ve Almanya'da da herhangi bir 19.yüzyıl kadınının mektuplarını inceleyip, hayatının şu ya da bu döneminde bir başka kadına tutkunluk yaşamamış birine rastlamamanın neredeyse olanaksız olduğunu keşfetmeyi beklemiyordum doğrusu. Ayrıca roman ve öykülerde de böylesi kadınlar arası aşk ilişkilerinin sayısız örneğini buldum. Hiç birinde ilgili kadınların yanlış bir şey yapma duygusuna kapıldığının en küçük bir izi, ya da böylesi bir sevginin anormal görülebileceği düşüncesi yoktu. Ayrıca, 19.yüzyılda çeşitli dönemlerde ve yerlerde, kadınlar arası aşk ilişkilerini tanımlamak için "kardeş ruhların aşkı", "Boston evliliği" ve "duygusal dostlar" gibi yaygın deyimler kullanıldığını gördüm.

Önce bu tür romantik bağlantıların, kadınlara evlilik öncesi heteroseksüel aşktan korkunun öğretildiği, onların da tehlikesiz bir duygusal subap düşüncesiyle diğer kadınlara yaklaştıkları Viktorya döneminin bir ürünü olduğunu sandım. Ama çok geçmeden 18.yüzyılın da kadınlar arası aşk için "romantik dostluk" diye bir deyimi olduğunu, bu deyimin her yönden soylu ve iffetli sayılan bir ilişkiyi nitelediğini keşfettim. Romantik dostluklara yalnızca 18. değil, 17. yüzyılda da rastladıktan sonra, Avrupa ve Amerika'daki romantik dostluk kurumunun Rönesans'ta doğduğunu gözledim.

Bu romantik dostluklar, belki genitalin dışında her açıdan aşk ilişkileriydi, çünkü bizimki dışındaki yüzyıllarda da kadınlar, kadınların cinsel tutkularının az olduğu görüşünü içselleştirmişlerdi. Böylece bir yandan birbirlerini öpüp okşar, birlikte yatar, başdöndürücü aşk sözcükleri ve ebedi bağlılık yeminleri ederken, öte yan-

dan tutkularını salt duygu coşkunluğu olarak görebiliyorlardı. Cinsel olarak uyarıldıkları zaman erkekler gibi bunun görünür bir kanıtını taşımadıklarından, dilerlerse kendi kendilerine bile durumu inkar edebilirlerdi. Ama ilişkilerinin genital bir bileşeni olsun ya da olmasın, bu çağların romanları, günlükleri ve mektupları romantik dostların sürekli kalplerini birbirlerine açtıklarını ve heteroseksüel aşkın söyleminden hiç farklı olmayan bir dil konuştuklarını gösteriyordu. Birbirlerine ebedi "sadakat", "her zaman birbirlerini düşünme", birlikte yaşama, hatta birlikte ölme sözleri veriyorlardı.

Romantik dostluklar konusunda beni şaşırtan, toplumun bu ilişkileri toplumsal yapı için bir tehdit saymaması, anlaşıldığı kadarıyla bunlara göz yummasıydı. Günümüzde kesinlikle ürkütücü görünen böylesi ilişkilerin, diğer çağlarda ürkütücü görünmemesinin nedenini bulmak zorundaydım. Kadınların tüm aynı-cins ilişkilerine göz yumulmadığını keşfettim. Aynı-cins aşk ilişkilerine giren travesti (yani, erkek gibi giyinen ve çoğu kez kendilerini erkek gibi göstermeye çalışan) kadınlar genellikle baskıya uğruyor, hatta bazen idam ediliyorlardı. Bir kadının giysi seçimi, neden erkeklerin onun bir diğer kadına aşkını soylu ve güzel bularak övmelerini ya da bunun için onu falakaya yatırmalarını belirleyen ağırlıklı bir faktör olmuştu?

Kuşkusuz bu soruya verilecek ilk yanıt, erkek gibi giyinen kadının cinsel olarak da erkek gibi davrandığının varsayıldığıydı. Kadın kendi cinsine uygun giysiler giydiğinde, cinsel açıdan saldırgan olmadığı düşünülebilirdi; saldırgan olmayan iki kadın ise, birlikteyken erkeklerin kadın bedeni üstünde iddia ettikleri mülkiyet haklarını zedeleyecek bir şey yapmazlardı. Ama yanıtın gerçekte daha karmaşık olduğunu gördüm. Kimi dönem ve yerlerde lezbiyen cinsel ilişkileri olduğu bilinen ve bunu bir dokunulmazlık içinde sürdüren çok sayıda kadın vardı. Kadınsı göründükleri süre-

ce, cinsel davranışları kadınların erkekler bulunmadığı zaman yaptıkları bir şey, ya da heteroseksüel aşkın çıraklık dönemi ya da çerezi gibi görülebiliyordu. Ama eğer çiftten biri ya da her ikisi erkeksi ayrıcalıklar talep ederse, lezbiyenlik artık "koyunun olmadığı yerde.." türünden bir davranış olmaktan çıkıyordu. Özünde toplumu en rahatsız eden şey lezbiyenliğin cinsel yönü değil, erkek gibi davranan kadınların erkek ayrıcalıklarını da ele geçirme çabasıydı.

Ama incelemekte olduğum romantik kadın dostluklarının çoğunda, büyük olasılıkla, cinsel ilişkinin olmadığı izlenimini ediniyordum. O halde, romantik dostlukla lezbiyen aşk arasındaki başlıca fark bu muydu? Havelock Ellis ve Sigmund Freud gibi ilk seksbilimcilerin (ki lezbiyen teriminin ilk çağdaş tanımını onlar önermişti) aktardıkları lezbiyen vakaların çoğunda aşk ilişkileri genital olmayan, Viktorya dönemi ve hemen sonrasından kadınların söz konusu olduğunu keşfettiğimde, lezbiyenliğin tanımı kafamda biraz karıştı. Eğer lezbiyenlik onlar için özel olarak cinsel bir olgu değilse, o halde neydi? Birçok yönden daha önceki çağlarda rastladığım romantik dostluklardan farklı görünmüyordu. Seksbilimcilerin kanıtları bile, eşcinsellik teriminin romantik dostluğu tanımlamakta ne kadar geçersizse, lezbiyenliği tanımlamakta da aynı ölçüde geçersiz olduğunu gösterir gibiydi. Kadınların aşk ilişkilerinin çok ender olarak bu ifade alanıyla sınırlı olduğu, kadınlar arası aşkın yalnızca erkek fantezileri edebiyatında öncelikle cinsel bir olgu olduğu açıklığa kavuşuyordu. "Lezbiyen", iki kadının en güçlü duygu ve sevgilerinin birbirlerine yönelik olduğu bir ilişkiyi tanımlamaktadır. Cinsel temas şu ya da bu ölçüde bu ilişkinin bir parçası olabilir ya da hiç olmayabilir. Kadınlar zamanlarının çoğunu birlikte geçirmeyi ve yaşamlarının çoğu yönlerini birbirleriyle paylaşmayı tercih etmektedirler. "Romantik dostluk" da benzer bir ilişkiyi tanımlıyordu.

Bu düşünceyi meslektaşlarımla tartışırken, bizim cinsel devrim ötesi çağımızda bazılarının, yirminci yüzyıl öncesinde çoğu kadın aşk ilişkilerinin büyük olasılıkla genital olmadığı konusundaki ısrarımı kabul etmekte güçlük çektiğini, bir bölümünün ise bu ilişkilerin genital olmadığına inandığını, ama buna rağmen ciddi ilişkiler oldukları, kadınların birbirlerine bağlılık yeminlerinin gerçek olduğu ve bunun yalnızca duygusal aşırılığın bir başka örneği olmadığı fikrini kabul edemediklerini gördüm. Bana kalırsa, onların güçlükleri, günümüzün davranış ve tutumları için doğru olanın, tüm zamanlar için doğru olduğu varsayımından kaynaklanıyordu.

Ama cinsel örüntüler yüzyıllar boyunca genellikle çok büyük değişikliklere uğramışlardır ve Avrupa ile ABD'de insanların büyük olasılıkla şimdi eskiye göre daha cinsel oldukları kanıtlanabilir.[1] Yüzyılımızda bile, özellikle de kadınların cinsel ifadeleri konusunda büyük değişim olduğu açıktır. Örneğin, 1850'lerde Londra'nın birkaç mahallesinde meslekleri bilinen 339 "gayrı meşru" anne arasında yalnızca üçünün "iyi aile kadını" olduğu bilgisinden, 19. yüzyılda orta sınıf kentli kadınların evlilik dışı cinsel ilişkilerinin çok az olduğu çıkarılabilir. "Gayrı meşru" annelerin çoğu hizmetçiydiler. Evlilik öncesi cinsel ilişki ancak bu yüzyılın başında, bağımsızlıkları arttıkça kendilerini erkeklere "benzer" (yani onlarla eşit) saymaya, dolayısıyla da cinsel ilişkiden zevk alabileceklerini ve bu zevke hakları olduğunu düşünmeye başlayan orta sınıf kadınlarının yaşamında önemli bir gerçeklik oldu. Tutumlar ve deneyimler daha yakın zamanlarda da değişmeye devam etti. 1950'lerde Alfred Kinsey evli olmayan kadınların cinsel davranışlarını araştırdığı zaman, görüştüklerinin yalnızca yüzde 20'si ondokuz yaşından önce cinsel ilişki yaşamışlardı. Benzer bir örnekte bu sayı 1971 yılında neredeyse yüzde 50'ye çıkmıştı.[2] 1969 yılında Amerikalıların yüzde 68'i "insanların evlenmeden önce cinsel ilişkide bulunmasının yanlış olduğuna" inanıyordu. Dört yıl sonra,

1973'te bu sayı yüzde 48'e düşmüştü.[3] Kadınlar arası aşkın cinsel örüntülerini izlemek daha güçtür, çünkü lezbiyen aşk "gayrı meşru" çocuk gibi bir iz bırakmamaktadır. Ayrıca kadınların lezbiyen cinselliğe ilişkin görüşlerini ele alan pek az araştırma yapılmıştır. Ama kadınların aynı-cins ilişkilerinin, heteroseksüel ilişkilere benzer bir model izlediği varsayılabilir. Bu nedenle de, diğer yüzyılların günlük, mektup ve yazınında kadınlar arası aşkın çok sayıda kanıtı bulunmasına karşın, bu aşkın cinsel ifadesine ilişkin pek ipucu bulunmamaktadır.

Araştırmalarımdan ayrıca, aşkın ancak yüzyılımızda cinsel dürtünün bir incelmesi olarak görüldüğü, oysa diğer çağlarda romantik aşkla cinsel dürtü arasında çoğu kez ilişki kurulmadığı sonucuna ulaştım.[4] Kuşkusuz romantik dostlar arasında cinsel ifadenin düzeyi, tıpkı bugün açıkça lezbiyen olan kadınlar arasında olduğu gibi farklılık gösteriyordu. Ama, kadınların herhangi bir olası cinsel dürtüyü gizlemeye zorlandıkları geçmiş dönemlerde, kadınlar arasındaki çoğu aşk ilişkisi muhtemelen günümüzde olduğundan daha az fizikseldi. Öte yandan bu romantik dostluklarda açık cinsel ifadenin bulunmaması, kadınların birbirlerine karşı tutkularının ciddiyet ya da yoğunluğunu azaltmayacağı gibi, eğer "lezbiyen" ile iki kadının herkesten çok birbirlerine bağlı olduğu, her şeyi aşan bir duygusal ilişkiyi kastediyorsak, 16., 17., 18. ve 19.yüzyıllarda her yerde rastlanan bu romantik dostlukların "lezbiyen" olduğu gerçeğini değiştirmez.

Ama bu sonuç beni yeniden önemli bir soruyla karşı karşıya getirdi: Eğer söz konusu duyguların niteliği ve yoğunluğu açısından romantik dostluk lezbiyen aşktan farklı değilse, neden o halde eski çağlarda göz yumulan bu ilişkiye çağımızda baskı uygulanıyordu? Neden bunlar o zamanlarda normal, şimdi ise anormal görülüyordu? Emily Dickinson'a ilişkin çalışmalarımdan, özellikle de yeğeni Martha Dickinson Bianchi'nin 1920'lerde yayına hazır-

larken Emily'nin Sue Gilbert'e *hiç bir çekingenlik içermeyen* aşk mektuplarını nasıl sansürlediğini gözlediğimde, bunların yayınından önce geçen altmış-yetmiş yıl içinde toplumun kadınlar arası aşka bakışının nasıl kökten değişmiş olması gerektiğini farkettim. Peki, bu değişim nereden kaynaklanıyor, kendini tam olarak nasıl gösteriyordu? Kadınların konumunun ilgilendiğim ülkelerde bu süre içinde önemli ölçüde değiştiği açıktı. Ama bu durum kadınlar arası aşkın hoş görülüp görülmemesini neden etkilesindi? Böylesi aşkları tıbbi bir sorun olarak tanımlayan 19. yüzyıl sonu, 20.yüzyıl başlarında yaşamış seksbilimcilerin bu ilişkilere yönelik yeni yaklaşımlarda belli bir rol oynadıklarını kavradım. Ama neden tam da o dönemde ortaya çıkmışlardı ve neden söyledikleri o kadar kolay kabul görmüştü? Elli yıl önce böylesi iddialar büyük olasılıkla yerden yere vurulacak, sonra da gözardı edilecekti.

Yirminci yüzyıl yaşam ve yazınında romantik dostluklar aramaya devam ederken, 1. Dünya Savaşından sonra kadınlar arası aşkın açıkça ifade edilme olanağının pek kalmadığını gözledim. Kadınların değişen konumu ve yeni "tıbbi bilgiler", bu sevgiye yeni bir bakış açısı getirmişti. Doğal olarak kadınlar arası aynı-cins aşkının çok sayıda kanıtını buldum, ama bunlar artık her zaman farklı, yasadışı bir konuma düşmüşlerdi. İşte bu gözlem beni bu yasadışı konumun yirminci yüzyılın toplumsal tabularına karşın kadınları sevmeye devam eden kadınları nasıl etkilediğini araştırmaya yönlendirdi. O zaman heteroseksüellerin yazdığı 20.yüzyıl lezbiyen yazınında kadınlar arası aşkın çoğu kez bir hastalık olarak gösterilmesinin ötesinde, lezbiyen olduğunu söyleyen kadınların bile bu görüşleri içselleştirdiğini farkettim. Bu durum, 1960'lara kadar kendilerine duydukları kuşku ve nefretle dolu olan kendi yazınlarına da yansımıştı.

1960'lar hem cinsel devrimin, hem de yeni feminist hareketin başlangıcı oldu. Ama neden bu iki hareket kadınlar arası aşka iliş-

kin tutumları değiştirebilmişti? Lezbiyen seksin hem erkek hem de kadınları "uyarıcı" olarak teşvik edildiği [1960'ların] "serbest aşk" partilerinde, kadınları daha seksi yaptığı için lezbiyen seksi kınamak yerine buna göz yuman libertin toplumun çağdaş bir benzerini gördüm. Ama daha da önemlisi lezbiyen-feminizmde, iki kadının birbiri için her şey olduğu, onlardan tümüyle ve dışlayıcı biçimde farklı olan erkeklerle pek ilişkilerinin olmadığı romantik dostluğun çağdaş bir benzerini gördüm. Bana, kadınların aynı-cins aşkı bir anlamda tam bir daire dönüşü yapmış gibi geldi. Doğal olarak romantik dostlukla lezbiyen aşk arasında farklar buldum, ama başlıca fark açık cinsel ifadeden çok, kadınların yirminci yüzyılda artan bağımsızlıklarıyla ilgiliydi. Şimdi bir kadın, bir diğer kadınla ömür boyu bir aşk ilişkisi sürdürmeyi umabilir. Bu onun birincil ilişkisi olabilir. Oysa geçmişte romantik dostların, her şey bir yana ekonomik nedenlerle, böyle bir olanağı pek yoktu. İkisi arasındaki tek önemli ayırım bu göründüğü için, eğer diğer çağların romantik dostları bugün yaşasaydılar çoğunun lezbiyen feministler olacağını, günümüzün lezbiyen feministlerinin diğer çağlarda yaşasalardı, çoğunun romantik dostlar olacağını kestirmeye cesaret edebiliyorum.

Lillian Faderman
Temmuz 1980

I. AYRIM

ONALTINCI İLA ONSEKİZİNCİ YÜZYILLAR

A. Fallik Merkezli bir Evrende Lezbiyenlik

Bölüm 1. Lezbiyenlik ve Libertinler

Onaltıncı yüzyılda Fransız Pierre de Bourdeille, Seigneur de Brantôme, (1540-1614) ağırlıklı olarak II. Henri'nin sarayındaki kadınların aşk maceralarını işleyen, *Güzel ve Çapkın Hanımların Yaşamı* adlı yapıtına kadınlar arasında aşk hakkında uzun bir bölüm eklemiştir. Yazar bu bölümde bazı hanımların sevgilileriyle birlikte Comte de Chasteau-Villain'in galerisine gittiklerini ve orada çok güzel resimler gördüklerini anlatır. Resimlerin birinde "bir hamamda çıplak bazı hanımlar, birbirlerine dokunup birbirini eller, bir diğerini okşar, sarılıp sever ve tüm gizli güzelliklerini son derece çekici, hoş ve başarıyla sergiler durumda" gösterilmektedir. Resim cinsel olarak öylesine uyarıcıdır ki, Brantôme'a göre gruptaki soylu hanımlardan biri tümüyle kendinden geçip, "aşk çılgınlığıyla çılgınlaşarak", aşığından kendisini hemen eve götürmesini ister: "Çünkü içimdeki ateşi daha fazla tutmam mümkün değil. Gidip bunu söndürmem gerek; canımı yakıyor bu yangın". Brantôme bu bölümü, kendisinin (ya da okuyucularının) bir kadının birbirlerini

okşayan diğer kadınların resminden uyarılmasını olağandışı bulabileceğine ilişkin bir ima olmadan bitirmektedir. Yalnızca şunu söyler: "Böylece sadık sevgilisinden zevk almak üzere aceleyle uzaklaştı."[5]

Brantôme kadınların çoğu zaman cinsel oyunlara girmeye hazır oldukları görüşündedir. Bu da aşık için her zaman sevindirici, ama koca için kaygılandırıcıdır. Brantôme kadınların cinsel arzularına karşı kendisinin ve toplumunun ikircimli duygularını, onların bütün cinsel maceralarını büyük bir heyecan ve zevkle anlatıp, sonra da yasak heteroseksüel ilişkilere girişen kadınlara sık sık fahişe diyerek sergiler. Bu ikircimin pek farkında görünmez, ama meselenin sonunda o zamanın üst sınıfları için miras konusuyla bağlantılı olan meşruluk sorununa indirgendiği anlaşılmaktadır. Kocasını aldatan bir kadın aşığından edindiği bir oğlanı kocasına yamamaya çalışabilir, bu oğlan da kocanın mülkü üstünde haksız iddialarda bulunabilirdi. Aldatılma korkusu ve erkeklerin diğer erkekleri boynuzlamaktan aldıkları açık zevk, 16.yüzyıl Fransa'sında II.Henri'nin sarayında ve onu izleyen yüzyıllarda gerçek bir sabit fikir haline gelmişti.

Donna con donna (Brantôme'un lezbiyen aşk için kullandığı sözcükler) gayrı meşru sonuçlar vermeyeceğinden, Brantôme'un iddiasına göre birçok koca "karısının erkekler yerine bu tür aşkı seçmesinden çok hoşnut oluyor, onun böylece pek o kadar delidolu olmayacağını düşünüyordu ".[6] Ama yazar hemen ardından, koca olmayıp da başkalarını boynuzlamak isteyen erkeklere *donna con donna* yapmasına izin verilen kadınların onlar için ebediyen yitirilmiş olmadığı güvencesini vermektedir. Bu kadınların hepsinin başı olan Safo bile sonunda, uğruna hayatını verdiği genç Phaon'a aşık olmuştu. Brantôme'a göre çoğu kadın için lezbiyenlik yalnızca erkeklerle seksin çıraklık dönemiydi. Diğerleri için ise erkek bulamadıkları zaman işe yaramakta, bulunca da ilginçliğini yitirmek-

tedir. Diğer kadınlarla aşk yapan kadınların çoğu "skandala yol açmayacak bir fırsat ve olanak bulur bulmaz... hemen arkadaşlarını terkederek, kollarını iyi bir adamın boynuna sarmaya koşacaktır".[7]

Donna con donna'nın tehlikesiz olmasının bir nedeni de penisin penetrasyonunun ya da döllenmenin söz konusu olmamasıdır - Brantôme'a göre lezbiyenliği savunanlar, "bir kaba su koymakla, yalnızca onun çevresini ve ağzını sulamak arasında büyük fark olduğunu" söylemektedirler.[8] Brantôme özellikle dulların ve bekar kadınların "bu uçucu ve boş şeylerden zevk almakta, erkeklere gidip namuslarına leke sürmek yerine kendilerini buna adamalarında" haklı görülebileceklerine inanır. Herhalde burada kastettiği gayrı meşru bir çocuk sahibi olmaktır.

Brantôme'un tutumu 16. ve erken 17. yüzyıl Fransa'sının libertin şairlerinde de yinelenir. Denis Sanguin de Saint-Pavin'in (1595-1670) XXXIII. sonesi heteroseksüellikten alınmış terimlerle birbirini seven, her biri umutsuzca bir diğerini tatmin etmeye çalışan iki güzel kadını anlatıyor: "Bazen aşık metres oluyor/ Bazen metres aşık". Saint-Pavin, "Bize vermeyi reddettikleri zevkleri/Aşklarında boşuna arayan/ Kendi kendilerini kandıran akılsızlar" diye adlandırıyor onları. Dile getirilmese de, kadınların çok geçmeden bu boş çabalardan erkeklerin kollarına kaçacakları ve orada sonunda gerçek cinsel zevki bulacakları anlaşılmaktadır.[9]

Pontus de Tyard'ın (1521-1605) "Başka bir Kadını Seven Kadına Ağıt"ında da lezbiyen aşkın yarattığı bunalım vurgulanmaktadır. Şiirin başlangıcında, kadın konuşmacı aşkta güzellikle iffeti bağdaştırmanın mümkün olmasını ne kadar istediğini anlatır. Yüksek idealleri uğruna erkek aşkını reddetmiştir:

Çok iyi biliyorum yüzyılımızı:
Erkekler güzelliği sever, iffete gülerler.
Güzellik ne kadar zevk verirse onlara, iffet o kadar yiter.

Ama Aşk Tanrısı kadının heteroseksüel şehvete tenezzül etmemesini alaycı biçimde cezalandırarak, onu başka bir kadına karşılıksız aşka zorlamıştır. Sevgilinin saçlarına bağladığı görünmez kurdele, konuşmacıyı kadına doğru çekmektedir; tanrı konuşmacıyı ateşlendirmekte, sevgilinin ise onu biraz yüreklendirdikten sonra kadına sırtını dönmesini sağlamaktadır. Pontus de Tyard, Brantôme'un iki kadın arasındaki aşkın uzun sürmeyeceği görüşünü paylaşır. Kadınlardan biri ya da öteki çok geçmeden bundan bıkacaklardır -belki bu nedenle de, erkeklerin bundan korkmasına gerek yoktur.

Ama de Tyard bir yandan lezbiyen aşkı geçici görüp insanın Aşk Tanrısını ve heteroseksüel arzuyu korkmadan küçümseyemeyeceğini belirtirken, öte yandan konuşmacıyı donkişotvari de olsa etkileyici bir kahraman olarak betimlemektedir. Zamanında Damon ile Pythias, Herkül ile Nestor, Aeneas ile Achates'in erkek aşkını yücelttikleri gibi, kadın da sevgilisiyle birlikte kadınlar arası aşkı yüceltmeyi ummuştur.[10] Başarısızlığa mahkumdur, ama yazarda kadına karşı gizli bir hayranlık sezilmektedir. Aynı izlenim Brantôme'un erkek ve kadın eşcinselleri karşılaştırmasından da edinilir: "Bir kadının erkeksi olması, tam bir Amazon olması ve bu biçimde şehvet düşkünü olması, bir erkeğin Sardanapalus ya da Heliogabalus ve onların sayısız günah yoldaşı gibi kadınsı olmasından çok daha iyidir. Çünkü kadın ne kadar erkek gibi olursa, o kadar yürekli olur."[11]

16.yüzyılın sonu ile 17.yüzyılın başlarında lezbiyen aşkla dalga geçen bazı şiirler de vardı. Örneğin François Mainard'ın (1582-1646) "Tribades seu Lesbia" adlı şiirinde yazar "Güzel Phyllis"e parmağının, bildiği diğer şeyler yanında işemesini de bilseydi, ağza alınamayacak başka bir şeyin yerine geçebileceğini söylemektedir.[12] Ama bunların hiç birinde Mathurin Regnier'in (1573-1613), "doğa düşmanı, kızgın kulanpara"ya hitap ettiği "Kulanparalara

Karşı" şiirindeki erkek eşcinselliğine karşı şiddetli öfke gözlenmez.[13] Regnier, ona göre en dehşet verici düşkünlük ve toplum karşıtı davranış olan şeyi yapan kulanparayı anlatmaktadır şiirinde. Genelde erkek yazarlar lezbiyen aşkına, aç ve sızlayan bir yaratığın karşısında onun karnını doyurup acılarından kurtarmanın kendi elinde olduğunu bilen birinin duyduğuna benzer bir şefkatle bakıyorlardı.

Fransız libertin yazınında lezbiyen aşka karşı en yaygın yaklaşım ise, bunun yalnızca heteroseksüel aşka bir giriş olduğuydu. Bu, Nicolas Chorier'in 17.yüzyıl ortasından *Satyra Sotadica*'sı gibi pornografiden başka bir şey olma iddiasında olmayan kitaplar ve Giacomo (Jacques) Casanova'nın *Memoirs*'ı* gibi gerçeğe dayandığını savunan yapıtlar için özellikle geçerliydi. Chorier görüşünü en açık saçık ifadelerle sunmaktadır: İki lezbiyen kadın seksi tartışır, tartışmalarını uygularlar ve onlar birbirlerini uyardıktan sonra yanlarına gelen erkeklerle cinsel ilişkiye girerler.

18.yüzyıldan anılarında Jacques Casanova biraz daha ustaca davranır, ama sonunda aynı hedefe varır. Casanova kitabının 4. Cildinde manastıra kapatılan bir kadınla nişanlıdır. Aynı zamanda o manastırdaki bir rahibenin aşığıdır ve rahibenin genç kızı "Safo'nun sırlarıyla" tanıştırdığını memnunlukla öğrenir.[14] Casanova iki kadınla birlikte görüştüğünde onları birbirlerine duydukları "karşılıklı eğilim"den dolayı kutlar ve onların aşk yapmalarını seyretmekten büyük zevk alır: "Bu beni çok güldürdü". Bu eğlencelerini bozmanın aklına bile gelmediğini, tersine gösterilerini sürdürmeleri için onları uyardığını söyler.[15] Kadınlar birbirlerini Casanova ile paylaşmaktan mutludurlar, erkek ise onların yeni cinsel keşiflerinden ancak yarar sağlamaktadır; ama genç nişanlısının neyin ne olduğunu hiç akıldan çıkarmaması için, ona (ve okuyucuya) na-

* Anılar

zikçe lezbiyen aşkın ciddiye alınamayacağını ve erkekle kadın arasındaki cinsel ilişkinin gerekleri karşısında doğal olarak baş eğeceğini hatırlatır: "Sizin karşılıklı aşkınız değersiz saçmalıktan başka bir şey değildir -duyuların bir aldanması yalnızca. Birlikte aldığınız zevkler, başka zevkleri dışlayıcı değildir... Eğer MM'nin bir aşığı olsa sen ona ne kadar kızabilirsen, o da seninkine o kadar kızabilir."[16]

Olay üçünün kendilerini hep birlikte yatakta bulmalarıyla doruğa ulaşır. Casanova önce "iki keyif ehlimin verimsiz çekişmelerinin seyrinden" aldığı zevkle yetinir ve onların çabalarıyla eğlenir. Ama çok geçmeden o da uyarılır "ve şehvet ateşiyle yanarak, kendimi onların üstüne attım ve onları peşpeşe aşk ve zevkten bayılacak hale getirdim."[17] Böylece okuyucuya yalnızca cinsel gücünün eksiksizliğinin değil, aynı zamanda lezbiyen seksin erkekler için hiç bir tehdit oluşturmadığının da güvencesini verir. Kısır bir oyundur bu, görüntüsü yalnızca erkek seyircide afrodizyak etkisi yapar ve tüm katılanlar sessizce cinsel zevk için penisin vazgeçilmez olduğunu kabul ederler.

16. ve 17. yüzyıl İngiltere'sinde lezbiyenliği konu alan buna benzer erotik yazın pek yoktur. Olanların da Fransızlardan alındığı anlaşılmaktadır. Örneğin, *A Dialogue Between a Married Lady and a Maid* * (1688) özünde Chorier'in *Satyra Sotadica*'sının çevirisidir. İngiliz yazarlarının çoğunlukla penissiz cinsel ilişki olasılığının farkında olmadıkları gözlenir. Safo'nun aşk şiirlerini bilen ve şiirlerde hem konuşmacının, hem de sevgilinin kadın olduğunu kavrayabilen okumuş kişiler, sıcak iklim kadınlarının her türden sefihliği icat edebileceğini kabul etmiş, ama İngiliz kadınlarında böyle bir eğilim olabileceğine anlaşılan pek inanmamışlardı.

Cinsel sorunları ele alan 18.yüzyıl tıp kitapları bile genel olarak lezbiyenliği sapıklık kategorilerine dahil etmezler. *The Ladies*

* Evli bir Hanımla bir Genç Kızın Sohbeti

*Dispensatory; or Every Woman her Own Physician** (1740) adlı kitabın mastürbasyonun kötülüklerine ilişkin bölümünde, lezbiyenlik mastürbasyonla birlikte gruplandırılmaktadır. Göründüğü kadarıyla yazar lezbiyenliği bu sorunun bir biçimi olarak saymakta, ama özel ilgi gösterilmesi gereken bir konu olarak ayırmamaktadır. Mastürbasyon yapan kadınlardan altı vaka ve bu alışkanlıklarının onların üstündeki etkileri ayrıntılı olarak aktarılmaktadır. Bu etkiler arasında bütün vücutta kaşınma, ellerde duygusuzluk, cinsel soğukluk, klitorisin uzaması, şiddetli sırt ağrıları, nöbet, kusma, nemfomani, kısırlık ve ölüm bulunmaktadır. Ancak bir vakada bir kıza *mastürbasyon* "günahını... annesinin oda hizmetçisi öğretmişti. Kadınlar bu uygulamayı yedi yıl sürdürmüşler, birbirlerine zevk vermek ve aldıkları hazzı artırmak için her yolu denemişlerdi". Bu yaptıklarının sonucunda, kızın klitorisi büyümüştü. Yazar bunu mastürbasyonun olağan bir sonucu olarak görmektedir. Kız diğer vakalarda sözü edilen öbür felaketlerin hiç birine maruz kalmamıştı ve cinsel deneyimlerinde bir ortağının olması, anlaşılan üstünde uzunca duracak kadar önemli görülmemişti.[18] Birlikte mastürbasyonun "lezbiyenlik" olduğu belli ki yazarın aklına gelmemişti.

18.yüzyıl İngiliz yazınında lezbiyenliğin en kapsamlı tartışmasına 1749 yılında yayınlanan John Cleland'ın *Memoirs of a Woman of Pleasure (Fanny Hill)*** adlı kitabında rastlanır. Brantôme ve Casanova'dan farklı olarak, Cleland gerçek kişiler hakkında yazma iddiasında değildi. Açık amacı, belgecilik değil uyarıcılıktı. Cleland, pornografi yazınının genel üslubuna uyarak, ele aldığı fuhuş dünyasını özünde ahlâkdışı olarak betimliyordu (gerçi Fanny'nin değerleri sonunda o büyük burjuva dünyasının da değerleri olmuştur). Gene de lezbiyenlik hakkındaki görüşü daha ön-

* Hanımlar Dispanseri, ya da Her Kadın Kendi Doktoru

** Bir Hayat Kadınının Anıları (Fanny Hill)

ceki Fransız yapıtlarınkiyle aynıdır, lezbiyenlik heteroseksüel ilişkiye giriş diye düşünülüp pek ciddiye alınmaz. Romanda görevi genç kızları genelevin adetlerine "alıştırmak" olan Phoebe, Fanny'yi genital uyarıyla tanıştırır - ama genç kıza (ve okuyucuya) bunda her şeyin eksik olduğunu, çünkü penisin bulunmadığını hatırlatır. "Seni ilk kez kadın yapan ne kadar mutlu bir adam olacak!" der Phoebe. "Ah, senin hatırın için keşke erkek olabilseydim." Phoebe yeteneklerini gösterdikten sonra, Fanny iştahının açıldığını farkeder, ama doğal olarak bu durumda doyum olamaz. "Şimdi daha doyurucu bir yemek özlemeye başlamıştım ve kendi kendime artık bu kadın kadına saçmalıkla daha fazla zaman kaybetmeme sözü verdim," der Fanny. Phoebe'nin Fanny ile başlıca cinsel tekniği parmakla vajinal uyarıdır -seksin ayaktakımı hakkındaki tüm bilgisine karşın, Cleland'ın kadının cinsel tepkisinde klitorisin rolü hakkında pek fikri olmadığı anlaşılmaktadır- ama parmakları eşinde orgazm yaratacak ya da kızlık zarını yırtacak kadar uzun değildir. Cleland böylece kadınların birlikte yaptıklarının onları ne tatmin ettiğini, ne de onları bekaretlerinin o değerli işaretinden yoksun bıraktığını savunmaktadır. Erkeklerin, lezbiyen sevişmeye alaycı bir hoşgörüden başka bir tutum almaları için hiç bir neden yoktur.

Fanny'nin (bu romantik pornografik romana uygun olarak sonunda kocası olacak adamla) ilk tam heteroseksüel deneyimiyle, kadınların birbirleri için ve birbirlerine ne kadar az şey yapabileceklerinin altı çizilir. Fanny bu olayı "mahvım" diye tanımlar - doğal olarak seksle ilk kez tanıştığı, kızlık zarı yırtıldığı için. Cleland bir kadının diğerinin zarını yırtamayacağını varsaydığından, birlikte yaptıkları ne onları "mahvedecek" kadar önemli, ne de birbirlerine aşık olmalarına yetecek kadar etkilidir.

Politik çağrışımları bulunması, yani özerk kadınlarca erkeklerin zevki ya da başka seçenek olmadığı için değil de, kadın bağım-

sızlığının bir ifadesi olarak uygulanması durumunda lezbiyen seksse böylesi centilmence terimlerle yaklaşılmıyordu. Fransa'da II. Henri'nin sarayı gibi cinsel ifadenin görece özgür olduğu zaman ve yerlerde, dizginlerine fazla itiraz eder görünmeyen kadınların lezbiyen cinsel ilişkiye girdiği ortaya çıkarsa, erkekler özel olarak rahatsız olmuyorlardı. Erkeklerin, yirminci yüzyılda artık mümkün olmayan, fallik merkezli bir özgüvenleri vardı. Kadınlar için hiç bir açıdan gereksiz olabileceklerine inanamıyorlardı. Her şeyden önce, kadınların yaşayabilmek için erkeklerle bağ kurmaları gerektiği evrensel bir gerçekti. Heteroseksüel bağların vazgeçilmez önemi karşısında, kadınlar arası aşkın talepleri pek hafif görülebiliyordu. İkinci olarak da, erkeklerin fallik merkezli dünyasında bir kadının erkek olmadan ciddi bir cinsel zevk alabileceği düşünülemezdi.

Ama bu yüzyıllarda bir travesti lezbiyen cinsel ilişki durumunda yakalanırsa, erkekler ne sırıtır ne de göz kırparlardı, çünkü bu kadının ona biçilen rolü reddettiğine işaret eder ve öfke yaratırdı . Oysa lezbiyen cinsel ilişkilere giren, ama başka açılardan erkeksi ayrıcalıklar ister görünmeyen bir kadın en fazla ikircimli duygularla karşılaşırdı -o da eğer davranışı dikkate değer görülürse. Lezbiyen cinselliğe erkek eşcinselliğinden daha hoşgörüyle davranılmasının nedeni belki de, erkek eşcinselliğinin bir erkeğin kadınsı davranışa girebileceği anlamına gelmesidir. Bu da doğası itibariyle aşağılatıcı bir şeydir. Kadın eşcinselliği bir kadının erkeksi davranması demektir, ki bu Brantôme'un da öne sürdüğü gibi, doğal olarak iyidir. Kadın takındığı erkek tavrını çok ciddiye almadığı, bunun onun erkeklerin herhangi bir toplumsal ayrıcılığına hak kazandırdığını sanmadığı sürece, erkekler onu bir ölçüde takdir etmelidirler. Tıpkı söylentiye göre Yunanlı savaşçıların yendikleri Amazonları takdir ettikleri gibi.

Yirminci yüzyılda lezbiyen seksi işleyen pornografide çoğu

ğunu kavrar. Ancak, Amazon'un (ve doğal olarak kendisinin) değişmez biçimde kadın olduğuna inandığından, yalnızca yaşamını Zelmane ile geçiremeyeceğine değil, aynı zamanda iki kadının cinsel olarak aşklarını tamamlamalarının bir yolu olmadığına yanar:

> ..bana acı veren olanaksızlıklar: çünkü, yasadışı istekler zevk alındıktan sonra cezalandırılır; ama olanaksız isteklerin cezası bizzat isteğin kendisidir... En açgözlü adam bile hiç bir zaman kısır bir topraktan servet kazanmanın özlemini çekmez. Neden? Çünkü bu olanaksızdır. En hırslı yaratık göğe tırmanmak için kafa yormaz. Neden? Çünkü bu olanaksızdır. Neden o halde sen ey Aşk, arzumun önüne çıkarılması aynı derecede olanaksız güzel bir elişi örneği koyuyorsun? [20]

Gene de, 16.yüzyıl İngiltere'sinde penissiz aşk olanaksız görüldüğünden, sonraki dönemlerde böylesi davranışlara yakıştırılacak karalamalar olmadan, kadınların birbirlerine karşı son derece bedensel davranışlarda bulunmalarına izin verilirdi. Philoclea'nın yakınmasından sonraki bölüm, "caiz" bedensel ifade biçimlerinin bir örneğini içermektedir. Hem Philoclea, hem de kızkardeşi Pamela aşkta düş kırıklığına uğramışlardır. Dertlerini birbirlerine açmaya karar verirler ve "daha iyi konuşabilmek" için birlikte yatağa girerler. Ama önce:

> ..o gece için Venüs tapınağını gölgede bırakabilecek yataklarını zenginleştirmek için, giysilerini yoksullaştırdılar; ve orada birbirlerini sevgi dolu, ama masum sarılmalarla, tatlı ama soğuk öpücüklerle bağırlarına bastılar; sanki Aşk oraya oklarını almadan oynamaya, ya da kendi yangınlarından bıkıp, onların tatlı nefesli dudakları arasında serinlemeye gelmişti.

İki kadın giysilerini çıkarmış yataktadırlar; öpüşür, sarılırlar;

oksuz da olsa (Sidney eksik olan oku, orada bulunmayan penisin simgesi olarak mı kullanmaktadır acaba?) Aşk Tanrısı odalarındadır; varlığı bir biçimde onların sevgi dolu öpücükleriyle bağlantılıdır. Çağdaş araştırmacılar bu sahnenin nasıl yorumlanacağı konusunda çelişkiye düşmüşlerdir. Iwan Bloch bunu "kadınlar arası eşcinsel ilişkilere ilk değinmelerden biri" [21] olarak tanımlarken, Jeannette Foster Bloch'un aksine kadınların kardeş olduğunu gözlemlemekte (ama bunun Bloch'un iddiasını geçersiz kılmayacağını kabul etmekte), ayrıca Bloch'un "Venüs tapınağı" dizesini yanlış algılayarak, bunu bir aşk gecesi için ayrıntılı hazırlıklar yaptıkları biçiminde yorumladığını söylemektedir. Foster'ın haklı olarak işaret ettiği gibi, bu dize yalnızca "güzelliklerini giysilerinden kurtardıkları ve yatağa uzandıkları, yatağın böylece bizzat Venüs'ün imgesinin bulunduğu bir tapınaktan daha 'zengin' olduğu" anlamına gelmektedir.[22] Üstelik Bloch'un yorumu bundan önceki sahneye de aykırıdır. Sidney'in dünyasında Philoclea ile Pamela eş*cinsel* ilişkilere girişemezler çünkü, Philoclea'nın kendisi bize bunların varolmadığını söylemiştir. Penissiz aşk olanaksız şeyler arasında sayılmıştır.

Ancak bu sahnede erotik bir imada bulunulduğu kesindir. Öte yandan geçmiş yüzyıllarda Pamela ile Philoclea arasındaki gibi bir ilişki, genital uyarmayı içermediği için cinsel sayılmayacaktı. Yirminci yüzyıl bağlamında bu türden bir sahne en azından iki kadındaki "lezbiyen eğilimlere" işaret edecektir. Görüldüğü kadarıyla daha dar bir erotizm yorumu, iffete aykırı sayılmadığı için erotik davranışa daha geniş ifade olanağı sağlıyordu.

Bunu izleyen yüzyıllarda da İngiltere'de lezbiyenlerin cinsel olanakları (ya da olanaksızlıkları) konusundaki yaygın görüşlerde fallik merkezli bir önyargının sürdüğü gözlenmektedir: Uygun bir alet olmadan bu iş yapılamaz. Örneğin, Robert James *Medical*

---

* Tıp Sözlüğü

Dictionary'de* (1745) lezbiyen seksi "tribadizm" başlığı altında ele almakta ve iki kadına açık tek erotik tekniğin bu olduğunu ima etmektedir. Ama bu yöntemle kadınların ikisi birden nasıl tatmin olacaktır? James'in cevabı hazırdır: Kimi kadınlarda, diye açıklar, "klitoris öylesine ileriye çıkar ki, bunlar başka kadınlarla yasadışı biçimde ilişki kurma girişiminde bulunur", büyük klitorisleriyle eşlerine sürtünür, böylece hem tatmin eder, hem de tatmin olurlar.[23]

Kuşkusuz kimi erkek yazarlar sözünü esirgemez bazı kadınlardan, kadınların misyoner pozisyonu dışında da cinsel zevk alabileceğini öğrenmişlerdir, ama bu bilgi lezbiyen seks yazınında pek ortaya konmaz. John Cleland *Memoirs of a Woman of Pleasure (Fanny Hill)*'de kanilingisi* bildiğini bize dolaylı olarak anlatır, ama bunun erkekle kadın arasında olduğu kadar iki kadın arasında olabileceğini ya da kadını orgazm noktasına kadar götürülebileceğini söylemez. [24] *Onania: A Treatise Upon the Disorders Produced by Masturbation* ** (1758) adlı kitabı 1766 yılında İngilizceye çevrilen 18.yüzyılda yaşamış İsviçreli bir doktor olan Samel Tissot, lezbiyen sekste elle klitoris uyarısının olasılığını kabul eden birkaç yazardan biridir. Bu davranış, der Tissot, mastürbasyondan da beterdir, çünkü bazen "kadınların başka kadınları, erkekleri olduğu kadar büyük bir düşkünlük ve kıskançlıkla sevmelerine" neden olur.[25] Ama görüldüğü kadarıyla diğer 18.yüzyıl yazarları bu davranışı lezbiyen cinsel faaliyetlerden çok, "mastürbasyon" kategorisine koymuşlardır.[26]

Bazı İngiliz yazarları, Lucian'ın *Dialogues of Courtesans* *** adlı kitabında (bkz.s.168) yaptığı gibi ayrıntıları atlamayı tercih etmişlerdir. Belli ki bir heteroseksüel model fikrini reddetmeye yete-

---

* Kadının cinsel organlarının ağız ve dil ile uyarılması

** Onani: Mastürbasyonun Yarattığı Hastalıklar Üzerine bir İnceleme

*** Kibar Fahişelerin Diyalogları

cek kadar bilgileri vardı, ama lezbiyenliğin bu kadınlara özgü gizemler içerdiğine, yalnızca eski zaman kadınlarının bildiği yitik bir sanat olduğuna inandıkları iddiasındaydılar. Örneğin, Philip Massinger 1623 tarihli oyunu *The Bondman*'de* nemfoman Corsica'nın ağzına şu yakınmayı yakıştırıyordu:

> *Lanet olsun bu savaşlara,*
> *Kurudum hareketsizlikten, tek oyuncu bile kalmadı*
> *Kadınlarla oynaşacak; bu dünya biraz daha*
> *Sürerse böyle, yeni bir esrarı incelemesi gerekecek*
> *hanımların, birbirlerini serinletmek için,*
> *Yoksa yanıp kül olacağız; böylesi sanatların olduğunu*
> *Duydum uzun yokluk dönemlerinde; keşke bunları*
> *Bana da anlatan olsa.*[27]

Fransız ve İngilizlerin ülkelerine eşcinsellik ihraç etmekle suçladığı İtalya'nın[28] lezbiyen seks konusunda daha fazla bilgiye sahip olmadığı anlaşılmaktadır. 16.yüzyıl İtalyan yazınında, *Arcadia*'da Sir Philip Sidney'in penissiz aşkın etkinliği konusunda gösterdiği saflığına benzer bir yaklaşım sergilenmektedir. Ludovico Ariosto'nun *Orlando Furioso*'sunun (1516) 15. Kitabında Fiordispina Bradamant'a aşık olur ve aşkının olanaksızlığından yakınır. Bir Amazon savaşçısı olan Bradamant erkek gibi giyinir ve başından yaralandıktan sonra saçını erkek gibi keser. Fiordispina aşkını ilan ettiğinde, Bradamant hemen erkek giysilerinin altında bir kadın olduğunu söyleyerek onu yanılgıdan kurtarır. Fiordispina da Philoclea gibi, "derdine derman umudu olmadığı" için kederlenir.[29] Fiordispina onun kendi cinsine tutkusunun dünya tarihinde tek örnek olduğuna inanır:

> *Eyvahlar olsun (dedi kadın), ki tek benim başıma*

* Toprak Kölesi

Geçmişte sanmam hiç olsun,
Gelecekte kimseler inanmayacak
Böylesine güçlü bir aşk ateşine
Bir kadının ötekini böyle sevmesine.[30]

Kadın kendi aşkını diğer alışılmışın dışındaki aşklarla karşılaştırır: Nynus oğluyla sevişmek istemiş, Myrrha babasından gebe kalmış, Pasyphae bir boğaya istek duymuştu. Ama tüm bu kadınlar, diye yakınır Fiordispina, ondan daha şanslıdırlar: Onlar tutkularını dindirebilirlerdi, çünkü hepsinin sevgilisinin penisi vardı. Ama onun aşkını gerçekleştirmesinde bütün düzenbazlığına karşın Dedalus'un bile elinden bir şey gelmezdi.

Bradamant'ın yanında geçen uykusuz bir geceden sonra Fiordispina'nın erotik ateşi azalmamıştır, bunu söndürmenin bir yolunu da düşünememektedir. Fiordispina tek umudunun "yatak arkadaşını daha iyi bir cinse dönüştürecek" bir mucize için içten dua etmek olduğu sonucuna varır. Duası yerine gelir, Bradamant gider, tıpkı Bradamant'a benzeyen erkek kardeşi Richardet gelir ve şimdi bir satirin elinden kurtardığı peri tarafından değiştirilmiş Bradamant olduğunu iddia eder. Fiordispina'nın isteği sonunda tatmin olabilecektir.

18. yüzyılın başında, *Peccatum Mutum* (1700) adlı kitabında sodomi için uygun cezaları sistemleştirmeye girişen Lodovico Maria Sinistrari adlı bir Franciscan rahibi din adamlarını kadınlar arasındaki cinsel uygulamalar hakkında aydınlatmayı üstlenince, İtalya'da erkeklerin lezbiyen seksle ilgili kafa karışıklığı doruğa ulaştı. Sinistrari, "bu iğrenç alışkanlığı" inceleyen ahlâkbilimcilerin "gerçek sodominin [kadınlar] arasında yapıldığını" iddia etmelerine karşın, kendisinin "bunun nasıl gerçekleştiğine" ilişkin inanılır bir açıklamada bulunan birisine rastlamadığını söyler. Sinistrari sonra kendi tahminlerini açıklar. Diğer ilahiyatçıların, "bir kadın bir başka kadının üzerine çıkar ve her ikisi de karşılıklı olarak bir-

birlerini dürterlerse, üsttekinin tohumu alttakinin doğal kabının içine akıtılabilir" iddiasını reddeder. Bu ilahiyatçılar "sodomi böyle yapılır" görüşündedirler, "ama tohum o kaba alınmazsa, bu yalnızca kirlenmedir". Sinistrari onların tezlerini tartışır ve tabii ki büyük bir ciddiyetle, sodominin bu şekilde yapılamayacağında, çünkü "kadının tohumunun akıtılamayacağında" ısrar eder.[31]

Sonra, birlikte cinsel ilişki kurdukları zaman yalnızca birbirine sürtünen kadınlarla, ağaç ya da cam gibi bir malzemeden bir alet sokanlar arasında ayırım yapan başka ilahiyatçılardan alıntılar yapar. Bu yasa koyucular için cinsel birleşmedeki asıl eylem penetrasyondur- penetrasyon olmadan suç olmaz. Bir kadının dildoyla bir diğerine penetrasyonu durumunda, Clarus'un aktardığı iki rahibe olayında olduğu gibi her ikisinin de idam edilmesi gerekir.[32] Ama Sinistrari kadın sodomisinin bu tanımını da sorgular, çünkü böyle bir cinsel etkinlik bir eşi doyumsuz bırakacaktır.

Sonunda her iki kadının da nasıl zevk aldığını açıklayan kendi tanımını sunar: Kimi kadınların klitorisi çok büyüktür. Bu kadınlar bir erkeğe bile sodomi uygulayabilirler, bazıları ise "kadınların, özellikle genç kızların peşinde koşmayı" tercih eder. Sinistrari, eski Mısırlıların "tüm bakirelerde, büyüyüp başka kadınlarla birleşmelerine olanak vermesini önlemek için bu et parçasını kestiklerini" aktaran Galen ve Coelius'un bu görüşü doğruladıklarını söyler. Kadın sodomisi, bir kadının klitorisiyle bir diğerine penetrasyonda bulunmasından ibarettir. Bunun dışındaki tüm davranışlar "kirlenme"dir ve "eğer kirlenmeyse [günah çıkaran] onların günahlarını affedebilir; sodomiyse, affedemez". Bir kadın klitorisiyle penetrasyonda bulunmakla suçlanıyorsa, evli kadınlardan oluşan bir jüri tarafından bedeni muayene edilecektir. Eğer klitorisi yeterli büyüklükteyse ve bir başka kadınla yattığı biliniyorsa, "kadınların bunu iğrenç suçları için kullandıkları sonucu çıkarılabilir; nasıl ki bir erkeğin bir kadınla yatmasından yasal olarak zina yaptıkları sonucu

keğin bir kadınla yatmasından yasal olarak zina yaptıkları sonucu çıkarılmaktadır." Kadına ve eşine, bedenleri gerilerek işkence yapılacaktır ve eğer birinin gerçekten penetrasyonda bulunduğu anlaşılırsa, her ikisi de ölüm cezasına çarptırılarak yakılacaktır.[33] Doğal olarak, Sinistrari'nin suç oluşturan lezbiyen davranışlar tanımına dayanan yasalar çerçevesinde işkence yapılan ya da idam edilen çok sayıda kadın olduğu sanılmamaktadır.

Bizim Masters ve Johnson çağımızda, cinsel ifadenin çok çeşitli olasılıkları konusunda böylesine bir saflığın olabileceğine inanmak güç olabilir. Ama, seks konusunda yalnızca erkeklerin yazdığı, kadınların ise ya erkeklere duygularını anlatmadığı ya da anlattıklarının kulak arkası edildiği eski dönemlerde, bu bilgisizlik şaşırtıcı olmamalıdır. 16. yüzyıl Fransız sarayı gibi cinsel açıdan çok bilgili çevrelerde bile, kadınlar arasındaki aşk hiç bir zaman inandırıcı bir kadın bakış açısından anlatılmamıştır. Çoğu zaman heteroseksüel ilişkinin bir taklidi olarak görülür, bu tip cinsel ilişkiye ne kadar yakınlaşırsa, o kadar önemli olurdu.

Lezbiyenliği incelemeye girişen yazarların çoğu bunu başlıca cinsel bir eylem olarak görüyor ve ona ciddi bir erkek-kadın aşk ilişkisinde bulunduğunu varsayacakları beğeni, sevgilinin iyiliğine duyulan ilgi, şefkat ve kendini sevgiliye adamak gibi boyutları katmak istemiyorlardı. Yaşadıkları toplumda böylesi özelliklere sahip kadın aşklarından sayısız örnekler görüyorlardı, ama açıkça genital bir bileşeni olmadıkça, bu aşk lezbiyen sayılmazdı - hatta iki kadın her türden diğer karşılıklı bedensel uyarmaya girişseler bile. Oysa kadınların kendilerine kalsaydı, büyük olasılıkla ne salt cinsel organlarda odaklanan bir lezbiyen aşk tanımına, ne de yapay bir penis ya da hermafrodit mucizeler yoluyla penetrasyona odaklanan bir lezbiyen seks tanımına asla ulaşılmayacaktı.[34]

Bölüm 3. Onsekizinci Yüzyılda Fantezi ve Lezbiyen İmajı

Lezbiyen seks konusu ilk kez ayrıntılı olarak Mathieu François Mairobert'in *L'Espion Anglois* (1777-1778) adlı kitabında yüz sayfayı aşkın bir bölümde ele alındı.[35] Mairobert'in konuyu sunuş biçimi kadınlar arasında seks üstünde yoğunlaşan pornografi yazını için bir prototip oluşturur: Ana karakterler -biri otuzuna yakın, öbürü yirmisinin altında- çok güzel iki kadındır; zengin ve her türlü hizmetkârlarla aksesuarın emirlerine hazır olduğu bir ortamda sevişirler; sevişmelerinde kırbaçlama gibi garip uygulamalar önemli yer tutar; sonunda bir erkek genç kadını onu kötü yola sürükleyen yaşlı kadının elinden alır. İki yüz yıl sonra bu öğeler ya da onların biraz değiştirilmiş biçimi hâlâ erkeklerce tasarlanan lezbiyen pornografiyi süslemeye devam etmektedir.

Mairobert salt pornografinin bir janrı için model oluşturmakla kalmadı, aynı zamanda lezbiyen tarih "yarattı". Mairobert'i okuyan birinin onun lezbiyenlik hakkındaki son derece tuhaf hayallerini nasıl gerçek gibi algılayabileceğini anlamak güçtür. Ama 20.yüzyıl başında birkaç yazar bunu yapmış, onlar aracılığıyla da Mairobert'in 18.yüzyıl sonunda Fransız lezbiyenliğine ilişkin açıkça hayal ürünü görüşleri çağdaş Fransız tarihçilerinin çoğu tarafından gerçek olarak kabul edilmiştir.[36]

*L'Espion Anglois'*nın lezbiyen bölümünde öyküyü anlatan Sapho adlı genç kız için cinsel uyarı her zaman bir saplantı olmuştur. Annesi onu mastürbasyon yaparken yakalayınca, kız kaçıp manastır sandığı, ama aslında bir fahişe oteli olan bir yere sığınır. Madam çok geçmeden Sapho'yu Paris'teki evine götürür; orada Sapho'nun "şeytani bir klitorisi olduğunu" farkeder ve "erkeklerdense kadınlar için daha iyi olacağına" karar verir. Çok mutludur, çünkü "bizim ünlü tribadlarımız" kıza bir servet ödeyeceklerdir. Mairo-

bert'de, Robert James'in 1745 tarihli *Tıp Sözlüğü*'ndekine benzer bir lezbiyen seks anlayışı görülmektedir: ilişki sırasında aktif eş büyük klitorisiyle pasif olanı uyarır. Madam Gourdan (dönemin gerçek muhabbet tellallarından biriydi) bu keşfinden sonra, zengin ve bağımsız bir kadın olan müşterisi Madam de Furiel'e bir mektup yazar: "Krallara layık bir parça keşfettim, daha ziyade kraliçelere - eğer sizin ahlâksız zevklerinize sahip birisi bulunursa." Sonra Sapho'ya "tribad modeli, yani belden jartiyere kadar önden ve arkadan açık bir giysi" giydirilir.

Yapıtın geri kalan bölümü okuyucuyu aynı uydurma yöntemlerle uyarmaya çalışır. Son derece güzel olan Madam de Furiel, Sapho'yu her şeyin duyuları uyarmak amacını taşıdığı görkemli bir konakta ağırlar ve Sapho orada ilk lezbiyen deneyimini yaşar. Bu ilk seks sahnesinden sonra Furiel'in evinde, "androjen* mezhebinin kurucusu sayılan" Vesta'nın bir tapınağı olduğunu, lezbiyenlerin kabul törenlerinden sonra burada ibadet ettiklerini ve sefahat alemleri yaptıklarını öğreniriz. Törende aday çeşitli heteroseksüel erotik resimlerin ve Priapus'un gerçek boyutlarda bir heykelinin bulunduğu bir odaya kapatılmaktadır. Heykelin altında hafif hafif yanan bir ateş vardır ve adayın bu ateşi beslemesi gerekir. Kadın bir an bile bu heteroseksüel görüntülere dikkatini kaydırırsa, ateş sönecektir. Kadın üç gün boyunca üç saat bu sınavdan geçecektir.

Sapho kabul törenini geçer ve görkemli bir ziyafete katılır. Bunun ardından da lezbiyenler kitlesel bir alem yaparlar. Cinsel ilişkiyi en uzun süre sürdürebilen çifte bir madalya verilir (Mairobert burada erkeklerin çok belirgin ve yalnızca onlara özgü bir cinsel korkusunu sergiliyor) ve kazanan Sapho ile Furiel olur. Bu alem sahnesinin ardından lezbiyen klübünün "başkanı" aktris Raucourt, "Androjen Mezhebinin Savunması" başlıklı bir bildiri okur. Çağdaş araştırmacılar bu konuşmayı 18.yüzyılda bir lezbiye-

* Çifte cinsiyetli

nin ciddi bir makalesi olarak değerlendirmişlerdir. Örneğin, yazar burada Raucourt'a, derin bir saygı içinde, şu gözlemleri yaptırır: "(Androjen) rahibeliği, Vestal Rahibeler Heyetinden doğan çağdaş Avrupa'nın kadın manastırlarında sürdürülmektedir"; "Gerçek bir tribad, tanrıça kültünün yayılması hevesiyle dolup taşmalıdır; eğer mümkünse tüm kadın cinsinin kendi yaşadığı mutluluğu tatmasını istemelidir." Raucourt'un bildirgesi belli ki gerçek yaşamdan çok, Mairobert'in Katoliklik düşmanlığından ve lezbiyenliğin savunulması konusundaki belirsiz kaygılarından kaynaklanmaktadır. *L'Espion Anglois*'ın lezbiyen bölümü Sapho'nun bir erkekle kaçmasıyla sona erer. Adam sonra onu terkeder, genç kız da Katolik rahiplere kadın bulmakta uzmanlaşan bir muhabbet tellalının yanında işe girer.

Edebiyetta lezbiyenlikle kırbaçlama arasında kurulan ilişki belki de *L'Espion Anglais*'den gelmektedir, çünkü burada kırbaçlama lezbiyen sevişmenin odak noktasındadır. Frusta, *Flagellation and the Jesuit Confessional* * (1834) adlı kitabında Devrim sırasında Paris'te birkaç lezbiyen kırbaçlama derneğinin ortaya çıkarıldığını, bunların Safo'yu koruyucu tanrıça kabul ettiklerini söyler. Ancak bu "dernekler" hakkında anlattıklarında *L'Espion Anglois*'daki lezbiyen alem sahnesinden alınmış o kadar çok şey vardır ki, başlıca kaynağının bu kitap olduğu tahmin edilebilir. Frusta'nın aktardığına göre bu alemlerde Safo'nun resmi "her şeyin duygu ve fantezileri kışkırtmak üzere hesaplandığı salondaki mihrabı süslüyordu. Sefahat alemleri kırbaçlamayla başlıyor, en utanç verici cinsel sapıklıklarla sona eriyordu. Birinci ilke erkeklere karşı derin bir nefretti."[37]

L'Espion Anglois'da ayrıntılı olarak anlatılan kırbaç darbeleriyle çizilmiş yumuşak tenler ve hayali oldukları için korkutuculuktan çıkan dominant kadınlar düşüncesi belli ki çok sayıda hete-

* Kırbaçlama ve Cizvit Günah Çıkarma

roseksüel erkeğe çekici gelmişti.[38] Aralık 1792 tarihli İngiliz *Bon Ton* Dergisinde, sözde Londra'da Jermyn Sokağında her Perşembe akşamı toplanan, "kadınlar kırbaçlama klübü" hakkında bir yazı yayınlandı. Yazara göre kadınlar burada sırayla birbirlerini kırbaçlıyor ve başka biçimlerde birbirlerinin cinsel organlarını uyarıyorlardı. Toplantıların zamanı ve yerine ilişkin bu "gerçek" ayrıntılara karşın, burada sürdürülen faaliyetlerin anlatılmasında kullanılan dil, bu klübü Mairobert'in de yaşadığı erotik erkek fantezileri dünyasına yerleştirmektedir:

> İşlem bazen jartiyerin biraz üstünden başlamakta, o inci gibi ters koniye yükselerek derece derece, halk dilinde kaba et denilen gamzeli çıkıntılara geçilmekte, sonunda tümü, Shakespear'in deyimiyle süt beyazından "yekpare kızıla dönüşmektedir"!![39]

Mairobert'in *L'Espion Anglois*'taki son derece etkili lezbiyen sahneyi yazmaktaki amacı oldukça açıktır. Onu başlıca ilgilendiren hisleri gıdıklamaktı: Nasıl bugün pornografik eğlencelerde bir lezbiyen seks sahnesi neredeyse zorunluysa, o da döneminde aynı şeyi yaptı. Anlattığı lezbiyen olayında bütün kadınlar, tıpkı çağdaş pornografideki izdüşümleri gibi, çok güzel ve kadınsıdırlar. Hiç bir zaman sıradan görünümlü ya da erkeksi olmazlar. Ama bütün güzelliklerine karşın lezbiyenlerin, iki yüzyıl önce Brantôme'un söylediği gibi, ilk fırsatta "hemen arkadaşlarını terkederek kollarını iyi bir adamın boynuna sarmaya koşacak" genç kadını tutacak güçleri yoktur. Göründüğü kadarıyla, bu kadınların kendisi için kayıp olduğu kaygısı erkek röntgencinin lezbiyen seksin seyrinden aldığı hazzı kışkırtmaktadır -ama pornografi yazarı sonunda bu kaygıyı yatıştırmasını bilmekte, okuyucusuna tüm Safo'lara sonunda Phaon'larca boyun eğdirildiği güvencesini vermekte, böylece de -kadın karakteri için mutlaka öyle olmasa da- erkek okuyucusu için bir "mutlu son" yaratmaktadır.

Anlaşılan Mairobert'in ikinci amacı onun kadınlık fikrine uymayan kimi bağımsız kadınları utandırmaktır. *L'Espion Anglois*'daki lezbiyen karakterler büyük ölçüde tiyatro oyuncuları Raucourt ve Souck ile sosyetenin önde gelen isimlerinden Madame de Fleury gibi dönemin gerçek kişilerine dayanmaktadır -ya da onların kurgusal karikatürleridir. Özellikle de kadınların çok nüfuzlu olmadığı ya da oyunculuk gibi "ahlâkdışı" meslekleri[40] dolayısıyla bir hakaret davasını kazanma olasılıkları bulunmadığı durumlarda, Mairobert gerçek adlar kullanmıştır. Soylu ya da etkin erkeklerle evli kadınların adlarında küçük değişiklikler yapılmıştı, ama kendi toplumsal çevreleri bunları kolayca tanıyabilirdi. Örneğin Madam de Furiel gerçek yaşamda Madam de Fleury idi,[41] ama Mairobert'in yaptığı küçük değişiklik onu hakaret iddialarından korumaya yeterliydi. Bu kadınların elinde büyük bir güç yoktu, ama kendi halinde, ikincil hayatlar yaşamakla da yetinmiyorlardı. Mairobert'in böyle kadınları onaylamaması, görece bağımsızlıkları ve özlemleri için onları aşağılama yöntemine başvurması kuşkusuz ne ona, ne de 18. yüzyıla özgüydü. Huzursuz kadınları denetim altına almakta lezbiyenlik suçlaması çoğu zaman önemli bir strateji olmuştur.

William King tarafından yazılan entellektüel, bol dipnotlu bir İngiliz taşlaması olan *The Toast*'taki* ana karakter Myra, önemli bir mali işte King'i faka bastıran Lady Frances Brudenell adlı kadını simgelemektedir.[42] King "erkeksi" bir kurnazlığa sahip olan Myra'nın, erkeksi cinsel dürtüleri de olması gerektiğini ima eder. Myra'nın "şehevi ayin ve törenlerin yorulmaz hizmetkârı" [43] olduğunu kanıtladığını, şimdi de Venüs tarafından bir takım erkek cinsel organıyla ödüllendirildiğini yazar. Myra hem panseksüel, hem hermafrodit, hem de tribaddır. Gerek erkek, gerekse kadınlarla sınırsız şehvet içinde bir yaşam sürer, ama favorisi Ali adlı yahudi

* Şerefe Kadeh Kaldırma

kadındır.[44] Mairobert gibi King de düşmanının dünyaya karşı saldırgan tutumunun, onun doğadışı cinsel iştahıyla açıklanabileceği iddiasındadır. Myra'ya doymak bilmez, çift cinsiyetli bir libido yükleyerek onu aşağılamak, King'e kadının bağımsızlığına ve kurnazlığına duyduğu öfkeyi yatıştırmak için uygun bir yol görünmüştür.

King bu manevrayla ayrıca onu toplumdan, özellikle diğer kadınlardan dışlamayı ummuştur. Kadının penisi olduğuna göre, diye uyarır, ancak cinsel ilişki peşindeki kadınlar onunla ilişki kuracaklardır. Bu kadınla yakınlığın şöhretleri açısından bir erkekle yakınlık kadar tehlikeli olacağını sezdirir King onlara: Eğer kimi kadınlar "sanki tam bir kadınmış gibi bir hermafroditle görüşmeyi sürdürürlerse, onun erkeklik gücüne kayıtsız kalmadıklarına hiç şüphem kalmaz."

Aynı manevra birkaç onyıl önce, Restorasyon döneminde II. Charles'ın sarayında nedime olan Miss Hobart'a karşı da kullanılmıştı. Keskin bir dili, atak bir havası ve rahatsız edici bir mizacı olan Miss Hobart, saraydaki erkekler arasında bir dizi düşman kazanmıştı. Çok geçmeden baladlarda "hermafrodit" olarak taşlanmaya başlandı. Anthony Hamilton 1713 tarihli bir yapıtta "bu şarkılara inanan arkadaşlarının ondan korkmaya başladıklarını" bildirmektedir. En basit hareketleri bile sonradan taciz girişimi olarak yorumlanmaya başlandı. Miss Hobart'ı hâlâ savunan birkaç kişiden biri olan Miss Temple'ı gözüne kestiren *Sodom*'un yazarı Lord Rochester'ın ona oynadığı bir oyundan sonra, Miss Hobart'ın kovduğu bir hizmetçiyi gebe bırakmak suçunu işlediğine bile inanılmıştı.[45]

Fransız Devriminde kıvılcım rolü oynayan politik broşürlerden bir bölümü, Marie Antoinette'in sözde tribadizmi ve saldırgan cinselliğinde yoğunlaşan suçlamalar içeriyordu.[46] Bu broşürlerdeki saldırıların ve hatta garip mizah anlayışının odağını, aynı Lady

Brudenell ve Miss Hobart örneklerinde olduğu gibi, Marie Antoinette'in cinsel yaşamı oluşturur. Ama gerçekte sorun, yazarların kraliçenin gücüne karşı duydukları düşmanlıktır. Bu güç onlara göre bir kadının sahip olabileceğinin sınırları aşıyordu ve kraliçeyle dalkavukları bu güçle ülkeyi yıkıma sürüklüyorlardı.

Broşürlerin dağıtımı 1780'lerin başında başladı, kraliçenin idamından sonra bile sürdü. Lady Brudenell hakkındaki İngiliz taşlaması gibi bunlarda da kurbanın cinsel ilişkilerinin iç gıdıklayıcı öyküleri, seksle hiç ilgisi olmayan diğer şikayetlerle yanyana getirilir. Örneğin, "Kraliçenin sefih ilişkide olduğu tüm kişilerin listesi" başlıklı 1792 tarihli bir broşürde, yarısı kadın yarısı erkek olmak üzere yaklaşık otuz beş kişinin adı verilmektedir. Bunlar arasında "Savaş Nazırının katibi... Ventadour ailesinin uşağının oğlu... ve bir aktörün kızı" da vardır.[47] "Kraliçeye Öğütler" başlıklı bir diğer broşürde Marie Antoinette'e uyarıda bulunulur: "O aşırı sevimli İsveçli Fersenn'i artık davet etme; Paris'teki o aşırı çekici Madam Lamballe'ı ziyarete gitme; sende hâlâ istek uyandıran uşakları ve hizmetçileri işten çıkar".[48] Kimi broşürlerde Kraliçe bir yandan biseksüel akrobasi hareketlerine girişirken, öte yandan Fransa aleyhine politik entrikalar planlar.

18.yüzyıl yazınında lezbiyenliğin en bayağı biçimde işlendiği yapıtlardan biri Diderot'nun yazımına 1760 yılında başladığı *Rahibe*'dir. Aydınlatmacı yazarından beklenebilecek azgın Katoliklik düşmanlığının eksiksiz yansıdığı roman, manastıra girmeye zorlanan genç bir kadının söz konusu olduğu dönemin çok konuşulan gerçek bir olayına dayanmaktadır.[49] Diderot'nun romanının kahramanı Suzanne Simonin açgözlü annesince rahibe olmaya zorlanır. Birkaç manastırda edindiği deneyimlerden, giderek manastır yaşamındaki çok çeşitli yozlaşmalar konusunda bilgi sahibi olur. Girdiği ilk manastırda sadist rahibeler Suzanne'a işkence yaparlar. Son kaldığı manastırda ise zorba bir başrahibenin şehvet düşkünlüğü-

nün kurbanı olur. Diderot'nun romanda anlattığı şiddete dayalı ve patolojik lezbiyenlik, manastır yaşamının zevkleri ve kötülükleri hakkında daha önceki Fransız ve İtalyan yapıtlarında görülen kibar ve neşeli lezbiyenlikten belirgin biçimde farklıdır.[50]

Çağdaş eleştirmenler, Diderot'nun *Rahibe*'de çizdiği lezbiyenlik portresinin klinik açıdan doğru olduğunu, yazarın lezbiyenliğe anlayışla yaklaştığını ve çağının toplumsal tutumlarını gerçekçi yansıttığını söylerken yanılıyorlar.[51] Tersine kitap, kuşkuya yer bırakmayacak biçimde yazarın kişisel düşmanlıklarını ve onun kadınların yetkili konumlarda olması fikrine olumsuz yaklaşımını sergilemektedir. Diderot *Rahibe*'yi, "metresi Sophie Volland ile kızkardeşi [Madam Le Gendre] arasındaki ilişkiler hakkında çok ciddi kuşkular beslediği" bir dönemde yazmıştı.[52] İki kadının birlikte geçirdikleri zaman ve Madam le Gendre'in Sophie'nin kendisine ilişkin düşünceleri üstünde yapabileceği etki, Diderot'yu derinden rahatsız ediyordu. Bu ilişki hakkındaki ikircikli duygularını mektuplarında ifade etmişti. Örneğin, bir tanıdığına kardeşinin Sophie'ye yaptığı uzun bir ziyaret hakkında huysuzca yakınmaktadır: "Dostumu görmeyeli neredeyse yüzyıl oluyor. Ötekinin eğlendirilmesini amaçlayan partiler, ziyaretler, gösteriler, yürüyüşler, yemek davetleri benden kardeşinin gelmesinden bu yana geçen onbeş günü çaldı." İki kadının birlikte olduğu bir başka sefer de Sophie'ye sitem eder:

> Kafam sürekli meşgul, ne yazdığımı bilmiyorum... Karaladığın mektuptan Madam le Gendre'in sürekli seninle olduğunu ya da olacağını anlıyorum. Öylesine kuşkucu, haksız, kıskanç oldum ki; bana bunu hep söylüyorsun. İnsan bir kusurdan söz edince hiç tahammül edemediğin için -sözümü bitirmeye cesaret edemiyorum. İçimde olup bitenlerden utanıyorum, ama nasıl durduracağımı da bilmiyorum. Annen kızkardeşinin sevimli kadınlardan hoşlandığını öne sürüyor, seni

de çok sevdiği kesin; sonra öylesine tutkuyla kapıldığı adam ve sonra kimi kez sana doğru eğilirken o şehvetli ve şefkatli tavrı. Sonra parmaklarını seninkilere garip biçimde dolaması. Elveda. Ben bir çılgınım; çılgın olmamamı ister miydin?[53])

Dolayısıyla Diderot'nun *Rahibe*'de lezbiyenliği aşırı ürkütücü bir şey olarak işlemesi, büyük olasılıkla Sophie'nin bir başka kadına, Diderot'nun onun üstündeki etkisini tehdit eden, bağlılığına ilişkin hastalıklı korkularından kaynaklanıyordu.[54]

Diderot'nun "filozofça" Katolik düşmanlığı ve metresine ilişkin kişisel kaygıları dışında, *Rahibe*'deki acayip lezbiyen başrahibe karakteri için bir açıklama daha vardır: Diderot'nun anti-feminizmi. Diderot eleştirmenleri onun kadınları sevdiğini, kadınların yapıtlarında ve mektuplaşmalarında merkezi bir yer tuttuklarını söylerler, [55] ama o da birçok kibar bey gibi onları kendi yerlerinde seviyordu. Diderot'nun en sevdiği Moliere oyununun, okumuş hanımlarla ve kadınların kendilerini yönetmesine izin veren erkeklerle alay edilen *Les Femmes Savantes*[56] olması boşuna değildi. "Kadınlar Üstüne" adlı makalesinde Diderot kadına ilişkin görüşünü, Simone de Beauvoir'ın terimiyle "öteki" olarak sergiler. Kadınlar, çoğu erkek gibi kolayca sınıflandırılamayacak çok yönlü varlıklar değillerdir; tersine ya "Klopstock'un melekleri gibi güzel" ya da "Milton'un şeytanları gibi korkunç"turlar.[57] Kadınlardan insana özgü karmaşıklığı esirgediği gibi, yetişkinliği de esirgemektedir Diderot: "Ah kadınlar," diye haykırır, ""öylesine olağanüstü çocuklarsınız ki." [58] Bu makalede bir yandan kadınlara daha iyi davranılması gerektiği gibi laflar ederken, öte yandan onları kendini beğenmiş, isterik, entrikacı, beceriksiz ve genel olarak aptal bulduğunu açıkça ortaya koyar.

Ansiklopedist Diderot erkek için daha çok özgürlük ve kendi kaderini belirleme hakkı isterken, aynı şeyi kadın için istemiyordu. Tümüyle onların yönettiği bir toplum, yani manastır düşüncesi bel-

ki ona, ilerici politik ve felsefi gerekçeleri kadar bu nedenle de tatsız geliyordu. Manastırda kadınlar hemen tümüyle kendi kendilerine yeterliydiler, topluluğun başı da bir diğer kadındı. Günah çıkaran bir rahip belli dönemlerde rahibeleri ziyaret ediyordu, ama bizzat Diderot'nun *Rahibe*'de ima ettiği gibi, rahibin başrahibe üstünde gerçek bir gücü yoktu. Suzanne başrahibeye günah çıkarıcının kendisini yaşlı kadının okşamalarına karşı uyardığını söylediğinde, kadın ne rahibin lezbiyence tacizlerini bilmesinden sarsılır, ne de onun otoritesinden ürker. Kızı gene de onunla birlikte yatağa gelmeye zorlarken, "Burada ödüllendiren de benim, cezalandıran da," der.[59] Günah çıkaran rahip kısa zamanda defedilir. Baş rahibenin adalet ve ayrıcalık sistemi, kural olarak, onun kadınsı mantıksızlığına ve sürekli değişen tercihlerine dayanır. Yetkisinden kişisel güç elde etmek ve cinsel sevgi satın almak için yararlanır. Kötü yönetimi nedeniyle bütün manastır karmaşa içine düşer. Diderot'ya göre manastır körün köre yol gösterdiği, ahlâksızın masumu ahlâksızlığa sürüklediği bir yerdi. En olumlu yaklaşımla beceriksiz çocuklar sayılabilecek olan kadınların fiilen yönettiği tek Fransız kurumuydu.

18.yüzyılda lezbiyenliği açıkça işleyen yapıtların çoğu zaman ikili bir amaç güttükleri gözlenmektedir. Bir yandan sık sık, yukarda incelenen hemen tüm yazarlarda olduğu gibi, açık seçik lezbiyen seks betimlemeleriyle erkek okuyucuyu uyarma çabasına giriliyordu. Kadınların kendileri erotik kitaplar yazmadıkları için de, erkeklerin son derece garip lezbiyenlik betimlemelerine karşı çıkan olmuyordu.

Ama bu yapıtlar çoğu kez erotiği aşıyordu. Öykülerde gerçek kişiler, her seferinde de 18.yüzyılın geleneksel kadınlık idealine hiç uymayan, girişken ve atak kadınlar temel alınıyordu. Bu kadınlar genelde iddiacı tutumlarıyla yazarın duygularını incitiyorlardı; çizgiden çıkmışlar ve bir erkeği faka bastırmaya çalışarak, erkek

işlerine karışarak ya da yalnızca erkeğe hakkı olan saygıyı göstermeyerek kadınca olmayan davranışlarda bulunmuşlardı. Bu kadınları utandırmanın, ateşli cinsel arzuların kadınlar için doğru görülmediği bir dönemde onlara böylesi arzular yüklemekten daha iyi bir yolu olabilir miydi?

Bu yapıtlarda lezbiyenliğin kendisi çok ender saldırının odak noktasını oluşturuyordu. 18.yüzyıl erkekleri travesti olmayan kadınların sevişmesini pek ciddiye almaz gibiydiler. Lezbiyen (daha doğrusu panseksüel*) davranışların en kinci betimlemeleri, göründüğü kadarıyla bir yazarın belirli bir kadının cinsellik dışında bir alandaki tutumuna duyduğu öfkeden doğuyordu. Kadının saldırgan cinselliği aslında mecazi anlamda kullanılıyordu.

Bölüm 4. Travestilik: Baskı ve Dokunulmazlık

16. ila 18. yüzyıl erotik yazınında rastlamadığımız kadın travesti tipi, belli ki kadınların birbirine şu ya da bu ölçüde cinsel haz sağlamasından çok daha ciddi bir sorun oluşturuyordu. Lezbiyen sekse girişen bir kadın, en azından libertin anlayışında, kadınlık rolünün diğer yanlarını sürdürdüğü sürece bir tehdit oluşturmuyordu, ama hem lezbiyen sekse girişen, hem de kadın rolünün diğer yönlerini reddeden birisi toplumda *her zaman* kaygı yaratıyordu.

Erkek yazarlar yüzyıllardır lezbiyen ilişkilerin geçiciliği fikrini beslemişlerdi. Lezbiyenliğin kalıcı olmadığına baş örnek olarak da (çoğu araştırmacının efsane olduğunu savunduğu) Safo-Phaon öyküsü kullanıldı. İlk ansiklopedilerden biri olan *Dictionary Historical and Critical*'da** (ilk Fransız baskısı 1697, ilk İngiliz baskısı 1710) Pierre Bayle Safo'ya ilişkin makalesinin büyük bölümünü, onun Phaon uğruna kadınları terketmesinin tartışmasına ayırır.

---

* Çok çeşitli biçimlerde cinsellik sergilemek

** Tarihsel ve Eleştirel Sözlük

Safo Phaon'a öylesine tutulmuştu ki, tutkusu karşılıksız kaldığında Leucadia'da bir uçurumdan atlayarak intihar etmişti. Bayle, Phaon öyküsünün kaynağı olduğu söylenen Ovid'in "Safo'nun Phaon'a Mektubu" adlı şiirinden uzunca bir bölüm alır kitabına:

İstek yaratmıyor bende artık, bir zamanlar
yasak aşkımın sevgili nesnesi olan lezbiyen kadınlar,
Bütün aşklar eriyip gitti aşkında senin,
Bilemedin, genç adam, değerini böyle bir ateşin.[60]

Lezbiyenliği cinsel bir davranışın ötesinde bir yaşam biçimi haline getiren travestilerde ise, bu açığa vurulmamış değişim umudu görünmüyordu.

Kadınların (ve erkeklerin) geleneksel giysilerini reddetmelerine ilişkin en ufak belirti tehlikeliydi, çünkü buradan artık kadınların kadınsı (yani yönetilen), erkeklerin ise erkeksi (yani yöneten) olmadığı izlenimi çıkacaktı. *Description of England** adlı yapıtında William Harrison (1534-1593) kimi kadınların "göğsünde süslü pantalon torbası asılı yelekler" giymesinden yakınıyor ve "Londra'da rastladığım bu fahişelerden bazıları öyle kılık değiştirmişlerdi ki, bunların erkek mi yoksa kadın mı olduğunu anlamak beni aşıyordu" diyordu. Öte yandan, der Harrison, erkek modası da çoğunlukla kadınsılaştığından erkekler "canavarlara dönüşmüşler"di.[61] Bunu izleyen yüzyılda giyimde moda yeniden kadınlar için erkeksi, erkekler içinse kadınsı sayılan bir yöne kayınca, İngiltere gene galyana kapıldı. *Hic Mulier: or The Man-Woman: Being a Medicine to Cure the Coltish Disease of Staggers in the Masculine-Feminine of Our Times*** adlı 1620'de yayınlanmış bir broşürün yazarı, kadınların "kendilerine yakışan kapşon, kukuleta, bone-

* İngiltere'den Manzaralar

** Hic Mulier: ya da Erkek-Kadın: Zamanımızda Erkek ve Kadınlarda Taylara Özgü Delibaş Hastalığının Tedavisi için bir İlaç

lerini, şık giysi ya da başörtülerini" terkederek, erkekçe, geniş kenarlı şapkalar, erkeksi yelekler giymelerinden, "saçlarını haydut gibi kısa kesmelerinden" şikayet etmektedir.[62] Bu yapıt erkeksi kadın ve kadınsı erkek modaları üstüne bir yayın savaşı başlattı (Örneğin, *Haec-Vir: or The Womanish Man** ve *Muld Sacke: or the Apologie of Hic Mulier***). Erkek ve kadınlar için uygun sayılan giysilerde oldukça küçük değişiklikler eğer böylesi kaygılara yol açıyorsa, dört dörtlük bir travestinin yaratacağı dehşeti tahmin etmek güç olmayacaktır.

Gerek romanlarda, gerekse tarih kitaplarında daha önceki yüzyıllarda da erkek kıyafetine giren kadınlara ilişkin kayıtlar vardır. 16.yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de olduğu gibi, zaman zaman kimi sınıflardan kadınlar muhtemelen belli ölçüde bağımsızlık elde etmişlerdi.[63] Ama 16.ila 18.yüzyıllarda İngiltere, Fransa, Almanya ve Amerika'da kadınlara açık olan işler çok az, kadınların rahatsız edilmeden seyahat özgürlüğü ve genel olarak bağımsız olabilme olanakları çok sınırlıydı. Giysilerin kuşkuya yer vermeyecek biçimde cinsiyeti gösterdiğine, cinsiyetin anlaşılması için yüz hatlarının ya da kas yapısının incelenmesine gerek olmadığına inanılan, üniseks modası öncesi dönemde, özgürlük isteyen bir kadının kendini erkek gibi göstermeye çalışması çok akla yatkındı. Dr.Arbuthnot'un *Memoirs of the Remarkable Life... of Miss Jenny Cameron**** (1746) adlı romanı ile sözde bir özyaşam öyküsü olan *The History of Miss Kathy N* ***** (1757) gibi yapıtlar, böylesi girişimlerin sanıldığından daha fazla olduğu fikrini vermektedir.

Kadın bunu başarabilirse ve birazcık da çekiciyse, uygun bir bekar olarak görülüp kızların ya da ailelerinin ciddi ilgisiyle karşı-

---

* Haec-Vir: ya da Kadınsı Erkek

** Çamur Çuvalı; ya da Hic Mulier'in Savunması

*** Miss Jenny Cameron'un İlgi Çekici Yaşamından Anılar

**** Miss Kathy N..'nin Öyküsü

laşması mümkündü. 18.yüzyıl sonlarında bir İngiliz denizcisi olan Mary Anne Talbot gibi kimi kadınlar bu ilgiden kaçarken,[64] diğerleri bunun için bir neden görmüyor, hatta ilgi çekmekten mutlu oluyorlardı. Ama, bir travestinin çevresi onun erkek numarası yaptığını ve bir kadınla romantik ilişkiye girdiğini farkederse, o zaman yalnız özgürlüğü değil, hayatı bile tehlikeye düşerdi.

Gerek tarihte, gerekse edebiyatta lezbiyenlerin idam edildiği ya da diğer cezalara uğradığı durumların çoğunda, suçlanan kişi travestiydi. Böyle bir olay ilk kez bir Fransız aşk öyküsü olan *Bordolu Huon*'un 13.yüzyılda eklenen bölümünde aktarılmaktadır. Öyküde erkek kıyafetinde bir kadın olan İde, Kutsal Roma İmparatorunun şövalyesi olur ve becerisinden ötürü imparator kızını ona verir. Bu "ayrıcalık"tan kendisini nasıl kurtaracağını bilemeyen kadın, hevesli gelinle düğün yapar, ama doğal olarak sonunda evlilik görevlerini yerine getirecek donanıma sahip olmadığını prensese söylemek zorunda kalır. İmparator durumu öğrendiğinde "böylesi cinliklere başvurulmasına izin vermeyeceğini" buyurur ve İde'yi yakılarak ölüme mahkum eder. Ancak bu kurgusal öyküde İde son dakikada İphis gibi erkeğe dönüşerek kurtulur.[65]

Bu dönem ilahiyatçılarının yasa ve yazılarından, yakılarak ölüm cezasının gerçek yaşamda da uygun görüleceği izlenimi edinilmektedir.[66] Aziz Albertus Magnus (1206-1280) erkek ve kadın sodomisini en büyük cinsel günah olarak tanımlıyordu.[67] 1260 yılında Orleans yasaları kadın sodomisi için cezaları *Li livres de jostice et de plet*'de sistemleştirmişti: Kadın diğer bir kadınla birinci ve ikinci kez cinsel suç işlediğinde bazı organları kesilecek, üçüncü seferde ise yakılarak idam edilecekti. [68] Kutsal Roma İmparatorluğunun geç dönemlerinde, İmparator V. Şarl yönetiminde yasa eşcinsel sodomiye girişen kadının yakılarak öldürülmesini öngörüyordu.[69]

Ama kadınsı kıyafetlerini değiştirmeyen kadınların bu cezalara çarptırılıp çarptırılmadığı kuşkuludur. *Bordolu Huon* döneminde yaşayan kadın ozan Bieris de Romans'ın diğer bir kadına yazdığı aşk şiirinde sevgisini gizlemek için, erkek kişiliği arkasına saklanmak gibi küçük çapta da olsa bir çaba sezilmemektedir. Şair Lady Maria'nın güzelliklerini övdükten sonra ona seslenir:

Yalvarıyorum sana, gerçek aşkla
Coşkuyla ve alçak gönüllü, ey güzel kadın,
En çok umut ve sevinç vaat eden şeyi ver bana,
Derdime çare bulmaksa eğer muradın.
Çünkü sendedir hem dileğim hem kalbim
Sensin mutluluğumun kaynağı
Ve senin yüzündendir iç çekişlerim.

Erdem ve güzellik seni herkesten
üstün kıldığından (kimse eline su dökemez senin),
Şerefine yazılan bu şiirle yalvarıyorum sana,
Verme, ne olur aşkını hilekar bir aşığa.

Neşenin, soylu dilinin ve erdemin yücelttiği,
sanadır bu dizelerim, güzel kadın,
çünkü sendedir sevinç ve mutluluk ve
bir kadından istenebilecek tüm güzellikler.[70]

Cinsiyeti, doğum yeri ve dönemi dışında Bieris hakkında hiç bir şey bilinmese de, baskıya uğramadan böyle aşk şiirleri yazabildiğine göre travesti olmadığını tahmin etmek çok yanlış olmayacaktır. Travesti olmayan kadınların başka kadınlara sevgi göstermesine büyük bir hoşgörü vardı. Kadınların birbirine yakın olması beklenen türdeş bir toplumda, sevgi bazen bedenselle cinsel arasındaki çizgiyi aşabilirdi. Cinsel çeşitliliğe açık olmayan zamanlar-

da ve yerlerde bile, üçüncü bir kişinin onları gözetlemesini önlemek için bir parçacık tedbirli davrandıkları sürece, kadınlar güvencede olacaklardı. Öte yandan travesti kadınlar "numaraları tutmazsa", salt görünüşleriyle bile kuşku yaratacaklar ve eğer açıkça erkeklerden bağımsız bir yaşam sürdürmeye çalışırlarsa toplumlarını daha da öfkelendireceklerdi. Diğer kadınlarla her türden ilişkileri dikkatle incelenecekti.

Travesti olmayan kadınların "suçüstü" yakalanacak kadar dikkatsiz davranmaları halinde, oldukça hafif bir cezaya uğradıkları anlaşılmaktadır. Böyle bir olay 1649 yılında Plymouth'da olmuştu. Hugh Norman'ın karısı Bayan Norman ile Mary Hammond "bir yatakta bir arada sefih davranışları" nedeniyle mahkemeye çıkarılmışlardı. Mary Hammond'a ceza verilmezken, Bayan Norman "iffetsiz davranışını kamu önünde kabul etme" cezasına çarptırılmıştı. [71] Koloni dönemi Amerika'sında böylesi bir esnekliğin eşcinselliğin "ciddi" biçimlerine gösterilmediği, William Cornish'in 1625'te Virginia'da, William Plain'in ise 1646'da New Haven'da eşcinsel faaliyetleri nedeniyle asılmalarından anlaşılmaktadır.[72]

Travesti lezbiyenlerin "sefih davranışla" suçlanan iki Amerikalı kadın kadar kolay kurtulamadıkları görülmektedir. 1566 yılında Henri Estienne'in aktardığı otuz yıl öncesinden bir olayda, erkek kıyafetinde Fontaines'li bir kadın yedi yıl seyis yamağı olarak çalışmış, sonra bağcılık işini öğrenmiş, maddi durumunu düzeltince de bir kadınla evlenmişti. Estienne bunların iki yıl birlikte yaşadığını, sonra kadının "bir kocanın görevini taklit" için kullandığı dildonun keşfedildiğini söyler. Kadın tutuklanmış ve suçunu itiraf ettikten sonra diri diri yakılmıştı.[73]

Montaigne 1580 tarihli *Journal de Voyage*'ında bir başka travesti lezbiyenin idamını aktarır. Bu tarihten birkaç yıl önce Chaumone en Bassigny'de yedi-sekiz kız hayatlarının geri kalan döneminde, herhalde travestilik onlara hareket özgürlüğü sağladığı için,

erkek elbisesi giymeye karar vermişlerdi. Kızların sonradan bu giysileriyle Chaumone'u terkettikleri, dokumacı olan birisinin de Vitry'ye gittiği anlaşılmaktadır. Kız burada kız erkek numarasında başarılı olmuş, tüm topluluğun saygı ve sevgisini kazanmıştır. Vitry'li bir kadınla nişanlanmış, ama aralarındaki bir anlaşmazlık nedeniyle nişan bozulmuştur. Daha sonra Montirandet'ye gitmiş, bir süre sonra da bir kadınla evlenip birkaç ay onunla birlikte yaşamıştır. Montaigne'in kaynaklarına göre, Estienne'in anlattığı kadın gibi o da cinsel ilişki de dildo kullanmıştır. Chaumone'dan gelen birisi kendisini tanıyınca kadın, "cinsinin yetersizliklerini kapatmak için kullandığı yasadışı buluşlar" dolayısıyla yargılanmıştır. Montaigne kadının asıldığını söyler.[74]

Benzer bir olay 18.yüzyıl başlarında Almanya'da meydana gelmişti. Catharine Margaretha Linck erkek kıyafetinde Hanover, Prusya, Polonya ve Hesse ordularında askerlik yapmıştı. Linck, 1717 yılında askerliği bittikten sonra Halberstadt'a gider, orada gene erkek kıyafetinde pamuk boyama işçisi olarak çalışır ve bir kadınla evlenir. Mahkeme kayıtlarına göre, Linck deriden bir dildo yapmış, buna domuz mesanesinden yapılmış bir torbayla, deriden içi doldurulmuş hayalar bağlamıştı. Cinsel ilişkide bulunabilmek için dildoyu kayışla kasık kemiğine tutturmuştu. Bir kavgadan sonra "karısı" annesine Linck'in kadın olduğunu itiraf edince, öfkeli anne kadını dava etmiş, kadın da tutuklanmış ve yargılanmıştı. "Kaynana" dildo'yu onun aleyhine kanıt olarak göstermişti. Kadın 1721'de idam edildi.[75]

Yazarı belli olmayan İngiliz yapıtı *Satan's Harvest Home*'da* (1749) kısaca aktarılan bir diğer olay Türkiye'de geçiyordu. Burada "yaşlı bir kadın yoksul bir adamın kızını" hamamda görerek ona "aşık olur". Kadın kur yaparak ve övgülerle kızın kalbini kazanamayınca, erkek kıyafetine girer ve yeni bir kimlik edinerek

* Şeytan'ın Hasat Sonu Ziyafeti

Padişahın çavuşu olduğunu iddia eder. Kızın babası buna ve "adam"ın zengin biri olduğuna inanır, kızını ona verir. Kız doğal olarak gerdeğe girer girmez kadının cinsiyetini anlar ve derhal ailesine haber verir, onlar da kadını tutuklatırlar. Vali kadını "çuvala konulup denize atılmaya" mahkum eder.[76]

Bütün bu durumlarda kadınlar, anlaşıldığı kadarıyla toplumlarının yalnızca diğer kadınlarla sevişmekten çok daha ciddi gördüğü bir şey yapmışlar, erkekleri taklit etmişlerdir. Normal olarak erkeklere özgü olan, kendi kendine yeterlilik, rahatsız edilmeden seyahat özgürlüğü, kadınlara açık olanlardan daha değişik meslekleri araştırma özgürlüğü gibi kimi ayrıcalıklardan yararlanmak istemişlerdi. Erkek önceliklerine tecavüz, tek başına onların idamına neden olmayabilirdi; ama daha önce gördüğümüz gibi çoğu lezbiyen sevişme biçimi de tek başına ağır bir cezaya yol açmıyordu. Toplumda aşırı bir öfke doğması için erkek önceliklerinin talep edilmesiyle birlikte, belirli cinsel faaliyetlerde bulunulmasının (ya da Türk kadının durumunda olduğu gibi bu niyetinin olmasının), özellikle de dildo kullanılmasının gerektiği anlaşılmaktadır.[77]

Ama toplumun onaylamamasına karşın, bu toplumsal günahların işlenmesi mutlaka kadının ölüm cezasına çarptırılacağı anlamına gelmiyordu. 1740'lı ve 1770'li yıllarda İngiltere'de Catharine Linck'in durumuna benzer olaylar olmasına rağmen, 18.yüzyılın ilk çeyreğinden sonra İngiltere, Amerika ya da Avrupa'nın herhangi bir yöresinde bir lezbiyenin idamına ilişkin hiç bir kayıt yoktur. Aynı zamanda bir yargıç olan romancı Henry Fielding *The Female Husband: or the Surprising History of Mrs.Mary, Alias George Hamilton, Convicted For Marrying a Young Woman of Wells** adlı ucuz broşürde böyle bir öykü anlatır: Aslında üç kez kadınlarla evlenen bir maceracı olan Mary Hamilton, travestiliği ve dildo

* Dişi Koca: ya da Wells'li Genç bir Kadınla Evlenmekten Hüküm Giyen Mrs.Mary, Diğer Adıyla George Hamilton'un İnanılmaz Öyküsü

kullanımı yetkililerin bilgisine ulaşınca birkaç kasabada gezdirilerek halk önünde kırbaçlanmış ve sonra hapse atılmıştı.[78] 1777 yılında bir diğer kadın maceracı erkek kıyafeti giydiği ve üç ayrı kadınla evlendiği için Londra'da mahkemeye çıkarılmıştı. (Onun yatakta kullandığı tekniklerden söz edilmemektedir.) Kadın, diğer kadınların "gelecekte kendisini tanımaları için" boyundurukta teşhir edilmiş ve altı ay hapse mahkum edilmişti.[79]

Özgürlüğü simgelediği için erkek kıyafeti giyen ve ciddi olarak erkek gibi görünmeye çalışmayan ya da travestilikleri "samimi bir hata" olarak açıklanabilen 18.yüzyıl Fransız ve Alman travesti lezbiyenlerine karşı da, yasa Catharine Linck kadar sert davranmıyordu. Robert James'in *Tıp Sözlüğü* tıpkı Catharine Linck gibi, Orange Prensi Frederic Henry'nin ordusunda askerlik yapan ve Boislediuc kuşatmasında savaşan Henrica Schuria'nın öyküsünü içerir. Schuria doğal olarak kadın bilindiği memleketine dönünce, bir dulla ilişkiye girmişti. James'in iddiasına göre, kadın lezbiyen sekste öylesine ustaydı ki, "eğer ülkenin yasaları izin verseydi [dul] onunla, hem de altı çocuk doğurduğu merhum kocasıyla olduğundan daha büyük bir sevinçle, evlenirdi." İlişki ortaya çıkınca, Henrica'nın ebeler tarafından muayene edilmesi emredilmiş, onlar da kadının klitorisinin uyarıldığında yarım parmak uzunluğa ulaştığını bildirmişlerdi. James, "ünlü bir avukat olan Johannes Poponius'un bu tip kadınların idamı gerekir" dediğini aktarmaktadır. Ama yukarda tartışılan dört kadının aksine Schuria cinsiyetini toplumdan saklamak için bir çabada bulunmadığı ve "cinsiyetinin eksikliklerini tamamlamak" amacıyla dildo kullanmadığı için "yalnızca kırbaçlanmış", sonra da "suç ortağından uzağa" sürülmüş, suç ortağı ise "cezalandırılmış, ama kentte kalmasına izin verilmişti."[80]

18.yüzyıl ortasında Grenoble'da yaşayan Anne Grandjean'a da görece hafif davranılmıştı. Kızın marangoz olan babası bir oğlu olmasını istiyordu. Anne da onbeş yaşında oğlan olmaya karar verdi. Kasabanın saf papazını gerçekte oğlan olduğuna inandırdı ve

papazın onayıyla adını Jean-Baptiste Grandjean olarak değiştirdi. Kızlara kur yaptı ve çok geçmeden bir kadınla evlenerek Lyons'a taşındı. Orada Anne'ın daha önceden ilişki kurduğu bir kadın, onun avanak karısına kocasının aslında kadın olduğunu anlattı. Kadın durumu Lyons'da bir papaza söyledi ve sonuçta Anne cezalandırma tahtasında teşhir edildikten sonra, "evliliğin kutsallığını kirlettiği" için hapse atıldı. Anne'in başvurusu üzerine Paris tıp fakültesi kadını muayene etti ve onun biraz "hermafrodit" bir kadın olduğunu açıkladı (muhtemelen klitorisinin normalden biraz daha büyük olduğu kastediliyordu). Paris parlamentosu kadını serbest bıraktı, ama onu kadın kimliğine dönmeye mecbur tuttu, evliliğini iptal etti ve bir daha kadınlarla herhangi bir ilişkiye girmesini yasakladı. Çağdaşı Catharine Linck gibi idam edilmemesinin nedeni belki de yargıçları samimi bir hata yaptığına, Grenoble'da günah çıkaran papazın onun bu yanlışlığını düzeltmediğine ikna etmesi ve Henrica Schuria gibi dildo kullanmamasıydı.[81]

Bu kadınları başlangıçta travestiliğe iten nedenlerin cinsel mi, yoksa toplumsal mı olduğu tartışmalıdır, ama kendilerine ilişkin bir kayıt bırakanlar ilk aşamada kadınlara verilenden daha çok özgürlük istedikleri için travesti olduklarını özellikle öne sürmektedirler. Çoğunda, erkek taklidine başladıklarında diğer kadınlara karşı aşırı bir cinsel ilgi duyduklarına ya da onları erkek numarası yapmaya itenin çarpık cinsel dürtüleri olduğuna ilişkin bir belirti yoktur. Bu ilgi erkek rolüne paralel olarak gelişmişti ve göründüğü kadarıyla erkeksi, yani özerk, kişiler olarak yaşamlarında ikincil önem taşımaktaydı. Eğer onları ilgilendiren lezbiyen cinsel faaliyet olsaydı, kadın rolünü sürdürerek bunu uygulamaları ve ceza almamaları mümkündü, ama o zaman kadınların sınırlı koşullarında sıkışıp kalacaklardı. Öte yandan, travesti olarak yakalanırlarsa büyük olasılıkla baskıyla karşılacaklardı. Göründüğü kadarıyla cezalandırılma nedeni, alışılmışın dışındaki cinsel zevklerinden çok,

erkek önceliklerine el atmalarıydı. 16. ila 18. yüzyıllarda gerek Avrupa gerekse Amerika'da en korkutucu şey lezbiyen seksin kendisi değil, erkek taklidi yapılması ve kadınsı konumun reddedilmesinin içerdikleriydi.

Yukarda anlatılan şiddetli baskılara karşın, aynı dönemde yasa kimi travesti lezbiyenlere dokunmamıştır. 17. yüzyılda İsveç kraliçesi Christina gibi varlıklı ve etkili bir kadın (bazı sınırlar içinde) dilediği gibi giyinip davranabilirdi. Christina'nın konumundaki kadınlar genellikle iyi tanındıklarından, erkek numarası yapma çabasına girmezler, giysileri de yalnızca bir tuhaflık olarak görülebilirdi. Travestiliği ve diğer bir kadınla ilişkisi istekten değil de zorunluluktan doğmuş olarak açıklanabilecek kadına da, özellikle diğer açılardan toplumun değerli bir üyesi sayılıyorsa ve hele doğurganlık çağını aşmışsa (bu da uçarılıklarının toplumsal yapı üstünde asgari etki göstereceği anlamına gelirdi), oldukça esnek davranılabiliyordu. Son olarak, "özel tipler"in -gösterişli tiyatro oyuncularının, soytarıların, dramatik ama zararsız alt kültür tiplerinin- yaptıkları taşkınlıklara da, en azından Londra ve Paris gibi büyük kentlerde göz yumuluyordu. Onlar kendilerine özgü kişilerdi ve yaptıkları ciddiye alınamazdı. Dokumacı, pamuk boyama işçisi ya da seyis yamağı bir kadın cinsiyeti bir kez keşfedildikten sonra cezasız kalmayı umamazdı, ama bir kraliçe, bir tiyatro oyuncusu, şu ya da bu biçimde ünlü birisi için genellikle farklı kurallar geçerliydi.

17. yüzyılda tahttayken bile erkek kıyafetleri giyen İsveç kraliçesi Christina evlenmemek için tacını terketmişti. Christina bir süre Paris'te yaşadı. Buradayken erkeksi giysileri ve kadınlara cinsel amaçla yanaşma çabalarından Kont Palatine, Dük de Guise ve Matmazel de Montpensier gibi sayısız çağdaşının mektuplarında söz edilmektedir,[82] ama toplumun onun gibi soylu bir kadının hak ettiğine inandığı bütün ayrıcalıklardan ve saygıdan yararlanmıştı. Kadınlara duyduğu ilginin pek de asılsız dedikodulardan kaynak-

landığı söylenemez. Mektupları onun sık sık diğer kadınlara tutulduğuna işaret etmektedir. Avrupa'da dolaşırken Ebba Sparre'a yazdığı mektuplar, tahtta çekilmeden yıllar önce bu soylu kadını sevdiğini gösterir. Örneğin Christina İsveç'i terkettikten üç yıl sonra Pesaro'dan Sparre'a şunları yazıyordu: "Benim üstümde sahip olduğun gücü hatırlıyorsan, oniki yıldır aşkınla yaşadığımı da hatırlayacaksın; öylesine seninim ki, beni hiç bir zaman yitiremeyeceksin; sana olan aşkım ancak öldüğüm zaman bitecektir."[83]

Christina'nın bağlılık yeminleri daha sonraki bölümlerde incelenecek romantik dostluklardaki ifadelerden çok farklı değildir, ama onun diğer kadınlara ilgisi göründüğü kadarıyla diğer çoğu romantik dosttan daha bilinçli olarak cinseldi. Erotik maceraları hakkındaki söylentiler o öldükten çok sonra da sürdü. 1719 yılında, Christina'nın ölümünden otuz yıl sonra, Orleans Naibinin annesi Prenses Palatine Christina'nın bir seferinde "neredeyse kendini savunamayacak durumda kalan" Madam de Bregny'yi "zorlamaya" çalıştığını yazıyordu. Prenses, Christina'nın hermafrodit olduğunun sanıldığını da ekliyordu.[84]

Christina alt sınıflardan olsaydı, travestiliği ve erkeksi davranışı büyük olasılıkla kovuşturma konusu olacaktı; olduğundan daha tedbirli davranmasaydı, cinsel ilişkileri ortaya çıkacak ve kuşkusuz daha önce tartışılan kadınlarınkine benzer bir cezaya çarptırılacaktı.

İlk bakışta, soyluluk ya da zenginlik gibi bir üstünlüğü olmayan Mary East'in en azından çağdaşı "George Hamilton" gibi (bkz. sayfa 52) alenen kırbaçlanmaya mahkum edilmemesi ise şaşırtıcı gelmektedir. 1730'larda kendisine biraz para kalan Mary ve diğer bir genç kadın, tanınmadıkları küçük bir İngiliz kasabasına giderek bir birahane açtılar. Mary erkek giysileri giymeye başladı, adını da "James How" olarak değiştirdi. "George Hamilton"dan farkı yaşadığı toplumun güvenilir bir üyesi haline gelmesiydi. "Ja-

mes" ile arkadaşı son derece dürüst davranışları ve çalışkanlıklarıyla birahaneyi geliştirdiler, sonra daha büyüğünü açtılar. İkisi de herkesin sevdiği kişilerdi; "James" tüm önemli kilise işlerinde görev yaptı. Ama bir gün bir memleketlisi Mary'yi tanıyıp ona şantaj yapmaya başladı. Mary yıllarca şantajcıya para ödeyip, birahane sahibi, örnek yurttaş ve koca James How olarak yaşamayı sürdürdü. Otuz dört yıl sonra "karısı" öldükten sonra, şantajcı birkaç serseri tutarak onu daha fazla rahatsız etmeye kalkışınca, bir arkadaşının bölge yargıçlarına gidip, kendisine koruma sağlama girişiminde bulunmasına izin verdi. Cinsiyetinin ortaya çıkmayacağını umuyordu, ama çıktı doğal olarak. Gene de serbest kalmasına izin verildi, şantajcı hapse atıldı. Ama açığa çıktığı için kendini birahanesini terkederek köşesine çekilmeye zorunlu hissetti.[85]

Mary'nin baskıya uğramamasının nedeni belki de gerçek cinsiyeti keşfedildiği zaman ellilerinde yaşlıca bir kadın olması, dolayısıyla artık cinsel bir varlık sayılmaması, eşinin de ölmüş bulunmasıydı. Ayrıca tüm kasaba halkı kadının son derece namuslu ve erdemli olduğunu söylüyordu; 18.yüzyıl ortasında, başka açılardan fevkalade niteliklere sahip bir İngiliz kadınının cinsel bir sapıklıkta bulunduğuna inanmak herhalde onlara güç gelmişti. Gerçekten de komşuları, kadının bunu istekten değil acınacak bir zorunluluktan yaptığına kendilerini inandırmaya giriştiler. Hızla yayılan söylentilere göre hem Mary'nin hem de yaşamını paylaştığı kadının nişanlıları onları düş kırıklığına uğratmış, kadınlar aşkta "çok kez hüsrana uğramış"lardı. Bu nedenle de evlenmemeye karar vermişlerdi. Karı koca rolü yapmalarının nedeni, iki bekar kadının aksi halde rahatsız edilmeden yaşayamayacağıydı. Bu söylentilere göre, iki kadın yazı tura atmışlar ve Mary bu rol kendisine düştüğü için koca olmuştu.

Yasanın rahatsız edici müdahaleleri olmadan travesti yaşamlarını sürdürmeyi başaran kimileri de genellikle son derece renkli ki-

şilikler oluşturdukları için kendilerine anlayış gösterilen kadınlardı - kaprislerine boyun eğiliyor, pek ciddiye alınılmıyorlardı. Ayak takımında, o malum altın kalpli bir hırsız, kendine özgür bir tip olan Mary Frith de bu kişiliklerdendi. Dekker ve Middleton'un *The Roaring Girl*'inde* (1611) Moll kişiliğine dayanak olmuş, Nathan Field'in *Amends for Ladies*'inde** (1618) bir karakter olarak boy göstermiş, *The Life and Death of Mary Frith**** (1662) adlı kitabın konusu olmuştu. Lezbiyen mi, yoksa biseksüel mi olduğu kesin değildir, ama çağdaşları Dekker ve Middleton tiyatro oyunlarında bu olasılıklar üstünde tahmin yürütürler: Bayan Gallipot onun hakkında, "Kimileri onun erkek, kimileri ise hem erkek hem kadın olduğunu söylemekten çekinmeyecektir," der. Buna Laxton, "Bu mükemmel, önce kocayı boynuzlayıp, sonra onun karısına aynı şeyi yapmasını sağlayabilir," der (II.Perde, 1.Sahne).[86] Cinsel eğilimleri ne olursa olsun, bir "kişilik" olarak özel konumu onu yasanın dışında tutuyordu.

Tiyatro oyuncularının özel bir konuma sahip olmaları ise, belki onların "tuhaflıklarının" her zaman sanatçı yaratılışlarına yüklenebilmesinden ileri geliyordu. 17.yüzyıl Fransa'sında bunların en göze çarpıcısı efsanevi Matmazel de Maupin'di (Theophile Gautier'in 19.yüzyıl romanı ondan esinlenmişti). Paris Operasında şarkıcı olan Maupin sık sık erkek rollerine çıkardı. Kadınlarla romantik ilişkileri herkesce bilinirdi, ama Marsilya'da bir turneye çıktığında zengin bir tüccarın kızı onu sahnede görüp aşık olduğunda az daha başı derde giriyordu. İkisi daha sonra birlikte kaçtılar. Aralarında cinsel bir şey olup olmadığı bilinmiyor, ama kız Maupin'in gerçek cinsiyetini farkeder farketmez ondan kaçtığını ve yetkililere durumu bildirdiğini iddia eder. Oyuncu tutuklanıp, büyük olasılık-

* Kükreyen Kız
** Hanımlara Özürler
*** Mary Frith'in Yaşamı ve Ölümü

la Kutsal Roma İmparatoru V. Charles'ın sodomi karşıtı yasaları uyarınca (bunlar lezbiyenliği de içeriyordu) ölüme mahkum edildi. Ama sevilen bir sanatçı olması dolayısıyla kamuoyu öylesine ondan yana çıktı ki, kararın iptal edilmesini sağlayabildi. Paris'e ve mesleğine geri döndü. Ara sıra erkek giysileri giymeyi bile sürdürdü, ama artık yasa ona müdahale etmeye cesaret edemiyordu.[87]

Bunu izleyen yüzyılda İngiltere'de kadın oyuncuların sahnede "pantalonlu rollere" çıkmaları olağan olmuştu. Oğlanların kadın rollerine çıktığı Rönesans tiyatrosunun tam tersiydi bu. Kadın oyuncular ve tiyatroyla ilgili diğer tipler, heteroseksüel bile olsalar, bazen yeni elde edilmiş bu özgürlüğün kişisel yaşamlarına taşmasına izin verirlerdi. Örneğin, asıl ününü oyun yazarı olarak kazanan Mrs. Centlivre yıllarca erkek kıyafetinde donanma sekreterlerinden biri olan Anthony Hammond'la yaşadı. Bu dönemin en gösterişli travesti oyuncularında biri, oyun yazarı ve aktör Colley Cibber'in kızı Charlotte Charke'tı. Sanatçı olarak uçarılıklarını yasanın müdahalesi olmadan sürdürebiliyordu. 1755 yılında, kısmen yapıtı yayınlayıp çeşitli tuhaflıklarını açığa vurarak onu utandırma tehdidiyle babasından para sızdırmak, kısmen de babası isteğini reddederse bu yayınla kendini geçindirecek kadar para kazanmak amacıyla anılarını yazdı: *A Narrative of the Life of Mrs.Charlotte Charke Youngest Daughter of Colley Cibber, Esq*.*).[88]

Charlotte anılarında dört yaşından başlayarak erkek giysilerini tercih ettiğini, her türden evkadınlığı eğitimini reddettiğini, tiyatroda erkek rollerine eğilimini ve kadın giysilerinden ebediyen vazgeçme kararını anlatır. "George Hamilton"ın kırbaçlanıp hapse atılmasından henüz on yıl geçmeden bu açıklamaları yapmaya alt sınıflardan bir kadın cesaret edemezdi, ama belli ki kamuoyu -zaten "gerçek" bir varlık olmayan- bir sahne sanatçısının bu davranışlarını eğlenceli buluyordu.

---

* Sayın Colley Cibber'in En Küçük Kızı Charlotte Charke'ın Hayatı

Kitap boyunca Charlotte'un yakın ilişkileri hep kadınlarladır ve kitabın sonunda anlattığı en yakın ve en uzun süreli ilişkisinde, onun talih ve talihsizliklerini paylaşan kadın Charlotte'un "Mr.Brown"u yanında "Mrs.Brown" olmuştur. Charlotte aralarındaki klasik "butch/femme"* ilişkisini en küçük bir utangaçlık izi göstermeden aktarır. "Mrs.Brown" bütün kararları ona bırakır, her zaman ona uyar (hatta Charlotte'un yanlış seçimleri dolayısıyla bir süre aç kalacakları ortaya çıktığı zaman bile) ve ellerine biraz para geçtiğinde onun "ülkenin en değerli beyi" gibi davranmasına izin verir.

Charlotte çoğu zaman erkek numarasının yutulduğunu, Londra dışında iki kadının karı koca sanıldığını ileri sürer. Bu itirafının başını derde sokmayacağına bu denli güvenmesi şaşırtıcıdır. Kuşkusuz, "George Hamilton" ile 1777 yılında mahkum olan Londralı kadının tersine Charlotte hiç bir zaman "Mrs.Brown" ile yasal olarak evlenmeye kalkışmamıştır. Gene de herhalde tanınmış bir aileden gösterişli bir tipe toplumun tanıyacağını bildiği ayrıcalığa çok güveniyordu. Oysa, Yıllık İstatistiklerde 1761 ile 1815 arasında erkek gibi giyindikleri için mahkum olan onbeş kadının adı geçmektedir; bunların çoğu da başka kadınlarla evlenmeye kalkışmamışlardı.[89]

18.yüzyılda Amerika'da en dikkate değer erkek taklidi yapan kadın olayı Deborah Sampson'ın macerasıydı.[90] Mary Frith gibi Deborah da bir "kükreyen kız", gösterişli bir kişilikti. Ama erkek taklidi nedeniyle ceza almamasının en olası nedeni, gerçek cinsiyeti anlaşıldığında artık evli ve çocuk sahibi bir kadın olmasıydı. Ayrıca Devrim sırasında asker olarak savaştığı için yurtsever bir savaş kahramanı olarak da anlayış bekleyebilirdi.

---

* Birinin erkek rolünde (butch), birinin de kadın (femme) rolünde olduğu lezbiyen çift

Deborah'ın çocukları doğduktan sonra "kocasını evlilik yatağının törenlerinden mahrum bıraktığı" söyleniyordu. [91] Ama askerliğinin bitmesinden birkaç yıl sonra Amerikan Devriminde "kadınların buna benzer bir kahramanlık, sadakat ve cesaret örneği bulunmadığını" [92] söyleyerek Deborah'a asker emekliliği bağlayan Kongre komitesi onun evlilik bağının ne denli mutlu olduğunu araştırmadı. Belki de o zaman artık travestiliği bırakmış olmasaydı, bu şerefe erişemeyecekti, ama onun durumunu inceleyen komite üyeleri travestiliğinin geçici bir olay olduğuna, bunun da onu ülkesinin bağımsızlığı için savaşmaya iten büyük yurtseverliğiyle açıklanabileceğine kendilerini inandırmışlardı.

Gerçekte, Deborah'ın yaşam öyküsünü yazan Herbert Mann (kadının çağdaşıydı ve çoğunlukla onun günlüklerine dayanıyordu) onun genellikle kadınlara travesti olmayı seçtiren nedenlerle -çağında kadın rolüne getirilen sınırlamalara bir tepki olarak - erkek giysileri giydiğini, bunda başlıca dürtüsünün kesinlikle yurtseverlik olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Deborah, memleketi olan Massachusetts'ın Middleborough kentinde asker olmadan çok önce de travestiliğiyle ilgili bazı kavgalara karışmıştı. Bir olayda bir takım erkek elbisesi çalarak Timothy Thayer adıyla orduya yazılmış, verilen ikramiyeyi almış, erkek kıyafetinde Middleborough'nun birkaç kilometre doğusunda bir meyhaneye gidip iyice kafayı çekmiş ve "gürültülü ve ahlâksız davranışlarda bulunmuştu".[93] Eve döndüğünde giysileri çalarken ona yardımcı olan "zenci [kadın] ile yatağa girdi".[94] Kısa bir süre önce katıldığı Middleborough Birinci Vaftiz Kilisesi üyelerinin onun davranışlarına ne kadar kızdıkları 3 Eylül 1782 tarihli kayıtlarından anlaşılmaktadır:

> Kilise, bu kilisenin üyesi olan ve geçen ilkbaharda erkek kıyafeti giyip orduya yazılan, hüküm giymemesine rağmen suçluluğu hakkında güçlü kuşkular olan, daha önceden de bir süredir hafifmeşrep ve Hıristiyanlığa aykırı davranışlarda bu-

lunan, sonunda buralardan ani biçimde ayrılan ve nereye gittiği bizce bilinmeyen Deborah Sampson'un durumunu görüştü; uzun tartışmalardan sonra biraderlerimizden bazılarının gitmeden önce onunla ilgilendikleri, ama bir sonuç alamadıkları anlaşıldı ve kendisi dönüp Hıristiyan şartlarına uyuncaya kadar Kilisenin görevinin onu üyelikten uzaklaştırma [yani, aforoz etme] olduğu görüşüne varıldı.[95]

Deborah sonunda hem Timothy Thayer fiyaskosu dolayısıyla kendi toplumunda "yakasına yapışılmasından" korktuğu, hem de annesi onu Deborah'ın basılmamış anılarında "bir maymun kadar budala" diye adlandırdığı bir gençle evlenmeye zorladığı için gerçekten orduya yazılmaya karar verdi.[96] Bu kez farklı bir kasabada ve Robert Shertliff adıyla olmak üzere yeniden orduya yazıldığında, askere çağrılmayı beklerken Medway'da bir yüzbaşının evinde kaldı. Burada Deborah'la aileyi ziyaret eden bir kız arasında bir "aşk olayı" meydana geldi.[97] Bu, Deborah'ın yaşamının bu döneminde kadınlarla yaşadığı çok sayıda aşk ilişkisinin ilkiydi. Mann Deborah için, yorum yapmadan, "kol ve bacakları mevzundu," der, "Zevk sahibi hanımlar erkek giysileri içinde onu yakışıklı bulurlardı."[98]

Deborah'ın cinsiyeti, çok ağır yaralanarak gönderildiği hastanede anlayışlı bir doktor tarafından keşfedildi ve kibarca ordudan çıkarıldı. Ondan sonra çalışmak için gittiği amcasının çiftliğinde hâlâ erkek elbisesi giyiyor ve "komşu kızlarla flört ediyordu."[99] 18.yüzyılda Deborah'ın yaşam öyküsünü yazan Mann, belki de onun apaçık travesti lezbiyenliğiyle kadını en güzel biçimde yansıtma isteğini uzlaştırmakta güçlük çekerek, onun "kardeş cinsle" ilişkisini platonik bir dostluk olarak niteler, ama bu durumda bu biraz kuşkuludur. Mann, "Olay mutlaka duygu, zevk, saflıkla ilgili olmalıdır; çünkü onun açısından hayvani aşk söz konusu değildi," yorumunu getirir.[100]

Çok geçmeden Deborah komşu bir çiftçiyle evlendi ve üç çocuğu oldu. Belki de, hakkında bilinen her şeye ters düşen bu evlilik onun çocuk isteğiyle açıklanabilir. Ama belki de doğru dürüst bir eğitim görmemiş ve kendine uygun bir mevki edinmesine yardımcı olacak kimsesi bulunmayan yoksul bir genç kadın olarak, geleceğinin pek parlak olmadığını sezerek evlenmeye karar vermişti. Kötü koşullu işlerden oluşan bir gelecek görüntüsünün yanı sıra, herhalde zayıf, yakışıklı, köse delikanlı görünüşünün kırışıklar ve gevşeyen deriler altında yitmekte olduğunu da farketmişti. Genç bir çapkın olarak zamanı doluyordu. Yüzyıllar boyunca kadınların aşığı kalmayı tercih edebilecek birçok kadın, büyük olasılıkla buna benzer nedenlerle evlenmişlerdi.

* * *

Çoğu kadın için hem travesti olup hem de ceza görmemek olanaksızken, kimilerine özel haklar tanındığı anlaşılmaktadır. İsveçli Christina gibi kadınlar doğal olarak genellikle yasanın üstündeydiler (o bile heteroseksüel geleneğe uymak istemeyince tacından vazgeçmek zorunda kalmıştı). Ama bu işi kendilerine özgü bir üslupla "götürebilen" kadınlar da alışılagelmişin dışında davranma ayrıcalığına sahiptiler. Bu kadınlardan bazıları büyük ölçüde insanların soytarılardan hoşlanması ve onların cinsiyetsiz tuhaflıklarına hoşgörü göstermesine bel bağlıyor, böylece kişisel yaşamlarını açıkça sergileme tehlikesini göze alıyorlardı. Ama bunlar çoğu kez tiyatro oyuncusu ya da alt kültür tipleri olduğundan, çevreleri büyük olasılıkla onları zaten düzenin dışında görüyordu. Yaptıkları ortalama kadına örnek oluşturamazdı. Öte yandan, yeterli sayıda kadın dokumacı ya da pamuk boyama işçisi kısıtlayıcı kadın giysilerini ve evliliği aşmaya karar verirse, toplumsal yapı üstünde ciddi bir etkileri olabilirdi. Kayıtlardan görüleceği gibi böylesi davranışların bastırılmasında yasa kararlı biçimde işletiliyordu.

Travestiler bir anlamda ilk feministler arasındaydılar. İnançlarını ifade edecek biçimlendirilmiş bir ideolojileri olmadığından seslerini yükseltemeseler de, kadın rolünü sıkıcı ve sınırlayıcı buluyorlardı. Bu rolü genişletmek istiyorlardı; kendi çağlarında kadın rolünü değiştirmenin tek yolu da erkek olmaktı. Ancak inandırıcı erkek giysileri içinde, kendi sınıflarının erkeklerine açık önceliklerden yararlanabilirlerdi. Kadın olarak yaşamın kendisine pek az hoşgörü ve özgürlük sunduğunu kavrayan birçok maceracı genç kadın için travestilik büyük olasılıkla çekici bir şey ya da en azından hoş bir fanteziydi.

B. Romantik Dostluğun Kutsallaştırılması

Bölüm 1. Aynı Cins Aşkının Yeniden Canlandırılması: 16. ve 17. Yüzyıllar

Montaigne "Dostluk Üstüne" adlı makalesinde, iki erkek arasındaki aşkın "onların aralarındaki bağlantı çizgisini, bir daha asla bulamayacakları gibi silerek, tam bir bileşim içinde içiçe geçip bütünleşmelerine" neden olacağını yazar. Yazar, Estienne de la Boetie ile birbirlerini bu biçimde sevdiklerini iddia eder: İki erkek bir diğerinin tüm varlığına aşıktı, "öyle ki [bu varlık], ortak istek ve ortak kabulle, benim irademi tümüyle kavrayarak kendisininkine dalıp kaybolmasına, onun iradesini tümüyle kavrayarak benimkine dalıp kaybolmasına neden olmuştu." Montaigne böyle bir aşkın gizemli ve büyülü olduğu sonucuna varır. Ne kadar sınıflandırmaya çalışsa da, bu aşk çözümlenmeye direnir, çünkü "açıklanması, önüne geçilmesi olanaksız bir güç" tarafından dürtülmektedir. İki adam ilk tanıştıklarından, ilk görüşten itibaren birbirlerini sevmişlerdi, "o zamandan sonra ikimize de bir diğerinden daha yakın bir

şey olmamıştı." Birbirleriyle öylesine bütünleşmişlerdi ki, "ne o ne de ben, kendimize ait diye hiç bir şey saklamadık."

Montaigne bu aşkın Yunanlılar arasında uygulanan eşcinsellikten farklı olduğunu söyler, Yunanlılarda genellikle aşıkların yaş ve meslekleri arasında büyük eşitsizlik olduğuna, ilişkinin çoğu kez yalnızca gençliğin fiziksel güzelliğine dayandığına işaret eder. Dolayısıyla onlarda dostluk nadiren olanaklıdır. Aynı nedenle iki olgun erkek arasında gelişebilecek ilişkinin, genellikle erkek ve kadın arasındaki ilişkiye üstün olduğunu öne sürer. Çoğunlukla arzuya dayanan heteroseksüel aşk, arzu tatmin olduktan sonra kolaylıkla zayıflayabilir. Ama kadınların erkeklerle iyi dost olamamalarının bir nedeni daha vardır. Montaigne'e göre onların normal kapasitesi "bu kutsal bağı besleyecek o güvene, açık yürekliliğe yetmez."[101]

Montaigne'in erkek aşkına karşı tutumu, Rönesans ve onu izleyen yüzyılların okumuş kişileri için yapıtları önemli sayılan eski Yunan ve Roma yazarlarından büyük ölçüde etkilenmişti. Bu eski kaynakların çoğu aşkla dostluk arasında kesin bir çizgi çizmiyorlardı. Rönesans döneminde her eğitimli adamın mutlaka okuduğu *Nicomachean Etik* adlı yapıtında Aristo dostluğun dostun hem şahsına hem de karakterine duyulan sevgiye, sevilmekten çok sevme isteğine ve (birlikte yaşamaya kadar varan) bir samimiyete dayandığını söyler. Cicero *De Amicitia*'sında dostluğu, salt heteroseksüel aşkla kıyas bile edilemeyecek ve yeryüzünde en çok istenecek şey sayar. "Gerçek bir dosta bakan," der Cicero, "sanki kendi görüntüsüne bakar gibidir." "Bir dost ikinci bir bendir" ve "gerçek dostluklar ebedidir".[102] Çağdaş yaklaşımların tersine, Yunanlılar ve Romalılar dostluğu temel gereksinimleri tamamlayabilecek hoş bir olgu olarak değil, bizzat temel olan bir şey olarak görürlerdi[103]

Rönesansta ruhun bedene üstünlüğünü vurgulayan (böylece erkek eşcinselliği konusunda olası bir kaygıyı önceden etkisizleşti-

ren) Platonizme ilginin de teşvikiyle Rönesans yazarları bu dostluk idealini, göründüğü kadarıyla pek değiştirmeden benimsemişlerdi. Örneğin *The Courtier*'de Sir Fridericke okuyucuyu "eski zaman erkeklerininkinden daha az olmayan ... ölüme kadar sürecek" dostluklar kurmaya teşvik eder.[104]

Rönesans İngiltere'sinde bu yaklaşımlar özellikle geçerliydi. İngiliz yazarlarının dostluğu betimlemek için kullandıkları dil, erotik aşkın söyleminden neredeyse farksızdı. İngiliz yazarı Timothe Kendall'ın 1577 yılından "Bir Dosta" başlıklı şiiri buna tipik bir örnektir:

Balıklar gümüş ırmaklardan kaçtığı
Karanlık Titan'ın parlak ışınlarını yansıttığı
Anka denilen kuşa
On bin eşin ortaya çıktığı
Jüpiter cehennemin derinliklerinde yattığı
Plüto yükseklere çıktığı zaman,
Öyle anlaşılıyor ki, sevgilim,
Ancak o zaman terkedeceğim seni.[105]

Rönesans yazınında iki erkek dostun sık sık "tek yatağı, tek evi, tek masayı, tek keseyi" paylaştıkları (William Painter, *Palace of Pleasure**, 1566) [106] ya da "ne masada ayrı düştükleri ne de yatağın onları uzak düşürdüğü" (Thomas Lodge, *Euphues Shadowe***, 1592)[107] anlatılır. Restorasyon döneminde pederastiye duyulan öfke, göründüğü kadarıyla erkek dostlar arasında böyle davranışların uygunluğuna ilişkin bu saf görüşe son verdi, ama aynı yaklaşım kadın dostlar açısından bunu izleyen üç yüzyıl boyunca sürdü.

---

* Zevkler Sarayı
** Euphues'un Gölgesi

Dostluğa ilişkin Rönesans yapıtlarında erkekler çoğunlukla kitabın sonundan önce kadınlarla evlenirler, ama dostlukları aynı yoğunluk ve enerjiyle sürerdi. Örneğin Painter *Palace of Pleasure*'da iki dosttan birisi evlendiği halde "mallarının ortak olduğunu ve evliliğin birbirlerine söz verdikleri dostluğa bir engel oluşturmadığını" belirtir. Painter'ın kitabundaki dostların sürekli paylaştığı "tek yatak"ta ne olup bittiği açık değildir, ama Rönesans yazarları çoğunlukla aynı cinsten aşk ilişkilerinin genital yönünü tartışmaktan kaçınmışlardır. Öte yandan bu "dostluklar" büyük ölçüde eski Yunan ve Romalılarınkini örnek aldığından, Rönesans yazarları ideallerini ve bunları betimlerken kullandıkları sözcükleri çoğu kez genital aynı-cins aşkına ilişkin yazanlardan almışlardı. Antik dönemde insanlar genellikle, tıpkı bugün çoğumuzun durumunda olduğu gibi, yoğun duygusal ilişkileri (anne baba ve çocuk arasındakiler dışında) genital öğeden tümüyle ayıramamışlar, ama Rönesans ve onu izleyen çağlarda yaşayanlar bunu başarmışlardı. Hiç değilse, genital öğeyi bastırmış ya da duygularla ve sevgiliye sürekli yakınlıkla - kimi romantik kadın dostluklarında ise tam da genital olmayan erotik davranışlarla- avunmuşlardı.

Rönesans yazınında kadınlar arasında tutkulu dostluk örnekleri erkekler arasındakiler kadar çok olmasa da, varolan örneklerden kadınların da erkekler arasındaki kadar gönülden duygusal bağlantılar kurmalarına izin verildiği sezilmektedir. Örneğin, Thomas Lodge'un *Rosalynde*'inde Alinde sürgünde arkadaşı Rosalynde'e eşlik eder ve Ruth'un Naomi'ye söylediklerine çok benzer bir konuşma yaparak, Rosalynde'i eleştirir:

> [Oysa] yanında Alinda gibi bir dostun var ve bütün dertlerini sadakatle seninle paylaşacak; seni izlemek için babasını terketti ve senin varlığından yoksun olmamak için en uç noktalara gitmeyi seçti... Sarayda yatak arkadaşı olduğumuz gibi, yoksulluğu da paylaşacağız: Ben her zaman senin Alinda'n

olacağım ve sen her zaman benim Rosalynd'im kalacaksın; böylece dünya dostluğumuzu azizleştirecek ve Rosalyn ile Alinda'dan, Pilades ve Orestes'ten söz ettikleri gibi edecek.[108]

Belki de Rönesans'ta kadın dostluklarının daha az örneği olmasının nedeni, bu dönemde yazdıklarını yayınlayan kadınların sayısının azlığıdır. Erkek bir yazarın ise, erkek ve kadın ya da erkek ve erkek arasında olup bitenleri bilse bile, kadınla kadın arasında ne olup bittiğini bilme olasılığı pek yoktur.

Görece çok sayıda İngiliz kadınının şiir, roman ve öykünün yanı sıra uzun mektuplar, günlükler yazdığı 18.yüzyıla gelindiğinde, kadınlar arasında (romantik aşktan ayırt edilemeyen) ateşli dostlukların yazılı kanıtları çoğalır. Harriet Bowdler, Rönesans ile Yunan ve Roma dönemlerinde erkek yazarların yazılarında çok görülen terimlerle romantik dostluğu tanımlarken, çağdaşı kadınlar adına konuşuyordu: Bu "ruhların birliği, yüreklerin evliliği, niyet ve sevginin uyumuydu ve karşılıklı onayla başlandıktan sonra en saf şefkate, en içten aşka dönüşür"dü.[109]

17.yüzyılda da kadınlar arasında romantik dostluğun yaygınlığına ilişkin çok kanıt vardır. Örneğin, tarihçilerin La Rochefoucauld'un sevgilisi olarak tanımladığı (*The Princess of Cleves*'in* yazarı) Madam de La Fayette, 1691 yılında Madam de Sevigne'ye, "İnan bana, dünyada en içten sevdiğim insan sensin," diye yazıyordu.[110] Bir başka 17.yüzyıl romancısı Madam de Scuderi gene benzer bir biçimde Matmazel Paulet'ye, arkadaşı Paris'te kalıp kendisi Marsilya'ya gittiği zaman, "senden ayrıldığımdan bu yana bir dakika bile huzurlu bir zevk" tatmadığını yazıyor ve kendi durumuna uygun olarak Malherve'nin Madam d'Auchy için bir dizesini aktarıyordu: "Caliste'in olmadığı yer benim cehennemimdir."[111]

* Cleves Prensesi

17.yüzyıl İngiltere'sinde onlarla aynı sınıftan ve aynı eğitim düzeyindeki kadınlar da benzer ilişkilere giriyorlardı.[112] Bu kadınlar Rönesans yazarlarından, dostluğun cinsel aşka üstün görüldüğü platonist ideali öğrendiler. Böylece tutkulu, ama cinsel olmayan aşkın nesnesi, bir ayırım gözetmeksizin, erkek ya da kadın olabilirdi. 17. yüzyıl kadınları için nesnenin başka bir kadın olması az görülen bir olay değildi.

İngiltere'de 17.yüzyıl kadın romantik dostluğunun edebiyattaki en iyi belgesini bir şair olan Katherine Philips ("eşsiz Orinda") (1631-1664) sağlamaktadır. Philips 20. yüzyılda yazsaydı, şiirlerinin "lezbiyen" olarak tanımlanacağı kuşkusuzdu. 17.yüzyıldaki çağdaşları bunları kadın dostluğunun en güzel ifadesi diye değerlendirdiler. Abraham Cowley onun Anne Owen (şiirlerindeki "Lucasia") ile ilişkisini, "Orinda" için bir övgü şiiri yazarak yüceltti:

Nicedir öyküsünü anlatmaktan
Üç dört şanlı adın eski zamanlardan,
Sesi kısılıp, bıkkınlık getiren Dostluk perisi
Şimdi sevinçli bir yenisini bulmaktan
Yeni ve şaşırtıcı öyküsünü
Duymaktan güzel Lucasia ile Orinda'nın ününü.[113]

Jeremy Taylor "Dostluğun Görevleri ve Ölçütü" adlı makalesini Katherine Philips'e adamıştı; çağdaşı yazarların birçoğu da onu romantik dostluğa kendini adaması dolayısıyla bir erdem örneği olarak gösterdiler.

Dönemin söylem ve şiir geleneklerinin izini taşısa da, "Orinda"nın yapıtları diğer kadınların onda uyandırdığı tutkuyu, kıskançlığı, duyarlılığı ve bedenselliği yansıtırlar. Doğal olarak bu şiirlerde edebiyat gelenekleri fazlasıyla vardır, ama duygularını salt "edebi" olarak görmek olanaksızdır. Yalnızca Cowley ve Taylor gibi yazarlara değil, kendi mektuplarına da inanacak olursak, aynı

duygular yaşamına da yansımıştır. Örneğin bir kadın arkadaşına yazdığı 1658 yılından bir mektuptaki şu ifade tipiktir: "Soluğumda senin için duyduğum sabırsızlığı, dostluğa senin kadar duyarlı olmayan bir ruh hayal bile edemez; bu nedenle de senden tat alabilmek için duyduğum engin isteği bir başkasının kavrayabileceğini ummak bile boşuna."[114] İçerik olarak, gerek mektupları gerekse şiirleri ile Safo'nun yapıtları arasında fazla fark yoktur. Beklenebileceği gibi, yaşamının çoğunu püriten egemenliği altında geçiren Philips, Safo'dan farklı olarak uyarılmanın fiziksel dışavurumu üstünde durmamaktadır; onu çok daha fazla ilgilendiren ruhundaki sevinçtir, ama bu sevinci yaratan ve kendisini bütün hissetmesini sağlayan bir başka kadındır. Sevdiği kadın onu mutsuz ettiğinde, acısı ölüm gibidir (ölüm sözcüğünü muhtemelen onu en çok etkileyen şair John Donne gibi cinsel anlamda kullanmıyordu). Kadınlar güzellikleriyle aklını başından alır, "Aşk Tanrısının Okları" ile vururlar onu; "kor düşürürler yüreğine", ama göründüğü kadarıyla bu tutkunun hedefine ulaşması için tek bildiği yol "aşkımızdan söz etmek"tir.

Şiirlerinin çoğunu yazdığı "Lucasia", "coşkun aşkımın sevgili nesnesi" olarak tanımlanır; "tüm mutluluk umudum"dur Lucasia.[115] "Kusursuz Lucasia'ma, Dostluğumuz Üstüne" adlı bir şiirde Katherine, "değer verdiğim her şey/Sevincim, hayatım, huzurum" dediği Lucasia'ya aşık oluncaya dek yaşamadığını söyler. Ne bir damat, ne de "taht fatihi" Katherine kadar mutlu olabilir, çünkü "Onlar yalnızca yeryüzünün parçalarına sahiptir/Sende tüm dünya benim oysa." [116]

Şiirlerinin çoğunda sevgili kadın dostundan aldığı manevi doyumu vurgulamasına karşın, Philips sık sık erotik söyleme başvurur. Örneğin "Lucasia'ma, Açığa Vurulmuş Dostluğun Savunusu"nda John Donne'ın erken dönem baştan çıkarma şiirlerinin büyük etkisi gözlenir:

...Aşkımızın hazinelerini bilmezden önce,
Soylu amaçlarımızdı sevinçlerimizi avutan;
Zevk hiç bir şeyi iyileştirmeyecekse,
Yeniden başlamak en iyisi o zaman.

Şimdi elimizde artık, ne durmalı, ne de uyumalı
Gizemli saltanatımız boyunca,
Güç ve şereflidir zaferin korunması,
Bir kez bunu kazanınca..

Sırf öğrenip, sonra unutmak için mi
Bir zamanlar kafa yorduğumuz?
Yoksa zevk mi alır (kimi müsrifler gibi)
Bir kenara atmaktan amacımızı gururumuz?

Yalnız bunu niyetlerse dostluğumuz,
O zaman özlemimiz zevk değil, güç sorunu,
Düşüncede hapsolur mutluluğumuz,
Çiçeğe sahip olmayı sever, ama koklamayız onu.

Bırak öylece gömsün altınlarını,
Açlıktan ölse cebinden tek kuruş çıkmayan pinti,
Severiz biz seyredip zevk almayı,
Güvenip kullanarak tüketmeyeceğimizi elimizdekini.

Sanma ki istekleri tekrarlamak gereksiz;
Ateşli kaplumbağalar hep sevişip koklaşır,
Ama onların lekesiz tutkusu dinmek bilmez,
Tekrarla büyüyüp çoğalır...[117]

Ama Philips için, John Donne'ın tersine, çiçeğin kokusu ve pintinin gömülü altını seks anlamına gelmez. 20.yüzyıl bakış açısından ne denli inanılmaz gelirse gelsin, son aktarılan dörtlük dışında Katherine sevgilisinden yalnızca başlıkta belirtilen şeyi, yani duygularını *açığa vurmalarını* ya da şiirin ilk dizesindeki yalvarışını, "Oh, Lucasiam, aşkımızdan söz edelim"i istemektedir.

Katherine diğer kadınlara şiirlerinde de, gerçekte yalnızca sözlü açıklamalar ve soylu eylemlerle ifade edilen manevi bir beraberlik hakkında yazarken, erotik aşkın söyleminden yararlanmaktadır. Örneğin, "Hanımım Elizabeth Boyle'a" adlı şiirinde, "zorba güzel" Elizabeth'in Katherine'in savunmasız kalbini fethetmek için gereksiz yere çok sayıda ok kullanmasından yakınır.[118] "Mrs.Mary Awbrey Olduğunda Gölgelenen Rosania"da, Rosania'ya aşkının büyüklüğünün onu dilsizleştirdiğini, Rosania'nın güzelliğinin "Bir münzeviyi bile aşığa dönüştüreceğini" anlatır.[119]

Şiirlerin bazılarından sık sık bu tutkulu ilişkilerin, genellikle ateşli cinsel ilişkiye eşlik eden çelişki, kıskançlık, kararsızlık gibi duygularla yüklü olduğu sezilir. Örneğin, "Injuria Amicitae"de diğer "güzel" kadına sorar: "Neydi kusurum benim/Yoksa uysallığım için mi cezalandırılıyorum?" Sevgilinin onu "ustaca aşağılaması"ndan yakınır ve kendini yanan Roma'ya benzetir -diğer kadın ise onu ateşe verip, şimdi de yaptığı işi seyreden Neron'dur. Şiir şöyle sona erer: "Gene de tapacağım ölümümün nedenine/Öpeceğim nefesimi benden çalan eli." [120] Bütün bunlara karşın, şiirin adı bize yazarın, romantik aşktan değil dostluktan yaralandığına inandığını anımsatır.

Katherine Philips'in tutkularının kendisi için ne anlama geldiğini kesinlikle bilemeyiz, ama onun romantik dostluğun kusursuz bir modeli olduğuna inananlar için bu tutkuların fiziksellikten değil, ruhların birliğinden, felsefeden ve şiirsellikten hoşlanan platonizmin ifadesi olarak sayıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Erkekler

böylesi ilişkilerin yüceltici olduğu kansındaydılar. Thomas Heywood kadınlar arası aşkın "bu cinsin zerafet ve saygınlığını artırdığını" yazar. Kadın dostluğuna verdiği örnek, kimi erkeklerin bunu yüzeysel değil, ölümcül ciddiyette gördüklerini göstermektedir. Heywood, bir manastırda köşesine çekilmiş yaşayan "masum bir kız" olan Bona'nın öyküsünü anlatır. Bona'nın "herkesten çok bağlı olduğu bir yatak arkadaşı" olduğunu söyler. Bu yatak arkadaşı tümüyle umutsuz durumda ölüm döşeğinde yatarken, sağlığı mükemmel olan Bona tanrıya onu arkadaşından sonra yaşatmaması, ölümün bedenlerini ayırmaması için dua eder. Duasına cevap olarak ikisi de aynı gün ölür ve aynı mezara gömülürler. Heywood, onların tek yatağı paylaştıkları gibi tek mezarı ve gökyüzünde "tek krallığı" paylaşacaklarını belirtir. Şiir sundukları "karşılıklı aşk, sevgi ve dostluk" örneğini överek sona erer.[121]

Doğal olarak bütün 17.yüzyıl erkekleri romantik dostluğu Heywood kadar ciddiye almıyordu. Ama bu dostluğu özellikle yüceltici saymayanlardan bazıları da bunu onaylıyordu, çünkü bunun seyri onlara haz veriyordu. Sevimli ve hoş bir şeydi - ve pek inanılacak gibi değildi. Şair Edmund Waller'a göre gönlünü tümüyle birbirine vermiş görünen iki genç kadın, erkekte boş umutlar yaratan bir çifte güzellik manzarasıydı: Waller'ın 1645 yılından "İki Hanım Arasında Dostluk Üstüne" adlı şiirinde Amoret ve Sacharissa, Venüs'ün gümüş güvercinleri ya da Aşk Tanrısının kanatlarından daha "güzel, sevimli ve hoş" ve daha "uyumlu" bir çift oluştururlar. Waller ilk kıtada yakınır: "Söyleyin bana, sevimli ve sevgili çift!/ Neden böylesine iyi ve böylesine haşin?/ Neden bizim ilgimize ilgisiz,/Yalnız birbirinize yakın?"[122] Sonunda birbirlerine duydukları aşkın, aslında kurnazlıktan başka bir şey olmadığı kanısına varır: tutkularım erkeklere sergilemelerinin nedeni, erkek aşkına "egemen olabilmek" içindir. Tıpkı, borcunu ödemek (kendini bir erkeğe vermek) istemediğinden, tüm mülkünü (sevgi birikimle-

rini) bir arkadaşına devrederek yasadan kaçan borçluya benzerler. Gerek borçlu, gerekse arkadaş bu davranışın numara olduğunu bilirler kuşkusuz. Waller romantik dostluğun seyrinin hoş, ama içinin boş olduğunu, tek varlık nedeninin kadınların erkek aşıklarını çileden çıkaracak bir cilve arayışları olduğunu ima etmektedir.

Birçok erkek kadınlar arasındaki romantik dostlukla kendi erkek romantik dostlukları arasında bir parallelik kurmuş olabilir (ama bu duygu kadınların doğası nedeniyle sulandırılmıştır ve aynı derecede güçlü değildir). Dolayısıyla böyle bir ilişki ne onları kaygılandıracaktır, ne de bunda "anormal" bir şey göreceklerdir. Bir erkek eğer kadınlar arası romantik dostluğa bir tepki göstermek zahmetine girerse, kadınları bundan vazgeçirmek için bir neden bulamayacaktı. Hatta kıskançlık bile söz konusu olmayabilirdi, çoğu erkek gibi kadınlarda erkeklerle böylesi "kutsal bir bağ" kurma yeteneğinin oldukça zayıf olduğuna inanıyorsa, kadının tutkulu dostluğuna sahip çıkmak onu pek ilgilendirmeyecekti.

Platonizm romantik dostları bir diğerinde öylesine tutkuyla sevdikleri şeyin "ruh" olduğuna inandırdığından, kuramsal olarak insanın büyük aşkı için aynı ya da karşı cinsten birini seçmesi önemsizdi. Gerçekte gerek kadınlar, gerekse erkekler böyle bir bağın insanın kendi cinsinden biriyle daha kolay kurulabileceği kanısındaydılar. Kadınların bu ateşli romantik dostluklarında en önde gelen şeyin ruhların birliği olduğu düşünüldüğünden, büyük olasılıkla çoğunda genital bir öğe yoktu. Gene de, romantik dostların bu bağlılıkları hakkında bize ulaşan belgelerden, çoğu kez sevgilinin şahsına bedensel bir ilgi duyulduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu bedensel ilgi, püriten dönemlerde bile kabul edilebilir bir çerçeve içinde kalmış olmalıdır, çünkü yayınlanması düşünülen yapıtlarda bile yazarlar duygularını gizleme gereğini hissetmemişlerdi. Belki de bedensel gibi görünenin, tinselin kaçınılmaz bir uzantısı olduğu ve tinselin çok büyük öneminin erotiği denetleyeceği varsayılmıştı.

Rönesans'ın ve 17. yüzyılın romantik dostluklara ilişkin bu görüşleri 18.yüzyıla da miras kaldı. 18. yüzyıl erkeklerinin, pek çok kadının, kadın dostlarına ateşli aşk ve ebedi bağlılık ilanında bulunmasından kaygılanmak için bir neden görmemeleri kısmen bundan kaynaklanır.

Bölüm 2. 18. Yüzyılda Romantik Dostluk "Modası"

Iwan Bloch, *Life in England: Past and Present** adlı kitabında belirli bir erotik zevki ortaya çıkmasının çoğu kez (bizim psikoloji bilgileriyle donanmış çağımızda iddia edildiği gibi) köklü patolojik nedenlerle değil, "moda" ile açıklanabileceğini öne sürmektedir. Buna örnek olarak da, Restorasyon döneminde pederastiye duyulan yaygın ilgiyi ve 18.yüzyıl İngiltere'sinde kızlık bozma çılgınlığını verir. Bunlardan ikincisi, muhabbet tellallarının bakire bulmak için en alçakça yollara başvurmalarına ve/veya kızların müşterileri için bakire taklidi yapmalarına yardımcı olmalarına neden olmuştur.[123] 17., 18. ve 19. yüzyılda "moda" kadınların birbirlerini tutkulu bir aşkla sevmesini, ama genital cinsel ilişkiye girmemelerini öngörüyordu. Ancak, pederastiye ve bakirelerin kızlıklarının bozulmasına gösterilen toplumsal tepkinin tersine, başlangıçta platonist ideale aykırı olmadığına inanıldığı için, sonraları ise daha karmaşık nedenlerle, kadınlar arasında tutkulu bir aşkı toplum hoşgörüyordu. Öte yandan kadınlar arasındaki aşkın "modaya uygunluğu" doğru olmakla birlikte, toplumsal kabul görmesi kadınların bu tür deneyimlerinde aşkın kuvvetinden ve gerçekliğinden bir şey eksiltmiyordu.

*The Ladies of Llangollen: A Study of Romantic Friendship*** adlı yapıtında bu kurumun 18. yüzyıl İngiltere'sinde en üst nokta-

---

* İngiltere'de Cinsel Yaşam: Dün ve Bugün

** Llangollen Hanımları: Romantik Dostluk Üstüne Bir İnceleme

sına ulaştığını gösteren Elizabeth Mavor, incelemesine konu olan iki kişi arasındaki aşk ilişkisinin türünü tanımlamak için Freud ve diğer seksbilimcilerin kullandıkları terimleri özel olarak reddediyor. 18.yüzyılda yaygın olan "romantik dostluk" teriminin yalnızca daha liberal ve kapsayıcı değil, aynı zamanda "kadın doğasını yansıtmaya daha uygun" olduğu görüşünü getiriyor. Bu ilişkilerin "biyolojik, dolayısıyla da önyargılı olarak tanımlanmasından önce" Adem'le Havva'nın yaşadığı gibi bir ilişki olduğuna işaret ediyor.[124] 18. yüzyılda böylesi bir tutku, 1778 yılında Llangollen Hanımları diye adlandırılan Eleanor Butler ve Sarah Ponsonby'nin birlikte kaçması gibi bir aşırılığa götürüldüğü zaman bile, uygun davranış biçiminin dışına taşmış sayılmıyordu. Sarah'nın ailesi onun bir erkekle değil, bir kadınla kaçtığını öğrendiklerinde rahatlamışlardı: şöhreti (bu işi bir erkekle yapsaydı olacağı gibi) onarılmaz bir yara almamıştı. Akrabası Mrs. Tighe şu yorumu yapıyordu: "[Sarah'mn] davranışı bir tedbirsizlik olarak görünse de, bunda ciddi bir yakışıksızlık olmadığına eminim. İşe herhangi bir erkek karışmamıştır ve olay görüldüğü kadarıyla bir romantik dostluk projesinden başka bir şey değildir."[125]

18.yüzyılın ikinci yarısında İngilizler kadında duyarlılığa, sadakate ve kendini bir konuya adamaya değer veriyor, ama söz kesilmeden önce karşı cinsle önemli bir temasta bulunmasını yasaklıyorlardı. Anlaşılan genç kadınların bu duyguları birbirlerinde deneyerek, evliliğe hazır oldukları zaman bu alanlarda yetkinleşmiş olacakları mantığından hareket ediliyordu. Kadınların kendi romantik dostluklarını aynı biçimde değerlendirdikleri kuşkuludur, ama -eğer 18. yüzyıl İngiliz yazınının o toplumun gerçekçi bir aynası olduğuna inanabilirsek- erkekler böyle düşünüyorlardı. Erkek çıkarlarına hizmet ettiğine inanıldığı için de, kadınlar arasındaki romantik dostluğa izin, hatta toplumsal destek veriliyordu. Tipik bir örnek, Charlotte Lennox'un *Euphemia*'daki (1790) kahramanı-

dır. Maria Harley'in amcası onu Euphemia'ya duyduğu büyük aşk ve Euphemia Amerika'ya gidince duyduğu dinmek bilmez keder için azarlamakta ve nişanlısının, "ona [Maria'nın] sevgisinde ancak ikinci sırayı bırakan bir dostluğu kıskanmakta haklı olduğuna" işaret etmektedir. Ama nişanlının tepkisi şöyledir: "Miss Harley'in bu olayda gösterdiği duyarlılık benim tüm umutlarımın temelini oluşturmaktadır. İçten bir bağlılık kurmakta böylesine yetenekli bir yürekten, onun tarafından seçilme mutluluğuna erişen erkek hassas bir tutkunun tüm inceliklerini, cömert bir dostluğun tüm kalıcılığını bekleyebilir."

Belki de boşanma hemen hemen olanaksız olduğundan ve kocasının yalnız bıraktığı bir kadın, toplumun temel dokusuna zarar vermeden bir kadın arkadaşta teselli bulabileceğinden, toplum evli kadınlar arasında bile böylesi dostluklara izin vermeye kendini zorunlu hissediyordu. Böyle bir kadın "iffetli" olmaya devam edecekti, ama eğer teselliyi bir erkek arkadaşta ararsa, erkeklerin bilinen cinsellik düşkünlüğü nedeniyle çok geçmeden "kötü" bir kadın olacağı kesindi. 18.yüzyıl İngiltere'sinde sayısız romanda kadın kahraman kötü bir evliliğe mahkum olup, derdini kendisine sevgi ve anlayış gösteren diğer bir kadına döker. *The History of Lady Barton*'da* (1771), romana adını veren karakterin korkunç evliliğinde onu tek rahatlatan diğer bir kadına yazdığı ve evlilikte yaşadığı felaketleri anlattığı mektuplarıdır. Lady Barton, bu mutsuzluğa rağmen, yazdığı kişide "sevecenliğini yöneltebileceği birisini" bulduğu için sevinir. Lady Barton ona duygularını eksiksiz ifade ettiğini söylediği bir şiirden alıntı yapar:

Uzaklarda, kimsesiz, derin kederlerde,
Dağların yükseldiği, haşin suların aktığı yerde
Nereye gidersem gideyim, neleri görürsem göreyim,

* Lady Barton'un Öyküsü

Sevgiyle döner sana hareketsiz kalbim.
Fanny'me çevrilir, dinmek bilmez elemi.
Sürükleyerek her uzaklaşmada uzayan bir zinciri.

Roman boyunca erkekler sürekli aldatırlar ve her açıdan güvenilmezdirler, oysa kadınlar birbirlerinden destek alabileceklerini hiç unutmazlar.

Kimi 18.yüzyıl yapıtlarında mektup arkadaşı kadın kuşkusuz mektuplaşma için bir araçtan, kahramanın biçimin gereklerine uygun olarak kendisini ifade edebileceği bir yansıma tahtasından başka bir şey değildir. Bunun bir örneğini gördüğümüz *Letters from the Duchess de Crui and Others*'da* (1776) Mrs.Pierpont Düşese yazdığı mektuplarda gaddar kocasından yakınır. Ama *The History of Lady Barton* ve *Euphemia* gibi romanlarda aynı-cins aşkı, şu ya da bu ölçüde, öykünün ana öğelerinden biridir.

Bedensel ifadelerin herhangi bir belirtisinden korkan kimi yazarlar, zaman zaman kadınlar arasında böylesi yoğun sevgi ifadelerine izin veren toplum kurallarını sorgulamışlardır. *Satan's Harvest Home*'un adı bilinmeyen yazarı, aynı cinsten dostların herkesin içinde öpüşme ve sarılmaları modasına ilişkin bir bölümde, "iki hanımın şehvetli bir biçimde birbirlerini öpüp taşkınlıklar yaptığını gördüğümde büyük bir dehşete" düştüğünden yakınmaktadır. Ama, yazarın kanısınca, bu iki erkeğin herkesin içinde böyle sevgi gösterisinde bulunması kadar kötü değildir; sonra da İngiliz kadınlarının birbirlerine "suç oluşturacak biçimde aşık" olabileceklerine bile inanmadığını ekler (oysa bu tür aleni sevgi gösterilerinin erkekleri kaçınılmaz olarak sodomi günahına sürükleyeceğinden kuşkusu yoktur).[126] Ama kadınların aynı-cins sevgilerine ilişkin olarak bu yazarın dile getirdiği küçük kuşkular bile oldukça enderdir.

Romantik dostluğa karşı çıkışların pek az olmasının nedeninin salt toplumun kadınlar arası aşkın, cinsiyet ayırımlı toplumda ya-

* Düşes de Crui ve Başkalarından Mektuplar

lıtlanmış kızlar ve mutsuz evli kadınlar için bir subap oluşturduğuna inanması değil, aynı zamanda erkeklerin genel olarak bu ilişkilerin kalıcılığına kuşkuyla bakması olduğu anlaşılmaktadır. Samuel Richardson'un *Clarissa*'sında Albay, John Belford'a şu yorumu yapar: "Dostluk, genel olarak konuşursak... kadın beyninin idare edemeyeceği kadar şiddetli bir alev, yalnızca birkaçının elinde titremeden yanan, çoğu kez de bu cinsi kaçışa ve saçmalığa iten bir ışıktır. Diğer aşırılıklar gibi, hemen hemen hiç bir zaman kalıcı değildir. Dostluğun en yüksek hali olan evlilik genellikle bir kadının ötekine en güçlü dostluğunu bile yutup eritir - hem de evliliğin mutlu olup olmadığına bakmaksızın." William Hayley'in *The Young Widow*'unda* (1789) Mrs. Audley (onu "ikinci kişiliğim", "tüm düşüncelerimi bilen kişi" diye adlandıran) Cornelia'ya, "[erkeklerin] büyük çoğunluğunun kadın dostluğuna güven duymadığından" yakınır. Hayley böylece erkeklerin kadın ilişkileri konusundaki şüpheciliğini kabul eder, ama iki kadının erkekleri haksız çıkarmasına da izin verir.

18.yüzyıl yazınından erkeklerin ayrıca kadınların diğer kadınlarla, erkeklerle ilişkilerini anlatabilecekleri birisinin olması için tutkulu dostluklar kurduklarına inandıkları anlaşılmaktadır. Örneğin, Harriet Lee'nin *The Errors of Innocence*** (1786) adlı yapıtında Obrien, Sophia ve Helen hakkında şunları söyler: "Lady Helen, tıpkı eski zamanlarda şövalyelerin kendi kahramanlıklarının canlı bir kaydı olması için yanlarına bir uşak almaları gibi, her çağdaş güzelin edindiği duygusal mektup arkadaşından başka bir şey değildir."[127] Ama çoğunlukla 18.yüzyıl romanının kadın karakterleri ilişkilerinin, bir erkeğe ilgi duymak gibi gizli bir amaçtan değil, romantik dostlarına duydukları sevgiden kaynaklandığını kanıtlarlar. Obrien'in *The Errors of Innocence*'daki kaba değerlendirmesine

* Genç Dul
** Masumiyet Hataları

karşın, artık evli bir kadın olan (mutsuz bir evliliği olması dikkat çekicidir) Sophia Helen'e şunları söyler: "Çok önceden sana kaptırdım gönlümü, hiç bir zaman da geri almak istemedim: duygulardaki bir benzerlik bu armağanı senin kabulüne değer kıldı ve gençlik romantizmi dostluğumuzu perçinledi." Erkekler istedikleri kadar iki kadın arasındaki aşkın önemsizliği hakkında konuşabilirlerdi. Kadınlar bunun güçlü ve kalıcı olduğunda ısrarcıydılar.

Kadınlar arası romantik dostluk kurumu 18.yüzyıl Fransa'sında en az İngiltere'de olduğu kadar yaygındı. Tarihçiler Fransa'da böylesi ilişkilerin yoğunluğunun, bir kadının ailesine gösterdiği sevgiyi ve "bir kadının onlarca tanıdığa gösterebileceği olağan nezaket sevgisini" kat kat aştığına işaret ederler. Bu aynı-cins dostluklarında belirleyici olan "tüm benliği saran bir duygu, vazgeçilmez bir hayal, bir tür tutkuydu". Kadınlar birbirlerine ömür boyu bağlılık yemini ederlerdi. Karşılıklı "iç çeker, sarılışır, sevgi sözleri fısıldaşırlar, [birbirlerini görünce] içleri bir hoş olurdu". Bir diğerini terketmenin mümkün olmadığını, onsuz hayat olamayacağını vurgularlardı. Mektuplarında birbirlerine "kalbim", "aşkım", "kraliçem" diye hitap eder, birbirlerinin renklerinde giyinirlerdi. Ancak her ikisinin de davet edildiği yemeklere giderlerdi. "Kültürel davetlerde elele gezerlerdi". Bilekliklerinde sevgili kadın dostlarının portreleri sallanırdı. O zamanın deyimleriyle, bir kadın diğer bir kadına karşı bir "duygu" ya da "tutku" beslediğini ya da o kadının kendisine "çekici" geldiğini söylerdi.[128]

Dönemin bir Fransız komedisi bu dostlukların ne gibi aksesuarları olduğunu aktarırken, aynı zamanda erkek yazarların bunlara bakışını yansıtmaktadır. Markiz de Gemini'nin hizmetçisi hanımının tutkusu uğruna katlandığı masrafları anlatmaktadır:

> Bir masaya sekiz yüz pound!.. Sevgili Dorothy'sine, biricik Viskontes'ine bir mektup için fena para değil; çünkü, hakkını vermek gerek, zaten hanımımın bütün günü ona adan-

mıştır. Kadına hiç aksatmadan her on saatte on pusula yazar. Büyük bir yazıhane, üç yüz pound! Gizli gözlü bir portföy .. *İki Sırdaş Genç*'in resmine yüz yirmi pound!.. Ayrıca içine saç konacak yüzükler, saatler, madalyonlar, bilezikler, yakalar, koku torbaları için yapılan masraflar.[129]

Tarihçilerin romantik dostluğun yaygınlığına ilişkin gözlemlerini Fransız yazını da kanıtlamaktadır. Rousseau'nun *La nouvelle Héloise*'ında Claire ile Julie arasındaki ilişkinin şiddeti, çoğu zaman öyküdeki çok tutkulu heteroseksüel ilişkileri bile gölgede bırakır. Hatta Claire kocası olacak erkeğe sevgisinde önceliği ona vermesinin doğru olacağını bildiğini, ama Julie'nin kendisi için erkeğin olabileceğinden her zaman daha önemli olduğunu itiraf eder; erkekse onu inanmayarak ve hoşgörülü bir gülümsemeyle dinler. Claire, Julie'ye M. d'Orbe ile evlenemeyeceğini, çünkü Julie'yi daha çok sevdiğini ve bir kadına duyduğu aşkla bir erkeğe duyması gereken arasındaki farkı göremediğini açıklar. "Söyle bana, çocuğum," diye sorar, "Ruhun cinsiyeti var mıdır? Doğrucası ben kendimde bunu pek hissetmiyorum.. Aşılmaz ve tatlı bir alışkanlık beni çocukluktan beri sana bağladı. Tüm aşkımı verdiğim yalnızca sensin." Claire sonunda M. d'Orbe ile evlenir, ama adamın ölümünden sonra tek umudu "hayatımızın sonuna kadar [Julie ile] yeniden birlikte olmak"tır. Gerçi sonunda Julie'ye olan aşkının yaşamındaki heteroseksüel ilişkileri dışlamadığını kabul eder -Julie'nin sevgilisi St.Preux'yü o da sevmiştir (Rousseau o gizemli yaklaşımıyla birbirini o denli seven iki kadının aynı adamı sevmesinin uygun olacağını ima eder gibidir)- ama bu hissin kendisine duyguyu öğreten Julie'ye olan aşkına hiç bir zaman erişemediği kanısındadır: "Yaşamımın en önemli şeyi," diye yazar romantik dostuna, "seni sevmek olmuştur. Daha en baştan kalbimi seninkinde yitirdim... ve yalnızca senin dostun olmak için yaşadım."

Bu bölümleri tartışan 20.yüzyıl araştırmacıları göründüğü kadarıyla ya iki kadının lezbiyen olup olmadığını merak etmekte ya da ilişkilerinde "bir cinsel belirsizlik bulunduğunun kesin olduğuna" işaret etmektedirler.[130] Oysa Rousseau'dan onun toplumunun genel olarak doğrudan cinsel tahlillerle uğraşmadığını anlayabiliriz. Saint Preux, iki kadının sevgiyle öpüşmesini, birinin yanağını ötekinin göğsüne dayamasını büyük bir mutlulukla seyreder. "Böylesine sevgi dolu bir arkadaşlığı" kıskandığını öne sürerken, bunu ürkütücü değil, güzel ve (Casanova gibi) heyecan verici bulur: "Yeryüzünde hiç bir şey, hayır hiç bir şey, sizin kucaklaşmalarınız kadar ateşli duygular uyandıramaz insanda; iki sevgiliyi seyretmekten bile daha nefis bir his bu."

Rousseau iki kadın arasındaki aşkı betimlerken, her yerde gözlemlediği ve Fransa'da uzun zamandır varolan tutkulu kadın dostluklarını örnek almıştı. Madam de Stael ve Madam Récamier arasındaki yazışma, 18. ve kısmen 19.yüzyıl boyunca Fransa'da romantik dostluğun belirleyici niteliği olan derin duyguları sergilemektedir. Bu iki kadın yıllarca, hatta çeşitli heteroseksüel maceraları boyunca bile[131], neredeyse Madam de Stael'in 1817'deki ölümüne kadar kendilerini birbirlerine adamışlardı. Madam Récamier, ilk karşılaşmalarından sonra "yalnızca Madam de Stael'i düşündüm." Diye yazar[132] Çok geçmeden Madam de Stael ona şunları yazıyordu: "Seni, dostluk sevgisini aşan bir aşkla seviyorum. Seni bütün kalbimle kucaklamak için önünde diz çöküyorum." İlişkileri birkaç yıl sürdükten sonra Madam de Stael, Juliette için duyduklarını heteroseksüel aşkta yaşadığı duygulardan ayırt etmenin olanaksız olduğunu söylüyordu; Juliette'e olan aşkı hakkında, "hayal gücümü tümüyle dolduruyor ve bütün hayatımı, yalnızca tek bir diğer duygunun uyandırdığı bir hisle kaplıyor," diyordu. Gerçekten de, Juliette'e yazarken kullandığı aşk diliyle heteroseksüel bir aşk mektubunda kullanılabilecek dil arasında bir fark bulmak olanaksızdır:

Sen hayatımın başında geliyorsun... Seni gördüğüm zaman, senin tarafından sevilmek kaderimi gerçekleştirmek gibi geldi bana. Aslında, yalnızca seni görmek bile yeterli... [Kalbimin] hakimisin, onun için bana asla acı vermeyeceğini söyle; şu anda bana korkunç acı verme gücüne sahipsin.

Elveda, sevgili ve tapınılacak kadın. Seni kalbime bastırıyorum... Meleğim, mektubunun sonunda bana *seni seviyorum* diyorsun. Bu sözcüklerin bende yaratacağı duygu, seni yüreğime bastırdığıma inandıracak beni...[133]

Böyle bir aşkı hiç bir çekingenlik hissetmeden itiraf edilebiliyordu, çünkü toplumun icaz verdiği sınırların dışına çıkmamıştı.

Birçok romantik dost, duygusal ve ruhsal aşkın ifadesinde ve sergilenmesinde tümüyle açık davranırken, herhangi bir cinsel eğilimi bastırmış, hatta birbirlerine karşı böyle eğilimleri kabul etmeyi bile reddetmiş olabilir, çünkü yakın tarihin birçok döneminde kadınlara çocukluktan başlayarak cinsel dürtünün yalnızca erkeklerde ya da kötü kadınlarda bulunduğu çok iyi öğretilmiştir. Öte yandan, iyi kadınların genel olarak cinsel isteklerini dizginleyeceklerine güvenilebileceği inancıyla, püriten toplumlarda bile birbirleriyle neredeyse sınırsız ilişki olanağına sahip olmalarına pek aldırış edilmemiştir. Böylece edebiyatta romantik dostlar tipik olarak "tek yatağı, tek keseyi,... tek yüreği" paylaşırlar.[134]

Kadınların, öpüşme, koklaşma ve okşamayı da içeren bedenselliklerinin genitale dönüşmesi olası görülmediğinden, cinsel açıdan en tutucu zamanlarda bile romantik dostların birbirlerine duydukları fiziksel beğeniyi, bugün açıkça heteroseksüel kadınların kullanmaya utanacakları bir dille ifade etmelerine izin verilirdi. *Young Widow*'da Lucy yengesi Harriot'a -gene en küçük bir utanma belirtisi olmadan- erkek kardeşinin onlarla kalan genç bir İtalyan kadınına aşık olduğundan kuşkulanmasına gerek olmadığını

söyler: "Eğer ailemizden o kadınla yatmanın çekiciliğine kapılan biri olsaydı, o masum Edward değil, kulunuz Lucy olurdu." Lucy'nin bu sözleri söyleyebilmesinin nedeni, onun bizim bu ifadeden çıkarabileceğimiz anlamları kavrayamaması ve erotik olasılıklara ilişkin saflığıdır. Sözlerine şöyle son verir: "Ben kendim de ona sırılsıklam aşık olduğum ve kendimi bir kocaya dönüştürme gücüm bulunmadığı için, aslında Edward'a yürekten başarı dilemeliyim."

Aynı masum yaklaşımla, romantik dostlar kimi kez Sarah Ponsonby'nin "Şarkı"sında olduğu gibi kendi aşklarını özellikle Eros'la* karşılaştırır ve bu karşılaştırmadan Eros çoğunluk yenik çıkardı:

Çok zamandır Eros'a kanıp
Zorba dedim sana, ey her şeye kadir aşk!
Boş korkularla kaçırdım düşlerimi senden
Denemek bile istemedim zevklerini.

En sonunda prangana mahkum olduğumda
Titrediğimi hissedip, gücünü kabul ettiğimde
Gördüm korkularımın yersizliğini
Sarıldım prangana ve hafif geldi bu bana.[135]

Bu karşılaştırmalar çoğu kez, gerek yoğunluk gerekse her şeyden üstün olma niteliği açısından, romantik dostlukla Eros arasında bir fark olmadığı izlenimini vermektedir. Sevgili Eleanor Butler'ıyla elli yıldan fazla bir süre aynı yatakta yatan Sarah Ponsonby için iki aşk arasındaki başlıca fark, Eros'un "kaba" olmasıydı. Onun romantik dostluğu ise öyle değildi.

* Cinsel aşk

Romantik Dostluk ve Duygu Söylemi Üstüne Not

Cinsel "anormallik" konusundaki bilgiçliklerini, 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başındaki seksbilimcilerin ve onların öğrencilerinin yapıtlarından edinen çağdaş araştırmacılar, genellikle Madam de Stael ile Madam Récamier arasındakiler gibi aşk mektuplarını yalnızca dönemin söyleminin, "Romantik ve Gotik romanın duygusal aşırılığından kaynaklanan" bir üslubun örnekleri olarak açıklamak eğiliminde olmuşlardır.[136] Böyle bir çözümleme bu kadınların birbirlerine karşı duygularının ciddiyetini gözardı etmektedir. Yüzyılımızda, geçmişte kadınlar arasında tutkulu aşkın her yerde görülen izlerine ilişkin en beğenilen açıklamanın bu olması şaşırtıcı değildir. Erkek sevgilileri olduğu bilinen, hatta belki de evli ve çocuk sahibi olan bir kadın, nasıl bir başka kadına aşık olabilirdi? diye soruyor araştırmacılar. Olamazdı, çünkü kadın açıkça heteroseksüeldi ve başka bir kadını seven bir kadın ise kaçınılmaz olarak eşcinseldi! Dolayısıyla, eğer bir kadın diğerine ebedi sadakat sözü verirse, dünyasının kadın arkadaşı çevresinde döndüğünü, onun için yaşadığını ve onun için ölebileceğini iddia ederse, derinlemesine bir duygu ifade etmiyordu: Yalnızca zamanının duygusal deyimlerini kullanıyordu.

Ama duygusal, duygunun salt kendi adına değer gördüğü ve derin duyarlılık ifadelerine gerçek duygu derinliğinden daha çok rastlandığı bir dönemde bile, yüzeysel ve yapay duygu ifadeleriyle gerçek duyguyu ayırt etmek mümkündür.[137] 18.yüzyılda bu ayırımı yapmak çok olağandı. Charlotte Smith 1798 yılında yazılan *The Young Philosopher** adlı romanında kadın kahramanı hakkında şunları söyler: "Onun duyarlılığı, akıl almaz maceraların hayali kahramanının gösterdiği zorlama ve doğadışı hassasiyeti anlatan öykülerin tuhaf bir ürünü değildi; doğru ve gerçek duyguların sonucuydu." Bu dönem yazınında kadınlar arasında gerek zorlama

* Genç Filozof

ve yapay aşk ifadelerine, gerekse gerçek duyguları yansıtır olarak algılanması amaçlanan birçok ifadeye sayısız örnek vardır.

Zaman zaman 18.yüzyılın didaktik romanında, sahte bir romantik dostluk gerçek bir romantik dostlukla yanyana konulur ve yazar okuyucuya aradaki farkı nasıl sezebileceğini gösterir. Charlotte Lennox'un *Euphemia*'sında romana adını veren karaktere iki romantik dost çizilmiştir. Euphemia, bunlardan biri olan Lady Jackson'un "binlerce kez dostluktan söz ederek, üstüne geldiğini," söyler ve devam eder: "Beni tanımış olmayı bir talihsizlik olarak sayıyordu, çünkü çok kısa bir süre sonra beni kaybedecekti." Lady Jackson, iki kadının ebediyen birlikte olabilmeleri için, Euphemia'ya kendi evine yakın küçük bir malikane almayı önerir ve ona "Teklifimi kabul ettiğini söyle, söyle de beni mutlu et," diye yalvarır. Ama Euphemia çok geçmeden Lady Jackson için önemli olanın duygusallık olduğunu, davranışlarının duygu ifadeleriyle uyumlu olmadığını farkeder. Örneğin, mezada çıkarılan kimi aile resimlerini satın alıp Euphemia'ya geri vermek fırsatı doğduğunda, o hafta şehir dışına çıkması gerektiğini öne sürer. Euphemia'nın, Lady Jackson'ın aralarındaki dostluğa olan tutkusunun sözcüklerden öteye gitmediğini anlaması uzun sürmez. Lady Jackson'ın onun için en fazla "eğlencelerimde bana arkadaşlık edecek, ziyaretlerimi hiç sektirmeden iade eden, en hafif rahatsızlığımda bile sağlığım hakkında her gün bilgi almayı hiç aksatmayan ve hayatın tüm nezaket görevlerini büyük dikkatle yerine getiren" biri olabileceği yargısına ulaşır. Öte yandan Maria örnek bir tutkulu dosttur. Euphemia kocasıyla birlikte Amerika'ya gideceği zaman, Maria ikisinin her zaman "hoş bir yakınlık içinde birlikte yaşayacaklarını", "sık mektuplarla katlanılabilir kılınan" çok kısa ayrılıklar dışında birbirlerinden hiç ayrılmayacaklarını ummuş olduğunu söyler ve şöyle yakınır:

Beni terkedeceksin, hem de büyük olasılıkla ebediyen... Hayatımın gururunu ve mutluluğunu oluşturan bu dostluktan şimdi tek geride kalan, bir zaman yaşadığım ve artık ebediyen elimden kaçan güzelliklerin acı anısıdır... Kalbime nasıl öğretirim seni unutmasını! Seninkine alıştıktan sonra, bizim yaş ve koşullarımızdaki diğer genç kadınların sohbetine nasıl dayanırım! Mutluydum, ama artık değilim. Seni kaybetmek zorundayım! Çaresizim! Gözyaşlarım yazdıklarımı silip yok ediyor!

Lady Jackson'un tersine Maria, Euphemia için özveride bulunmaya hazır olması gibi davranışlarıyla duygusal ifadelerinin içtenliğini kanıtlar. Euphemia da onun bağlılığına karşılık verir ve iki kadın her zaman bir diğerinin düşüncelerinde ön sırayı işgal ederler. Maria sevgilisinin İngiltere'ye döndüğünü duyduğunda sevinçten bayılınca, ne Euphemia ne de okuyucu onun içtenliği konusunda bir kuşku duyabilirler.

Charlotte Lennox gibi Anne Hughes da *Henry ve Isabella* (1788) adlı kitabında gerçek tutkulu dostluklarla, tanışıklıktan pek öteye gitmeyenler arasında bir ayırım yapar. Birinciler "sıcak", "sevecen", "tatlı", "kalıcı" olup, heteroseksüel aşkın "o çok övülen zevklerini" bile aşarken, ikinci gruptakiler "tedbirli", "makul", cimri ve sonunda da soğukturlar. Tam bir bağlılık ve samimiyet gerektirmediklerinden, bunlara güven duyulamaz ve değer verilemez.

Diğer bir kadının mutluluğu için her şeyi feda etmeye hazır olmak, gerçek romantik ilişkinin bir ölçütüydü. Bir diğeri ise zamanın sınavıydı - gerçi tutkulu dostlukların çoğunun bu uzunluk idealine uyması olanaksızdı, çünkü kadınlar sık sık ya birinin ya da her ikisinin evliliğiyle fiziksel olarak ayrılıyorlardı; gayretli bir mektuplaşma sürdürebilirlerdi, ama birbirine yakın olma zevkinden yoksun kalıyorlardı. Bu açıdan şanslı olan Sarah Ponsonby günlüğünde genel olarak romantik dostluklar ve özel olarak kendisininki için şunları yazıyordu: "Büyük yeteneklere duyulan saygı

ya da yeni keşfedilen hoş nitelikler bir günü ya da bir haftayı süsleyebilir, ama yirmi yıllık bir dostluk hayatın dokusunun içine geçmiştir." Sarah'ya göre gerçek bir romantik dostluk yaşamın bir parçası, hatta yaşamın kendisi olurdu. Süre, bunun derinliğinin önemli bir göstergesiydi: "En uzun süre sevenler, en çok sevenlerdir." diyordu Sarah.[138]

Romantik dostuna ortak gelecekleri için beklentilerini anlattığı mektubunda genç Anna Seward, kendisiyle dostu arasındaki "ateşli eğilimin" sağlam "temeli" ile "dostluk sözü vermenin hoş ve şık olduğunu düşündükleri için daha tanışır tanışmaz ciddi bir içtenlikle kalıcılık sözü veren romantik genç hanımların geçici hevesini" karşılaştırıyordu. Oysa bu sersem genç kadınlar, Seward'a göre, nakış örneklerine şu belgiyi işlemeliydiler:

Ebedi bağlılık yemini ediyoruz, ama söyle dostum,
Ebediyetin gelecek haftanın hangi günü bitecek.[139]

Bu kadınlar için duygusal jestle gerçek romantik dostluğu ayırt etmek hiç zor değildi. Gerek yazında, gerekse yaşamda birbirlerine "Seni seviyorum" dediklerinde, kastettikleri tam da buydu. Sevgili dostun kaybında ya da geri dönüşünde kederden ya da sevinçten döktükleri gözyaşları gerçekti. Birbirlerini her şeyin üstünde tuttuklarını iddia ederlerdi ve davranışları çoğu kez böyle olduğunu kanıtlardı. Söylem ve davranışları bugün için inanılmazdır: Bu nedenle de böylesi dostluklar çoğu kez diğer yüzyılların ucuz duygusallığı gibi gösterilerek, ciddiye alınmamakta ya da cinsel eğilim anlamında "lezbiyen" gibi dörtköşe terimlerle açıklanmaktadır. Bize böylesi derin duyguları gelecekteki ya da şimdiki eşimiz dışında kimseye göstermemiz öğretilmiştir. Diğer toplumlarda ise duyguların bastırılması istenmiyordu. Bu kadınlar hislerini söyleyebiliyor, söylediklerini kanıtlayabiliyorlardı. Bize aşırı gözükmesi, onların yeminlerinin ve davranışlarının gerçek olmadığı anlamına gelmez.

Romantik dost olan kadınlar birbirleri için her şeydiler. Birlikte yaşarlardı. Sürekli birbirlerini düşünürlerdi. Sevgi ifadelerini arttırıp azaltarak, birbirlerini çılgınca mutluluğa ya da korkunç perişanlığa sürükleyebilirlerdi. Sevgilinin zamanını çalan ya da onun sevgisinin bir bölümüne el koyma tehdidi oluşturan diğer kadın (ve kuşkusuz erkek) arkadaşları kıskanırlardı. Eğer en küçük bir olanak varsa, bir gün birlikte yaşayacaklarına ya da en azından birlikte öleceklerine yemin eder, her iki durumun da onlar için en büyük mutluluk olacağını ilan ederlerdi. Sarılıp, öpüşürler, elele dolaşırlardı, hatta kimi bütün gece kucak kucağa uyurdu. Ama eğer travesti değillerse ya da davranışları erkeğin gözünde "kadınca değil" diye değerlendirilmiyorsa, ilişkilerinin lezbiyen olarak nitelendirilmesi olasılığı çok düşüktü.

Bölüm 3. Cinslerin Savaşı

The Ladies of Llangollen: A Study of Romantic Friendship adlı kitabında Elizabeth Mavor, "yalnızlığın şairleri Addison ve Steele'in çıkardığ *Spectator*'dan ve Richardson'un romanlarından bilinçlenen" orta ve üst sınıf kadınlar "görece tutucu beylerde kültürel bir karşılık bulamadıkları ve duyarlılıktaki bu uyumsuzluk dolayısıyla kendi cinslerine döndükleri" için, romantik dostluğun 18.yüzyılda doruğa ulaştığını gözlemler.[140] Mavor'un çözümlemesi erkeklerle kadınlar arasındaki uzaklığa inandırıcı bir açıklama getirmektedir, ama bu yabancılaşma gerçekte çok daha karmaşık ve kapsamlıydı. Rönesans ve sonraki dönemlerin erkek kuşakları, bu kapsamda Montaigne, kadınlarla dürüstlüğü paylaşamayacakları kanısındaydılar. Göründüğü kadarıyla kadınlar da kendi açılarından bu erdemi erkeklerde bulamayacaklarına -en azından erkeklerin onlara dürüst davranmayacağına- inanıyorlardı. Kuşkusuz kimi istisnalar vardı. Madeleine de Scudéry'nin 17.yüzyıl romanlarında

kadınla erkek arasında platonik, çok yönlü bir dostluk gerçekleşebilir bir ideal olarak görülüyordu. Scudéry'nin kendisi de ondan onyedi yaş daha genç bir adamla, *Précieux* Paul Pellisson ile kırk yıl boyunca "manevi" bir ilişki sürdürmüştü. Ancak, Montaigne gibi, birçok kadın da böyle bir ilişkinin olanaklılığına kuşkuyla yaklaşıyor, açıklık ve dürüstlüğü ancak diğer kadınlarda bulabileceklerine inanıyorlardı. Rönesanstan oldukça yakın zamanlara kadar erkeklerle kadınların cinsiyete göre bölünmüş toplumlarda yaşadıkları düşünülürse, aralarındaki bu karşılıklı güvensizlik şaşırtıcı değildir.

18.yüzyıla gelindiğinde erkeklerle kadınlar artık uzun süredir ayrı türler sayılıyorlardı. Üst sınıftan erkek ve kadınlar genellikle ayrı yetiştiriliyorlar, ayrı eğitiliyorlar ve tümüyle ayrı dünyalarda işlev görmeye yönlendiriliyorlardı. 17.yüzyıl kadınları için tipik bir örnek olan Lady Anne Halkett kendi yaşam öyküsünde, genç bir kadınken kardeşleri dışında herhangi bir erkekle birlikte bulunduğu üç olay bile anımsamadığını yazmaktadır.[141] Olağandışı kimi koşullar nedeniyle erkek ve kadının eğitim ve ilgi alanları farklı olmadığında da, alışkanlık nedeniyle toplumsal etkinliklerde birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Örneğin 18.yüzyılın Mavi Çoraplı* yazarı ve Epictetus çevirmeni Elizabeth Carter katıldığı bir toplantıdan şöyle yakınır:

Sanki iki cins savaş halindeymiş gibi, beyler odanın bir kenarına çekilerek orada kendi sohbetlerini sürdürdüler; biz zavallı hanımları da mekiklerimizi çevirip, elimizden geldiğince birbirimizi eğlendirmeye terkettiler. Duyduğum birkaç sözcükten anlaşıldığı kadarıyla, karşıtlarımız eski İngiliz şairleri hakkında konuşuyorlardı; bu konu bizim kadın kapasitemizin çok ötesinde görünmedi bana; ah, keşke bizim de bunu paylaşmamıza hoşgörü gösterilebilseydi.[142]

* Mavi Çorap (Blue Stocking) Derneği, 18.yüzyılda Londra'da kadınların kurduğu bir edebiyat klübüne takılan addı.

Azimli bir kadının erkeklerden yabancılaşmayı hissetmek için herhalde daha çok gerekçesi vardı, çünkü o kendini ciddiye alırken, erkekler genel olarak onu ciddiye almıyorlardı. 18.yüzyıl İngiltere'sinde böyle bir kadın çok gerçek anlamda bir asiydi. Sakson, Anglo-Norman, Ortaçağ dönemlerinde, Tudor zamanında ve 17.yüzyılın bir bölümünde kadınlar zamanlarını dolduracak anlamlı uğraşlar bulabiliyorlardı, ama Restorasyon'dan sonra ve 18.yüzyıl boyunca boş oturmaya yönlendirilmişlerdi.[143] Mavi Çoraplılar ve 18.yüzyılda kimi diğer kadınlar bu yönlendirmeyi reddettiler. Ama aralarında en zeki ve en güçlü olanları, kendilerini en yabancılaşmış hissedenler olmalıydı. 18.yüzyılın başlarında Lady Mary Wortley Montague, "Dünyada eğitimli bir kadından daha çok aşağılanan ve herkesin alayına hedef olan bir yaratık daha yoktur." Aşağı yukarı aynı dönemde Fransa'da, Paris'in önde gelen edebiyat "salon"larından birini düzenleyen Madam de Lambert kültürlü kadınlara karşı genel bir düşmanlıktan yakınıyordu: "Artık utanç kötülüklere özgü değildir, kadınlar salt okumuş oldukları için de kızarıyorlar."[144] Eğer Charlotte Lennox'un *Euphemia*'da çizdiği tablo doğruysa, erkekler için her dönemde en iğrenç şey yetenekli kadınlar olmuştu. Romanın karakterlerinden Mr.Hartley, "bilgiç ve bilimsel Lady Cornelia Classick" ve "ormanlarımızın Diana'sı, korkusuz avcı Miss Sandford" ile tanıştığında şunları söyler:

> Böylesine bilgili bir hanım ve onun Amazon arkadaşının yanında bir erkek şapşal gibi kalıyor. Öylesine erkeksi ve öylesine gösterişle sergilenen yetenekler onları, nazik cinsin haklı olarak talep ettiği ve bizim de zevkle sunduğumuz ilgi ve dikkatin üstüne çıkarıyor. Kadın her zaman kadın olmalıdır: bizim cinsimizde erdem sayılan şeyler onunkinde değildir. Lady Cornelia Yunanca nutuk çekip, Miss Sandford yeni bir Hotspur gibi eyere zıpladığında, kadınlarla birlikte olduğumu

unutuyorum; dogmatik eleştirmen beni korkutup sesimi kesiyor, atak binici ise benim yardımımı gereksiz kılıyor.

Olağandışı kadınların yeteneklerine ya da herhangi bir kadının bu yetenekleri geliştirme isteğine böylesi olumsuz yaklaşımlar 18.yüzyıl sonlarından çok daha eskiye giderler. 17.yüzyıl Fransa'sının *Précieuse*'leri, 18.yüzyıl İngiliz Mavi Çoraplılarına çok benzer biçimde, sarayın ve toplumun diğer kesimlerinin hafifliklerinden kaçıp entellektüel konuları tartışmak üzere buluşabilecekleri "salon"lar düzenlemişlerdi.[145] Hiciv türündeki oyun ve şiirlerde bu kadınlarla sık sık alay edilirdi. Örneğin, Moliére'in *Les Précieuses ridicules* ve *Les femmes savantes* adlı iki oyununda eleştirinin ana hedefi olan bu kadınlar, gene Moliére'in *Kadınlar Okulunun Eleştirisi* adlı oyununda da Climéne karakterinde eleştirilirler. Bu kadınların en acımasızca betimlendiği yapıtlardan biri Claude le Petit'nin 17.yüzyıl ortalarından "Aux Précieuses" adlı şiiridir. Şair onları ukalâ ve iffet timsali olarak göstermekte ve neyin ne olduğunu anlamaları için onları bir geneleve davet ederek, bir kez uyarıldıktan sonra kitabı kıvırıp dildo olarak kullanmalarını önermektedir.[146] *Précieuse*'lerin 18.yüzyıldaki yansımalarının taşlanmasına, Dorat'nın *Les Proneurs*'ü gibi yapıtlarda da devam edildi. Özellikle, günün edebi beğenilerinin belirlenmesinde çok etkin bir "salon"u olan Madam de Lespinasse'a saldırılan kitapta, Dorat onun için şöyle der: "Bir erkek gibi konuşur, düşünür ve nefret eder."

Bu "salon"larda genellikle bir ya da iki erkek entellektüel ana ilgi noktasını oluştururdu, ama kadınlar düşünen varlıklar olarak birbirlerini ciddiye alırlardı. 18.yüzyılın İngiliz Mavi Çoraplıları benzer gruplar oluşturmuşlardı. Toplantılarına Samuel Johnson, Horace Walpole, Edmund Burke, David Garrick, Samuel Pepys gibi erkekler, ama Mrs. Elizabeth Montagu'nün 1785 yılında arkadaşı Mrs.Vesey'e söylediği gibi daha da önemlisi, "tüm çağların en

iyi, en becerikli ve en bilgili kadınları" katılırdı.[147] Kendilerinden ve birbirlerinden böylesi büyük entellektüel gurur duyan kadınlar, her düzeyde gururlarını kırmaya çalışan toplumlarıyla sürekli bir çatışma duygusu içinde olmalıydılar. Birçok Mavi Çoraplının gözdesi olan Samuel Johnson bile, genel olarak kadınların özlemlerine karşı olumsuz bir tavır alırdı. Öğüt veren bir kadını, arka ayakları üstünde yürüyen köpeğe benzeten oydu: "Bu pek iyi yapılamaz," dediği söylenir, "ama yapılmaya kalkılmasına bile şaşar insan." 18.yüzyıl "salon"larının bir diğer gözdesi olan Horace Walpole (Johnson'ın "Mavilerin Kraliçesi" diye adlandırdığı) Elizabeth Montagu'yü "bir parça eğitilmiş saçmalık" olarak tanımlamıştı. Fransız "salon"larının erkek gözdeleri de kadın zekâsını daha ciddiye almıyorlardı. 17.yüzyılda ünlü "salon" kişiliği ve romancı Madam de La Fayette'in yakın dostu La Rochefoucauld, "Değeri güzelliğinden sonra yaşayan çok az kadın vardır," diyordu.

İkinci sınıf ünlülerse, hayattan beklentileri olan kadınları daha da çok kınayıp küçümsüyorlardı. William Kenrick *The Whole Duty of Women** (1753) adlı yapıtında onlara kendileri için en değerli olan şeyin -yani, entellektüel becerilerinin- tümüyle yersiz ve yasak olduğunu söylüyordu:

> Sizin için uygun olmayanı aramayın; yasak bilginin peşine düşmeyin; çünkü az bilen kadın, çok şeyi öğrenmiş olandan daha mutludur... Bilimin karanlık kaynaklarını izlemek ya da gökyüzünün kalabalık yıldızlarını saymak ... kadınların işi değildir... Senin krallığın kendi evin, senin hükümetin ailenin bakımıdır.[148]

Kitabın 18.yüzyılın ikinci yarısında çok popüler olması, yaygın kabul görmüş duyguları ifade ettiğinin bir göstergesidir. Kenrick'in kitabı, La Rochefoucauld'a göre kadınlara büyük özgürlük

* Kadının Tek Görevi

tanınan, Amerika'da bile çok başarılıydı ve 1761 ile 1796 arasında Amerika'da dokuz basımı yapılmıştı.[149]

Uğraşılarına hiç bir anlayış gösterilmeyen entellektüel kadınlara eğer bir yerden destek gelecekse, bu esas olarak kendi saflarından olacaktı. Kahramanlaştırdıkları ve ün kazanmalarına yardım ettikleri erkekler bile onları düşünen varlıklar olarak ciddiye almıyorlardı belki, ama onlar birbirlerini çok ciddiye alacaklardı. Yazdıkları mektuplar birbirlerine (özellikle birbirlerinin zekâsına) ne denli önem verdiklerini, kadın zekâsına ne denli saygı ve hayranlık duyduklarını (ve bu dönemde onlardan başka kimsenin bunu yapmadığını) göstermektedir.[150]

Kendilerini bağımsız varlıklar olarak hisseden Fransız *Précieuse*'ler ve İngiliz Mavi Çoraplılar haklı olarak erkeklere ve evliliğe güven duymuyorlardı. *Cyrus* (Cilt X) adlı romanda kendi duygularını dile getiren 17.yüzyıl *Précieuse*'ü Madeleine de Scudéry şunları söylüyordu: "Çok iyi erkekler olduğunun farkındayım, ama koca olarak düşündüğümde onları efendi rolünde görüyorum, efendiler de zorbalaşma eğiliminde olduklarından, o andan sonra kendilerinden nefret ediyorum. Sonra da bana evliliğe karşı güçlü bir isteksizlik verdiği için Tanrıya şükrediyorum." Abbé de Pure'nin bu 17.yüzyıl kadınlarına ilişkin incelemesinde belirttiği gibi, *Précieuse*'lere göre dulluk "tutsaklıktan kaçmak için hoş bir fırsat"tı.[151] Aileleri ve kaderleri olanak tanıdığında, böyle bir bağımlılığa girmekten kaçıyorlardı; ama bu çok az çıkan bir fırsattı. Kimi kez aile baskısıyla, çok ender durumlarda da kendilerinin daha sonra budalaca tutkular diye niteledikleri duygularla evlendiklerinde ise, bundan sık sık pişman oluyorlardı. Bu pişmanlık çoğunlukla evliliğin onları kadın dostlarından ne kadar uzaklaştırdığına bağlıydı. Kendisinden yirmi dokuz yaş daha büyük bir adamla evlenen ve bir yandan kadınlarla bir dizi tutkulu dostluk sürdürürken, kocasının ileri bir yaşta ölümüne kadar onunla birlikte yaşayan

"Mavilerin Kraliçesi" Elizabeth Montagu bir mektubunda bir Mavi Çoraplının evliliğe ilişkin görüşünü ifade ediyordu:

> İki insanın kendi irade ve istekleriyle, belki de elli yıl sürecek bir birlikte yaşama sözleşmesine giriştiğini duyduğum zaman şaşırdığımı kabul etmeliyim. Süleyman'ın, bir ziyafetinin bitiminin bir kavganın başlangıcından daha iyi olduğu görüşüne öylesine katılıyorum ki, düğünlerde cenazelerden daha çok ağlıyorum... Aileni düğün dolayısıyla kutlamak isterim. Evlilik her yönüyle şereflidir, ona sonsuz bir saygı duyuyorum ve böylesine ciddi bir şeyle dalga geçtiğimin düşünülmesini kesinlikle istemem. Bu, insanların ödemesi gereken bir yurttaşlık borcudur.
>
> Dostun Black'e, ne denli hastaysa ona bakacak şefkatli bir dosta o denli ihtiyacı olduğunu söyledim. Çoğu kadının iyi hemşire olduğuna, birkaçının ise çok uygun eş olacağına inanıyorum. Kadın arkadaşlarımdan düşüncesiz tiplere ve erkek arkadaşlarımdan hastalıklı olanlara hep evlenmelerini öneririm; birincilere bir yönlendirici, ikincilere ise bakıcı gerektiğinden; kutsal evlilik durumunda da genellikle böyle karakterler bulunabilir; geri kalanının konumu sallantılıdır.[152]

Hiç evlenmeyen şair Anna Seward gençliğinde, Seward'ın çok kuşkulu gördüğü bir evlilik yapmayı düşünen çocukluk arkadaşını, buna benzer bir biçimde evliliğin görece keyifsizliğini dikkate almaya çağırıyordu. Seward'ın görüşünce: "Evlilikten sonra sana belli bir şefkatle ve iyi huylu davranırsa, bu gerçekçi olarak bekleyebileceğin en iyi şey olur. Mutluluk ölçeğinde bu *en iyi*, senin gençliğinin şafağında terketmek zorunda kaldığının zevkleri dengeleyebilecek mi acaba?" Seward arkadaşına, onu ömür boyu kedere götürebilecek evlilik tuzağından kurtarmak için kendince ilginç bir değişiklik önerir:

> Kışın geri kalan dönemi için Lichfield'e, bana dön! Mr.L—'den hiç söz etmeyiz; bu da onu kötülemekten çok daha iyi bir yöntemdir. Kalplerimizin duyarlılığını artırmak yerine, kafamıza bilim ve gözlem hazinelerinden yeni fikirler verecek usta yazarları okuruz.[153]

Bu kadınlar için saygı duymadan sevgi olamazdı. Zekâları onlar için öylesine önemli olduğundan, belki de en çok bu yönlerine saygı gösterilmesini istiyorlardı. Çok erken yaştan başlayarak kadınları aşağılayan toplumsal görüşlerle aşılanmaları nedeniyle, o dönem erkeklerinin çoğu için kadınlara entellektüel saygı göstermek mümkün olmuyor, bu tip kadınlar da diğer kadınlara yakınlaşıyorlardı. Onların sınıf ve mizacındaki kadınlar genelde evlilik dışı cinsel ilişkilere girmediğinden, birbirlerine karşı besledikleri hararetli duyguların cinsel terimlerle ifade edilebileceği herhalde çok azının aklına gelmişti -oysa bu duyguda genital bileşeni olmayan bir cinsel ilişkinin bütün belirtileri bulunuyordu. Belki de 17. ve 18. yüzyıl Fransa ve İngiltere'sinin "salon"ları ile, lezbiyen aşkın açıkça sergilendiği 1920'lerin Paris "salon"ları (bkz.Bölüm III. Sayfa 369) arasındaki başlıca fark, 1920'lerde kadınların 19.yüzyıl sonunda ortaya çıkan seksbilimciler sayesinde cinsel yaratıklar olduklarını bilmeleri ve buna göre davranmalarıydı. O zamana kadar iyi kadınlar, cinsel dürtünün yalnızca kötü kadınlarda bulunduğunu bilirlerdi. Bu nedenle de bu iyi kadınların sevdikleri kadınlara karşı duyguları, "tutkulu" ya da "romantik" *dostluk* olarak tanımlanırdı.

Kuşkusuz soylu sınıflardan tüm kadınlar, erkeklerin onlardan esirgediği onayı diğer kadınlarda arayacak kadar zekâlarıyla ilgili değillerdi, ama bir çoğu diğer nedenlerle kendini erkeklerden yabancılaşmış hissediyordu. Özünde kadınlar cinslerin kendi toplumlarını oluşturduğu bir ortamda yaşamaya, erkeklere güvenmemeye ve evlilik dışında yalnızca başka kadınlarla yakın ilişkiler kurmaya teşvik edildiklerinden, kadın entellektüeller arasında yaygın olan

romantik ya da tutkulu dostluklar Fransa ve İngiltere'de genel olarak tüm orta ve üst sınıf kadınları arasında kurumlaştı. Romantik dostlukları kadın entellektüellerin yazışmalarında izlemek daha kolaydır, çünkü onların mektupları daha çok korunmuş, oysa öne çıkmayan kadınların yazdıkları daha sonraya kalamamıştır. Ancak, bu dönemin yazını romantik dostlukların onların yaşamlarında da etkin olduğuna işaret etmekte ve diğer kadınlara değer vermek için *Précieuse*'ler ve Mavi Çoraplılarla aynı nedenleri paylaşmasalar da, başka güçlü dürtüleri bulunduğunu göstermektedir.

Eğer Jane Austen toplumunu doğru yansıtıyorsa, 18.yüzyılda bir erkekle bir kadın arasında gerçek bir iletişim sağlanması öylesine enderdi ki, insanlar böyle bir çiftin evlenmeyi düşünmediğine inanmakta güçlük çekiyorlardı: Austen *Sense and Sensibility** (yak.1797) adlı romanında, sık sık başbaşa konuştukları için herkesin Elinor'la Albay Brandon'un nişanlı olduğuna inandığını gösterir - aksi halde bir erkekle bir kadının konuşacak nesi olabilirdi ki? Eğitimleri ve sosyalleştirilmeleri kadınla erkeği fiilen ters yönlere itmekteydi.

Erkeklerle kadınlar arasındaki yabancılaşma, genç kızlara zorla aşılanan çifte standart kurallarıyla daha da artırılıyordu. Birinci Halifax Markisinin 17.yüzyıl sonunda kızına tavsiye ettiği gibi, kızlara çifte standardı hayatın bir gerçeği olarak kabul etmeleri öğretiliyordu:[154] "Dünya .. biraz eşitsizdir ve göründüğü kadarıyla bizim cinsimiz kendini kısmen kayırıp, bir erkekte çok daha az kınanan şeyleri kadında büyük bir suç yaparak, bir zorba rolü oynamaktadır." Marki kızını uyararak devam eder: "Unutma, bu hatayı bizzat işledikten sonra en büyük tehlike kocanın yaptığını görmektir. O tarafa baktığını ya da işittiğini gösterme."[155]

* Akıl ve Duyarlık

İngiltere'nin kralsız kaldığı dönem dışında erkeklerin içgüdülerini dizginlemesi için pek bir gerekçe yoktu, ama kadınlar sürekli toplumsal törelerle ezildiler. Patricia Meyer Spacks bu ezilmenin 18.yüzyılda doruğa ulaştığını söylemektedir. Kadınların duygularını ifade etme özgürlüğü fiilen yoktu. Onlar için masumiyet bir takıntı, tutku kaygılandırıcı bir tehditti; erkeklere öfkeliydiler, çoğu kez erkek ya da çocuk olmak isterlerdi. Ama Spack onların öfkelerine karşın, kendilerine öğretilenleri kabul ettiklerini ve ezilmelerinin "doğanın gereği" olduğuna inandıklarını vurgular.[156] Gene de, çoğu kadın "doğanın gereğini" sorgular görünmese de, sık sık toplumsal saygınlık çerçevesi içinde kendini duygusal, hatta bedensel olarak ifade etmenin bir yolunu buluyordu.

Orta ve üst sınıftan bekar kadınların cinsel faaliyetleri özellikle sıkı biçimde bastırılıyordu, çünkü bekaret iyi bir kadın için vazgeçilmez nitelikteydi. Ailesinin etkinliği dışında kendi başına sahip olduğu ve bir bedeli olan tek varlığı buydu. 18.yüzyıl İngiltere'sinde bir kadının namusunun onun "para kesesi" diye adlandırılması bu düşünceye çok uygundur.[157] 16. ve 17.yüzyıl Fransız ve İngiliz didaktik edebiyatında da kadınlara sürekli "iffetli" olmaları öğütleniyordu,[158] ama 18.yüzyılda romanın yükselişiyle kadının iffeti konusu kurgusal yazının başlıca dayanaklarından biri oldu. Ingiltere'de iffete büyük değer verenler arasında yalnızca Richardson'un Pamela'sı gibi (ki onun "erdemi", yani iffetliliği, sonunda zengin bir beyle evlilikle ödüllendirilir) karakterler ve onun temsil ettiği sınıfın kadınları değil, zamanın en aydınlık beyinleri de vardı. James Boswell, Samuel Johnson'ın şu gözlemini aktarmaktadır: "Kadının iffetinin toplum için ne denli önemli olduğunu bir düşün. Dünyadaki tüm mülkiyet buna dayanır... İffetini yitirenin bir daha aklanma olanağı olmamalıdır; yasak bir ilişkiden edinilen çocukların da yasal çocukların tam haklarını elde etmelerine izin verilmemelidir."[159]

Doğal olarak sokaktaki adam bu görüşlere katılıyordu. Hatta Aralık 1773 tarihli *Gentleman's Magazine* dergisinin editöre mektup köşesinde görüldüğü gibi gülünçlük düzeyinde:

> Mektubun yazarı sevgilisini baştan çıkarmayı başarmıştır, ama şimdi onunla evlenemeyecek olması durumu ona azap vermektedir, çünkü her zaman onun fethettiğini başkalarının da edebileceğinden kuşku duyacaktır; gene de, kadını hâlâ sevmekte, onu mahvetmeye devam etmekten nefret etmektedir. "Mantığın sesine rağmen, aşkımın ateşi karşısında eriyen o erdemden kuşkulanmaya mahkumum."[160]

Oliver Goldsmith bize *The Vicar of Wakefield** (1766) adlı romanında, o değerli iffetini bir kez yitirdikten sonra genç bir kadının tek yapacağı şeyin boynunu büküp ölmek olduğunu söyler. 18.yüzyılda yaşamış gezgin ve mektup yazarı Lady Mary Wortley Montagu genç bir kadın olarak, heteroseksüel serbestliğin her biçiminin kadın için taşıdığı korkunç potansiyel tehlikeyi farkettiğini, sonradan evlendiği adama yazdığı mektupta gösteriyordu: "Erkeklerle kadınlar arasındaki bu tür alışverişlerin tümü L'Estrange'ın öyküsündeki oğlanlarla kurbağaların durumuna benzer -senin için oyun olan, bizim için ölümdür; eğer bizde de kurbağa kadar akıl varsa, her zaman aynı yanıtı vermeliyiz."[161] Kurgusal yazın bize dönemin sevecen ailelerinin bile kızlarının heteroseksüel günaha girmesindense, ölmesini tercih ettiklerini anlatır. Henry Mackenzie'nin *The Man of Feeling*** (1771) adlı romanında aldatılıp terkedilen kızın babası şunu söyler: "Ölümüne dayanabilirdim; ama namusunun ölümünün bu acıya eklediği yergi ve utanç aksaçlı başımı yere eğmektedir."

---

* Wakefield Rahibi

** Duygulu Adam

Diğer ülkeler de İngiltere'den daha hoşgörülü değillerdi. Fransa'da evli bir kadının İngiltere'ye göre daha büyük bir cinsel özgürlüğe sahip olmasına karşın, saygın bir ailenin kızının bu özgürlüğü daha da azdı. Genç bir yaşta kafasının ve gövdesinin bozulmadan korunacağı bir manastıra gönderilir ve çoğunlukla ailesi ona bir koca seçip, düğün planları yapılıncaya dek buradan ayrılmasına izin verilmezdi. Diderot erkeklerden yalıtlanmamış olabilecek 18.yüzyıl Fransız kızlarını, kendilerine aşık olduklarını söyleyenlere kanmamaları için uyarır. Bir erkeğin kendisini baştan çıkarmasına izin veren kız, yeryüzünde değeri olan her şeyini yitirecek, sevdiği erkekten de bir "teşekkür"den fazla bir şey kazanamayacaktır:

> Öylesine kolay söylenip, öylesine uçarıca yorumlanan bu "Seni seviyorum" lafı ne anlama gelir? Gerçekte bu sözcüklerin anlamı şudur: "Eğer benim için masumiyetini ve ahlâk kurallarını feda edersen, şimdi kendine duyduğun ve başkalarından gördüğün saygıyı yitirir, toplumda gözlerin yerde gezersen... anne babanı kederden öldürür ve bana bir anlık bir zevk verirsen, sana şükran duyacağım.

Diderot annelerden bu uyarıyı kızlarına okumalarını ister[162] ve görevini yapan bir baba olarak kendi kızını böylesi tehlikelere karşı sertçe uyarır.[163]

18.yüzyılda Amerika'da da daha liberal bir yaklaşım olduğu söylenemez. Atlantik sahillerine ahlâki değerler çoğunlukla ve esas olarak da edebiyat aracılığıyla Avrupa'dan ithal ediliyordu.[164] 18.yüzyılda Deborah Sampson'un yaşam öyküsünü yazan Herbert Mann, okurlarını eğer bütün travestilik maceraları boyunca kadının bakire kaldığına ve böylesine yakın ilişkide olduğu erkeklere asla kanmadığına ikna ederse, onların olayın tüm dehşet verici yönlerini affedeceklerine inanıyordu. Mann mesajını vurgulamak için ya-

pıtına, bedenini aşığına veren ve tatmin olduktan sonra onun tarafından terkedilen Fatima'nın öyküsünü eklemişti. Mann ayrıca Deborah'ı (ya da herhangi bir kadını) seven bir kadının, kötü kaderi onu bir erkeği sevmeye mahkum eden Fatima'dan çok daha şanslı olduğunu, çünkü bir kadının kendisini seven kadını kızlık zarı yırtılmamış olarak bırakacağını söylemektedir. Daha tutucu bir Amerikan okuyucusu için yazan Mann, Brantôme'un *Güzel ve Çapkın Hanımların Yaşamı*'nda yaptığı gibi "bir kaba su koymakla, yalnızca onun çevresini ve ağzını sulamak arasında büyük fark olduğu" için, bir bakire açısından lezbiyen aşkın heteroseksüel aşka tercih edilir olduğunu söylemese de, ima ettiği şey aynıdır -kadınlar arasında romantik yakınlıklar zararsızdır ve eğer bir bakire birisiyle yakınlaşacaksa, bir başka kadını seçmesi çok daha evladır.

Kızlık zarına böylesine değer verilmesi sonucu kadınlar kendilerini kafa karıştırıcı bir durumda buluyorlardı. Erkekler, deniyordu onları, cinsel yaratıklardır ve evli bir kadın kocasının iştahını kendisinde tatmin etmesine izin vererek ona sevgisini kanıtlar, görevini yerine getirir. Ama evli olmayan bir kadın bir erkeğe sevgisini böyle kanıtlarsa, insan olarak tek değerini tehlikeye atacaktı. Öte yandan, bekaret için kadınların böylesine yüksek bir bedel ödemesi, *Gentleman's Magazine*'deki mektubun gösterdiği gibi, erkeğin bu istekte bulunmasını ya da 18.yüzyıldan sayısız roman ve dergi öyküsünde sergilendiği gibi istediğini kadını kandırarak elde etmesini engellemiyordu.[165] Kadınlar ve erkekler böylece karşıt bir konuma getiriliyor, kendine değer veren kız genç yaşta erkeklere güvenmemeyi öğreniyordu. Anne babası da kızın kendi cinsinden oluşmuş topluluklarda bulunmasına, böylece heteroseksüel uyarı tehlikesinden kaçınmasına dikkat ederek, bunu destekliyorlardı. Alt sınıftan bir kız böylesine korunamazdı, ama bir erkeğe güvenmeye kalkarsa o da tehlikedeydi. 16., 17. ve 18.yüzyılda Fransız ve Alman köylerinin hemen tümünde köyün ihtiyar heyeti

ya da derebeylik mahkemesi evlilik dışı ilişkiye girdiği farkedilen her kadına bir tür "zina cezası" (para cezası ya da utandırıcı bir ceza) verirdi.[166] *Satan's Harvest Home* (1749) adlı kitabın yazarı İngiliz alt sınıflarının da evlilikten önce kızlık zarının bozulmamasına büyük önem verdiklerini ima etmektedir. Köylü ya da kentli evlenmemiş bir kadın "mahvolursa", çok geçmeden Londra'da White Chapel ile Charing Cross arasındaki sokakları dolduran fahişelerin yanında bulurdu kendini.[167]

18.yüzyıl İngiliz ve Fransız yazarlarıyla toplumsal tarihçilerden, kadınlarla erkekler genel olarak karşıt konumlarda bulundukları için, aralarında sevginin pek mümkün olmadığı izlenimini ediniyoruz. Tarihçiler 18.yüzyılda Fransa'da, özellikle üst sınıflarda "aşk"ın yalnızca evli kadınların (ama kocaları dışında kişilerle) oynayabileceği bir oyun olduğunu öne sürmektedirler. Karşı cinsten birine "seni seviyorum" demek, "erkek için *sahip olmak*, kadın için *tavlamak* amacıyla *seni istiyorum*" demekti, "oyunun tüm konusu ve nihai hedefi buydu."[168] Edebiyat da onların bu savını destekler gibidir: Choderlos de Laclos'nun *Les liaisons dangereuses* (1780-1781) adlı romanında, Valmont tipi aracılığıyla bir erkeğin bir kadından alacağı en büyük zevkin onun "mahvı" olduğu ima edilir. Ama bu yalnızca onun iffetini bozmakla olmayacaktır: oyunun uzun sürmesi, incelikle ve olabildiğince kötülükle oynanması gerekir. Valmont, Madam de Tourvel'in kendisine çok kolay teslim olacağından korktuğu için yakınır:

> Kendini teslim etsin, ama savaşarak! Direnebilecek, ama elde edilmeye karşı koyamayacak kadar bir gücü olsun; güçsüzlük duygusunu sonuna kadar tatsın ve yenilgisini kabul etmek zorunda kalsın. Meçhul avcı saklandığı yerden çıkarttığı geyiği öldürsün; gerçek sporcu için av önemlidir... Onun kaderi benim elimde.[169]

Daha sonra Tourvel'i nasıl baştan çıkardığına değindiğinde, savaş terimlerine başvurur - kadın "düşman"dır, ikisi "savaşırlar" ve adam kadını "yenilgi"ye uğratır.[170]

Bu dönemde Marquis de Sade'ın çok moda olmasından, Valmont'un hainliğin tek örneği olmadığı anlaşılmaktadır. Sade cinsler arasında varolan şiddeti o korkunç sonuca ulaştırır: Eğer bir kadına manen ve duygusal işkence yapmak zevkliyse, onun bedenine işkence yapmak heyecan verici olmaz mı?[171] Fransız Devriminin, Marquis de Sade'ın zamanında meydana gelen en kötü aşırılıklarından bazıları erkeklerin kadınlara karşı bu düşmanlığını ve onları nasıl hor gördüklerini ortaya çıkardı. Madam de Lamballe'ın giyotinde kesilen güzel başını bir kazığa geçirip ortalıkta dolaştırmakla kalmadılar, kadının cinsel organındaki kılları da kestiler ve kimi kibar beyler bundan kendilerine bıyık yaptılar.

"Erkeklerin aşktan aldığı hazzı yazarken bunlara mutlaka kadınların uğradığı işkenceleri ve hatta ölümü ekleyen bir hain" olan "Sade'ın herhangi bir kitabından daha tat verecek bir kitap" yazdığını söyleyen, *L'Anti-Justine*'in (1798) yazarı Nicolas Restif de la Bretonne, [172] Sade'ın görüşlerinin çirkinliğini anlayan birisinin bile, aynı görüşlere tutkun olabileceğine ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Kitabın adında, önsözünde ve sonsözünde amacının popüler ve "zehirli *Justine*"e karşı çıkmak olduğunu açıkça belirtmesine karşın, Brentonne bir erkeğin bir kadınla sevişip, ardından onu öldürme fantezilerini ayrıntılı olarak anlatır. Bunu böyle bir cinayetin gerçekten de meydana geldiği bir bölüm izler -kadın erkeğin meme uçlarını ısırarak koparması ve vajinasıyla anüsünü parçalamasından, "ki böylece eskiden iki delik olan yerde şimdi yalnız bir tane vardı", sonra ölür. Adam daha sonra bir neşter ve dilgi bıçağıyla memelerinden ve venüs tepesinden başlayarak kadını parçalar.[173] Anlaşıldığı kadar anti-sadist yazar, 18.yüzyıl pornografik yazın okuyucusunun uyarılmak için en az bir tane böyle sahneye gereksinim duyduğuna ikna olmuştu.

Bu dönem İngiliz yazarlarının Sade düzeyinde bir şey üretmemelerine karşın,[174] bu ülkeden roman ve öyküler tarihçilerle romancıların betimlediği cinsler arasındaki acımasız oyunun Fransa'ya özgü olmadığını göstermektedir. Samuel Richardson'un *Pamela* (1740) ve *Clarissa*'sı (1748) gibi 18.yüzyılın en sevilen romanları hep bu oyunu işlerler. Oyun sık sık, kadının acı ve utancıyla daha da komikleşen, neşeli bir espri gibi ele alınır. Bu tutum Tobias Smollet'in *The Adventures of Roderick Random** (1748) adlı kitabında çok iyi görülür: Roderick bir hizmetçiyi gebe bırakır, oradan ayrılmak için patronundan onun yardımıyla para alır, sonra bir daha kızın sözünü etmez; onu sevgilisi sanan bir kadının yatağına girer ve kadından nefret ettiği halde, fırsatçı bir tavırla onunla sevişir; bir köylü kızıyla yatıp özel bir haz alırken, bir yandan da elde edemeyeceği bir başka kadını düşünür, vb. Roderick'in bir kadına düşmanlığını ifade etmediği ya da onu kandırmadığı zamanlarda, bu işleri başka erkekler yaparlar: Fahişeliğe sürüklenen Miss Williams, Roderick'e genç bir kızken nasıl görünüşte açık yürekli, dürüst bir genç adam tarafından baştan çıkarıldığını, gebe bırakıldığını, sonra da terkedildiğini anlatır. Lotharia adlı adam onunla evlenmeye söz vermiş, ama gidip zengin bir kadınla evlenmiştir. Kadın adamı öldürmeye çalışır, başaramaz, bu arada çocuğunu düşürür, ama çok geçmeden Horatio adlı bir yabancı, kıza acıdığı için hain aşığını düelloda öldürdüğünü söyleyerek onu teselli eder. Oysa kadın çok geçmeden Lothario'nun yaşadığını, Horatio ile ikisinin düello hikayesini, Horatio'nun kızdan bir süre cinsel olarak yararlanabilmesi için birlikte uydurduklarını öğrenir.

Bir kadını yatağa atmak için böylesi karmaşık entrikalara 18.yüzyılda İngiltere'de yayınlanan magazin öykülerinde de sık sık rastlanırdı. Örneğin, 1780 yılında *Lady's Magazine*'de yayınlanan dizi romanda köylü bir kız evlenme sözü veren bir lord tara-

* Roderick Random'un Serüvenleri

fından baştan çıkarılır. Lord kıza sözünün senedi olarak gönderdiği mektupta, bir ay içinde kızla evlenmezse ona 20.000 pound vereceğini yazar -ama bilerek mektuba tarih atmaz. Doğal olarak kız gebe kalır, lord ise onu terkederek varlıklı bir kadınla evlenir. Erkeklerin düşmanca tutumunun bu örnekleri çoğunlukla edebiyattan alınmıştır, ama bunların romanlarda bu kadar sık yinelenmesinden yaygın bir tutumu yansıttıklarını çıkarabiliriz. Erkekler bir toplum olarak diledikleri her kadından kısıtsız cinsel yararlanmaya, mülkiyet haklarına saygı nedeniyle, sınır konulmasını kabul ediyorlardı; öte yandan çoğu, açıkça dile getirilmeyen törelerden cesaret alarak, her türden ikiyüzlü yönteme başvurarak istediğini elde etmeye çalışıyordu.

Evlilik de kendi başına kadınlar için erkeklerin düşmanca tavrına karşı bir güvence oluşturmuyordu, çünkü en azından üst sınıflarda tarafların duyguları dikkate alınarak yapılan evlilikler çok azdı. Evlilik ailenin servetini tazeleyen ve aile adlarını birleştiren ticari bir şeydi. Aşk işe ara sıra, o da kazayla karışırdı. 17.yüzyılda İngiltere'de ailelerce düzenlenen zorunlu evlilik öylesine yaygındı ki, tiyatro oyunlarının en sevilen konularından biri olmuştu.[175] Fransa'da 16.yüzyıldan 18.yüzyılın sonuna kadar üst sınıflarda evlilik çoğunlukla yalnızca adet gereği yapılıyordu. 16.yüzyıldan 18.yüzyılın sonuna kadar üst sınıf erkeklerinde ve 18.yüzyılda üst sınıftan kadınlarda zina ahlâki bir kusur bile sayılmıyordu,[176] ancak gerekli dikkatin gösterilmemesi halinde olay yol yordam bilmemek olarak suçlanabilirdi.

18.yüzyılda Fransa'da evlilik kesinlikle bir "aile işiydi", aile tarafından rütbe ve servete göre belirlenirdi. Genç kadının fikri bile alınmaz, kadın çoğu zaman evdeki alışılmamış hareketlilikten evleneceğini anlardı.[177] Orta sınıflarda kadın evlilik öncesi kendisine kur yapılmasını bekleyebilirdi, ama evlenir evlenmez kocasına boyun eğmeye başlaması gerekiyordu; bu nedenle de, birini

"kocalığa kabul etmek" genelde "efendiliğe kabul etmek" anlamına geliyordu.[178] Alt sınıf kadınlarının durumu daha da kötüydü, onlar için kocalarından sık sık dayak yemek olağandı. 19.yüzyıl başlarındaki bir Fransız tarihçisine göre, onsekizinci yüzyılda bir çiftçi için karısı atından çok daha düşük değerdeydi, çünkü ailenin geçiminde çok daha az öneme sahipti.[179] Aynı tarihçinin gözlemine göre her yerde küçük burjuva ve çiftçi evliliklerinin belirleyici özelliği "aşksızlık"tı.

18.yüzyıl İngiltere'sinde de üst sınıflarda evlilik aile kararıyla, her zaman varlık ve rütbe, kimi kez ahlâki saygınlık dikkate alınarak, ama çoğunlukla yaş ya da huyların uygunluğu ya da gelinle damat arasında sevgi olasılığı dikkate alınmadan gerçekleşirdi. Böylesi evliliklerden kaynaklanan mutsuzluk, dönemin yazınında sayısız ana ve yan temaya malzeme oluşturur. 18.yüzyıl romanındaki evliliklerde ticari hesaplar her zaman romantizmden baskın çıkar. En duygusal öykülerde bile aşka izin verilmeden önce, toplumsal ve iktisadi kaygıların tatmin edilmesi gerekir. Evlilik iki sevgiliden çok, birbirini rütbe ve servet açısından tamamlayan iki insanın birliğidir. "İyi bir sözleşme olmadan iyi evlilik olmazdı."[180] Bu tutumun gerçek yaşamda da her zaman geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Richard Steele, bir reform yapılması umuduyla, ailelerin çoğu kez "çocuklarına değil, malikanelerine eş bulma" çabasında olduklarından yakınıyordu.[181] Amerika'da da işlerin daha iyi olmadığı bellidir, çünkü *Reflections on Courtship and Marriage** adlı kitabın yazarı (Benjamin Franklin olduğu sanılmaktadır) düzenlenmiş evliliklere karşı çıkıyor, kafa birliği, karşılıklı sevgi, saygı ve dostluk olmadan evliliğin akla karşı olduğunda ve kimsenin buna zorlanmaması gerektiğini vurguluyordu.[182]

Sık sık trajik roman temalarının temelini oluşturan ailelerce düzenlenmiş genç kız-yaşlı adam evlilikleri, gerek Fransa gerekse

* Kur Yapma ve Evlilik Üstüne Düşünceler

Amerika'da gerçek yaşamda da yaygındı. 18.yüzyılda Fransa'nın en etkin "salon"larından birini düzenleyen Madam Geoffrin, ondört yaşındayken kırk sekiz yaşında, görmüş geçirmiş, saygın bir adamla evlendirilmiştir. İyi bir drahoması olduğundan, kız çok daha genç bir adama da çekici gelebilirdi, ama büyükannesi yetim olduğu için ona hem kocalık, hem babalık yapacak birisinin uygun olacağını düşünmüştü. İngiltere'de, 18.yüzyıl Mavi Çoraplılarından Mrs.Elizabeth Montagu yirmi iki yaşındayken, elli bir yaşında bir adamla evlenmişti. Böylesi birleşmelerde en önemli düşünce genellikle servetti. Opera güfteleri yazan Mrs.Delany özyaşam öyküsünde onyedi yaşındayken ailesi tarafından nefret ettiği, altmış yaşında bir adamla evlendirildiğini anlatır. "Sevdiğim ve değer verdiğim her şeyi terketme, başıma zorba, gardiyan kesildiğini düşündüğüm bir adamla birlikte uzak bir ülkeye gitme günü gelmişti," diye yakınır; "ona boyun eğmeye, uymaya kararlıydım, ama onu sevmek elimden gelmiyordu."[183] Ailesi ise bunun iyi bir evlilik olduğunu düşünüyordu, çünkü damat onlardan çok daha varlıklıydı.

Mrs.Delany'nin ailesinin isteklerine ağlamaklı, ama itirazsız boyun eğmesi da olağan bir tutum gözükmektedir. Jane Austen, *Sense and Sensibility*'de (yak.1797) Edward Ferrar'ın annesinin onun için seçtiği varlıklı Miss Morton'la evlenmeyi reddetmek gibi bir düşüncesizlik yaptığı için birçok insanı dehşete düşürdüğünü göstermektedir. Bu alışılmamış bağımsızlık ilanı nedeniyle annesi onu mirasından mahrum bırakmakla tehdit eder. Austen *Sense and Sensibility*'de Edward'ın yanındadır, ama onbeş yaşındayken yazdığı *Love and Freindship** adlı bir çocukluk yapıtında, anne babanın isteğine uymamanın saçma olduğu yolundaki yaygın tutumu açıkça benimsemektedir. Austen bu kitapta babası tarafından Lady Dorothea ile evlenmesi istenen genç bir adamın alaycı bir portresini çizer: "'Hayır, asla' diye bağırdım. 'Lady Dorothea güzel ve

* Aşk ve Dostluk ('Freindship' sözcüğü yazar tarafından yanlış yazılmıştır)

hoş; hiç bir kadını ona tercih etmem; ama bilin ki efendim, sizin isteklerinize uyarak evlenmek bana ağır geliyor. Hayır! Babamın isteğine uyduğum asla söylenmeyecek benim için.'" Austen, onun sözlerini "yanıtındaki soylu erkekliği hepimiz takdir ettik" diye coşkuyla karşılayanları da aynı derecede budala olarak gösterir. *Female Friendship** (1770) adlı romanda Sir Harry ile Aemily, Aemily'nin babasının izni olmadan evlenince, böylesi eşi görülmemiş bir isyankârlığın şoku adamı öldürür -Aemily de suçluluğun acısıyla çocuğunu düşürür, sonra hummaya yakalanır ve ölür.

18.yüzyıl romanında, örneğin *Clarissa*'da ve (Sophia Western tipi aracılığıyla) *Tom Jones*'da, anne babanın çocuğu ona itici gelen bir evliliğe fiilen zorlamaması gerektiği ve çocuğun ailenin baskısına direnmekte haklı olabileceği, ama anne babanın iradesi dışında evlenmeye kesinlikle hak verilemeyeceği gösterilir.[184] Böylece, bir kız onu mutsuz kılacak bir evliliğe direnebilir, ama eğer toplum kurallarına en küçük duyarlılığı varsa, mutlu olacağı birisini kendisi seçemez. Soylu sınıflardan genç erkek ve kadınların bağımsızca yaptıkları aşk evliliklerinin gerçekten çok az olduğu anlaşılmaktadır.

Gerek yazından, gerekse günlüklerden üst sınıflarda "aşk" sözcüğünün bile evlilikle ilişkili olarak pek sık kullanılmadığı izlenimi edinilmektedir. Bir hanım evleneceği erkeğin kendisine "değer verdiğini" hissederse, yeterince şanslıydı, hatta kıskanılacak bir konumdaydı.[185] Richardson'un romanında Clarissa anne babasının onun için seçtiği adamı reddedip, Lovelace'i tercih ettiğini söylediğinde, kızının "bu kişiyi" aklına getirecek kadar küstah olması Mrs. Harlowe'u dehşete düşürür. Clarissa'dan tek beklenen, adamın çekici ya da itici yanlarını değerlendirmeye kalkmadan, ailesinin seçtiği adamla evlenmesiydi. Ekonomik bağımsızlığa sahip Mavi Çoraplı Hester Chapone bile sonunda bu bakış açısının akıl-

* Kadın Dostluğu

lıca olduğunu kabul etmişti. Kendi tanımlamasına göre "aşk için" evlenmişti, ama gerçek bir takdir yetkisine ve beğeniye sahip olacak kadar olgun değildi. Kendisiyle kocası arasında hemen büyük bir düşmanlık doğmuştu. Adamın düğünden on ay sonra ölmesi belli ki onu rahatlatmıştı ve ondan sonra bu konuda toplumunda egemen olan düşünceyi kabul ederek, hep ailelerce düzenlenen evlilikleri savunmuştu.[186]

Cinsler arasındaki bu dikotomi sonucu, eşitler arası bir evlilik genelde olanaksızdı. Üst sınıf kadınları kendi eşlerini seçme özgürlüğüne sahip olmadıkları için de, huyları ve ahlâki beğenileriyle uyumsuz kişilerle evlendirilmiş olabilecekleri kabul edilirdi. Eğer durum böyleyse tek yapabilecekleri, Lord Halifax'ın 17.yüzyıl sonunda kızına öğütlediği gibi, hoşlarına gitmeyen şeylere gözlerini ve kulaklarını kapatıp, yaşamlarını ellerinden geldiğince sürdürmekti.

İlgili kişilerin duyguları dikkate alınmadan ailelerce düzenlenen evliliklerde çoğu kez olduğu gibi, kadınla erkek birbirlerinden nefret de etseler boşanmıyor, ama ayrı yaşamlar sürdürüyorlardı. Boşanma ancak parlamento kararıyla olabiliyordu ve hem pahalı, hem de güçtü. Üst sınıflar evliliğe "alaycı bir hoşnutsuzlukla" bakıyorlardı. Evli çiftler sosyal törenlere birlikte katılır, ama böylesi olaylar dışında birbirlerini çok az görürlerdi. Erkekler sık sık kadınları dışlayarak kendi aralarında toplanır, kadınları bütün günü nasıl isterlerse öyle geçirmeye terkederlerdi.[187] 17. ve 18.yüzyıl İngiliz yazını bu geleneği yansıtmaktadır. Vanbrugh'un 17.yüzyıl komedisi *The Relapse*'de Amanda (ailesi tarafından evlenmeye zorlanmış olan) mutlu dul Berinthia'ya, kocasıyla nasıl geçindiklerini sorar. Berinthia şöyle yanıt verir:

> *Karı ve Koca gibi, birbirinden ayrı;*
> *Ben kenti severdim, o köyü...*
> *O borunun sesini, ben kemanın gıcırtısını.*

Sofrada sıkıcıydı ilişkimiz, yatakda daha da kötü.
Asabımız bozulurdu ikimizin de her karşılaştığımızda,
Tek bir kez anlaştık onunla, o da ayrı yatmada.

18.yüzyılda Henry Fielding üst orta sınıftan bir evliliği şöyle betimler:

> Zavallı kadının bütün evlilikleri boyunca sadık, kıdemli bir hizmetkârı olmasına, Bey de bütün dünyanın iyi diye adlandırdığı bir koca olarak karşılık vermişti. Kadına çok az, belki haftada en çok bir kez küfreder ve onu hiç dövmezdi. Kadının kıskançlık için en küçük bir nedeni yoktu ve zamanını istediği gibi geçirebilirdi, çünkü bütün sabahı açık hava sporlarıyla, bütün geceyi de içki masasında arkadaşlarıyla geçiren kocası onu asla rahatsız etmezdi.

Soylu genç kadınların çoğu gerçekten yaşamlarını sorgusuz sualsiz ailelerinin isteklerine feda etmeye hazır mıydı? Yoksa, neden bu koşullarda evlenmeye razı olsunlardı? Belki de bunun nedeni, kadınların ekonomik bağımsızlık umudunun çok az olduğu 17. ve 18. yüzyıllarda bir kızın ailenin despot denetiminden yetişkinliğe geçebileceği tek yolun evlilik olmasıydı. Örneğin Lady Mary Montagu'nün Edward Wortley'le, kadının tarafında pek sevgi olmadığını gösteren uzun bir mektuplaşmadan sonra, tam da bu nedenle evlendiği anlaşılmaktadır. Karı koca boşanmayı hiç düşünmemelerine karşın, evliliklerinin ilk ayları dışında çok az birlikte yaşadılar. Bunun tek istisnası Lady Montagu'nün birkaç yıl için Wortley'in elçilik yaptığı Türkiye'ye onunla birlikte gitmesidir.

Fransız kadınları da evliliğin aile baskısından tek kurtuluş yolu olduğuna inanırlardı. Rousseau'nun *La nouvelle Héloise*'ında Mösyö d'Orbe ile yeni evlenmiş olan Claire Julie'ye şunları yazar:

Bana kalsa hiç evlenmezdim, ama bizim cinsimiz özgürlüğü ancak kölelikle satın alabiliyor; bir gün hanım olabilmek için işe hizmetçi olarak başlamak gerek. Babam beni hiç üzmezdi, ama ailem beni rahatsız ederdi. Bundan kurtulmak için Mösyö d'Orbe ile evlendim.

Claire'in durumu salt romanın kurgusu açısından gerekli olarak açıklanamaz. Madam Houdetot da aynı şekilde Diderot'ya, "baloya, operaya, gezintiye, tiyatroya gidebileceğim bir yaşam için evlendim" diye itirafta bulunmuştu. Çağdaşı Madam de Puisieux, yaldızlı bir arabaya, parlak elmaslara ve iyi atlara sahip olabileceği için, son derece itici bir adamla evlenmeye evet dediğini kabul etmekteydi.[188] Üst sınıftan bir kadın evlenince fiilen hayatında ilk kez kendi yolunu belirleme özgürlüğüne kavuşuyor, çoğu zaman da bu yol erkeğinkine ters bir yöne kıvrılıyordu. Evlilik ilişkisinden böylesine az duygusal doyum sağlayan kadın, çoğu kez bu doyumu sevdiği bir kadın arkadaşıyla romantik dostlukta arıyordu.

Elizabeth Mavor'ın, 18.yüzyılda pek çok okumuş İngiliz kadınının kendini duyarlılığa adayarak erkeklerle arasına bir çizgi çektiği görüşü, bu dönemde romantik dostlukların neden serpilip geliştiğine bir açıklama getirmektedir. Öte yandan, kadınların erkeklerden kuşku duymasına yol açan iffet kaygısı; kadınlarla erkeklerin zıt hedefler güden eğitimleri; cinslerin ayrı topluluklar halinde ve farklı dünyalarda yaşaması; fiilen yabancı kişilerle yapılan evlilikler de bu dostluklardaki artışın nedenleri arasındadır. Ama en önemli neden, toplumun yirminci yüzyılda olduğunun tersine kadınlar arasındaki romantik dostluğa kötü gözle bakmamasıydı. Kadınların, duygularının ahlâkdışı ya da hastalıklı olduğundan korkmak için bir nedenleri yoktu; dolayısıyla da karşılıklı beğeni ve saygı, ortak ilgiler, ortak özlemler ve önceden belirlenmiş bir role uymak yerine, insanın kişiliğini gerçekleştirmesine verilen destekten çok doğal olarak doğan bir tutkuyu dile getirebiliyorlardı.

Bölüm 4. Onsekizinci Yüzyıl Yazınında Romantik Dostluk

18.yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde İngiltere'de romantik dostluk popüler bir roman konusu olmuştu. Bu dönem romanları kadınların bu ilişkiyi nasıl algıladıklarını ve kadınlar arası aşkta ne gibi idealler öngördüklerini göstermektedir. Genelde bu idealler yaşamda gerçekleştirilemiyordu, çünkü çoğu kadın bağımsızlık için gerekli olanaklardan yoksundu. Ama yazında (kitabın kurgusunun bir parçası olarak ekonomik güvenceye kavuşan, ki bu durum ortalıkta bir koca bulunmaması için de onlara gerekçe hazırlamaktadır) romantik dostlar, erkeklerin yönettiği "büyük dünya"nın kötülüklerinden uzaklaşıp birlikte yaşayabilirler; hayatlarını kendilerini ve bahçelerini geliştirmeye, zengin ve üretici biçimde yaşamaya adayabilirler; tam eşitlik içinde tam bir yakınlığı paylaşabilirlerdi.

Romantik dostluğun edebiyattaki en kapsamlı modelini, Sarah Scott'un 1778 yılına kadar dört baskısı yapılan *A Description of Millenium Hall** (1762) adlı romanı oluşturur. Yazar, romantik dostluk idealini yaşama geçirebilmiş şanslı azınlıktan biriydi. Scott 1751'de evlenmişti, ama büyük bir felaket olan ilişkileri bir yıl sürdükten sonra kocasından ayrıldı (kocası da bilinmeyen bir nedenle yalnızca drahomasını geri vermekle kalmadı, ona ayrıca yıllık bir gelir bağladı). Scott 1748 yılında Bath'da Lord Halifax'ın kardeşi Barbara Montagu ile tanışmıştı. İkisi öylesine sıkıfıkı dost oldular ki, Sarah balayına giderken Barbara da onunla geldi (18.yüzyılda geline bir arkadaşının eşlik etmesi olağandışı değildi) ve kısa evlilik yaşamları süresince Sarah ve Mr. Scott'la birlikte yaşadı. Sarah kocasını terkettikten sonra Lady "Bab"in bir evi bulunan Bath'a gitti. 1754'de ise iki kadın Bath'ın yaklaşık iki mil

* Millenium Hall'dan Manzaralar

dışındaki Bath Easton köyünde bir ev tuttular. Burada başlattıkları yoksul kızlara yardım projesi *Millenium Hall* öyküsünün temelini oluşturur. İkisi Lady Bab'ın ölümüne kadar birlikte yaşayıp çalıştılar. Sarah Scott'un kızkardeşi Elizabeth Montagu 1775 yılında Gilbert West'e yazdığı bir mektupta Sarah ile Bab'e yaptığı ziyareti anlatırken, Sarah'nın yaşamından bir kesit vermektedir. Mrs.Montagu burada evli olmayan kadın ve onun sıkıcı, üretici olmayan yaşamı hakkındaki yaygın kanıları bilinçli olarak yalanlamaktadır:

> Sohbeti canlı ve rahat, tüm makul toplumsal zevklerden yararlanıyor; sık sık tiyatroya, ara sıra balolara, vb. gidiyor. Bath'da çok sevimli bir kışlık, Bath Easton'da da yazlık evleri var; evleri sahiplerinin yaratıcılığına göre bezenmiş... Kardeşim çok mutlu görünüyor; Tanrı onun acılardan geçerek gerçeğe ulaşmasını istedi... Lady Bab Montagu ile aralarında tam bir görüş birliği var ve manastırları (çünkü düzenliliğiyle burası bir manastıra benziyor) gerçekten neşeli bir yer.[189]

Elizabeth Mavor, Sarah Ponsonby ile Eleanor Butler hakkındaki incelemesinde tüm ciddi kadın dostların Sarah Scott'un romanını bildiklerini, bunun romantik dostluğun el kitabı olduğunu belirtiyor.[190] *Millenium Hall* Sarah Scott ve Barbara Montagu'nün gerçek yaşamlarını aynen aktarmaz, ama onların ideallerini ve büyük olasılıkla 18.yüzyıldaki bir çok kadın dost çiftinin romantik özlemlerini yansıtmaktadır.

Millenium Hall'da ana karakterler yatılı bir okulda karşılaşan Miss Melvyn ile Louisa Mancel'dir. Her ikisi de güzel, soylu ve iyi huyludur. Kitap okumaktan, müzikten ve birlikte coğrafya, felsefe ve din çalışmaktan hoşlanırlar. Scott onların gençliğine ilişkin olarak, "Görüşmedikleri gün yok gibiydi... Öyle güçlü bir duygusal birlikleri vardı ki, biri acı çektiğinde mutlaka öteki de aynı derecede üzülürdü," der.

Louisa okuldan ayrıldıktan sonra, sevdiğinden uzaklaşmadan kendisini geçindirebilmek için hizmetçilik yapar. Miss Melvyn evlenmeye zorlandığında, Louisa'dan ona yakın bir yerde yaşamasını rica eder, Louisa da kabul eder, "çünkü onun arkadaşlığından uzaklaşmanın yerini ikinci bir cennet bile tutamaz." Ancak yeni koca Mr.Morgan pek uysal değildir, "evimde benden daha çok sevilen birisini istemem" diyerek Miss Mancel'ın eve gelmesine bile izin vermez. Onları ayırma girişimi o denli yakın olan iki kadını yıkar: "Ruhla bedenin böylesine ayrılmaz biçimde bağlanmışlığı ya da daha büyük bir acıyla birbirinden ayrılması görülmemiştir." Mrs.Morgan dostunun gidişini seyrederken "canlıdan çok ölüdür." Yoldaki bir dönemeç Louisa'yı artık görünmez kıldığında, "gözleri, sanki bundan böyle zahmete değecek bir işleri kalmamış gibi, yeniden gözyaşlarına boğulurlar."

Neyse ki Mrs.Morgan'ın kocası çok geçmeden ölür ve artık parasal bağımsızlıkları da olan iki kadın birlikte yaşama özgürlüğüne kavuşurlar. Kent yaşamının kötülüklerinden uzaklaşarak, birlikte "zihinsel" zevkleri tadabilecekleri bir köye çekilirler. Çok geçmeden onlara üç kadın daha katılır, bunlardan ikisi romantik dostturlar. Miss Selvyn ile Lady Emilia'yı "birlikte olmak kadar mutlu eden bir şey olmadığı" ve kadınların birbirlerini "şefkatle" sevdikleri belirtilir.

Kadınların hepsinin önemli tutarda para katabildiği ortak evleri mutlu, zengin bir yaşamın modeli olur. Tümüyle kendi kendilerine yeterlidirler, hatta kendi kullanımları için bir bostan oluştururlar. Yaşamlarını "estetik arayış ve uygar zevklere", ama aynı zamanda hayır işlerine adarlar; örneğin yalnızca özürlü, başka yerde pek kolay iş bulamayacak hizmetkârlar tutarlar; malikaneleri yaşlı ve sakatlar için bir sığınak olur; ayrıca yoksul düşmüş soylu kadınlara da kapılarını açar ve onlara mürebbiyelik, yaşlılara arkadaşlık, kâhyalık gibi işler bulabilmeleri için yararlı bir eğitim verirler.

Hatta kasabalarında bir halı ve kilim fabrikası açarak, birkaç yüz kişiye iş olanağı sağlarlar.

Kitaptaki başlıca heteroseksüel ilişkiler mutlaka mutsuz sonuçlanır, aynı-cins ilişkileri mutlaka mutludurlar. *Millenium Hall*'daki beşinci kadın Mrs.Trentham göründüğü kadarıyla 18.yüzyıl heteroseksüel evliliği konusunda yazarın ve onun ana karakterlerinin tutumunu özetlemektedir:

> Belki bir kez bile kendisine verilen emanetin önemini düşünmeyecek bir kişinin eline mutluluğumuzu teslim etmek, bana düşmanın topunun karşısına çıkmaktan daha yürekli bir iş gibi geliyor.

Gene de Millenium Hall'un beş sahibesi genç kadınlara çeyiz sağlarlar ve evlerinde yılda en az iki düğün yapmaktan gurur duyarlar. Belki de Scott, alışılmışın dışında ve ürkütücü evlilik düşmanı görüşleriyle toplumu şaşırtırsa, romanına adil biçimde yaklaşılmayacağından çekinmiştir. Büyük olasılıkla da bu nedenle kadınların, (tutarlılık açısından) çok büyük bir heves göstermeden ve kendileri için hiç düşünmeden, evliliği desteklemelerine izin verir. Mrs.Morgan'ın açıkladığı gibi:

> Evliliğin toplum yararı açısından mutlak gerekli olduğunu düşünüyoruz; bu herkesin görevidir; ama geçmişte şövalyelik hizmeti yapmak zorunda olanlara, eğer şöminelerinin başında oturmayı tercih ederlerse kendi yerlerine bir vekil gönderebilme ayrıcalığı tanınmıştı; biz de aynı ayrıcalıktan yararlanarak çok sayıda insanı, üstelik de evliliği bizim bizzat yapabileceğimizden çok daha iyi tanıtacak kişileri, kendi yerimize gönderiyoruz.

Gerçekte soylu kadınların Millenium Hall'daki beşli gibi evlenmeden mutluluk içinde yaşayabilmeleri ancak parasal bağımsız-

lıklarına bağlıydı; bu ise onların sınıfından çok az kadın için geçerliydi. Romantik dostların çoğu için Millenium Hall ulaşılmaz bir idealdi. Sonunda ya evlenmek ya da anne baba ya da bir akraba evinde onların hoşgörüsüyle yaşamak zorundaydılar. Köye çekilebilip ailelerinden maddi (ve duygusal) destek almayı bekleyebileceklerin sayısı çok azdı.[191]

Ama evlenmeden ebediyen romantik dostluğun mutluluğu içinde yaşama olanakları olmasa da, kadınlar bu konuyu okumayı çok seviyorlardı: Salt adında böyle bir ilişkinin geçmesi bile bir kitabın satışını arttırıyor olmalıydı -kadınlar arasındaki dostluğu yalnızca bir mektuplaşma aracı olarak kullanan 1770 tarihli bir romanın adının *Female Friendship** olması da böyle açıklanabilir.[192] Çoğu en azından gençliklerinde bir romantik dostluk yaşamış olan kadın okuyucular, kadın karakterlerin ilişkisini kolayca kendileriyle özdeşleştirebiliyorlardı. Mrs. Delany'nin kendi ilk aşkı hakkında anlattıkları, bu dönemden sayısız özyaşam öyküsü, günlük, mektup ve romanın içeriğine örnek oluşturur. Mrs. Delany genç bir kadınken, "az görülen zekâsı... korkusuz ruhu... olağanüstü anlayışı, yaratıcı hayal gücü ve insancıl yaklaşımı" dolayısıyla hayranlık duyduğu bir rahibin kızına tutkulu bir bağlılık yaşamıştır. Kızlar, "sırlar" ve "fısıldaşmalar" paylaşmış, her gün birbirlerine mektup yazmış, her fırsatta babalarının evleri arasındaki tarlalarda buluşmuşlardır. Mrs.Delany yıllar sonra, "buluşup, gizli gizli konuşmadığımız gün bize sıkıcı gelirdi," diye yazıyordu.[193] Gençlikteki romantik dostlukların çoğu gibi bu da uzun sürmemiş (Mrs.Delany onyedi yaşında yaşlı bir adamla evlendirilmişti), ama hayalinde eğer soğuk evlilik gerçeği araya girmese böyle bir ilişkinin varabileceği noktayı idealize etmesine yol açan bir iz bırakmıştı. Genç kızken yaşadıkları (ve çoğu zamansız kesilen) bu tür yakınlıklar nedeniyle, 18.yüzyıl romanlarında kadın karakterlerin romantik

* Kadın Dostluğu

bağlılıkları heteroseksüel aşkla karşılaştırmalarını ve Lucy'nin *The Young Widow*'da söylediği gibi "kıyaslanmayacak kadar daha değerli" bulmalarını çoğu kadın anlamakta güçlük çekmeyecekti. Bu romanlarda kadınlar Davud ile Jonathan'ın öyküsünü kendilerine uyarlayıp birbirlerine (gene Lucy'nin dediği gibi) "'erkek aşkının ötesinde' bir aşk" yemini ettikleri, ya da *Henry and Isabella*'nın (1788) yazarı Anne Hughes gibi bu dostluğun "yaşamayı umabileceğimiz tüm dostluklardan daha tatlı, ilginç ve üstüne üstlük kalıcı olduğunu, eğer kaygı ile doyum hakça tartıya konsa, akılcı bir tahminle aşkın o çok övülen hazlarını muhtemelen fazlasıyla aşacağını" söyledikleri zaman, okuyucu herhalde bunları kendi deneyimiyle kıyaslayacaktı. Kuşkusuz kadınların tutkulu dostlukları her zaman kalıcı değildi, çünkü yasaya göre koca çiftin oturacağı yeri seçme hakkını elinde tutuyordu ve isterse kadını yüzlerce kilometre öteye, hatta başka bir ülkeye götürebilir, kadın da romantik dostunu bir daha asla göremezdi. Ama bu acı olasılığa rağmen, romanlar genellikle romantik dostluğun en iyi heteroseksüel aşkın tüm hoşluğunu, heyecanını ve yoğunluğunu, gerilimli ve yetersiz yönlerinin ise pek azını içerdiğinde görüş birliği içindedirler.

Romantik dostluğun kusursuzluğu ve verdiği mutluluk, adı bilinmeyen "bir hanım" tarafından yazılmış "*Danebury: or The Power of Friendship**" (1777) adlı şiirde çok iyi sergilenmektedir. İki tutkulu dost olan Elfrida ve Emma'yı konu alan *Danebury*, Akenside'ın "Hayal Gücünün Zevkleri" adlı şiirinden dostluğu öven bir alıntıyla başlar:

> *Baharın çiyli manzarasında*
> *Akşam yıldızının ve şafağın parlak gözünde*
> *Doğanın en güzel biçimlerinde var mıdır*
> *Erdemli dostluk kadar güzeli?*

* Danebury: ya da Dostluğun Gücü

Emma ile Elfrida arasındaki "erdemli" aşk belki genital değildir, ama gene de onlar kafası bir, kalbi bir ve aralarında ciddi bedensellik olan aşıklardır. Tam bir uyum içinde yaşarlar:

Emma'nın göğsündeki dalgın bir iç çekişte,
Elfrida'nın gözünde yaş titrerdi;
Elfrida'nın yüreği neşe dolduğunda,
Gene sadık Emma'ya giderdi büyük parça.

Şiire konu olan olay Batı Saksonlarla Danlar arasındaki bir savaştır. Danlar yenilirler (ve kadınların yaşadığı bölgenin adı Danebury Hill* olarak değiştirilir), ama çarpışmaların ortasında Elfrida babasına yönelen oku kendi "nazik göğsünde" yakalayarak onu kurtarır. Görünüşte ölmek üzeredir, ama Christina Rossetti'nin daha geç tarihli "Goblin Market"ini anımsatan bir sahnede, Emma onun göğsündeki zehri emip, kendi bedenine alarak sevgili dostunu kurtarır:

Dostluk, yürekli ve özverili bir eylem yarattı.
Ölüm gibi bir uyku dostunun duyularını boğarken,
Emdi kız zehri zonklayan yaradan!
Mezara kendini vererek kurban,
Kendinden değerli bir hayatı kurtarmak için.

Daha sonra Elfrida'nın babasının uyguladığı şifalı bitkilerle Emma ölümün pençesinden kurtarılır ve iki kadın mutlu, uyumlu dostluklarına devam ederler.

Romantik dostluğu ana ya da yan konu olarak işleyen 18.yüzyılın kurgusal yapıtlarında, kadınlar birbirlerinde yalnızca sevecek değil, hoşlanacak çok şey de bulurlar. Erkeklerin büyük çoğunlukla onlara bu gözle bakmamasına rağmen, bu kadınlar kendilerini tam bir insan olarak görürler. Birbirlerini de zayıf ve bağımlı ol-

* 'Danların Gömüldüğü Tepe'

dukları için değil, güçlü ve kendi kendine yeterli oldukları için severler. *Henry and Isabella*'da "romantik bir dostluk anlayışına sahip" olduğu açıklanan Juliana, tipik bir örnek olarak Lady Frances'e "duruş ve davranışındaki etkileyici soyluluk", "insanın yüreğini ısıtan saygılı tutumu", "anlayışı", "duygularında hakbilir ve cömert olması" dolayısıyla hayran olur. Lady Frances Juliana'yı "kişisel güzelliği" ile "zevki, anlayışı ve bilgisi" kadar, "huyunun ve kalbinin iyiliği" için de sever. Herhangi bir 18.yüzyıl romanında bir erkeğin bir kadına olan aşkının, fiziksel, zihinsel ve ruhsal erdemlerin böylesine eksiksiz bir bileşimi olarak betimlemesini bulmak çok güçtür.

Ama bu kurgusal romantik dostlar birbirleri için, hayatları dahil her şeyi feda etmeye hazır olsalar da, bir erkekle evlenmek çoğu zaman gerekli görülür -kadınlar ya kandırılarak ya zorlanarak ya da zaman zaman romanın üstünde durmadığı nedenlerle isteyerek evlenirler. Yazarlar gerçeği yansıtmaktaydılar: Bir kadının romantik dostluğunu, genç kızlıktan başlayarak bütün ömrü boyunca hayatının merkezine yerleştirebilmesi çok az rastlanan bir durumdu. Evlenmesi için ona büyük baskı yapılır ve kadın, eğer Sarah Ponsonby ve Eleanor Butler gibi gerçek bir asi değilse, büyük olasılıkla bu baskıya boyun eğerdi. Ama böyle bir heteroseksüel bağlantıya rağmen, bu romanların çoğunda kadın karakterlerin gözünde evlilik dostluğa göre ikincildir. Evlilik şu anda romantik dostların o kusursuz yakınlığı için bir engel olsa da, bu her zaman böyle olmayacaktır.

Kitaba adını veren karakterin kocası tarafından Amerika'ya sürüklendiği *Euphemia*'daki gibi, dostların ayrılmasının öykünün kurgusu için gerekli olduğu durumlar dışında, kadınlar çoğunlukla evlenir evlenmez bu dostluklarından vazgeçmek zorunda kalmıyorlardı. Ayrılıklar olduğunda da, sonuçta genellikle dostlar yeniden bir araya gelirlerdi. Belki de edebiyatın kusursuz ve ateşli ka-

dın dostluklarını anlatmasına toplumun göz yummasının nedeni, kadın dostlardan birinin ya da her ikisinin mutlaka evlenmesiydi; yazarları evliliği ve toplumsal yapıyı yıkma çabasıyla suçlamak olanaksızdı. Kadın dostlar ancak, *Millenium Hall*'daki iki çift gibi, evlenmemek için iyi bir gerekçeleri olduğu zaman birlikte yaşayabilirlerdi.

Toplumun yazında tutkulu dostluk temasına karşı çıkmamasının bir nedeni de, bunun röntgenci eğilimli erkeklere çekici gelmesi olabilir. Pornografi yazanlar dışındaki 18.yüzyıl İngiliz yazarları, kadın-kadına sevişmenin uyarıcılığı konusunda Casanova ve St.Preux'ye (bkz. sayfa 81) göre daha çekingen davranmışlardır, ama onların erkek karakterlerinin de kadın romantik dostların aşkını seyretmekten gerçek ve kurgusal Fransız erkekleri kadar zevk aldıkları (ve bunu erkek okuyucuya da aktardıkları) gözlenir. *Anecdotes of a Convent*'de* (1771) Louisa ile Julia arasındaki sevgiyi izleyen Lord Malcolm hayretle şunları söyler: "Hanımlar, sizin cinsinizde dostluk... ne kadar sevimli! Dostluğun kendisi de soylu bir duygudur, ama kadın yumuşaklığına büründüğünde dayanılması olanaksız" (*The Popular Novel in England*** adlı kitabında J.M.S. Tompkins haklı olarak sorar: "Kimin için dayanılması olanaksız?").[194]

18.yüzyıl ortasına gelindiğinde romantik dostluk Amerika'da da benimsenmiş bir kurumdu. Kısa süre önce Devrim Fransa'sından Amerika'ya gelen ve Marie Antoinette'e, onun sarayındaki kadınlara ve zamanın Fransız aktrislerinin çoğuna yönelik lezbiyenlik suçlamalarından herhalde haberdar olan Moreau de St. Méry gibi bir gözlemciye kalırsa, kadınların birbirlerine bu coşkulu sevgi gösterileri cinsel nitelikteydi. 1793-1798 yıllarındaki gezisi sırasında yaptığı gözlemleri kaydeden Saint Méry, Amerikalı genç ha-

* Bir Manastırdan Kısa Öyküler
** İngiltere'de Popüler Roman

nımlara tanınan "sınırsız özgürlükten" ve onların erkeklere karşı açıkça ilgisiz kalmalarından dehşete düşmüştü. 1790'larda bir Fransız erkeği için bu kadınların bağımsızlığı ve heteroseksüel tutkusuzlukları, birbirleriyle yakınlıklarıyla birleşince ancak tek anlama gelebilirdi: "kendi cinslerinden kişilerle doğadışı zevkler arama eğilimine hiç de yabancı" olmadıklarına.[195] Orta ve üst sınıftan genç hanımların kitleler halinde evlilik öncesi heteroseksüel sekse giriştikleri ne kadar kuşkuluysa, eşcinsel sekse girişmeleri de o kadar kuşkuludur. Ama St.Méry'nin Amerikalı kadınların açıkça birbirlerine aşıkmış gibi davrandığı gözlemini, dönemin yazını da doğrulamaktadır.

İlk profesyonel Amerikalı romancı olan Charles Brockden Brown bu tür aşk ilişkilerine özel bir ilgi gösterir. Brown'un erken döneminden yarım kalmış ve başlık konulmamış bir romanında, Sophia ile Jessica arasındaki romantik dostluk konu alınır[196] ve St. Méry'nin "doğadışı" gözleminin tersine, Amerikalıların kadınların aynı-cins aşkında çok geniş bir "doğallık" çerçevesi çizdikleri gösterilir. Bu bölümde, her ikisi de yirmili yaşlarının başında olan Sophia ve Jessica birbirlerine aşklarını beyan eden mektuplar yazarlar:

> Seni öyle çok istiyorum ki. Seni özlüyorum. Yok, sensiz yapamam; onun için, her durumda gelmen gerek... Yemeklerde ve uyurken yalnız benimle olacaksın. Seni yalnızca kendime ayırmak istiyorum.
> (SOPHİA'DAN JESSİCA'YA)

> Senin için hissettiklerimi onaltı yaşımdan beri hissetmedim, ama biliyorsun bu aşk olamaz. Gene de, salt cinsiyet bu kadar büyük bir fark yaratabilir mi -sevgili Sophia'mın nitelikleri bir erkekte olsaydı, tapacaktım o erkeğe. Aynı şeylere

bütün kalbimi verecektim; o zaman fark nerede? Yemin ederim Sophia, ben bir fark göremiyorum.
(JESSİCA'DAN SOPHİA'YA)

Anlaşıldığı kadarıyla Jessica'mn bir fark olduğunu görmesi planlanmıştı, çünkü daha tamamlanmamış halinde bile yapıtta iki kadın arasındaki aşkın, Brantôme'un kadınlar arasında sekse ilişkin sözleriyle, heteroseksüellik için çıraklık olması düşünüldüğüne ilişkin işaretler vardır. Jessica, Sophia'ya fiziksel tepki göstermeyi öğrenerek, bir erkeğe tepki göstermeye hazırlanmıştır. Çok çekici bulduğu Colden'le tanıştığında dostuna şunları yazar: "Ne gözler, Sophia! Bana sık sık seninkileri hatırlatıyorlar." Yapıtın elimizdeki parçası, Brown'un sonunda bu heteroseksüel ilişkiyi nasıl çözümlemek istediğini kanıtlamaya yeterli değildir (erkeğin adının Colden* olması pek olumlu bir işaret sayılmaz), ama yazarın bunu romanın ana konularından biri yapacağına ilişkin yeterli ipucu vardır.

Tüm romantik dostlar gibi, burada da kadın da asla evlenmeyeceklerine söz verirler. Yalnızca birbirlerini sevdiklerini, aşklarının her şeyden üstün olduğunu söyler, hiç bir erkeği asla bu kadar sevemeyeceklerine yemin ederler:

> Gerçekten, gerçekten sevilecek bir yaratıksın sen Jessy ve inan bana seni seviyorum. Bu yaşa gelinceye ve seni tanıyıncaya kadar hiç dostum olmadı, bir daha da hangi cinsten olursa olsun olmayacak, çünkü dünyada senin bir eşin daha olmadığına, hele *erkek* biçiminde hiç olmadığına eminim. Onun için, Jessy, her zaman bekar kalacağım.

İki dostun aralarında konuştukları köyde mutlu bir inzivaya çekilme fikri, *Millenium Hall*'da gördüğümüz ve Eleanor Butler

---

* İngilizce'de 'soğuk' sözcüğünü çağrıştırır

ile Sarah Ponsonby'nin öyküsünde gene göreceğimiz gibi romantik dostluğun ideallerinden biriydi.

İlişkilerinin salt ruhsal olmadığı kesindir. Birbirlerine "aşık olduklarını" öne sürer, sık sık bir diğerinin manevi güzelliklerinin yanı sıra fiziksel güzelliklerini de dile getirirler. Aşklarında belirgin bir bedensel öğe vardır. Örneğin Jessica, samimi *sohbetlerinin* onun için en mutlu anlarından birine değinir. Sohbet yatakta geçmiştir:

> Biliyorsun, bir gece yanımda kalarak beni onurlandırdın. Ne kadar sevinmiştim... O geceyi hiç unutabilir miyim? Saat üçe kadar konuştuk; tüm duygularını, tüm zevklerini ve kaygılarını, kusur diye adlandırdığın yönlerini; güneş gibi parlak kişiliğindeki lekeleri nasıl içtenlikle anlattın bana. O geceden beri sanki yeni bir insan oldum; kollarının bana sarılması, yastığımı paylaşmamız, bizi daha önce birleştiren aşka yeni bir güç, yeni bir hayat verdi; sen ve ben Wortleyfield'de ["inziva"ya çekilmeyi düşündükleri yer] güvende olduğumuz zaman, böyle çok geceler geçireceğiz.

Bu iki romantik dost için mutluluğun doruğu sırlarını paylaşmak, ruhlarını birbirine açmak, Katherine Philips'in bir yüzyıl sonra yazdığı gibi "aşkımızdan söz etmek"ti. Bu da en iyi karanlıkta, bir yatakta, birbirlerinin "kollarına kenetlenmiş" olarak yapılabilirdi. Ancak 18.yüzyılda namuslu kadınlar cinsel istekleri olduğunu kabul edemeyecekleri, namuslu erkekler de onlara böylesi istekler yükleyemeyecekleri için, ilişkilerinin bedensel yönü romanda daha ileri gitmez -büyük olasılıkla gerçekte de gidemiyordu.

Bir erkeğin diğer bir erkekle ilişkisinde ise, işin içinde bir bit yeniği olması daha çok akla gelebilirdi. Kadınlar arası aşka bu denli hoşgörüyle bakan Brown'un bile erkekler arası aşka oldukça farklı baktığı anlaşılmaktadır.[197] "Stephen Calvert'in Anıları" baş-

lıklı bir diğer yarım kalmış yapıttaki[198] karakterlerden biri, "ilişki kurduğu kişilerin tümü kendi cinsinden" olan bir erkeğin "ahlâksızlığını" anlatmakta ve onu başka erkeklerle birlikte gördüğünde "dehşetten dona kaldığını" söylemektedir. Brown'un sonunda eşcinsel erkek karakterini ne yapmak istediğini bilemiyoruz, ama kadınlar arası aşka kesinlikle böyle bakmadığı ve çizdiği tiplerin bu aşka olumsuz bir tavır almasına izin vermediği açıktır.

Jessica ve Sophia'yı konu alan tamamlanmamış bölüm, belki de Brown'un *Ormond: or the Secret Witness** (1798) adlı romanı için yanlış bir başlangıçtı. *Ormond* tümüyle kadınlar arası aşkı ele alır. Robert Hare, Brown'un bu kitapta Constantia ile Sophie arasındaki aşk ilişkisini betimlerken, Rousseau'nun *La nouvelle Héloise*'ındaki Julie ile Claire aşkından ve William Godwin'in *Anılar*'ında Mary Wollstonecraft'in Fanny Blood'a "her şeyin üstündeki tutkusu" hakkında anlattıklarından etkilendiğini öne sürmüştür.[199] Ama Brown'un kadınlar arasında romantik dostluğu keşfetmesi için edebiyata gitmesine gerek yoktu -çevresine baksa yeterdi.[200]

Ormond'dan, romantik dostluk idealleri açısından Amerika ile İngiltere arasında fark bulunmadığı anlaşılmaktadır. Kadınlardan birinin evli olmasına rağmen, Brown'un iki kahramanı arasındaki yakınlık onların yaşamlarındaki en önemli ilişkiydi. Romanda erkekler ya kuşkuyla ele alınır, ya da hiç işlenmezler. Kadınlar hep birlikte olmayı düşlerler. İlişkilerinde bedensel bir yön olduğu ima edilir, ama onlar için en büyük mutluluk birbirlerine yakın olmak ve "aşklarından söz etmek"tir.

Ormond'da öyküyü, Constantia ile birlikte büyüyen ve şimdi onun yaşamını anlatan Sophie Courtland'ın ağzından dinleriz. Sophie oldukça büyük bir mirasa konduktan sonra Avrupa'da seyahate çıkınca, iki arkadaş dört yıl ayrı kalırlar. Bu süre içinde

* Ormond: ya da Gizli Tanık

Constantia'nın eskiden varlıklı olan babası servetini yitirip, hastalanınca, kızı babasına bakar, ona destek olmaya çalışır. Baba öldüğünde iki kadın arkadaşı dışında oldukça yalnız kalır Constantia. Bir dönem bu kadınlara ilgi duyarsa da, çok geçmeden onların kusurlarını farkeder. Bir süre de doğaüstü güçlere sahip, gotik tipte bir hain olan Ormond'a bir yakınlık duyar, ama çok geçmeden ondan da uzaklaşır. Bu arada Sophie evlenmiştir, ama Constantia'yı bulup onu Avrupa'ya götürmek üzere tek başına geri döner. İki kadının sevinçli buluşmasından sonra Constantia duygusal bir veda için çocukluk evine gider. Orada karşısına çıkan Ormond kadını bir odaya kilitler ve ırzına geçmekle tehdit eder. Kadın ölümü tercih ettiğini söyler, ama Ormond'dan "Ölü ya da diri, ben istediğimi ele geçiririm" yanıtını alınca, adamı öldürür. Bu sırada Sophie gelir ve arkadaşını odadan kurtarır. İki kadın birlikte İngiltere'ye giderler.

Constantia'nın heteroseksüel duyguları da vardır. Bir noktada Ormond onun cinsel hislerine hitap eder ve kadın "sandığından daha derin ve daha güç tedavi olabilecek bir tutkuyu" farkettiğinde sarsılır. Gene de, Ormond'u sevimsiz bulduğu için, tutkusunu çabuk aşabilir. Erkeğin en az bir genç kadını daha ırzına geçtikten sonra terk ettiğini bilmektedir. Bu nedenle de "sağduyusunun ve görev anlayışının gerekleri" uyarınca, onunla ilişki kuramayacağına karar verir. Ormond'a olan tutkusu yaşamında kuraldışı bir şeydir, çünkü daha önce erkeklere pek ilgi duymamış, hatta evlenmek istemediğine karar vermiştir. Kendisi de bir feminist olan Brown,[201] bu konuda ona feminist argümanlar yakıştırır:

> Şimdi hiç değilse kendi üretimi üstünde söz sahibi olan kendisiydi. İşi ağırdı, ama az olmakla birlikte güvenli bir geliri vardı ve kendi kısıtlı servetini dilediği gibi kullanıyordu. Evlilik bu gücü elinden alacaktı. Ondan sonra kişisel özgürlüğünden bile yoksun kalacaktı. Mülk sahibi olmak bir yana,

bizzat kendisi birinin mülkü olacaktı... Yalın bir özgürlük, şatafatlı kölelikten daha iyiydi.

Yalnızca onunla evlilik gibi geleneksel bir ilişkiye girmek isteyip istemediği belirsiz olan Ormond'u değil, babasının varlıklı zamanlarında ona kur yapan, adı belirtilmeyen bir genci ve Balfour adlı bir karakteri de reddeder.

Genellikle erkeklere kuşku duyan Constantia, kadınları ise kendisine yakın ve çekici bulur. Martinette'i ilk kez bir müzik mağazasında gördüğünde onun, üstünde "güçlü bir etki bırakan" güzelliğini ve davranışlarını aklından çıkaramaz. Hayalinde onunla dostluk ve yakınlık kurar; "yüreği" böyle bir ilişkinin "özlemini çeker" ve "her geçen gün daha çok aşık olur" Martinette'e. Ormond'un iğfal edip terkettiği genç kadın olan Helena'yı "olağandışı bir coşkuyla" sever. Romanın ilk bölümünde ayrı olduğu Sophie'ye duyduğu özlem, "öylesine yakıcı bir şefkat, yürek parçalayan iç çekişler ve acı, ama nefis gözyaşı ırmaklarıyla doluydu ki, zevkin mi yoksa acının mı üste çıktığına karar vermek kolay değildi."

Sophie Avrupa'da kaldığı süre içinde Courtland adlı genç bir adamla evlenmiştir. Ama dostu Constantia'ya duyduğu sevgi 20.yüzyılın popüler romancılarının bir aşığın hislerini tanımlarken kullanacakları terimlerle aktarılırken, kocasına sevgisi bugün bir arkadaşa uygun görülecek terimlerle betimlenmektedir: Sophie ile Courtland'ın "zevklerinin ve görüşlerinin bağdaştığını", bunun da aralarında bir "şefkat" yarattığını öğreniriz. Oysa iki kadın arasında tutku vardır. Belki de bir kadınla bir erkek arasında ateşli duyguların anlatılması o dönemde yakışıksız sayılacaktı, ama iki kadın arasındaki çok büyük bir tutkunun ayrıntıyla işlenmesinde böyle bir sakınca görülmediği anlaşılmaktadır. Her durumda, Brown koca ile karı arasında tutku bulunduğuna ilişkin hiç bir imada bulunmaz.

Evli olmasına karşın Sophie Constantia'yı aramak için Amerika'ya yalnız döner. Yaşamını Courtland'la birlikte, annesinin aile-

sinin yaşadığı İngiltere'de sürdürmek istediğini öne sürer, ama önce Constantia'ı yeniden bulmak ve onu da İngiltere'ye getirmek "zorundadır". "Eğer bu mümkün olmayacaksa," der Sophie, "onunla birlikte yaşamaya ve ölmeye kesin kararlıydım." Romanın sonunda iki kadın birlikte İngiltere'ye giderler. Courtland onları beklemektedir ve bundan böyle üçünün birlikte yaşayacaklarını tahmin ederiz. Ancak Constantia çocukluk evini satmamaya karar verir, çünkü "gelecekte [Sophie'yi] kaybetmeden, hayatta en çok sevdiği bu yere dönmesine elverecek bir durumun" ortaya çıkacağını ummaktadır. Bu durumun ne olduğu açık değildir, ama Constantia'nın iki kadının bir zamanlar birlikte mutlu oldukları yeri üçüncü kişilerin kirletmesine izin vermeden korumak istediği sezinlenir.

Constantia ile Sophie arasındaki ilişkinin çağdaş anlamdaki "dostluk" ile hiç bir benzerliği yoktur. İki kadın tümüyle birbirleriyle ilgilidirler. Aşklarının derinliğine Brown'un verdiği ilk ipucu, uzun ayrılıklarından sonra Sophie'nin tanıdık sesini yan odada şarkı söylerken duyan Constantia'nın sevinçten bayılmasıdır (*Euphemia*'da sevgili dostunun Amerika'dan döndüğünü duyan Maria'nın bayılmasıyla karşılaştırın). Kavuşmalarından önce Constantia'nın veba salgınında öldüğünü sanan Sophie için bu dünyada "bir mutluluk umudu" kalmamıştır; tek isteği ölümde "dostuna katılmak" ve böylece ondan bir daha ayrılmamaktır. Sophie'nin anlattığına göre, iki kadın en sonunda kavuştuklarında kendilerinden geçerler:

> Üstün bir tutkunun verdiği baş dönmesi içinde uyku ve yemek isteği yitip gitmişti. Bakışıp konuşmak her anımızı dolduran zevkli bir uğraştı. Yanından ayrılamıyordum, yerken, uyurken, yürürken, düşünürken, okurken kolum sürekli onunkindeydi, nefesi yanağımı okşuyordu... Ah, o paha biçilmez yürek sarhoşluğu! Ah, o her şeyin üstündeki aşk! Ne akıl, ne de duyulardan edinilecek zevk, senin sunduklarınla boy öl-

çüşebilir mi? Bundan böyle varlıklarımızın akışı içiçe geçecekti; birlikte davranıp birlikte düşünecektik; rasgele tanıklar, yazılı tanıklıklar gereksiz olacaktı. Gözler ve kulaklar artık sonsuza dek bir diğerinin tutumuyla meşgul olacaklardı; zamanı geldiğinde de ölümden keder duyulmayacaktı, çünkü geride kalanın yalnızlığı kaçınılmaz, ama kısa süreli olacaktı.

İki kadın arasındaki aşkın baş döndürücülüğüne, her şeyden üstün olmasına karşın, romantik dostlukları konu alan diğer 18.yüzyıl yazarları gibi Brown'da da bunun genital olduğuna ilişkin bir ima bulunmaz. Hatta Sophie birlikte yattıkları gecelerde "saflık ve dürüstlüğe ters" hiç bir şey olmadığını söyleyerek, tutkularında genital bir yan olasılığını özellikle dışlar gibidir. Ama Sophie'nin bunun dışında her yönden kendini, aynı rakibi Ormond gibi, Constantia'nın sevgilisi saydığı açıktır. Örneğin, Ormond Constantia'nın "sevgisinin ve bedeninin başkasına ait olduğunu" kendisine bir mektupla bildirmeye hazırlandığını farketmiştir. Sophie de, Constantia ile Ormond'un beraberliğini düşündüğünde, "Beni Constantia'dan ayıracak ya da onun sevgisinde bana bir rakip yaratacak bu plana ancak tiksinti duyabilirdim," der.

Bu romanın kahramanının, İngiliz benzerlerinin tersine, kendisiyle evlenmek isteyenlerinin hepsini reddederek, romanın sonuna kadar ortalıkta bir koca adayı gözükmeden bekar kalmasına izin verilmesi, belki 18.yüzyıl Amerikan kadınının görece bağımsızlığının bir işaretidir -öte yandan bu durum, yazarın kadınların böyle bir özgürlüğü olmasına ilişkin feminist görüşlerinin sonucu da olabilir. İki kadın arasındaki aşk ilişkisi, Brown'un daha eski tarihli Jessica ile Sophia'nın bitmemiş öyküsünden de öteye gitmektedir. Çünkü ilk yapıt, Jessica'da güçlü bir heteroseksüel ilgi geliştiği noktada yarım kalmıştır. Kitabın adına rağmen *Ormond*'da kadın-kadın aşkı yapıtın merkezi ve en güçlü ilişkisidir ve mutlu son da bu ilişkiyle bağlantılıdır.[202]

* * *

Helen Williams'ın *Anecdotes of a Convent* (1771) adlı romanında, romantik dostluğun hiç bir şüphe uyandırmadan, yani cinsel görülmeden, ne kadar ileri gidebileceği gözlenmektedir. Kitabın ikincil temalardan birinde işlenen Louisa, eğitim için gönderildiği bir Fransız manastırından yeni dönmüş genç ve güzel bir kızdır. Mektuplarıyla öyküyü aktaranlardan biri olan Julia'dan, Louisa'nın "üzüntüsünün bir kadın dostundan kaynaklandığını" öğreniriz. Akşam yemeğinde Louisa'nın babası, "manastırdayken kendini pek kaptırdığın" dediği arkadaşı Miss Merton'un hatırını sorduğunda, Louisa "bembeyaz olur ve iskemleden düşer." Julia bu sahneden sonra Louisa'nın, ailesinin amaçladığından iki yıl daha fazla manastırda kaldığını, "çünkü arkadaşı oradayken onu manastırdan ayıramadıklarını" öğrenir. Louisa'nın acılarını yalnızca biraz aşırı bulan Julia, yatakta ağlayıp iç çekerek yatan kızı teselli eder ve sonunda Louisa'nın öyküsünü öğrenir:

Louisa, manastırdaki ilk gününde Fanny Merton'la karşılaşmıştır: "Gözlerimi kaldırıp onu gördüğüm anda, ruhumun artık hep orada yaşamak üzere benim göğsümden onunkine uçtuğunu hissettim." Fanny de onun sevgisine karşılık verir. Hareketli bir genç kadın olan Fanny'nin dikkatini tutabilen yalnızca iki şey vardır: Louisa ve kitapları; "İşte bu ikisi onun tutkularıydı... sevgisi tek bana aitti, hayattaki işi beni mutlu etmekti." Manastıra çekici, hareketli yeni bir kız geldiğinde, Louisa onun Fanny'nin sevgisinde kendisine bir rakip olabileceğinden korkar, "bu nedenle de ona biraz soğukça bakıyordum" der, ama Fanny ona sadık kalır.

Louisa kendini tümüyle bu ilişkiye adamıştır. Paris'e götürüldüğünde, oradaki eğlencelerin hiç birinden zevk almaz; o güzellik ve debdebenin ortasında, "kalbim beni dostum Miss Merton'a kavuşturacak saati iple çekiyordu," der. Yıllar geçtikçe sevgisi daha

da artar. İkisinin tek isteği her dakika birlikte olmaktır. Louisa'nın babası onu eve çağırdığında, "dostumdan ayrılma korkusuyla titreyerek", manastırda daha kalması gerektiğine babasını ikna eder.

Günah çıkaran rahip Louisa'yı Katolikliğe döndürmeye çalıştığında, onu en derinden etkileyeceğine inandığı gerekçeyi öne sürer: "Bu dünyadan sonra [Katolik olan] arkadaşın Miss Merton'un asla gelemeyeceği bir yere gittiğinde, pişmanlık duymayacak mısın... İkiniz de aynı dinden olmalısınız dostum, yoksa öbür dünyada asla karşılaşamazsınız." Adamın Katolik-şovenist imasını kaptıramayan Louisa gene de şu yanıtı verir: "Onun olmadığı hiç bir yer benim için cennet olamaz." Ailesinin Fanny'yi geri çağıracağı anlaşıldığında neler hissettiğini Louisa şöyle anlatır: "Ne uyku uyuyor, ne de yemek yiyebiliyordum, birkaç gün içinde bir cenazeye dönüşmüştüm ve manastırın içinde ancak sürünerek dolaşabiliyordum."

Bütün bunlar tutkulu dostluklar için uygun davranış sınırı içinde sayılırdı. Ancak Fanny onu "şiddetle" kucaklayıp, öpücüklere boğduktan sonra okuyucunun, bunun olağan bir tutkulu dostluk olmadığından kuşkulanması beklenirdi. Sonunda Frances Merton'un gerçekte Francis Merton olduğu, Protestan kocasına oğullarını Katolik yetiştirmemeye söz verdiği halde, bu anlaşmaya uymak istemeyen Katolik annesi tarafından doğduğunda manastıra yerleştirildiği anlaşılır. Ovid'in İphis öyküsünün tersine, Francis doğduğunda annesi kocasına onun kız olduğunu söylemiştir. Kadınla erkek arasındaki fark konusunda hiç bilgisi olmadığından, Francis de kendisini kız sanmıştır.

Bir kez cinsiyetini keşfettikten sonra, Louisa'ya evlenme teklif edebilir. Ama önemli olan aşklarında hiç bir değişme gözlenmemesidir. Belki tek fark şimdi ilişkinin sürekli olabileceğidir. Francis kıza sorar: "Beni cinsiyetimi bilmediğim zamanki kadar çok sevmeyecek misin? Biliyorum, seveceksin - sevmelisin- bu değ-

şim benim kalbimde bir şeyi değiştirmedi, o halde sevgili Louisa'mda neden bir değişiklik olsun?" 18.yüzyılda yazılmış bu romanda romantik dostlukla heteroseksüel aşk arasında yapılan tek ayrımın, ikincisinin "şiddetli" sarılma ve öpüşlerle ifade edilmesi ve heteroseksüel aşıkları kimsenin ayıramaması olduğu görülmektedir. Hem romantik dostluğu, hem de heteroseksüel aşkı işleyen dönemin diğer romanlarının çoğunda da başlıca fark budur.

Bu tür yapıtların birçoğu kadınlar tarafından yazılmıştır ve kadınların yakınlığı konusunda olağan erkek betimlemelerinden çok değişik bir tablo çizmektedirler. Casanova'nın *Anılar*'ında doruğa ulaşan aşırı erkeksi görüş kadın aşkını genitale indirgiyor, bu açıdan da "önemsiz" olarak niteleyebiliyordu. Oysa, en azından kadınların fantezilerinde yaşandığı biçimiyle, kadınlar arası aşk Casanova gibilerin inanabileceğinden çok daha derindi. Kadınlar erotik kaçamaklar değil, birlikte mutlu bir yaşam düşlüyorlardı. Böyle bir yaşamda kadının seçme olanağı olacak, kendi kaderini kendi elinde tutacak; başka bir yetişkinle ilişki kurmuş bir yetişkin olacaktı. Oysa anne baba tarafından sevgiyle hiç ilgisi olmayan düşüncelerle ayarlanmış (çoğu kez yaşlı ya da en azından ondan çok yaşlı) ve fiilen yabancı birisiyle kuracağı heteroseksüel ilişkide bu asla mümkün değildi. Samuel Richardson, Miss Howe'un Clarissa ile konuşurken pek çok umutsuz romantik dostun özlemini dile getirmesine olanak veriyordu: "Sen ve ben birlikte ne kadar güzel bir ömür sürüp, onların tümüne tepeden bakabilirdik."

Bölüm 5. 18. Yüzyıl Yaşamında Romantik Dostluk

20.yüzyıl araştırmacıları geçmiş yüzyılların yazınındaki doyumlu romantik dostluk fikrini kabul etmekte güçlük çekerler; ama bu olguyu kadınların gerçek yaşamında kabul etmek onlara daha da zor gelmektedir. Örneğin, Mary Pierrepont'un (daha sonra Lady

Mary Wortley Montagu oldu) 1709'da Anne Wortley'e yazdığı mektupların acaba nasıl yorumlanması gerekir:

> Elveda sevgilim, elveda! Her şeyimle seninim ve tek istediğim bir gün [benim için] hiç kimsenin senden daha değerli olmadığına seni inandırabilmek...
>
> Bütün ömrüm boyunca seveceğim birinin beni soğuk olmakla suçlamasına dayanamıyorum... Hiç aklımdan çıkmayan sen, seni unutacağımı sanıyorsun... Seni, hak ettiğin gibi değerlendiriyor, herkesin üstünde bir değer veriyorum..
>
> ...senin dostluğun yaşamımın tek mutluluğu; onu yitirdiğim zaman yapabileceğim tek şey çorap bağlarımdan birini alıp, uygun bir kiriş aramak olacaktır.
>
> Şimdiye dek kimse böylesine tümüyle, böylesine bir bağlılıkla senin olmamıştır... Aşıklarını da buna katıyorum, çünkü bir erkeğin benim kadar içten olabileceğini mümkün görmüyorum.[203]

Bu mektupların, biz okuyucuların kendimizi "Lesbos'da sanmamıza yol açacak... kıskançlıklar, sitemler, özürlerle" dolu olduğunu vurgulayan bir yorumcu, görüntülerin yanıltıcı olduğunu, Mary'nin gerçekte Anne'e onu sevdiğini söylemediğini, aslında Anne'in kardeşi Edward'ın kıza ne yazdığını okuyacağını bildiği için, "bu mektuplarda kendini erkeğe göstermeye çalıştığını" söylemektedir.[204]

Arka planda kadının tutkusunun yüklenebileceği böyle bir erkek figürün olmaması durumunda, çağdaş gözlemciler kadınların birbirine duydukları ilginin "garipliği" gibi kolay bir 20.yüzyıl açıklaması sunarlar. Böylece de, 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl ba-

şında seksbilimcilerin bize "hastalıklı" yaftasını yapıştırmayı öğrettikleri duyguların, daha önceleri son derece sıradan olduğunu kabul etmeyi reddediyorlar. Örneğin, bir yazar Kraliçe Anne'in Sarah Churchill'e ve diğer kadınlara derin bağlılığını anlatırken, "Anne'in duygularında anormalliğe işaret eden bir şey sezildiğini" söylemektedir. Yazar ayrıca Anne'in kardeşi Mary'nin de Frances Apsley'e buna benzer bir tutku beslediğine dikkati çekerek, kadınlar arası aşk konusunda gerek kendinde, gerekse okuyucuda kafa karışıklığını daha da pekiştirmektedir. Düğününden önce Frances'a gönderdiği bir mektupta Mary şunları yazıyordu:

> Bu gece hiç uyumadım... çok, çok, çok, en çok sevdiğim kocama [Frances]... her gördüğümde sana daha çok aşık olduğumu söylemek için... seni ne kadar sevdiğimi ancak senin göğsündeki bit olduğumu ve sana her zaman bu kadar yakın olmaktan çok mutlu olacağımı söyleyerek ifade edebilirim.[205]

Çağının bir çok tarihçisi gibi, yazar o dönemden kadınlar arasındaki mektuplaşmaların çoğunun, aynı-cins aşkının buna benzer kanıtlarını içerdiğini görememektedir.

18.yüzyıl romanlarından görüldüğü gibi, kadınların birbirlerine tutkulu sözler söylemeleri için erkek bir seyirciye gereksinimleri yoktu; ayrıca başka kadınları sevdikleri için kendilerini "anormal" saymıyorlardı (başkaları da onları öyle görmüyordu) -bize kalan yazışma ve günlüklerden orta ve üst sınıf kadınlarının yaşamı hakkında edindiğimiz bilgiler de bu romanların gerçeği yansıttığını kanıtlamaktadır. (Genellikle okuma yazmasız olan alt sınıf kadınlarının, kendileri ve romantik dostluğun onların hayatındaki anlamına ilişkin çok az belge bırakmış olmaları gerçekten büyük talihsizliktir.) Romantik dostluğun, ebedi aşk ve birlikte yaşayıp birlikte ölmek yeminleri; kaçıp mutlu bir köşede başbaşa yaşama isteği; birbirlerinin yaşamında oynadıkları çok önemli, hatta mer-

kezi rolün sürekli yinelenmesi gibi tüm söylem ve duygularını dönemin gerçek mektup ve günlüklerinde bulmak mümkündür.

Romantik dostluğun büyük "başarı öyküsü", "Llangollen hanımları" diye adlandırılan Sarah Ponsonby ile Eleanor Butler'ın ilişkisidir. Üst sınıftan İrlandalı kadınlar olan Sarah ve Eleanor, sayısız kadının kendi romantik dostlarına mektuplarında (çoğu kez de boşuna) dile getirdikleri duayı gerçekleştirip, birlikte kaçmışlar, ondan sonra da (biri elli üç yıl sonra ölene dek) günün ve gecenin her anını paylaşmışlardı. Her ikisi de zengin ve soylu ailelerden olan Sarah ve Eleanor 1778 yılında birlikte evden kaçtılar. Kaçarken, yollarda daha az dikkat çekmek umuduyla, erkek gibi giyinmişlerdi. İlk seferinde aileleri peşlerinden giderek, kaçışı engellediler, ama onlar yılmayıp bir daha denediler. Sonunda onları kararlarından döndürmenin mümkün olmadığına ikna olan aileler, kadınları kendi hallerine bıraktılar. Hatta Sarah ve Eleanor'a küçük bir gelir bağladılar, 1787 yılında da kral Sarah'ya bir maaş tahsis etti. Kadınlar Galler bölgesine yerleştiler ve 1780'de Llangollen Vadisinde küçük bir ev aldılar. Hiç vakit geçirmeden çok güzel bir bahçe oluşturdular. Çok az para, ama inanılmaz bir zevk ve hayal gücüyle (Plas Newydd adını verdikleri) evlerini yeniden düzenlediler; bu ev gerek kendi zamanlarında, gerekse sonraki kuşaklarda romantik dostluk için kutsal bir yer haline geldi.[206]

Yerel gazeteler onlardan "öylesine romantik biçimde [buraya] yerleşen İrlandalı hanımlar" diye söz ediyorlar; evleri "vadinin periler evi" ve "cinslerinin süsü olan bu hanımların kırlar, ormanlar içindeki inziva köşesi" diye adlandırılıyordu.[207] Wellington Dükü, William Wordsworth, Robert Southey, Josiah Wedgewood, Edmund Burke, Hester Thrale Piozzi, Sir Walter Scott, Lady Caroline Lamb gibi dönemin birçok önde gelen kişisi onları takdir etmiş, dostları olmuştu. İki kadını tanıyıp da, şiirlerinde onların romantik dostluklarından esinlenmemiş çok az şair vardı. Örneğin Wordsworth 1824'te onları ziyaret ettikten sonra şunu yazıyordu:

Alçak damlı bir eve gönülden bağlı
Yıllardır yaşadığınız Deva'nın kıyısındaki bu yere
Gal dilinde Glyn Cafaillgaroch densin bundan böyle,
Dostluk Vadisi bizim dilimizde.
Bu dünyada bile zamanın sınavını aşan
Bir aşkı paylaşan iki kızkardeş.[208]

Şair Anna Seward iki kadının "Davudca dostluğu" (onları Davud ve Jonathan'la karşılaştırıyordu) hakkında küçük bir cildi dolduracak kadar çok şiir yazmıştı. "Sevgili dostunu" kendi sınıflarından kadınların genellikle mahkum olduğu "sıkıcı" hayattan çekip, mutlu bir inzivaya götürmesine olanak veren "kararlı, özgür adımı" için Eleanor'u övdüğü dizelerinde, biraz kıskançlık da seziliyor: "Sebatla kazanılan, sadakatle pekiştirilen/Siz, ey soylu zevkler.../ Cennette melekler gibi bir yaşama götüren."[209] Llangollen Hanımlarına övgüler, ölümlerinden sonra daha yıllarca, romantik dostluk toplumda saygı gördüğü sürece, efsanelerle ve acemice şiirlerle sürdürüldü:

Bir zamanlar soylu ve az bulunur güzellikte,
İki genç kız ki, letafeti sıradanın üstünde,
En civcivli döneminde gençliğin,
Elini reddederek tüm taliplerin,
Burada yaşadılar, meşe oymalı bir evde...
Duyulmadı hiç kapılarına gelip de,
Şefkatli bir sözle karşılanmayan kimse.
Hanımlar birbirlerine sadık ve sevecen,
Azdı Llangollen vadisinde onlara benzeyen...
Yaşarken oldukları gibi
Ölümde de yanyana yatarlar şimdi...
Tüm dünya onları sayar, severdi,
Kedere boğdu ölümleri herkesi.[210]

(RAHİPJ. PRITCHARD, D.D.,YAK.1856)

Sarah ile Eleanor'un yaşamlarının her yönünü birbirleriyle paylaştıklarını bilmeyen yoktu. Görünüşte "heteroseksüel" tanıdıkları ikisinden birine yazdıkları mektupları, "eşine sevgilerimi ilet" diyerek bitirirlerdi.[211] Toplumları bunu yalnızca kabul edilebilir değil, istenir nitelikte bir ilişki olarak görüyordu. İlişkilerinin böylesine saygı görmesinin nedenlerinden biri, genital olmadığına duyulan inançtı; ama belki de yataklarını paylaşmanın cinsel olasılıkları hiç akla gelmiyordu. Kadınlar onları kıskanıyorlardı, çünkü 18.yüzyıl kadınlarının çoğunlukla bir görev ve yük saydıkları seks derdinden kurtulmuş görünüyorlardı. Romantik erkekler ise kendi istekleriyle "erdemlerin erdemini" korudukları için onları takdir ediyorlardı. Onlar, bedensellikle kirlenmeyecek kadar arı bir ruha sahip oldukları için birlikte yaşayan Protestan rahibelerdi. Toplumları onlarda tinsel aşkın en yüksek ideallerinin, romantik dostluğun en saf hayallerinin somut örneğini görmekten mutluydu.

Eğer onların yaşam biçimini başarıyla taklit eden çok sayıda kadın çift olsaydı, Hanımlar büyük olasılıkla toplumsal normlara bir tehdit olarak görülebilirlerdi. Ama, ailenin uygun bir unvan ve mülkle evlenmesi baskılarına karşı çıkmanın dışında, yalnızca bir değil iki kez kaçmak ve sonunda akrabalarını kendilerine parasal destek sağlamaya ikna etmek için gerekli enerji ve güç kaç kadında bulunabilirdi? Böyle kadınların çok olmadığını tahmin edebiliriz. Bu nedenle de, Sarah ile Eleanor'un tehlikeli bir yeni yaşam biçimi için model oluşturacaklarına kimse inanmayacaktı. Günümüz deyimleriyle onlar aynı-cins aşkının "simgesel zencileri" idiler.

Hayatlarının herhangi bir diğer alanında topluma isyan etselerdi, belki gene daha çok endişe yaratacaklardı. Ama, "Varolmanın Değişmez Zinciri"nin en güçlü savunucusunu bile memnun edecek kadar sıradan tutucu kişilerdi. Sürekli çılgın kral George'un sağlığı için dua ederlerdi; Fransız Devrimi başladığında onları tek telaşlandıran soyluların güvenliği olmuştu; Eleanor 1802 yılında günlüğüne, Paris'teki hanımların "ahlâksızca açık saçık giysileriy-

le son derece tiksindirici bir manzara" oluşturduklarını kaydetmişti;[212] üç yıl yanlarında çalışan bir hizmetçiyi de, evlenmeden gebe kaldığı anlaşılınca işten atmışlardı. Hanımlar kesinlikle "radikal tipler" değillerdi. Ait oldukları sınıf, bilinçli ya da bilinçsiz, böylesine doğru politik yaklaşımları ve katı "ahlâki" görüşleri savunan hiç kimsenin, geleneğe aykırı bir cinselliği olamayacağı yargısına varmış olmalıydı.

Belki de yoktu gerçekten. Eleanor'un günlüğü Sarah'ya "kalbimin sevgilisi", "tatlı sevgilim", "Sally'ciğim", "sevdiğim" gibi değinmelerle doludur.[213] Sık sık ikisinin birlikte yattığından söz edilir, ama bu çoğu kez hastalıkla bağlantılıdır:

> Şu korkunç baş ağrılarımdan biri dolayısıyla bütün gün yattım. Sally'ciğim, benim sevecen, tatlı aşkım yanımda yattı, başımı tutup destekledi.
>
> Öksürük ve felaket bir baş ağrısıyla geçen kötü bir geceden sonra, saat sekizde kalktım. Benim sevgili, iyi yürekli aşkım bütün gece gözünü bile kırpmadan benim yanımda yattı, hastalığımı izledi ve üzüldü, sevecenliğiyle başımın yakıcı ağrısını hafifletti.[214]

Doğal olarak, eğer aralarında cinsel bir ilişki olsaydı bile bunu kağıda dökecekleri şüpheliydi. Ama genelde açık saçık giyinme ve cinsellik belirtilerine ilişkin katı, tutuk ve geleneksel görüşlerine baktığımızda, kadının tutkusuzluğu idealine[215] göre yetiştirilmiş 18.yüzyıl kadınları olarak evlilik görevlerini yerine getirmek dışında genital bir ifade aramaları pek muhtemel gözükmemektedir. Onların kanısınca erkeğin doğası gereği cinsel ilişkiyi başlatmaya "mecbur" kalacak bir kocaya karşı cinsel bir görevleri bulunmadığından, büyük olasılıkla genital organlarını unutmaktan mutluluk duyuyorlardı.

1790 yılında ilişkilerinin gelenek dışı olduğu konusunda, belki de Eleanor'un neredeyse travesti görünüşünce kışkırtılan, küçük bir kuşku doğmuş olabilir. *General Evening Post,* 24 Temmuz tarihinde "Olağandışı bir Kadın Sevgisi" başlıklı makalede böyle bir imada bulunuyordu. Gazete iki "büyük İrlanda ailesinin kızı"mn "belli bir Galler Vadisinde" inzivaya çekilmiş olarak yaşadıklarını yazmaktaydı:

Ormonde ailesinden olan Miss Butler birkaç evlenme teklifi almış, hepsini reddetmiştir. Özel dostu ve can yoldaşı Miss Ponsonby'nin onun evlenmesine engel olduğu düşünülmüş, iki kadını birbirinden ayırmak uygun bulunmuş ve Miss Butler eve kapatılmıştı.

Ancak iki hanım birlikte kaçmanın yolunu bulmuşlardır.

Miss Butler uzun boylu ve erkeksidir, her zaman binici giysileri giyer, şapkasını salonda bir sporcu edasıyla asar ve, hâlâ koruduğu iç eteklerini saymazsak, her açıdan genç bir adam gibi görünür.[216]

Öte yandan Miss Ponsonby nazik ve kadınsı, hoş ve güzeldir.[217]

Makale Hanımları kızdırdı; hemen gazeteye abonelerini sona erdirdiler ve Edmund Burke'e mektup yazarak, yazarı dava edip edemeyeceklerini araştırdılar. Yardım için Burke'e başvurmalarının nedeni, onun eşcinsellere yönelik tacizlere karşı çıkmasının yanı sıra, kendisi eşcinsellikle suçlandığı zaman bir hakaret davası açtığını bilmeleri olabilir.[218] Öte yandan, belki de Hanımların geçmişte eşcinsellik konularına dikkat etmeleri için bir sebep yoktu[219] ve Burke'e yalnızca etkin bir dost olduğu için başvurmuşlardı. Her durumda Burke onlara böylesi davalarda hatanın düzeltilmesini sağlamanın genellikle güç olduğunu bildirirken, "namusa, dostluğa, ilkeye ve düşünme onuruna saygıyı bilen herkesin sizi saygı

göstermesini gerektiren erdemler için iftiraya uğradığınız, dünyada iyi olan her şeyle birlikte acı çektiğiniz" bilinciyle teselli bulmalarını öğütlüyordu. Ardından da, onları karalayanların "yeryüzündeki hiç bir insanda tiksinme dışında bir etki yaratmadıkları" güvencesini veriyordu.[220]

Burke haklıydı. Gazetedeki makaleye rağmen, tanıdıkları arasında yasak türde bir ilişki sürdürdüklerine inanan kimsenin çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bir eşcinsellik düşmanı olan Mrs.Thrale, 1789'da günlüğünde Fransız safoculların "Vezüv Dağına" atılmasını diliyor, 1790, 1794 ve 1795'te yine İngiltere'de "ağza alınmayacak günahlara" duyulan "garip eğilim"e ve kimi kadınların arasındaki utanç verici ilişkilere değiniyordu.[221] Ama Mrs.Thrale Hanımların yakın bir dostu ve komşusuydu, onları sık sık ziyaret eder ve nazik mektuplar gönderirdi. Başkalarına yazdığı mektuplarda onlara "güzel ve soylu münzeviler" ve "sevimli bahçıvanlar" diye değinirdi.[222] Mrs. Thrale'in Llangollen Hanımlarını, günlüğünde şiddetle suçladığı lezbiyenlerden ayırt etmesinin nedeni belki de Hanımların göründüğü kadarıyla romantik dostluk reçetesini harfi harfine uygulamalarıydı: Köye çekilmişlerdi;[223] her gün doğayla ilişki kuruyorlardı; Fransız sarayının, Londra tiyatrosunun ve Bath sosyetesinin maddeci kadınlarının tersine, günlerini okuyarak ve bahçeleriyle uğraşarak geçiriyorlardı. Mrs.Thrace herhalde böylesi doğal, ahlâki etkenlerin ortasında yaşayan Sarah ve Eleanor'un, "Tanrı ve akıl ve din ve doğaya suç oluşturan" bir şeye arzu duymalarına pek ihtimal vermemişti.[224]

Hanımların ilişkilerinin genital olup olmadığını bilmiyoruz, ama onun dışında her anlamda "evliydiler". Elimizde 18.yüzyılda aynı-cins evliliğinin bunun kadar açık bir portresi daha yoktur, çünkü hem Eleanor'un günlüğü gibi kadınların birlikte yaşamını ayrıntıyla anlatan belgeler pek kalmamıştır, hem de onların ilişkisi kadar kamuoyunun ilgisini çeken, günlük ve şiir konusu olan bir diğer ör-

nek olmamıştır. Ancak yazışmalar ve anılar aracılığıyla, okumuş 18.yüzyıl kadınları arasında romantik dostluk düşüncelerinin ne denli yaygın olduğunu doğrulayan diğer öyküleri bir araya getirebiliyoruz. Bu belgelerde, 20.yüzyılda kamuoyunun salt heteroseksüel aşkla bağlantılı gördüğü bütün romantik duygular sergilenmektedir. Romantik dostlar birbirlerine kur yaparlar, flört ederlerdi; sevgilinin tepkisi ve karşılık görüp görmemek onlar için endişe kaynağı olurdu. İlişkilerinin ölümsüz olduğuna inanırlardı ve gerçekten de çoğu kez bağlılıkları birisinin ölümünden sonra da sürerdi. Birçok romantik dostun, çoğu kez gerçekleşemeyen, rüyası sevgilisiyle birlikte yuva kurabilmekti. Bu amaçları için büyük özveride bulunmaya hazırdılar ve umutları boşa çıktığında üzüntüden çökerlerdi. Öte yandan, bu tutkularını utanç verici ya da herhangi bir biçimde anormal gördüklerine ilişkin hiç bir belirti yoktur.

Dönemin önde gelen Mavi Çoraplılarından ve Epictetus'un çok övülen çevirmeni Elizabeth Carter'ın, diğer bir yazar olan Catherine Talbot'la mektuplaşmasında tutkulu dostların nasıl birbirine kur yaptıklarını ve aralarındaki romantik gerilim havası gözlemlenir. Her iki kadın da çok bilinçli olarak erkeklerle evlenmemeye karar vermişlerdi. Elizabeth kendisini dul kalan babasına bakmak zorunda hissetmişti, hastalıklı Catherine'e ise annesi bakıyordu. Ama aile durumları farklı olsaydı bile, heteroseksüel evliliğe ilgi duyacakları kuşkuludur. Örneğin, 1749'da artık genç olmayan Elizabeth hâlâ çöpçatanlık yapmak isteyenlerce rahatsız ediliyor ve Catherine'e yakınıyordu: "Yüz yaşının altında hiç kimsenin tam güvende olmayacağına inandığım için, şimdi alabileceğim en akıllıca önlem yüzmeyi öğrenmektir; evlendirme girişimlerinden karaların sonuna kadar kaçtım, artık tek gidebileceğim yer deniz."[225] Başka bir yerde de bir erkekle evliliği ezici ve baskıcı olarak niteler:

> Bekleyebileceğimden çok daha fazla sağduyuya, anlayışa ve erdemlere sahip olan kişilerin dertleri bana acı çektirdiyse,

bir kocadan kim bilir neler çekerdim? Belki de hayattaki her masum zevkim gereksiz yere engellenir, terslenirdi; erkeğin, doğru ya da yanlış, bütün yaptıklarına katılmak zorunda kalırdım, hatta belki bunları sessizce onaylamadığımı göstermek özgürlüğüm bile olmazdı.[226]

Catherine'le, Catherine'in 1770'de ölümüne kadar neredeyse otuz yıl süren ilişkisi ise, böyle yakınmalara neden olmuyordu. Elizabeth, 1750'li ve 1760'lı yıllarda yazdığı mektuplarda sık sık yinelediği gibi, Catherine'i "hayatın ona verdiği en değerli, en saygın nimetlerden biri" olarak görüyordu.[227]

Onlarınki ilk bakışta aşktı. Elizabeth, Catherine'le karşılaştıktan çok geçmeden, iki kadını tanıştıran (ve anlaşılan kısa süre önce görüştüklerinde Elizabeth'i Catherine tarafından çok beğenildiği için kutlayan) Mr.Wright'a şunları yazıyordu:

> Bilmiyorum beni geçen Pazar günkü başarım için kutlamanız doğru mu? Ne elime geçti sanki? Daha önce de çok güçlü olan, ama artık hepten kabından taşan sabırsızlığımın artmasından başka. Miss Talbot'a tutkun olduğum kesin; her gün onu düşünüyor, her gece rüyamda onu görüyor, konuştuğum her konuya şu ya da bu biçimde onu da katıyorum. Yelpazemin çubuklarından hoşlanmadığını söylüyorsunuz; hiç değilse kağıdına itirazı olmadığını bildirin bana lütfen. Yarın onu göreceksiniz (gökyüzünde sahip olduğunuz her şeyden fazla bu mutluluğunuzu kıskanıyorum). Ne olur, ona içten saygılarımı ve şimdiye kadar yaptığım, devam etmeye de kararlı olduğum gibi peşinden koştuğum için de özürlerimi iletin. Korkarım beni, daha önce hiç karşılaşmadığı türden bir yaratık, başına musallat olmuş kötü bir cin sanacak.[228]

Burada gözlenen söylem ve duyguları, 20.yüzyıl okuyucusu ancak erkek bir aşığın sevgilisine yazdığı mektupta bulmayı bekle-

yebilir. 18.yüzyıl kadınları böylesi tutkuları, üçüncü bir kişiye -bu durumda samimi ahbabı olmayan bir erkeğe- itiraf edilecek kadar olağan ve uygun sayıyorlardı.

Elizabeth, 20.yüzyılda gene ancak heteroseksüel bir ilişkiye yakıştırılabilecek bir gerilim içinde Catherine'i tavlamaya çalışmıştı. Başlangıçta ona doğrudan yazmaya bile cesaret edemediği, ilk karşılaşmalarından altı ay sonra mektuplarını hâlâ Mr.Wright aracılığıyla gönderdiği anlaşılmaktadır: "Mr.Wright'ın size yazmaya niyetlendiğini duyunca, düşüncelerimden hiç çıkmadığınızın elemli bir kanıtıyla size acı çektirmek için bu fırsattan yararlanmadan edemedim... [Bu mektubun] giriş bölümünü yazmak en az yarım saatlik yoğun bir çalışmaya mal oldu."[229]

Onun sevdasını böylece açıkça itiraf etmesinden sonra, Catherine'in de Elizabeth'e biraz daha açıldığı sezilir; hatta kendisinin de ilişkileri konusunda aynı gerilimi hissettiğini kabul eder. Eğer Elizabeth, Catherine'in ifadesiyle "onun yazdığı her şeyi büyük bir zevkle karşılayacak" birisine yazdığı mektubun girişini oluşturmak için yarım saat harcamışsa, o zaman Elizabeth de onun "mektubu aldığımdan beri vereceğim yanıt konusunda nasıl kafa patlattığı"nı tahmin edebilirdi.[230] Bu noktadan sonra Elizabeth tutkulu aşk mektuplarını doğrudan Catherine'e gönderdi:

Buradaki insanlar kesinlikle senin yüzünden akıllarını yitirmek gibi bir tehlikeyle karşı karşıya değiller; hepsi sanki böyle birisi yaşamıyormuş gibi sessiz ve düzenli işlerini sürdürüyorlar. Kimsenin yolunu yitirdiği, kapıya çarptığı ya da kalabalık bir odada seni düşünerek sessizce oturduğu, gözlerinin dalıp gittiği duyulmadı -benim dışımda tabii; bir tek ben (anlatımımdan farkedebileceğin gibi) seni görmediğinde yarı çılgın, gördüğümde ise (sık sık gözlerinle tanık olduğun gibi) son derece aptalca görünmek gibi bir ayrıcalığa sahibim.[231]

Catherine'in üslubu ve muhtemelen Elizabeth'e karşı davranışları[232] genelde daha temkinli olduğundan, bu coşku düzeyi sonsuz sürmedi -zaten bu heyecanın neredeyse otuz yıllık ilişkileri boyunca aynen sürmesi de pek olası değildi. Ama mektuplar, daha sakin biçimde de olsa, iki kadının Catherine'in ölümüne dek birbirlerini sevdiklerini ortaya koymaktadır. Karşılaşmalarının birinci yıldönümünde Elizabeth, Petrarch'dan alıntı yaparak şunu yazıyordu:

> *Benedetto sia il giorno, e' l mese, e' l anno*
> *E la stagione, e' l tempo, e' l hora, e' l punto.*
>
> Ve St.James Kilisesine ve Mr.Wright'a ve *evet* ve *hayır* sözcüklerine ve beni Miss Talbot'un görüntüsü ve sohbetiyle mutlu kılmaya katkıda bulunan herkese.

Elizabeth, beş yıl sonra karşılaşmalarının yıldönümünü heyecanla kutlamayı sürdürüyordu. Hatta on yıl sonra bile saçından bir tutam göndermesi için Catherine'e yalvarıyor, aldığında da ona çok çok teşekkür ediyordu.[233]

İki insan arasındaki herhangi bir yakın ilişkide şu ya da bu ölçüde rol oynayan olağan psikolojik karmaşıklıklar onların aşklarında da eksik değildi. Örneğin, Catherine yıllarca Elizabeth'in dayanılmaz ateşini yatıştırmaya çalıştı, ama başardığını farkettiği anda kendisine sunulan bu armağanı yitirdiğine pişman oldu. Elizabeth diğer kadınların güzelliğini övdüğünde ya da başka tutkulu bağlantılar kurar gibi olduğunda, Catherine bazen şakayla, bazen yarı şaka yarı ciddi, bazen de pasif bir saldırganlık ve tam ciddiyetle onu azarlıyordu. Örneğin, 1763'te Elizabeth'in o sırada tatil yaptığı Spa'da beğeniyi hak eden çok güzel kadınlar gördüğünü yazdığı mektuba, Catherine şu yanıtı verir: "Spa'dakilerde de ne kafa, ne yürek varmış! Bana güzel bir Hollandalı'dan ve fettan bir rahip karısından söz ettiğin 31 tarihli mektubunu az önce aldım,

ikisi de beni hiç ilgilendirmiyor. Ayrıca, la Baronne'dan sanki böyle sevimli bir varlık olamazmış gibi söz etme artık. Durumun gerçekten böyle olduğundan, kadının senin Geronstere Kaplıcasının esin verici kıyılarında düşlediğin hayali bir varlıktan başka bir şey olmadığından kuşkulanmaya başlıyorum." Catherine aynı mektupta ortak bir tanıdıklarının ona Barones'in Elizabeth'in bir hayal ürünü olmadığını, yalnızca "senin bir başka kadına aşık olup ilkini unuttuğunu" söylediğinden de yakınır (bunun ne kadarı şakadır bilinmez) ve şöyle devam eder: "Pek hoş bir bey olarak döneceksin eve, seni utanmaz çapkın!"[234]

Catherine'in, Elizabeth ile Mrs.Montagu arasındaki dostluktan özellikle kaygılandığı anlaşılmaktadır. Mrs.Montagu Catherine'in de arkadaşıdır, ama romantik dostu değildir. Elizabeth Carter ile Elizabeth Montagu birlikte seyahate çıktıklarında Catherine'in mektupları her zaman temkinli ve yarı şaka, yarı ciddi kızgın oluyordu. Bir mektupta iki kadın İngiltere'ye döndüklerinde, Montagu'nün Carter'ı bir süre rahat bırakacağını umduğunu yazar:

> ... Bu kadar yorgunluktan sonra senin Ocak ayına kadar evde dinlendiğin düşüncesi fedakârca bir mutluluk verecek bana; ama sanırım bu kadar zaman seni yanında tutan Mrs.Montagu, seni hemen yanında götüremediği için söylenmek gibi bir insafsızlıktan kaçınamayacaktır.

Aynı mektupta Elizabeth seyahatteyken ona yavan mektuplar yazdığı için özür diler, ama bunu Elizabeth'in seyahat arkadaşlarının hemen hiç birinden hoşlanmadığını söyleyerek açıklar ve "erkeklerin de olduğu bir toplulukta konuşuyormuş kadar rahatsız hissettim kendimi sana yazarken," der. Artık Elizabeth yeniden yalnız olduğu için, "Şimdi rahatım ve gene saçmalıklar yazabilirim" diye söz verir.[235] Elizabeth'in Mrs.Montagu ile seyahat ettiği başka zamanlarda Catherine'in mektuplarında pasif-saldırgan bir gücenme

görülür: "Bütün dostlarım benim gibi sakin sakin evlerinde otursalar, çok daha huzurlu olacaktım... ama işte şimdi sen ve Mrs.Montagu dağlara çıkıp iniyor, ırmaklardan geçiyor, denizler aşıyorsunuz."[236]

Catherine ve Elizabeth kendilerini aile evinden, Elizabeth'in durumunda ise babasının sorumluluğundan hiç koparamadılar. İki kadının neden hiç birlikte yaşama girişiminde bulunmadıkları konusunda ancak tahmin yürütebiliriz. Parasal olarak bir ev kurmayı başarsalar bile, Elizabeth gelecek eleştirileri göze alamazdı -doğal olarak lezbiyen bir ilişkide yaşadığı için değil, heteroseksüel bir evlilik gerekçesi olmadan yardıma muhtaç dul babasını terkettiği için. Kendi ailesini kurmak üzere (bu, doğa ve toplumun birincil gereği olduğundan) babasından ayrılması anlayış ve kabul görebilirdi. Ama eğer romantik dostuyla yaşamaya kalkışıp anne ve babaya olan temel görevini ihmal etseydi, şiddetle kınanacağı açıktı. Tutkusu o denli güçlü olmayan Catherine'in Eleanor Butler ile Sarah Ponsonby'ninkine benzer bir yaşam arayışına girmemesinin başlıca nedeni ise, sağlık sorunları ve (onun ölümünden sonra daha yıllarca yaşayan) annesinin kendisine gösterdiği ihtimam olmuş olabilir. Ama Elizabeth ile Catherine, Llangollen Hanımları gibi evlenmemişlerse de, "sevgili" olduklarına kuşku yoktu.

18.yüzyılda İngiltere'de üst sınıflar arasındaki heteroseksüel evlilik hemen hemen her zaman yürek değil, cüzdan işi olduğundan, büyük olasılıkla birçok evli kadının aşığı olmuştu (ama bu duruma Fransa'da olduğu kadar hoşgörü gösterilmeyecektir). Diğer kadınlar romantik dostlar buldular.Elizabeth Montagu ikinciler arasındaydı.[237] En çok bağlandığı kadınlardan biri de Elizabeth Carter'dı. Catherine Talbot henüz yaşarken başlayan ilişkileri, onun ölümünden sonra da belli bir yoğunlukla sürdü.

Mrs.Montagu bütün mektuplarında kocasının "kabalığı"ndan yakınır. Sonunda ondan doğru düzgün insanca bir tepki alabilme

çabalarından vazgeçtiğini söyler ve devam eder: "Artık onu ömrünün geri kalanını geçirmek üzere kılını kıpırdatmadan köşesine çekilmiş saydığımdan, ağzından çıkarmak lütfunda bulunduğu sözleri, sert iklimlerin yarattığı ve gerek verimli topraklara, güzel bahçelere, gerekse çöle aynı ölçüde düşen dolu ve kırağı gibi sayıp, yanıt vermeden dinlemeye katlanmayı öğretiyorum kendime." Kocasının "ekşimiş bir ruh"tan başka bir şey olmadığından yakınır Mrs.Montagu; "yıllardır böyle bir asit perhizi yaptığıma göre iskorbüt olmam mümkün mü?"[238]

Buna karşın mektuplarından Elizabeth Carter ile romantik dostluğunun sevecen, sıcak ve genel olarak mutluluk verici olduğu gözlenir. Mrs.Montagu'nün yaşam öyküsünü yazan Reginald Blunt onu "tutkusuzluk düzeyinde, şaşmaz bir mantığa sahip... yüreğini sıkı sıkıya denetleyen ... parmağı hep nabzında... kendine hakim ve [tedbirli]" olarak nitelemektedir.[239] Eğer bütün dünyaya karşı böyleyse, Elizabeth Carter'a karşı öyle değildi. Ondan birkaç gün haber alamadığında Carter'a şunları yazıyordu: "Eve döndüğümden beri senden mektup alamadığım için kendimi çok huysuz, düş kırıklığına uğramış hissediyorum. Aslında yazmanı ummam için hiç bir mantıklı neden de yoktu; ama mantık yalnızca kafaya aittir, yüreğin payına ise umut düşer."[240] İki kadın sürekli birbirlerini düşünür, her zaman ötekinin kalbindeki yerini merak eder, her fırsatta bir diğerine duygularında önceliğin ona ait olduğunu anımsatırlardı. Örneğin, bir kez Mrs.Montagu ile karşılaştıkları bir şatoyu ziyaret ettikten sonra, Elizabeth Carter bu defa onunla birlikte olmadığı için üzgün olduğunu yazar: "Kendim için olduğu kadar senin için de baktım ve düşündüm (sensiz baktığım ya da düşündüğüm ne kadar az!)"[241] Birkaç ay sonra Mrs.Carter bir seyahat sırasında Mrs.Montagu'nün evinin yakınından geçtiğinde, ikincisi yakınır: "Eğer yüz mil uzakta olsaydın, buna katlanılabilir, katlanılmalıdır, ama aynı dumanı görüp aynı çanları duyabilecek durumda

olup da, sanki sen madenlerinin birinin dibindeymişsin gibi senden habersiz olmam, dayanılmaz derecede can sıkıcı. Sevgili dostum, nasıl olduğunu, ne yaptığını, ne düşündüğünü ve başka şeyler arasında beni de düşünüp düşünmediğini bilme özlemi içindeyim."[242] Mrs.Montagu, Mrs.Carter yokken onun evinde kaldığında, her yerde onun sevgili varlığını aradığını, onun hayalinin peşini bırakmadığını bildirmekte ve yakınmaktadır: "Bu odada, beni her an yeniden düş kırıklığına düşüren yalnızlık ve sessizliğe düşüncelerimi nasıl uyarlayacağımı bilmiyorum."[243] İlişkilerinin en hararetli olduğu 1760'lı yılların başında, her zaman çok güçlü duygularla birbirlerinin varlığını özlerler: "Giyinme odanda yalnız mısın sevgili dostum ve benim seni istediğim kadar sabırsızca beni istiyor musun?"[244]

Mrs.Montagu 1764 yılında depresyon ve hastalıktan şikayet etmektedir, ama "sen istediğin için" ve Mrs.Carter onunla birlikte olmaya, birlikte yaşlanmaya söz verdiği için hayatta kalmak için dua eder. Bu söz, "sönmekte olan hayata parlak bir ışık saçmakta, güneşim mor ve altın renkler içinde batmaktadır."[245] İki kadın uzunca bir süredir gelecekte, her ikisi de özgür olduğu zaman nasıl "inziva"ya çekileceklerini planlamış olmalıdırlar. Mrs.Montagu bir yıl sonra dostuna aynı pastoral konuda bir mektup yazar:

> Hayalinde kurduğun o sevimli yere büyük nezaketle beni de yerleştirdiğin için sana ne kadar sevgi ve minnet duyduğumu anlatamam. Böyle bir köşede ve anlattığın koşullarda yaşlılık, sakin ve mehtaplı bir gecedir... Mektubunu aldığımdan beri nasıl büyük bir zevkle hayaller içine dalıp gittiğimi bilemezsin; nasıl seninle ırmak kenarında dolaştığımı, sen yeşil kıyıda, küçük kayanın üstünde dinlenirken, çağlayanın sesini dinlediğimi...[246]

Her iki kadın da seksenlerine kadar yaşadıkları halde, birlikte inzivaya çekilmediler. Gerek Carter'ın babası, gerekse Montagu'nün kocası 1770'lerde öldüler. Mr.Montagu'nün ölümünden sonra Elizabeth Montagu, Elizabeth Carter'a yılda yüz poundluk bir maaş bağladı, ama artık bu tarihte birbirlerine karşı tutkulu duyguları soğumuştu. Bu çağda herhalde pek çok kez olduğu gibi, görev romantik dostluğa üstün gelmişti. Ama hiç değilse Mrs.Montagu açısından bu romantik dostluk, tatsız bir evliliğe dayanabilmesi için duygusal bir destek sağlamıştı. İngiliz toplumu böyle bir ilişkiye bir erkek aşıkla yaşanacak maceraya göre daha hoşgörüyle baktığından, ne başkaları onu ahlâksız bir kadın olarak görüyordu, ne de o kendisini böyle görmek zorunda kaldı.

Görev, parasal durum, gelenek ya da eşlerden birinin kararsızlığı birçok 18.yüzyıl kadınının Eleanor Butler ile Sarah Ponsonby'ninki gibi bir evlilik kurmasını engellese de, ömür boyu sürecek bir sevgi bağı az görülen bir şey değildi. Belki bunların en dokunaklı örneği şair Anna Seward'ın sadakatiydi. Elizabeth Carter gibi Anna Seward zengin ve hastalıklı bir rahip olan babasıyla yaşıyordu. Babasının 1790'da, Anna kırk yaşlarındayken ölümüne kadar, ona olan görevleri, evlenmemek için Anna'ya bir bahane sağlamıştı, ama her durumda evleneceği kuşkuluydu. Kırkını yeni aştığı yıllarda bir arkadaşına yazdığı mektupta "bekar olma talihi"nden duyduğu mutluluğu ifade eder ve 18.yüzyılda erkeklerden bilinen bir şikayeti dile getirir:

> Erkeklerin çocukları dışında herhangi bir yaratığa saf, yalın bir şefkat duyabilmeleri çok az görülür. Genelde en iyileri bile dostluklarını erkek tanıdıklarına, sevgilerini çocuklarına verirler. Sevgilileri ya da karıları için bir süre daha ateşli ve daha kutsal bir sevecenlikleri, daha yumuşak ve daha heyecanlı bir dostlukları olur. Ama aşk adıyla bildiğimiz bu açıklanması olanaksız, bu büyüleyici duygunun çoğu kez bir hayal

ürünü olduğu görülür - ona güvenen kadını yanıltan, tam da onun peşinden, huzur ve özgürlüğünü yutup yok eden göllere ve bataklıklara ulaştığı anda yok olan, bir meteor.[247]

Mektuplarında böylesi duyguların sık sık ifade edilmesine rağmen, 20.yüzyılda onun yaşam öyküsünü yazanlar çoğunlukla ona ateşli heteroseksüel aşk maceraları yakıştırmak zorunda hissetmişlerdir kendilerini. Örneğin bunlardan biri, gençliğinde birçok evlilik teklifini reddettiği halde, "orta yaşta evlenemeyeceği bir erkeğe tutkulu ve direşken bir sevgiyle bağlandığı" gözleminde bulunur.[248] Bir diğer araştırmacı, kendisinin de kabul ettiği gibi "otuz yıl sonra yazılmış mektuplardaki birkaç cümleden" edindiği kanıtlarla, Anna'nın gençliğinde "onu bir grup genç kız arasından seçip beğenen" bir genç adamla bir macera yaşadığını, "... aralarında iç çekmeler, bakışlar, pusulalar, birbirlerinin eline dokunuşlar olduğunu" öne sürmektedir.[249]

Oysa, Seward'ın kendi mektup ve şiirlerine inanabilirsek, hayatının en kalıcı ve tutkulu ilişkisini çok gençken tanıştığı ve kendisinden dokuz yaş küçük Honora Sneyd ile yaşamıştı. Anna, Honora'nın 1773'te Robert Edgeworth (romancı Maria Edgeworth'ün babası) ile yaptığı evlilik boyunca ve Honora 1780'de ölünceye dek onu çılgınca sevmiş, daha sonra da yaklaşık otuz yıl, neredeyse kendi öldüğü güne kadar şiir ve mektuplarında onun yasını tutmuştur.

Anna ile Honora çocukluk ve genç kızlıklarında ondört yıl Anna'nın babasının evinde birlikte yaşamışlardı. Honora'nın ölümünden çok sonra yazılan bir mektupta Anna bu erken yılları (1766-1771) cennet diye tanımlar: Honora'nın yakınlığı "Lichfield'i benim için cennet gibi bir yer yapmıştı."[250] Ama sonra, yıllarca önce rahipten küçük kızına bakmasını rica ettiği zamana göre duygusal ve mali durumu düzelen Honora'nın babası, kızı eve geri çağırır. Anna, "Evlerimizin ayrılması çok üzücüydü; ama gene de

aynı kentteydik; sık sık birlikte oluyorduk ve günlünde bir değişiklik olmamıştı," der.[251] İki yıl sonra Honora'nun gönlünde bir değişme olur. Anna'nın yalvarmalarına rağmen (kısa süre önce karısını kaybeden) Edgeworth'le evlenir. Honora'mn onu terketmesinden duyduğu öfke ve keder Anna'nın o yıl yazdığı birçok şiire yansımıştır. "Temmuz 1773, XIII. Sone"de "o değerli sevginin/nerede ve nasıl yittiği düşüncesini uyuşturup yatıştıracak" uykunun gelmesini ister.[252] Aynı ay içinde yazılmış bir diğer sonede, Honora'yı "hayattan da fazlasını - hayatı değerli kılan her şeyi" öldüren nankörlüğünden dolayı suçlar.[253] "___'ya, XIX. Sone"de Honora'ya düpedüz öfkeyle hitap eder:

Elveda, sahte dost! Şefkat sahnelerimize insin perde!
Nazik bakışlara, güneşli gülümsemelere,
Kederi kovan tatlı teselliye ve
Anlayışlı bir yürekten duyulan sevince, elveda!
Artık içtenlik parıltısı yok, farklı bakışın,
Hazırladın yüreğimi önceden ve iyi ki buyurdun
Kalemine o beklenmedik öyküyü anlatmasını,
Açık ihanet ne utanç tanır ne acı.
Karşılaştığımızda (ne denli uğraşsan da
karşılaşmak kaderde var) ne kaşlarında
Ne de gözünün yan bakışında,
En küçük izi görülmesin bir zamanlar
Birbirimiz için taşıdığımız anlamın; tek bir ah
Çekilmesin, cılız bir pişmanlıkla, dönülen söze![254]

Bir başka şiirde de, Honora'nın "vaad ettiği aşk, soğuk bir dudak büküşüne dönüştüğü" için ağlar.[255]

20.yüzyılda Seward'ın yaşam öyküsünü yazanlardan birinin, onun Honora'nın evliliğine bu kadar üzülmesine şu açıklamayı getirmesi pek şaşırtıcı değildir: "Belki de Edgeworth'le kendisi evlen-

mek istiyordu. Otuz yaşındaydı -yaş ve deneyim açısından ona Honora'dan daha uygundu. Üvey kardeşinin kolay başarısını mı kıskanıyordu acaba? Elinde olsa, kaderin yıllar süren kölelikten kurtardığı bu olgun, ama dinç damadı onun elinde kapar mıydı?"[256]

Seward'ın Edgeworth'e ilgi duyduğuna ilişkin en küçük bir kanıt olmadığı gibi, mektupları ve şiirleri bu heteroseksist fantezinin saçmalığını göstermektedir, çünkü Anna tüm kalbiyle, tutkulu ve romantik bir aşkla Honora'yı sever. "Miss Honora Sneyd'e Eylül 1770'de Yazılmış Mektup" adlı şiirde Anna onu "hayatımın süsü" diye adlandırır.[257] Honora bir ay Shropshire'de kaldığı sırada yazılan "Honora, Bir Ağıt"ta, Anna bu kısa ayrılığın kendisinde yarattığı büyük endişeyi dile getirir: "Honora kaçtı, onun en sevdiği yeri arıyorum/Hızlı adımlarla, sanki orada onu bulacağım;/Hızlı adımlar ve darmadağınık çehre/Tatlı umudun endişesine benziyor." Belleğiden, "o sevgili, unutulmaz çehreyi gözüne" yansıtmasını ister ve Honora'ya sorar: "Seni belleğim çizmedi mi yüreğime, güzeller güzeli/ Gerçek renklerinle ve bir daha silinmemek üzere?" Ardından bellek ona Honora'nın fiziksel ve bedensel güzelliğinin ("Onun Anna'sının aşkı kadar canlı ve eksiksiz") bir manzarasını sunar: "dalgalı saçlarının.. yumuşak gürlüğünü", canı sıkıldığına bile her zaman güzel alnını, "yakut dudaklarım" ve "dokunaklı" sesini. Honora, Anna'nın ilham perisi, esin kaynağı ve çok sayıda şiirinin konusuydu. Belki de Shakespeare'in "Ne mermer ne de yaldızlı anıtlar" diye başlıyan şiirini anımsayarak, Anna Honora'ya onu ölümsüz kılma sözü veriyordu:

> Deniz Kıyısında Yazılıp
> Miss Honora Sneyd'e Adanan
> AĞIT
>
> *Parıldayan kumlara yazıyorum Honora!*
> *Kıskanç dalgalar izin vermiyor izinin kalmasına:*

Honora'nın adı bir daha sahili beziyor!
Su bir daha alıp ödülünü çekiliyor!

Doğa tılsımını işlemiş yüzüne,
Yanağın hafif pembeliği, dudağın al boyası,
Gençlik sıcaklığından katmış ve güzellikten,
Ne varsa elinde, neşe ve zerafet türünden.

Ama zamanın acımasız gelgiti eritecek yakında,
her güzel, solan tılsımı, aldırmadan, soğuk dalgasıyla;
O çok güçlü doğanın kendisi bile koruyamaz
Zengin armağanlarını bu önlenemez yıkımdan.

Aşkın ve esin perisinin gücü ise üstündür,
Silinmez sözcükler yaratacak onlar;
Kaçınılmaz sona boyun eğmeyecek ve
Adını ölmez sayfalara yazacaklar.[258]

Honora yaşarken yazılan şiirlerin bir çoğu Anna'nın genç kadına duyduğu güçlü "sevgi"ye değinse de, bundan ilişkilerinin "caiz" görülen bedensel aşkı aşıp, genitale vardığı anlamı çıkmamaktadır. Anna, Honora ile ilişkisinde tümüyle gizlisiz saklısız, hiç bir suçluluk duygusu taşımayan bir açıklık içinde görünmektedir - onun gibi tutucu bir çevrede yetişmiş ve bu çevrede hâlâ rahat eden bir kadının, evlilik dışı cinsel bir ilişki konusunda açık olabileceğini düşünmek ise güçtür.[259] Öte yandan, büyük olasılıkla genital ifadesinin bulunmaması, bu tutkunun derinliği ve yoğunluğu konusunda kuşku duymaya gerekçe oluşturmaz. Burada ideal bir romantik dostluğun tüm belirtileri görülmektedir: İki kadın yıllarca en gizli sırlarını, aynı yatağı, aynı masayı ve aynı keseyi paylaşmışlardı. Seward'ın sayısız pastoral şiirinde iki kadın doğanın için-

de, kırlarda ve korularda, kameriyelerde ya da "bahar güneşi" altında, sık sık yinelenen bir sözcük olan "dostluk"larını kutlarken görülürler. Kimi şiirlerde birlikte öğrenmekten duydukları sevinç sezilir. En heyecanlı günleri, iki ateşli ruhun birlikte "bilimin parlak mabetleri" ile "hayal gücünün masalsı kameriyelerini" keşfe çıktıkları günlerdir. Aralarındaki dokuz yaş farka karşın, aralarında tam bir eşitlik ilişkisi olduğu ve bütün duygularını paylaştıkları anlaşılmaktadır. 18.yüzyılda pek az kadının bir erkekle böyle bir ilişki kurmayı umabilirdi. İlişkileri bir evlilikti ve Anna bunun sürekli olacağına güvenmesi için gerekçeleri bulunduğu kanısındaydı.

Honora Robert Edgeworth ile evlendiğinde Anna'nın ilk tepkisi peşpeşe şiirlerle, "vefasız dostunu" suçlamak oldu. Ama Honora'nın veremden ölmekte olduğunu öğrendiğinde, onu yeniden yüceltmeye başladı; Edgeworth ise öykünün kötü adamı haline geldi. Anna, XXXI. Sonesinde "Alı, ebedi sevgili! Senin değerli yaşamsal güçlerin/Günden güne azalmakta," diye haykırır; oysa Edgeworth'ün "gözleri neşeyle parlamakta"dır, "Yaşamının yitip gitmekte olmasına aldırmaksızın;/Duyuyorum sessiz bir kederle boynu bükülmesi gerekenin/Oyuncular üstüne fikir yürütüp, zevkleri tartıştığını."[260] Bunu izleyen sonede bir yandan Honora'nın yedi yıl önce onu terk etmesine duyduğu öfkeyi yatıştırmaya çalışırken, Edgeworth'e nefreti şiddetlenmektedir:

Çıkmış şimdi gerçek yüzü ortaya, acımadan hileyle
dostluğunu elimden çalan;
Yüreğimi ısıtan sevgili gülümseyişleri
karartan, o iki yüzlü sahtekarın,
Gençlikte, yıllarca, seni hissedebilmek talihiyle
Uyanan ve dostluğun keyifli uğraşıyla
Eğitilen yüreğimi. Ama ölmek - ebediyen sönsün
O öfkeli ateşler. Senin ruhumu hâlâ titreten
Sadakatsizliğini kınayacak her düşünce

Şimdi ebediyen geçmişte artık
Tıpkı o ilginç, o mutlu saatler,
Günler, yıllar gibi paylaştığımız. Uçup gittiler onlar!
Ama ben daha çok yanacağım senin bahtsız kaderine,
Senin ziyan olan hayatına ve erken ölümüne.[261]

Edgeworth'e nefreti ve o olmasaydı Honora'nın yaşayacağı ve hep Anna'nın olacağına duyduğu inanç, Honora'nın ölümünden sonraki yıllarda güçlendi. Örneğin, altı yıl sonra yazılmış bir şiirde Anna "vefasız aşkın" Honora'nın mezarını "terk edip unutmasından" kederlenir. Oysa Anna unutamaz. Şiirin sonunda onun yeniden Honora ile birlikte olmasını sağlayan uykudan mutluluk duyar: "Gel rüyalarıma benim kayıp Honora'm, gel!/Zamanın iyi yürekli dalgaları geri döndükçe/Göster ışıklı yüzünü büyülenmiş ruhuma!"[262]

Anna'nın yası geçen yıllarla arttı; Honora'nın ölümünden çok sonra yazılmış, onun gençlik ve güzelliğini öven ve iki kadının uzun zaman önce ne denli mutlu olduğunu anlatan pek çok şiiri vardır. Bunlarda Honora'nın görüntüsünün şairin peşini hiç bırakmadığı anlatılır. Anna (Honora'dan yaklaşık otuz yıl sonraki) kendi ölümüne yakın yazılmış bir şiirde bile, "Senin ruhuma neşe saçan anlamlı gözlerini" artık göremeyeceği için ağlar.[263]

Belli ki Anna'nın derin kederi yapıtlarıyla sınırlı kalmamıştır, çünkü yaşamı da yaşadığı üzüntüleri yansıtır. Dostunun ölümünden dört yıl sonra, yüzü "yitirdiğim Honora'ma öylesine benzeyen" bir kadınla karşılaştığında, gözyaşlarını tutamayıp ağladığını yazmaktadır.[264] Mrs.Powys'e 1802 yılında yazdığı bir mektuptan arkadaşlarını bile, hiç değilse kısmen, onların Honora'yı tanıyıp tanımadıklarına göre değerlendirdiği görülür: "Senin şefkatli göğsün bana en mutlu yıllarımı yansıtan bir aynadır; senin belleğinde o zamanın en büyük sevinçleri kayıtlı. Daha sonra edinilen dostlara be-

ğeni, saygı, sevgi gösterilebilir, ama Honora'yı tanımayanlar senin kadar değerli olamazlar benim için."[265]

Anna'nm bu aşırı üzüntüsü yalnızca dönemin, "mezarlık ekolü" şairlerinin çok popüler olmasına yol açan, duygusallığıyla açıklanamaz. Ölüm onun evlenmek üzere olan genç, güzel, akıllı kızkardeşini de elinden almıştı. İki kardeş birbirlerine çok yakındılar, çok sevişirlerdi. Anna bir süre yas tuttu, kederini mektuplarında ve birkaç şiirinde ifade etti, ama yıllar geçtikçe acısı hafifledi. Oysa ölmüş Honora'ya karşı tutkusu duygusallıkla fazla ilişkisi olmayan ve onun başkalarına karşı davranışlarında pek rastlanmayan, trajik bir duygu yoğunluğunu göstermektedir.[266]

Sevgili romantik dostunu yitirmiş olması, Sarah Ponsonby ve Eleanor Butler'la tanışmasını onun için hem üzücü, hem de çok ilginç kıldı. Mektup ve şiirleri Anna'nın hüzünlü takdirini ve kıskançlığını yansıtırlar. Anna, Hanımlarla 1795 yılında tanıştı ve ölünceye kadar da onlarla yakın dost oldu. Vasiyetnamesinde onlara yas yüzükleri bıraktı. Anna, 1790'ların ortalarında diğer kişilere yazdığı mektuplarda, Sarah ile Eleanor'un evlerini, birbirlerine bağlılıklarını ve toplumun her katmanından gördükleri saygıyı uzun uzun tartışır. 1796 yılında onların yaşadıkları vadinin üç kez, "cesaret, aşk ve dostluk"la, kutsandığını yazar.[267] Kuşkusuz Hanımların aralarındaki sevgi ona Honora'ya aşkını anımsatıyordu. 1797 Ekim'inde Romney'in, "tesadüfen yitirdiğim Honora Sneyd'in yüzüne ve duruşuna büyük benzerlik" gösteren, "Mum ışığında kitap okuyan Serena" adlı tablosunu görünce, hemen bunu satın alıp Llangollen'e gönderdi ve Sarah ile Eleanor'a, "Lady E. Butler ve Miss Ponsonby'nin görüntüleri" nasıl Anna'nın "anısına ve yüreğine kazılmışsa", Honora'nın "görüntüsünün de o zarafet ve güzellik yuvası gibi kutsal bir yerde korunmasını" istediğini yazdı.[268] Bu davranışıyla belki de bir düşünü gerçekleştirmiş oluyordu: Anna kendini Eleanor ve Sarah ile özdeşleştirecek, Hono-

ra (en azından onun sanattaki yansıması) da onların kadınlar arası aşka adanmış tapınaklarında yaşayacaktı.

Llangollen Hanımlarına yazdığı şiirler, bunlarda dolaylı olarak değinilen, sevgilisiyle doludur ve Eleanor ile Sarah arasındaki aşkın ona yitirdiği şeyi anımsattığı sık sık yinelenir. "Llangollen Vadisi" adlı şiirde, onların "saf olduğu kadar kalıcı, kutsal dostlukları"nı ve gençken onları ayıracak her şeye direnme güçlerini kıskanır: "Boşuna saldırır çatık kaşlı yetkililer/Boşuna onları ipekten sözcüklerle ikna çabaları."[269] Burada Honora'nın, "ikiyüzlü" ve "sahtekar" Edgeworth'ün tuzağına düşmesinden duyduğu keder ve gücenme de sezilir. "Saygıdeğer Lady Eleanor Butler'a" adlı bir diğer şiirde, (iki Hanımdan daha yaşlısı olan ve Anna'nın kendini özellikle özdeşleştirdiği) Eleanor'un cesaret ve direnci övülür:

> *Yaşamın doğuşunda, kararlı, özgür adımınla*
> *Aklın bulutsuz güneşini seninle seyretmesi için*
> *Sevgili arkadaşını kutsal Deva'nın aktığı yere götüren sen..*

İlişkilerini kıskanır onların: "Umudun en değerli rüyasının gerçeğe dönüşümüdür dostluk/ Gözü görmez mutluluğu ortak olmayınca,/ Ne görür ne de hisseder dertleri paylaşılmayınca."[270] Honora ile romantik dostluğunda dilemiş olduğu her şeyi bulur onlarda: (Anna'nın birkaç şiirinde Hanımların evine verdiği adla) masum bir bedensellik ve sürekli mutluluk "Cennet"inde, mutlak bir bağlılık içinde, kültürle ve doğanın güzellikleriyle haşır neşir sürdürülen ortak yaşam.

Dönemin yazışma ve anıları birlikte bir aile oluşturmanın pek çok romantik dostun özlemi olduğunu göstermektedir. Bu aile sıradan heteroseksüel ilişkiden farklı olacaktır, çünkü iki kadın birbirlerinden hiç ayrılmayacak, kendilerini hep bir diğerine adayacaklardır; aşkları dışında hiç bir hesaba dayanmayan içten bir ilişkileri olacaktır. Aile evinde heteroseksüel evliliğin başarısızlığını gören

Mary Wollstonecraft da, gençliğinden başlayarak bir diğer kadınla kalıcı bir ilişki özlemi içinde olmuştu. 1773 yılında ilk romantik dostu Jane Arden'ın sadakatsizliği nedeniyle ilişkilerinin sona ermekte olduğunu hissettiğinde, ona şunları yazmıştı: "Aşk ve kıskançlık ikizdir... C_'nin senin aşkında bana rakip olması düşüncesine dayanamazdım." Duyduğu düş kırıklığını ve aldatılma hissini Jane belki anlamaz diye, Mary mektubuna o günlerde yazılmış bir makaleyi de ekledi. Yazıda dostluk şöyle tanımlanıyordu: "Çok ciddi ve kutsal bir birliktir bu ve gerçek sevgi ve saygının bütün gerekleri yerine getirilerek kanıtlanır -Böyle bir birlik içindeki çiftin mutluluğu tarif edilemez."[271] Mary bir süre sonra, bu makalede tanımlanan ideale uygun ve ilk aşkının tersine kalıcı olacağını umduğu bir başka romantik dostluk kurdu. Jane'e, Fanny Blood için "dünya bir yana, o bir yana sevdiğim dostum" diye yazarken sevinçliydi.[272]

Mary'nin Fanny'ye aşkı bir tepki olarak başlamış olabilir, ama çok geçmeden serpilip gelişti ve güçlendi. Mary'nin ikinci çocuğunun (Mary Shelley) babası ve Mary'nin ölümünden önce kısa bir süre için onun kocası olan sosyal felsefeci William Godwin, kadının Fanny'ye ilk karşılaştığı anda aşık olduğunu söylemektedir. "Görüşme bitmeden," diye yazar Godwin, Mary "yüreğinde ebedi dostluk yeminleri ediyordu."[273] İki kadın ayrılmaz dost oldular. Mary, Fanny'de gözlediği yeteneklere değer veriyor ve kendi yaşadıklarından çok farklı olmadığı için onun aile sorunlarını anlayabiliyordu. Ancak çok geçmeden Mary'nin başarıları, Fanny'ninkileri aştı, ilişkilerinde başı çeken ve aşık rolüne o geçti; Fanny ise pasif biçimde ondan ilgi bekler oldu.

Mary'nin hiç bir işte dikiş tutturamayan babası aileyi Galler'e götürdüğünde, bir yılı aşkın bir süre ayrı kaldılar. Bu süre içinde Mary'nin tek düşüncesi Fanny ile sürekli birlikte yaşamaktı. Jane'e, bu kez tüm içtenliğiyle, "İnsanın göğsünde huzur olduğunda,

güller açar, Fanny'mle birlikte yaşama düşüncesi yüreğimi ısıtıyor onu ne kadar sevdiğimi bilemezsin," diye yazıyordu. Ardından "bütün zamanımı onunla geçirme kararımı engelleyebilecek" her şeyden vazgeçtiğini söylüyor, "birçok nedenle ... evlilik bağına karşı" olduğu için bir erkekle evlenmeyip, ebediyen Fanny ile kalacağını ima ediyordu.[274]

Mary 1780 yılında, yirmi bir yaşındayken, Londra'nın güneyinde Walham Green'de Blood ailesiyle birlikte yaşamaya başladı ve iki yıl boyunca Fanny'nin ailesini borçtan ve yoksulluktan kurtarmak için sürekli uğraştı. Mary sonunda, Fanny ile birlikte artık Blood'ların evinden ayrılıp başbaşa yaşayabilecek durumda oldukları kanısına vardı. Oturacakları yeri bulma işini kendine görev edindi. Godwin *Memoirs* 'da onun bu işe "sonsuz çaba harcadığını" söyler. Ardından Fanny'ye, "evin hazır olduğunu ve kendisini karşılamak üzere orada bulunacağını" bildiren bir pusula gönderdi. Ama Fanny'nin yanıtı "ailesini terk etmesinin önündeki engellerin bir listesinden" ibaret oldu; "bunları daha önce düşünmemişti, ama şimdi çok önemli olduklarını farkediyordu."[275] Mary buna rağmen 1783 yılına kadar birlikte yaşama hayalini gerçekleştirme çabasını sürdürdü ve sonunda, o sırada verem olduğu artık gözle görülebilen Fanny'yi onunla birlikte bir okul açmaya ikna etti. Islington'daki ilk girişimleri başarısız kaldı, ama Newington Green'de ikinci girişimlerinde biraz daha başarı sağladılar. Ancak proje kısa ömürlü oldu. Mary artık Fanny'nin romantik dostluğa adanmış bir yaşam için gerekli manevi ve fiziksel güce sahip olmadığını kavramıştı.

Godwin, Mary'nin Fanny'de tedirgin edici düzeyde ve "hastalıklı bir yumuşak başlılık" gözlediğini ve onun bağımsız bir yaşamın yıpratıcı yönlerini kaldıramayacağını kavradığını, bu nedenle de "Fanny'ye o sırada Portekiz'de yaşayan Hugh Skeys'in evlenme teklifini kabul etmesini önerdiğini", "Fanny'nin hastalığına bu

ülkenin iyi geleceğini umduğunu" söylemektedir. Godwin, Fanny'nin ancak Mary önerdiği için Skeys ile evlendiğinden kuşku duymaz, ama daha sonra onun yaşam öyküsünü yazanlar, belki de Mary'nin *Mary: A Fiction** adlı kitabındaki Ann tiplemesinden gereksiz yere etkilenerek, Fanny'nin yıllardır Skeys için yanıp tutuştuğunu öne sürerler.[276] Gerçek ne olursa olsun, Mary Fanny'nin, bir başkasını daha çok sevdiğinden değil, Mary arkadaşının güçsüzlüğüne alınıp, bir yandan da onun hastalığından endişe duyarak bu evliliği istediği için evlendiğini düşünür (ya da düşünmek ister ve olayı Godwin'e böyle anlatmıştır). İki kadının ilişkisi Fanny'nin evlenerek Portekiz'e gitmesiyle tümüyle sona ermedi. Fanny 1785 yılı sonlarında doğum yapacağı zaman, Mary ona yardımcı olmak üzere Lizbon'a gitti. Fanny 29 Kasım 1785'te Mary'nin kollarında öldü; doğurduğu çocuk da yaşamadı.

Godwin, Mary'nin Fanny'yi "yıllarca düşüncelerini meşgul eden ana tutku olacak kadar ateşli" bir aşkla sevdiğini yazar ve Fanny'yi "Mary'nin sevgisinin nesnesi olarak seçtiği kişi" diye adlandırır.[277] Büyük olasılıkla da Mary'nin kendisine anlattıklarından kalkınarak, bu ilişkinin onu ömür boyu etkilediğini söyler. Godwin, bunun Mary'nin kişiliğini biçimlendirdiğine inanır. Gençlik tutkusunda başarısızlığa uğradığı, ilk sevgilisiyle ortak bir yaşam kuramadığı için, bütün girişimlerinin başarısızlığa uğrayacağı düşüncesine kapılmıştır.[278]

Mary kısa yaşamı boyunca bu ilk güçlü ilişkisini hiç unutamadı. İçinde Fanny'nin saçı olan bir madalyonu hiç boynundan çıkarmadı. 1794'te ilk çocuğuna "hayali aklından hiç silinmeyecek sevgili gençlik arkadaşının anısına" Fanny adını verdi.[279] 1796 yılında, Fanny öldükten onbir yıl sonra ve kendi ölümünden bir yıl önce, *Letters from Norway*** adlı kitabında, "beynimin her hücre-

* Mary: Bir Roman

** Norveç'ten Mektuplar

sinde hissettiğim ve artık bir daha göremeyeceğim bakışları" hâlâ anımsadığını yazdı; "Kara topraklar örtüldü sevgili bir dostun, gençlik arkadaşımın üzerine; ama o hâlâ benim yanımda ve çalılar arasında dolaşırken onun yumuşak sesinin cıvıldayışını duyuyorum."[280] Kendi yaşam öyküsüne dayanan romanı *Mary: A Fiction*'ın (1787) ana konusunu Fanny'ye karşı mutsuz aşkı oluşturur. Romanda Ann'in (Fanny) ölümünden sonra bir erkekle ilişkiye giren Mary, "Ann yaşasaydı, onun [Mary'nin] belki de hiç bir [erkeği] sevmeyeceğini" açıkça belirtir.

20.yüzyıl araştırmacılarının Mary Wollstonecraft'ın durumunda da, onun zamanında kesinlikle "caiz" görülen ve kocalarının hayatın gerçeklerinden biri saydıkları bir şeyi, yani kadınların başka kadınlara tutkulu sevgisini, kabul etmeyi reddetmelerine şaşmamak gerek. Mary'nin 1785 yılında, Fanny'nin evliliğinin ve ölümünün ardından, çok ciddi bir depresyon geçirdiğini ve Fanny'nin kardeşi George Blood'a yazdığı bir mektupta, "Bu huzursuz beynim zamanla bedenimi de yıpratacak.. yaşama sevincimi tümüyle yitirdim -artık ölüm kırık kalbimin tek umudu... bana sevdiğim her şeyin mezarı gibi göründüğü için Green'den [Fanny ile son birlikte yaşadığı ev] neredeyse nefret ediyorum,"[281] diye yakındığını öğrendiklerinde, çağdaş araştırmacıların şaşmaz tepkisi işin içinde ***bir erkek meselesi*** olduğudur. Onun yaşam öyküsünü yazanlardan biri, hem Fanny'nin sağlığının Green'de çok bozulduğunu belirtip, Mary'nin bu nedenle onu Skeys'le evlenmeye teşvik ettiğini kaydeder, hem de George Blood'a yazılan yukardaki mektuba değinip şu soruyu sorar: "Ne olmuştu [Mary'de depresyon yaratacak]? Onu birdenbire böyle bir umutsuzluğa sürükleyen şeyin babasının karşılaştığı güçlükler ya da Fanny ve George'a duyduğu özlem olmadığı kesindir."[282] Yazar sonra bu durumu, Mary'nin Rahip Joshua Waterhouse'a çılgınca aşık olmasına ve onun tarafından reddedilmesine bağlar.

Araştırmacı, savını kanıtlayacak somut bir delili olmadığını itiraf etmektedir, ama "böylesi bir umutsuzluğu yaratacak... çok ciddi bir şey" olması gerekir diye fikir yürütür -20. yüzyılda ise çok sevilen bir kadın dostun kaybı "çok ciddi" olarak algılanmaz. Mary'nin Fanny'nin ölümünden altı ay sonra George Blood'a yazdığı bir mektuptan alıntı yapar: "Zavallı kalbim hâlâ bencil bir üzüntüyle zonkluyor. Yürek, dostluk ve güven için yaratılmıştır - ama ne kadar sık yaralanıyor." Yaşam öyküsü yazarı bundan sonraki onaltı satırın daha sonra başka biri tarafından karalandığına dikkati çekerek, bunlarda Mary'nin Waterhouse'la ilişkisine değinmiş olduğunu öne sürüyor. "Her halde yazıyı sansürleyen, Mary'nin arkadaşının ölümüne ilişkin yakınmalarını gizlemek için bu zahmete girmemiştir, " diyor. Sansürcünün gizlemeye çalıştığı ancak Mary'nin bir erkeğe aşkı olabilirdi.[283] Ama Godwin'in Mary'nin diğer erkeklerle ve kendisiyle ilişkileri konusunda son derece içten davrandığı dikkate alındığında, düşünceli bir sansürcünün Mary'yi bir diğer gençlik macerasının utancından korumaya çalıştığı fikri pek inandırıcı gelmemektedir. Daha akla yakın bir açıklama, mektubun çok daha sonraki bir tarihte, 20.yüzyılın "lezbiyenliğe" nasıl bir yafta yakıştırdığını bilen ve Mary'yi bu suçlamadan kurtarmak isteyen birisi tarafından sansür edilmesidir. İleride göreceğimiz gibi, Martha Dickinson Bianchi aynı düşünceyle Emily Dickinson'un mektuplarına sansür uygulamıştı. Birçok çağdaş araştırmacının, inceledikleri kadının başka bir kadına sevgisinin reddedilemeyecek kanıtları karşısında ne kadar rahatsız oldukları, 1970'lerde Wollstonecraft'ın yaşam öyküsünü yazan birisi tarafından çok açıkça ifade edilmektedir. Bu yazar Mary'nin Fanny'ye bağlılığını tartışıp, bununla lezbiyenlik arasında dikkatle çizgi çektikten sonra, Mary'nin Waterhouse'la bir macera yaşadığı yolundaki eski iddiaları yeniden ortaya sürer: "Bu duygulara ve [Fanny'ye] aşk ilanlarına karşın, aslında Fanny'ye gizlice ihanet etmişti. Bunu ortaya çıkarmak insanı çok rahatlatıyor."[284]

Mary'nin yaşamının bu dönemine ilişkin bilgiler, 20.yüzyılda eşcinsellik korkusunun yarattığı endişeleri pek rahatlatıcı nitelikte değildir. Gerek davranışlarından, gerekse sonradan Godwin'e anlattıklarından, Fanny'yi tanıdığı süre içinde onunla bir evlilik kurmayı tam bir içtenlikle ve her şeyden fazla istediği görülebilir. Mary'nin bu amacına ulaşamaması, onun bu şiddetli depresyonuna ve Godwin'in de öne sürdüğü gibi yaşamının geri kalan döneminde hayata olumsuz bakmasına neden olmuştu.

18.yüzyılda yaşayan romantik dostların tutkuları ile "lezbiyenlik" arasında nasıl bir fark bulunmaktadır? Eğer lezbiyenliğin esas itibariyle cinsel bir olgu olduğuna inanırsak, hiç bir benzerlik bulamayız. Ama genellikle kendilerini lezbiyen olarak tanımlayan kadınlar, lezbiyenliğin her şeyden önce bir cinsel olgu olduğunu düşünmüyorlar. Romantik dostların istediği yaşamlarını birbirleriyle paylaşmak, bir diğerine sırlarını açmak, güvenmek ve dayanmak, her zaman birbirlerine destek vermeye hazır olmaktı. Kimi kez ilişkileri gergin ve çaba harcanmasını gerektiren duygusal ilişkilerin hepsinde olduğu gibi ikircimliydi. Hemen her zaman, sürekli birlikte yaşamayı düşlerlerdi. Bu açıdan ise, romantik dostlukla lezbiyenlik arasında pek fark gözükmemektedir.[285]

Ama 18.yüzyılın romantik dostları eğer 20.yüzyılda yaşasalardı, ilişkilerinde ne gibi "cinsel imalar" bulunduğunu bilinçli olarak düşünmek zorunda kalacaklardı. Freud öncesi dönemde olduğu gibi, bunları gözardı etmek artık mümkün olmayacaktı. Ayrıca, her şeyin söze dökülmediği 18.yüzyılın tersine, kadınlar arasındaki tutkuya toplumun yapıştırabileceği bir yafta olduğu bilgisinden kaçamayacaklardı. İlişkilerinin cinsel olasılıklarını kavradıktan sonra, ister böyle davransınlar, isterse davranmasınlar, duygusal açıdan bu biçimde yaftalanmaya katlanacak kadar güçlü olup olmadıklarını hesaplamak zorunda kalacaklardı. Birbirlerine bu düzeyde bir ilgi duyduklarını açıkça göstermeleri halinde ilişkilerine,

gerçekten cinsel olup olmadığına bakılmaksızın, "lezbiyen" damgası vurulabileceğinin bilincine varacaklardı. Bu yaftaya dayanamamaları durumunda, üstlerinde çok büyük bir "tedavi olma" baskısı hissedeceklerdi. Belki tedavi olamadıklarında da, kendi çağlarında soylu ve iyi diye düşünebildikleri aşklarından hiç farklı olmayan bu sevginin, çürümüş ve hastalıklı olduğu düşüncesini içselleştireceklerdi.

II. AYRIM

ONDOKUZUNCU YÜZYIL

A. Sevişen Dostlar

Bölüm 1. Cinselliksiz Kadın

1811 yılında İskoçya'da Edinburgh yakınlarındaki Drumsheugh kasabasında zengin kızları için bir yatılı okulda öğretmen olan Miss Marianne Woods ve Miss Jane Pirie, Dame Helen Cumming Gordon aleyhine bir hakaret davası açtılar. Torunu bu okula devam eden Dame Gordon iki kadının birbirleriyle "uygunsuz ve yasadışı davranışlarda" bulunduğu kanısına varmış ve okuldaki tüm kızların ailelerine kuşkularını aktarmıştı. Bunun sonucunda bütün öğrenciler okuldan alınmışlardı. İki kadın davada Dame Gordon'un suçlamalarında ne kastettiği hakkında hiç bir fikirleri olmadığını, ama kişiliklerine yönelik bu karalama nedeniyle yaşam boyu biriktirdikleri parayı ve geçim kaynaklarını yitirdiklerini öne sürüyorlardı.[286]

Dame Gordon'un ölen oğlu ile birlikte yaşadığı Hintli bir kadının tek çocuğu olan ve Hindistan'da doğan onaltı yaşındaki torunu yeni açılmış olan okula, sosyeteye tanıtımına hazırlanmak üzere gönderilmişti. Dame Gordon önce kızın bir meslek öğrenmesine niyetlenmiş, ama sonra belki de oğlunun ölümüne çok üzüldüğü,

dolayısıyla da onun çocuğuna karşı sorumluluk duyduğu için fikrini değiştirerek, kızın bir İngiliz kadınından doğmuş ve yasalara göre aile adını taşımaya hakkı olan bir torun gibi eğitilmesine karar vermişti.

Miss Cumming'in başlangıçta okulunu sevdiği, öğretmenlerinden hoşlandığı anlaşılmaktadır; ama, ara sıra küçük kusurlarına aşırı sert cezalar verilmesinden de yakınmıştı. Kız, okulun en yaşlı öğrencisi olduğu için, Miss Pirie ile birlikte yatıyordu. Yatakları, diğer kızlarla paylaştıkları yatakhane benzeri odada bulunuyordu ve 19.yüzyıl okullarındaki adete uygun olarak, bütün kızlar çifter çifter yatıyorlardı. Öğrencilerin geri kalan bölümü başka bir yatakhanede, Miss Woods ve onun yatak arkadaşı ikinci en yaşlı öğrenci olan Miss Munro ile birlikte yatıyordu.

Bir süre sonra Miss Cumming büyükannesine yatağında garip şeyler olduğu için uyuyamadığından şikayet etti: Miss Woods geceyarısı odalarına geliyor, Miss Pirie'nin tarafından yatağa giriyor, Miss Pirie'nin üstüne çıkıyor ve yatağı sallıyordu. Miss Cumming ara sıra aralarında geçen konuşmaları duymuştu:

"Yanlış yerdesin," dedi Miss Pirie bir gece.
"Biliyorum," diye yanıt verdi Miss Woods.
"Neden yapıyorsun o halde?"
"Eğlence olsun diye," dedi Miss Woods.

Bir başka gece Miss Pirie, Miss Woods'a "Oh, lütfen yap sevgilim," diye yalvarmıştı. Bir diğer gece de Miss Woods odadan çıkarken Miss Pirie'ye, "Sanırım seni iyi uyuyacak hale getirdim," demişti. Dame Gordon bu suçlamayı kadınlarla yüzyüze konuşmayı beklememiş, bütün kızların ailelerine çocuklarının okulda ciddi bir tehlike içinde olduklarını ve derhal buradan alınmaları gerektiğini duyurmuştu. Miss Monro'nun olayı doğrulaması, onun için yeterli kanıt olmuştu. Bu kıza göre de, Miss Pirie birkaç kez Miss

Munro'nun Miss Woods'la paylaştığı yatağa girmiş, Miss Woods'un üstüne çıkmış ve Miss Cumming gibi Miss Munro da uyuyamamıştı.

1819 yılında Lordlar Kamarası iki kadının lehine bir kararla davayı sonuçlandırdı ve böylece kadınlar Dame Gordon'dan maddi tazminat istemeye hak kazandılar. Kuşkusuz yargıçların bu karara varmalarının bir nedeni, okulda her istedikleri düzenlemeyi yapabilecek durumda olan kadınların, üçüncü kişilerin yanında bu biçimde davranmayı tercih ettikleri suçlamasını inandırıcı bulmamalarıydı. Kararda etkili olduğundan şüphe edilemeyecek bir diğer olgu da, kadınlar aleyhindeki tanıklık yapan asıl kişinin "renkli" ve gayrı meşru olması ve bir anlamda bu kadınların onun geleceğini ellerinde tutmalarıydı: Yargıçların mantığınca kız eğer okulda başarılı olamazsa, yeniden meslek öğrenmeye gönderileceğini sanmış, bu korkudan dolayı kadınlara içerleyip, onların otoritesinden kurtulmanın bir yolunu bulmaya çalışmıştı. Yargıçlar şehvet düşkünü Doğu'da yetişen Miss Cumming'in, bu suçlamanın İngiltere'de nasıl bir dehşet yaratacağının farkında olmadığını ve kadınların davranışlarından şikayet ettiğinde yalnızca kendisinin okuldan alınacağını ummuş olduğunu öne sürdüler.

Ama yargıçların kararını en çok etkileyen, aşağı sınıflar dışındaki kadınların cinsel yaratıklar olduğuna, salt doğurma amacıyla değil de kendi arzularını tatmin için, isteyerek cinsel faaliyetlere girişebileceklerine inanmak istememeleriydi. Güçlü cinsel içgüdüsü kadın üstünde baştan çıkarıcı bir etki yaratabilecek bir erkekle yasadışı cinsel faaliyete girişmeyen namuslu bir kadın, kendisi gibi aşırı bir cinsel dürtüsü olmayan bir başka kadınla bu işi hiç yapmazdı. Lord Gillies'in kararında belirttiği gibi: "Böyle bir olay ne İskoçya'da ne de İngiltere'de hiç görülmemiştir... Ben burada iddia edilen suçun var olduğunu sanmıyorum."[287]

Dame Gordon'un avukatları lezbiyenliğin varlığını kanıtlamak için dilekçelerinde, aralarında Lucian'ın "Dialogues of the Courtesans"ı da bulunan bir dizi tarihsel yapıttan alıntı yapmışlardı. Söz konusu yapıtta Leana, Clonarium'a kıyafet değiştirmiş bir erkek ya da hermafrodit olmayan bir kadınla, Lesbos'lu Megilla ile birlikte yaşadığını ve kadının kendisiyle sevişiğini itiraf eder. Clonarium, "Ne yapıyordu? Nasıl yapıyordu? Beni en çok ilgilendiren bu," diye sorduğunda ise, Leana şu yanıtı verir: "Ayrıntıları fazla sorma; pek hoş değil bunlar; gökyüzündeki Afrodit adına yemin ederim ki, sana bunları anlatamam."[288] Konuşma burada biter. Yargıçlardan birinin görüşüne göre, bir ahlâki çöküş döneminde yaşayan Lucian'ın bile böyle bir şeyin nasıl yapılacağını bilmemesi, kadınların o dönemlerde bile birbirleriyle cinsel ilişki kurmadıklarının kanıtıydı: Lucian'ın iki kadının yatakta ne yapabileceğini bilmemesinin nedeni, yapabilecekleri bir şey olmamasıydı.[289]

Woods ve Pirie'nin avukatları savunmalarını başlıca bu teze dayandırdılar. Her iki kadının da iyi karakterde kişiler olduğunu kanıtladıktan sonra, sordular: "Hem de böyle *iki* kişinin kesinlikle bilinmeyecek, hatta varlığı bile kuşkulu olacak kadar hayasız bir günahı işlemiş olmaları kesinlikle olanaksız değil midir?"[290] Bu sav, fiilen davanın sonucunu belirledi. Erkek cinsi dahil olmadan iki kişinin cinsel ilişkide bulunmaları mümkün müdür, diye soruyordu yargıçlardan biri; "Hokus pokusla, pençe göstererek cinayet işlenebilir mi?" Sonra bir alet olmadan, bu işin mümkün olmadığına karar veriyordu. "Kadının penetrasyonu gerçekleşmeden cinsel birleşme ya da tuhaf ve doğadışı bir şehvetin oyunla [yani, heteroseksüel ilişki taklit edilerek] ve uzun sohbetler, fısıldaşmalar sırasında [örn. "Yanlış yerdesin", vb.] tatmin edilmesi, bana [hokus pokusla işlenmiş cinayetle] aynı şey gibi geliyor -tıpkı, sohbet sırasında ve durup dururken ırzına geçildiği iddiasını andırıyor."[291]

İngiltere'deki erkeklerin çoğu gibi yargıçlar da kibar kadınlarda esas olarak cinsellik bulunmadığına inanmaya yatkın olduklarından, kadınların avukatlarının işi güç olmadı. Lord Meadowbank diğer yargıçlara, Hindistan'da bulunduğunu, kanısınca Miss Cumming'in cinsel konulara merakını o sefih Hintli dadılardan edinmiş olacağını söyledi. Bu kadınlar, İngiliz kadınlarının tersine, böylesi konularda açık saçık konuşmaya bayılırdılar -ama konuştukları hep hayaliydi ve neyin olanaklı, neyin olanaksız olduğunu bilmedikleri de çok açıktı.[292] Öte yandan Lord Boyle vahşiler arasında tribadizmin olanaksız olduğunu sanmıyordu, ama uygar İngiltere'de kesinlikle olamazdı: "Burada iddia edilen suç Doğu halkları arasında ne kadar yaygın olursa olsun, bu ülkede böyle bir suçlama şimdiye dek kayıtlara geçmemiştir," diye beyanda bulundu.[293] Lord Justice-Clerk Hope, daha renkli bir ifadeyle, "gökgürültüsünün "Tanrı Kralı Korusun" marşını çaldığını duyduğunu söyleyen birine" ne kadar inanırsa, iki kadına yöneltilen suçlamaya da o kadar inandığını belirtti. Hiç bir İngiliz kadını böyle bir şey yapamaz, dedi: "Bir fahişe bile Miss Cumming'in bu kadınlar için çizdiği tablodaki kadar ipini koparmış olamaz." Yargıç yakından tanıdığı kadınların namusundan emin olduğu için, kibar sınıftan bu iki kadının namusuna da inanıyordu: "Karımdan ne kadar kuşku duyuyorsam, davacılardan da o kadar kuşku duyuyorum."[294]

Torununun ifadesindeki bir ayrıntı, "yanlış yerde" olmaya ilişkin sözler, yargıçları Dame Gordon'a karşı daha da önyargılı yapmıştı. Kibar aileden hangi İngiliz kadını sodomiye, hem de lezbiyen sodomiye girişirdi? Lord Justice-Clerk Hope'un öfkeli konuşması gene diğer yargıçların duygularının bir özeti gibiydi: "*Yanlış yer* hakkındaki ifadenin, hem de karakter sahibi kadınlara ilişkin olarak, doğruluğuna inanmaktansa, Miss Cumming'in ve neredeyse Lady Cumming'in (Gordon) yalan tanıklıkta bulunduklarına inanmak eğilimindeyim. Bu sözler, Hıristiyan ahlâkının en ince

duygularıyla yoğrulmuş kadınlar için söylenmektedir... Bir kadınla sodomide bulunmak - iki kez doğadışı bir günah: Bu insanların bunu yaptığına inanılabilir mi? Burada karakter, üstelik böyle bir karakter hiç dikkate alınmayacak mıdır?"[295]

Woods ile Pirie'nin avukatları, kadınların kusursuz karakterde olduklarının saptanmasının belirleyici nitelikte olduğuna inandıklarından, onlarda dönemin tüm önemli ahlâki değerlerinin bulunduğunu söylüyorlardı: Kadınlar dindar, ciddi ve çalışkandılar, her şeyden önemlisi de kalıcı ve özverili bir dostluk kurma yeteneğine sahiptiler. İnsanın bütün içtenliğiyle kendini kadın dostluğuna adayabilmesi, onun ahlâki ciddiyetinin göstergesiydi. Bize bugün ne denli mantıksız gözükse de, avukatların Miss Woods ile Miss Pirie arasında soğuk bir iş ilişkisinden başka bir şey olmadığını iddia etmesi, ters tepen bir savunma olacaktı. Avukatlar kadınların birbirlerini güçlü, tartışılmayacak kadar derin bir aşkla sevdiklerini kanıtlamaya giriştiler, çünkü yargıçların (yüceltici bir şey olan) böyle büyük bir aşkın, (utanç verici bir şey olan) seks şeytanının araya girmesine izin vermeyeceğini anlayacaklarını biliyorlardı. Avukatların bu kadınların "saflığı"na kanıt olarak sundukları bir mektup, 20.yüzyılda iki kadının birbirlerini sevdiklerine ve büyük olasılıkla seviştiklerine kanıt olarak Dame Gordon'un avukatlarınca kullanılabilirdi. Anlaşıldığı kadarıyla Miss Woods ile Miss Pirie sık sık, en çok da Marianne'in okulun idaresine yardımcı olan halası Mrs.Woods ve okulun parasal işleri konusunda, kavga ediyorlardı. Bir seferinde böyle bir tartışmadan sonra Miss Pirie üzüntüsünü bir kadın arkadaşına açmış ve Marianne hakkında şunları yazmıştı:

> ...dostumun *bana* olan sevgisine inancımı sarsacak koşullar ortaya çıktı. Ben *onu* her zaman kendi ruhum gibi sevdim; onun içtenliğine olan güvenime böyle acımasız bir darbe ininceye kadar, onu daha mutlu etmek için seve seve hayatımı verirdim.

Kendimi kuşkulara kaptırdığımda, anlatılmaz bir kedere düşüyorum... Ne yapmalıyım? Düşmanım olduğunu açıklasa bile sevgimi *asla* yenemem. Onu sekiz yıldır içten ve güçlü duygularla seviyorum ve onu bir erdem örneği olarak görmeye alıştırdım beynimi. Eğer onu büyük ve yüce bir zekâya yakışmayan şeylerin çok üstünde göremezsem, bu dünyada bana düşenin acı çekmek olacağını hissediyorum. Duygularımı bilirsin, bana tavsiyelerinle yardımcı ol, sık sık kalbimi büken bu kederi hafifletmek için bana bir uyuşturucu ver, ne olur. Bu saçmalıklar için beni affet. Uygun olduğu bir zaman seni görmeme izin ver...[296]

Kadınların avukatları onların iffetine bir diğer örnek olarak Miss Pirie'nin Miss Woods'a bir İncil armağan etmesini gösterdiler ve delillerinin arasına, Miss Pirie'nin kitaba yazdığı, ve bizim bugün ister eşcinsel, isterse heteroseksüel bir aşığın aşk ilanı olarak değerlendireceğimiz, şu ithafı da kattılar:

Her koşulda insana teselli veren bu kitabı kabul et sevgilim; ve en sevgili *dünyevi* dostum, bunu her açtığında seninkine sahip olabilmek için Tanrınınki dışında tüm dostluklardan vaz geçmeye hazır olan kadını düşün. Her zaman seninim...[297]

Woods ve Pirie davası ciddi bir ikileme işaret etmektedir: 19.yüzyılın büyük bölümünde İngiltere ve Amerika'da seks namuslu kadınların ilgi duymadığı, kocalarını memnun etmek ve doğurmak dışında pek girişmediği bir faaliyet olarak sayıldığı için,[298] başka açılardan saygın bir kadının ne doğum, ne de bir kocayı hoş tutmak amacını taşımayan bir cinsel faaliyete girişebileceğine toplumun aklı pek yatmıyordu. Kadın kadına sevişmeyi istemeleri olası görülmediği için de kadınların sevgi ifade ve gösterilerine göz yumuluyordu. Ama bu özgürlük, toplumda kadınlar

arasında cinsel olasılıklar konusundaki bilgi ve bilgiçliğin yaygınlaşmasıyla daraldı. 20.yüzyılda hiç bir yargıç, 19.yüzyıl başlarında Lord Justice-Clerk Hope gibi, " bu ülkede kadınların bilinen alışkanlıklarına göre, bir kadının diğer bir kadınla aynı yatağa girmesinde ahlâksız hiç bir yan yoktur,"[299] diye beyanda bulunmayacaktı.

19.yüzyılın kadınlara bu bakışını kavrayan avukatları, Miss Pirie ile Miss Woods'un birlikte yatağa girmediklerini, kucaklaşmadıklarını kanıtlamaya hiç kalkışmamışlardı. Tersine, aynı yatakta yatan bir erkekle bir kadın durumunda cinsel birleşme kuşkusu olabileceğine, hatta geçerli bir neden olmadan birlikte yatan iki erkek için bile "çoğu kez doğa dışı bir niyet çıkarımında bulunulabileceğini" savundular. Ama, dediler, "bir kadınla aynı yatağı paylaşan bir kadın için böyle bir çıkarım olası bile değildir. Bu, doğanın ve günümüz toplumunun bir gereğidir. Bir kadının başka bir kadını kucaklamasından hiç bir anlam çıkarılamaz."[300]

Bu davranıştan bir anlam çıkacağını kabul etmek, dönemin kadınlara ilişkin en güçlü inançlarına gölge düşürecekti. Toplumun temel taşlarına, kadınların cinsel arzularına ilişkin bir sorunu gündeme getirecekti. Burada söz konusu olan yalnız iki kadının değil, tüm saygın İngiliz kadınlarının temiz adıydı. Eğer geçmişi temiz, iyi bir Hıristiyan eğitimi almış, takdir edilecek başarılar göstermiş bu iki İngiliz kadını kaba cinsel içgüdülere boyun eğmişlerse, Lord Justice-Clerk Hope'un karısında benzeri dürtüler olmadığı ne malumdu? Lord Meadowbank burada tüm halkın çıkarlarının tehdit altında olduğunu söylüyordu: "Çünkü aile ilişkilerinin erdemi, rahatlığı ve özgürlüğü esas olarak kadınların davranışlarındaki saflığa, bu da bu konudaki adetlerin şimdiye kadar olduğu gibi -kuşkudan uzak- kalmasına bağlıdır."[301]

Lordlar Kamarası iki kadının davranışlarında kuşkulu hiç bir yan görmedi ve onların yakınlık kurma haklarını -hatta *zorunluluk-*

larını- onayladı. Arkadaşına şefkatli duygular gösteremeyen, onunla derin bir samimiyet kuramayan bir kadında temel insancıl bir bileşen eksikti. Lord Gillies kendilerini, "ne zaman iki kadın arasında bir yakınlık kurulsa ve bu yakınlık gelişip dostluğa dönüşse, ne zaman aynı yatağı paylaşmaya kalksalar, bunun bir suç kanıtı oluşturacağına" ikna etmeye kalkışan Dame Gordon'un avukatlarından şikayet ediyordu. Eğer durum böyleyse, diyordu, "İskoçya'nın neresinde masum bir kadın vardır -eğer sayın Lordlarım o kadını tanıyorlarsa, ben tanımıyorum. Dileğim, yakınlıkları gelişip dostluğa dönüşmeyen, dostluğu da gerekli olduğu zaman bile arkadaşıyla aynı yatakta uyumasına izin vermeyen bir kadını hiç tanımamakttır."[302] Kadınların avukatları onların birlikte yatmalarının şu ya da bu nedenle gerekli olduğunu ima bile etmemişlerdi, ama yargıçlardan birinin bu ve tüm diğer kadın dostluklarının saflığı konusundaki görüşleriyle tutarlı olabilmek için olaya ilişkin çözümlemesini bu biçimde süslemesi, diğer yargıçların da bunu düzeltmemesi ilginçtir.

Woods ve Pirie davasının, genelde Londra ya da Paris kadar sofistike olmayan Edinburgh'da geçtiği doğrudur, ama 1811 yılı dolayında kozmopoliten merkezlerin çoğunda da bu iki saygın İskoç kadına yöneltilene benzer bir lezbiyenlik suçlaması büyük olasılıkla fazla ciddiye alınmayacaktı. Eğer kadınlar tiyatro oyuncusu, fahişe ya da yozlaşmış aristokrasiden olsalardı, her türlü sefahata yatkınlıkları anlaşılır bir şey olabilirdi. Ama onlar, büyük duygu kapasitesine sahip (ki bu da ince duyguların bir göstergesiydi) ve sağlam orta sınıf ailelerden öğretmenlerdi.

Aynı-cins aşkına yönelik bu saflık, İskoçya'da bile, erkek eşcinselliğini kapsamıyordu. Woods ve Pirie davasının yapıldığı dönemlerde eşcinsellik nedeniyle ceza gören, hepsi de saygın ailelerden, en az dört İskoçyalı erkek olmuştu.[303] Londra'da 1810 yılında, yani Woods ve Pirie davasından bir yıl önce, eşcinsel ilişkileri

nedeniyle iki erkek ölüme mahkum olmuş, yedisi ise hapse atılmıştı.[304] Bu sonunculardan altısı ayrıca boyundurukta teşhir edilmiş, burada binlerce izleyicinin attığı kedi leşleri, çamur ve dışkı altında neredeyse gömülü kalmışlardı. Woods ve Pirie davası konusunda Edinburgh gazetelerinin tam sessizliğine karşın, erkeklerin suç ve cezaları Londra basınında büyük bir zevkle tüm ayrıntılarına kadar aktarılmıştı.[305]

Erkek bakış açısından, Woods ve Pirie gibi kadınların cinselliklerini kabaca teşhir edeceklerine inanılmazdı, çünkü onların cinsel arzuları bile yoktu; bir erkeğin başlatmadığı, bağımsız bir dürtü gerektiren bir cinsel faaliyeti düşünmek mümkün değildi. 18.yüzyılda iyi bir kadının cinsel açıdan uyuşuk olduğuna inanılırdı, 19.yüzyılda bu düşünce daha da kuvvetle savunuldu. Özellikle de orta sınıfının etkisinin arttığı İngiltere gibi ülkelerde,[306] kadın cinselliğine sonradan (Kraliçe Victoria bu görüşü yarattığı için değil, bu yaklaşımın doruğa ulaştığı zamanda hüküm sürdüğü için) "Viktoryen" diye adlandırdığımız bu bakış, dönemin simgesi haline geldi. Bu bakış açısından herhangi bir sapma orta sınıf "ahlâk"ına karşı bilinçli, doğrudan (çoğu kez şiddet içeren) bir tepkiydi.

Eğer erkekler lezbiyenliği yalnızca kadınlar arasında seks olarak tanımlarlarsa, namuslu insanlar arasında hiç lezbiyenle karşılaşmadıklarına inanabilirlerdi. Peki, iki kadın arasındaki düşkünlük ya da sevgi, hatta tüm diğer ilişkileri dışlayan bir bağlantı neydi acaba? Aynı yüzyılın daha geç bir döneminde Alfred Douglas'ın erkek eşcinselliğine ilişkin olarak söylediği gibi, adını dile getirmeye cesaret edemeyen aşk değildi bu. Adı olmayan aşktı; belki, "romantik dostluk" gibi duygusal bir ilişkiydi - ilişkinin yoğunluğu "dostluk" terimini yanlış ve yanıltıcı kılsa bile.

Yaşamının çoğunu Paris'te geçiren ve bir süre Londra'da çalışan 19.yüzyıl Fransız yazarı ve reformcusu Flora Tristan gibi çok kültürlü kişiler bile kadınlar arasındaki tutkulu aşka bir ad koyamı-

yorlardı. 1839'da Flora, Olympe adlı bir kadına şunu yazıyordu: "Uzun bir süredir kendimi bir kadına tutkuyla sevdirmek istiyorum - Bilsen, bir kadın tarafından sevilebilmek için ne kadar isterdim erkek olmayı! Artık hiç bir erkeğin aşkının beni tatmin edemeyeceği bir noktaya geldiğimi hissediyorum, sevgili Olympe - acaba bir kadınınki edebilir mi?.. Kadının yüreğinde, hayal gücünde öylesine büyük gücü, ruhunda öylesine çok kaynağı var ki." Ama Tristan bu özlemlerine ve Olympe'le açık flörtüne karşın, onu tutkuyla sevecek bir kadını hiç bulamayacağına inanıyordu, çünkü "aynı cinsten iki insan arasında o duyusal çekim olamaz"dı.[307] Flora ile Olympe arasındaki çekime karşın (Olympe ona kendisini "zevkten titrettiğini", hipnotize ettiğini ve çok büyük hazza ulaştırdığını ve Flora'ya aşık olduğunu yazıyordu), iki kadın da duygularının varlığını yadsımak üzere eğitilmişlerdi. "Duyusal çekimi" yaşıyor olamazlardı, çünkü bu çekim "aynı cinsten iki insan arasında" olamazdı.

19.yüzyılın ilk yarısında kozmopolitan bir Fransız kadını kendisinin ve bir başka kadının duygularını göz ardı edebiliyorsa, kamuoyunun kadınlar arası aşkın olasılıkları konusunda hiç bir fikri olmadığına emin olabiliriz. Göründüğü kadarıyla gerek Viktorya dönemi İngiltere'sinde, gerekse Fransa'da bu olasılıkların farkında olan pek az insan vardı ve lezbiyen cinsellik konusunda bir şeyler bilenlerin -ya da bildiğini sananların- bazıları da, bu bilginin yaygınlaşmasını önlemenin kamu çıkarına olduğuna inanıyordu. Bu nedenle İngiliz eleştirmen John Morley *Saturday Review* dergisinde Swinburne'in 1866'lı tarihli yapıtı *Poems and Ballads*'ı* bombardımana tutuyordu. Morley öfkeyle, "Elimizdeki kitabın tek olumlu yanı, 'Anactoria' [bu şiirde Safo oynak bir kadın sevgilisinden yakınır] gibi bir parçanın, 'Hermaphroditus'un ateşli budalalığının ve adı konulmamış, iğrenç daha pek çok şeyin çoğu insan ta-

* Şiirler ve Baladlar

rafından anlaşılamayacak olmasıdır," diye yazıyordu.[308] Eleştirisi özünde, genç kadınların bilmemeleri gerekeni öğrenmelerini önlemek için böylesi konuların adsız ve üstü örtülü kalması çağrısında yoğunlaşıyordu.

Amerika'da 1890'ların sonunda bile, kadınların aynı-cins aşkının olasılıkları hakkında çok sınırlı bilgi vardı. Tıp doktoru Allan McLane Hamilton 1896 yılında, "oldukça yakın zamanlara kadar iki kadının yakın ilişkisinde uygunsuz bir şey olabileceğine ilişkin en küçük ima bile, böyle bir görüşü getirenin şiddetli ve kalıcı eleştirilere hedef olmasına neden olmaktaydı," diye yazmaktadır. Doktor, birkaç yıl önce, bu tür "zihinsel sapıklığın bilincinde olunmadığı" bir dönemde kendisine gelen bir lezbiyenlik "vaka"sını anlatır. Hamilton'a göre lezbiyenlik hakkındaki yeni bilgilerin kaynağı, özellikle Théophile Gautier'nin (İngilizceye de çevrilen ve Amerika'da 1890 yılında yayınlanan) *Mademoiselle de Maupin* adlı yapıtı ve dönemin diğer Fransız ve Alman romanlarıdır. Ama kadınlar arasında seks konusunda "her şeyi bilen" bu doktor Woods ve Pirie davasında yargıçlara danışmanlık yapsaydı, kadınların suçlu bulunacağı gene de kuşkuludur. Hamilton'un yazdığına göre bir lezbiyen "genelde erkeksi tiptedir, erkek 'özellikleri'nden hiç birini göstermese bile, bir pelvis bozukluğu çekmektedir, çok az adet görür ve şu ya da bu ölçüde isterik ya da akıl hastasıdır."[309] Woods ve Pirie'nin ikisi de erkeksi olmadıklarına, adet sorunlarından söz etmediklerine ve delilikle suçlanmadıklarına göre, yatakta birbirleriyle oynaşıyor olamazlardı.

Lezbiyenliğin ilk kez Almanya'da "tıbbi bir sorun" olarak nitelenmesine ve yüzyılın sonuna gelindiğinde bu konuda sayısız kitap yazılmış olmasına karşın, Alman yazarların çoğunlukla kadınlar arasındaki aşkın içerdiği olasılıkları Amerikalı doktordan daha iyi kavradıkları ya da daha doğru bilgilere sahip oldukları söylenemez. Almanya'da halk arasında ise aynı kafa karışıklığı vardı: İyi

kadınlarda seks güdüsü bulunmaz, dolayısıyla da aralarında cinsel bir ilişki olamazdı. Yeni tıbbi "bilgiler" anormal -yani, erkeksi ya da isterik- kadınların alışılmamış cinsel uygulamalarda bulunabileceklerini açıklıyorlardı; peki, ya normal görünüşlü, sağlıklı kadınlar ne olacaktı? 1900'e gelindiğinde, Alman Elisabeth Dauthendey'in *Yeni Kadına ve Onun Aşkına Dair: Olgun Beyinler için bir Kitap* (1900) adlı yapıtında dramatik biçimde sergilendiği gibi, militan "Yeni Kadın"ın kendini giderek daha çok diğer kadınlara adaması, kafa karışıklığını daha da artırdı. Kitapta Yeni Kadınlardan biri olan ana karakter Lenore, erkekler henüz kadınlar kadar evrimleşemedikleri için bir erkekle ilişki kurmayı reddeder. "Safoculların kirli asılmalarına" yüz vermez, ama Yvette'e aşık olur. Romanın kritik bir sahnesinde iki kadın şöyle gösterilmektedir:

> Derin, cennet gibi bir mutluluğun sessiz heyecanı içinde, tek söz söylemeden yattık birbirimizin kollarında.
>
> Nabızlarımız hızlanıyor, nefesimiz o sevgili adı söylemeye ancak yetiyordu.
>
> "Lenore"-
>
> "Yvette"-

Yazar bu aşkın Safoculların aşkından ne farkı olduğunu açıklamamaktadır, ama belli ki tutkularının yönelimi, bağlantılarının türü ne olursa olsun, sağlıklı ve normal görünüşte bir kadının "Safocu" ya da "lezbiyen" olarak adlandırılamayacağı inancındadır.

Görüldüğü gibi yüzyılın sonuna varıldığında bile, sofistike görünen bir çok yazar namuslu, sağlıklı kadınlar arasındaki aşkın cinsel olasılıklarını henüz kabul etmiş değildi; sağlıklı kadınlarda cinsellik olmazdı. Cinsel doyumun herhangi bir biçimiyle ilgilenip ilgilenmedikleri bile kuşkuluyken, bir erkek girişimci olmadan cinsel ifade aramaları ancak gökgürültüsünün "Tanrı Kralı Korusun"u çaldığı iddiası kadar inandırıcı olabilirdi.

Bölüm 2. Kardeş Ruhlar

19.yüzyılda kadınlar erkeklerden daha da uzaklaşırken, her iki taraf da kendi ve giderek farklılaşan değer sistemlerini geliştirmeyi sürdürdüler. Erkekler eylem ve düşünce yeteneğini tümüyle kendi öncelikleri olarak kabul ettirmeye çalışırken, kadınları yalnızca duyarlık alanıyla sınırladılar. Kadınlar bundan olabildiğince yararlandılar: Salt sahip olmalarına izin verilen değerleri içselleştirdiler ve daha sonra verilen adıyla Gerçek Kadınlık Kültünü geliştirdiler.[310] Manevi yaşamın, ahlâki temizliğin, duygunun önemi arttı. Ama bu değerleri kiminle paylaşabilirlerdi ki?

Amerika ve İngiltere'de 19.yüzyılın ikinci yarısında, kadınlar dünyadan daha fazla şey talep etmeye başladıkça, onlara daha geniş bir alan vermek istemeyen erkeklere karşı birleşmek için gerekçeleri de çoğaldı. Edebiyatta kadınların ilişkileri konusunda yazan erkekler, hâlâ 18.yüzyıl yazınına egemen olan duygusal manzarayı görme eğilimindeydiler: Birbirini manevi olarak yücelten, ama son tahlilde, bu bağımlılık onlara ister mutluluk, isterse keder getirsin, tümüyle erkeklere bağımlı iki tatlı kadın. Gözden kaçırdıklarıysa, kadın ilişkilerinin bir kadını entellektüel yönden beslediği ve dünyadan daha fazla şey almak için mücadeleye girişecek kadar güçlendirdiğiydi. Öte yandan ne onlar, ne de kadınların kendileri, böylesi duygusal, hatta fiziksel yakınlığın, en azından 20.yüzyıldaki tanımıyla, "lezbiyen" olduğundan kuşkulanmıyorlardı.

Özellikle de geniş orta sınıflarda, erkekler ve kadınlar farklı dünyalarda yaşadıklarından, kendilerini neredeyse ayrı türler olarak görüyorlardı. Erkekler bir kadının mantıklı bir düşünceye sahip olamayacaklarına inanıyorlardı; en iyi durumda kadın yüreğin alanına giren bölgede yaşar, İngiliz yazar Coventry Patmore'un 19.yüzyıl ortasında yazdığı şiirde verdiği adla "Evin Meleği" olabilirdi. Ama ne olursa olsun erkek değildi, dolayısıyla da erkek ka-

dar insan değildi. Tennyson'un "Locksley Hall" (1842) adlı şiirinin kahramanının şu sözlerini büyük olasılıkla pek çok erkek yankılıyordu: "Doğa onlara sığ bir zekâda, hareket körlüğü verdi; kadın erkeğe göre ikincildir."

Erkekler kadınları Simone de Beauvoir'ın deyimiyle "Öteki" olarak görüyorlar, bu nedenle onlara gerçek insanlarda, yani erkeklerde bulunmayan (kimi kez yararlı, kimi kez tehlikeli) büyüsel özellikler yakıştırabiliyorlardı. Örneğin, frengili bir adamın bir bakirenin ırzına geçerse iyileşebileceğine inanılırdı.[311] Bu saçmalık, halk inanışlarıyla sınırlı değildi. Örneğin, 1878 yılında *British Medical Journal*'a* mektup yazanlar arasındaki, adet gören kadınlarca tütsülen jambonun bozulup bozulmayacağına ilişkin ciddi tartışma birkaç sayı boyunca sürmüştü. Tartışmaya katılan birkaç doktor, bozulacağı görüşündeydiler.

Kadınların insandan farklı yaratıklar olduğu doğrultusundaki görüşler İngiltere'ye özgü değildi. G.J.Barker-Benfield 19.yüzyılda Amerika'da erkeklerle kadınlar arasındaki yabancılaşmanın İngiltere'den de beter olduğunu kanıtlar, çünkü orada bunun erkeklerin kafasında güncel ve pratik bir amacı da vardır: Kadın yumuşaklığı ve baştan çıkarıcılığıyla Amerikan erkeğini "zenginlik hevesi"nden uzaklaştırmamalıdır. Erkeğin başarılı olabilmesi için "seksin üstünde" olması gerekir. Ateşli maddi tutkularını gerçekleştirebilmek için diğer erkeklerin yardımına gerek duyduğundan, baba ile oğul ve genel olarak erkekle erkek arasındaki bağlar güçlendirildi.[312] Erkekçe "kas değerleri" ve "mantıksal değerler" beslenerek kadınlar dışlandı. Doğal olarak bu durumun öbür yüzü ise, anne ile kız, kadınla kadının da, erkeklerin yönetimindeki toplum onlara pek başka bir şey bırakmadığından esas olarak "kalp değerleri"ne dayalı daha güçlü bağlar oluşturmaları oldu.

---

* İngiliz Tıp Dergisi

Geçmiş yüzyıllarda yaşamsal nitelikte görülen kadının iffeti, 19.yüzyıl Amerika'sında daha da büyük önem kazandı, çünkü iffetsiz bir kadın erkeği o yüce hedefinden saptırabilirdi. Bu nedenle 1808 yılında bir yazar genç erkekleri evlenmek istedikleri kadına cinsel olarak yanaşıp, onun erdemini denemeleri için uyarıyordu. Eğer kız "kendine yakışan bir nefret"le tepki göstermezse, düzgün birisi değildi ve iyi bir eş olamazdı.[313] Kadınlara böylece tüm heteroseksüel dürtülerini yadsımaları öğretiliyordu. Aynı ders çoğu kez yalnızca evlilik dışında değil, evlilik içinde güçlü cinsel istek için de yineleniyordu. 19.yüzyıl ortalarında bir dizi yetkili kişi yasal evlilikte bile aşırı cinsel ilişkinin erkekte "genel bir halsizlik, güçsüzlük ve sırtta sakatlık", ayrıca da "sayısız hastalığa" yatkınlık yarattığı uyarısında bulunuyordu. Kadında ise "rahimde iltihaplanmaya, ülsere, akıntıya, adet bozukluklarına, düşüklere, kısırlığa, ayrıca takatten düşmeye, isteriye ve sonsuz sayıda asabi ve diğer hastalıklara" neden oluyordu.[314] Fazla heteroseksüel ilişki hem toplumsal konum hem de sağlık açısından tehlikeli ilan edildiğine göre, *Plain Talk on Avoided Subjects** (1882) adlı kitabın yazarına inanmamak için bir neden yoktur. Yazara göre sık sık zifaf gecesinin genç bir kadının duyarlılığında şok etkisi yarattığı görülmektedir; öyle ki "kadın yıllarca kendine gelememekte" ve çoğu zaman kadında heteroseksüelliğe karşı "köklü bir antipati oluşmaktadır."[315]

Kadınlar erkeklere karşı açık olmamaları gerektiğini anlıyorlardı. Evlenmeden önce sevilen bir nişanlıya bile heteroseksüel duygularını göstermemeli, evlendikten sonra da kendilerini çok sıkı tutmalıydılar, yoksa ciddi hastalık tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardı. Etkin doğum kontrolü bulunmayan ve doğumun yüksek rizikolar içerdiği bir dönemde, heteroseksüel ilişkinin yaşamlarını tehlikeye atmak anlamına gelebileceğini de biliyorlardı. Bir erkeğe

* Kaçınılan Konularda Açık Sohbet

aşık olmak acı, yük ve muhtemelen ölüm demekti. Nancy Cott'un "tutkusuzluk" diye adlandırdığı durum, sıkı sıkıya yerleştiriliyordu beyinlerine.[316] Orta ve üst sınıf kadınları erkeklerden yalnızca günlük işlerinde değil, manevi ve boş zamanlar ilgilerinde de ayrıldıkları için,[317] çocuk büyütmenin pratik gereksinimleri dışında cinsleri birbirine bağlayacak çok az şey vardı. Ama kadın diğer kadınlarla aynı dünyada yaşıyordu, onlara güvenebilirdi ve kendini dizginlemesi gerekmezdi. Duyarlılıklarını, yüreğini -erkeksi erkeklerin "mantık" uğruna bastırmak zorunda olduğu tüm duyguları- bir diğer kadınla paylaşabilirdi. Üstelik aralarında gelişecek hisler ne denli güçlü olursa olsun, bu durumun cinsellik şeytanının işi olduğu söylenemezdi, çünkü kadınlarda cinsellik olmadığı varsayılıyordu. Bunu rahatça ruhsal bir coşku olarak görebilirlerdi. Kadınlara bir erkek karşısında kullanmaları öğretilen o tutkusuzluk kalkanı, başka bir kadının karşısında, iffetini, adım ve sağlığını yitirmek korkusu olmadan indirilebilirdi. Erkekler de başka erkeklerle güçlü dostluklar oluşturmaya yüreklendiriliyorlardı. Thoreau 19.yüzyıl ortalarında *Friendship** başlıklı makalesinde, "cinsler arasında"kine göre "aynı cinsten iki kişi arasında" samimiyet kurulmasının çok daha olası olduğunu söylerken, zamanının görüşlerini dile getiriyordu.[318]

William Taylor ve Christopher Lasch ("İki 'Kardeş Ruh': New England'da Üniversite Kız Dernekleri ve Aile, 1839-1846") ile Carroll Smith-Rosenberg ("Kadınların Aşk ve Ritüel Dünyası: 19. Yüzyılda Amerika'da Kadınlar Arası İlişkiler")[319] kadınlar arasında derin duyguları içeren dostlukların Amerikan toplumunda sıradan kabul edildiğini fazlasıyla kanıtlamışlardır. Bunun başlıca nedeni kadınların kendilerini, erkeklere yabancı bir ilgi ve duyarlılık dünyasında yaşayan, kardeş ruhlar olarak görmeleri ve öyle görülmeleriydi. 19.yüzyılın ikinci yarısında, kadınlar yavaş yavaş er-

* Dostluk

keklerin kurduğu dünyaya girmeye başlayınca, aralarındaki bağlar daha da önem kazandı. Özellikle de reform çalışmalarına giriştiklerinde, kadınların manevi açıdan erkeklere üstün olduklarına, ahlâki algılarının daha gelişmiş, duyarlılıklarının ise daha incelmiş olduğuna inançları pekişti. Dolayısıyla duygusal anlayış ve desteğe gereksinim duyduklarında, bunu diğer kadınlarda aradılar. New England'da reform hareketleri çoğu kez erkeklerin bozduğu bir dünyayı düzeltmeye çalışan bu manevi kardeşlikten destek alıyordu.[320] 19.yüzyıl Amerika'sında gerek tek tek kadınların duyarlılıklarına bir subap, gerekse erkeklerin kirli ve duyarsız dünyasında toplumsal ve kişisel iyileştirmeler için kadınların yürüttükleri çalışmalara vazgeçilmez bir destek olarak kadınlar arasında sıkı bağlar temel önemdeydi.

20.yüzyıl tarihçilerinden pek çoğunun gözlediği bu aynı-cins bağlarının niteliği neydi? İlk feministlerden Margaret Fuller aynı-cins aşkını heteroseksüellikten çok üstün görüyordu. 1840'larda günlüğüne, "Bir kadının bir kadına, bir erkeğin de bir erkeğe aşık olabileceği ne kadar doğru," diye yazmıştı. Ona göre cinsler arasındaki aşkta egemen yasa böyle aşkları da düzenliyordu, "ama bu yalnızca entellektüel ve ruhsaldır, bayağı içgüdüler karışarak kirlenmemiş, geçici çıkarları düşünme gereksinimiyle bozulmamıştır." "Bayağı içgüdüler"le herhalde yalın seksi, "geçici çıkarlar"la da insanın bir eş seçerken dikkate alması gereken elverişli koşulları kastetmektedir. 19.yüzyılda bir kadın herhalde bunların birincisini çirkin, ikincisini ise utanç verici, ama kaçınılmaz bir bela diye görüyordu. En azından Fuller'ın bu aşktaki kendi deneyimine göre, kadınlar arasında aşk heteroseksüel aşkın tüm hoş olmayan yanlarından arınmıştı, değerli ve mutluluk verici şeylerde ise bir eksiklik yoktu. Fuller başka bir kadını "tutkuyla" sevdiğini itiraf eder: "Yüzü her zaman gözümün önünde parlıyor, sesi kulağımda yankılanıyordu; o sevgili görüntünün çevresine kümelenmişti tüm

şiirsel düşünceler. Bu aşk benim için, hâlâ sahip olduğum sayısız hazinenin anahtarı, insan tabiatının pek çok karanlık köşesine ışık tutan (o simgesel taş!) yakuttu."[321]

Bu yüzyıldan kadınların özyaşam öyküleri ve anıları, Fuller'ın kadınlar arasındaki tutkulu aşkı yücelten görüşlerinin olağan dışı olmadığı izlenimini vermektedir. Örneğin, bir başka kadınla otuz üç yıllık ilişkisini anlatan Anna Cogswell Wood bunu, "saf alevi içinde seçilen dosta duyulan aşkla, anne baba ile çocuk arasındaki, kardeşler arasındaki sevgiyi de birleştiren.. gerçek dostluk" olarak nitelemektedir.[322] Irene Leache ile ilişkisinin, mükemmel bir evlilikten farkı yoktur. Dört sayfa boyunca öbür kadının gözlerinin şairane övgüler düzer, Llangollen Hanımlarının yaşamına çok benzeyen ortak yaşamlarının tartışmasına ise daha da fazla zaman ayırır. "Sabah saat altı olmadan bahçeye inmiş olur, orada bir armut ağacının altına oturarak gün doğuşu ile kahvaltı arasındaki saatleri okuyarak, el işiyle ya da sohbetle geçirirdik."[323] Wood Irene Leache'le ilişkisine, özellikle de kendisinin ilerlemesine, serpilip gelişmesine olanak sağladığı için değer verir: Leache, der, "sıradanın içindeki güzeli çekip çıkarma" ve ona da bunu yaptırma gücüne sahiptir; Wood'un "ruhunun derinliklerine" dokunabilmektedir. Öbür kadınla ilişkisi sayesinde, Wood daha önce hayal bile edemediği biçimlerde gelişmiş, hatta "soyut düşüncenin yüceliğini" kavramıştır, "çünkü aşk benim benim varlık çemberimi tamamladı ve her şeyi gücünün en üst düzeyine çıkardı."[324]

19.yüzyıl kadınları diğer kadınlarla aşk ilişkilerinden, Fuller ile Wood'un elde ettikleri şeyleri beklemeyi öğreniyorlardı. Kadınlar arasındaki aşk hem tutkulu hem de ruhsal açıdan geliştirici olabilirdi. Bir yandan insanı mutluluktan havalarda uçururken, bir yandan da hayatın ve aklın gizlerinin kapısını açabilirdi. William Alger *The Friendships of Women** (1868) adlı yapıtında, (Amerika

* Kadın Dostlukları

ve Avrupa'da) kadınlar arası aşka çok sayıda tarihsel örnek vermektedir. Wood'un anılarından yansıyan heves bu aşkın belirleyici özelliğidir; kadınlar için " yaşamlarının ana zenginliğini, tesellisini ve neşesini oluşturan" bir aşktır. Kadınların birbirlerine yazdıkları mektuplarda şu ifadeler olağandı: "Senin tarafından sevilmenin mutluluğunu öylesine derinden hissediyorum ki, asla beni sevmekten vaz geçemezsin;" "Senin bütün düşüncelerini bilmeli, bütün yaptıklarını izlemeliyim; bundan daha güzel ve değerli bir iş bulamam kendime;" "Kalbim öyesine dolu ki seninle, ayrıldığımızdan beri sana yazmaktan başka bir şey düşünmedim;" "Ruhunu, sanki kendi ruhummuş gibi tanıyorum." Heteroseksüel ilişkilerde olduğu gibi birbirleriyle oyunlar oynamaya gerek duymuyorlardı - aralarında eksiksiz bir güven vardı: "Seninle yanlış anlaşılmak korkusu olmuyor; bende yarattığın mutlak güvenlik ancak sana duyduğum şükranla boy ölçüşebilir."[325] Alger bekar kadın okuyucularını böylesi ilişkiler kurmaya teşvik etmekte ve tutkulu dostlukların "tazelik, uyarıcı bir güzellik, soylu gerçekler ve özlemler" getireceğine söz vermektedir.[326]

Erkek bir yazarı kadınlar arasındaki romantik dostluğu övecek kadar duyarlı kılan neydi? Alger değişik güdülerden hareket etmekteydi. Kitabı 1868 yılında, erkek ölümlerinin kadın oranındaki fazlalığı daha da artırdığı Amerikan İç Savaşından kısa süre sonra yazmıştı ve bir çok kadının hiç evlenmeyeceğinin bilincindeydi. Onlara kendilerini meşgul edecek ve bir aile kuramamanın üzüntüsünü telafi edebilecek "zengin ve soylu" bir kaynak olarak, tutkulu dostluk tesellisini sunuyordu.[327] Ama aynı zamanda kadın dostluğunun kadınların kendilerini maddesel dünya için fazla saf, esas olarak duygulu yaratıklar olarak görme fikirlerini destekleyeceğini ve böylece onları ait oldukları yerde tutmanın bir aracı olacağını düşünüyordu. Alger kadınların erkek alanının dışında kalması gerektiğine inanıyordu, ama özellikle de kocaları ve çocukları yoksa, "kadı-

nın eylem alanının -kavga dolu piyasa ve siyaset arenası değil- kesinlikle ev yaşamı ve manevi yaşam olduğunu görmemenin körlük olduğuna" nasıl ikna edileceklerdi?[328] Kadınların zamanlarını ve duygularını dolduracak bir eğlenceye gereksinimleri vardı. Alger, kitabının "Kadınların Kadınlarla Dostlukları" ve "Dost Kadın Çiftleri" başlıklı bölümlerinde buna çözüm olarak, kadınların beraberce duygusal ve ruhsal yaratıklar olmasına olanak veren, romantik dostluğu önermektedir. Belki de Amerikan erkeklerinin 20.yüzyılın büyük bölümünde bile romantik dostluğa oldukça hoşgörülü bakmayı sürdürmelerinin nedeni, bu küçümseyici yaklaşımdı.

İngiliz erkekleri de herhalde aynı nedenlerle hoşgörülüydüler, çünkü İngiltere'de de büyük bir kadın fazlalığı ve genelde onları kendi dünyalarına hapsetmek konusunda kesin bir kararlılık vardı.[329] Edebiyatta romantik dostluk konusundaki erkek bakış açısı, geçen yüzyıla göre pek değişmemişti: Erkekler bunu hoş, sevimli ve oldukça tehlikesiz buluyorlardı. Örneğin George Meredith *Diana of the Crossways* (1885) adlı yapıtında (romanın Diana'sı olan) Antonia ile Lady Emma Dunstane'i, birbirlerine duydukları güçlü sevgiye karşın, erkeklerle trajik ilişkilerinin çemberinden bir çıkış yolu bulamayan iki güzel olarak sunar. Antonia Lady Dunstane'e, "Seninle artık tek ruh olmadığım zaman bil ki son nefesimi veriyorum, sevgililer sevgilisi," der. Onu, "sevgilim, yeryüzünde tek gerçek aşkım," diye adlandırır. 18.yüzyıl kahramanları gibi onlar da sık sık kadınlar arasında klasik bir dostluğun, "erkekler kuşkuyla bakmayı tercih etseler de, kişinin kendini karşısındakine adadığı bir birliğin" mümkün olduğundan söz ederler. Ancak, gene 18.yüzyıl kahramanları gibi onu "evlenmeye ve boyunduruğa" zorlayan o "doğal ve toplumsal" güçlere ne kadar öfkelense de, o tertemiz Diana bile bir erkekle ilişki kurmak zorundadır. Meredith ona kadınsı duygular verir, ama bunlara göre davranma becerisini vermez. Mutsuz evliliği boyunca, gene 18.yüzyıl romanlarında ol-

duğu gibi, Emma'yı "bildiğim kadarıyla cennet dışındaki en ilahi şey" olarak düşünmeyi sürdürür. Bu romanda erkek-kadın ilişkileri hep kötü biterler, ama romantik dostluk kalıcıdır ve sonuna kadar kıza bir sığınak ve destek sağlar. Ancak roman, bir önceki yüzyıl romanlarında gördüğümüz modelin ötesine gitmez.[330]

Oysa, Amerikalı kızkardeşleri gibi İngiliz kadınları da romantik dostlukta çok daha fazla şey bulurlar. Örneğin, yazar ve reformcu Edith Simcox için George Eliot (Mary Ann Evans) ile tutkulu ilişkisi yalnızca duygusal ve yüceltici değil, bedensel ve entellektüel olarak uyarıcı, hatta varlığının temel nedeniydi. Simcox özyaşam öyküsünde Eliot'u, "sevgilimi", bir "aşık gibi" sevdiğini belirtir;[331] onu "tekrar tekrar" öptüğünü, ona "kırık aşk sözcükleri" fısıldadığını birçok kez yineler. Göründüğü kadarıyla Eliot bir aşık olarak Simcox'a pek ilgi duymaz, ama onun zekâsını takdir eder ve yaptığı işlerde onu yüreklendirir. Simcox, "hayatım kendini onun ayaklarının dibine attı -ama yerde kaldı- kendisine yalnızca ayağa kalkıp başka bir yerde işe yaraması söylendi," diye yakınırsa da, yaşamını Eliot'un ona gösterdiği biçimde düzenlemeye ve yapıcı kılmaya söz verir. Simcox'un sosyal faaliyetlerinin, ezilenleri savunmadaki gayretinin, çeşitli davalara neredeyse dinsel bağlılığının itici gücü Eliot'u memnun etme isteğiydi.[332] Bennie Zimmerman'ın, "Ruhum Özlem Dolu Bir Sorudur: Edith Simcox ve George Eliot" başlıklı incelemesinde belirttiği gibi, karşılıksız olmasına karşın Eliot'a duyduğu aşk onun yazmayı, örgütlemeyi ve konferans vermeyi sürdürmesinde bir dürtü oluyordu. Edith Simcox gömlek üreten bir kooperatif kurdu, Londra Eğitim Kurulunda çalıştı, bir kiracılar birliğinin kuruluşuna önayak oldu, kadınlar ve erkekler için sendikalar örgütledi, sosyalizm, kadınların çalışması, seçim hakları ve Çin'deki koşullar gibi konularda bir çok konferans verdi. Entellektüel dergilere ve politik gazetelere yazılar yazdı, birkaç kitap yayınladı. 19.yüzyıl ortasında doğmuş bir kadının

bu inanılmaz çabaları, ancak Eliot'u kendine ilham perisi ve model olarak benimsediği için mümkün olmuştu.[333] Viktorya dönemi İngiltere'si gibi ataerkil bir kültürde, romantik bir dostun aşkının öznesine karşı aşırı sevgisi ve bu aşka layık olma isteği, herhalde bir kadını hayatta başarıya yönlendirecek pek az dürtüden biriydi.

Aynı şekilde, adlarını duyurmak azmindeki kadınlar başarılarını takdir edecek ve dünyanın çabalarına karşı soğuk tutumunda onlara anlayış gösterecek kardeş bir ruh arıyorlardı. Toplumun düşmanlığını ya da en azından ilgisizliğini dengelemek için böyle bir ilişki temel önemde olabilirdi. Böylece buna salt arkadaşlığın ötesinde bir sıcaklık, coşku ve tutku yükleniyordu. 19.yüzyıl İngiliz yazarı Geraldine Jesbury'nin Thomas Carlyle'ın karısı Jane Welsh Carlyle'a yazdığı mektuplar buna örnektir. Zekâsıyla övünen Jane, genelde kocası tarafından ihmal edildiği ve küçümsendiği kanısındaydı. Sürekli yalnızlıktan ve kendini değersiz hissettiğinden yakınıyordu. Geraldine ona gereken sevgiyi ve cesareti verdi. Jane'e yazdığı mektuplar bir aşığın mektuplarıydı - Thomas Carlyle ise bu role ne yatkındı ne de istekli. Mektuplar Geraldine'in bir Viktorya dönemi evliliğinin boyunduruğundaki bir kadını sevmekten duyduğu çaresizliğe de işaret ederler: "Ah, carissima mia*.. ne beynimden ne de kalbimden hiç çıkmıyorsun. Perşembe günü sen gittikten sonra kendimi öylesine bitkin, öylesine perişan hissettim ki, ağlayamadım bile. Ama elde ne çare!" (Temmuz 1841);[334] "Sevgilim seni, ifade edebileceğimden çok, bilincinde olduğumdan çok seviyorum, ama senin için hiç bir şey yapamıyorum.." (29 Ekim 1841);[335] "Seni dünyada her şeyden çok seviyorum...Şu anda bir işine yaramasa da bu aşk bir gün senin için bir teselli olabilir, her zaman emrine hazır olacak" (Mayıs 1842);[336] "Seni görüp konuşabilseydim, sanırım gelecek yıl hiç keyifsiz olmazdım, bu da küçümsenecek bir şey değil, çünkü geçtiğimiz ay

* İtalyanca'da 'sevgilim'

içinde birden fazla kez kendimi asma isteğine kapıldım" (yak.1843).[337]

Geraldine, Jane ile Llangollen benzeri bir yaşamı özlüyordu, ama Jane istese bile bu erişilmez bir hayaldi, çünkü o yasal ve toplumsal olarak kocasına bağlıydı. Jane, Geraldine'e ona yakın bir yere taşınması için yalvardı. Geraldine buna gerçek isteğinin "seninle birlikte köyde küçük bir ev" olduğu yanıtını verdi ve ona böylesi bir ortamda pastoral bir yaşam tablosu çizdi.[338]

Geraldine'in heteroseksüel ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır, ama sık sık bunların Jane'e olan aşkıyla karşılaştırıldığında önemsiz olduğunu bildiriyordu. "Benim gözümde sen kıyas olmaz derecede değerli ve önemlisin... Sen bana daha yakınsın."[339] Önemsiz olsalar da Jane çoğu zaman bu heteroseksüel bağlantılara öfkeleniyordu.[340] Ama zaman zaman fırtınalı da olsa, aralarındaki aşk yirmi beş yıldan fazla, Jane'in 1866'da ölümüne kadar sürdü.

Aşkları, Viktorya dönemi kadınlarına çizilen rolü aşmak için ortak mücadeleleriyle pekişiyordu. Jane sık sık bu mücadeleden yoruluyor, Carlyle'ın küstah kişiliğinden kendini kabul ettirecek gücü toparlayamayacak kadar etkileniyordu. Bağımsız olduğu ve yazılarıyla geçimini sağladığı için Jane'den daha şanslı olduğuna inanan Geraldine, sık sık onu böyle sağlıklı bir uğraşı edinmesi için uyarıyordu. Örneğin bir mektubunda Jane'in bir uğraşısı olmadığı için canının sıkıldığına işaret eder. İdeal çözüm yazı yazmaktır, ama Geraldine dostunun evden buna destek bulamayacağını kavrar. Bu desteği sağlamayı kendi üstlenir:

> Bir öykü ya da canının çektiği herhangi bir türden bir kitap üstünde çalışmaya başlamandaki ısrarım yalnızca senin çıkarın için... değildir. Tanıdığım ya da tanımayı umduğum her kadından daha fazla aklın, daha güçlü değerlendirme yeteneğin var... Mr. Carlyle'dan anlayış bekleme, hayallerinin üstüne soğuk su dökmesine izin verme. Kendi işine ve kendi dür-

tülerine saygı duymalısın; insanlar yalnızca başkalarının iyi ve yararlı saydığını yapsalardı, dünyadaki işlerin yarısı yapılmamış kalırdı.[341]

Jane, kocasının onunla alay edeceğini sezdiği için yazamıyordu; her durumda onun ürettiği her şeyi gölgede bırakacaktı Carlyle. Geraldine'in böyle bir sorunu yoktu, ama gene de kendisiyle Jane arasında bir benzerlik görüyordu ve belki de başlangıçta onları birbirlerine bağlayan da buydu: Geraldine'in çabalarında hevesini kıracak bir kocası yoktu, ama bütün dünya vardı. Ancak o dünyanın yavaş yavaş değiştiğine, onun ve Jane'in entellektüel düzeyindeki kadınların dünyayı değiştirdiğine inanıyordu. Gene de onların büyük trajedisi dünyanın daha yeterince değişmemiş olmasıydı - onlar, Geraldine'in 1849 tarihli bir mektupta Jane'e ima ettiği gibi, Yeni Kadın döneminden önce Yeni Kadın'lardı:

> Sanırım kadınların kendilerine ait gerçek, normal bir yaşamları olacağı iyi günler yaklaşıyor. Belki o zaman bu kadar çok evlilik olmayacak ve kadınlara evlenmedikleri için kaderlerinde bir eksiklik varmış duygusuna kapılmamaları öğretilecek. Şimdi olamadıkları bir biçimde arkadaş ve can yoldaşı olabilecekler... Ne senin ne de benim başarısız diye adlandırılacağımızı sanmıyorum. Biz, henüz kabul görmeyen bir kadınlığın gelişiminin belirtileriyiz. Şimdilik bunun akacağı hazır kanallar yok, ama biz aradık, denedik ve kadınlar için bugünkü kuralların bize yeterli gelmediğini, daha iyi ve daha güçlü bir şey gerektiğini gördük... Bizden sonra, kadının doğasındaki büyüklüğün tümüyle gerçekleşmesine daha çok yaklaşacak kadınlar gelecek. Ben kendimi kadının içinde barındırdığı yüksek niteliklerin ve olasılıkların çok soluk bir işareti, bir fikrin ilk taslağı gibi görüyorum; benim tüm tuhaflıklarım, hatalarım, isteklerim ve saçmalıklarım yalnızca bitme-

miş bir oluşumun, olgunlaşmamış bir gelişimin sonuçlarıdır... Kadınlığın, kadın eğitimiyle ilgili öğretmenlerin ve yazarların hayal bile edemediği, değerli bir maden olduğunu görüyorum ve bizimde oraya ait olduğumuza inanıyorum.[342]

Geraldine ikisinin de kendi dönemlerine ters düştüklerini ve bu uyumsuzluklarının çaresinin, yeni bir günü beklerken birbirlerine sevgi ve destek sağlamak olduğunu görüyordu.

Eğer Gerealdine yukardaki mektubun tarihinden yaklaşık elli yıl sonra kadınların yaşamları ve birbirleriyle ilişkileri hakkında bir roman yazsaydı, bu büyük olasılıkla Florence Converse'in *Diana Victrix* (1897) adlı yapıtına benzeyecekti. Bu romanda dünya Yeni Kadınlara daha hazır durumdadır, kadınlar evlenmezlerse kendilerini eksikli hissetmek durumunda değildirler ve birbirlerine duydukları sevgi, 1849'da olamayacağı gibi, devrimci boyutlar edinebilir.

Meredith'in "Diana"sının tersine, Converse'in romanının Amerikalı Diana'ları olan Enid ile Sylvia kendilerini hiç bir erkekle ilişki kurmak zorunda hissetmezler. Biri, belli bir süre heteroseksüel bir ilişkiye girmeyi çekici bulsa da, sonunda yıkıcı olduğunu düşünerek bundan vaz geçer. Ötekisinin peşine sevimli bir adam düşer, ama kadın onunla evlenmek için bir neden bulamaz - Diana of the Crossways'in "doğal ve toplumsal güçler" onun için mevcut değildir. Coverse'in kitabının adından da anlaşılacağı gibi,* bu iki kadında somutlanan "Diana" için şimdi sürekli bir zafer olanaklıdır. Ama mesleği ve karşı konulmaz bir başarı azmi olmayan kadınlar için, Diana kavramı genellikle işe yaramaz: Converse'in diğer tipleri belirginleştirmek için romana eklediği bir karakter olan Rosa Campion, Enid ile Sylvia arasındaki ilişkiyi kıskanır ve kendisinin de ilişkisi olmasını ister. Ama Rosa çok zengin bir ailede doğmuş, enerjisini aile dışında başarı sağlamaya yoğunlaş-

* 'Diana Victrix': Utkan Diana

tırmasına gerek olmamıştır. Oysa bir kadının kendisini tam hissetmesi için evlenmesine gerek olmadığı inancını bu başarılar pekiştirecektir. İstemeyerek de olsa şunu itiraf eder: "Korkarım eğer evlenmezsem, yaşamımı akıllıca idare edememiş hissine kapılıp, kendimden utanacağım." Enid ise Rosa'ya, "Evde kalmış kızlardan çok daha fazla, evli kadınlara acımışımdır," derken yazarın düşüncelerini dile getirmektedir.

Converse iki kahramanı arasındaki fiziksel yakınlığı gizlemez. Örneğin, Enid ile Sylvia'nın birlikte yattıklarını yazar: "Enid onu kollarına almış, karanlıkta yavaşça bir sürü şey anlatıyordu." Erkek yazarlar böyle sahneleri sık sık anlatmışlardı. Ama onların genel olarak anlatmadıkları, bu tecrübeleri yaşayan kadın yazarların ise anlatabildikleri şey, 19.yüzyıl sonunda romantik dostların birbirlerine dünyada başarılı olabilmek için verdikleri güç ve cesaretti. Converse bu kadınların bir diğerine, bir kocanın genelde yapamayacağı ve yapmayacağı biçimde destek olduklarını gösterir. Birbirlerinin maddi başarılarını yüreklendirmekle de kalmazlar, bu dostluğun en iyi örneklerinde, tıpkı kadınlara kocalarına göstermesi öğretilen biçimlerde, bir diğerine özen ve bakım sağlarlardı. Converse meslek sahibi kadınlar arasında bu tür ilişkileri döneminin bir özelliği saymakta ve Longfellow'un deyimiyle "kadının yaşamının büyük dramının genç kızlıktaki provası"ndan değil sağlam, kalıcı ilişkilerden söz ettiğini açıkça belirtmektedir: "Bir kadın evlenmeden otuzuna yaklaştığında, kadın dostlukları giderek gençliğin o hep patlamaya hazır duygusal ilişkilerinde olmayan bir dengeye, bir yoğunluğa ulaşırlar; bir çok şeyin yerine geçerler." Kadının dış dünyada kazandığı başarılara rağmen, hatta belki tam da bu nedenle, başka bir kadının ona verebileceği o besleyici aşka mutlak gereksinimi vardı.

Ellerinde (lezbiyenlik ya da sapıklık gibi) kolayca yapıştırıverecekleri yaftalar bulunmayan 19.yüzyıl erkekleri bu ilişkileri

kesinlikle anlıyamıyorlardı. Bir erkek Enid'e evlenme teklif ettiğinde, kadın ona iki nedenle kendisiyle evlenemeyeceğini söyler: Birincisi, kendini işine adamıştır. Bunu anlamaz adam, ama (birincisiyle ayrılmaz biçimde bağlantılı olan) ikinci neden daha da anlaşılmazdır:

> "Sana ihtiyacım yok. Senin kadar hoşlandığım bir erkek arkadaşım daha olmadığı doğru, ama daha değerli olan bir kadın arkadaşım var... Seninle paylaşmayı kesinlikle istemediğim düşünceleri onunla paylaşıyorum. Kendime sana duymayı öğretebileceğim herhangi bir sevgiyi aşan bir aşk veriyorum ona. O, önce geliyor. Senin asla olamayacağın gibi dostum benim o ve sen ondan daha yakın bir dost olamazsan, seninle evlenemem. Senin önce gelmen gerekir. Ama gelemezsin, çünkü o önde geliyor."
>
> "Ve bizi ayıran yalnızca bu mu," dedi Jacques şaşkın bir sesle. "Yalnızca bir kadın mı?"
>
> "Bu kadının bizi ayırmasının nedeni," dedi Enid, "o kadınla birbirimizi anlamamız, aynı duyguları paylaşmamız, birbirimize gerekli olmamızdır. Senle ben ise böyle değiliz. Mesele salt onun kadınlığı değil, dostluğu. Onda bulduğum esini, aynı düzeyde duygu yakınlığını bana verecek bir erkek olabilir - olabilir, kimi kadınlar böyle erkekler buluyorlar. Ama şimdilik hepimize yetecek kadar yok."

Bir erkeğin ona işini bıraktırmasından ve "karşılığında yalnızca aşkını, aşkını ve sevimli aile diktatörlüğünü" teklif etmesinden duyduğu ölümcül korkuyu anlatır; Jacques'a onun aile diktatörlüğünün ve bunun ona biçeceği rolün, en çok değer verdiği her şeyi yok edeceğini söyler. Oysa başka bir kadınla yaşaması ona kendisi için en önemli şeyde güç sağlamaktadır:

Bir an, yorgun olduğum için, seni -senin evini- istediğimi sandım. Ama istemiyorum!... Ben kimi kadınlar gibi evcil değilim. Ev idare edip dikiş dikmek istemem... Beni sıkacaktır bunlar. Nefret ederdim bundan! Burada Sylvia ile ben sorumluluğu paylaşıyoruz, hizmetçi de sadakatle çalışıyor. Yalnızca birkaç odamız var. Gerçek işimize zaman ayırabiliyoruz, evli bir kadın ayıramaz. Hem sonra, ben yalnızca bir karı olamam! Olmak istemiyorum! Lütfen git! Ben yaşantımı seçtim ve onu seviyorum!

Enid, sayıları "her gün artan" Yeni Kadınlardandır. Yeni Kadın hayattaki amacında kararlıdır (Enid için bu amaç yığınların kaderini iyileştirmek amacıyla yazı yazmak ve konferans vermektir) ve hiç bir şey onu bundan saptıramaz. İnsan olarak aşka ihtiyacı vardır, ama bunu amacına müdahale edecek değil, onu güçlendirecek bir ilişkide bulması gerektiğini bilir.

Converse, Jacques'ın babası tipi aracılığıyla, bir yandan bu kahraman Yeni Kadın için saygıyı teşvik ederken, bir yandan da erkekleri ondan uzak durmaları için uyarır. Adam, Enid'in Jan Dark'a benzediğini söyler: "Onun gibiler bir adama ait olamazlar; o bir davaya ait... O büyük, evrensel kadın büyük bir hayranlığa layıktır, ama bu karı olmaktan çok farklı bir meseledir."

Roman, Enid ve Sylvia'yı evde mutluluk, mesleklerinde başarı sevinci içinde bırakarak mutlu sona erer. Sylvia önce iyi bir yazar olacak kadar yetenekli olmadığı duygusu, sonra da değersiz bir erkek hakkındaki kararsızlığından kaynaklanan uzun bir depresyonu aşar. Sonuçta Sylvia, Enid'e benzer bir Yeni Kadını konu alan romanını yayınlar (Sylvia'nın romanının sonunda Enid evlenir, ama yalnızca "kamuoyu buna daha alışık olduğu" için - Enid ise şakayla Sylvia'ya anımsatır: "Bazen... Ben evlenmem, kitaplarda bile") ve Enid'e ona adadığı romanın bir nüshasını armağan eder.

Ama romantik dostluğun bu devrimci yönü genelde 19.yüzyılın Amerikalı erkek yazarlarının pek dikkatini çekmedi. Tersine onlar buna duygusal ve tehlikesiz, uçucu bir ilişki olarak bakıyorlardı. Henry Wadsworth Longfellow'un *Kavanagh*'da (1849) iki kadın kahramanı ele alış biçimi ile Oliver Wendell Holmes'ın *A Mortal Antipathy** (1885) adlı romanında benzer bir grup karakteri sunuşu buna örnektir. Longfellow, Cecilia ile Alice tiplerinin birbirlerine sınırsız bir sevgi göstermelerine, 18.yüzyıl romanında betimlenen türden bir samimiyet içinde olmalarına izin verir. Kadınlar okulda yakın arkadaştırlar, sonra da "aralarındaki sevgi, dolayısıyla da mektupları, azalmak yerine artmıştır." Longfellow onların coşkulu söylemlerine hafifçe alaylı yaklaşır ve bunu kadın dostluğunun bir özelliği olarak görür. İki genç kadın arasındaki samimiyetin tam olarak ne içerdiğini anlamakta güçlük çektiğinden, genel olarak kadınları içlerini dökerken göstermekle yetinir: "Bu iki genç kalp için düşüncelerini ve duygularını birbirine boşaltmak yalnızca zevk değil, bir ihtiyaçtı da." Ama ara sıra iki kahramanı arasında bedensel bir ilişki fikrine dokunmadan da edemez. Bir sahnede ikisi arasındaki incelmiş bedenselliği yansıtmak için *Cymbeline* ile "St.Agnes Gecesi"nden aldığı benzetmelerden yararlanır. Cecilia aralarındaki ivedi haberleşmeleri (Longfellow bunları salt genç kız sırları gibi gösterir) hızlandırmak için yeni bir posta güvercini almıştır:

> "Az önce sana mektup yazıyordum," dedi Alice; "Bu sabah seni görmeyi öyle istiyorum ki!"
>
> "Neden özel olarak bu sabah? Bir şey mi oldu?"
>
> "Yoo, yalnızca seni özledim!" Sonra Cecilia'nın yanındaki alçak bir iskemleye oturarak başını dostunun omuzuna dayadı, o da Alice'in beyaz, ince elini iki elinin arasına alarak

* Ölümcül Düşmanlık

sessizce onun alnını tekrar tekrar öptü...

"Seni gördüğüm için çok mutluyum Cecilia!" diye devam etti. "Sen öylesine güçlü, öylesine güzelsin! Ah ne kadar isterdim Tanrının beni de senin kadar uzun boylu, güçlü ve güzel yaratmasını!"

"Seni küçük yalancı! Ne kadar sevgi dolu, aşık gibi bir dostsun sen! Ne yapıyordun bütün sabah?"

"Pencereden bakıp seni düşünüyor, beni görmeye gelmeni rica etmek için bu mektubu yazıyordum!"

"Ben de bir posta güvercini alıyordum, aramızda uçup mektuplarımızı taşısın diye."

"Harika olacak bu."

"Bugün eve gönderecekler; benim odama alıştıktan sonra, senin odana alışması için onu buraya göndereceğim - benim Imogen'imin yatak odasında bir Iachimo, sırlarını keşfetmek için."

"Bu beyaz perdelerde Cleopatra'yı, ızgaranın demirlerinde gümüş aşk tanrılarını görürse eğer, senin hayal gücüne sahip demektir."

"Sayfası kıvrılmış kitabı, senin uyuduğunu görüp bütün bunları bana anlatacak."

Longfellow böylesi bedensel konuşmaları betimlerken, bunların pek ciddi olmadığını da açıkça sezdirir. Alice ile Cecilia birbirlerine aşıkken, ikisi de genç bir rahip olan Kavanagh'a aşık olurlar ve doğal olarak heteroseksüel aşk üstün gelir. Longfellow böylece iki kadın arasındaki aşkı "kadının yaşamının büyük dramının genç kızlıktaki provası" olarak niteleyebilir.

Oliver Wendell Holmes da kendi kahramanları Lurida ile Euthymia arasındaki tutkuya aynı açıklamayı getirir. "Genç kızlar arasındaki dostluklar," diye belirtir, "bir gün gelip eski samimiyetleri sona erdirecek daha yakın ilişkilerin işaretleridir." Okuyucuya

her şeyin iyiye varacağı güvencesini verdikten sonra, iki kadını mükemmel bir çift olarak sunar:

> Corinna Enstitüsünden kısa süre önce mezun olan iki genç hanım, her zamanki yakın dostluklarını sürdürdüler. Birbirlerini doğal olarak tamamlıyorlardı. Euthymia eksiksiz, simetrik kadınlığı temsil ediyordu. Dış görünüşü kapsamlı, sağlıklı, varlıklı bir hayatın yalnızca bir göstergesiydi... Üstün başarılarından gözleri kamaşan okul arkadaşlarının onu Harika diye adlandırdıklarını biliyordu, ama o bunları abartmıyordu. Hatta, arkadaşı Miss Lurida Vincent'inkilerle karşılaştırıldığında kendi yeteneklerini azımsıyordu. Farklı olmaları ikisinin daha iyi anlaşmalarını sağlıyordu. Kısa perde aralıkları az ya da çok kulağı tırmaladığında, oktav daha mükemmel bir akort oluşturur... Birbirlerine bağlılıklarını gözlemek insana zevk veriyordu.

Holmes da Longfellow gibi kısa konuşmalarla ilişkilerinde bedensel bir öğe bulunduğunu bile ima eder:

> "Bu nefis bedenin mermerde yansıtılmasına izin vermemen çok yazık..." [dedi Lucinda]. Önerisinin nasıl bir etki yaptığını görmek onu şaşırttı, çünkü Euthymia yalnız kızarmakla kalmamıştı, ayrıca gözünde daha önce hemen hiç görmediği bir alev parlıyordu.

Aralarındaki bağlılığa rağmen, "doğal ve toplumsal" güçler iki genç kadını heteroseksüel bir seçim yapmaya iterler. Her ikisi de evlenirler, ama (kan görmeye dayanamadığını keşfedinceye kadar doktor olmak isteyen) Lurida son ana kadar itiraz eder.[343] Holmes'un bu romanı yazdığı 1885 yılına gelindiğinde, romantik dostluklarından mutluluk duyan ve şu ya da bu mesleki hedefi olan kadınlar artık evlenmeyi seçmek zorunda değillerdi. Dostlukları

çoğu kez, mesleki mücadelelerinde onlara büyük destek kaynağı olan ömür boyu ilişkilere dönüşüyordu. Ama kadınlar için devrimci bir yaşam tarzını kabul etmek, romantik bir yazar olan Holmes'u ilgilendirmiyordu.

Romantik dostluğun devrimci olasılıklarını fark edememenin bir diğer örneği daha vardır: 19.yüzyılda o denli çok İngiliz ve Amerikan yazarının iki kadın karakter arasındaki aşkın böylesine belirgin bedensel betimlemelerini yapmaları gariptir. 1928 yılında Radclyffe Hall'ın *The Well of Loneliness** adlı romanı sansüre uğramıştı. Oysa yazarın iki kadın karakterinin fiziksel ilişkileri hakkında anlattıkları, birinin ötekisinin elini "büyük bir alçak gönüllülükle" öpmesi ve bu kısa sahnenin "ve o gece birbirlerinden ayrılmadılar" diye bitmesinden ibarettir. 1860'larda, Viktorya döneminin doruğunda, Christina Rossetti "Goblin Market"ta iki kadın kahramanı, kamuoyunun tepkisinden hiç korkmadan, duymadan şöyle betimleyebiliyordu:

İki altın baş yanyana,
Bir yuvada iki kumru gibi,
Kanatlarıyla sararak birbirlerini,
Yatarlar perdeli yataklarına;
Bir dalda iki çiçek,
Yeni düşmüş iki kar tanesi gibi...
Yanak yanağa, koyun koyuna
Sarmaş dolaş tek yuvada.

Rossetti'yi hakaretlerden kurtaran herhalde salt şiirdeki, neredeyse aşırı zariflik değildi. Thomas Hardy *Desperate Remedies*'de** (1871) sansür korkusu olmadan iki kadın karakterini yatakta daha da ayrıntılı betimliyordu:

---

* Yalnızlık Kuyusu
** Son Çare

Yatağa girdikleri anda Miss Aldclyffe tüm çekingenlik kalıntılarını bir yana attı. Genç kızı kollarına alarak, nazikçe kalbine bastırdı.

"Şimdi öp beni," dedi...

Miss Aldclyffe oda hizmetçisi olarak tuttuğu Cytherea adlı bu kızın Edward Springrove'a aşık olduğunu öğrenince, şöyle haykırır:

> Cytherea, beni ondan daha fazla sevmeye çalış - ne olur, ben seni herhangi bir erkekten çok daha içtenlikle seviyorum. Ne olur, Chthie; aramıza bir erkeğin girmesine izin verme. Ah, buna dayanamam!" Yeniden Cytherea'nın ensesini tuttu... "Neden seni öptüğüm gibi sen beni öpemiyorsun? Neden!"

Gerçi Miss Aldclyffe'in öpücükleri, bu tutku patlamasına rağmen, "anne gibi" tanımlanır (ve Hardy bu tanımda bir çelişki görmez), ama Cytherea'ya duyduğu ilgideki bedensel öğe açıktır. Örneğin, Miss Aldclyffe'nın tecrübesiz Cytherea'yı işe almadan önce, onu oda hizmetçisi olarak yetiştirmenin sıkıcı olacağına ilişkin kimi kaygıları vardır, ama sonradan "benim rahatına düşkün, tembel bedenimin çevresinde bu biçimde sessizce süzülecek, bana bu biçimde bakacak bir yaratık olması için" uğraşmaya değeceğine karar verir, "Parmaklarının insanın başı ve boynunda son derece hafif olacağına eminim." Bundan kırk ya da elli yıl sonra böylesine açıkça yazan bir yazarın, müstehcenlik nedeniyle yargılanacağına ve üstündeki baskılardan duyacağı rahatsızlık nedeniyle bir gece vapuruyla Kıta Avrupa'sına geçmek zorunda kalacağına kuşku yoktur. Belki de 19.yüzyılda böyle betimlemelere göz yumulmasının nedeni, o dönemde bizin bugünkü insanları cinsel kategorilere yerleştirme tutkumuzun olmamasıydı.

Cinsel konularda,19.yüzyıl ortası ve sonunda Fransız estetleri* ile Alman seksbilimcilerin yazılarıyla başlayan ve 20.yüzyılda yaygınlaşan yalan yanlış bilgilere dayanan, kendi tanımlarıyla bilgili kişiler "lezbiyenliğin" ne olduğunu kavradıklarından ve bunun nasıl saptanacağından emindirler: Yatakta koyun koyuna yatan iki kadın "lezbiyenlik"tir; bir kadının diğerine kendisini bir erkekten daha çok sevmesi için yalvarması "lezbiyenlik"tir. Hastalık ya da günah çağrışımları yüklenmiş bir yafta bulmak, sonra bu yaftayı belirli bir duruma uygulamak, o durumu, doğal özellikleri hiç dikkate alınmadan, hasta ya da günahkar kılacaktır.

Ama 19.yüzyıl İngiliz ve Amerikan yazınında davranış ve duygular bugün olduğu kadar kolayca tanımlanmıyordu. 1912 yılında bile, seksbilimcilerin teorilerini çok iyi bilen Edward Carpenter gene de "değişik bağlılık türlerini kesinlikle birbirinden ayırmak için herhangi bir noktada katı ve değişmez bir çizgi çekmek olanaklı değildir" derken, 19. yüzyıl adına konuşuyordu. Carpenter, "aşk sınırına yaklaşacak kadar romantik duygulu dostluklar" ve "artık tutku dünyasını aşacak kadar entellektüel ve ruhsal aşklar" olduğundan söz ederken, herhalde 19.yüzyılda herkesin bildiği bir şeyi söylüyordu. Carpenter bu olgunun cinsiyet ve aşkla ilgili konularda insan tabiatının engin çeşitliliğinin bir işareti olduğunu düşünür.[344] 20.yüzyıl bir kadın "ya lezbiyendir ya değildir" diye ısrar ederek, bu incelikleri reddetmiştir; ayrıca, kadın lezbiyense anormaldir, dolayısıyla da başka bir kadını tutkuyla seven bir kadın anormaldir.

Böylesi basmakalıp bir tanım büyük olasılıkla 19.yüzyılı şaşırtacaktı. Ellerinde kılavuz olarak Fransız estetleri ya da Alman seksbilimcilerin "bilgileri" bulunmayan yazarlar, "anormallik"le

* Sözcük anlamı 'güzelliğe, güzel sanatlara düşkün kimse' olan estet, aynı zamanda özellikle Fransa ve İngiltere'de gelişen ve 'sanat sanat içindir' görüşünü savunan bir edebiyat akımı üyelerini tanımlamaktadır.

uğraştıkları akıllarına bile gelmeden iki kadın arasında en tutkulu aşk sahnelerini yazabiliyorlardı. Bu nedenle sevilen bir genç kız romanı olan *The Wide, Wide World*'de* (1852) Amerikalı yazar Elizabeth Wetherell genç kadın kahramanının, daha büyük bir kızla peşpeşe iki gece geçirme fırsatı çıktığında sevinçten deliye döndüğünü anlatabiliyordu. Wetherell okuyucuya, "Uzun bir sessizlik boyunca sarmaş dolaş" kaldıklarını söyleyebiliyor, büyük kızın diğer kıza, "Gel buraya, yine otur kucağıma... ve bırak başın alıştığı yere yaslansın" demesine izin veriyordu.

Aynı biçimde, çocuklar için ahlâki öyküleriyle ün yapan Louisa May Alcott, *Work: A Story of Experience*** (1873) adlı kitabında Christie ve Rachel adlı iki genç kadını birbirlerine aşk dolu bakışlarla baktırabiliyordu. Christie, çiçekler ve iltifatlarla, "bir aşık kadar nazikçe" Rachel'a "kur yapar". Rachel'a, "Tek istediğim benden birazcık hoşlanman ve benim senden çok hoşlanmama kızmaman," der. Rachel'dan cesaret görür gibi olduğunda da, havalara uçar: "Christie çok duygulandı ve 'O zaman gücendirmekten korkmadan seni sevebilir miyim?'diye bağırdı.. Sonra Christie onu sevgiyle öptü, gözyaşlarını sildi, büyük bir zafer sevinciyle ve hevesle gelecekte onları bekleyen mutlulukları anlatmaya başladı." Christie Rachel'a, "Ben mutlaka birisini sevmeliyim, hem de çocukların dediği gibi "sıkı" sevmeliyim; neden gelip bende kalmıyorsun?" önerisinde bulunduktan sonra, iki kadın birlikte yaşarlar. Rachel'ın varlığı Christie'nin yaşamına amaç ve mutluluk katar. Bir süre ayrılırlar, Christie de Rachel'ı artık ebediyen yitirdiğini sandığı için evlenir. Ama sonuçta Christie'nin kocasının kardeşi olduğu anlaşılan Rachel, kadının yaşamına geri gelir. Christie'nin kocası uygun biçimde İç Savaşta ölür ve iki kadın anlaşıldığı kadarıyla ömürlerinin sonuna kadar birlikte yaşarlar. 19.yüzyıl Ameri-

---

* Büyük, Büyük Dünya

** Çalışma: Bir Deneyimin Öyküsü

kan yazınında böylesi ilişkiler konusunda gizlilik yoktur. Yazarlar kadınları üçüncü kişilerin önünde duygularını açıklarken gösterirler ve bu duyguları gizlemek için herhangi bir neden olduğuna ilişkin en küçük bir işarette bulunmazlar.

19.yüzyıl Amerikan yaşamında da bu tür yoğun duygusal bağlar olağandı ve bu duygular çoğu kez yazılı olarak ifade edilirdi. Ama 19.yüzyılda normal görülen, bizim yüzyılımızda sapık olarak görüldü. 19.yüzyılda yaşamış kişilerin yaşam öyküsünü yazanlar arasında, bu kişilerin ünlerini "korumak" için onların mektuplarından belli bölümleri sansürleyenlerin sayısı az değildir. Bunun belki de en dramatik örneği Emily Dickinson'ın daha sonra yengesi olan Sue Gilbert'e yazdığı mektuplar ve bu mektupların yeğeni Martha Dickinson Bianchi tarafından yayına hazırlanan biçimidir. Emily, Sue'ye aşk mektuplarını 1850'lerin başında yazmıştı. Bianchi bunları 1924[345] ve 1932'de[346] bastırdı. Bianchi Sue'nün kızı olduğu için Emily'nin Sue'ye güvendiğini, Sue'nün onun şiirlerini etkilediğini ve ikisinin çok iyi dost olduklarını göstermek istemişti. Ama bu işi Sigmund Freud'un en popüler olduğu dönemde yaptığı için, ateşli dostlukların ne derece itibardan düştüğünün herhalde farkındaydı. Bu nedenle de mektuplardan Emily'nin annesine duyduğu çok güçlü ilginin bütün izlerini sildi.[347] Örneğin, Emily 6 Şubat 1952'de Sue'ye şunları yazıyordu:

> ... bazen gözlerimi kapatıyorum, yüreğimi sana kapatıyorum, beni o denli üzdüğün için seni unutmaya çabalıyorum, ama hep oradasın. Her zaman da kalacaksın - söyle Susie, bir daha söz ver bana, hafifçe gülümseyebileyim - sonra da o acı, *acı* ayrılığa dayanmaya çalışayım. İnsan hissetmesini bildiği zaman *yazmak* ne kadar boş geliyor - oysa yanında oturmak, seninle konuşmak, sesinin tınısını dinlemek, ne kadar daha yakın ve güzel; "kendini yadsı, haçını al, beni izle" ne kadar zor bir şey - bana güç ver Susie, bana umut ve aşk üstüne yaz,

kalıcı kalplerden, "Gökyüzündeki Babamız" tarafından ödüllendirilenlerden söz et. O tatlı bahar gelince nasıl dayanabileceğimi bilmiyorum; eğer gelip de beni ziyaret eder ve senden söz ederse... Ah, ölümüm olacak bu benim, biliyorum! Buzlar camlara tutundukça, dünya haşin ve kasvetliyken, bu yokluk daha kolay; *yeryüzü* de yas tutuyor, tüm küçük kuşları için; ama hepsi geri geldiğinde, toprak şarkı söyleyip neşelendiğinde - söyle bana, ben ne olacağım? Susie, affet beni, unut tüm söylediklerimi.[348]

Bianchi bu bölümden yalnızca şu satırları yayınladı:

... bazen gözlerimi ve yüreğimi sana kapatıyorum, seni unutmaya çabalıyorum, ama hep oradasın. Susie, affet beni, unut tüm söylediklerimi[349]

Bianchi bize 11 Haziran 1852 tarihli mektupta Emily'nin şunları yazdığını söyler:

... Susie, söylediğim her şey için affet beni sevgilim, kalbim seninle dolu, ama sana dünyanın işitemeyeceği bir şey söylemeye çalıştığımda, sözcük bulmakta güçlük çekiyorum. Seni yakınlaştırmaya çabalıyorum. Haftaları çekip gitmeleri için kovalıyorum - üç hafta - ebediyen süremezler, herhalde küçük kardeşleriyle birlikte Batı'daki uzun evlerine gitmeleri gerekir![350]

Ama mektubun aslı şöyledir:

... Susie, söylediğim her şey için affet beni sevgilim, kalbim seninle dolu, *aklımda senden başkası yok* ama sana dünyanın işitemeyeceği bir şey söylemeye çalıştığımda, sözcük bulmakta güçlük çekiyorum. *Burada olsaydın - ah, olabilseydin, sevgili Susie'm, konuşmamıza hiç gerek olmazdı, bizim*

yerimize gözlerimiz fısıldaşırdı, elin sürekli elimde, konuşmaya ihtiyaç duymazdı - Seni yakınlaştırmaya çabalıyorum. Haftaları çekip gitmeleri için kovalıyorum , *senin geldiğini hayal ediyorum, yeşil patikadan yürüyorum seni karşılamaya, kalbim öylesine hızla seğirtiyor ki, onu geri getirmekte ve ona sevgili Susie gelinceye kadar sabırlı olmasını öğretmekte çok zorlanıyorum.* Üç hafta - ebediyen süremezler, herhalde küçük kardeşleriyle birlikte Batıdaki uzun evlerine gitmeleri gerekir![351] (İtalikler bana aittir)

Bianchi mektupların arasına Emily'nin 27 Haziran 1852'de Sue'ye gönderdiği sevgi dolu bir pusulayı da ekler:

...Susie gerçekten de gelecek Cumartesi eve dönecek misin? Gerçekten de seni, "karanlıkta" değil de, "yüzyüze" görebilecekmiyim - yoksa *hayal* mi kuruyorum, gün ışığının beni uyandıracağı mutlu rüyalar mı görüyorum? Seni öylesine umutla, hevesle bekliyorum ki - bekleyemeyeceğimi hissediyorum. Bazen Cumartesinin yarından önce gelmesini istiyorum.[352]

Ama Emily'nin bu pusulada gerçekten söyledikleri, ilişkilerini oldukça farklı bir çerçeveye oturtmaktadır:

...Susie gerçekten de gelecek Cumartesi eve dönecek, *yeniden benim olacak, beni gene eskisi gibi öpecek* misin? Gerçekten de seni, "karanlıkta" değil de, "yüzyüze" görebilecekmiyim - yoksa *hayal* mi kuruyorum, gün ışığının beni uyandıracağı mutlu rüyalar mı görüyorum? Seni öylesine umutla, hevesle bekliyorum ki - *bekleyemeyeceğimi, şimdi sana sahip olmam gerektiğini -bir kez daha yüzünü görebilme beklentisinin hararetimi artırdığını, ateşimi çıkardığını, kalbimin delicesine çarptığını hissediyorum - gece yatıyorum, sonra bir*

bakıyorum uyanık oturuyorum yatağımda, ellerimi sıkıca kavuşturmuş gelecek Cumartesiyi düşünüyorum, seni ise "bir nebzecik bile" düşünmüyorum.

Bazen Cumartesinin yarından önce gelmesini istiyorum.[353]

("Hayal", "bekleyemeyeceğim" ve "şimdi" sözcükleri Johnson baskısında italik yazılmıştı. Tüm diğer italikler bana aittir.)

Bianchi herhalde mektuplardan bu bölümleri çıkarmazsa, halasının edebi ününün tehlikeye düşeceğini düşünmüştü. Onun zamanında kadınlar arasındaki aşk anormallik haline geldiğinden, eğer Emily Dickinson'un lezbiyen olduğundan kuşkulanılırsa, 1920'lerde Amy Lowell'ın başına geldiği gibi,[354] onun da şiirlerindeki duyguların evrenselliği ve geçerliliğine gölge düşebilirdi.

Ama bir yüzyıl önce yaşayan Amerikalıların (ve çoğu İngilizin) bu duyguları anormal saymak akıllarına bile gelmezdi. 19.yüzyılda kadınlar arası aşkın hiç bir kısıtlama olmadan gelişmesine izin verilmesinin nedeni belki de, Yeni Kadınların 1.Dünya Savaşı sonrası döneme göre sayıca az olmaları ve Yeni Kadında varolan devrimci, diğer bir kadınla sürekli bağ kurma potansiyelinin henüz geniş kitlelerin bilincine yerleşmemiş olmasıydı. Amerika ve İngiltere'de kadınlar arası aşk ancak savaştan sonra genel bir korku konusu oldu. Gerek yazışmalardan, gerekse yazından yüzyıllardır sevginin olağan bir ifade biçimi olduğunu öğrendiğimiz kadınlar arası duygusal ve bedensel ilişkilere, birdenbire sapıklık yaftası yapıştırıldı.

Bölüm 3. Yeni Kadınlar

19.yüzyıl sonlarında kadınlar arası aşkın yeni bir biçim alabilmesinin nedeni, feminist hareketin hem kadınlara bağımsız olmalarını sağlayacak yeni iş alanları açmayı başarması, hem de bağım-

sızlık istedikleri zaman kendilerini yalnız ve dışlanmış hissetmemeleri için bir destek yaratmasıydı. Artık genç bir kadın mesleği uğruna evlenmeyi reddebilir ve Geraldine Jewsbury'nin 1849'da söylediği gibi kendini "kusurlu bir yaratık" gibi hissetmeyebilirdi. Çoğu durumda olduğu gibi belki ailesi bir kadının ancak evlilikte doyum bulabileceğini söyleyerek itiraz edecekti, ama onun evlenmemek için inandırıcı bir gerekçesi vardı; ayrıca kendini geçindirecek kadar para kazandığından, ailenin itirazı duygusal açıdan acılı olsa da, onu aç bırakarak evliliğe zorlayamazdı. 18.yüzyılın başlarında Clarissa Harlowe'un arkadaşı Miss Howe'un özlemi , "Sen ve ben birlikte ne kadar güzel bir ömür sürebilirdik", 19.yüzyılın son onyıllarında artık gerçekleştirilebilirdi. Clarissa Harlowe yüz elli yıl kadar daha geç yaşasaydı, kendi sınıfından bir kadına uygun bir iş bulabilecekti. Bağımsızlığın verdiği güç ve bir destek grubu olduğu bilinciyle, bir Yeni Kadın olarak hem ailesine hem de Lovelace'e sırtını dönüp, Miss Howe'la "güzel" bir yaşama gidebilirdi. Pek çok kadın bunu yaptı.

Daha önceki yüzyıllarda gerek Avrupa gerekse Amerika'da tek tek feministler olmasına karşın, feminizm bir hareket olarak ilk kez 19.yüzyılın ortalarında ortaya çıktı. Hareketin gelişme nedenleri ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'da farklıydı (örneğin, Amerika'da İç Savaştaki büyük erkek kaybı ve İngiltere'de yurt dışına göç, çok sayıda kadının evlenememesine yol açacak ve kadınları okuyabilmek, kendini geçindirecek bir iş bulabilmek için harekete geçmeye zorlayacaktı), ama dört ülke için de geçerli kimi açıklamalar vardır. Bunlardan biri orta sınıfın büyümesiydi. Bu sınıfın kadınları geleneklerden ya da fiili açlık tehlikesinden daha az etkilendiklerinden, kendi ideallerini yaratabilirlerdi. Kadın yaşamı için yeni bir senaryo yazmaya cesaret edebilirlerdi. Ne soylu kardeşleri gibi büyük malikane ve adların birleştirilmesi için düzenlenmiş evliliklere zorlanıyorlardı, ne de alt sınıf kadınları gibi salt yaşayabilmek için zorunluluk evliliklerine.[355]

Dört ülkenin kadınları da, birincil amacı geniş çaplı bir özgürleşme hareketi olan Fransız Devrimini biliyorlardı. Amerikalı Judith Sargent Murray bu devrimden esinlenerek 1790 yılında "Cinslerin Eşitliği Üzerine" başlıklı, kadın haklarına ilişkin bir makale yazdı. Gene Fransız oyun yazarı Olympe de Gouges'un *Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi* (1791) ile Mary Wollstonecraft'ın *Vindication of the Rights of Woman** (1792) yapıtları da devrimden esinlenmişti. Almanya'da harekete sözcülük yapan bir kadın yoktu, ama Hippel adlı genç bir erkek öğrenci 1790'da Alman feminizminin manifestosunu yazdı. 19.yüzyılda köleliğin kaldırılması, sosyalizm ve ütopyacılığın değişik biçimleri gibi hümanist ve reformcu hareketlerin doğuşu, kadınlarda feminist bilinci artırdı. Kadınlar bu sayılan hareketlere katılıyor ve bunlar aracılığıyla köleler, işçiler ya da diğer ezilen gruplardan daha özgür olmadıklarını kavramaya başlıyorlardı.

Ayrıca, ilk feministlerin uğrunda çaba harcadıkları yüksek eğitimin 19.yüzyılda kadınlara açılması, fikir yürütüp bunları ifade edebilecek, üstelik -özellikle kamunun desteğiyle olmasa da, kendi yoğun okuma çabaları ve adalet anlayışlarıyla- kadınların dünyada başarı kazanma umudunu besleyen, daha güçlü bir kadın grubunun doğmasına yol açmıştı. ABD'de Oberlin Üniversitesi 1830'larda kızlara açıldı; 1837 yılında da Amerika'daki ilk gerçek kadın üniversitesi olan Mt.Holyoke kuruldu.[356] 1880'e gelindiğinde tüm öğrenci nüfusun üçte birinden fazlasını oluşturan kırk bin kadın, yüksek eğitim kurumlarına devam ediyordu.[357] ABD, 19.yüzyılda yüksek eğitimi kadınlara açmakta öncülük etti, ama onu yavaş yavaş diğer ülkeler izlediler. İngiltere'de 1848'de Queen's College açıldı, 1869'da da öğretim planı Cambridge'e göre düzenlenmiş olan Girton kuruldu. Londra Üniversitesi 1878'de kadınlara master derecesi vermeye başladı. Almanya'da, henüz diploma vermese

* Kadın Haklarının Savunusu

de, kadınlar için ilk yüksek okul olan Victoria Lyceum 1869'da açıldı. Almanca konuşan kadınlar 1867'de kadınları kabul etmeye başlayan Zürih Üniversitesinden diploma alabiliyorlardı, ama Alman üniversiteleri için daha otuz yıl beklemeleri gerekti. 1895'de Göttingen Üniversitesi kadınlara bireysel olarak diploma vermeye, Heidelberg Üniversitesi ise kadınları doktora programına kabul etmeye başladılar. Gene de, 1910 yılına gelindiğinde Berlin Üniversitesinin ondört bin öğrencisinden yaklaşık bini kadındı. Fransa'da kimi üniversiteler 1860'ların sonunda kadınları kabul etmeye başladılar. 1880'de Kadınlar Arasında Eğitimin Yaygınlaştırılması Derneği kadınlar için ilk yüksek okul olan College de Sévigné'yi kurdu. Üniversite eğitimli bu kadınların bir çoğu kadın sorunlarıyla ilgilenmeye başladılar ve bir yandan kadın hareketinin saflarını doldururken, bir yandan buna öncülük ettiler.

Feminizmin yükselişinin daha önce değinilen bir nedeni de, 19.yüzyılda toplumun cinsiyete göre ayrılmış yapısının, orta sınıf kadınlarına bir araya gelip dertlerini paylaşmak için bol zaman sağlamasıydı. Amerika'da iyi aile kadınları yalnızca barlar, klüpler, spor maçları gibi erkeklerin en sevdiği eğlence yerlerinden dışlanmakla kalmamışlardı; eğer 1840'larda Amerika'yı ziyaret eden bir İngiliz kaptanının gözlemleri doğruysa, panayır gibi toplumsal faaliyetlere de pek ender katılırlardı. Kaptan, Massachusetts'daki bir panayırda binlerce kişilik kalabalık arasında yalnızca dokuz kadın saymıştı.[358] Bu da, binlerce kadının yetişkin çevresinin diğer kadınlardan ibaret olması demekti. Bir diğer İngiliz gezgini olan Frances Trollope da benzer bir gözlemde bulunmuştu. 1827-1831 tarihleri arasındaki gezisi sırasında neredeyse "tüm erkek eğlencelerinin kadınsız yapıldığını" fark ettiğini söylüyordu; "Erkekler yemek yerler, kağıt oynarlar, müzikli toplantılar düzenlerler, akşam yemeği yerler, hepsi de kalabalık gruplar halinde, ama hepsi de kadınlar olmadan." Tanık olduğu birkaç karışık toplantıda da, "ka-

dınlar mutlaka odanın bir tarafına kümelenirler, erkekler öteki tarafına... Beyler tükürürler, seçimlerden, ürün fiyatlarından söz ederler, sonra yine tükürürler." Trollope'a göre kadınlar giysilerden, vaazlardan ve hazımsızlıktan konuşurlardı[359] - ama 19.yüzyıl kadınının başka kadınlarla dertleşme eğilimini dikkate aldığımızda, kendileri için daha heyecanlı sohbet konularının da eksik olmadığından emin olabiliriz.

Bu İngiliz yazarlarının kendilerini Amerika'daki cinsiyet ayırımlı toplum hakkında yorum yapmak zorunda hissetmeleri ilginçtir, çünkü İngiltere'de de cinsler arasındaki ilişkiler pek farklı değildi. Adı bilinmeyen bir yazar 1857 yılında, orta sınıflarda hemen hemen hiç bir ortak uğraş, ilgi, görev ve duyguları olmadığı için "cinslerin en sıradan konular dışında birbirleriyle sohbete girişmelerinin ...(neredeyse) imkansız" olduğuna işaret ediyordu.[360] Cinsler arasındaki ilişkilerin başka yerlerde farklı olduğunu düşünmek için de bir neden bulunmamaktadır. Edward Shorter, 18.-19.yüzyıllarda Fransa ve Almanya'da küçük burjuvaziyi tartışırken, cinsler arasındaki ilişkilerin, bu kapsamda evliliğin, genel özelliğinin tam bir iletişimsizlik olduğunu söylemektedir.[361] Dönemin romanlarında üst sınıf erkek ve kadınları arasında da böyle bir uzaklık bulunduğu sezilir. Théophile Gautier'nin *Mademoiselle de Maupin* (1835) adlı yapıtında romana adını veren karakter, erkeklerle kadınların birbirlerine tümüyle yabancı olduklarını, kadınlar için erkek yaşamının, "sanki onlar Satürn'de ya da bizim şu dünyamızdan yüz milyonlarca mil ötede bir diğer gezegende yaşıyorlarmış kadar" uzak olduğunu söyler. Onların neredeyse "farklı bir tür" olduklarını, "iki cins arasında en küçük bir entellektüel bağ bile bulunmadığını" belirtir.

Son olarak, feminizmin yükselişinin bir nedeni de gelişen sanayileşme ve "zenginliğin" başlangıçta, kadınlara açık olan az sayıdaki işleri bile yok etmesiydi. Örneğin, fırıncılık ve bira yapımı artık hemen her yerde fabrikalarda yürütülen büyük ölçekli işler

haline gelmişlerdi ve kimi yerlerde erkekler bu işlerde tümüyle kadınların yerini almışlardı.[362] Ailesi alt sınıftan olduğu sürece kadın için uygun görülebilecek hizmetçilik işleri, orta sınıfa geçtikleri zaman uygun olmaktan çıkıyordu. Orta sınıf kadınlarının enerjilerini yöneltebilecekleri çok az yer vardı.[363]

Toplumu iyileştirmek için örgütlenme olanaklarını gören ve eski geleneklere çok bağlı olmayan, erkeklerle kadınların farklı türler olduğu ve aile dışında ortak bir şeyleri olmadığı inancıyla yetiştirilmiş, evlenemeyen ve oyalanacak bir işi olmayan, eğitilmiş, düşüncelerini ifade yeteneğine sahip büyük bir kadın grubunun varlığı, 19.yüzyılın ikinci yarısında feminizmin giderek güçlenmesini kaçınılmaz kıldı.

Charlotte Brontë'nin *Shirley* (1849) adlı romanında İngiliz babalarına çağrıda bulunması, 19.yüzyılın ortasında kimi kadınların hâlâ kurtuluş umutlarını erkeklere bağladığını göstermektedir:

> İngiliz erkekleri! Zavallı kızlarınıza bir bakın, çoğu yanıbaşınızda solup gidiyor, ya vereme yakalanıyor, çöküyor ya, daha kötüsü, yaşam onlar için bir çöl olduğundan huysuz, kıskanç, dedikoducu, mutsuz evde kalmış kızlara dönüşüyor ya da, en kötüsü, bekarlığa tanınmayan o mevki ve saygıyı evlilikle elde etmek için, işvelere ve alçaltıcı numaralara başvurmak zorunda kalıyorlar. Babalar! Bu durumu değiştirmeyecek misiniz? Belki hepsi birden olmaz, ama önünüze getirildiğinde sorunu düşünün, bunu üstünde düşünmeye değer bir konu olarak benimseyin; alay ederek ya da erkeğe yakışmayan hakaretlerle reddetmeyin. Kızlarınızın sizin için utanç değil, övünç kaynağı olmasını istersiniz; o halde, onları flörtün, entrikanın, arabozucu dedikoculuğun üstüne çıkaracak bir ilgi konusu, bir meslek arayın onlara. Kızlarınızın aklını zincire vurup daraltırsanız, başınıza her zaman bela, kimi kez de yüz karası olacaklardır; onları eğitin - fırsat ve iş verin- o zaman

sizin için sağlıkta neşe veren bir dost, hastalıkta en şefkatli hastabakıcı, yaşlılıkta en güvenilir destek olacaklardır.

Ama onları kurtaracak kimse çıkmayınca, gitgide daha çok birbirlerine yaklaşmaya ve kapsamlı ve öfkeli bir feminist hareket-te örgütlenmeye başladılar.

Örgütlü hareketin ilk işaretleri 1848'de, Brontë'nin çağrısından bir yıl önce, görüldü. Bu yıl ABD'de Seneca Falls kongresi toplandı, İngiliz kadınları Manchester ve Sheffield'de kadınların seçme ve seçilme hakları için örgütler oluşturdular[364] ve Luise Otto-Peters Almanya'da bir feminist hareket örgütlemeye koyuldu.[365] Fransa'da radikal feminist grupların örgütlenme girişimleri daha da önce başlamıştı. Bunlardan biri 1830'larda *La femme nouvelle* ve *La femme libre** gibi dergiler yayınlayan Saint-Simonculardı.[366] Fransız feministleri 1848'te İkinci Cumhuriyete seçilme girişiminde bile bulundular. Ancak, 19.yüzyılın son onyıllarında Fransa'daki çalışmalar diğer ülkelerde olduğu gibi güçlenemedi, tersine hız kaybetti ve Fransız kadınları seçme ve seçilme haklarını 1945'e kadar alamadılar.[367]

19.yüzyılın orta sınıf kadınları büyük çoğunlukla evlenip aileleriyle uğraşacakları fikriyle yetiştirilirlerdi. Ama Avrupa ve Amerika'da onyıllarca erkek nüfustan yüzbinlerce, hatta milyonlarca fazla kadın oldu. Geçen yüzyıllarda onlara açık olan işlerden dışlandıkları ve kendi sınıflarından kadınların seçebilecekleri mesleklerde aşırı yüklenme olduğu ya da bunlar (örneğin romancılık) olağanın dışında bir yetenek gerektirdiği için, durumları daha da kötüleşti. Orta sınıftan kadınların geçimlerine yetecek bir miras umutları pek yoktu, hizmetçi ya da fabrika işçisi olarak çalışmak ise onlar için bir utanç olacaktı. Orta sınıfın yükselmesi sonucu sayıları arttıkça, acıları ve öfkeleri, buna paralel olarak da feminizmleri arttı.

* Yeni Kadın ve Özgür Kadın

19.yüzyıl İngiltere'sinde "fazlalık" ya da "gereksiz" diye adlandırılan evlenmemiş kadınlar, dev bir toplumsal sorun oluşturmaya başladılar. Örneğin, bu yüzyılın başında Almanya'da üç milyon bekar kadın vardı[368] (ve bunların yalnız yüzde 10'una geçinmelerine yetecek bir miras kalmıştı).[369] Alman yazar Gabriele Reuter'in (alt başlığı *Bir Genç Kızın Acılı Öyküsü* olan) *Aus Güter Familie** (1895) adlı romanında, tüm eğitimi tek bir hedefe, onu mükemmel bir eş yapmaya yönelmiş bir kadının dramatik öyküsü aktarılır. Kız alçakgönüllü, şefkatli, tutumlu, gösterişe kaçmadan zeki, çok terbiyeli ve harika bir ev kadınıdır. Ama bir türlü uygun bir koca yakalayamaz. Başka bir eğitim de görmediğinden, erkek kardeşinin eline bakan, acınacak bir evde kalmış kız olur. Reuter bu romanı, yalnız kahramanı Agathe Heidling'in yaşamını değil, evliliği tek hedef alarak yetiştirilen ve bu nedenle yaşamları bir trajediye dönüşen binlerce (milyonlarca daha doğru olurdu) kadının kaderini anlatmak için yazdığını öne sürüyordu.

Amerika'da 19.yüzyılın ikinci yarısında evlenmemiş kadınların sayısının artmasına katkıda bulunan birkaç faktör arasında özellikle evlenme yaşındaki erkek sayısında üç milyon azalmaya neden olan İç Savaş ile ülkenin batı bölgesinin ve büyük sanayi merkezlerinin gelişmesi ve buralardaki yeni iş olanaklarının kırsal alanlardan, köylerden, kasabalardan kadınlardan çok daha büyük oranlarda genç erkekleri çekmesi sayılabilir. İngiltere'de de durum farklı değildi - evlenme çağındaki erkekler yalnızca kırsal alanları ve kasabaları değil, İngiltere'yi de terk ediyorlar, büyüyen İmparatorluğun işin bol olduğu bölgelerine göçüyorlardı. 1830 ile 1875 arasında çoğunluğu erkek olmak üzere yaklaşık beş milyon gencin İngiltere'yi terk etmesi, çok büyük bir kadın fazlalığı yarattı. 1851 yılında İngiltere'de 2.765.000 evlenmemiş kadın vardı; aynı yılın nüfus sayımına göre, otuz yaşından genç evlenme çağındaki kadınların yüzde 24.86'sı bekardı.[370] İngiltere'deki evlenmemiş ka-

* İyi Aile Kızı

dın sayısı her nüfus sayımında oransal nüfus artışından daha hızlı arttı -örneğin 1861'de 2,956,000, 1871'de 3,228,700. 1881 yılında İngiltere'nin (Kensington gibi) kimi bölgelerinde, kadın oranı erkekleri yüzde 150 aşıyordu. Londra'da kadınların erkeklere oranı 112:100'dü.[371] Bu kadınlar nasıl yaşayacaklardı? Çoğunun kendini geçindirmesi gerekti. İngiltere'deki kadın işgücünün büyük bölümünü evlenmemiş kadınlar oluşturuyordu: 1861 yılında çalışan üç buçuk milyon kadından, iki buçuk milyonu bekardı.[372]

Feministler, kadınların hem onurlarını koruyup hem de kendilerini geçindirmeleri için daha çok mesleğin kadınlara açılmasının insanlık ve ahlâk gereği olduğunu kanıtlamak amacıyla bu sayılardan yararlandılar. Clara Collet'in 1892 yılında öfkeli bir makalede dediği gibi: "Eğer birisi, kadının kendi geçimini sağlamasına da olanak sağlayan çalışmaya fazla ilgi duyan kadınların, aksi durumda olacağından daha az çekici oldukları itirazını getirirse, benim verebileceğim tek yanıt yüz kadının bütün enerjilerini elli erkeği çekmeye yoğunlaştırmasını beklemenin biraz gülünç göründüğüdür."[373] Bu mantık, anti-feministlerin eğer kadınlar işlerinden çok zevk alırlarsa evlilik kurumunun, ve dünyanın, yok olacağı itirazını yükseltmelerini engellemedi;[374] ama kadınlar, çoğu zaman da salt zorunluluktan, çalışmaya devam ettiler.

Yüzyılın son onyıllarına kadar bütün ülkelerde kadınlara açık doğru düzgün çok az iş vardı. Resmi kayıtlardan da görüldüğü gibi, 18.yüzyılda Amerika'da kadınlar hâlâ küçük işletmecilik, matbaacılık, cephane yapımı, demircilik, hastabakıcılık gibi işlerde çalışıyorlardı; 19.yüzyılda nüfus artarken, bütün bu işlerden esas itibariyle dışlanmışlardı. İdeal bir orta sınıf kadını hanımlık yapacak, başlıca işi hizmetkârları denetlemek olacaktı. Ama hizmetkârların ücretlerini ödeyecek bir erkeği yoksa, başı beladaydı. *"Woman's Right to Labor": or, Low Wages and Hard Work"** adlı bir Ameri-

* Kadının Çalışma Hakkı; ya da Düşük Ücret, Ağır İş

kan araştırmasının yazarı, toplumun alt sınıftan kadını "evlenmeye, dikiş dikmeye, ölmeye ya da daha kötüsünü yapmaya" (yani fahişe olmaya) mahkum ettiğini söylüyordu.[375] Eğer orta sınıfta yetişmişse, seçenekleri daha da azdı: Ya evlenecek, ya öğretmen olacak ya da ölecekti.[376] Ama 19.yüzyılın ilk altmış-yetmiş yılında Amerika'da öğretmen maaşları kadınların ya evlenmesi ya da ölmesi gerektiğine inananların konumunu destekliyordu. Örneğin 1853 yılında New York'ta kadınlar erkek öğretmenlere verilen maaşın onda birini alıyorlardı. Diğer eyaletlerde durumları biraz daha iyiydi: 1860'ların ortalarında, kadın öğretmen sayısının erkeklerin tam iki katı olduğu bir dönemde, altı eyalette ortalama ücret erkek öğretmenler için yılda 444, kadınlar için yılda 210 dolardı.[377] Durum ancak İç Savaştan sonra, Ulusal Öğretmenler Birliği kadınların erkeklerle eşit konumda olduğunu kabul edince değişmeye başladı ve giderek ücretler eşitlendi.

Orta sınıftan İngiliz kadınları da bu yüzyıl boyunca benzer bir mücadele sürdürdüler ve onlar için de büyük sayıda katılabilecekleri tek meslek öğretmenlik oldu. 1870'lerden başlayarak kadınlara ustabaşı, gardiyan, kilise idarecisi, zangoç, düşkünler evi müdürü, düşkünler evi tıp görevlisi, karayolları sürveyanı, fabrika müfettişi, okul yönetim kurulu üyesi ve küçük idari bölge meclisi üyesi gibi memurluklarda çalışabilme yolunu açan kimi siyasi hakların tanınmasından sonra, durumlarında iyileşme belirtileri görülmeye başlandı. Yavaş yavaş şirketlerde büro işlerine girdiler. 1871 nüfus sayımında kadın sekreter yoktur. 1891'de ise sayıları 17,865 'tir.[378] 1872 yılında kadınlar İngiliz posta idaresinde çalışma izni elde ettiler, ama maaşları erkek posta çalışanlarından düşüktü. İmparatorluğu genişletmeye yönelen sanayileşmiş bir ülkede ticaret ve yazı çizi işleri arttığı için, devlette ve iş yaşamında giderek daha çok büro işi kadınlara açıldı.[379]

Amerika'da 1873'te daktilonun icadı ve 1876'da Bell telefon sisteminin kurulmasıyla, özellikle de delikanlıların bu tür işlerde huzursuz ve sabırsız oldukları anlaşılınca, kadınlara yeni iş fırsatları yaratılmış oldu. Kuşkusuz, sendikal örgütlenmeden pek haberi olmayan kadınların erkeklerden çok daha düşük ücretle çalıştırılabilmeleri de ek bir avantajdı. 1879'da Amerikalı bir yazar bu işlerde kadınlara yılda altı yüz ile dokuz yüz dolar arasında ücret verilirken, benzer konumlardaki erkeklerin bin iki yüz ile üç bin dolar arasında ücret aldığını tahmin ediyordu.[380] Ama bütün bu adaletsizliklere karşın, 20.yüzyıl başlarında gerek İngiltere, gerekse ABD'de "ortalama zekâya sahip, orta sınıftan her kadının... eğer isterse geçimini kazanabileceğini" söylemek mümkündü.[381] Charlotte Brontë'nin bundan daha elli küsur yıl önceki yakınmaları dikkate alındığında, kadınlar ciddi bir ilerleme kaydetmişlerdi.

Yüzyılın ikinci yarısında tıp gibi bazı itibarlı meslekler de kadınlara açılmaya başladı.[382] Amerikalı Elizabeth Blackwell 1849'da tıp doktoru oldu ve 1851'de New York'ta mesleğini uygulamaya başladı. 1868 yılında Londra'da muayenehane açtı. İç Savaş sırasında kadınların orduda doktor olarak hizmet görmesine izin verildi.[383] 1869'da ilk İngiliz kadın doktor Sophia Jex-Blake, kadınların İtalya, Almanya, Fransa ve Rusya'da tıp okuyabildikleri halde İngiltere'de bunun mümkün olmadığından yakınıyordu;[384] ancak bunu izleyen birkaç yıl içinde bazı İngiliz tıp fakülteleri kadınlara açıldı. 1895'e gelindiğinde doktor olarak kayıtlı 264 kadın vardı.[385] Bu pek yüksek bir sayı olmasa da, çok kararlı bir kadının bu mesleğe girebileceğinin işaretiydi.

Kadınların böyle bir girişimde bulunmak için çok kararlı olmaları gerektiğine kuşku yoktur. Sarah Orne Jewett'in 1884 tarihli romanı *A Country Doctor*'da*, doktor olmak isteyen Nan Prince adlı genç kadını oldukça gerçekçi betimlediği sezilmektedir. Nan'e

* Köy Doktoru

hayattaki tek akrabası şunları söyler: "Kulaklarıma inanamıyorum - onurlu ve saygın bir adı taşıyan kibar bir kız, doktor olmayı düşünsün! Bir kaç yaş daha büyük olsaydın, böyle bir şeyi hayal bile etmezdin." Nan'i tek destekleyen üvey babası olan doktordur. Jewett kadının seçtiği yoldan dönmesine izin vermez, kız (kendisi için zaten hiç ilginç olmayan) evlenme tekliflerini reddeder ve amaçlarını gerçekleştirir. Roman, 19.yüzyıl yazınında gerçekten mutlu az sayıdaki "evde kalmış kız"dan biri olan Nan'in şu sözleriyle biter: "Ah Tanrım... geleceğim için sana minnettarım."

Meslek sahibi olabilmek 19.yüzyıl kadını için çok değerli bir ödüldü ve birçoğu heteroseksüelliğin tüketici ve, onlara göre, vazgeçilebilir oyalamalarına kapılmayıp, yollarına devam etmeyi tercih ediyordu. 19.yüzyılda belirli bir meslekte öncülük yapmanın ve burada saygın bir yer edinebilmenin bir kadından ne denli özveri gerektirdiğini düşünürsek, Willard ve Mary Livermore'un 1893 tarihli derlemelerinde özgeçmişi bulunan o dönemin en tanınmış 1470 kadını arasında, yüzde 25'inden fazlasının hiç evlenmediğini, evlenenlerin üçte birinin ise genç yaşta dul kalıp bir daha evlenmediğini, yani yarıdan çoğunun yaşamlarının büyük bölümünü bekar geçirdiğini gözlemek şaşırtıcı olmamaktadır.[386] *Who's Who*'nun 1902 baskısında yer alan 977 kadından yaklaşık yarısı[387], Amerikan üniversitelerinde 1877 ile 1924 arasında doktora yapan kadınların ise dörtte üçü evlenmemişlerdi.[388] Meslek sahibi kadınlardan bazıları işleriyle bir 19.yüzyıl evliliğinin gerekleri arasında bölünmeye hazırdı; kimi "evlilik de, ölüm gibi, doğaya borcumuzdur," diyen Julia Ward Howe'la aynı görüşteydi;[389] ama bir o kadarı da, 1868'de bağımsız evde kalmış kızları konu alan makalesine "Mutlu Kadınlar" adını veren[390] ve kendisi için, "Ben özgür kalıp kendi başımın çaresine bakmayı tercih ederim," diyen Louisa May Alcott'a katılmıştı.

Etkin doğum kontrolünden önce, sayısız toplumsal gücün kadınlara bir eşin yerinin ocağın başı olduğunu öğretmek amacıyla birleştiği bir dönemde, pek çok azimli kadın heteroseksüel evlilikle başarının bağdaşamayacağını düşünmüş olmalıdır. Heteroseksüel evlilik genellikle kadının kocasına ve çocuklarına bakabilmek için kendi benliğini bastırması anlamına geliyordu. Uzun ilişkileri hep kadınlarla olan Amerikalı tiyatro oyuncusu Charlotte Cushman bu gerçeğin bilinciyle, yirmi yıllık sahne yaşantısından sonra, 1861 yılında bir arkadaşına kendisini çok şanslı hissettiğini yazıyordu, çünkü "hayatımın, çoğu kadının (daha doğrusu çocuğun) yaşamda tek bir amaç gördüğü bir döneminde" onu "tamamlayacak" bir erkek aramak yerine, yeteneklerini geliştirmeyi tercih etmişti. Cushman, heteroseksüellikten kaçışının, "bütün *varlığını* işine" vermesine olanak sağladığını, bir erkekle evli olsaydı bunu asla yapamayacağını söylüyordu.[391]

Charlotte Cushman gibi kendini hayatta başarılı olmaya yönlendiren kadınların bir çoğu, heteroseksüel evliliğin gereği olarak benliğini bastırmak istemiyordu. Öte yandan, kendi dönemlerinin ürünü olarak tek eşliliğin erdemlerine inanmışlardı, ama çoğu kez senaryoyu tersine çeviriyorlardı: uzun vadeli eşleri kadınlar oluyordu. Görevler cinsel rol kalıplarına göre değil, doğal yetenek, eğilim ya da zamana bakılarak paylaşılıyor, duygusal, fiziksel ve parasal kaynaklar yalnızca birinin değil, ikisinin de evin dışında uğraş vermesini sağlayacak biçimde birleştiriliyordu. Gerçekte onlar da evliydiler, ama bu evlilik bir yandan tüm kişisel gereksinimlerini karşılıyor, öte yandan dünyada başarı kazanmak için öncü çalışmalarında onlara köstek değil, destek oluyordu.

Gerek Robert Riegel (*American Feminists,* 1963), gerekse Barbara Welter'in (*Dimity Convictions,* 1974) 19.yüzyıl feministinin çocukluk yaşamı için tipik olduğunu söyledikleri özellikler, birçok psikanalistin (yeni lezbiyen-feminist hareket öncesinde)

lezbiyenlere yakıştırdığı özelliklerle tıpıtıpına aynıdır: Her iki durumda da kadın çoğu kez ailenin tek ya da ilk çocuğuydu; anne pasifti ve pek ses çıkarmıyordu; kızın eğitiminde ve karakterinde belirleyici olan babaydı ve babasının (ataerkil toplumdaki çoğu erkek gibi) aslında bir oğlan çocuk istediğini sezen kız, karmaşık duygularla yüklü bir ilişkide, erkeksi olarak görülen beceriler ve ilgiler geliştirerek, onun bu isteğini karşılamaya çalışmaktaydı. Bu özelliklerin hem feministlerin, hem de lezbiyenlerin ilk temsilcilerinde görülmesinin nedeni, onların potansiyel olarak aynı kadınlar olmalarıydı. Birçok feminist birlikte yaşayacağı ve seveceği başka bir kadın bulabilirdi, nitekim buldu ve böylece lezbiyen oldu; öte yandan kendini lezbiyen olarak tanımlayan her kadın, bir kez kadınların sorunları üstüne düşünmeye başlayınca, bu sorunları bilinçsiz de olsa hep fark ettiğini anlıyordu - o doğal bir feministti.

Ailesinin ilk ya da tek çocuğu olan bir kız bir süre ailesinin tüm ilgisini kendinde topladığı için, normalde yalnızca erkek çocuklarda gözlenen bir kişilik bilinci ve güçlü bir benlik geliştirmesi kaçınılmazdı. Pasif bir anne, sağlıklı bir benliği olan genç kız için olmak istemediği şeylerin kusursuz bir modelini oluşturur. Bu kız, "erkek biçimi" bir eğitimle, bağımsız bir birey olarak gelişme fırsatına değer verecektir. Ama bir kez, onun kendisini nasıl gördüğüne bakmaksızın, toplumun onu ikinci cinsin bir üyesi olarak değerlendirdiğini kavrayınca, ataerkil topluma ve kendisine en yakın ataya öfke duymaya başlayacaktır. Evliliği reddedecek, eğitiminin onu hazırladığına inandığı bir meslekte ilerlemek için çabalayacaktır. Eğer hayatta bir eşe ihtiyaç duyarsa, mantıklı seçim bir başka kadın olacaktır. Bağımsız, azimli bir 19.yüzyıl kadını olarak başlangıçta ister lezbiyen, ister feminist olsun, sonunda hem lezbiyen, hem feminist olma ihtimali yüksekti.

Alice B.Toklas'ın gençlik arkadaşlarından Harriet Levy'nin, büyük olasılıkla 20.yüzyıl başlarında yazılmış ama yayınlanmamış

bir öyküsü, Yeni Kadın fikri ile kadınlar arası aşkın yeni olasılıklarının bu dönemde her yerde kadınların kafasında ne denli bitiştiğini göstermektedir. "Güzel bir Kız" adlı öykünün başında Amerikalı bir kadın olan anlatan kişi, bir Paris otelinin lobisinde oturmaktadır. Yanına gelen şık görünümlü, opera şarkıcısı bir Avusturyalı kadın ona, aylarca birlikte seyahat ettiği bir dostuna çok benzediğini söyler. "Birlikte çok mutluyduk onunla," der. Anlatan, kadının kendisine bir yakınlık teklif ettiğini kavrar. Kadın, dolaylı görünüp, doğrudan harekete geçmiştir, görünüşte kişisel olan pek az şey söyler, sadece anlatana Paris'te yalnız olup olmadığını sorar. Anlatan kararsızdır. Kadın onu "çok etkilemiş"tir, ama aynı zamanda korkar. Anlamamış görünmeye karar verir: "Bana ne söylüyordu? Bilmiyordum. Ama aynı zamanda biliyordum. Biliyordum ve bildiğimi ona göstermemem gerektiği düşüncesi beni tedirgin ediyordu. Bildiğimden kuşkulanmasına olanak vermemeliydim." Numarası başarılı olur ve kadın, hiç bir şey söylenmemesine karşın, özür dileyerek ayrılır. Anlatanın bildiği, ona şifreli olarak iletilmiştir: Avusturyalı kadın ona, birlikte seyahat ettiği arkadaşının bir Yeni Kadın, "modernlerden" biri olduğunu anlatır, sonra anlatana bakarak onun da "modern... çok modern" göründüğünü söyler.[392] Kadının "modern" (belli ki sözcük burada, 1960'lardan önce henüz anlamı görece gizliyken "gay" sözcüğünün kadınlar arasında kullanıldığı gibi kullanılmaktadır*) bir kişiye duyduğu ilgi, diğer kadınlarla ilişki kurmak isteyen kadınların bu tür yakınlıklarla Yeni Kadın arasında bir bağ gördüklerine işaret etmektedir.

1912 yılında sosyalist reformcu Edward Carpenter, seksbilimcilerin gerçek eşcinsellerin öyle doğduğu, sonradan olmadığı yolundaki görüşlerinin egemen olduğu bir dönemde, kadın hareketinde "kadınlar arasındaki eşcinsel tutkuda belirgin bir gelişme" göz-

* 'Gay' sözcüğü İngilizcede hem neşeli, hem de eşcinsel anlamına gelmektedir.

lemişti. Carpenter kadınlarda giderek ezildikleri bilincinin gelişmesinin, erkeklerle ilişkilerini gerginleştirdiğini öne sürüyordu. Gitgide eşitsiz bir evlilik birliğine girmeye daha isteksiz oluyorlardı ve Carpenter'a göre erkeklere olan bu güvensizlikleri, onların birbirlerine daha çok yaklaşmalarına, kendi birliklerini perçinlemelerine neden oluyordu. "Böylesi -oldukça güçlü- yoldaşça beraberliklerin, belki de özellikle kendi cinslerinin 'kurtuluşu' gibi yüce bir dava için çalışan kültürlü kadın sınıfları arasında daha yaygın hale geldiği," sonucuna varıyordu Carpenter.[393] Doğal olarak kadınlar kendi cinslerine *daha çok* ilgi duymaya başlamıyorlardı - bu ilgi her zaman ve özellikle de 18. ve 19. yüzyıllarda vardı. Ama şimdi kadın hareketi onlara, erkek-kadın ilişkilerinin neden genelde kadınlara adaletsiz olduğunu ifade eden bir düşünce sistemi sağlıyordu; 19.yüzyıl sonlarında kadınların çalışma olanaklarının artması ise, artık onlara eskiden olduğu gibi sessizce acı çekmek yerine kendi inançlarına göre davranmaya yetecek bir ekonomik bağımsızlık olanağı yaratmıştı.

Bölüm 4. Boston Evliliği

"Boston evliliği" terimi 19.yüzyılın sonlarında New England'da evli olmayan iki kadın arasındaki uzun vadeli, tek eşli ilişkiyi tanımlamak için kullanıldı. Kadınlar genellikle ya miras yoluyla ya da meslekleri dolayısıyla erkeklerden parasal olarak bağımsızlardı. Çoğu kez bir meslekte de öncülük yapmış feministler, Yeni Kadınlardı. Ayrıca kültürle ve toplumsal iyileştirmelerle çok ilgileniyorlar, paylaştıkları bu kadın değerleri de ortak yaşamları için güçlü bir temel oluşturuyordu. 19.yüzyılda *Atlantic Monthly* dergisinin editörlüğünü yapan ve bu kadınlar arasında ahbapları olan Bostonlu Mark De Wolfe Howe'un söylediği gibi, ilişkileri her açıdan "bir birliktir - bunun için daha doğru bir söz buluna-

maz."[394] Bu birliğin ara sıra ya da çoğu zaman cinsel ilişkiyi de içerip içermediğini hiç bilemeyeceğiz, ama bu kadınların yaşamlarının çoğunu başka kadınlarla geçirdiklerini, enerji ve ilgilerinin çoğunu başka kadınlara yönelttiklerini ve başka kadınlarla güçlü duygusal bağlar oluşturduklarını biliyoruz. Eğer kişilikleri zamanımıza yansıtılabilseydi, cinsel ilgilerinin düzeyine bakmaksızın kendilerini "kadınla özdeşleşmiş kadınlar", yani bizim deyişimizle lezbiyenler olarak göreceklerdi.

Henry James "tam bir *Amerikan* öyküsü" (italikler James'e aittir) diye tanımladığı *The Bostonians* (1885) adlı romanında tam da böyle bir ilişkiyi, *Not Defteri*'nde yazdığı gibi "New England'da öylesine yaygın olan kadın dostluklarından birini" incelemeyi amaçlamıştı.[395] Romanda, kısaca, varlıklı, genç bir feminist olan Olive Chancellor'un hitabet yetenekleriyle "Kadın Davası"na katkıda bulunabilecek olan Verena Tarrant'ta doğuştan, karizmatik bir kişiliğe rastlaması konusu işlenir. Olive Verena'yı eğitir ve ona tutkuyla bağlanır, hep rüzgara kapılıp giden Verena ise onun duygularına kısmen karşılık verir. Olive'in güneyli kuzeni Basil Ransom sahneye çıkınca, erkeğin kendine duyduğu ilgi Verena'da bir kararsızlık yaratır. Kızı alıp giden erkek olur, ama onunki bir Pyrrhus zaferidir, James çiftin mutsuz olacağını bize sezdirir.

James, Olive ile Verena arasındaki ilişkiyi işlerken, bir Boston evliliğini anlatmaktadır. Olive'in bakış açısından, Verena'nın "o denli uzun zamandır aradığı şey -ruhunu birleştirebileceği kendi cinsinden bir dost" olduğunu öğreniriz. Olive, "yüzü... heyecan ve şefkat dolu" yalvarır, "Benim herkesin, her şeyin üstündeki dostum, dostların dostu olacak mısın, sonsuza dek?" Beraberliklerinin en mutlu döneminde roman karakterlerinden biri bize, Olive ile Verena'nın "birlikte olmaktan çok hoşlandıklarını" anlatır, "sanki biri olmadan öteki bir yere *gidemiyormuş* gibi." İlişkide Verena pasiftir, ama Olive'i Basil için terkettiği zamanki düşüncelerinden

anlaşıldığı kadarıyla, bu beraberliğe kendini hiç bir şeye tümüyle veremeyen birinin elinden gelen tüm ilgiyi göstermiştir:

> Olive bu düş kırıklığını hiç aşamayacaktı. En derin yerinden vuracaktı bu onu; yalnızlığını hiç bir şey gideremeyecek, kendini ebediyen aşağılanmış hissedecekti. Bu dostlukları çok garip bir şeydi; kimi öğeleri bunu şimdiye dek (kadınlar arasında) var olmuş en eksiksiz ilişki yapıyordu. Doğal olarak bu ondan çok Olive açısından böyleydi, bunun her zaman farkındaydı; öte yandan, bu da bir şey değiştirmiyordu. Bunu tümüyle Olive'in başlattığını, kendisinin ise başlangıçta çok büyük bir çekim karşısında sanki büyülenmiş gibi bir nezaketle yanıt verdiğini kendisine yinelemenin bir yararı yoktu. Kendini bırakmış, tümüyle vermişti ona, sözünü tutmak niyetinde değilse, yapmamalıydı bunu.

James'i ve onun dönemini açıkça yanlış algılayan 20.yüzyıl eleştirmenleri, James'in bir hastalığın incelemesini sunduğu konusunda kuşkuya yer bırakmazlar.[396]

Örneğin F.W.Dupee, Olive Chancellor'da "çok belirgin bir cinsel sapıklık vakası" görmekte,[397] Louis Auchincloss ise *The Bostonians*'ın "ruhsal bir hastalık" olarak nitelediği "Olive Chancellor'un lezbiyenliği"nin ayrıntılı bir betimlemesini içerdiğini yazmaktadır.[398] Olive karakterine karşı çağımızda gösterilen bu tepkiler, roman hakkında genel kabul gören, kesinkes bir yoruma yol açmıştır: Lezbiyen Olive özünde normal bir kadın olan Verena'yı doğadışı bir ilişki içinde kıstırmıştır. Basil Ransom, Auchincloss'un deyimiyle "bir erkek, gerçek bir erkek,"[399] "Verena'yı doğadışı bir beraberlikten kurtarıp"[400] onu "doğal ve bozulmamış"[401] bir dünyaya geri götürmek üzere ortaya çıkar.

Karmaşık yapıtının böylesi kestirme bir sınıflandırması ve yorumu James'i hayrete düşürecekti. *The Bostonians*'ı 20.yüzyıl ön-

cesi bir bakış açısıyla okursak, James'in bu sert romanında ne kahramanlar ne de kahramanca kurtarışlar olmasını düşünmediği ortaya çıkmaktadır. James'in, Basil'ın rakibi Olive Chancellor'la dalga geçtiğine kuşku yoktur: "Yaradılışındaki en kutsal umut bir gün ... bir amaç uğruna şehit olmaktı," der onun için; onu (adının da çağrıştırdığı gibi) neredeyse bir asker kadar espri duygusundan yoksun gösterir.* Olive'in çevresindeki kadınlarla da alay eder. Ama Basil'a da rakibinden ve onun feministler ordusundan daha iyi davranmaz. Basil çoğu kez budalanın ve kendini beğenmişin tekidir. James onun için, "bunun geveze bir dönem olduğunu düşünmesine karşın... o da herkes kadar konuşmaktan hoşlanıyordu," der. Basil'ın kadınlara ilişkin görüşü, 19.yüzyıl çerçevesinde bile gülünçtür. James'in şunları yazarken alay ettiği kuşkusuzdur:

> [Basil] de böylesinden hoşlamrdı - fazla düşünmeyen, dünya yönetiminden kendini sorumlu tutmayanlardan... keşke yalnızca yaşamın özel kısmıyla ilgili, pasif kalsalar, bunun dışında başka duyguları olmasa, dışa dönük işleri derisi kalın cinse bıraksalardı! Bu çözümün hayali Ransom'u hoşnut etmişti.

James Basil'ın Verena'yı kazanarak, kadını korkunç bir kaderden kurtardığını da ima etmez; hatta sevdiği kadına pek az saygısı olan Basil'la birlikte gittiğinde, Verena'yı korkunç bir kaderin beklediği çok daha güçlü bir tez olabilir. James, Basil'in Verena'yı kendine yakınlaştırma yönteminin onun"eski ölçülerini yerle bir etmek" olduğunu yazar. Kadını, sonunda onun mutlu olması amacıyla değil, kendi çıkarı için aşağılamalara katlanmaya zorlar; Verena, "Bizim yerimiz olmayan garip bir sistem bu," diye yakındığında, Basil şunu açıkça söyler: "Kamuda bir yeriniz yok. Seni ev-

---

* Zeytin anlamına gelen Olive ile zeytin rengi (haki) üniforma arasında bağlantı kurulmaktadır

de tutmayı ve orada seninle her zamankinden daha iyi vakit geçirmeyi planlıyorum." Bu okuyucuya, İbsen'in *Bebek Evi*'nde Torvald'ın[402] ya da James'in daha önceki bir erkek şovenist karakteri olan, *Portrait of a Lady*'deki* Gilbert Osmond'un tutumunu anımsatabilir. Osmond da bir kadını zorla uysal karı rolüne sokmaya çalışan bencil, dalavereci bir tiptir.

James Basil'in Verena'ya "insafsız bir düşkünlüğü" olduğunu söyler, ama davranışları düşkünlüğünden çok insafsızlığını yansıtır. Basil, "kadının pençesinde ne kadar dönüp kıvransa da, onu sıkı sıkıya tuttuğunun" bilincinde, avıyla oynayan bir hayvan gibidir. "İfade ettiği duygu ... yalnızca onun içgüdüsel kıvranışlarından biriydi; bunu bir yana kaydetmiş, kendi kendine kadının sakinleşmeden önce bunun belki de çok kez yineleneceğini söylemişti." Sonunda Verena'yı, tam mesleğinin en önemli konuşmasını yapacakken salondan çıkararak fetheder. James bu sahnede Basil'in ruhsal durumunu şiddet terimleriyle betimler:

> İki ya da üç dakika boyunca, belli bir gerekçeyle kralı ya da cumhurbaşkanını vurmaya karar vermiş bir gencin kamuya açık bir yerde beklerken neler hissedeceğini hayal etmiş, kendini öyle hisetmişti.

Onun öldürmeyi beklediği, kadın davasının simgesi olarak Verena'dır. Onu sembolik olarak öldürmeyecek olsa bile, hem mecazi hem de gerçek anlamda, kas gücüyle boyun eğdirecektir:

> ... istediğini yapabileceğini, kadının bütün varlığıyla kendini bağışlaması için ona yalvardığını, ama itiraz ettiği sürece kadının boyun eğeceğini, çaresiz olduğunu farketti. Bu bakışla, istediği şey bir alev gibi önünde belirdi ve erkekliğine meydan okudu...

* Bir Hanımın Portresi

"Olive, Olive!" diye haykırdı Verena birden, tiz çığlığı belki de ön tarafa ulaşacaktı. Ama Ramses kas gücüyle onu yakalamış, dışarı çıkmaya zorluyordu bile.

Basil'in zaferinin eleştirmenlerce olağan yorumu, onun Verena'yı "Olive'le doğadışı bir beraberlikten" kurtardığı, "deyim yerindeyse, onu doğanın ritmi içindeki yerini farketmenin baharına geri getirdiği"dir.[403] Ama eğer James Verena'nın bir bahar mutluluğuna doğru gittiğini inanmamızı istiyorsa, çok tuhaf bir son yazmıştır. Roman, Verena'nın gözyaşları içinde olduğu söylendikten sonra, şu sözlerle biter:

Korkarız ki adım atmak üzere olduğu mükemmel olmaktan çok uzak bu beraberlikte, bunlar kaderin onu akıtmaya mahkum edeceği son yaşlar değildi.

David Howard haklı olarak, Verena'nın Basil ile ilişkisinin "(Olive'le ilişkisinden çok daha fazla) kısıtlayıcı ve yıkıcı" olduğuna işaret etmiştir. "Kısıtladığı ya da yıktığı ise, James'in (Verena'yı) betimlerken sık sık lirik bir tonda değindiği... doğasının hevesli, canlı yanı olan 'yeteneği'dir"[404] ve bu yanı olmadan Verena bir akide şekerinden başka bir şey değildir. Kadını bu doğal "yeteneğini" kullanmaya ve bunu, giderek yalnızca içgüdüsel değil entellektüel olarak da kavrayacağı bir davayla ilgilenerek geliştirmeye yüreklendiren ise Olive'dir.

Olive de Verena ile ilişkisinde Basil kadar saplantılı ve dalaverecidir, ama James Verena'nın Olive'in yanında olduğu zamanlarda parıldadığını gösterir bize: mutludur ve bunun da ötesinde Olive'in yönlendirmesiyle son derece verimli olduğunu hisseder. Verena ile Olive'i, "hep baş döndürücü, neredeyse dinsel bir gayret" içinde birlikte çalışırken görürüz. James bu dönemde Verena'nın uysal bir kızdan, kendi başarı duygusuyla ışık saçan bir kadına dönüştüğünü anlatır:

Verena bu büyük girişimlere tümüyle kaptırmıştı kendini; buna aktif, hevesli bir inançla bakıyordu... Alabildiğince büyük çapta bir açılma, gelişme içindeydi. Olive değişikliği görüyor, tahmin edebileceğiniz gibi çok seviniyordu; bundan büyük bir zevk duymamıştı o güne dek. Daha önceleri Verena genç kızca bir uysallık, minnettarlık, öğrenme isteği gibi bir tutumdaydı. Olive'in güçlü iradesi ve amacını tanımlarken başvurduğu keskin davranışlar onu çektiği için, deneyimsiz, biraz da eğlenceli bir şaşkınlıkla vermişti bu işe kendini. Üstelik konukseverlik, yeni toplumsal ufuklar hayali, yenilik duygusu ve değişim sevgisi onu etkilemişti. Ama genç kız şimdi birlikte gerçekleştirecekleri bu yenilikçi şeylere çıkar gözetmeden bağlanmıştı; artık bizzat bunlara ilgi duyuyor, yürekten inanıyor, sürekli düşünüyordu. İki genç kadının beraberliğinde artık ona düşen pasif, yalnızca takdir edici bir rol değildi; artık o da tutkuluydu ve güzel bir enerji yayıyordu.

Verena'nın kendisi de Olive'le geçirdiği zamanı "mutlu, aktif, verimli", ortak çalışmalarını da "harika" diye niteler; James, Basil'e kadın-erkek ilişkileri konusundaki görüşlerini içtenlikle açıklatarak, Verena'nın geliştikçe "güzel bir enerji" yaymasına olanak sağlayan o yeteneğini yadsıması gerekeceğini gösterir - Basil'in egemenliğinde "uysal, çaresiz" birisi olacak, *erkek* onunla "daha iyi bir zaman" geçirebilecektir.

20.yüzyıl eleştirmenlerinin bu romanda böylesine açık verilen bir mesajı gözden kaçırmalarının nedeni, bizim yafta düşkünü Freud ötesi toplumumuzda, "lezbiyen"in "hastalıklı" olmasıdır; eğer Olive'e "lezbiyen" denebilirse, o zaman Verena'ya aşkının "sapık" olduğuna kuşku yoktur. "Heteroseksüellik" ise "olgun", "doğal" ve "doyurucu"dur; hatta bize bir genç kadının belirli bir heteroseksüel ilişkide çok gözyaşı dökeceği söylense bile, bu ilişki "normal" olduğundan, Olive'in "ruhsal hastalığı"na kesinlikle tercih edilme-

lidir. Oysa James, iki kadın arasındaki romantik ilişkinin kendi başına hastalıklı olmadığına inanıyordu. Bunda yapıcı ve doyurucu olma potansiyeli vardı ve kadınların kendilerini gerçekleştirmelerine olanak sağlayabilirdi. Doğal olarak söz konusu bireylerin sınırlı ve karmaşık karakterleri bu olasılıkları ortadan kaldırabilirdi, ama James bunun heteroseksüel ilişkiler için de aynı derece geçerli olduğunu göstermektedir.

James'in aynı-cins aşkına karşı önyargıları yoktu.[405] 1885 yılında, seksbilimciler popüler olmadan önce, kadınlar arası aşka "ruhsal bir hastalık", bir anormallik olarak bakması için hiç bir nedeni yoktu. Bunu, (kendisinin de dediği gibi) çok rastlanan bir "Amerikan" olgusu sayıyordu.

James bu olguyu Boston'da ve kendi ailesinde yakından gözlemişti. Kızkardeşi Alice'in yaşamındaki tek olumlu ilişki Katharine Loring'le yakınlığı olmuştu. Ürkütücü bir adam olan baba Henry James, romancı Henry ve [psikolog] Williams'ın arasında yetişen Alice, gençliğinde psikosomatik hastalıklarla uğraşmış, dünyaya kapanmıştı. Birkaç yıl önce iki ağabeyinin geçirdiği gibi,1878'de otuz yaşındayken o da sinirsel bir bunalım yaşamıştı. Bundan bir iki yıl sonra Alice Boston'un yardımsever ve reformcu örgütlerinde aktif olarak çalışan Katharine'le karşılaştı. Katharine'in kendi durumunun tam karşıtı bir enerji ve sağlığa sahip olması onu Alice için çok çekici yapıyordu. Bir arkadaşına yazdığı mektupta Katharine'i, "erkekle kadın arasındaki farkı oluşturan o salt kas üstünlüğünü, özellikle kadınsı erdemlerle birleştirmiş," diye tanımlıyordu. "Odun kesip su çekmekten, kaçak atları kovalamaya ve Kuzey Amerika'daki tüm kadınları eğitmeye kadar yapamayacağı hiç bir şey yok."[406] Henry James, daha önce hiç kimseyle ciddi bir insancıl ilişki kurma isteği göstermeyen kızkardeşinde Katharine Loring'in yarattığı değişikliği gözlemişti. Annesine, Katharine'in "göründüğü kadarıyla yılanın aklıyla güvercinin inceliğini

birleştirdiğini" ve Alice'in bulabileceği "en mükemmel dost" olduğunu yazıyordu. Alice'e ise Katharine'in "soylu nitelikleri"nden duyduğu sevinci ifade etti.[407] 1881 ile 1884 arasında, Katharine'i daha iyi tanıdıkça, James Alice'le ilişkisi için giderek ona daha çok minnet duymaya başladı. 1885 tarihli yapıtında bir Boston evliliğini "ruhsal hastalık" olarak görebilmesi kesinlikle mümkün değildi. *The Bostonians*'ın yayınlanmasından çok geçmeden James teyzesine Katharine'in Alice'e aşkına ilişkin olarak, "kaderin bu katı dünyada öylesine ender, öylesine güç bulunacak bir hediyesi ki bu düzeyde eksiksiz ve verici bir bağlılık, bunu bir kenara atmak neredeyse Tanrıya karşı saygısızlık olacaktır," diye yazmıştı.[408]

Katharine babasının Massacuhsetts'da Beverly'deki evini idare ettiği ve hastalıklı kızkardeşi Louisa'nın bakımına çok zaman ayırdığı için, Katharine'le Alice'inki tam bir Boston evliliği değildi. 1884 yılında Katharine tıbbi nedenlerle kardeşini İngiltere'ye götürmeye karar verince, Alice onu yalnız bırakmadı. İki kadın Alice'in 1892 yılında ölümüne kadar İngiltere'de kaldılar.

Katharine uzun süre Bournemouth'da kızkardeşiyle, Alice de Londra'da Henry'ye yakın bir yerde oturdular. Louisa iyileştiğinde, Katharine Alice'le daha fazla birlikte olabilme özgürlüğüne kavuştu. Alice, belki de Katharine'in ilgisini çekebilmek için Louisa'yla bilinçsiz bir rekabet içinde, sık sık hastalanıyordu, ama ancak 1891 yılında, Alice'in hastalığına doktorlar kanser tanısı koyduktan birkaç ay sonra, Katharine onun yanma taşınıp Alice'in bakımını üstlendi. Alice 22 Mart 1891'de günlüğüne alaycı bir dille şunları yazmaktadır: "tam bir fiziksel iflas sayesinde hemşiremin deyişiyle "idealime" ulaştım ve 12 Mart'tan bu yana Campden Hill'de küçük bir eve yerleştik." Gene de şunları eklerken halinden memnundur: "Bir süre önce şehir dışına çıkamayacağım, ev sahibesi ezasına da dayanamayacağım için kendimize bir ev almanın zorunlu, Katharine yanımda olduğu için de olanaklı olduğuna ka-

rar verdik; Katharine'in tek yapacağı büyülü değneğini sallamaktı, böylece kararımızdan üç hafta geçmeden kendimizi pek rahat yerleşmiş bulduk; o her zaman yaptığı gibi tüm engelleri aşmış, önerinin karanlık köşelerine güneş ışığını getirmişti."[409] Alice ölümün yaklaştığının bilincindeydi, gene de neredeyse tümüyle Katharine'le geçirdiği 1891 yılı için, "Bu hayatımın en mutlu yılı oldu," diyordu.[410] Gay Wilson Allen *William James: A Biography** adlı kitabında William'ın karısının Katharine ile Alice arasındaki ilişkiyi "lezbiyen kuşkusu verecek" gibi gördüğünü öne sürmektedir.[411] Görsün ya da görmesin, James ailesinin Alice'i tek mutlu eden kişi olarak ona minnet duydukları, Alice'in de Katharine'i yaşamının tek talihi saydığı kesindir.

Alice'in romantik dostluğu ölümünden önceki yıla kadar düş kırıklıklarıyla doludur, ama 19. yüzyılda mutlu, neredeyse eksiksiz Boston evlilikleri de vardı. Romancı Sarah Orne Jewett ile Annie Fields arasındaki örnek Boston evliliği neredeyse otuz yıl sürmüştü. Bu sürenün büyük bölümünde kadınlar yılın bir bölümünde birlikte yaşadılar, geri kalan bölümünde tüm dikkatlerini işlerinde yoğunlaştırabilmek için ayrıldılar, sık sık birlikte seyahatlere çıktılar, aynı kitaplara ve insanlara ilgi duydular ve birbirleri için sevgi ve denge kaynağı oldular.

Annie Fields 1854 yılında ondokuz yaşındayken Dickens'in kitaplarını yayınlayan, *Atlantic Monthly*'nin editörlerinden orta yaşlı bir dul olan James T. Fields'le evlendi. James Fields 1881'de öldü. Annie Fields'in arkadaşı olan ve onun yaşam öyküsünü yazan Mark DeWolfe Howe'a göre, James Fields ölümünden hemen önce Sarah Orne Jewett'i Annie'nin yaşamında yakında meydana gelecek boşluğu doldurmak için ideal dost olarak görmüş ve iki kadın arasındaki ilişkiyi teşvik etmişti.[412] Kitabını 1922 yılında, Freudcu bilinçlenmenin doruğunda yazan Howe gerçeği mi söylü-

* William James'in Yaşam Öyküsü

yordu, yoksa böylece arkadaşına yönelebilecek "sapıklık" suçlamalarını mı önlemeye çalışıyordu, bilinmez. Annie Fields, Sarah'nın ölümünden sonra onun mektuplarını yayınlamak istediğinde, kızı Helen'e göre Howe'un "bir editör tavrıyla onun hevesini engellemesi" ilginçtir. Howe Annie'den, "sadece kitabın Miss Jewett'i kişisel olarak tanımayan okuyucu üstünde nasıl bir etki yapmasını istediğimizi düşünerek ," aralarındaki sevgiye değinmelerin beşte dördünü çıkarmasını istedi; "Çok çeşitli tipten insanların bunları yanlış yorumlamasını istediğini... sanmıyorum." Helen Howe babasının muhtemelen "Sarah'ın duygusallığım kabul etmekten üzüntü duyduğunu" söylemektedir.[413] Ama muhtemelen onu üzen, iki kadının romantik dostluğunun dünyanın gözleri önüne serdiği gerçekti. Böylesi bir aşk iki kadının ömürlerinin çoğunu yaşadıkları yüzyılda olağan ve uygun bir davranıştı (kendisi de bunu o zaman olağan ve uygun görmüştü)[414], ama 20.yüzyıl çerçevesinde ilişki, doğasında hiç bir değişme olmamasına karşın, birdenbire "anormal" oluvermişti.

Jewett'in yaşam öyküsünü yazanlardan en titizleri bile, kadının yaşamında herhangi bir heteroseksüel aşk ilişkisine ya da evliliğe en küçük bir ilgi duyduğuna ilişkin bir kanıt bulamamışlardır.Francis Matthiessen'in aktardığına göre, bir gün John Greenleaf Whittier ona, doğal olarak heteroseksüelliği kastederek, "'Sarah, hiç aşık oldun mu?' diye sorar. Kıpkırmızı olan Sarah, 'Hayır! Nereden aklına geldi bu?' diye yanıt verir. Mr.Whittier de, 'Hayır, aklıma gelmedi,' der ve Sarah gülerek kocadan çok bir karıya ihtiyacı olduğunu söyler."[415] Jewett, "Tom'un Kocası" adlı rollerin tersine dönmesine ilişkin zekice öyküsünde,[416] kimlikleri kocalarınınkinde eridiği, ev dışındaki şeylere ilgilerini yitirdikleri, paslandıklarını, zamanın gerisinde kaldıklarını hissettikleri, kocalarının onlar olmadan da idare edebileceği kuşkusuna kapıldıkları, hayatta pek çok şeyi kaçırdıklarına pişman oldukları ve genel olarak başa-

rısızlıklarına inandıkları için, heteroseksüel evliliğin kadınlar açısından yıkıcı olduğunu gösterir. Jewett kendi yaşamında bunları istemiyordu.

Daha 1880'lerde, evliliğin tüm kadınlar için yararlı ya da olanaklı olmadığını savunduğu zaman da bilinçli, kendini iyi ifade edebilen bir feministti. Tüm uygarlıklarda kadınlar çoğunlukta olduğuna göre, diye yazıyordu, "doğa kimilerini evlilikten başka koşullar ve başka işler için ayırmış" olmalıydı. Toplum "akıllandıkça", diye devam ediyordu, kimi insanların evliliğe uygun, kimilerinin ise uygunsuz olduğunu farkedecek ve evlenmemeyi seçen kadınların en çok değer verdikleri yaşam biçimini ve uğraşıları sürdürmelerine izin verecektir.[417] Jewett kendi açısından, dizginleri fazla sıkmadan ona derin duygularla bağlı olan, çalışmak istediği zaman çalışmasına olanak veren, ihtiyaç duyduğunda ona sevgi ve eğlence sağlayan birini istiyordu; ama aynı zamanda, Jewett'in yaşamı kendisi için ne kadar önemliyse, bu kişinin de aynı derecede önem verdiği ayrı bir yaşamı olacak, böylece Jewett kendini, başka bir insanı "Tom'un Kocası"ndaki Tom'un konumuna sokmuş gibi hissetmeyecekti. Bu kıstaslara uyan çok sayıda 19.yüzyıl erkeği olması ihtimali herhalde pek yüksek değildi.

Jewett de, kendi çağındaki çoğu kadın gibi, gençken birkaç romantik dostluk yaşamış, bunları yirmi iki ile otuz yaşları arasında tuttuğu günlüğe kaydetmişti. "Eskimiş Dostlar" başlıklı yayınlanmamış, tarihsiz bir makalede, dostlar arasındaki sevginin artık aşktan ayırt edilemeyecek noktaya gelişiminden söz eder.[418] Günlüğüne yazdıklarından, başka genç kadınlarla dostluklarında çoğunlukla romantik aşka atfedilen yüksek heyecanlı ruh halini yaşadığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1871 tarihinde Kate Birckhead'e ilişkin olarak Jewett şunu yazmaktadır: "Merdivenlerde onun sesini duyduğumda... kendimi çok tuhaf hissettim. Aylardır onu görme, onunla olma özlemi çektiğimden, bunun gerçek olduğuna inana-

madım. Benim sevgili, sevgili Kate'im!". Sonra da ekler: "Öylesine eksiksiz ki ona olan aşkım!"[419] Hemen hepsi kadınlara yazılmış izlenimi veren dostluk şiirlerini de, aşk şiirlerinden ayırt etmek olanaksızdır. İlk adı "Aşk ve Dostluk" olan 1880 tarihli bir şiirde, Jewett bir önceki yıl iki kadının deniz kıyısında geçirdikleri bir yazın sonundan, "Sen gitmeden önce/Birbirimizin olduğu zaman"dan söz eder ve şöyle yakınır:

Hiç bilmiyorduk sevgilim
Ne getireceğini yılın bize!
Aklıma bile gelmedi o kötü sabahlar
Yüzüğümü öpüp
Tüm kalbimle onu bana veren kızı
Görmeyi dileyeceğim.[420]

Annie Fields serbest kalıp onunla bir Boston evliliği kurana kadar, Jewett'in aşk şiirlerinin çoğunda, tıpkı çağdaşı Emily Dickinson'un başka kadınlara şiirlerinde olduğu gibi, sevdiği kadının onu terk etmesininden söz edilir.[421] Jewett, çoğu kez onun gibi kendisine çok genç yaşta benimsediği bir meslek dürtüsünden yoksun olan diğer kadının zamanla evleneceğini varsayıyordu. Şair de anılarla, uzaktan sevmekle yetinmek zorunda kalacaktı. *Atlantic Monthly* dergisinin Mayıs 1875 sayısında çıkan "Birlikte" adlı hassas, dokunaklı şiiri bu çaresizliği işler ve Jewett duygusal biçimde bunda olumlu bir yan arar:

Bilmem sen mi gönderiyorsun gerçekten
Şu gelip giden düşlerini!
"Beni düşündü, farkettim bunu,"
Demek isterim, öyle mi?

Başka dostlar yürür yanında
Ama bazen merak ederler mutlaka
Nereye gittiğini düşüncelerinin
Çünkü buradasın sen, yanımda.

Günün hayhuyu sona erip
İşler bitip, sesler sustuğunda
Herkes iyi geceler dilediğinde
Şöminenin solan ışığında, artık huzurda

Tembel tembel yatarım, sen gelirsin yanıma,
Sevgili aşkın bağlar beni sana,
Seni yüzyüze görebilmek kadar
Gerçek ve tatlı.

Sözcüklerini duyamam ağzından,
Dokunamam eline, gözlerine bakamam;
Ama çok uzakta yetişen çiçeklerin
Kokusu uçar bana.

Bomboş bir uzaklığın ötesinden
Parıldar yıldızımın ışığı.
Belki de, sevgilim, aşkın hiç ayrılmadı benden,
Elveda dedim ve ayırmadım seni yanımdan.

19.yüzyılda pek çok romantik dost, aynı bir yüzyıl öncekiler gibi, bununla yetinmek zorundaydı. Jewett sonunda daha talihli çıktı.

1877 yılında yazdığı romanı *Deephaven*, New England'da bir sahil kasabası olan Deephaven'da iki genç kadın arasındaki pastoral bir romantik dostluğu anlatır. Yaz bittiğinde kadınlardan biri "Llangollen Hanımları'nı taklit edip" sürekli Deephaven'da, Bos-

ton'un gürültüsünden uzakta yaşamayı önerir. Ama iki kadın böyle bir yaşam ne denli sevimli olsa da, yemek partilerini, senfoni konserlerini, misafirlikleri, panayırları, kitap klübünü, Boston Çocuk Hastanesini özleyeceklerine karar verirler. Sarah ise iki dünyanın da en iyi şeylerini elde etmeyi başardı.

1882'de, James Fields'in ölümünden bir yıl sonra, Sarah ile Annie Avrupa'ya gittiler ve birlikte yaşadıkları sürede bu seyahati birkaç kez tekrarladılar. 1882 sonbaharında geri döndükleri zaman, Sarah daha sonra yıllarca uygulayacağı programını yürürlüğe koydu. Her yılın birkaç ayını doğduğu yer olan Maine'in South Berwick kasabasında yalnız geçirirdi. Oraya gittiğinde tüm zamanını yazmaya ayırırdı. Yılın geri kalan bölümünde Annie ile birlikte Boston ya da Manchester'da yaşardı. Sarah'nın olmadığı zamanlarda Annie de yazarlıkla ve toplumsal konularla ilgilenir, bir yandan da, bazen mektup, bazen de küçük sevecen pusulalar da olsa, Sarah'ya neredeyse her gün bir şey yazardı.

Jewett'in Annie'ye mektupları ilişkinin her ikisi için de ne denli mükemmel işlediğini göstermektedir. Mektupların 1911 baskısında Annie, kullanılan Viktorya dönemi diline karşın gerçek olduğundan şüphe edilemeyecek bir yorumla, mektupların "bir dostun portresini ve dostluğun hem alıcıyı, hem de vericiyi besleme gücünü" gösterdiğini söyler.[422] Eğer mektuplar ilişkilerini doğru yansıtıyorsa, Sarah'nın yazarlığa böylesi enerjiyle ve tüm dikkatini toplayarak kendini verebilmesinin nedeni, Annie'nin dostluğunun güvencesini arkasında hissetmesi ve South Berwick'teki gönüllü hapishanesinden çıktığı zaman Annie'nin onu sevgiyle karşılayacağını bilmesiydi. Mektupların verdiği izlenim ateşli bir tutku değil, akıllı, dengeli, verimli bir Viktorya dönemi gönül ilişkisidir:

> Gene masamdayım, her şey olabildiğince doğal seyrinde ve sana büyük bir sevgiyle ilk mektubumu yazıyor, bunun yedi ayı aşkın süredir uyanıp da senin sevgili sesini duymadı-

ğım, sevgili yüzünü görmediğim ilk sabah olduğunu anımsıyorum. Bunu çok özlüyorum, ama ayrılığın uzun sürmeyeceğini tahmin etmem beni teselli ediyor.[423]

Yarın, sevgili doğum gününde seninle olacağım. Perşembe akşamını iple çekiyorum. Ay ışığı mı varmış, yoksa sis mi, umurumda değil. Evet, canım, son taslağı getireceğim ve eğer üstünde biraz daha zaman harcamam gerektiğini düşünüyorsan, son düzeltmeleri yapacağım. Şimdi artık biraz resim yapmak, biraz araba kullanmak, biraz *öpmek* istiyorum [italikler Jewett'e aittir]... İyi geceler, Tanrı seni korusun sevgili aşkım.[424]

Mektuplar ayrıca iki kadının, gerek Boston gerekse başka kentlerde "Boston evliliği" yapmış çiftlerden oluşan bir destek grupları da olduğuna işaret eder: *The Women of America*'nın* yazarı Elizabeth McCracken ve arkadaşı; 1892'de Avrupa'ya birlikte gittikleri iki kadın; romancı Vernon Lee (Violet Paget) ve Kit Anstruther-Thomson; Willa Cather ve kırk yıl birlikte yaşadığı Edith Lewis.

Mark Howe'un Annie Fields'e yazdığı mektuplarda sansürlenecek bir şey bulması büyük olasılıkla Jewett'i şaşırtacaktı. Kendi çağı çerçevesinde Annie'ye aşkı güzel bir şeydi. Ama ondan yirmi beş yaş küçük olan ve farklı bir ortamda erginlik çağına ulaşan Willa Cather, Jewett'in kuşağının takdir edeceği şeyin onun kuşağınca anormal sayılacağını biliyordu. Cather'ın yapıtlarında aynıcins aşkının hiç bir izine rastlanmaz. Kadınlar arası aşk konusunda, açıkça heteroseksüel çağdaşlarından bile fazla çekingen davranma ihtiyacı duymasının nedeni, belki de artık sapıklık diye adlandırılan bir şeyden dolayı kendini suçlu hissetmesiydi. Cather'ın, örneğin *My Antonia*'daki anlatıcı gibi kendi yaşamından kaynak-

* Amerika'nın Kadınları

lanması çok olası karakterleri, kadınlara aşka benzer bir ilgi duydukları zaman erkek olarak gösterilirler. Cather'ın yapıtlarını çok takdir ettiği Jewett, genç kadının ilk yapıtlarında bile bu karakterlerdeki sahteliği farkederek onu uyarmıştı. Örneğin, *McClure's* dergisinde 1908'de çıkan "Martının Yolunda" adlı öyküsünü okuduktan sonra genç yazara şunu yazmıştı: "Aşık, bir kadın sanki erkekmiş gibi yazdığı zaman olabildiği kadar iyi geliştirilmiş - bence bu her zaman biraz sahtekarlık gibi oluyor... bunu kendin olarak işlemen de pekala mümkündü - bir kadın da o kızı aynı koruyucu biçimde sevebilirdi - bir kadın da onu, şu ya da bu yolla, öyle bir hayattan kurtaracak kadar ondan hoşlanabilirdi."[425] Mektup herhalde Cather'i utandırmıştı - öte yandan, Jewett onun neden utandığını büyük olasılıkla anlayamayacaktı.

Jewett kendi yapıtlarında "kadın" demek istediği zaman, "erkek" sözcüğünü kullanmak gereğini hissetmemişti. İlk kez Ekim 1897'de *The Atlantic Monthly*'de çıkan "Martha'nın Hanımı" adlı öyküyü Cather asla yazamazdı - Cather buradaki temel önerme olan aşkın kurtarıcı gücüne tüm kalbiyle inanmadığı için değil, öykünün iki kahramanı kadın olduğu için. Jewett bu olguyu hiç bir çekince görmeden işlemektedir. Kendi Boston evliliği, aşkın -belki her türden, ama özellikle kadınlar arası aşkın- insanda övgüye değer bir azim yaratma, bu azmi gerçekleştirecek enerjiyi verme gücüne inancını pekiştirmişti. "Martha'nın Hanımı"nda anlatılan aşk vazgeçmeyi gerektirir, ama Martha gene de aşkın Jewett'in kendi "evliliği"nde en değer verdiği anlaşılan meyvalarından yararlanır.

Öykünün başında güzel bir Bostonlu kadın olan Helena Vernon evde kalmış kuzeni Miss Harriet'i ziyarete gelir. Miss Harriet'in yeni hizmetçisi Martha, hanımının Martha ile yaşıt yeni konuğu gelene kadar beceriksiz, kaba, kalın kafalı, kimseyle ilgilenmeyen bir kızdır. İki kadın arasında derhal bir anlayış oluşur. Helena kiraz istediğinde, Martha ona kiraz toplamak için "bir oğlan gi-

bi" ağaca tırmanır. Sonra Helena'nın onu Miss Harriet'e övmesine kulak misafiri olur ve Jewett'in bize aktardığına göre, "O andan itibaren yalnız aşkın ne olduğunu değil, aşkın o değerli hırsını da öğrendi." Görünümü de "neredeyse güzel"leşir. Helena çok geçmeden oradan ayrılıp evlenir, ama Martha ara sıra onun haberini alır ve Jewett'in şiiri "Birlikte"nin anlatıcısı gibi, Helena çok uzaklarda olduğu halde her gününü ona yakın yaşar. Helena'ya aşkı Martha'nın bütün kişiliğini değiştirir. Öğrenmeye, becerikli olmaya heves duyar; sonra manevi değerlere saygı duymaya başlar, güçlenir, dertlilere ve hastalara destek olur. Öykü kırk yıl sonra, dul kalan Helena'nın kuzeninin evine geri dönmesi ve Martha ile birbirlerine kavuşmalarıyla sona erer.

Jewett'in odak noktası, aşk -günümüzde lezbiyen diye adlandırılacak aşk- ve onun insanı nasıl geliştirebileceğidir. Martha, Helena'nın evlendiğini ilk duyduğunda bir "kayıp duygusuna ve acıya" kapılır, "ilahesi bir yabancının ilahesi olduğundan beri eskisi kadar ona ait değil gibiydi". Ama "sonunda aşk üstün gelir," ve Martha Helena'nın mutlu görünmesiyle yetinir. Martha'nın aşkı onu "bir aziz gibi bilinçsiz olarak güzel", bir iyilik ve incelik örneği yapar. Jewett onu, olduğu yerde sessizce durarak sayısız canlıya sığınak oluşturan güzel ve yalnız bir ağaca benzetir; "öylesine kırsal bir sadelik ve değişmezlik vardı onda," diye yazar, "öylesine güzel algılama gücü, kendi halindelik."

Helena döndüğünde iki kadın altmış yaşındadırlar, ama Jewett'in sonucu bir aşk öyküsüne uygundur. Helena'nın geri geleceğini öğrenen Martha, "her zamanki gibi konuşamayacağından kaygılandı, kulakları öylesine çınlıyordu ki." Sevdiği kadını gördüğünde şaşırır, çünkü aklından Helena'yı hep yirmi yaşında, gittiği günkü gibi geçirmiştir. Helena da "benim gibi yaşlı bir kadın," diye ağlar Martha. Jewett, "Böyle olacağını hiç hayal etmemişti; dayanamayacağı tek şey buydu," der. Ama Helena'nın hiç değişme-

miş gözlerine bakınca, Martha yeniden büyülenir. Öykünün en sonunda Helena birdenbire Martha'nın yıllar boyunca ona duyduğu tutkulu aşkı dokunaklı bir şekilde farkeder ve öbür kadına yalvarır: "Benim sevgili Martha'm! Bir iyi geceler öpücüğü vermeyecek misin bana?"

Sonuç çok romantik de olsa, Martha'nın sadakatinin büyük ödülü Helena'ya kavuşması ve öpücük değil, hantal, vurdumduymaz karakterinin sevebilme yeteneği aracılığıyla duyarlı ve ince bir doğaya dönüşmesidir. 19.yüzyıl sonunda Amerika'da, hatta (daha doğrusu, özellikle) o pek titiz Boston'da kadınlar arası aşkın böylesi olasılıkları olduğuna inanılıyordu. Belki de (en azından bu ilişkiye dıştan bakanlarca) kadınlar arası aşkın cinselliksiz olduğu, bedenselliğin kötülükleriyle kirlenmediği varsayıldığı için, seksten nefret eden bir toplum bunu bir ideal, hayranlık duyulacak, hatta kıskanılacak bir şey olarak görebiliyordu - tıpkı yüz yıl önce İngilizlerin Llangollen Hanımlarını takdir edip, kıskandıkları gibi.

Bölüm 5. Aşk ve "Beyinleriyle Geçinen Kadınlar"

19.yüzyılın son onyıllarında orta ya da alt-orta sınıf kadınları için çok fazla iş olanağı yoktu. Louisa May Alcott *Work: A Story of Experience* (1873) adlı kitabında, kendi geçimini sağlamak isteyen bir kadının seçebileceği mesleklerin sınırlı olduğunu gösterir: öğretmen ya da mürebbiye, oda hizmetçisi ya da bir hasta için can yoldaşı, tiyatro oyuncusu, terzi, küçük bir işletmede memur ya da hemşire. Ancak, 19.yüzyılın sonlarında olağandışı yetenekleri olan bir kadın, daha önceki dönemlere göre çok daha fazla başarıya ulaşma şansına sahipti. Profesyonel bir sanatçı, yazar, reform lideri, doktor ya da profesör olmayı hayal edebilirdi ve bu hayali gerçekleştirmesi için bir umut ışığı vardı. Sınırlı da olsa bu fırsatlar, tümüyle yeni bir kadın sınıfı -konumlarını güçlü bir baba ya da ko-

caya dayanarak değil, tümüyle kendi çabalarıyla elde eden bir seçkinler grubu- yarattı.

Bu kadınlar ayrıcalıklı konumlarının çok iyi bilincindeydiler. Kendilerini öncü olarak değerlendiriyor, bu sıfatla da yepyeni bir yaşam biçimi yaratma hakkını kendilerinde görüyorlardı. Ev düzenleri, mesleki çabalarına köstek değil destek olmalıydı. Onlar için, 19.yüzyıl erkeklerinin makul sınırlarda karılarından bekleyebilecekleri şeyleri talep edecek erkeklerle birlikte yaşamak olanaksızdı; sürekli çocuk bakma sorumluluğu ise, yaşamlarını adamak istedikleri uğraşılarından zaman ve enerji çalacaktı. Evlenmemek için geçerli pratik nedenleri vardı, ama duygusal nedenleri çok daha güçlüydü. Toplum heteroseksüel birlikleri bazı göstergelerle değerlendiriyordu: Uygun bir evlilikte erkek her şeyde biraz daha üstündü. Daha yaşlıydı, daha uzun boylu, daha güçlü, daha zengin, daha akıllıydı. Kızlara yeryüzündeki yaşamının büyük bölümünü birlikte geçireceği adamdan her şeyde biraz daha düşük olmaları aşılanıyordu. Günlük yaşamı bu ikincil konumunu ona sürekli anımsatacaktı. Dünyada başarı kazanmayı hayal edecek kadar güçlü bir benliğe sahip bir 19.yüzyıl kadını, kendisinin hiç incelenmeden, önsel bir yaklaşımla hayat arkadaşına ikincil olarak tanımlanmasını kolay kolay kabul edemezdi. Kocası ona üstünlük taslamasa bile, toplum gene de ona böyle bir üstünlük atfedecek, kadın da bu haksızlığı sineye çekmek zorunda kalacaktı. Üstelik bu Yeni Kadınlar, kadınların diğer kadınları kardeş ruhlar, erkekleri ise Öteki olarak gördükleri bir çağda yaşıyorlardı. Hayatını kardeş bir ruhla birlikte geçirmek sayısız romantik dostun rüyası olmuştu. 19.yüzyıl sonunda bu nihayet olanaklıydı.

Birçok kadın romantik dost olarak, kendileri de dünyayı fethe çıkmış eşit kadınlar seçmişlerdi. Ama aralarında daha önceki yüzyıllardaki gibi travestiler ve onların kadın eşlerinden oluşan çiftler de vardı. 19.yüzyılda yaşayan İngiliz, Amerikan ve Fransız kadın-

larından bazılarının Boston evlilikleri de, bu yüzyılın başında bir Alman kadınının kendi aynı-cins evliliğine ilişkin sözcükleriyle tanımlanabilirdi: "Benim sevgili güzel karım, sıcak yuvamızda gerçek bir Alman ev kadını gibi koşuşturuyor, ben de aktif, hareketli bir koca olarak çalışıp ikimize bakıyorum."[426] Rollerin insanlara daha doğduğu günden başlayarak biçildiği bir toplumda yetişmiş olan bu kadınların, hepsinin kafasına ısrarla yerleştirilmiş olan bir fikirden -her çiftte bir erkeksi, bir de kadınsı kişinin bulunması düşüncesinden- kurtulmaları olanaksızdı. Daha sonraları, kadın bedeni içinde sıkışmış bir erkek olduğunu iddia etmekte politik yarar görenler de oldu. Ancak, bu kadınların çoğu "uygun bir rol" kalıbına sokulmaktan nefret ediyorlardı ve, üstün konumda olan kendileri bile olsa, kaçtıkları yapay rol modellerine dayanan bir yaşam biçimini benimsemek istemeyeceklerdi. Onlar, mücadelelerinin sevinç ve üzüntülerini paylaşacakları, kendisi de içinde olduğu için bu mücadelenin içeriğini anlayacak, çevrelerindeki yeni fikirlerin heyecanını aynı ölçüde hissedecek bir eşe gereksinim duyuyorlardı.

İrlandalı yazar Edith Somerville şunları söylüyordu: "Bana öyle geliyor ki, beyinleriyle geçinen kadınlar arasında en dikkati çeken olgu dostluktur. Yaşamın entellektüel, toplumsal, parasal tüm aşama ve yönlerini kapsayan derin bir dostluk. Bağımsız ve sanatçı kadın hayatını denemiş olan herkes bunu bilir."[427] Bu kadınlar için tek bir derin dostluğun böylesine önemli olmasının bir nedeni, öncülüğünü yaptıkları "beyinleriyle geçinme" çabasının son derece yalnız ve ürkütücü bir deneyim olabilmesiydi. Evliliği idealleştiren Viktorya toplumu onlara, insanın eşinin yalnızlık ve korkuya karşı savaşta ona yardımcı olduğunu da öğretmişti. Birçoğu için akla uygun tek bir bireysel çözüm vardı: doğal olarak kuralları her iki eşi de kadın yapacak biçimde değiştirme koşuluyla, tek eşlilik.

Somerville'in kendi romantik dostluğu biraz garip, ama oldukça dokunaklıydı: Bu ilişki, dostu Violet Martin'in 1915'te ölmesinden yıllar sonra, ancak Edith Somerville'in 1949'da kendi ölümüyle sona erdi. İki kadın da yazardı. Violet hayattayken birlikte sayısız kitap yazdılar. Edith'e kalırsa işbirlikleri onun ölümünden sonra da sürdü - her gece Violet'la iletişim kurduğunu iddia ederdi.[428] Somerville'in Violet'ın ölümünden sonra yazılan tüm kitapları E.O.Somerville ve Martin Ross (Violet'ın takma adı) adıyla yayınlandı. Violet öldükten sonra Edith ona değindiğinde, asla yalnızca geçmiş zaman kullanmazdı. Örneğin, 1917 tarihli bir kitapta Edith şöyle yazıyordu: "Martin ve ben, bizden önce annelerimizin olduğu gibi, bütün kalbimizle, hep sarsılmaz bir sufrajet* olduk ve olacağız, yaşadıkça da bu inancımız gitgide daha pekişti."[429] Edith 1949'da doksan bir yaşında ölmeden üç yıl önceki son makalesi "İki Meslektaş"ta, 1886 yılındaki ilk karşılaşmalarına ilişkin olarak, "Sanırım o an yıldızlarımız çarpıştı ve etrafa anlayış kıvılcımları saçtı," diye yazıyordu. "Çok geçmeden sanatsal ve edebi konularda gayet iyi bir görüş birliği keşfettik birbirimizde ve o çarpışan yıldızların bize yaktığı ışık bugüne dek solmadı."[430] 1947 yılında bile hâlâ Violet'ın doğum gününü kutluyordu. (19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başlarında İrlanda'da mistisizm ve büyüye duyulan büyük ilgi dikkate alındığında, Violet'ın başka bir düzlemde yaşamaya devam ettiğine ve birbirleriyle iletişim kurduklarına inancı o kadar da garip değildir. William Butler Yeats gibi daha tanınmış çağdaşları bu düşünceyi tümüyle inanılmaz bulmayacaklardı.)

Somerville'in özgeçmişi, Riegel ile Welter'in saptadıkları 19.yüzyıl feministlerinin özelliklerinin neredeyse eksiksiz bir bileşimidir. Tek istisna annesinin narin, pasif bir kadın olmamasıdır. Edith ilk çocuktu, dualarda kendisine babası ile büyükbabasının

* Kadınların oy hakkı için savaşım veren kadın

arasında yer verilmesinden, bir "veliaht" gibi düşünüldüğü anlaşılmaktadır;[431] "erkeksi" faaliyetleri desteklenmiş ve pek az kadının yüksek eğitim görebildiği 1870'lerde üniversiteye gönderilmişti. Violet de kendine, entellektüel ve fiziksel yeteneklerine güven duyacak biçimde yetiştirilmişti. Usta bir biniciydi ve beş yılı aşkın bir süre bir avcılık klübünün başkanlığını yapmıştı. Yaşam öyküsünü yazanlardan biri onun gençliğinde evlenmemeye kararlı bir adama ilgi duyduğunu öne sürer;[432] ama Violet gibi zevkleri ve becerileri olan bağımsız bir 19.yüzyıl kadınının, erkek fikrini değiştirse bile heteroseksüel bir evliliğe girişeceğini düşünmek pek akla yatkın gelmemektedir.

İki kadın ikinci kuşaktan kuzendiler, ama Violet yirmi, Edith de yirmi dört yaşma gelinceye kadar karşılaşmadılar. Bu tarihte Edith artık profesyonel bir sanatçıydı, ama üçüncü görüşmelerinden sonra birlikte kitap yazmaya karar verdiler ve Edith ressamlığı bıraktı. İlk karşılaşmalarından otuz yılı aşkın bir zaman sonra yazdığı *Irish Memories*'de* Edith, "Eğer gerçekten ilk kavradığım şeyi elimden bırakmışsam," der, "bu elimi bir başkasının eline, işi eğlenceye, yaşamı bir şarkıya dönüştürmeyi başaran kişinin, en iyi yoldaşın, en keyifli dalgacının, en sadık dostun eline uzatmak içindir." *An Irish Cousin*** (1889) adlı romandan başlayarak birlikte onüç kitap yazdılar. Edith, Violet'ın ölümünden sonra onaltı tane daha yazdı ve hepsini ikisinin adıyla yayınladı.

Edith *Irish Memories* ve "İki Meslektaş"ta birlikte çalışma yöntemlerini anlatır. Biri -bazen de ikisi birden- bir öneri getirir, bunu tartışır, değiştirir, onaylarlardı. Sonra kalem kimin elindeyse, o bu fikri kağıda döker, daha sonra birlikte düzeltirlerdi.[433] "İki Meslektaş"ta Edith Violet'ın ölümünden sonra yazma tekniklerini "değiştirmek, hatta bir ölçüde farklı bir biçim vermek zorunda"

* İrlanda Anıları
** İrlandalı Kuzen

kaldıklarını, ama "ister bu düzlemde olsun, ister bir başkasında" birbirlerine her zaman güvendiklerini söyler. Ortak çalışmaları konusunda lirik ve mistik bir ifade kullanır bu yazıda:

> Kimi kez ikimizde de güçlü bir yaratma isteği doğar, bu iki dürtüyü bağdaştırmaya çalışır, bunları dökecek en iyi biçimi arardık - belki birinin fırlattığı sisli bir öneri, ötekince yakalanıp biçim ve renk kazanır, sonra birden şimşek gibi bir kesinlik, tamamlanmış bir cümle olarak süzülürdü havada - iki balerinin aynı müziğin yarattığı aynı dürtüye kendilerini bırakıp, ortak başarının sevincini yaşaması gibi.

Aralarındaki temel anlayış nedeniyle, diye bitirir sözlerini, "hiç bir zaman ne çalışma uyumumuzda bir kesinti olurdu, ne de karşılıklı anlayışta bir kusur."[434]

Yaşam öyküsüne dayanan yapıtlarında Somerville iş arkadaşıyla ilişkisinin yoğunluğunu gizlemek için bir çaba göstermez. İlişkilerinden açıkça, başkalarının heteroseksüel evliliği seçtiği gibi, kendisiyle Violet'ın seçtikleri bir beraberlik olarak söz eder. Birçok genç kız ve erkek için gençliğin flörtleri ve duygusal olayları "evlilikle çözüme ulaştırılıp bütünlenir," der. Ama, "Martin'in ve benim önüme başka bir yol açıldı, karşılaşmamız ikimizin de yaşamının çiçeklenme zamanı oldu."[435] Viktorya döneminden bir kadının, eğer cinselliği paylaşmanın anısı altında ezilmiş olsaydı, 1917 yılına gelindiğinde başka bir kadınla aşk macerası hakkında hâlâ böylesine açık konuşamayacağını tahmin etmek yanlış olmayacaktır. Onun yaşam öyküsünü yazan ve 1927'den sonra kendisine eşlik eden (ama belli ki Edith açısından hâlâ yaşayan Violet'm yerini hiç dolduramayan) Geraldine Cummins, Edith'in "cinsel ahlâksızlığın kötülüğü" hakkında "çok kesin görüşleri" olduğunu ve "İrlanda Katolik Kilisesinin bu türden davranışları suçlamasını akıllıca bulduğunu" yazmaktadır.[436]

Doğal olarak bu, Edith'in sınıfından kadınların bazen başka kadınlarla cinsel ilişkileri olmadığı anlamına gelmez. Ama, Viktorya döneminin her türden cinsel ifadeye karşıtlığı dikkate alınırsa, böylesi ilişkilerin bir suçluluk, aşklarının "saflığına" hayali bir zarar verme duygusu olmadan sürdürülebilmesi şaşırtıcı olacaktı. Bu sınıftan çoğu kadın için seks (heteroseksüel evliliğin gerekleri dışında) bir birlikteliğin çok daha önemli olan manevi yönünü kısıtlayacaktı. Belki de bunun tipik bir örneği (19.yüzyıl ortalarında Canterbury Başpiskoposu olan Edward White Benson'ın karısı) Minnie Benson'un başka bir kadınla, Lucy Tait'le, cinsel ilişkisinden dolayı suçluluk duygusunu sergileyen günlüğüdür. 1878 yılında şunu yazıyordu:

> Tanrım, bir kez daha ve utanarak yalvarıyorum, içimdeki tüm cinsel sevgiler ölsün, ruha ait her şey içimde yaşayıp yeşersin. Tanrım, Lucy'ye ve bana acı ve ikimizin de, her birimiz kendi yanlışlıklarını yapa yapa, el yordamıyla hep aradığımız beraberliği gerçekleştir.[437]

Edith ve Violet için de beraberliklerinin manevi yönü yaşamsal önemdeydi ve bunu bozabilecek her şey ortadan kaldırılmalıydı. Ama cinsellik olmadığı halde, Edith ile Violet ilişkilerini kusursuz bir evlilik olarak görüyorlardı. Bu beraberlik olmadan, "beyinleriyle geçinen" kadınlar olarak kazandıkları maddi başarıların gerçekleşemeyeceğine inanıyorlardı.

"Michael Field" takma adıyla yazan Katharine Bradley ve Edith Cooper'ın da benzer bir ilişkisi vardı. Somerville ve Ross gibi onlar da akrabaydı -ondört yaş daha büyük olan Katharine, Edith'in teyzesiydi ve Edith'in çocukluğunda aynı evde yaşamışlardı. 1878 yılında Edith onaltı yaşındayken University College'da Katharine'e katıldı ve birlikte felsefe ve klasikleri okudular. Çocukluk ve gençliklerinden başlayarak feministtiler, toplumlarının

kadınlara biçtiği pasif, önemsiz rolü reddediyorlardı. Bu reddin bir simgesi olarak kadın adlarını çok ender kullanırlardı. Edith daha çocukken, muhtemelen doğa sevgisi nedeniyle, "Field"* adını benimsemişti. Bir seferinde Dresden'de bir gezideyken saçlarının dökülmesine neden olan bir hastalık geçirmiş, bir Alman hemşire de ona "küçük Heinrich" adını takmıştı. Bu ad sonradan "Henry"ye dönüştü. Katharine de Michael adını benimsemişti.[438] Birlikte yazmaya başladıktan kısa süre sonra, belki de 1880'lerde bile kadın yapıtlarının yeterince ciddiye alınmadığını düşünerek, bunları ortak bir takma adda birleştirdiler. Yaşam öykülerini yazanlardan bazıları, onların bu varsayımda haklı oldukları görüşündedir. Kadınca ya da cinsiyeti belirsiz takma adlarla (Arran ve Isla Leigh) yayınlanan ilk ortak kitapları hemen hemen hiç dikkat çekmedi. Michael Field adıyla yayınlanan daha sonraki şiirleri ve tiyatro oyunları oldukça başarılıydı - Michael Field'in iki kadın olduğu anlaşılıncaya kadar. Bu tarihten sonra ise, Robert Browning ve George Meredith gibi çağdaşlarından büyük övgü alan yapıtları, unutulup gitti.[439]

Ancak iki kadın da kendi başlarına varlıklı olduklarından, başarısızlıkları ne kararlılıklarını, ne de yaşam biçimlerini değiştirdi. 1890'lardan bir şiirde bunu şöyle tanımlıyorlardı: "Aşkım ve ben el ele tutuşup, yemin ettik/Dünyanın önünde, her yerde/Şair ve aşık olmaya."[440] Yaşam öykülerini yazanlar bazı kısa heteroseksüel ilgileri olduğunu söyleseler de,[441] hayattaki ana ilgi konularının birbirleri olduğu açıktır. Yeni Kadın ve şair olmaktan duydukları ortak heyecan da bununla sıkısıkıya bağlıydı. Gerek şiirleri, gerekse günlükleri aralarında bir aşk ve iş birlikteliği olduğunu, aşk ile işin içiçe geçmesinden büyük bir mutluluk duyduklarını göstermektedir. Günlüklerinde Robert ve Elizabeth Browning'e ilişkin olarak, "Bu karı koca iki şair, yalnız yazarlardı; her biri yazdı, ama

* Tarla

bir diğerinin işini yücelterek hızlandırmadı; *bizimki daha yakın bir evlilik*" diye yazıyorlardı (italikler kendilerine aittir).[442] Gene 1886 Mayıs'ında, belirli bir yazıyı hangisinin yazdığını soran Havelock Ellis'e bir mektupta birlikte çalışma yöntemlerini anlatırken evlililik dili kullanıyorlardı:

> Çalışmamıza gelince, hiç kimse Tanrının birleştirdiğini ayırabileceğini sanmasın... İşimiz tam bir mozayiktir: danseden bir yusufçuk grubu gibi birbirimizi keser, üstüste düşeriz; biri bir tipi çizmeye başlarsa, arkadaşı onu kapıp sahiplenir; birinin tasarladığı bir sahneyi ya da durumu, öteki düzeltir, tamamlar ya da acımadan kesip atar.[443]

Yaşadıkları sürece edebi üretimleri de hayatları kadar içiçe oldu. Çok ender olarak birisi tek başına bir kitap hazırlasa bile, bu Michael Field adıyla basıldı. Örneğin Edith'in *Poems of Adoration** (1912) ile Katharine'in *Mystic Trees*'i** (1915) gibi. Sonuncu kitapta Edith'in yalnızca iki şiiri vardır.

Bir an için bile mesleki ilişkilerinden ayırabilirsek eğer, kişisel ilişkilerinin niteliği neydi? Katharine ara sıra Edith'e çok annece duygularından söz etmekteydi,[444] ama Edith'in günlüğündeki kimi kayıtlardan Katharine'e karşı son derece bedensel, hatta düpedüz cinsel bir ilgi izlenimi edinilir.[445] İlk şiirleri, özellikle de birbirlerine bir dizi aşk şiirini içeren *Underneath the Bow*'ın*** III. Kitabında, aralarındaki bağın ne denli ateşli olduğu sergilenir. "Sadakat" adlı şiirde olduğu gibi:

> *Mevsimlerle severim onu, rüzgarlarla,*
> *Yıldızların tapınması, dağ lalelerinin gizlice*
> *Güneşten ürpermesi, arıların açılmış çiçeğin*

* Tapınma Şiirleri
** Gizemli Ağaçlar
*** Gökkuşağının Altında

Çevresinde vızıldaması gibi; her yönden
Kusursuzdur aşkım; ve ne yöne baksa
görecek kendini...

Gene de karşılıklı aşk ilanlarında, Edith Somerville gibi, onlar da öylesine her türlü çekingenlikten yoksundurlar ki, 20.yüzyıl bakış açısından aşklarının -Viktorya dönemi deyimiyle- masum olmadığına inanmak güçtür. Kendilerini estet saymalarına karşın, çağdaşları Oscar Wilde'ın tersine, uygunsuz bir şey yaptıkları düşüncesi onları dehşete düşürecekti. İlişkilerinde olağanın dışında bir şey görselerdi, birbirlerine yazdıkları şiirlerde böylesine açık olamayacaklardı.

Safo'nun şiirlerinin kimi bölümlerinden esinlenen *Long Ago** adlı şiir kitaplarında, kadınlar arasında cinsel ifade olasılığının bilincinde oldukları pek sezilmez; aslında bu şiirlerde vurgu, heteroseksüel Phaon efsanesi üstündedir. Katharine ile Edith'in Safo'nun eşcinselliği hakkında daha açık olmamalarının nedeni kuşkusuz sansür korkusu olabilir; ama Safo'nun "lezbiyen"liğine muğlak yaklaşımlarının, buna kendi aşklarının ışığında bakmalarından kaynaklanması da aynı derecede olasıdır. Bu aşk da, bugünün gözlükleriyle olacağı kadar net değildir. Ovid'in şiirinde olduğu gibi, burada da Safo'nun Phaon'a duyguları açıkça erotikdir, ama kadınlara olan aşkını bizim 20.yüzyıl seçeneklerimizle tanımlamak neredeyse olanaksızdır. Kimi kez bedenseldir, öte yandan bu bedenselliğe sık sık güçlü annelik duyguları karışır. Belki, özellikle de Edith'in açısından, Katharine ile aralarındaki ilişkinin içyüzünü en iyi bu kitapta kadınlar arası aşkı ele alan şiirlerden öğrenebiliyoruz:

Atthis, sevgilim, sürükledin kendini
Az ötedeki sazdan yatağa,

* Bir Zamanlar

Birden büyük korku ve tutkuyla sarsıldı kalbim
Ölmüş olman kaygısıyla;
Derenin çevresinde her şey sessizliğe gömüldü,
Sanki bir ruh alıp götürüldü.

Çok geçmeden gümüş mavisi berrak gözlerin
Parladı ılgın dalları arasından;
Kulunç, kırlangıç otlarının üstünden sıçramıştın
Bana süsen toplamaya,
Fırlatıp attım çiçekleri,
Seni çektim bağrıma.

Sevgilim, ne ışık, ne karanlık,
Ne kendi nefesimiz girecek aramıza;
Şafağın ecesi yanyana bulacak bizi yatakta.
Bir an bile uzaklaşmamalısın yanımdan
Athhis, yoksa korkusunu duyarım
Ölümün yakınlığının.[446]

Gerek şiirlerinde, gerekse yaşamlarında kadınlar arası aşkı nasıl kavradıklarını tam olarak saptamak güç olsa da, bunu varlıklarının en önemli tek öğesi gördükleri kesindir. Bundan dolayı 1907 yılında din değiştirip Katolikliği benimsediler. Onlardan yirmi-otuz yıl sonra Yahudi Alice B.Toklas aynı nedenle -Katolik dininde öbür dünya umudu olduğu ve orada sevgilisi Gertrude Stein'la ebediyen birlikte olacağı için- din değiştirecekti. Eğer şiirleri gerçeği yansıtıyorsa, Katharine ve Edith din değiştirmenin aşkları üstündeki tek etkisinin onu daha yoğunlaştırmak olduğuna inanıyorlardı. Katharine "Aşıklar" şiirinde şöyle diyordu: "Aşıklar, çağımızda yeni bir vaatte bulunan/İsa aşıkları.../Tek şey var kesin - hiç ayrılamayacağımız./Ah çocuk, her odada peşimde ruhun;/Tek bir an bile ayrılamayız biz;/Sen ve ben, bir mezarda yok olursak eğer/Koşulsuz sürdürmeliyiz tartışmasını ruhlarımızın."[447] Bir

başka şiirde ise biri, "Sevgilim, şimdi ilk aşkım Tanrıya/Senin için öyle bir yaz çiçeklendi ki/Daha önce baharın kıpırdandığı yerde" diyordu.[448]

Kadınlardan birinin sevdiğine verdiği en acıklı armağan, onun ardından yaşayamaması oldu. Edith 1912'de kanser olduğunu öğrendi, 1913 Aralık ayında öldü. Katharine Edith'e bakarken, kendi de - kanserin üzüntü ve sevilen kişiyi yitirmeyle bağlantılı olarak geliştiği tezine mükemmel bir örnek vererek - kanser oldu. Katharine dertlerine bir yenisini eklememek için hastalığını Edith'ten sakladı, ama Edith'in ardından altı aydan fazla yaşayamadı. Katharine'in yaşamının en duyarlı şiirlerini bu dönemde yazması, en azından okuyucuları için, daha mutlu bir armağandı. Bu şiirlerin hemen tümü büyük aşkı ve kederiyle ilgilidir. "Caput Tuum ut Carmelus"ta olduğu gibi:

Boynunun kıvrımına bakıyorum,
Benden öteye dönerken...
Ölülerle olabilsem keşke,
Ölülerle denizde boğulmuş,
Dalgalar üstümden geçerken!

Aziz Peter'in günah yüzünden
Tanrıdan dönüp, kaçtığı gibi,
Bakıyorum o güzel başa;
Görkemi günah kadar kederle
Sarıveriyor kalbimi.

Ne ilgisi var ölümün
Böylesi ince çizilmiş çizgiyle,
Böylesi gerçek çizilmiş çizgiyle,
Dağların doruk hattı gibi?
Bırakın gizleneyim ince bir toz dökülen yere.[449]

Onların birbirlerine bağlılığının kapsamını kavrayamayan ve "ebediyen şair ve *aşık*" (italikler bana aittir) olmaya yemin ettikleri kendi yaşamından esinlenen şiiri gözardı eden 20.yüzyıl araştırmacıları, Mary Sturgeon'ın sözleriyle, Katharine ile Edith'in "şiire verdikleri sözü tutarken, hayata ...'zavallı bir ikincilik konumu' verdiklerini" öne sürerler.[450] Oysa, arkalarında bıraktıkları belgeler evliliklerinde ne hayatın, ne de işlerinin ikincil konuma düşmek zorunda kalmadığını göstermektedir (kendileri bu ikisini ayrı varlıklar olarak tartışmayı saçma bulacaklardı zaten).

Sommerville ile Ross ve "Michael Field" kadınları arasındaki ilişkilerde görülen kusursuz, mutlak eşitlik salt onlara özgü değildi, ama Boston evliliklerinin hepsinde bu eşitliğe ulaşıldığı söylenemez. Sarah Jewett'in gözlemlediği gibi, meslek sahibi kadınların kocaya ihtiyacı yoktu, ama bir karıya çok ihtiyaçları vardı ve eğer Annie Fields gibi konumunu savunacak kadar güçlü birisiyle ilişkiye girmemişlerse, çiftten biri bazen daha yetenekli ya da daha ünlü eşinin yardımcısı durumuna düşüyordu. İngiltere'de buna bir örnek, (19.yüzyılın sonundan bu yüzyılın başına kadar kırk yıl boyunca "en çok satan kitaplar listesinin kraliçesi") romancı Maria Corelli ile Bertha Vyer arasındaki "evlilik"ti. Kısa ve pek de başarılı olmayan bir müzik yaşamından sonra para kazanmak için edebiyata geçen Corelli (asıl adı Mary MacKay'dir) için, ikinci romanıyla başlayan inanılmaz edebi başarısı herhalde çok şaşırtıcıydı. Yapıtları Lord Tennyson, George Meredith, William Gladstone ve Oscar Wilde tarafından açıkça övülüyordu; VII. Edward'ın taç giyme törenine davet ettiği tek yazar oydu; yapıtları çoğu Avrupa, hatta kimi Asya dillerine çevrilmişti; Edinburgh Felsefe Derneği gibi ürkütücü toplantılarda konferans vermeye çağrılırdı. Orta sınıf kadınlarının çoğunlukla ev işleri dışında bir şey yapmadığı bir çağda, Marie Corelli için böylesine bir ilgi korkunç bir baskı yaratmış olmalıdır. Bir kadın için görece yeni bir konumu koruma savaşında ona destek olacak birine ihtiyacı vardı. Hangi koca, onun başarısı-

nın devamı için kendi varlığını onunkine tabi kılabilirdi? Bir Fransız kontesi ile, kimi ifadelere göre, yetenekli bir ressamın kızı olan Bertha Vyver, Marie Corelli'nin meslek yaşamını geliştirmek uğruna kendi uğraşılarından vazgeçti.

Marie'den bir yaş büyük olan Bertha, yazarın yaşamına sürekli olarak (Marie daha çocukken annesi bir aile dostuydu) Marie yirmi üç yaşındayken girdi. Bertha Marie'nin bir dahi olduğuna inanıyordu, buna Marie'yi de inandırdı. Corelli'nin edebi yetenekleri nesnel kıstaslarla pek etkileyici olmadığından, onların bu ikili yanılgılarının toplumsal bir yararı olup olmadığı kuşkuludur,[451] ama Marie edebiyat yüzyıllardır bir çok popüler erkek yazarın yaptığı gibi bir iş olarak bakıyordu. Onun amacı da bu erkeklerinkinden daha övgüye değer değildir - ama erkek yazarlar zekâlarıyla ekmek paralarını kazanabilmişler, oysa bu döneme kadar çok az kadın aynı şeyi başarabilmişti. Öğretmenliğe ilgi duymayan ve aç kalmaktan nefret eden, yazma becerisi olan herhangi birinin yapmayı düşlediğini yaptı Marie. Bunu yapmasını sağlayan da Bertha'nın desteğiydi.

Bertha Vyver'ın romancının ölümünden altı yıl sonra yazdığı *Memoirs of Marie Corelli*'de* (1930) ilişkileri hakkında aktardıklarından, Marie'yi kendisini yetenekli, çekici ve güzel bulması için ne kadar yüreklendirdiği anlaşılmaktadır. Nasıl Alice B.Toklas'ın Gertrude Stein'ı yarattığı söylenebilirse, o da "Marie Corelli"yi yaratmıştı. Hem annesi, hem de sevgilisi olmuştu yazarın. Marie ise sürekli bir genç kız havası içinde olmuş, kısa ayrılıkları sırasında Bertha'ya şöyle mektuplar yazmıştı: "Senin küçücük bebeğin seni sevgiyle kucaklıyor, sana içten öpücükler gönderiyor, keşke burada olsaydın da zavallı başının ağrısını gidermek için '*Il était un petit navire*' şarkısını söyleseydin diyor."[452] Bertha onun için evi yönetmiş, Marie'nin hasta babasına ölümüne kadar bakmış,

* Marie Corelli'den Anılar

Marie'nin tatil yapması için evde kalıp işleri yönetmiş (ancak babanın 1889'da ölümünden sonra birlikte seyahate çıkabilmişlerdi), her konuda Marie'nin emrine hazır olmuştu.

Corelli'nin de kendi açısından Vyver'ı desteklediği, ona dolaylı olarak ününden bir pay verdiği anlaşılmaktadır. Toplantılarda bir çift olarak görülürlerdi. Bir tanıdıkları partilerde "dansetmediklerini, gecenin büyük bölümünü birbirlerine sarılıp diğerlerini seyrederek geçirdiklerini" bildirmektedir.[553] İlişkilerinin oldukça başlangıcında Marie, Bertha'nın her zaman onun olduğu yeri "ev", evi de "her zaman sevgi ve birlik olan bir yer" olarak görmesini dilediğini belirtti.[454] Corelli aralarındaki bağın simgesi olarak gördüğü evlerinin müzik odasındaki büyük, taş şöminenin alınlığına, iki kadının isimlerinin baş harflerini içiçe geçmiş olarak süslü bir biçimde kazımıştı.[455]

Hanım hanımcık, fazla düşünmeyen bir Viktorya dönemi eşi (ve annesi) olarak Bertha, genelde ikincil konumuna bilinçli bir alıngınlık pek göstermiyordu. *Memoirs*'da safça, Bertha Marie'nin babasının ölümünden önce, kısa bir ziyaret için Liége'deki teyzesine gittiği sırada, Marie'nin ona yazdığı son derece dayatıcı mektuptan alıntı yapar:

> Ekim'in 5'ine kadar gelmeyeceğini yazdığın mektubu şimdi aldım. Bunun bende düş kırıklığı yarattığını itiraf etmem gerek, çünkü ben bir ayı Perşembeden Perşembeye hesap ediyordum. Sevgili Ber, senden bu kadar gecikme yerine Cumartesi gelmeni istesem alınır mısın? Ne kadar acı çektiğimi, yıprandığımı bilsem, eminim gelirdin. Neredeyse bir onbeş gün daha bekleme düşüncesine gerçekten dayanamıyorum. Onun için, sevgili Ber, lütfen gelebilirsen eve dön. Eminim koşulları öğrendiğinde teyzen seni kalmaya ikna etmeyecektir. Öylesine yalnızım, babam da huysuzlanıyor, başa çıkılmaz oluyor. Bencil görünmek istemiyorum, ama sinirlerimin

üstündeki bu baskı daha fazla sürerse gerçekten hastalanacağımı hissediyorum. Bugün başım gene korkunç ağrıyor, üstelik bir de çok kötü bir soğuk algınlığı olmuşum - ev işlerinin peşinde koşarken, kendimi hasta ve her an düşecek gibi hissediyorum. Ev işleri bana göre bir şey değil. Bugün felaket bitkin hissediyorum kendimi. Gelecek hafta dönmen için bilsen nasıl dua ediyorum; ne olur sensiz iki Pazar daha geçirtme bana. Lütfen, hatırım için gel. - Senin üzüntülü küçüğün.

Berha bu mektuba ilişkin olarak, "böylesine içten yalvarma karşısında, kolayca boyun eğdim," demektedir.[456]

Bertha Marie'nin ölümünden sonra yirmi yıl daha yaşadı, ama kendi ölümüne kadar hayatını sevgilisi çevresinde düzenlemeyi sürdürdü. Evlerini gerçek bir müzeye dönüştürdü, her şeyi Marie'nin öldüğü gün olduğu biçimde korudu, hatta saati bile onun öldüğü saatte durdurdu. Marie'nin bütün el yazmalarını saklayıp, müze usulünde, üstü camlı masalarda sergiledi. Yalnız Marie'nin romanlarından birinin, *The Sorrows of Satan*'ın* metnini Shakespeare'in doğduğu köyün idare kuruluna teslim etti; herhalde sevgilisinin bir gün bu ölümsüz kişiyle aynı düzeyde görüleceğine inanıyordu.[457] Bütün yapmacıklığına ve benmerkezciliğine karşın Marie de, kendi köşesinde böylesine sadık, sevecen birine sahip olmanın iyi bir şey olduğunu herhalde farketmiş olmalıdır.

Amerika'da, Octave Thanet adıyla yazan Alice French ile neredeyse yarım yüzyıl boyunca dostu olan Jane Crawford'ın ilişkisinde de, iki kadının tüm enerjisi, birinin meslekte ilerlemesine harcanmıştı. Otuz yıl boyunca ABD'nin en çok para kazanan yazarlarından biri olan Octave da edebiyata bir iş diye başlamıştı. Kazandığı başarıyı ise, en azından kısmen, Jane'in ona sağladığı bakım ve desteğe borçluydu.

---

* Şeytan'ın Acıları

Birinci dalga feminist hareketin doruğunda Octave'da fazla bir feminist bilinç gözlenmiyordu. Annesi, Elizabeth Cady Stanton'u aktif olarak desteklemişti, ama Octave kadınlara seçme seçilme hakkından bile yana değildi. 19.yüzyıl dünyasının yaygın kadın karşıtı tutumunun etkisiyle, yeteneklerinden yararlanarak dünyada bir ad edinmek isteyen pek çok kadın cinsleriyle kendileri arasına bir çizgi çizmek zorunda kalmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla Octave insanlığın üç cinse ayrıldığını düşünüyordu: erkekler, kadınlar ve Octave Thanet. Bir feminist, isteyerek ya da istemeyerek, bir başka kadının onun ilerlemesi için silikleşmesi fikrinden rahatsız olacaktı, ama Thanet yalnızca çevresindeki heteroseksüel modeli görmüş ve bunun ahlâki yönünü hiç sorgulamamıştı.

Octave ile Jane Crawford gençlik arkadaşlarıydı. Jane evlenmek için, doğum yerleri olan Iowa'daki Davenport kentinden ayrıldığı zaman, Octave yıkıldı. Ama kocasın birkaç yıl sonra erken bir yaşta ölünce, Jane geri döndü, İki kadın birlikte lüks bir eve yerleştiler ve Jane'in 1932'de ölümüne kadar tek eşli dostluklarını sürdürdüler (Octave onun ardından iki yıl kadar yaşadı). Jane her açıdan Octave için bir yuva oluşturdu, yalnızca onu işinde desteklemekle kalmadı, Octave'ın, kadınların ilerleme isteklerine düşman diye gördüğü bir dünyaya karşı zırh olarak, benimsediği erkeksi kişiliği dengelemek için gerekli kadınsılığı da sağladı.[458]

19.yüzyılda Fransa'da ressam Rosa Bonheur'ün de Nathalie Micas ile benzer bir ilişkisi vardı. Gerçi Nathalie kendini bir tür mucit sayıyordu, hatta kendi tasarladığı bir demiryolu frenini pazarlamaya kalkışmıştı, ama yaşamının büyük bölümünü ünlü dostunu desteklemekle geçirdi. Rosa'nın da feminist bilince sahip olduğu söylenemezdi. Genç bir yaşta başarılı olmayı kararlaştırmıştı. Önünde yalnız erkek başarı modelleri bulunduğu için de, kendini onlarla özdeşleştirmeye ve bir kadın olarak görmemeye başladı; 19.yüzyıl Fransa'sında kadın olmak pasif ve güçsüz olmak demek-

ti. Gerçekte cinsiyetsiz bir kişilik benimsemişti. *Anılar*'ında, babası cinsler arasında eşitliği savunan ütopyacı Saint-Simonculardan olduğu için, gençken erkek kardeşleriyle birlikte eğitildiğini, bu "erkeksi" eğitimin, döneminin çoğu kadınının tersine, ona özgürce gelişme olanağı verdiğini yazar. İlk eğitimiyle ilgili şunları söyler:

> Bunun yaşamımı adadığım işin üstünde sınırsız etkisi olmuştur. Daha ben özgürleşmenin ne olduğunu bilmezken, beni özgürleştirdi, önüme doğal ve engelsiz biçimde gelişmenin yolunu açtı... Böylece daha başlangıçtan varlığıma erkeksi bir eğilim verilmiş oldu.[459]

Diğer yüzyıllardaki kadınlar gibi ona da bu erkeksi özgürlüğü sürdürmek için, erkek giysilerini benimsemek mantıklı göründü. Öncellerinin çoğunun tersine "erkek geçinmeye" kalkışmadı, ünü zaten bunu yapmasına olanak vermezdi. Ama çağdaşlarından biri, Paul Chardin, köylü gömleğiyle erkek pantalonundan oluşan stüdyo kıyafetinin, "erkek cinsinden olabileceği sanısını güçlendirdiğini" söylüyordu.[460] Ancak Chardin onun gerekçelerini soruşturmaz. Oysa erkeksi giyim Bonheur'e geleneksel kadınlığın zincirlerinden özgür olmaya, kadın olmak yerine kendisini ressamlığa adamaya (ki bu hemen her zaman erkeksi bir uğraştı) karar verdiğini anımsatmaktadır. Rosa Bonheur'ün travestiliği hakkındaki söylentilere göre, Rosa mezbahalarda resim çalışmalarını kolaylaştırmak için erkek giysileri giymeye başlamıştır. Gerçekten de, uzun eteğini kirletmemek için bir eliyle onu kaldırıp, öbür eliyle resim malzemelerini dengelemek son derece güç olacaktı, ama 19.yüzyılda azimli bir kadın için erkek kıyafetinin simgesel anlamı da gözardı edilmez.

Her iki kadının da yirmili yaşlarda olduğu 1840'lardan başlayarak1889'da ölünceye kadar Rosa ile birlikte yaşayan Nathalie Micas'ın, enerji dolu, ama inişli çıkışlı bir kadın olduğu anlaşıl-

maktadır. Nathalie tıp, hatta ameliyat alanında becerileri olduğunu söylüyor, bunları hem hayvanları hem de komşularında uyguluyordu. Aralarında Micas demiryolu freni de olan onlarca icadı vardı. Resim yapmaya bile kalkışmış, Rosa da bunu gülümseyerek yüreklendirmişti. Ama, diğer bir tanıdıkları olan Prenses Stirbey'in de gözlediği gibi, asıl işi büyük bir sanatçının karısı rolünü oynamaktı:

> Genelde bu gerekli ve yararlı bir roldü. Eğer yanında her an, onu ev işlerinin yükünden, yaşamın günlük dertlerinden koruyacak, ona manevi ve fiziksel destek sağlayacak, aynı zamanda da sanatına ilişkin [resimlerinin satışı gibi] pek çok konuda ona önerilerde bulunacak birisi olmasaydı, Rosa Bonheur böyle ünlü bir sanatçı olmazdı. Nathalie, hiç yakınmadan, Rosa'nın yücelmesi için kendini küçülttü.[461]

Rosa'nın kendisi de 1899'daki ölümünden önce, Nathalie'nin yalnızca bir eş değil, "sevgili bir dost" olduğunu söyler: "O her şeyde bana eşit, birçok şeylerde de benden üstündü." Ama verdiği örnekler, Nathalie'nin Rosa'nın ressamlık işiyle uğraşabilmesine olanak sağlayan koruyucu becerilerine işaret etmektedir. Örneğin, "Bana atılan çamurdan lekelenmemi önledi benim," der.[462] Eğer böylesi bir destek ve aşk kendilerine sunulsaydı, pek az erkek sanatçı bunu reddedecekti; Rosa ise bunu zaten yapamazdı, çünkü ikili bir baskı altındaydı: hem çok zor bir işte başarılı olmak, hem de kadın olmasına karşın başarılı olmak zorundaydı.

Birbirlerine aşk ve tutkuyla bağlı olduklarına kuşku yoktur, ama ilişkileri, dünyada başarılı olmaya soyunmuş erkekler için çok yararlı olan, heteroseksüel modele göre düzenlenmişti. Nathalie'nin ölümünden sonra, Rosa'nm bu tür bir destek olmadan aynı düzeyde enerjiyle çalışmanın güç, hatta olanaksız olduğu görüşü doğrulandı. Neredeyse on yıl sonra, 1898 yılının sonunda ve kendi

ölümünden yalnızca birkaç öy önce, çok ünlü olmayan bir Amerikalı ressamla, Anna Klumpke ile benzer bir ilişki kurdu. Bu tarihte bir tanıdığına yazdığı mektupta, "bana bakan, kırılan hevesimi ve insanlara nefretimi tedavi eden, iyi yürekli, fevkalade bir arkadaş bulduğumdan beri", hem sağlığının, hem de moralinin nihayet düzeldiğini yazar.[463] Rosa beraberliklerinin niteliği konusunda espri yapar: "Karım çok yetenekli, çocuklar da resim yapmamıza engel olmuyorlar,"[464] ama mizah aslında gerçeği yansıtıyordu. Kuşkusuz karıları olmayan başka kadın ressamlar vardır, ama genelde onların Bonheur kadar ilgi uyandırmamalarını, hiç değilse bir ölçüde, yaşamını onları desteklemeye, yeteneklerini geliştirmeye adayan birine sahip olmamalarına bağlamak da mümkündür.

Kadın sanatçıların çoğu kendilerine bir karı edinsin ya da edinmesin, önemli bir bölümü heteroseksüel ilişkilerin hedefleriyle bağdaşmadığı kanısındaydı. Öte yandan, bir başka kadınla aşk ilişkisi ister "butch/femme" biçiminde, isterse bir eşitler ilişkisi olsun, onları uğraşılarında yüreklendirici bir potansiyele sahipti. Louisa May Alcott'un biri heykeltraş, diğeri ressam iki kadına ilişkin bitmemiş öyküsü "Diana ile Persis", kimi azimli kadınların bu noktaları ayrıntılı olarak düşündüğü izlenimini vermektedir. Ateşli bir feminist olan heykeltraş Diana, gençlik zevklerine, güzelliğin ve zayıf cinsin bir üyesi olmanın ayrıcalıklarına ilgi duymaz: "Dünyadan istediği tek şey ekmek ve çalışma hakkıydı." Daha genç olan Persis bazen işini sürdürebilmek için bir dürtünün eksikliğinden yakındığında, Diana onu uyarır: "Bunu evlilikte arama, bu bizim için çok pahalı bir deneydir... Yaşamını sıradan bir aşk macerasıyla mahvetmeyi aklına bile getirme."

Alcott kadın sanatçı için heteroseksüel evliliğin maliyetini yüksek bulur, ama Boston evliliği idealdir. 1883 tarihli *An Old Fashioned Girl** adlı romanında tam da böyle bir evliliği anlatır ve

* Eski Moda Bir Kız

bunun heykeltraş Rebcca ile ressam Lizzie'nin hem işlerine, hem de huzurlarına nasıl katkıda bulunduğunu gösterir. Kadınları şöyle tanımlar: "Yapayalnızdılar dünyada, ama kuşlar kadar mutlu ve bağımsız, hiç bir şeyin ayıramayacağı gerçek dosttular."

Diana ile Persis bu kadar talihli olmazlar. Aralarında tutkulu ve şefkatli bir bağ vardır: "Diana [Persis'in] yüzünü öptü ve sanki o an çekiciliğini özellikle farketmiş gibi istemeyerek bıraktı;" Persis de onu, "benim seçtiğim tanrıçam, Diana'm" diye adlandırır, ama Persis'in resim çalışmak üzere Avrupa'ya gitmesi için bir süre ayrılmaya karar verirler. Diana'nın en kısa zamanda, belki bir yıl içinde ona katılmasını öngörürler. Persis mektuplarında, "Ne olur Percy'ne gel, sevgili Diana'm" diye yazar. Ama Persis'in ilgisi başka bir yöne çekilir. Evlenirlerse mesleğine hiç karışmayacağına söz veren, iyi yürekli bir işadamıyla tanışır. Ne var ki, Alcott en anlayışlı koca bile olsa, bir kadın sanatçının işiyle evliliği bağdaştıramayacağını gösterir. Çok geçmeden Persis'in stüdyosunu toz kaplar ve aksini iddia etmesine karşın resim hırsı kaybolur. Alcott, "O gençlik ataklığı azalmış, geleceğine öylesine zevkle bakan gözler, bir annenin şefkatli kaygısını yansıtmaya başlamışlardı," der. Onu ziyarete gelen Diana Persis'in kocasıyla iş ve anneliği bağdaştırma olasılığını tartışırken, Persis "kahvaltıda ne yiyeceklerini düşünüyordu, çünkü sabah olur olmaz bu korkunç mesele kaçınılmaz olarak karşısına çıkacaktı."[465]

Alcott'un öyküyü hiç bir zaman bitirememesinin nedeni belki de Persis'e esin kaynağı olan ressam kızkardeşi May'in, Alcott bu yapıt üzerinde çalıştığı sırada ilk çocuğunu doğururken ölmesiydi. Ama roman tamamlanmamış olsa bile, mevcut bölümlerden yazarın Persis'in sanat çalışmalarının evlilik ve anneliğin gerekleri karşısında giderek önemini yitireceğini göstereceği kesin gibidir.

Alcott'un sanatı konusunda ciddi olan bir kadın için en iyi yaşamın ne olacağı konusundaki görüşleri, çevresinde gördüğü mes-

leklerinde başarılı kadınların yaşam biçimiyle destekleniyordu. Boston'da yaşadığı için, etrafında pek çok "Boston evliliği" vardı, ama böylesi ilişkilerin hemen her yerde bulunduğunu da büyük olasılıkla biliyordu. 1860'larda Amerikalı heykeltraş Emma Stebbins ve onun Amerika'nın önde gelen tiyatro oyuncularından biri olan eşi Charlotte Cushman'la (*Jo's Boys** adlı romanda Miss Cameron) tanışmıştı. Onlar aracılığıyla, Emma ile Charlotte'un yakın bağları olan heykeltraş Harriet Hosmer çevresinde toplanan Romalı kadın sanatçılar grubu[466] hakkında epey şey öğrenmiş olmalıdır. 19.yüzyılın en tanınmış kadın heykeltraşı olan Hosmer, 1854 yılında çok kesin terimlerle şu gözlemi yapıyordu:

Buna eğilimi bile olsa, bir sanatçı evlenemez. Bir erkek açısından bu iyi bir şey olabilir, ama evlilikte görev ve sorumlulukların daha ağır bastığı kadın için bu ahlâki bir yanlıştır bence; ne mesleğini ne de ailesini ihmal etmemesi gerektiğinden, ne iyi bir karı ve anne olur, ne de iyi bir sanatçı. Benim amacım ikincisidir, bu nedenle de evlilik bağına karşı bitip tükenmez bir kavga sürdürmekteyim.[467]

Ama Hosmer belli süreler için en az iki kadınla evlilik bağı oluşturmuştu.[468] Yaşam öyküsünü yazanlardan hiç biri Louisa May Alcott'un bu tür bir ilişkisi olduğuna ilişkin kanıt bulamamıştır, ama amaçlarına ters düştüğü için heteroseksüel evlilikten kaçınmakta Hosmer kadar kararlı olduğuna kuşku yoktur.

Charlotte Cushman'in kusursuz bir eş bulma uğraşısı, 19.yüzyılın şimdiye dek incelediklerimizin çoğu gibi bir kez aşık olup, bunu ömür boyu sürdürenlerin dışındaki meslek sahibi kadınlar arasında herhalde tek örnek değildi. Anılarına, "ben doğuştan erkek gibi bir kızdım,"[469] diye başlayan Cushman, çok genç yaşta "erkeksi" sayılan, ama aslında ürkütücü kısıtlamalar olmadan ye-

* Jo'nun Oğulları

tişmesine izin verilen herhangi bir zeki, enerjik genç için normal olacak, zevkler geliştirmişti: Sessiz sessiz oturmaktansa hareket etmeyi, bebeklerle oynamaktansa ellerini ve kafasını kullanmayı (beynini incelemek için bebeklerinden birinin kafasını yarmıştı), oyunlarda ikincil bir rol almak yerine başı çekmeyi tercih ederdi. Yaşadığı toplum bu sağlıklı seçimleri erkeksi olarak tanımladığı için, o da kendini bu terimlerde düşünmeye başladı, sonuç olarak da meslek sahibi olmak, çok para kazanmak, bağımsız olmak gibi"erkeksi" özlemler edindi. 1830'ların ortasında kişiliğini korumasına elverecek bir meslek bulmaya girişti. Fazla seçeneği yoktu, ya şarkıcı, ya yazar ya da tiyatro oyuncusu olabilirdi. 1835'de şarkıcılıkta büyük başarısızlığa uğradı. 1837 yılında *Godey's Lady's Book* dergisinde yayınlanan bir öykü yazdı, ama bu alanda fazla bir yeteneği olmadığının farkındaydı. Aşağı yukarı aynı yıllarda tiyatroda çok başarılı bir çıkış yaptı. Bundan sonra ömür boyu sürecek mesleği oyunculuk oldu.

Borç yükü altında ezilen ailesine yardımcı olmayı üstlenmesi, bir alanda başarılı olma isteğini daha da güçlendiriyordu. Babası Bronson Alcott girişti̇ği tüm ticaret işlerinde başarısız olduğundan ailesinin bakımını yükümlenen Louisa May Alcott gibi, Cushman için de zorunluluk zaten çok istediği hedefe ulaşmakta ek bir dürtü olmuştu. Charlotte daha genç yaşta heteroseksüel bir ilişkinin onu amaçlarından saptıracağını sezmiş, bir ilişkide öteki kişinin değil, kendisinin birincil olmasını isteyen yapısı nedeniyle de "vaz geçtiği" şeyi hiç aramamıştı. Öte yandan kadınlarla sanat aşkı gibi onu en çok ilgilendiren konuları paylaşabilir, onlara kardeş ruhlar olarak davranabilirdi; onlarla bir aşk ilişkisi kendinde gördüğü potansiyele bir tehdit oluşturmazdı.

İlk duygusal bağlarını hep kadınlarla kurdu. En güçlü ilişkisini yirmili yaşlarındayken Rosalie Scully ile yaşadı. Rosalie Charlotte'dan iki yaş küçük bir ressamdı, daha yumuşak bir huya sahip-

ti, profesyonel ressam olma çabasına karşın geleneksel bir kadınsılığı vardı. Charlotte'un günlüğünden ve mektuplaşmalarından 1840'larda, Charlotte Amerikan tiyatrosunda ününü artırdığı dönemde ilişkilerinin de güçlendiği gözlenmektedir. 1844 yılına gelindiğinde Charlotte Amerika'nın önde gelen oyuncularından biri sayılıyordu. Ünü çoğunlukla da, 19.yüzyılda kadın oyuncular için olağandışı olmayan "pantalonlu roller"deki göz kamaştırıcı başarısından kaynaklanıyordu. Gerek şöhret, gerekse parasal açıdan bundan sonraki en mantıklı adım, Londra'ya giderek İngiliz tiyatro seyircilerini de fethetmek olacaktı. Rosalie'den ayrılmak istemiyordu, ama iki kadın İngiltere'de sahneye çıkmanın Charlotte için gerekli olduğuna, ayrılıklarının ise uzun sürmeyeceğine, belki altı ayda yeniden bir araya gelebileceklerine karar verdiler.

Charlotte'un İngiltere'ye yanında götürdüğü 1844-1845 yıllarına ilişkin günlüğünün ön sayfasında Rosalie'nin el yazısıyla "Rosalie Scully" yazmaktadır. Ressam belki böylece her gün kendini Charlotte'a anımsatmayı umuyordu. Ayrılışlarından sonraki ilk aylarda Charlotte'un böyle bir hatırlatmaya ihtiyacı yoktu. 27 Ekim 1844'te, "attığım adımlara pişmanlık sözcükleri yağdıran tüm geride bıraktıklarımın anısı" ile "perişan" olduğunu yazar; "Öylesine acılık düşünceler ki bunlar, hiç düşünmesem daha iyi olacak... Onun uzaktaki dostu için iç çekişleri kulağımdan gitmiyor. Kollarını boynumda gibi hissediyor, sonra gene ağlıyorum, neredeyse altı ayi uyuyarak geçirmek istiyorum... Hiç bir zaman onu sürekli yanımda tutacak kadar para kazanabilecek miyim?... Onun benim için ne kadar, ne kadar değerli olduğunu ancak Tanrı bilir... varlığımın tek aydınlık noktası, beni çalışmaya iten tek umudum o benim."[470] Yolculuğu sırasındaki kayıtları da aynı derecede acıklıdır. 11 Kasım'da Rosalie'ninkine çok benzediği için yakın kamaralardan birinde kalan bir kadının yürüyüşünün onu büyülediğinden söz eder. 14 Kasım'da geceleri çektiği üzüntüyü, nasıl "bir saatten faz-

la sevgili Rose'u düşünerek, onunla konuşarak" yatağında yattığını, "onu en içten sevgi sözcükleriyle çağırdığını, onun yanıt vereceğini" umduğunu yazar; "Dudaklarının beni öpmek için uzandığını gördüm ve her zaman bu tatlı ifadesine verdiğim yanıtı düşünerek neredeyse ranzamdan sıçradım. Sonra yeniden uzanıp, başının omuzuma dayandığını hayal etmeye başladım. Böylece uykuya daldım."[471] Günlüğünden bu dönemde Rosalie ile sürekli bir mektuplaşma sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

19.yüzyılda evli heteroseksüeller arasında dini ve/veya medeni bir bağ vardı ve bunu kutsal saymaya koşullandırılmışlardı. Bu koşullanmaya ek olarak, çoğu insan için yasa boşanmayı fiilen olanaksız kılmıştı. Bir kez evlilik bağlantısı yapılınca, tüm toplumsal güçler bunun sürdürülmesinde birleşirlerdi. Birbirlerini seven kadınların ise karşılıklı sözlerini kutsal ve değişmez saymaya teşvik edecek böyle bir toplumsal destekleri doğal olarak yoktu. İlişkilerinin sürekliliği yalnızca sevgide vefaya bağlıydı. Yabancı bir ülkede yalnız, genç bir kadın olan, sahnede yıldız gibi parlayan, pek çok kadının "önünde 'diz çökmeye' gelmesi" [472] gururuna ve yalnızlığına hitap eden Charlotte, İngiliz şair Eliza Cook ile bir ilişkiye girdi.

Charlotte'un kendisi kadar androjen, iddialı ve gösterişli olan Cook, oyuncuya aşk soneleriyle kur yaptı.[473] Ama belki de en çekici yanı, Rosalie'den farklı olarak, kendi ayakları üstünde duran bir insan izlenimi vermesiydi. Charlotte bu dönemde en temel ve yadsınmaz yükümlülüğünün para kazanmak olduğunu düşünüyordu. Böylece "beş yıl daha" çalışıp yeterli miktarda, 50 bin dolar kadar para biriktirip sahneden çekilmeyi umuyordu. Annesine yazdığına göre, bu para "iyi işletilirse, ömrümüzün sonuna kadar rahat yaşamamızı sağlayacaktır."[474] Charlotte Rosalie'yi seviyordu, ama Rosalie para kazanmasına köstek olmasa bile, destek de olmayacaktı, çünkü Charlotte birlikte yaşamayı sürdürürlerse ikisine de

kendisinin bakacağı kanısındaydı. Daha mesleğinin başında başarıyı kendisi değil, ailesi için istediğine kendini inandırdığından, Rosalie ile bağlantısı başlangıçtaki hedefleriyle uyumlu değildi. Cook'la ilişkisi sırasında Charlotte bütün ailesini İngiltere'ye getirtti, ama bir nedenle Rosalie ya çağrılmadı, ya da gelemedi. Günlük kayıtlarından görüldüğü kadarıyla Charlotte'un kafasında biraz soluklaşmaya da başlamıştı - istediği zaman Rosalie'yi hayal edemiyor, ondan gitgide daha az söz ediyordu; Londra'nın hareketli toplumsal yaşamına kendini kaptırmıştı.

Dolayısıyla, benzer bir durumda bir kocanın karşılaşacağı toplumsal yaptırımlarla kısıtlanmayan Charlotte'un, dostundan binlerce mil uzakta, Eliza Cook'un kendisini baştan çıkarmasına izin vermesi şaşırtıcı değildir. Gene de, inanılmaz görünmesine karşın, Rosalie Philadelphia'da iki kadının Londra'da sürdürdükleri tutkulu dostluğun haberini alıp Charlotte'u bunun için eleştirdiğinde, Charlotte 10 Mayıs 1845'te günlüğüne kısaca şunu yazıyordu. "Rose'un mektubu yüreğimi parçaladı."[475] Charlotte sonunda soruna bir çözüm bulmak zorunda kalmadı, çünkü birkaç ay sonra Rosalie'nin ölüm haberi geldi.

Charlotte Cushman ile Eliza Cook birbirlerine çok fazla benziyorlardı. İkisi de ilgiyi üstüne çekmek istediğinden, romantik dostluklarının uzun sürmesi olanaksızdı. Charlotte'un hem kendi ayakları üstünde durabilen, hem de gerek topluma, gerekse sevdiği insana karşı davranışları bakımından daha ılımlı birisine ihtiyacı vardı. 1848 yılında Charlotte, kendinden iki yaş büyük ve büyük ölçüde ondan esinlenerek sahneye çıkmaya ilgi duymaya başlamış Matilda Hays adlı kadında ömür boyu dostunu bulduğunu sandı. İki kadın büyük olasılıkla, Matilda'yı George Sand öykülerini çevirdiği ve Fransız yazarın İngilizce konuşulan ülkelerde ünlenmesine yardımcı olduğu 1830'lu yıllardan beri tanıyan Geraldine Jewsbury aracılığıyla tanışmışlardı.[476] Tam da Charlotte'un Matil-

da ile karşılaştığı sıralarda, sahnede Charlotte'un Romeo'su karşısında Juliet'i oynayan kızkardeşi tiyatrodan çekilmeye karar verdi. Charlotte da yazarlık mesleğini bir kenara bırakmayı kabul eden Matilda'yı yeni Juliet'i olarak eğitti. Matilda başlangıçta oyunculuğu için çok övgü aldı ve sahnede büyük başarı kazanacağı izlenimini verdi. Ama bu kısa sürdü. İki kadın Amerika'ya döndüklerinde ve Matilda 1849'da ilk kez Amerika'da sahneye çıktığında, daha önce gösterdiği yetenek yitmiş gibiydi. Belki de Charlotte'un son derece egemen kişiliği bunu eritmişti. Nedeni ne olursa olsun, iki kadın o zaman Matilda'nın Charlotte'un karşısında baş kadın oyuncu değil, onun sırdaşı ve eşi olmasına karar verdiler. Matilda, seyahatleri sırasında Charlotte'un bir ev düzeninde yaşamasını sağlayarak geçimini kazanacaktı.[477]

Charlotte Cushman'ın yaşam öyküsünün kesin biçimini yazan Joseph Leach, bu tarihten itibaren Matilda'nın Charlotte için bir düş kırıklığı olduğunu gözlemler. Giderek bir Viktorya dönemi eşine benzedikçe, "sinirleri" de bozulmaya başladı ve sürekli kimsenin kendisini anlamadığından yakınır oldu.[478] Ama Charlotte Matilda'ya karşı bir yükümlülüğü olduğunu düşünüyordu, çünkü ilişkilerinin bu yeni biçimini kendisi önermişti. Yıllarca, aşağı yukarı eşit düzeyde başlayıp Viktorya döneminin heteroseksüel evliliğindeki rollere dönüşen beraberliklerini kurtarmak için çaba harcadı. 1852 yılında gittikleri Roma'da, başlangıçtaki yakınlıklarını sürdürmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Onları Roma'da tanıyan Elizabeth Barrett Browning iki kadın arasında bir "kadın evliliği" olduğunu, Charlotte ile Matilda'nın "karşılıklı evlenmeme ve ömür boyu bağlılık sözleri verdiklerini, birlikte yaşadıklarını, aynı biçimde giyindiklerini" yazmaktadır.[479] Ama çevrelerini saran oyuncu, yazar ve heykeltraş gibi yetenekli kadınların Matilda'ya sürekli başarısızlığını anımsattığı Roma'da, ilişkileri kötüye gitti. Bir süre Harriet Hosmer'le bağlantı kuracak gibi göründü, ama bu

ilişki de yeteneğinin hırsına eşit olmadığını acı biçimde farkeden Matilda için aynı sorunu yaratacaktı. Sonunda bu güçlük, Matilda'nın psikolojik yapısındaki bir kadın için, üzüntülü yıllardan sonra, olabilecek en iyi biçimde çözüldü. Charlotte'u terkederek, yeni çıkacak *The English Woman's Journal* adlı dergide yazarlık teklifi aldığı İngiltere'ye döndü.[480] Bu ona bir kez daha bağımsız bir kadın olarak özlemlerini gerçekleştirme fırsatı verecekti.

Charlotte'un bu bağlantılarına nasıl baktığı pek belli değildir. Onun yaşam öyküsünü yazan ve en uzun süreli dostu olan Emma Stebbins, diğer kadınlarla ilişkileri konusunda açıkça, "bütün yaşamı boyunca, dostlukları onun için bir tutku niteliğindeydi," demektedir.[481] Stebbins'in yorumunun çok açık olmasına, Charlotte'un sahne kapısında bayılan genç kadınların kendi cinsi için çekiciliği konusunda kuşku bırakmamasına karşın, Charlotte aşk meselelerinde tümden korkusuz değildi. Örneğin, günlüğünde "şimdiye kadar gördüğüm en güzel kadınla" karşılaşmasını kaydetmişir: "Ne göz, ne saç, ne kaş; ağzı, burnu, çenesi... İyi öteki cinsten değilim, çünkü o saatten itibaren kadının üstüne ağır bir ipotek konmuş olacaktı. Bu durumda bile, neredeyse akşam yemeğime maloldu benim."[482] Charlotte'un, tüm kadınların "tutku niteliğinde" dostluklara ilgi duymadığının farkında olduğu anlaşılmaktadır, ama Robert ve Elizabeth Browning gibi kişilere ve kendi ailesine aşklarından öylesine özgürce söz ettiğine göre, bunları herhalde pek olağandışı saymıyordu.

Bunu izleyen (ve son) ciddi ilişkisinde, Charlotte gerçekten kendi huyuna uyacak bir eş seçmekte daha dikkatli davrandı. Artık istediğinin, yetenek ve gücüne saygı duyacağı, işinde girişken ve güvenli, bütün açılardan bağımsız, ama bir "tip" olarak kendisiyle yarışmaya girmeyecek bir kadın olduğunu anlamıştı. 1857 yılında talihi ona yardım etti ve Emma Stebbins'le tanıştı. Emma o zaman kırk bir yaşında, aşağı yukarı Charlotte'la aynı yaşta, Charlotte'un

aradığı tüm özelliklere sahip bir heykeltraştı. İlişkileri her düzeyde başarılıydı. Chalotte'u işinde desteklemesi ve boş zamanlarında kültürlü bir dost olmasının yanı sıra, Emma kendisi de önemli bir iş yapmaktaydı. O da göklere çıkarılıyor, eleştirmenlerce övülüyordu; kendini mesleğinde başarılı sayabilirdi. Üstelik, Charlotte Emma'nın mesleğine, Emma'nın becerilerinden hiç bir şey eksiltmeden katkıda bulunabilirdi. Emma sanatçı olarak iddialı, ama satıcı olarak utangaçtı. Bu nedenle de Charlotte, Emma'nın nefret ettiği bir rolü oynayarak, Emma'nın satış temsilcisi gibi davranıyordu.

Emma'nın genel olarak kendine yeterli olması, iki kadının Charlotte'un diğer aşk ilişkilerinde yaşadığı gibi "sinirler" ve karşılıklı şikayetler olmadan ayrı kalmalarına olanak veriyordu. Ayrıca, Emma'nın mesleğindeki başarısı Charlotte'un eğer Emma ile birlikte olmak istiyorsa, ara sıra kendi güncel işlerinden vaz geçip onu izlemesini öğrenerek olgunlaşması anlamına da geliyordu. Örneğin, 1861'de Charlotte Amerikan sahnesinde mesleki çalışmaları nedeniyle birkaç ay yalnız seyahat etmişti; Emma, Horace Mann'dan bir iş alıp, çalışmasını bitirmek üzere Roma'ya dönmek zorunda kaldığında, Charlotte ona eşlik etmişti. Charlotte'un düşüncesine (ve yeğeniyle karısına anlatmasına) göre, onlar mükemmel bir ekiptiler: Emma'nın ihtiyaçları onunkilerle üstüste düşüyordu ve o gayet iyi anlayabiliyordu bunları. "Onu çok seviyorum," diye yazıyordu genç akrabalarına, "o benim karşılaştığım en iyi tabiata sahip, dünyanın en samimi, en sevgili kişisi."[483] İlişkileri. Charlotte'un 1876'da ölümüne kadar, neredeyse yirmi yıl sürdü.

Onun romantik bir dostta aradığı şeyin, bunu izleyen yirmi-otuz yıl boyunca kadın kimliği öne çıkmış, meslek sahibi kadınlardan çoğunun ideal diye tanımladığından farklı olmadığı anlaşılmaktadır: kendisi de aynı durumda olduğu için iş yaşamının gereklerini anlayacak, gerektiğinde destek ve anlayış sağlayacak, çok yönlü bir yaşamı olacak derecede kendi kendine yeterli, ama aynı

zamanda bir eşitiyle bir başka, daha samimi bir yaşam kuracak kadar enerjik bir kadın.

19.yüzyılın sonu, 20.yüzyılın başında bu türden romantik dostluklar akademisyen kadınlar arasında özellikle yaygındı. Birçok yüksek okul ve üniversitede bir kadının evlendikten sonra öğretim üyeliği yapması mümkün değildi. Bu bölümün başında tartışılan nedenler dolayısıyla, bu öncü kadınlardan çoğunun olanaklı olsa bile evlenmek isteyecekleri kuşkuludur, ama her durumda kurallar kadınları erkeklerle pek ilişki kurmamaya teşvik ediyordu. Bütün dünyada çoğunlukla kadınlara yasak olan bir alana girmenin kamçılayıcı niteliği bile kendi başına onları birbirlerine yakınlaştırmış, başarı kaygısı, çok uzun bir süre kadınları yüksek eğitim kurumlarından dışlayan topluma tepki, kendileri gibi yürekli, zeki kişilerle karşılaşmadan duydukları şaşkınlık aralarında bir bağ kurmuş olmalıdır. 19.yüzyıl ortalarında kadınlar için yüksek eğitimle dalga geçen "Prenses" adlı şiirinde Tennyson, Prenses İda'ya ders arkadaşı ile kendisi hakkında şunu söyletir: "İki kadın daha çabuk kaynaşacaktır aşklarında/Evli çiftlerden bile." Herhalde Tennyson'ın buna canı sıkılacaktı, ama bu birlikte eğitim gören pek çok kadının duyguları hakkında doğru bir gözlemdi.

Akademisyen kadınların, tıpkı 17. ve 18. yüzyılların *femme savantes* ve Mavi Çoraplıları gibi, kendi entellektüel yeteneklerine güven duymalarına karşın, erkeklerin bu yetenekleri ciddiye alacaklarına inanmaları için hiç bir sebep olmaması da, onları birbirlerine itmiş olabilir. Kendilerinden bu denli çok yatırım yaptıkları şeyde saygı görmek istiyorlar, bu saygıyı -özellikle de aynı entellektüel donanıma sahip anlayışlı birinde- bulunca da, ona şükran ve aşkla yanıt veriyorlardı. Bunun en dramatik örneklerinden biri 19.yüzyılın başlarında Bettine von Arnim ile Caroline von Günderode adlı iki Alman kadınının yazışmalarında gözlenir. Onların eğitimli ve seven kadınlar hakkındaki görüşlerinin kendisininkilere

benzer olduğunu farkeden Margaret Fuller tarafından 1842'de [İngilizce'ye] çevrilen mektuplar, 1805-1806 yıllarında yazılmıştı. Bettina o tarihte yirmili yaşlarının başında, Caroline ise ondan sekiz yaş kadar daha büyüktü. İki kadın edebiyat, felsefe, din, doğa konularını -ve anlaşılması güç tezlerinin içine bir girip, bir çıkan- aşklarını tartışırlar. Örneğin Bettine Caroline'e şöyle yazmaktadır:

> Ey esin perisi, zekânla bana ışık saçıyorsun... Değerli sevgilim - karanlık geceyarısı penceremin önünde ıslık çal, kendimi ayışığı düşünden koparıp seni izlerim. Şu senin Schelling'in felsefesi benim için gerçekten bir dipsiz kuyu; bu karanlık uçurumun içinde yolumu bulmaya çalışırken nerede boynumu kıracağım diye aşağı bakmak başımı döndürüyor, gene de aşkın için dört ayak üstünde emekleyebilirim.[484]

Caroline Bettine'nin kendini eğitme çabalarını ciddiye alıyordu, ama çevresindeki erkekler ona, "İlk olarak, ev kadınlığı erdemlerini edinmemi," söylüyor, "ikinci olarak da, İbranice öğrenirsem nerede koca bulacağımı sandığımı," soruyorlardı.[485] Toplumun bu düşmanlığı ve saçmalığı karşısında Caroline'i bir sığınak, varlık nedeni -çünkü yalnızca Caroline'in yanında istediği kişi olabiliyordu- ve yaşamının büyük tutkusu olarak görmesi garip değildir. Şöyle yazar Bettine:

> Sen olmasaydın, dünyanın ne anlamı olurdu benim için? Üstümde etkisi olan tek düşünce, tek varlık sensin. Eğer sen ayağa kalkıp sürekli seninle yaşamamı buyurmazsan, ben zaten ölüyüm; hayatımın ancak sen çağırdığında uyandığını, senin içinde gelişmeyi sürdürmezse sona ereceğini kesinlikle hissediyorum.[486]

Bu gereksinim karşılıklıydı. Caroline de Bettine'ye, "Her yerden üstüme buzlar düşerken, beni ısıtan bir parçacık güneş ışığım-

sın," diye yazıyordu.[487] Caroline'in zamansız ölümünden sonra Bettine, Goethe'de kendine daha ünlü bir mektup arkadaşı buldu. Goethe, Bettine'nin entellektüel konularla ilgilenmesini destekledi, ama 1807'de Bettine yirmi iki yaşındayken başlayan yazışmaları yayınlandığında verdiği ad, düşünen bir kadın hakkındaki görüşünü ele vermektedir: *Bir Çocukla Yazışmalar*.

Amerika'da 19.yüzyılın ikinci yarısında kadınlar için bir dizi yüksek okulun açılması, yalnızca çok sayıda eğitilmiş kadının mezun olması değil, aynı zamanda bunların bazılarına diğer kadınları eğitme işlerinin açılması demekti. 19.yüzyıl sonlarında öğretim üyesi olan bir kadın karşısına çıkacak yaygın toplumsal görüşlerin, bunları içselleştirmemeyi başarmış olsa bile, farkındaydı. Ait olduğu yerden, evden çıkmakla kalmamış, şimdi de başka kadınların aynı şeyi yapmasına yardımcı olmaya başlamıştı. 1895 yılında, tam da kadınlar için eğitimin güç kazanmaya başladığı bir tarihte yapılan bir araştırma yüksek okul mezunu kadınların yarısından çoğunun evde kaldığını gösterince kamuoyunda büyük bir tepki yükseldi. O sıralarda, Cumhuriyet'in yaşaması için Amerika'daki her evli çiftin en az üç çocuk yapması gerektiği üstünde genel görüş birliği vardı; dolayısıyla bu kadınların yurtseverlik görevlerini yerine getirmekten kaçınmasının sorumluluğu kadınlar için yüksek eğitime (ve bununla ilgili kişilere) yüklendi.[488] Akademisyen kadın bundan ciddi bir baskı hissetmiş olmalıdır. Genel olarak toplumda çabalarına anlayışla bakan çok insan vardı, ama fazla uzağa bakmasa bile tersini düşünenlerin daha çok olduğunu görebilirdi. Bu durumda daha çok destek ve anlayış bulacağı, mücadelesi ve ilgi alanları kendisininkine benzer kişilerle yakın bağ kurmak onun için doğal bir tepki olacaktı.

Mary Woolley ve Jeannette Marks adlı iki akademisyen kadın arasındaki romantik dostluğu inceleyen Anna Mary Wells, 19.yüzyılın sonu ile 20.yüzyılın başında kadın yüksek okullarında "öğre-

tim kadrolarında [kadın] çiftlerinin kurumsallaştığını" yazmaktadır.[489] Wells'in araştırdığı ilişki iki kadın 1895'te Wellesley College'da karşılaştıklarında başlamıştı. Bu tarihte Jeannette Marks öğrenci, Mary Woolley ise İncil tarihi öğretmeniydi. Dostlukları Mary'nin Mt.Holyoke College'un müdürü olduğu, Jeannette'in de aynı okulda öğretmenlik yaptığı ve kitap yazdığı 1901-1937 yıllarında ve Mary emekliye ayrıldıktan sonra sürmüş, 1947 yılında Mary'nin ölümüyle noktalanmıştı.

Jeannette Marks'ın *Gallant Little Wales** adlı kitabında Llangollen Hanımları hakkındaki yorumu, neden Mary Woolley'le bağlantı kurduğuna bir ipucu oluşturur: "Onlar bağımsızlığı seviyor, taliplerini ise sevmiyorlardı. Onları birbirlerine çeken çok şey vardı."[490] Wells'in kanıtladığı gibi, genital olsun ya da olmasın (Wells'in kanısınca değildir) Marks ile Woolley önce bir aşk macerası, sonra da bir evlilik yaşamışlardı. İki kadın birlikte yaşamaya başlamadan önce her akşam birinin diğerini iyi geceler öpücüğü için ziyaret etmesi, Mt.Holyoke kampüsünde herkesce bilinen ve göründüğü kadarıyla kabul edilen bir olaydı.[491] Müdürün evinde birlikte yaşadıklarında ise, herkes Jeannette'in Mary'nin hayat arkadaşı olduğunu öğrenmişti.

İlişki tümüyle sorunsuz değildi - özellikle de daha genç olan ve başarıları gölgesinde kalmaktan korktuğu ünlü eşine hiç bir zaman erişemeyen Jeannette için. Jeannette'in çelişkisi 1902 yılında Mary Woolley'e yazdığı mektupta çok belirgindir:

> Sevgilim, gelecek yaz geleceğimi söylersem, bana bakar, istediğim çalışmayı yapmam için bana bir fırsat verir misin?... Her şeyimle senin olur ve kendimi senden korumam gerektiği fikrini terkedersem, beni sevmenin yanı sıra gerçekten işime de önem verir misin?... Senden uzakta mutlu ola-

* Çapkın Küçük Çizgiler

mam, ama ya sana boyun eğdiğim için tüm değerimi yitirirsem?[492]

Jeannette, 1930'da Amerika'nın yaşayan en büyük oniki kadınından biri ilan edilen ve ABD Cumhurbaşkanı tarafından 1932 yılında Cenevre Silahlanma Konferansının tek kadın temsilcisi olarak atanan Mary'nin ününe asla ulaşamadı, ama eğer dikkatini ev işlerine, çocuk bakımına ve bir kocanın mesleğinde ilerlemesine vermek zorunda kalsaydı haklı olabilecek kaygıları, bu durumda pek geçerli değildi. Elli iki yıllık ilişkileri sırasında, yirmi yıl Mt.Holyoke'de İngiliz Edebiyatı Bölümü başkanlığı yaptı, ünlü Tiyatro Laboratuvarını kurdu ve yaklaşık yirmi kitap yayınladı. Gerçi o da heteroseksüel bir ilişkidekine benzer bir "ölçü çubuğu" sorunu yaşadı, ama son tahlilde kendine güvenmesi gerektiği bilinci, bu sorunu, yasal bir evlilikte en azimli kadının bile yapabileceğinden daha tatmin edici biçimde çözümlemesine olanak sağladı.

Bu yüzyılın başında Amerika'daki kadın yüksek okulları tarihinin benzer akademisyen kadın çiftleriyle dolu olması şaşırtıcı değildir.[493] "Beyinleriyle geçinen" kadınlar için en işlevsel ve, diğer kadınları yalnızca toplumlarındaki diğer kadınların çoğunluğu gibi "kardeş ruhlar" gibi görmekle yetinmeyip, inançları doğrultusunda davranmak için gerekli donanıma sahip kişiler için en istenir ev düzenini seçmişlerdi onlar.

Marks ile Woolley 1895 yılında beraberliklerini oluşturduklarında bu gerek kendileri, gerekse pek çok diğer Amerikalı tarafından hâlâ kadın yüksek okullarındaki romantik dostluk geleneğine çok uygun görülüyordu. Bunu izleyen yirmi otuz yıl içinde bu gelenek şüpheli hale geldi, hatta bunu uygulayanlarca bile farklı bir ışıkta değerlendirildi. Jeannette Marks'ın 1908 tarihli ve "Akılsız Yüksek Okul Dostlukları" başlıklı yayınlanmamış makalesinden, kadınlar arası aşka bu yeni bakış açısının romantik dostlar için ne kadar acılı olduğu, kendilerini en güçlü duygularından, ister yal-

nızca dışa karşı, isterse gerçekten uzaklaştırmaya çalışan bu kadınların nasıl kendilerinden nefret etmeye başladıkları sezilmektedir.

Marks bu makalesinde kadınlar arası aşkı "hoş olmayan, hatta daha beter" bir şey, "anormal bir durum" ve "ahlâki bir antiseptik" gerektiren bir hastalık olarak görür. Bir kadının en derin bağlarını ve anlaşıldığı kadarıyla en büyük güç kaynağını böyle tanımlamasına neden olacak kafa karışıklığına, horlanmanın bu denli içselleştirilmesine ancak hayret edip, keder duyabiliriz. Marks "dış dünyadan, yetersiz ya da sağlıksız bir aile yaşamından getirildikleri ya da hastalık sonucu oldukları için yüksek okullarda" bu tür aşkların "kökünün kazınamadığını," söyler ve tüm yaşantısıyla çelişkiye düşerek, "kendini gerçekleştirebilecek, bütünsel" tek ilişkinin "bir kadınla bir erkek arasında" olabileceğini vurgular. Burada saldırısının yalnızca lezbiyen genital sekse değil, romantik ya da onun sık sık yinelediği gibi "duygusal" dostluğa -yani tam da 19.yüzyılda evrensel destek gören ve, lezbiyen seksi bilsin ya da bilmesin, kendisinin de gençliğinden beri bildiği ilişkiye- yöneldiği açıktır.[494]

Marks'ın makalesinin hiç yayınlanmamasının nedeni belki de, henüz Amerika'da romantik dostluklara 1908 yılında Avrupalıların yaklaşımını belirleyen dehşetle bakılmamasıydı. O tarihte Amerikalı yayıncıların hâlâ Marks'ın hakaret dolu üslubunu pek kavrayamamış olmaları mümkündür. Ama, Marks'm eşcinselliğe karşı savaşımı bu makaleyle de bitmedi. Üç yıl sonra, 1911'de, *A Girl's Student Days and After** adlı kitabında yeniden romantik dostluğun tehlikelerinden söz eder, ama bu kez biraz daha ölçülü bir dille. "Okulda şiddetli beğeniler ve çekimlere uygun bir zemin olduğu yadsınamaz," der, ama şu uyarıda bulunur: "Bir insanın tüm ilgisini kendinde toplayıp, başka her şeyi dışlayan bir arkadaş aşırı özümseyicidir; başka insanlara, başka faaliyetlere ve derslere de il-

* Bir Kızın Öğrencilik Günleri ve Sonrası

gi gösterilmelidir. Böylesi bir dostluğun tek yapacağı, bir kıza okula neden geldiğini unutturmaktır."[495] 1926-1927 yıllarında eşcinsellik üstüne edebi bir kitap yazma olanağını araştırıyordu. Bu kitapta vurgu, aynı-cins aşkıyla bağlantılı olarak çılgınlık ve intiharlarda olacaktı.[496]

Bunu izleyen bölümlerde tartışılacak olan nedenlerle, bu tür kendi kendini dışlayan davranışlar, 1970'lerin başında lezbiyen-feminist hareketin doğuşundan önce başka kadınlarla aşk ilişkisi içinde yaşayan 20.yüzyıl kadınları arasında da pek az değildi. Belki, eğer kadın Viktorya döneminin cinselliğe duyduğu nefretin kalıntılarını içinde taşıyorsa, genital faaliyette bulunmayarak, Jeannette Marks'ın yapmış olabileceği gibi, kendi ilişkisini "sapıklık"tan ayırt ediyordu. Öte yandan, belki de bedensel arzuları dizginlemenin sağlıksız olduğuna inanan 20.yüzyıl kadını olarak, kendisini kısıtlamıyor, ama bir yandan da hem kendisinden, hem de sevgilisinden nefret ediyordu. Onları yaşamlarının merkezine oturmuş bir aşkı yadsımaya ya da ondan tiksinmeye zorlayan bir ortamda, dengelerini koruyabilen, çılgınlığa ya da intihara sürüklenmeyen kadınlar ise gerçekten birer mucizeydiler.

B. Tepki

Bölüm 1. Anti-Feminizmin Yükselişi

19.yüzyılda feminist hareketin daha ilk pırıltıları, derhal feminizm karşıtı bir hareketi ayaklandırdı. Feminizme en yüksek sesle karşı çıkanların çoğunlukla kadınlar olması şaşırtıcıdır. Bunların bazıları, tüm varlıklarıyla eski sisteme yatırım yaptıklarını hisseden, sonra birdenbire onlara "her şeyi yanlış yaptıklarını" söyleyen yeni yetme kadınları farkedince canları sıkılanlardı. Bazıları ise,

profesyonel yazar olarak alaycı bir üslupla egemen olduğunu düşündükleri zevklere uygun şeyler yazarak, zengin olmayı umuyorlardı (Mrs. Sarah Ellis gerçekten de popüler anti-feminist broşürleriyle bunu başardı). Öte yandan, anti-feministlerin istediği olursa, anti-feminist broşürler yazmak yerine yemek, temizlik ve çocuk bakımıyla uğraşmak zorunda kalacaklarını gözardı ediyorlardı. Örneğin, erkek gibi bir kız olduğunu bizzat kendi anlatan, kocasından ayrı yaşayan, romancı, makale yazarı, konuşmacı olarak iyi bir gelire sahip olan Elizabeth Lynn Linton 1883 tarihli *The Girl of the Period and Other Social Essays** adlı derlemesinin önsözünde, "bir kadın için sosyal ve mesleki bir yaşam, onların [hata yazara aittir] en yüce görevlerinin yerine getirilmesi ve en soylu niteliklerinin geliştirilmesi ile bağdaşmaz," iddiasında bulunuyordu.[497]

Feminizmi daha kökünde kurutmaya çalışan erkeklerin sayısı da az değildi kuşkusuz. Tennyson'un *The Princess* şiirinde, Prensesin babası (her ne kadar Tennyson onun biraz aşırı olduğunu ima etse de) pek çok 19.yüzyıl erkeğinin görüşünü dile getiriyordu şu sözlerle: "Erkek tarlaya, kadın ocağa;/Erkek kılıca, kadın iğneye;/Erkeğin aklı, kadının yüreği;/Erkek buyuracak, kadın uyacak;/Aksi kargaşadır bunun." G.J. Barker-Benfield Amerika'da erkeklerin, Jackson demokrasisinin anarşik dünyasındaki sürekli rekabet ve başarısızlık korkusunun onların erkekliklerini tehdit ettiğine inandıkları için, kadınları kendilerine ait yerde tutmaya çok önem verdiklerini söylemektedir.[498] Erkek benliğinin yaşayabilmesi için kadınlar ikincil konumda tutulmalıydılar. Kadınlar da rekabete katılırlarsa, erkeklerin nefes alma olanağı kalmayacaktı.

İngiltere'de 1830'larda ortaya çıkmaya başlayan anti-feminist broşürler çok popüler oldular. Örgütlü bir kadın hareketi bundan ancak on yıl sonra görülecekti, ama etrafta bir tepkiyi haklı gösterecek kadar yasal eşitlikten ve daha çok bağımsızlıktan söz eden

* Zamane Kızı ve Diğer Toplumsal Makaleler

tek tek kadın vardı. 1831'de yayınlanan *Woman in Her Social and Domestic Character** adlı kitabında Mrs Sandford toplumun açık ya da gizli kadın asilere karşı resmi tutumunu yansıtıyordu:

> Bağımsızlıkta kadınsı olmayan bir şey vardır. Doğaya ters olduğu için insanı rahatsız eder. Gerçekten akıllı bir kadın bağımlılığını hisseder, elinden geleni yapar, ama ikincilliğinin bilincinde olduğu için de verilen desteğe minnet duyar... Kadınlar her girişimlerinde, bağımlılık bilincini göstermelidirler.[499]

Kadının bağımlı rolüne karşı çıkabileceği her alanda -eğitimde, evlilikte, işte- onlarca yazar ortaya çıkıyor, ona bunu yapamayacağını, yaparsa da en sevdiği insanları inciteceğini söylüyordu. Sarah Stickney Ellis 1838 yılında (İngiltere'de kadınlara yüksek eğitim hakkı tanınmadan on yıl önce yayınlanan) *The Woman of England: Social Duties and Domestic Habits*** adlı kitabında, birkaç yıldır kadınların zihinsel yeteneklerini geliştirmekle aşırı meşgul olup, evde yararlı olmak için kendilerine zaman bırakmadıklarından yakınır. Sonuç olarak da, "İngiltere kadınlarının karakteri farklı bir niteliğe bürünmüştür; bu da şimdi toplumda kendini, yeni yetişen kuşağın hastalıklı duyarlılığı, güçsüz bünyesi ve yararsız alışkanlıkları biçiminde göstermektedir."[500]

Dönemin popüler kitap ve dergilerinde Amerikan kadınlarına da aynı uyarılar yapılıyordu. Feminist yazarlar bile, eğer popüler dergilerde yazmak ve okunmak istiyorlarsa, görüşlerini egemen tutumlara uyarlamaları gerektiğini öğrenmişlerdi. Örneğin, 1840 ve 1850'li yıllar boyunca *Godey's Lady's Book* gibi kadınların yüksek eğitim görmesinden yana kadın dergilerinde yayınlanan bütün makalelerde, bu eğitimin asla ailenin faziletleri pahasına olmaması

---

* Kadının Toplumsal ve Aile İçi Karakteri

** İngiliz Kadını: Toplumsal Görevleri ve Aile içi Alışkanlıkları

noktası vurgulanıyordu. Yazarlar tipik olarak okuyucularına anımsatıyorlardı: "Toplumun iyiliği, evimizden başka neye dayanabilir ki?"[501]

Amerikan kadınlarına yapılan bir diğer uyarı da, eğer eğitilmek ve iddialı olmak çabasından vaz geçmezlerse, ya gerçekten ya da herkesin gözünde, erkeğe dönüşecekleriydi. 1838 yılında *The Mother's Magazine* dergisinde yayınlanan "Kadın Konuşmacılar" başlıklı yazının adı belirsiz yazarı, entellektüel kadınlara ilişkin olarak, "Bu Amazonlar kendi kendilerinin cellatlarıdır," diyordu; "Kamunun gözünde kendilerini cinsiyetsizleştirmişlerdir ve ırklarını sürdürmeleri korkusu kalmamıştır."[502] Aynı yıl *Ladies Companion*'da yayınlanan "Kadınların Eğitimi" adlı yazısında Henry F. Harrington okumak isteyen kadınların "yarım kadın" ve "zihinsel hermafrodit" oldukları uyarısında bulunuyordu.[503]

1848'te Amerika'da ülke çapında örgütlü bir feminist hareketin doğuşuyla birlikte, kadınların sessiz ve uysal olmasında ısrar eden yayınlar çoğaldı. *The Lady's Token: or, Gift of Friendship*'in* (1848) yazarına göre, bir karı kocası kendisinden başka şey istemediği sürece yalnızca önemsiz ev sorunlarıyla uğraşmalıydı: "Kocanız size daha önemli şeyleri anlatıncaya kadar bekleyin - ve o sormadıkça, fikrinizi söylemeyin."[504] Henry James Sr.'ın (romancı James'in babası) 1853'te *Putnam's Magazine*'de yayınlanan düşmanca ve anti-feminist makalesinde görüldüğü gibi, çok geçmeden dönemin sözde en aydınlık kafaları da bu saldırıya katıldılar.[505]

Tutucu güçlerin baş düşmanı olan eğitim özellikle ateş altındaydı: Eğer kadınlar dış dünyada erkekler kadar iyi iş yapmayı öğrenirler, tarih, politika okuyup bir meslek öğrenirlerse, çok geçmeden evin dışında söz ve rol sahibi olmak isteyeceklerine kuşku yoktu. Tıp doktorları hemen eğitimin kadın sağlığına zararlı olduğunu keşfettiler. Dr. Edward Clarke *Sex in Education; or, A Fair*

* Hanımlığın Belirtisi ya da Dost Olabilme Becerisi

*Chance for Girls** (1874) adlı kitabında, adet görmek için gerekli kanı beyninin kullanımına zorladıkları için, orta sınıf Amerikan kızlarında çok sayıda hastalıklar ortaya çıktığına işaret ediyordu.[506] *Popular Science Monthly* degisinde ise 1888 yılında bir yazar, kadının kafatası erkeğinden daha küçük, beyni de 171 gram daha hafif olduğundan, kadını eğitmenin onun başına "tükenmiş bir bünyenin doğurduğu asabiyet, isteri, hastalık hastalığı, çılgınlık... aşırı zayıflık ve diğer hastalıklar" belasını sarmak demek olduğunu gözlemliyordu.[507]

Londra'da *Saturday Review* dergisinin 7 Şubat 1857 tarihli sayısında, 1848'den İç Savaşa kadar her yıl yapılan ABD Ulusal Kadın Hakları Kongresine ilişkin olarak bir yazar, feministler o kadar akıllıysa, diyordu, "Kadınların Büyük Birleşik Demiryolu Derneğini oluştu up, kadrosunu ve işletmesini Bloomer** giysilerinde deneyimli kadınlardan oluştursunlar."[508] Ama İngilizlerin öfkelenecekleri kendi feministleri de vardı. Dergiler, kadınları büro kapılarını kırarken, ofiste masanın arkasında oturup tığ işlerken, ağlayan bebekleri kocalarının kucağına bırakıp ticaretle uğraşmaya giderken gösteren karikatürlerle doluydu. Popüler kadın yazar Dinah Craik okuyucularına cinslerin eşitliğinin eşyanın tabiatına ters olduğu güvencesini veriyordu: "Pek ilginç bir durum çıkardı doğrusu ortaya! İki saat bir hanımlar komisyonunun saçma sapan gevezeliklerini dinleyen hiç kimse, gidip de kadınlardan oluşan bir Avam Kamarasına oy verir?"[509] Böylesine küfür dolu eleştiriler bu yüzyıl boyunca sürdü.

Kadınların küçük de olsa bazı kazanımlar elde etmesiyle, cins farklılıkları konusunda kaygı daha belirgin, biraz da şaşkın hale

---

* Eğitimde Cinsiyet, ya da Kızlar İçin Eşit Fırsat

** 'Bloomer', adını Amelia Jenks Bloomer'dan alan, şalvara benzer bir pantalondu. Amelia, 1849 yılında kurduğu Lily adlı feminist dergide, kadın haklarını ve kadınların yeni bir giyinme biçimi edinmelerini savunmuştu.

geldi. Örneğin, Horace Bushnell 1869 yılında kadınlara oy hakkı verilmemesini, çünkü onların erkeklerden neredeyse ayrı bir tür oluşturacak kadar farklı olduklarını savunuyordu.[510] Kimi yazarlar ise sorunun kadınların giderek erkeklere fazla benzemesi olduğunu, farkın neredeyse görülmez olacağını söylüyorlardı. Elizabeth Lynn Linton 1885'te *The Autobiography of Christopher Kirkland** adlı romanına şu yakınmayı eklerken, bunun toplumun büyük kesimlerinden alkış alacağını biliyordu:

> Eşit politik haklar; aynı meslekler; erkeğin erkekliğinin kadının kadınsı güçsüzlüğüyle uyum içinde olacak kadar dizginlenmesi; cinsler arasında tüm ahlâki ve toplumsal farkların kaldırılması - işte bunlar kendi ifadeleriyle bu hareketin amaçlarıdır, öyle ki erkekler hanım gibi, kadınlar da erkeksi yapılarak, her ikisi aynı şeye indirgenecek ve hangisinin ne olduğunu neredeyse anlaşılamayacaktır.[511]

İşler böyle giderse, yakında dünyanın altı üstüne dönecek, toplumun en kutsal değerlerinin dinozorlar gibi soyu tükenecektir. Kadın oyları, diye beyan ediyordu *Saturday Review* dergisi 1871'de, "evlilik kurumunu ve aileyi tehlikeye düşürecektir."[512]

Bu kaygılar doğal olarak İngiltere ve Amerika ile sınırlı değildi. Fransa'da yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan feminist hareket[513] gösterilen tepkiyi tahmin etmek güç değildir. Örneğin, kadınların örgün eğitim alanındaki kazanımları henüz çok düşük düzeydeyken, Balzac gibi yazarlar bunun burada kalmasını diliyorlardı: "Okumaya heveslenen kadındansa, sakallı bir kadına daha çok tahammül edebilirim."[514] Almanya'da 1860'larda, Marx'ın *Das Kapital*'deki "her iki cinsten ve her yaştan bireylerden oluşan kollektif işçi grubu, uygun koşullar altında, kaçınılmaz olarak insancıl gelişmenin kaynağı olacaktır," yorumuna karşın, Alman İşçi Birli-

* Christopher Kirkland'in Öz Yaşam Öyküsü

ği kadınlara iş verilmemesi için yoğun bir kampanya başlatmıştı; gerekçeleri de çalışan kadınların "ailenin yıkımına" katkıda bulundukları, onun en değerli varlığı olan eş ve anneyi uzaklaştırarak bu kurumu "perişan hale" getirdikleriydi.[515]

Kadınların geleneksel rollerinin şu ya da bu yönünü yıkma isteklerinin en küçük belirtisinin, 19. yüzyıl boyunca toplumda büyük kaygı yarattığına şüphe yoktur. 1800'li yılların ortaları ve sonlarında kadınlar gerçekten de belli bir bağımsızlık doğrultusunda kazanımlar elde etmeye başladıklarında, toplumsal kaygının düzeyi aynı oranda arttı. Toplum (ki genelde her zaman tutucu ve, güçlü bir devrimci hareketin doğuşu onu hızlı bir değişime ittiği dönemler dışında, yerleşik değerler sistemini değiştirmeye isteksizdir) bu kazanımlardan uygarlığın -yani "bildiğimiz dünyanın"- ciddi tehdit altında olduğu izlenimini ediniyordu. Feminist kazanımların geleneksel aile yapısını sarsma potansiyeli taşıdığı bir gerçekti: Eğer kadınların okuma, iş bulma, politik eşitlik umudu varsa, gerçekten istemedikleri zaman evlenmek zorunda değillerdi. Gerek Amerika[516], gerekse İngiltere'de[517] doğum oranında ciddi bir düşmeden korkulduğu bir dönemde, genç kadınların Cumhuriyetin ya da İmparatorluğun yardımına koşup koşmamaları kendi tercihlerine kalmıştı -birçoğu da bunu tercih etmediler.

Feministler tüm savundukları özgürlükleri kazanırlarsa, onları evliliğe çekebilecek ne kalacaktı? Cinsel dürtü olamazdı, çünkü hâlâ kadınlarda bunun olduğu kabul edilmiyordu; belki çocuk özlemi olabilirdi - ama kadınlar dünya kurulduğundan beri çocuk doğuruyorlardı, oysa tam bir insan gibi yaşamaya yeni yeni başlıyorlardı. Bu da öncü ruhta bir genç kadın için heyecan verici bir olanaktı. Belki bir erkeğe duyduğu aşk kadını evliliğe götürebilirdi, ama cinsler arasındaki savaş giderek daha ölümcül hale gelirken, bu bile ne kadar güvenilir bir mıknatıstı? Öte yandan bir yuva isteği, yaşamı bir diğer varlıkla paylaşma isteği, yalnızlık, yalnız yaşayıp

yalnız ölme korkusu bir kadını kesinlikle evliliğe çekecek faktörlerdi. Ama, şimdi geniş kadın kesimlerinin özgürlüğü önünde bir engel kalmamışsa kardeş ruhlar, yani diğer kadınlar bulabilir, birbirlerine yuva sağlayabilirler ve yalnızlık sorununu çözebilirlerdi.

Kadınlar arası aşk ilk kez toplumsal yapı için bir tehdit oluşturmaya başladı.

İngiltere ve Amerika'da, 19.yüzyıl sonunda Almanya'da ortaya çıkan seksbilimcilerin tezleri yüzyılımızın başından itibaren yaygınlaşıp, aynı-cins aşkına karşı bir silah sağlayıncaya kadar, romantik dostluğa pek karşı çıkılmıyordu. Öte yandan kadınlar arası aşkın evlililik sevgisinin yerini alabileceğinden korkan birkaç yazar, daha 1840'larda ufak ufak itiraza başlamıştı.[518] Fransa'da bu "kaygı"nın daha önce baş göstermesinin nedeni belki de 1830'lardan itibaren Fransız estet yazarların, burjuvaziyi şaşırtma olasılığı olan her şeyi araştırmaktan çok hoşlanmaları (hatta bu slogan haline gelmişti: *épater le bourgeois*), şiir ve düzyazılarını kadınlar arası cinsel ilişkinin egzotik imajlarıyla bezemeleriydi. Daha sonra bunlar seksbilimcilerin sağladığı "bilgi" ve feminizmin yarattığı huzursuzlukla birleşince, yüzyılın sonuna gelindiğinde Fransızların kadın beraberliklerindeki olasılıklar konusundaki kaygıları doruğa ulaşmıştı. Bu bir ölçüde diğer ülkelerdeki görüşleri de etkiledi. Örneğin, 1896'da yazan bir Amerikalı psikiyatriste göre, bir kadının bir diğerine yalnızca karşı cinse duyması gereken duygular beslemesine neden olan sapık cinsel arzular konusunda gözünü açan Fransız aşk romanları olmuştu.[519]

Kadınların giderek bağımsızlaşmasının sonuçlarından duyulan kaygı; seksbilimcilerin, bağımsızlık isteyen bir kadının onun gerçek kadın olmaması anlamına geldiği yolundaki tezleri desteklemek için çok uygun zamanda ortaya çıkan kuramları; Fransız estetlerinin kadınlar arası aşkın cinsel olasılıkları konusunda korkutucu imajlar sunan şiir ve romanları gibi faktörler birleşince, toplu-

mun geçmişte teşvik ettiği romantik dostluğa farklı ve son derece anti-sosyal bir gözle bakılması da kesinleşmişti.

Bölüm 2. Seksbilimcilerin Katkıları

Alman psikiyatristi Carl von Westphal 1869 yılında, çocukluğundan beri erkek gibi giyinmeyi, erkek oyunları oynamayı tercih eden ve hep kadınlara yakınlık duyan bir genç kadına ilişkin incelemesini yayınladı.[520] Vaka, halk önünde dayağa çekilen Henrica Schuria'dan Amerikan Kongresinin emeklilik bağladığı Deborah Sampson'a kadar, 18.yüzyıl travestilerinin öykülerinden farksızdı. Ama Westphal bunu "doğuştan çarpıklık" olarak tanımladı; kadının anormalliği sonradan edinilmiş bir şey ya da kadının sıkıcı, pasif kaderini aşma isteğinin bir sonucu değil, tersine kalıtsal bozulmanın ve nevrozun bir sonucuydu. Böylece yeni bir tip oluşturuldu ve doktorlar tıp dergilerine Wesphal'in araştırmasındaki benzer kadınlara ilişkin makaleler yağdırmaya başladılar.

Westphal'in çalışması ilginç bir zamanda yayınlanmıştı. Yukarda gördüğümüz gibi, eğitim ve iş fırsatları isteyen kadınlara daha 1830'larda "cinsiyetsiz" ve "yarım kadın" denmeye başlanmış, kadınlar daha çok özgürlük kazandıkça da cinsler arasındaki farkın silineceği konusunda sözde bir kaygı oluşmuştu. Westphal'in makalesi yalnızca tıp dergilerinde değil, edebiyatta ve yaşamda da belli bir uluslararası ilgi gördü.[521] Bu açıklama tüm sahteliğine karşın, kimi kadınlarda neden ciddi bir erkeklerden bağımsızlık özlemi olduğunu "açıklıyordu". Westphal'in makalesi halkın görüşlerinde geniş etki yaratacak kadar yaygın dağıtılmamıştı, ama ondan esinlenenlerin yapıtları dağıtıldı. Süreç ister bilinçli olsun, ister birlinçsiz, kadınların artan bağımsızlığına karşı olanlar şimdi, arkalarına güvenilir bir destek olarak, eşitlik peşindeki kadınlara yozlaşma suçlaması savurabilir, böylece de anormallik korkusuyla onları ocak başına geri döndürebilirlerdi. Seksbilimcilerin tanımı-

na göre bir lezbiyen, uzun zamandır süregelen kadın rolünü reddeden birisiydi. Bu rolden hoşlanmamasının nedeni, gerçek bir kadın olmamasıydı - o üçüncü bir cinstendi. Dolayısıyla, gerçekte kadınları temsil etmiyordu. Bütün duyguları çarpık, tersine dönüktü: Pasif olmak yerine aktifti, evini sevmek yerine dış dünyada başarı arıyordu, yaşamındaki seçkin yeri erkeklere vermek yerine önce kendine, sonra başka kadınlara veriyordu. Kadın cinsini, erkek cinsinden daha çok seviyordu. Evet, yüzyıllardır kadınlar arası aşk teşvik ya da hoşgörü görmüştü - ama şimdi kadınların ekonomik bağımsızlık olanağı olduğundan, bu aşk toplumsal düzeni tehdit edebilir duruma gelmişti. Ya kadınlar bağımsızlık peşine düşüp, yaşamlarından erkekleri kesip atarsa, sonra da yalnızlıktan kurtuluşu "kadının yaşamının büyük dramının genç kızlıktaki provası" olması gereken şeyi, bizzat bu dramın kendisi yapmakta bulurlarsa, ne olacaktı? Kadınlar arası aşk bir hilkat garibesine dönüşmüştü ve ancak böylesi bir anormalliği olanların ikincil konumlarını şu ya da bu biçimde değiştirmeye kalkacakları iddia ediliyordu. Dolayısıyla seksbilimcilerin kuramları, bunların anormal olduğunu ve genelde birbirine bağlı olduğunu göstererek, kadınlarda feminizme ve başka kadınları sevmeye korku yaratıyor ya da yaratmaya çalışıyordu.

Son yüzyıl içinde lezbiyenlik suçlamaları feminist hareketin gelişimini durdurmadıysa da, ciddi biçimde yavaşlatmıştır. Bu yüzyılın önemli bir bölümünde de, başarı kazanma güdüsünün kadının normal ve kadınsı olmaması anlamına geldiği teziyle, kadınlar dış dünyada başarı kazanmaktan aktif biçimde alıkonulmuşlardır.[522] 1960'larda feminist hareket yeniden doğduğunda, karşıtları bunu lezbiyenlik suçlamasıyla daha baştan boğmaya kalkıştılar: Yalnız lezbiyenler katılır böyle bir harekete, onun için lezbiyen değilsen bir an önce çıkmaya bak... Yoksa lezbiyen misin? Bunun kimi kadınları feminizmden kaçırttığı kesindir. Ulusal Kadınlar

Örgütünün kurucusu Betty Friedan bile, lezbiyenliğin ya da halkın gözünde bunun varlığından duyulan kuşkunun feminizmi yıkacağı korkusuna kapılmıştı. Friedan, kadınları seven kadınların kadın hareketinin önemli bir parçası olduğunu yadsımak için büyük çaba harcadı - ama sonunda feminizm başka kadınları sevmenin iyi olduğunu ilan edip tartışmayı söndürdü ve daha iyi iş, daha iyi yasa istemlerini sürdürdü.

* * *

Westphal'ın en etkin iki yandaşı Richard von Krafft-Ebing (*Psychopathia Sexualis*, 1882) ile Havelock Ellis'ti (*Studies on the Psychology of Sex: Sexual Inversion**, 1897). Her iki yazar da kadınlar arası aşkı hastalıklı bir çerçeveye oturttular ve bununla, aynı-cins aşkıyla hiç ilişkisi olmayan, ama inceledikleri hastaların bazılarının akıl hastalığından kaynaklanan davranışlar arasında bağlantı kurdular (bu vakalarda hastaların ilgileri kadınlar üstünde odaklanmıştı, tıpkı başka psikozlu kadınların ilgisinin erkekler üstünde odaklanması gibi). Örneğin Ellis 19.yüzyılda kadın eşcinsellere ilişkin tartışmasına ("Kadınlarda Cinsel Çarpıklık" adlı bölümde), "[aşığının] boğazını kesen ... tipik bir çarpık tip" diye adlandırdığı Alice Mitchell'ın öyküsüyle başlar. Ardından lezbiyen cinayet ya da cinayet girişimiyle ilgili iki diğer vakayla devam eder. Bundan sonra, "Eşcinsel ilişkiler kadınlar arasındaki intiharların da bir nedenidir," der -böylece heteroseksüel ilişkilerin böyle bir neden oluşturmadığını da açıkça sezdirmiş olur.[523] Gerçi Ellis incelemesi boyunca birçok yetenekli ve becerili insanın eşcinsel olduğunu ve (görünüşte Krafft-Ebing'e ters düşerek) eşcinselliğin mutlaka hastalıklı olmadığını önermiştir, ama aktardığı tüm kadın vakalarındaki vurgular okuyucuyu tam aksi sonuca götürmektedir.

* Seks Psikolojisi Üstüne İncelemeler: Cinsel Çarpıklık

Ellis'in büyük ölçüde etkilendiği Krafft-Ebing, yapıtında Westphal'in incelemesini derinleştirerek, lezbiyenliğin "beyinsel anomalilerden" kaynaklandığına, "merkezi sinir sisteminde kalıtımsal bir hastalıklı durumun" belirtisi ve "yozlaşmanın işlevsel işareti" olduğuna dikkat çekmiştir. Bu kalıtımsal duruma sürekli "bozukluk" diye değinir.[524] Iwan Bloch, Magnus Hirschfeld ve John Addington Symonds gibi daha sonraki yazarlar eşcinselliğin kalıtımsal olduğuna katılır, ama Krafft-Ebing'in bunun aynı zamanda patolojik bir durum olduğu görüşünü reddederler,[525] oysa Havelock Ellis bu görüşü esas itibariyle kabul etmektedir[526] ve yıllarca İngiliz dilinde eşcinsellik üstüne yazılmış en etkin bilimsel incelemelerden biri de onun cinsel çarpıklığa ilişkin kitabı olmuştur.[527] Dolayısıyla, 20.yüzyıl hastalıklı lezbiyenlik kalıplarını başlıca Krafft-Ebing ile Ellis'in kitapları aracılığıyla edinmiştir.

Her iki yazar da bir "gerçek çarpık tip" kategorisi geliştirmişlerdi. Bunu, ergenlik öncesi eşcinsel davranış ve başka seçenek olmadığı için yapılan eşcinsellikten ayırıyorlardı. Normal kadınlarla gerçek çarpık tipleri ayırt etmenin başlıca yolu, diyordu Ellis, erkeklerle ilişki kurma olanağı tanındığında normal kadınların "normal içgüdülerini... sürekli devreye" sokmalarıydı.[528]

Ellis de öncülü gibi bu "normal içgüdü"nün oluşmasında toplumsal baskının rolünü büyük ölçüde gözardı ediyor, ama ara sıra ve bu noktayı doğal sonucuna ulaştırmadan, toplumsallaşma ve akran baskı ya da desteğinin 19.yüzyıl kadınının sonunda kendine uygun olarak benimsediği cinsel duygularla bir ilgisi olabileceğini ima ediyordu. Öğrencilikleri sırasında düzenli olarak kadın sınıf arkadaşlarına aşık olan kadınların sonradan evlenmeleri konusunda, Ellis onların bir kez "gerçek yaşam"a katıldıklarında "bu duyguların gerçek niteliğini" anlamayı öğrendiklerini, bunlardan hoşlanmamaya[529], erkeklerden ve evlilikten ise hoşlanmaya başladıklarını yazıyordu. Ama şu da açık bir gerçektir ki, 19.yüzyılın bü-

yük bölümünde kadınlar, eğer mümkünse, salt ekonomik nedenlerle evlenmek zorundaydılar ve 1890'ların sonuna gelinip pek çok kadın artık kendi geçimini sağladığı için evlenmeye ihtiyaç duymadığında ise, dış dünyadan başka bir kadını sevmenin sapıklık sayıldığını ("bu duyguların gerçek niteliğini") öğreniyor ve duygularını bastırmaları gerektiğinin farkına varıyordu.

19.yüzyıl ortalarında, kendi yetiştiği dönemde, İngiltere'de toplumun hâlâ kabul ettiği romantik dostluğun önemini ve "normalliğini" Ellis pek dikkate almıyordu.[530] Ama, feminizmle kadınlar arası aşkın bağlantılı olduğunu görmüştü. Kadın haklarını savunduğunu iddia ediyordu, ama görüşleri en çok ikircimli olarak tanımlanabilir: Kadın hareketi, diyordu, "kadınlar arasında suçluluk ve akıl hastalıklarında artışı getirmiştir... Bunlarla bağlantılı olarak, her zaman bu grup olguların içinde ya da en azından onlarla ilintili olarak görülen eşcinsellikte bir artış gözlemlemek bizi çok şaşırtmamalıdır." Ellis kadın hareketinin kadınlara bağımsız olmayı ve "kadınları asla gelmeyen bir adamın özlemini çekmek için etrafı hendekle çevrilmiş bir eve kapatan eski kuramı" küçümsemeyi öğrettiğine işaret ediyordu; ama bu bağımsızlık çoğu kez eşcinsel davranışa yol açıyordu. Özellikle de kadınlar çalışıyorsa. Çünkü işte sık sık benzer düşüncede kadınlarla temas edip, "çalıştıkları yerde aşkı bulabilirler"di. Buna ilişkin olarak, feminizm aracılığıyla eşcinsel olan kadının büyük olasılıkla gerçek bir lezbiyen değil, yalnızca "yapmacık bir taklit" olduğunu ekliyordu - tabii eğer çarpıklık "mikrobu" onda doğuştan yoksa. Böyle bir durumda kadın hareketi "kalıtımsal nevrozu ilerletebilirdi".[531] Ayrıca, çarpıklık tehlikesine en maruz kesim olarak (daha önce şiddet dolu lezbiyen ayaktakımına ilişkin söylediklerıyle çelişkiye düşüp) meslek sahibi ve orta sınıftan kadınları belirliyordu. Tahminine göre bunların en az yüzde 10'u "anormal"di.[532]

Ellis'e göre "yapmacık taklit"i "gerçek çarpık tip"ten nasıl ayırt edebilirdik? Aktardığı vakalarla bu kıstasları da belirlemişti.

Gerçek çarpık tiplerde hemen hiç aksamadan görülen ortak bir olgu vardı: bu kadınların genç kızken başka kadınlara tutulma eğilimleri. Aktardığı tüm vakalarda gözlenen ikici olgu kalıtımsal bozukluktur:

XXIX. Vaka, Miss S.: "... belirgin nevropati öğesi bulunan bir aileden gelmektedir."

XL. Vaka, Miss M.: "... Ailede nevrotik bir öğe vardır."

XLI. Vaka, Miss B.: "... Kardeşleri arasında biri nevrotik yapıda, diğeri ise çarpık bir tiptir."

XLII. Vaka, Miss H.: "... Anne tarafından akrabalarında tuhaflık ve asabi hastalık eğilimi vardır."

Ellis eşcinsellerde kalıtımsal bozukluğun yaygınlığında ısrar ederken, sözde işbirliği yaptığı John Addington Symonds'un akla yakın gözlemlerini de gözardı ettiği anlaşılmaktadır. Symonds, o zamanlarda Avrupa'da kalıtımında hiç nevropatik kusur bulunmayan pek az tek bir kişinin bile bulunmadığına dikkati çekiyordu.[533] Ellis ayrıca, "normal" kız çocuklarının sık sık kendi cinslerinden birisine tutulduklarını ve erotik oyunlar oynadıklarına ilişkin kendi gözlemini de unutmuş görünmektedir.

Okulda başka kızlara tutulanlardan ve başka seçeneği olmadığından lezbiyen olanlardan, "aktif olarak çarpık kadın"ı ayırt eden üçüncü bir olgu da, "az ya da çok belirgin bir erkeksilik belirtisi"dir, Ellis'e göre.[534] Ama bu iddiaya karşın, Ellis aktardığı vakalardaki kişilerin fiziksel özelliklerini tanımlarken, sık sık "bedenin genel yapısı kadınsı" ya da "kişiliği ve davranış biçimi, dikkatsizlikle birlikte, belirgin bir erkeksilik göstermiyor" gibi ifadeler kullanır.[535] Bu açık çelişki, bu erkeksiliğin, "en hafif düzeyinde yalnızca onun çekici bulduğu diğer kadınlara cinsel girişimde bulunmasından ibaret olabileceği" söylenerek açıklanır.[536] Bu söz-

ler Ellis'in okul ve hapishanelerdeki eşcinselliğin başka seçenek bulunmamasından kaynaklandığı teziyle uyuşmamaktadır, çünkü buradan herhangi bir aynı-cins aşk ilişkisinde kadınlardan en az birinin büyük olasılıkla "gerçek tip" olduğunu çıkartabiliriz.

Ellis hiç bir yerde "gerçek çarpık tip" ile normal bir kadın arasındaki farkın, çarpık tipin diğer kadınlarla genital cinsel ilişki kurmak istemesinde yattığını önermemektedir. Aslında, Miss M. (Ellis onu "gerçek çarpık tip" olarak tanımlar) ile "romantik dost" olan bir kadın arasındaki farkı kavramak güçtür. Ellis Miss M.'den şu alıntıyı verir: "Çok az kişiyi seviyorum... ama kendimi bırakıp bir arkadaşıma gönül verdiğimde, hep en yüce duyguları yaşadım ve bunlar beni ahlâki, zihinsel ve ruhsal açıdan geliştirdiler. Benim için aşk bir dindir. Dostlarıma duyduğum sevginin niteliği, tamamen kutsal olmayan herhangi bir şeyin buna karışma olasılığını dışlamaktadır." O halde onu çarpık bir tip yapan neydi? Ellis'le görüşmesinden bir yıl önce, kadın Krafft-Ebing'in kitabının bir çevirisine rastlamıştı. Bunu okumadan önce duygularının, belirli bir insana sevgisinin dışavurumundan başka bir şey olduğunu hiç düşünmemişti, ama kitaptan "benimki gibi duyguların 'doğa dışı ve ahlâksız' olduğunu ve 'toplumca yasaklandığını'" öğrenmişti.[537] Seksbilimcilerin bu formülleri sonucu kimbilir daha önce kendini tümüyle sağlıklı hisseden kaç romantik dost, davranışlarında hiç bir değişiklik olmadığı halde, birden kendini hastalıklı görmeye başlamıştı.[538]

Aktardığı vakaların çoğu tersini işaret etse de, daha "Kadınlarda Cinsel Çarpıklık" başlıklı bölümünün başında 16. ve 17. yüzyıllarda erkek kılığına girdikleri ve dildo kullandıkları için idam edilen kadınlara değinerek, sürekli lezbiyenlikle travestilik arasında bir bağ kurmaya çalışır. Bu ilinti, birkaç yıl önce yayınlanan Friedreich'ın *Blätter für Gerichtliche Medicin* adlı kitabına dayanarak (Ellis'in kitabında Ek E) anlatılan Kontes Sarolta V.'nin öy-

küsüyle vurgulanır. Kontes Sarolta'nın son derece garip durumuna "Kadınlarda Cinsel Çarpıklık" bölümünde kısaca, gerçek lezbiyenler için "*pek çok açıdan tipik*" (italikler bana aittir) olarak değinilir.[539] Sarolta hep tuhaflıklarıyla dikkat çeken bir aileden geliyordu. Teyzelerinden biri isterik ve uyurgezerdi. Bir diğer teyze, "hayali bir ölümcül hastalık nedeniyle yedi yıl yatakta yatmış", ama aynı zamanda balolar vermişti. Üçüncü bir teyze, oturma odasındaki konsolun büyülü olduğuna inanıyordu. Bir dördüncüsü ise odasının temizlenmesine izin vermiyordu ve iki yıldır ne yıkanmış, ne saçını taramıştı. Annesi "asabiydi ve ay ışığına tahammül edemiyordu." Babasının ailesine "genel olarak kaçıkça diye bakılırdı."

Sarolta'nın babası kızını oğlan, iki oğlunu da kız gibi eğitmişti. Oğlanlara onbeş yaşına kadar kadın giysileri giydirilmişti. Baba Sarolta ile sık sık seyahatlere çıkar, çoğu kez de erkek gibi giyinmesini isterdi. 1888 yılında, *yirmi iki* yaşındayken (Ellis -oluşturmak istediği uçarılık kalıbına uygun olarak- bu noktaya kadar kadının hep kısa ilişkiler kurduğu gözleminde bulunur, buna tek istisna ise *üç yıl* süren bir ilişkidir!) onu erkek sanan bir kadınla tanışır. Ertesi yıl evlenirler. Sarolta erkek cinsel organı görünümü vermek için pantalonunun ceplerine mendil ya da eldiven tıkıştırarak ve ayakta işeyerek gelinin ailesini kandırır. Kayınpederiyle parasal bir sorun nedeniyle tutuklandığı zaman, tek derdi hapishanede erkek giysilerinden vaz geçmek zorunda kalacağıdır.

Ellis Sarolta'nın "cinsel eğilimlerinin", yani diğer kadınları sevmesinin, "hastalıklı olduğunu farkettiğini" vurgulamaktadır. Sonuçta kadının durumu hakkında uzman görüşünü yineleyerek, "suçlu faaliyetlerinin... belirgin ve bastırılamayan cinsel güdüsünden kaynaklandığını" belirtir. Ellis, özellikle "tipik" diye tanımladığı bu inanılmaz vaka aracılığıyla, bir "gerçek lezbiyen" gizemi başlatmıştır. Daha sonraları birçok lezbiyen de bunu kabul edip travesti ve "butch" olmuştur, çünkü bu tür davranış kendi başına

onların özgün lezbiyen olduklarını, ciddiye alınmaları ve heteroseksüel modellere zorlanmamaları gerektiğini sergiliyordu.

Ellis yapıtının bir bölümünü (Ek D) onun döneminde genç kadınlar arasında erotik aşkın ne denli yaygın olduğunu kanıtlamaya ayırırken, bu aşk ilişkilerini "kızların okul arkadaşlıkları" olarak tanımlayarak ciddi olmadıklarını özellikle belirtiyordu. Oysa bu araştırma kapsamındaki kadınların bazıları yirmi yaşın üstündeydi ve bizzat kendisi "bu dostlukların çoğu kez okulu bitirmiş kızlar arasında görüldüğünü"[540] söyleyerek bunların kesinlikle "okul arkadaşlığı" sayılamayacağını itiraf ediyordu.

"Kızların Okul Arkadaşlıkları" başlıklı D ekinin girişinde, 19. yüzyıl sonlarında İtalyan öğretmen okullarında oniki ile yirmi yaş arasındaki kadın öğrencileri gözlemleyen Obici ve Marchesini adlı iki İtalyan doktorun araştırması verilmektedir.[541] Araştırmacılar "göz ağrısı"nın (ya da "sevdalanma", "göz koyma", "çarpılma" vb., yani aynı-cins tutkunluğunun ya da gençler arasında aşkın) her yüksek okulda "gerekli bir kurum olarak görüldüğünü,"[542] çoğu kez genital olmamasına karşın "yüksek okul gençliğinin tüm cinsel dışavurumlarının bunun etrafında döndüğünü," "cinsel duygunun tüm nüanslarının" bu çerçevede ifade edildiğini ortaya çıkarmışlardı.[543]

Obici ile Marchesini bu ilişkilerin kesinlikle basit bir arkadaşlık olmadığını açıkça belirtiyorlardı. Başlangıç çoğu zaman "tam bir kur" biçiminde oluyordu: İlk sevdalanan kız, diğerinin pencereden bakacağı zamanlarda sık sık bahçede gezer, merdivenlerde durup sevgilisinin geçişini seyrederdi; "bakış ve iç çekişlerden oluşan sessiz bir hayranlık" yüreğini kaplar, sevgilisine çiçekler, pusulalar, sonunda da "uzun ve ateşli ilanı aşk mektupları" gönderirdi.[544]

İki doktor "alıcıların dikkatle sakladığı" üç yüzün üstünde aşk mektubu okumuşlardı. Bu mektuplardan "göz ağrısı"nın genellikle "fiziksel bir sempati"den, sevgilinin fiziksel biçim ve üslubuna

hayranlıktan kaynaklandığı kanısına varırlar. Mektuplar ise "tutku doludur; çoğu kez fiziksel heyecan ve ruhsal uyarı durumunda yazıldıkları anlaşılmaktadır."

Obici ile Marchesini bu ilişkileri sıradan arkadaşlıklardan ayıran neredeyse bir düzine noktayı özellikle sıralarlar. Bunlar arasında sık sık aşk mektupları yazılması; birlikte olma, kucaklaşma ve öpüşme çabası; sürekli kıskançlık; sevgilinin niteliklerinden mutluluk duyma; aşkın gösterilebilmesi için tüm engelleri aşma kararlılığı ve onu elde etmenin verdiği zevk bulunmaktadır.[545]

Ellis, Obici ile Marchesini'nin araştırmasına ek olarak, İngiltere ve Amerika'da benzer çalışmalardan alıntı yapar. İngiltere'den bilgi aldığı araştırmacı da arkadaşlıkla -İngiliz kız okulları ve kadın yüksek okullarında yaygın adıyla- "çarpılma" arasında ayırım yapıyordu: Çarpılan kadının çoğu kez sevgi duyduğu birkaç yakın arkadaşı oluyordu, ama bunlarda çarpılmaya özgü o duygu, haz verici heyecan ve az ya da çok erotik tepki yoktu. Daha sonra erkeklere aşık olanlar, her iki durumda da doğan duyguların benzer olduğunu söylüyorlardı.[546] Amerika'da böylesi ilişkiler, Massachusetts'ın Worcester kentindeki Clark Üniversitesinde E.G. Lancaster tarafından araştırılmış ve *Pedagogical Seminary* dergisinin Temmuz 1897 tarihli sayısında yayınlanmıştı. Lancaster, sekiz yüzü aşkın öğretmen ve büyük sınıf öğrencisinin duygusal yaşamlarını incelemişti. Araştırma anketlerinde aynı-cins aşkına ilişkin bir soru olmamasına karşın, Lancaster'ın bildirdiğine göre çok sayıda denek kendiliğinden eşcinsel deneyimleri hakkında bilgi vermiş, o da buradan aynı-cins aşkının özellikle gençler arasında çok yaygın olduğu, bu duygunun kesinlikle "salt dostluk" olmadığı, tersine "bu aşkın güçlü, gerçek ve tutkulu olduğu" ve "normal olarak heteroseksüel aşkla bağlantılı görülen aynı yoğunluk ve bağlılık özelliklerini gösterdiği" sonucuna varmıştı.[547]

Ayrıca, Lancaster'ın gözlemine göre kimi okullarda kadınlar arasında "çarpılma" öylesine "moda"ydı ki, "hemen hemen buna kapılmamış kimse" yoktu ve okula her yeni gelen öğrenci "çok geçmeden bu modanın kurbanı olacaktı." Ara sıra bu "genel çarpılmada bir durulma" oluyor, bir süre sonra "aşağı yukarı salgın biçiminde" yeniden ortaya çıkıyordu.[548] Ellis bir kez daha bu noktayı makul sonucuna götürmemektedir: Eşcinsel tutkunun varlığı ya da yokluğunun çoğu kez, insanın yakın çevresinde neyin uygun tutku olarak benimsediğince belirlendiği söylenebilir. Aynı büyük göğüslü kadınların, erkeklerin heteroseksüel ilgisi açısından, kimi zaman beğenilip, kimi zaman beğenilmemesi gibi. Belki erotik aşkın doğal içgüdüyle ilişkisi çoğu cinsel kuramcının sandığından çok daha az, "moda" ile ise çok daha fazladır.

Obici ile Marchesini öğretmen okullarında gözağrısı olayının sıklığını yüzde 60 dolayında tahmin ediyorlardı. Onlarla birlikte çalışan bir araştırmacı buna, geri kalan yüzde 40'ın yarısının bu işe "görünümleri yeterince hoş olmadığı ya da sevimli bir kişiliğe sahip olmadıkları için" katılmadıkları gözlemini eklemişti.[549] Diğer sözcüklerle bu çalışmada söz konusu olan kadınların neredeyse yüzde 80'i diğer kadınlarla romantik ilişki kurmak istemiş ya da kurmuşlardı.

Bu yüzde 80 arasında deneklerin hiç birinin özel olarak nevropatik ailelerden geldiği ya da herhangi bir açıdan "erkeksi" olduğu bilinmediğine göre, aynı-cins aşkındaki bu belirgin sıklık (yani "normallik") nasıl açıklanacaktı? Ellis, "gözağrısı ilişkisinde bir cinsel öğe bulunduğu tartışılmaz" olmakla birlikte, diyordu, bu ilişki "cinsel içgüdüde gerçek kalıtımsal sapıklığın" mutlak bir ifadesi olarak görülemezdi.[550] Bunun eşcinselliğin yapmacık bir taklidi olduğu, yalnız bu kadınların giderek heteroseksüel bir yaşam biçimine kaymalarıyla değil, olgunun yaygınlığıyla da kanıtlanıyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Ellis şöyle bir mantık yürütüyordu:

Kadınların çoğu bu türden aynı-cins aşk yaşıyorsa, bu "anormal" olamaz, ama gerçek de değildir. Gerçek çarpıklık başka bir şeydi - onu tanımlayan özellik bu genç kadınların çoğunda bulunmuyordu. Ellis böylece aynı-cins aşkının son derece olağan olduğunu kanıtlayan tüm işaretleri "yapmacık taklit" niteleyip reddediyordu. Ancak hastalıklı olarak tanımlanabilecek bozuklukları -belirgin nevropatik kalıtımı, ailede şiddet olayları bulunmasını, travestilik eğilimini- "gerçek çarpıklığın" belirtisi olarak sayıyor ve bu kötülüklerle feminizm arasında bağ kuruyordu.

Ellis'in hemen ardından gelen Thoinot gibi yandaşları, onun tezlerindeki aksamaları görmüşler, ama bu aksamaları halletmek için kuramı sorgulamak yerine, ona eklemeler yapmışlardır. Örneğin, evli ve çocuklu olan, ama daha sonra başka bir kadınla ilişkiye giren kadının durumu nasıl açıklanacaktı? Bu durumda kadında, yaşamının ileri bir dönemine kadar ortaya çıkmayan, kalıtımsal bir çarpıklık - Thoinot'nun 1898 yılında kullandığı terimle "gecikmiş çarpıklık" - vardı.[551]

Seksbilimciler böylece üçüncü bir cins yaratmışlardı. Onlara göre bu cinsin belirleyici niteliği, kadında o zamana kadar benimsenmiş rolünü reddetmeye yönelik nevrotik bir istek ve onların "çarpık" dedikleri -ama yüzlerce yıldır normal görülen- hisler bulunmasıydı. Kuramları tıp mesleğini ve bizzat kadınları ciddi biçimde etkiledi. Krafft-Ebing *Psychopahtia Sexualis*'in onikinci baskısına önsözünde kitabının büyük "ticari başarısının, çok sayıda talihsiz insanın onun sayfalarında cinsel yaşamın çoğu zaman anlaşılması zor dışavurumlarına ilişkin bilgi ve rahatlama bulduğunun en iyi kanıtı" olduğunu söylüyordu. Krafft-Ebing'in öncü çalışmaları sonucu, 1898 ile 1908 arasında yalnız Almanya'da eşcinsellik hakkında binden fazla makale ve kitap yayınlandı.[552] Bu yüzyılın başında seksbilimcilerin kuramlarının etkinliğine bir örnek de, üçüncü cinsi dünyaya açıklamayı kendine amaç edinen Bilimsel

İnsancıl Komite gibi grupların oluşmasıydı.[553] Kamuoyunun seksbilimcilerin kuramlarıyla yaygın biçimde tanışması için daha on ya da yirmi yıl geçmesi gerekecekti, ama kadınlar arası aşka karşı görüşler şimdiden ciddi bir değişim göstermeye başlamışlardı.

Erkekleri seven erkekler duygularının kalıtımsal bir sorundan kaynaklandığı yolundaki bilimsel açıklamayı memnunlukla kabul ediyorlardı, çünkü bu kolay bir çıkış yoluydu. 19.yüzyılda, hatta bu yüzyılda bile, Avrupa'nın ve Amerika'nın pek çok yerinde erkekler arasında cinsel ilişki yasayla yasaklanmıştı (19.yüzyıl yasaları kadınları genelde gözardı ediyorlardı, ama Avusturya'da onlar da erkeklerle aynı cezalara çarptırılıyordu). Bu yasalarda dolaylı olarak eşcinselliğin suç olduğu için yasadışı sayıldığı belirtilmekteydi. Oysa kalıtımcılar bunun suç değil, doğuştan gelen bir durum olduğunu gösteriyorlardı. Dolayısıyla ne günah, ne de bulaşıcı bir şeydi ve buna ilişkin yasalar gereksizdi.

Ya kadınlar neden kadınlar arası aşka böylesi bir bakışı kabul edip, Ellis'in Miss M.'si gibi içselleştirmişlerdi? Belki de karşı çıkmak (yüzyılın başında kadınların henüz olduğu gibi) yeni yeni tam insan olmaya başlayanlarda bulunabileceğinden daha çok özgüven gerektirdiği için. Yüzyıl boyunca kadınları ölüme itecek kadar ürkütmüş olan tıp mesleğinin[554] büyük bir kesimine, bunların tümünün martaval, amaçlarının ise bilinçli ya da bilinçsiz şüpheli olduğunu nasıl söyleyebilirlerdi? Öte yandan kadınların kalıtım kuramını kabul etmelerinin bir nedeni de, ne tuhaftır ki bunun bağımsız kadınlara daha önce onlara hiç gösterilmeyen bir ciddiyetle yaklaşması olabilirdi. Evet, farklıydılar; kendi geçimlerini sağlamak zorundaydılar, erkeklerle ve evlilikle ilgilenmiyor, kendi cinsleriyle birlikte olmayı tercih ediyorlardı - çünkü böyle doğmuşlardı ve ne tehdit, ne kandırma ne de ayartmalar onları değiştirmeyecekti. Bu nedenle seksbilimcilerin kuramları bir yandan anormallikle arasında bağlantı kurarak kadınları feminizmden kaçırıyor, öte

yandan da hedeflerinden saptırılması olanaksız güçlü feministlerin eline bildikleri yolda rahatsız edilmeden ilerlemeleri için koz veriyordu - ya da onlar böyle olacağını umuyorlardı.

Bu yüzyılın başında kimi feministler için "çarpıklık", gururla taşıdıkları bir rozetti. Alman Aimée Duc'un 1903 tarihli *Sind es Frauen?** adlı romanında yazar, karakterleri aracılığıyla böyle kadınların hiç evlenmemeleri gerektiğini, onları farklı bir yaşamın beklediğini ısrarla yineler. Sevgileri yalnızca başka kadınlara yöneliktir, ama bu farklı yaşamı biçimlendiren esas olarak aşk değil, iştir. Karakterlerden biri doktor, biri tıp, birkaçı da doktora öğrencisidir. Kadınların erkeklerle giriştikleri "romantik aşkı" reddederler, çünkü birinin dediği gibi, "Aşık olmanın seni bağımlı kıldığına inanıyorum ve bence en yüce erdem insanın özgürlüğünü koruyabilmesidir." Bir diğeri ise, "çok yoğun ve enerjik entellektüel" işleri olan birinin "aşkın verdiği doyumu düşünmeye pek zamanı olmadığını" vurgular. Kadınların ana sorununun, "işsizlik ve entellektüel eğitim eksikliği sonucu, kolayca kendilerini mutsuz bir aşka kurban etmeleri" olduğu görüşünde birleşirler. Karakterlerin tezleri katıksız bir feminizmdir, ama artık seksbilimcilerden normal kadınların böyle düşünmediğini, onların böyle duyguları olmasının nedeninin kalıtımsal farklılıkları olduğunu öğrenmişlerdir. Kadınlardan birinin söylediği gibi, "Krafft-Ebingciler" olarak yaftalanmaya razıdırlar, yeter ki bu onlara "entellektüel ve fiziksel özgürlüklerimizi koruma ve doğurgan olmayan bizler için insan haklarımızı saklı tutmayı" sağlasın. Mantıklı bir uzlaşma yapmaktadırlar: Seksbilimcilerden önce, (özel olarak akraba ve arkadaşlar tarafından olmasa bile, toplumun kafalarına soktuğu şeyler aracılığıyla) bu kadınları doğru erkeği bulur bulmaz, bu özenti işleri bırakıp bir aile oluşturmaya bakacaklarına inandırmak için her türlü çaba harcanacaktı. Seksbilimcilerin kimi kadınların neden farklı olduğu

* Onlar Kadın Mıdır?

hakkındaki kuramları olmasaydı, zamanla "normal içgüdüleri"nin üstün geleceğine kendileri bile inanıp, uğraşılarına bütün kalpleriyle sarılmayabilirlerdi.

Aslında seksbilimciler, neden onların amaçları doğrultusundaki çalışmalarında rahat bırakılmaları gerektiğini açıklayan ve inandırıcı görünen bir kuram sağlayarak, onları kurtarmışlardı. Evet, ayrıca kadınları seviyorlardı - ama bu birçok diğer kadın için de geçerliydi. Onları kendilerine Krafft-Ebingciler demeye razı eden kendi cinslerine karşı erotik duyguları değil, özgürlük istekleriydi.

Seksbilimcilerin kuramları ve kadınların artan hareketliliği çok geçmeden, artık kendilerini "çarpık" diye tanımlayan ayrı, bilinçli bir kadın topluluğu yarattı.[555] Çoğu Alman olan ilk kuramcıların etkisinin ilk ve en güçlü hissedildiği Almanya'da, bu yüzyılın başına gelindiğinde yeni, güçlü bir lezbiyen topluluğu oluşmuştu. Xavier Mayne 1908'de "kadın hakları için 'kurtuluş hareketi"nin geliştiği" Alman şehirlerinde, "kadın sanat çevrelerinin en önde gelen üyelerinin" ve diğer meslek sahibi kadınların katıldığı lezbiyen toplantıları ve sanatçı baloları düzenlendiğini yazıyordu.[556] Bu kadınların çoğu daha önce kadın hareketiyle ilişki içinde olmuşlardı. Şimdi ise hâlâ feminist olan ayrı bir topluluk olarak ortaya çıkıyor ve ikisi ayrılmaz biçimde birbirine bağlı olduğundan kadın hareketini yardıma çağırıyorlardı.[557] Buna yanıt çoğunlukla olumluydu.[558]

Kuşkusuz tüm feministler kendilerini lezbiyen olarak görmüyordu; ama hareketin en güçlü ve en enerjik yöneticilerinin kendilerine aynı zamanda eşcinsel diyen kadınlar olduğu belirtiliyordu.[559] Göründüğü kadarıyla bazı feministlerin kendilerini eşcinsel, bazılarının ise heteroseksüel olarak tanımlamalarında belirleyici olan, kalıtımsal farklılıklar ve çocuklukta travmalar yaşanıp yaşanmaması değil, hayatın rastlantısal koşullarıydı. Örneğin, romantik bir dostla duygusal bağlarını sürdürebiliyorlar mıydı, yoksa kadın

evlenmiş miydi? Feminist amaçlarında onlara yardımcı olmaya söz veren anlayışlı bir erkekle karşılaşmış mıydılar, yoksa talipleri onları bu saçmalıktan vaz geçmeye mi çalışmışlardı? Hareketin içinde bağlantısız, aynı hedefleri güden ve samimi bir dostluğa açık uygun bir kadına rastlamışlar mıydı? Genital seksin bir türünü ötekine tercih etmeleri "cinsel tanımlamalarında" belirleyici kıstas değildi. Genital seksin belirleyici kıstas olması, hepsi Viktorya döneminde yetişmiş bu kadınların çoğunun aklına bile gelmezdi.

Bizim Freud ötesi, Masters ve Johnson bilgiçliğimiz ışığında, çağımızın birçok kadını için genital seks olmadan *erotik* bir aşk ilişkisini düşünmek olanaksızdır. Yüzyılın başında ise kadınlar böyle bir durumu kolayca hayal edebiliyorlardı. Wellesley College öğretim üyelerinden, yazar ve romancı Florence Converse'in (*Diana Victrix*) ömür boyu romantik dostu Vida Scudder büyük olasılıkla Viktorya döneminde doğan çoğu kadına bir örnekti. Scudder, 1937 yılında Wellesley'den emekli olduktan on yıl sonra, artık yaşlı bir kadın olarak geri dönüp dostluklarına, özellikle de Florence Converse ile romantik dostluğuna bakar. Böyle bir ilişkinin "her zaman istenen, ama en azından bu dünyada hiç elde edilemeyecek o mutlak birlikteliğe gitgide daha yakınlaştığını"[560] yazar ve şöyle devam eder: "Bu bizi yeryüzündeki tüm diğer kuvvetlerden daha fazla ebediyetle tanıştırır. Eğer bir hayal ürünü değilse, araya beklenmedik kesintiler girse de, arzuyu bütünlemek için ara sıra sadakate başvurmak gerekse de, asla ölmez. Aslında hiç sona ermez onun öyküsü, çünkü ölüm bu birlikteliği geri dönülmez kılar... Ölümün olmadığı diyarda, aşıkla sevgili birlikte dolaşırlar."[561] Onun Viktorya dönemi kafa yapısında, eğer mistikle erotiği birleştiren tutkusu güzel bir şey olmaya devam edecekse genitale uzanmamalıdır. Anlaşıldığı kadarıyla 19.yüzyılda "cinsel içgüdüyü" ihmale almamayı öğrenen Scudder ve birçok diğer kadın için bu büyük bir yük getirmiyordu. Scudder yaşamımızda seks olgusunun

abartılmasını kınar. Bunun sorumlusunun Freud olduğunu söyler, onun için "hesabını vermesi gereken çok şey var" der. "Bu harikulade, bu çeşitlilik dolu, heyecanlı dünyada tek bir tür deneyime bu denli çok ilgi gösterilmesinin" gerekli görülmesine şaştığını itiraf eder; "... Cinsel ilginin hiç yer almadığı bir kadın yaşamı, ne sıkıcı, ne boş ne de sevgiden yoksun bir yaşamdır."[562] Kendi sevgi ilişkilerinin ise kadınlarla olduğunu kabul eder.

Elisabeth Dauthendey, *Yeni Kadına ve Onun Aşkına Dair* adlı kitabında (bkz. sayfa 177) kadınlar arası aşkın bir öğesi olarak genital seks fikrini ele almaya çalıştıkları zaman, bazı kadınlarda kafa karışıklığı doğduğunu açıklar. Dauthendey, erkeklerin kabalığından kaçmak ve mesleklerinde ilerlemek isteyen kadınların başka kadınlarla aşk ilişkisine girdiklerini anlatır. Bir yatağı ve "derin, cennet gibi bir mutluluğun sessiz heyecanını" paylaşırlar. Ama, der Dauthendey, bu aşkın "safoculların art niyetli yaklaşma çabaları" ile bir ilgisi yoktur. Ellis'in Miss M.'si gibi "safocu" yaftasını kabul edenlerden bazıları bile, "en yüce duyguları" ile çatışacağı için genital sekse kesinlikle uzak durduklarında, karışıklık iyice arttı. Kendilerini ister "normal", isterse "çarpık" diye tanımlasınlar, 19.yüzyılda yetişmiş orta sınıftan "nezih" kadınların çoğu için seks hâlâ, koşullar elverdiğinde gözardı etmeyi ya da yadsımayı tercih edecekleri o korkunç öcüydü.

Krafft-Ebing, Havelock Ellis ve onların sunduğu çarpıklık modelleri (örneğin, sevgilisinin boğazını kesen "tipik çarpık" Alice Mitchell) dikkate alındığında, birçok kadının kurtuluşu heteroseksüel evlilikte bulması, "çarpık" yaftasını kabul edenlerde ise büyük bir öz-nefret ve öz-acıma doğması kaçınılmazdı. 20.yüzyılın başlarına gelindiğinde, popüler Avrupa yazını, başlıca da seksbilimcilerin etkisiyle, "yaşamlarında çarpıklığın acısını tadan... binlerce zavallı yaratık"tan[563] ve "delilik ya da intiharla sona eren tutkular"dan söz ediyordu.[564] Halkın kafasında kadınlar arası aşk

hastalık, çılgınlık ve trajediyle özdeşleştirilmeye başlanmıştı. Çok geçmeden bu durumdaki kadınlara doktora gidip, hem fiziksel hem de psikolojik muayeneden geçmeleri öneriliyordu.

Bütün bunların karşısında çoğu kadının dengesini koruyabilmiş olması hayret vericidir. Herhalde bu olağanüstü bir güç ve olgunluk gerektirmişti. Dış dünyada ciddi uğraşıları olması, bağımsız, çok yönlü yaşamları belki bu nitelikleri geliştirmelerine ve toplumun onların yaşam biçimi hakkındaki yargısına karşın kendilerini sağlıklı ve verimli olarak görmelerine yardımcı oldu. Böyle kadınlar seksbilimcilerin aktardıkları vakalarda hiç boy göstermemekle birlikte, 1901'te bir Alman eşcinsel yıllığına kendi yaşam öyküsüne dayanan bir makale yazan "seks karşıtı" kadın, büyük olasılıkla kendi sınıfından çok sayıda kadını temsil ediyordu. Kadın yaşamındaki peşpeşe başarıları ve sevgili dostunun kendisi için ne büyük bir talih olduğunu anlatmaktadır. Yazısını diğerlerini de kendi iyimserliğine ve halinden memnunluğa çağırarak bitirir:

> Buradan cesaret alın, kızkardeşlerim, ve sizin de "normal" dünya kadar yaşamaya ve sevmeye hakkınız olduğunu gösterin! Bu dünyaya meydan okuyun, o zaman size hoşgörüyle bakacak, sizi kabul edecek, hatta kıskanacaklardır! Silahları yükseltin! Başarabilirsiniz ve başaracaksınız. Ben bunu yaptım. O halde siz, her biriniz, neden başaramayasınız?[565]

Ama onunki gibi sesler, bunu izleyen onyıllarda yayınlanan tıp literatürü ve popüler romanların çamurlu suyunda boğulup gittiler.

Bölüm 3. Lezbiyen Egzotizmi

Havelock Ellis, kitabının "Kadınlarda Cinsel Çarpıklık" başlıklı bölümüne bazıları Fransız yazınından, bazıları ise Fransa'da

gerçek yaşamdan alınmış alınmış lezbiyenlik örnekleri vererek başlar ve bu iki grubu pek birbirinden ayırt etmez. Diderot'nun *Rahibe*'si, Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*'ı, Zola'nın *Nana*'sı, Belot'nun *Karım Matmazel Giraud*'su ile Maupassant, Bouget, Daudet, Mendés ve Verlaine'in şiir ve romanlarına değinir.[566] Ellis 1890 yılında, "Kadınlarda Cinsel Çarpıklık"a başlamadan kısa süre önce üç ay için estet İngiliz yazar Arthur Symons ile birlikte Paris'e gitmiş ve orada yapıtlarında eşcinselliği ele alan diğer Fransız edebiyatçılarıyla tanışmıştı.[567] Ellis'in kadınlar arası aşka ilişkin kuramları yalnızca İngiliz yaşamında gözlediği -ya da gözlediğini sandığı- şeylerden değil, aynı zamanda Fransız edebiyatında okuduklarından ve bunların yaratıcılarıyla tartışmalarından da etkilenmişti. Gerek Ellis'in, gerekse onun yapıtlarını "tıbben" doğru ve güvenilir bulanların çoğunun görüşlerinin ayrılmaz bir parçası olan bu kurgusal olayların kökeni, bir yandan erkek Fransız yazarlarının kadın bağımsızlığının kimi dramatik işaretlerine tepkisi, öte yandan da bu yazarların egzotizm merakı ve tutucu, iffet düşkünü burjuvaziyi dehşete düşürme isteğiydi.

Kadınlar arası aşkın cinsel olasılıklarını işleyen 19.yüzyıl romanlarının, Fransa'da feminist hareketin ilk kıvılcımlarının görüldüğü 1820'lerin sonu ve 1830'larda topluca ortaya çıkmaya başlamaları bir rastlantı değildir.[568] Henri Latouche'un *Fragoletta*'sı (1829), erkek kıyafetine girip başka bir kadını baştan çıkaran bir kadını ele alır. Birkaç yıl sonra bu kitabı, başka kadınlarla sevişen androjen kadın karakterlerin bulunduğu iki roman izledi: Théophile Gautier'nin *Mademoiselle de Maupin*'i ile Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*'ı. *The Romantic Agony** adlı kitabında Mario Praz başka bir kadını baştan çıkaran travesti kadının edebiyatta sık sık boy göstermesinin nedeninin George Sand olduğunu öne sürer. Gerekçesi, travesti lezbiyen klişesinin yaratılması için, kamunun hayal gücün-

* Romantik Istırap

de derin bir etki bırakan belirli bir kişinin olması gerektiği, Sand'ın da 1830'ların başında Paris'te bunu yaptığıdır.[569] "Özellikle George Sand sayesinde," der Praz, "lezbiyenlik suçu son derece popüler oldu."[570]

Ama Latouche'un kitabının Sand'ın Paris'e gelmesinden iki yıl önce yayınlanması, Sand'ın Fransız edebiyat çevrelerinde üne kavuşmasından önce de kadınsı olmakla yetinmeyi reddeden kadınlardan korku duyulduğu izlenimini vermektedir. Öte yandan bu korkular Sand'da somutlaştı. Sand yalnızca kadın giysileriyle sınırlanmayı ve aşığı olan efemine erkeklerle ilişkilerinde pasif bir rol almayı reddetmiyor, aynı zamanda feminizmi savunuyordu. Kadınların sorunlarına değinen altı kurgusal mektuptan oluşan *Marcie'ye Mektuplar* (1837) adlı kitabında şöyle yakınıyordu: "O kahramanlık dönemlerinde Jan Dark, Madam Roland, Héloise olabilirdin. Ya şimdi ne olabilirsin? Toplumsal hiyerarşide, devletin ya da sanayinin herhangi bir düzeyinde gülünç olmadan görev yapmayı düşünebileceğin tek bir mevki bulmaya çalış. Yalnızca sanatçı rolü açıktır sana," (1.Mektup); "Kadınlara ancak acınacak bir eğitim hakkı tanınmaktadır. Erkeklerin en büyük günahı budur. Erkekler, en kutsal kurumların desteğini de alarak, her alanda kadınları taciz ediyorlar. Erkekler kadınların en saf ve haklı duygularını bile kötüye kullanmışlardır. Kadınları köleleştirmeyi, aşağılamayı başarmışlardır, şimdi de kadının konumunun Tanrı tarafından belirlendiğini ve değişmez bir yasa olduğunu iddia ediyorlar," (6. Mektup). *Yaşam Öyküm* (1854-1855) adlı kitabında da çifte standardı, erkeklerin duyarsızlığını, adaletsiz evlilik ve mülkiyet yasalarını şiddetle eleştirmeyi sürdürdü.

Ayrıca, 1833 yılında tiyatro oyuncusu Marie Dorval ile başlayarak birkaç kadınla sürdürdüğü romantik dostluklar herkesce biliniyordu. Aynı yıl yayınlanan *Lélia* adlı romanının birinci baskısı, Sand'ın erotik alışkanlıkları konusundaki söylentileri özellikle

güçlendirmiş olabilir. Romanda Pulchérie Lélia'ya onu uyurken seyrettiğini ve "ilk aşk dersimi, ilk arzu hissimi" aldığını itiraf eder. Sanatçıların tüm başkaldırı çabalarına karşın, özünde burjuva ahlâkının geçerli olduğu Paris'in, Sand gibi çapkın ve geleneklere karşı birisinin fırsat bulduğunda, erkeklerle olduğu kadar, başka bir kadınla da en dehşet verici şeyleri yapmaktan kaçınmayacağına büyük bir zevkle inandığına kuşku yoktur.[571] Daha sonraki bir dönemde Sand'ın skandallar yaratan şair-oyuncu Adah Isaacs Menken'le sık sık birlikte yemek yemesi ve iki kadının erkek giysileri giymesi de dedikodulara yol açmış olmalıdır.[572] Böylesi davranışlar, cins rolleri konusunda kafa karışıklığı istemeyen en aydınlatmacı Fransızları bile rahatsız ediyordu. Örneğin, Victor Hugo Sand'ın "kadın mı, yoksa erkek mi olduğuna karar verememe"sinden yakınmıştı.[573]

Ama feminizm ve (Gautier, Balzac ve Zola gibi yazarların şahsen tanıdığı) George Sand'ın dramatik, rahatsız edici görünümü tek başına, lezbiyenin birdenbire 19.yüzyıl Fransız edebiyatında belli bir akımın neredeyse değişmez tipi olmasını açıklamaya yeterli değildir. Bu, daha çok estetlerin orta sınıf ahlâkına karşı düşmanlığından kaynaklanıyordu: 1830'lardan başlayarak "burjuvaziyi şaşırtmak" sanatçıkların ana belgesi oldu. Bu düşmanlık *Mademoiselle de Maupin* (1835) adlı romanı estetik-dekadan* edebiyatın İncili[574], kitaba adını veren karakteri de bunu izleyen onyıllarda edebiyatta lezbiyenlerin modeli haline gelen Théophile Gautier'de çok güçlü bir ifadesini bulmuştu. Gautier'yi Matmazel de Maupin tipini oluştururken en yakından etkileyen kurgusal karakter Latouche'un romanındaki Fragoletta olmuştu. Hatta, Gautier öncülü yazarın romanından bir hermafrodit heykeline ilişkin bölü-

* Dekadan yazarlar, 19.yüzyıl sonlarında Fransa ve İngiltere'de ortaya çıkan, topluma tiksindirici gelecek konuları işlemeyi hedefleyen bir edebiyat akımının üyeleriydi.

mü ters yüz ederek "Contralto" adlı şiire dönüştürmüştü: "Genç bir adam mı? Kadın mı?... Rezil olmak korkusuyla aşk/Duraksar ve kararını geciktirir/... Böylesi lanetli güzelliği yaratmak için/Her cins bir armağan verir." Bu şiirden, Gautier'nin neden burjuvaziyi dehşete düşürmeyi amaçlayan bir yapıtın kahramanı olarak, hem kadın hem erkek sanılabilecek, bir erkekle cinsel ilişki kurduktan birkaç dakika sonra, herhalde benzer bir ilişki için bir kadının yatağını ziyaret eden birini seçtiğini sezebiliyoruz. Belirsizliklerle başa çıkmayı başaramayan burjuva kafalar için, ne tam erkeksi, ne de tam kadınsı olan birisinden daha rezil, daha lanetli, daha dehşet verici ne olabilirdi ki? Öte yandan, bir burjuva olarak yetişen ve ruhunda bu değerlerin izini koruyan sanatçının bizzat kendisi için de, daha dehşet verici -ve daha heyecanlandırıcı- bir şey olabilir miydi? Yazar bu değerleri kendi içinden söküp atabilmek için onlarla alay etmekte, ama gene de cinsel belirsizliğin "rezilce" ve "lanetli" olduğuna inanmaktadır.

1835 yılında romanına yazdığı önsözde, Gautier dönemin Fransa'sında "tüm dergilerin erdemi yeniden canlandırma girişimine" duyduğu tiksintiyi ifade etmişti. Temmuz Devriminden önce *joie de vivre*'in* egemen olduğu Fransa'daki geriye dönüş Gautier'yi üzmektedir. Artık ülkeyi yöneten ve mahveden burjuva mantığı ve Burjuva Kral diye adlandırılan Louis Phillippe'dir. Sanatçı ayrı bir konum almalı, kendini savunmalıydı, yoksa bu burjuva gücünün yükselişinde boğulup gidecekti. Kendisiyle burjuvazi arasına bir çizgi çekmenin en iyi yolu, onların en değerli gördükleri şeye -ahlâklarına (yani, cinsellik düşmanlığına)- saldırmaktı.[575] Gautier önsözünde erdemin bir büyükanne olduğunu ilan ediyordu, o ise biraz daha oynak, biraz daha edepsiz birini tercih ederdi. "Ama şimdi Erdemli ve Hıristiyan olmak moda," diye yakınıyordu. "İnsanlar artık buna yöneldiler. Eskiden nasıl Don Juan'lık taslıyorlar-

* Yaşama sevinci

sa, şimdi de Aziz Jerome'luk taslıyorlar... Sanatın kutsallığından, sanatçının yüce görevinden, Katolikliğin şiirselliğinden söz ediyorlar." Gautier'nin bu sıkıcı ülkülere yanıtı, onları düşünebileceği en dehşet verici ve yenilikçi imajlarla sarsmaktı. Onların keyiflerini, iyi sınıftan güzel bir kadının seksi bir yaratık olarak davranması - böyle iki kadının birlikte seksi yaratıklar olarak davranması!- fikrinden daha fazla ne kaçırabilirdi? Gautier ve onun estet-dekadan yandaşları için, lezbiyen, okuyucuyu en çok rahatsız edecek (ve uyaracak) hayal ürünü tip oldu - tıpkı Edgar Allan Poe'nun "Sanat Eserinin Felsefesi" adlı yazısındaki, içinde en acıklı şeyle (ölüm) en güzel şeyi (kadın) birleştireceği için, "dünyanın en şiirsel konusu" olarak çizilen ölü kadın kadar bilinçli yaratılmış bir tip.

Gautier kadınlar arası aşkın orta sınıf çağdaşlarının pek çoğunda görülen biçimini gözardı ediyor, çılgınca ve egzotik şeylere ağırlık veriyordu. Onun erkek giysileri içinde de aynı derecede başdöndürücü güzel lezbiyeni, doğasının cinsel yanını öne çıkarmakta ve iki cinsten birinde sınıflandırmayı reddetmektedir (Fransızlar ise bunları kesinlikle farklı kategoriler olarak düşünmeyi çok daha tercih ediyorlardı: *yaşasın farklılık*). Matmazel de Maupin, erkek kıyafetindeyken genç bir kızla birlikte yolculuk yaptığında "küçük sevgilisine" kadınların normalde erkeklerden beklediği tüm ilgiyi göstermekten mutluluk duyduğunu anlatır: örneğin, zorlu yollarda ona yardımcı olmak, atının gemini ya da üzengisini tutmak, onu rahatsız eden birine karşı kızı korumak, onu soyup yatağa yatırmak, "kısacası, en tutkulu ve nazik aşığın taptığı sevgilisi için yaptığı her şeyi yapmak". Maupin bir erkek ona bu tür hizmetlerde bulunsaydı, bundan çok canının sıkılacağını beyan eder, çünkü onun feminist gururu bir ilişkide pasiften çok, aktif bir rol oynamaya uygundur. Öte yandan erkekler açısından o baştan çıkarıcı bir kadındır ve romanın kahramanı d'Albert kadına delice aşık olur. Özlemini daha da yakıcı kılmak (ama aynı zamanda tüm ka-

dınlar gibi elde edilebileceğini okuyucuya göstermek) için, bir tek kez onun yatağına girip mutluluğu tatmasına izin verilir. Ancak, 19.yüzyılın gebe kalıp, sonra üzüntüden ölen tipik kadın kahramanının tersine, Maupin atına binip uzaklaşır. Ama önce, kendisine aşık olan d'Albert'in eski sevgilisi Rosette'e yeni edindiği genital seks bilgisini gösterdikten sonra. Maupin kendisinin "henüz adı olmayan üçüncü, ayrı bir cinsten" olduğunu açıklar. "Bir kadının bedeni ve ruhu, bir erkeğin aklı ve gücü... ama, taraflardan biriyle olamayacak kadar her ikisinden de çok fazla ya da çok az" vardır onda.

Öfke uyandırmak amacıyla yaratılan Maupin'in ardında belli bir yavanlık sezilmektedir. Maupin ancak, kadın bağımsızlığından ve cinsel belirsizlikten rahatsız olanları dehşete düşürebilir. Ama Gautier'nin kendi hayal gücünün dışındaki biçimleriyle bu özellikleri çok iyi kavradığı kuşkuludur. Gautier, fallik merkezli yaklaşımıyla, Maupin'in erkek giysileri ve erkek bağımsızlığını benimsemeye başlamasını, burada 1.Ayrımda tartışılan travestiler gibi kadınsı yaşamın herkesce kabul edilen anlamsızlığına mantıklı bir başkaldırı olarak görmez; bunu, kadının erkeklerin bakirelerin yanında olmadıkları zaman çok farklı bir yaşam sürdüğüne inanmasına ve "kalbimi herhangi birine vermeden önce erkekleri görebilmek ve ayrıntılı olarak incelemek" isteğine bağlar. (Gördüklerinden öylesine tiksinir ki, hiç birini sevemeyecek hale gelir.)[576]

Aşağı yukarı Gautier'nin kitabının yayınlandığı tarihte, Honoré de Balzac olay yaratan romanı *Altın Gözlü Kız*'da (1835) benzer bir lezbiyen tipi yarattı. Ama o karakterine farklı bir açıdan yaklaşıyordu. Gautier'nin tersine o Fransızları, özellikle de Parislileri aşırı erdemli ve Hıristiyan bulduğunu iddia etmediği gibi, onlarda aşırı bir "evrensel hoşgörü" görüyordu. Onların dünyasında, her şeyin kabul edilebilir olduğundan, dolayısıyla da kötülüğün yeşerdiğinden yakınıyordu.[577] Gautier gibi o da, düşüncesiyle bağlantılı

ve okuyucularını en çok irkiltecek bir konu bulmaya çalışmıştı, ama Balzac'ın amacı her yerde gördüğünü iddia ettiği bozulmanın doruğunda bir tip sergileyerek, okuyucularının ahlâki kayıtsızlığını sarsmak ve onları değişmeye itmekti. Biri aşırı iffetliliği eleştirmeyi, diğeri ise ahlâksızlığı yermeyi hedefleyen iki yazar, kendi amaçları için en güçlü olacağı inancıyla aynı tipi yaratmışlardı. Anlaşılan Fransızlar ister yetiştirildikleri değerlere bağlı kalsınlar, ister bunları şiddetle reddetsinler, kutsal saymayı öğrendikleri her şeye meydan okuyan güçlü bir kadın cinselliği fikri (ki bunun doruk noktası ikili kadın seksiydi) her zaman onları, çağımızdaki izdüşümlerini asla yapmayacağı kadar, tedirgin edecek güçteydi.

Bir edebiyat tarihçisi Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*'daki lezbiyen karakterinin gerçek yaşamdaki George Sand-Marie Dorval olayından esinlendiğini, Balzac ile Gautier'nin büyük olasılıkla safoculuğu aralarında tartıştıklarını, Gautier'nin daha önce yazılan yapıtının Balzac'ı etkilemiş olması gerektiğini öne sürmüştür.[578] Bu doğru olsun ya da olmasın, Gautier gibi Balzac'ın da lezbiyen tipi için asıl edebi kaynağı muhtemelen, Balzac'ın kendi yazılarında birkaç kez büyük bir heyecanla değindiği Latouche'un *Fragoletta*'sıydı.[579]

Balzac *Altın Gözlü Kız*'da Markiz de St. Réal'ı, androjen, fazlasıyla bağımsız ve görmüş geçirmiş bir kadın, bir Fragoletta olarak çizmiştir. Romana adını veren Paquita ile ilişkisi tek boyutludur ve salt cinsel düzeyde sürer. Toplumun ne denli alçaldığının bir işareti olarak, Markiz güzel Paquita'yı oniki yaşındayken annesinden fiilen satın alır ve toplumsal namus kurallarınca engellemeden ona istediğini yapabilir. Paquita büyüdüğü zaman Markiz onu Paris'e götürüp, orada "aşk (yani, seks) için yapılmış" bir odada kapalı tutar. Markiz büyük bir açgözlülükle bu odada olup bitenlerin "vurgularını ve müziğini" bile korumak istediğinden, duvarlar ses geçirmezdir. Balzac'ın lezbiyen seks ve bunun aksesuarlarına iliş-

kin kurgusal betimlemeleri, 18.yüzyılda yazılmış *L'Espion Anglois*'daki lezbiyen seks alemlerini anımsatır. Her iki yapıttaki lezbiyenlik imajı de erkek hayal gücünde doğmuştur ve yazarların bunları ahlâki açıdan onaylamadıklarına ilişkin tüm iddialarına karşın, okuyucuda cinsel uyarı yaratmayı amaçlamaktadır. Hatta Balzac, cinsel kırbaçlamadan daha şiddetli bir olayın gösterilmediği *L'Espion Anglois*'dan bir adım da öteye gider. *Altın Gözlü Kız*'da şehvetli, seks düşkünü Markiz telepatik olarak kendisini bir erkekle aldattığını anladığı şehvetli, seks düşkünü Paquita'yı acımasızca öldürür. Gerçekte Markiz'in, ona tıpıtıpına benzeyen üvey kardeşi olan erkek, Henri de Marsay, heyecanlı cinayet sahnesinin seyircisi ve okuyucunun kendini özdeşleştireceği kişidir.

Edebiyatın bu uydurma lezbiyen görüntüleri, Fransa'da ve onyıllarca sonra diğer ülkelerde okuyucunun kafasındaki ağırlıklı imaj haline geldiler. Gerçeğe değil, erkek fantezilerine dayanmasına rağmen, pek çok diğer yazarı etkilediler ve onların da benzer imajlar yaratmalarına yol açtılar. Bu imajlar zamanla içselleştirildiler ve 20.yüzyılda Renée Vivien gibi edebiyatla ilgili kadınların yaşamlarında göreceğimiz gibi, kendi kendilerini doğrular hale geldiler.

Altın Gözlü Kız ve *Mademoiselle de Maupin*'den etkilenmiş olabilecek önemli yazarlardan biri de Charles Baudelaire'dir.[580] Baudelaire *Les Fleurs du Mal*'ı Gautier'ye adadı, üstelik yazar ve yapıtları hakkında hayranlık dolu bir broşür yazdı. Balzac için böylesi sınırsız bir sevgi ifadesinde bulunmamakla birlikte, şiirlerinde lezbiyen aşkın doyumsuzluk, kıskançlık ve acılarla bağlantılı olması, insanda şüphe yaratacak düzeyde Paquita ile Markiz arasındaki ilişkiyi andırmaktadır.

Baudelaire'in yaşam öyküsünü yazan Enid Starkie, şairin lezbiyen şiirlerinin yirmi bir ile yirmi beş yaşları arasında, "çağdaşlarını kızdırmaya çalıştığı ... çıraklık" döneminde yazıldığına işaret

etmektedir.[581] 1846 yılında yayıncısı, şiirlerinin kısa bir süre sonra *Les Lesbiennes* adı altında yayınlanacağını duyurmuştu. Eğer sonunda 1857 yılında çıkan aynı kitapsa, bu ad şiirlerin konusunu yansıtmak üzere değil (açıkça lezbiyenlik hakkında yalnız üç şiir vardır), azami rahatsızlık etkisi nedeniyle seçilmiştir. *Les Fleurs du Mal* yayınlandığında Baudelaire aradığı kötü üne kavuştu; hakkında üç lezbiyen şiirinden ikisi ile dört ayrı şiirinin pornografik olduğu iddiasıyla müstehcenlik davası açıldı. Kitap kısa sürede bir "skandal başarısı" kazandı.

Eğer Baudelaire'in kitabıyla ilgili sözlerinin alaycı bir dille söylenmediğini kabul edersek, Balzac gibi onun da ne yaptığı hakkında kafasının karışık olduğu ortaya çıkmaktadır. Delikanlılığından beri gelenekdışı davranışlarıyla insanları zor duruma sokmaktan hoşlanmıştı. Kendisine herkesin önünde "işten atılmış bir rahibin oğlu" diye değinmekten, "zavallı yaşlı babamı öldürdüğüm zamandan" söz etmekten, bir yandan inanılmaz öykülerinden birini ağzının içine bakan bir kalabalığa anlatırken birden sözünü kesip bir kadına şöyle laflar atmaktan hoşlanırdı: "Matmazel, başında altın başaklardan bir taç taşıyan ve beni çok içten bir ilgiyle dinleyen siz, biliyor musunuz içimden ne yapmak geçiyor? Beyaz etinizi ısırmak geçiyor. Ve eğer izin verirseniz, sizi nasıl seveceğimi anlatacağım. Ellerinizi tutup, onları birbirine bağlayıp, sonra sizi bileklerinizden odamın tavanına asmak isterdim. Bu iş bitince, önünüzde diz çöküp karbeyazı ayaklarınızdan öperdim."[582] Bir yandan orta sınıfın terbiye anlayışına ve sıradanlığa düşmanlığını ifade etmek isterken, gene de doğuştan bir burjuva Katolikti. Rimbaud *Une Saison en Enfer*'de onun için "*on est esclave de son baptéme*" * diyordu. Baudelaire'in burjuva, Katolik ahlâkına ve değerlerine karşı benimsemek istediği tutum konusundaki kafa karışıklığı, *Les Fleurs*'e ilişkin şu sözlerinde de gözlenmektedir: "Ahlâksızlı-

* Kökeninin kölesi

ğa karşı dehşet ve korkuyu ifade eden bir kitap yazmış olmaktan son derece gurur duyuyorum." Annesine de yapıtının "Katoliklikten esinlendiğini" yazıyordu.[583] Bir yandan kitabıyla burjuvaziyi kızdırıp şaşırtacağı fikri hoşuna gidiyordu. Ama öte yandan varlığının derinliklerinde, bugün bizim için mümkün olmayan bir biçimde, yazdığı seks ve uyuşturucu konularının gerçekten dehşet verici olduğuna, bu ikisinden birine kendini kaptırmanın insanı derhal ve kesinlikle insanlıktan çıkardığına ve lanetlediğine inanıyordu. *Les Fleurs du Mal*' daki şiirler, ikircimleri, röntgenciliği, lanetlenme korkuları ve "günah"ın zevkli çamurlarında bir çocuk gibi yuvarlanmalarıyla, ancak püriten ya da "Viktorya" gibi bir dönemin ürünü olabilirlerdi.[584]

Baudelaire'in yaşam öyküsünü yazanlardan bazıları, lezbiyen şiirlerini yazmasından önce ilişkisi bulunan üç kadının da -Jeanne Duval, La Pomaré ve Madam Stoltz- lezbiyen eğilimleri olduğunu öne sürmüşlerdir. Ama şiirler tanıdığı gerçek insanlardan çok, erotik fantezilerle ilgilidir. Konu aldığı kadınlar onları uzaktan seyreden röntgencide boş umutlar ve kızgınlık yaratacak bir görüntü sunarlar. 24. Şiirde ima ettiği gibi, şairin değerler sisteminde en çekici yaratıklardır onlar:

Gece gökleri gibi tutkunum sana...
Kaçtıkça benden, güzelim, daha çok severim seni...
Bir cesede üşüşmüş kurtlar korosu gibi
Atılır, tırmanır, saldırırım;
Seni amansız, acımasız canavar,
Buz gibi soğukluğundur körükleyen ateşimi![585]

Büyük olasılıkla sonuçsuz kalan *Les Lesbiennes*'in ilk şiiri olması düşünülen "Lesbos"ta, [586] kadınlar "baygın ve çılgın,/Karpuz kadar serinletici, güneş kadar kadar sıcak öpücükler" verirler birbirlerine. Ama sanki bunları, çocukluğundan beri böyle hayalleri

hiç kafasından çıkaramadığını söyleyen konuşmacı erkek için yapmaktadırlar. Erkek sonra, hiç bir açıklama getirmeden, şunları söyler: "Çünkü Lesbos beni seçti herkesin içinden/Bu güzel bakirelerin gizini övmeye". Konuşmacıya göre "Safo'nun kıvancını kıskanması" gereken "Venüs'ten güzeldir" Safo, ama lezbiyenler aynı zamanda lanetlidirler. Öpücükleri onların "aklını başından almış", "kısır bir hazza" kapılmışlardır. Ama sonunda fallik merkezli adalet işe karışır: "Erkeksi" Safo Phaon'a teslim olur. Yazar kadının acısını, "ölümcül solgunluğunun güzelliğini" ve gece Lesbos'tan yükselen "iniltileri" anlatır. Baudelaire kadının durumuna acımasız kalmadığını iddia eder, hatta "taşkın yüreklerin... bitip tükenmez işkencesinin" onlara af sağlayacağını sezdirir (belli ki bir yandan ruhundan söküp atamadığı, öte yandan ise nefret ettiği ahlâki görüşlere karşı kendi mücadelesi dolayısıyla bu kalplerle kendini özdeşleştirebiliyordu). Gene de, bu yakınlığına karşın, hayal gücünden çekip çıkardığı kadınların arasındaki çılgın, erotik ve egzotik arzudan duyduğu dehşeti aşamaz. Onların aşkları içine "kara umutsuzluk karışmış çılgınca bir neşe"dir. Ama lezbiyenliğin neden çılgınca olması gerektiği ya da bunun burjuva Hıristiyanlığın dışında bir dünya olan Lesbos'a neden kara bir umutsuzluk getirdiği hiç açıklık kazanmaz. Aynı belirsizlik ilk (sansürsüz) "Cehennemlik Kadınlar" şiirinde de görülür.[587]

Alt başlığı "Delfinia ve Hippolita" olan ikinci "Cehennemlik Kadınlar" şiiri,[588] kadınlar arası aşkta seks ve günaha bakışını diğer iki şiirden de iyi vurgulamaktadır. Şiirin başında genç Hippolita, erkek fantezilerinde lezbiyenlerin çoğu kez yaptığı gibi, "kokulu yastıklar" arasında, "kederli bir şehvetle" "onun bakire iffetinin peçesini kaldıracak" usta lezbiyen okşayışlar hayal etmektedir. Baudelaire burada lezbiyenlerin, erkeklerin asla bilemeyeceği tuhaf seks teknikleri, "çok karanlık oyunları" olduğunu ima eder. Onun kendinden yaşlı, kötü lezbiyen sevgilisi Delfinia, kızı "dişleriyle

damgasını vurduktan sonra/Rahat rahat talihsiz avını hazla seyreden bir canavar" gibi izlemektedir. Çok geçmeden, kaçınılmaz olarak sado-mazoşist lezbiyen ilişkilerinde, Definia'nın çılgın bakışlı bir sadist, Hippolita'nın ise onun "solgun kurbanı" olduğunu anlarız. Delfinia, Hippolita'ya aşkını yineler ve beceriksizlik ve gaddarlıklarıyla canını yakacakları için erkeklerle asla yatmamasını uyarır, oysa kendisi eleştirdiği erkeklerden çok daha acımasızdır.

Hippolita içinden iki kadının "doğadışı şeyler yaptıklarını" bilir. Ama ölüme ve cehenneme sürüklendiğinin farkındayken bile, kendini kaptırdığı arzu onu Delfinia gibi bir canavar yapar. Burada şiiri anlatan işe karışır: "Devam edin, devam edin, zavallı kurbanlar/Böyle başlar o sonsuz işkenceye hızla giden yol." Ona göre aldıkları zevk kendi cezasını bizzat doğuracaktır, çünkü bu kadınlar doymak bilmezler ve lezbiyenlerin yaptığı hiç bir şey onların "kudurmuş isteklerini" bastıramaz - "kısır oynaşmaları" yalnızca susuzluklarını daha da kışkırtır. Baudelaire şiirin sonunda, kadınların içlerinde taşıdıkları ve hem tatmini, hem de kurtulması olanaksız olan sınırsız lezbiyen cinsel isteklerinden kaçmaya çalışacaklarını öngörür ve onlara öğüt verir: "Gidin, dolaşın çöllerde kurtlar gibi/Gidin, hastalıklı yaratıklar, elinizden geleni ardınıza koymayın." Bu şiirlerdeki kadınlar genellikle hem kurban, hem canavar olurlar, çünkü Baudelaire'in onlarda gördüğü çılgınca cinsellik onun burjuva Katolik yanı için korkunç bir şey, radikal estet yanı açısından ise yürekli bir başkaldırıdır.

Baudelaire'in kötü ünü diğer Fransız yazar ve ressamlarının kadınlar arası aşk betimlemelerini de etkilemiş olabilir. Gustave Courbet'nin "Uyku" (1866) adlı resmi, *Les Fleurs*'ün ardından yaygınlaşan egzotik, erotik imajın bir örneğidir: Yüzlerindeki keder ya da acı uykuda bile silinmeyen iki genç kadın, bir yatakta çıplak olarak yatarlar. Esmer olanın sağ bacağı arkadaşının belinin üstündedir, sol uyluğu onun kasık kemiğine değmektedir. Sarışın

kız sağ eliyle ötekinin bacağını okşar. Çenesi sevgilisinin göğsüne dayanmıştır. Yanıbaşlarındaki masanın üstünde bir karafe ile bir şarap kadehi (tabii ki boş) ve bir ucu bardağın içinde, diğeri yatakta olan bir dizi inci vardır - bunlar muhtemelen "çok karanlık oyunları" için kullanılmıştır. İki kız pekalâ Hippolita ile Delfinia olabilirler.[589] Esmerinde Delfinia'nın "dağınık yelesi", sarışında ise daha "narin bir güzellik" ve Hippolita'nın sözünü ettiği "kasvetli korkuları" düşlediği izlenimini veren bir ifade bulunmaktadır.

Belki de Baudelaire'in kötü ünü nedeniyle lezbiyenlik 1860'ların, *Un été à la campagne* (1867) ve *L'école des biches ou moeurs des petites dames de ce temps* (1868) gibi yeraltı pornografi yazınında özellikle popüler bir ana konu haline geldi.[590] Hatta 19.yüzyılın sonlarında Sinistrari'nin 1700 tarihli yapıtının birkaç yeniden basımı yapıldı. Bunların bir örneği de Liseaux'nun 1879'da yayınladığı *De la sodomie et particulièrement de la sodomie des femmes distinguée du tribadisme* idi.

Baudelaire'in etkisi, onun yayıncısı ve dostu Auguste Poulet-Malassis tarafından yayınlanan -ve büyük olasılıkla yazılan- *Un été à la campagne*'de doğrudan izlenebilmektedir. Poulet-Malassis'in *Les Fleurs* hakkındaki yasal kovuşturmadan sonra böyle bir girişimde bulunması, yüz frank cezaya çarptırılmasına rağmen, müstehcenlik davasının işler açısından yararlı olduğunu göstermektedir.

Mektuplardan oluşan bir roman olan *Un été à la campagne*, Baudelaire'in şiirlerinin aksine, ahlâkdışı pornografi dünyasında geçer. Ama romandaki karakterler Baudelaire'in lezbiyenleri gibi ahlâksız canavarlar olmasalar da, dış görünüşleri Baudelaire'in ikinci "Cehennemlik Kadınlar" şiirindekilere tıpıtıpına benzer: biri esmer, öbürü sarışın kadınların ikisi de büyüleyici bir kadınsılığa sahiptirler; diğerini ayartan kadın biraz daha yaşlı, ama hâlâ hoş olacak kadar gençtir ve ikisi arasındaki tek bağ sekstir. Yazar kita-

bı yazarken büyük olasılıkla bu şiirden kalkınmıştır; *Un été à la campagne*'da Adéle'in kadın sevgilisine gönderdiği "Fırtınalı Bir Gece" adlı şiir ise, doğrudan Baudelaire'den (ve belki de Courbet'nin bir yıl önce ortaya çıkan "Uyku" adlı resminden) alınmışa benzeyen bir sahnede geçer. Şiir şöyle başlar:

Bir Ağustos gecesiydi; perdelerden
Hafif bir ayışığı düşüyordu zarif yatak odasına,
Uzanmış, uyuyan iki güzele...
... Terleyen deri ve eriyen kemikleri
Hissediyordu insan.

Uyuyordu iki kız: bu bunaltıcı gecede
Çok şey gizlemiyordu çarşaflar.
Pek hoştular sereserpe paylaştıkları yatakta.[591]

Baudelaire de buna benzer bir sahne çizer:

Ölgün lambaların soluk ışığında,
Hippolita, kokulu yastıklar arasında,
Bakire iffetinin peçesini ilk kaldıran
Usta okşayışları düşlüyordu...
Delfinia, sakin ve mutlu uzanmıştı
Eşinin ayağına...

Her iki çift de, zenginlik içinde, zamanın durduğu ve ebediyen genç ve güzel oldukları bir hayal dünyasında yaşarlar. Yaşlanmanın etkileri ya da lüks gereksinimlerini karşılayacak parayı kazanmak için çalışmak gibi tüm gerçeklerden uzaktırlar.

Baudelaire büyük olasılıkla, ünleri -böylece de lezbiyen imajları- 20.yüzyılda da süren Verlaine, Swinburne ve Louÿs gibi döneminin diğer Fransız ve İngiliz yazarlarını da etkilemiştir. Verlaine'in "Safo" adlı şiiri,[592] *Les Fleurs* hakkındaki coşkulu eleştirilerinden[593] kısa bir süre sonra yayınlanmıştır. Yunan şairi burada

Baudelaire'in "Lesbos"undaki durumda, yani Phaon'a tutkusundan hasta düşmüş, kültünün lezbiyen törenlerini unutmuş, kurtuluşu ölümde ararken gösterilir. Baudelaire'de olduğu gibi Verlaine'in diğer lezbiyen şiirlerinin çoğunda da, vurgu seks ve günah üzerinedir - ama cehenneme doğru sürüklenirken kadınlar her zaman genç, güzel ve uyarıcıdırlar.[594]

İngiliz yazar Swinburne, Baudelaire ve öncellerinin yapıtlarındaki lezbiyen imajlardan özellikle etkilenmiş görünür.[595] Lezbiyen şiirleri *Les Fleurs*'ü çağrıştırır, *Lesbia Brandon* (1877) adlı romanının lezbiyen bölümlerinde ise Gautier ve Balzac'tan yansımalar vardır. Swinburne için *Mademoiselle de Maupin,* "Ruh ve duygunun altın kitabı,/Güzelliğin Kitabı Mukaddes"i, "çağdaş zamanların en mükemmel ve zarif kitabı" idi.[596] Onun yaşam öyküsünü yazan Randolph Hughes'e göre, Swinburne'ün cinsel belirsizlik konusuna ve bunun sanatsal gücüne inancını pekiştiren bu yapıt olmuştu.[597] Swinburne Balzac'ın cinsel belirsizliğe ilişkin romanlarını da iyi biliyor[598] ve *Lesbia Brandon*'da *Altın Gözlü Kız*'a birkaç kez değiniyordu. Gautier gibi Swinburne de karşı cinsin kıyafetlerini giyme (bu romanda erkek Herbert kadın giysileri giyer ve adı pek isabetli konulmuş olan Lesbia, adamın kadınsı görüntüsü aracılığıyla onun kızkardeşi Margaret'e aşık olur) ve putperestliğin cazibe ve dehşeti konularını işler. Balzac gibi lezbiyenliğin ölüm ve yıkıma yol açtığını gösterir. Lezbiyen aşkında düş kırıklığına uğrayan Lesbia, Margaret'i Proserpine ve "insan şeklindeki ölüm" gibi görür. Lesbia onun şerefine afyon kullanıp, kolonya içerek yavaş yavaş intihar eder. Ölüm odası sahnesi, estet-dekadan yazınındaki lezbiyen aşk sahnelerine benzer: Gölgeler, yastıklar ve bayıltıcı bir parfüm ve çiçek kokusu sarmıştır her tarafı. Lesbia neredeyse ceset halindeyken bile, "Bedeninin güzelliğine hiç bir zarar gelmemiştir". Öylesine pişmanlık bilmez bir dekadandır ki, son nefesini vermek üzereyken bile Herbert'in yeniden kadın giysileri-

ni giymesini ister; böylece kızkardeşine karşı tutkusunu bir kez daha yaşayabilecektir.

Swinburne kadının sorununun temelinde aşırı zeki olmasının yattığını açıkça belirtir. Babası şunu itiraf eder: "Kızım erkek olsaydı ... Eton'da okuyacaktı... Bence şimdi bile yarı-erkek bazen; bu zekâsını nereden aldığını bilmiyorum doğrusu." Mürebbiyesinin kıza "erkek eğitimi ve erkek dersleri" vermesine göz yumduğunu, kızın ise şimdi yemek pişirme ve temizlikle ilgilenmek yerine "şiir yazdığını" kabul eder. Bağımsız ruhu onun lezbiyen olmasını, lezbiyenliği ise intiharını kaçınılmaz yapar. Swinburne estet-dekadan saflarda yerini alırken bile, neyin doğru, neyin yanlış ve günah olduğuna ilişkin geleneksel tutumlardan kendini kurtaramayan bir diğer burjuvazi kaçağıydı.

Pierre Louÿs'un lezbiyenliği ele alırken aynı tutumlardan hareket etmesi, onun da aynı yazarlardan ve onları izleyenlerden yararlandığı izlenimini verir.[599] Gerçi Louÿs *Bilitis'nin Şarkıları*'nı "burjuvazinin ahlâki önyargılarına" bir meydan okuma olarak düşündüğünü iddia eder, ama özünde öncelleri ve çağdaşlarından daha önyargısız değildir. Önsözünde kadınlar arası aşkı savunup, "erkekler ne düşünürse düşünsün" bunda "kötü niyetle hareketten çok, gerçek tutku olduğunu" [600]beyan ederken, ardından gelen şiirlerde genelde bu aşkı uçkuru düşük, uçarı, narsist, sado-mazoşist ve heteroseksüel modelin çocukça bir taklidi olarak gösterir.[601]

Gerek Louÿs'un, gerekse ondan önce gelenlerin şiirlerinde kadınlar arası aşk esas olarak cinsel düzeyde sürer. Örneğin, gerçekte genç kızlar için bir okulun yöneticisi olan ve onlara güzel sanatlar öğreten şair Safo, "Psapha" adlı şiirde, sokaklarda dolaşıp tavlanacak kız arayan bir "butch"tur. Bilitis Lesbos'a gelir gelmez, şair onu yakalayıp doğruca yatağa götürür. Safo'nun "erkeksi göğsü" ve "dar kalçaları" olduğu, saçının "bir atletinki gibi kesilmiş" olduğu anlatılır. Ertesi sabah Bilitis adres değiş tokuşunu bile bekle-

mez. Sessizce uyuyan seks partnerinin üstünden tırmanarak yataktan çıkarken, "ya kalçasına dokunursam, o da bana geçerken sahip olursa" korkusu içindedir.[602] Kadınlar arasındaki cinsel ilişki heteroseksüelliğe göre biçimlendirilmediği zamanlarda da, tersine, narsisttir: Kadınlar başka kadınları, onlarda kendilerini gördükleri için severler. "Öğütler" şiirinde henüz acemilik dönemini yaşayan Bilitis'ye başka bir kadın lezbiyen seksin üstün olduğunu söyler, çünkü "eğer ateşli bir ruhun varsa, kendi güzelliğini, sanki bir ayna gibi kadınların, sevgililerinin bedeninde göreceksin."[603]

Her ne kadar Louÿs şiirlerini "geleceğin toplumunun genç kızlarına" adamışsa da, şiirlerin daha açık hedefi erkek okuyucudur. Örneğin "Yarı Karanlık" adlı şiir özellikle erkek röntgenciye hitap eder, çünkü Bilitis kendisiyle Mnasidika arasındaki özel yakınlığı en açık seçik biçimde anlatırken, iki kadının neler yaptığını erkeklerin asla bilemeyeceğiyle övünür.[604] Bilitis ile Mnasidika arasındaki ilişki, erkek okuyucuya artık bildiğimiz güvence verilerek, bir Phaon'un gelip Mnasidika'yı Bilitis'nin elinden almasıyla sona erer. Bilitis'ye de dokunaklı ve kışkırtıcı biçimde yakınmak düşer:

> Ve her şeyden önemlisi, umutsuzluğumun hiç dinmeyen bir işkence olmasının nedeni, onun başka birinin kollarında nasıl kendinden geçtiğini, erkeğin ondan ne istediğini ve onun ne verdiğini dakikası dakikasına bilmemdir.[605]

Bu *Şarkılar* dizisinin sonunda kibar bir fahişe olan Bilitis artık eskimiş (gerçi henüz kırkına varmamıştır), Aşk Tanrısından bitkin düşmüştür ve çok içer. İşte, Louÿs'a göre, Safo'nun zamanında bile lezbiyenliğin böyle tuzakları vardır.

Diğer bölümlerde incelenen kadınların gerçek yaşamlarına bakıldığında, genital olsun ya da olmasın kadınlar arası aşktaki bu işkence, sarhoşluk, cehennem ve tahribatın gerçek yaşamdan çok er-

kek yazınında var olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlar arası aşkın, çoğu kez düş kırıklığı ve kederle elele giden lezbiyen seks olarak sınırlı tanımı erkeklerin hayal gücünden doğmuştur. Diğer kadınlara olan aşklarında büyük olasılıkla cinsel bir öğe bulunan kadınlar için bile, lezbiyen aşk lezbiyen seksten çok daha fazla bir şeydi. George Sand'ın ve daha sonra Swinburne'ün arkadaşı olan, zamanının en çok skandal yaratan kişilerinden biri sayılan ve lezbiyen sekse kesinlikle yabancı olmayan şair-oyuncu Adah Isaacs Menken kendi şiirlerinde lezbiyen yakınlığın, estet-dekadan şiirlerde hiç rastlanmayan, ama 19.yüzyılda kadınları seven o denli çok sayıda kadının yaşamını bildiğimiz zaman varlığını tahmin edebileceğimiz, boyutlarına değinmektedir. Şiirleri edebiyat açısından Baudelaire ya da Swinburne'ünkilere göre çok daha az ilginç, ama büyük olasılıkla gerçeğe çok daha yakındır:

Şefkatli sözler söyle bana,
Aşkla düşün beni.
Bırak okşasın yumuşak ellerin saçımın arkasını...
Başka dinlenecek yeri olmayan yalnız hayatım sıcak göğsüne sızsın.
Sana sorular sorayım, tatlı inanç ve güven beyaz giysilerini sararken çevreme...
Karanlıkla savaşıyor fırtına.
Senin kollarındayken, hiç aldırır mıyım bu kavgaya!...
Karanlık kara alnını dayamış cama, beni dışarı çağırıyor.
Aşk bu küçük odayı korkuyu püskürtecek bir ışıkla aydınlatıyor.[606]

Charlotte Cushman ve Emma Stebbins, Katharine Bradley ve Edith Cooper, Edith Somerville ve Violet Martin, hepsi bu şiirin ne anlama geldiğini çok iyi anlayacaklardı. Öte yandan, kadınlar arası

aşkı anlattıklarını iddia eden 19.yüzyılın estet-dekadan yazarlarının yapıtlarını okusalardı, o kadınları yaratıcıları ve heteroseksüel okuyucular kadar garip ve ürkütücü bulacaklardı, çünkü bu şiir ve romanlardaki karakterlerin, onların yaşam ve aşklarıyla hiç bir ilişkisi yoktu.

Bölüm 4. Kötü Lezbiyen

Fransız estetlerin ikircimli tutumları sonucu yaratılan egzotik lezbiyen imajı (lezbiyen onların burjuva Katolik yanları için bir şeytan, sanatçı yanları için ise isyancı ve kurbandı), 19.yüzyılın estet olmayan yazarlarının elinde tam bir kötülük simgesi haline geldi. Onlara göre lezbiyenler masumları baştan çıkarıyor, onlara işkence ediyorlardı. Bir önceki bölümde tartışılan yazarlardaki belirsiz acıma ve zaman zaman da hayranlık ifadesi, estet olmayan yazarların yapıtlarında hiç yer almadı.

Çoğunlukla 19.yüzyılda lezbiyenliğin kötülüğünü işleyen ilk şiir olduğu sanılan Samuel Taylor Coleridge'ın "Christabel"i büyük olasılıkla bu tanıma girmiyordu. "Christabel" 1798 yılında yazılmaya başlanmış, hiç tamamlanmamış ve ilk kez 1816'da tamamlanmamış biçimiyle basılmıştı. Şiir yayınlandığı zaman büyük yankılar uyandırdı ve Byron'ın (ensesti konu alan) "Parisinia"sıyla birlikte müstehcen diye damgalandı. Her iksinin de "saflığa ve iffete karşı akla gelebilecek en çirkin günahı işleyen şiirler" olduğu söyleniyordu.[607] Seksbilimcilerden ve Fransız edebiyatından edindikleri bilgilerle donanmış 20.yüzyıl eleştirmenleri, 19.yüzyıl eleştirmenlerinin "Christabel"i topa tutarken sözünü ettikleri "müstehcenlik"in lezbiyenlik olması gerektiği sonucuna varmışlardır.[608] Ama Coleridge'in çağdaşlarının diğer eleştiri yazılar incelendiğinde, onları dehşete düşüren "çirkin günah"ın Geraldine'in varsayımsal lezbiyenliği değil, Geraldine'i kıyafet değiştirmiş bir erkek sanmaları olduğu sezilmektedir.[609]

Gerçekten de lezbiyenliğin kötülüğünü işleyen bir dizi 19.yüzyıl yapıtı vardır, ama bunlar daha geç tarihlerde ortaya çıkmış ve önceki bölümlerde tartışılan diğer güçlerden etkilenmişlerdi. Edebiyatta lezbiyenliği affedilmez bir günah olarak ele alan ilk yapıtlardan biri Adolphe Belot'nun romanı *Karım Matmazel Giraud* idi. Jeannette Foster, *Le Figaro* gazetesinin 1870 yılında kitabı dizi halinde yayınlamayı kabul etmesinin nedeninin, Westphal'ın kısa süre önce tıp çevrelerinde çok büyük ilgi uyandıran lezbiyenliğe ilişkin yapıtından çıkar sağlamak olabileceğini söylemektedir. Belot belli ki bu yapıtı biliyordu, çünkü romanında kadınlar arası aşka Fransızların gösterdiği üzücü kayıtsızlığa karşın bunun Almanya'da yarattığı ciddi endişelerden söz eder.[610] Ama lezbiyenlik hakkındaki "tıbbi" görüşler kadar, kitabı tanıtırken söylediklerinden Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*'mı da iyi bildiği anlaşılmaktadır.[611] Kötü lezbiyen imajında da seksbilimcilerden çok, Balzac'ın (ve Baudelaire'in) yansımaları hissedilmektedir. Öte yandan kendisinden önceki yazarlardan farklı olarak Belot'da, kötü lezbiyen tipine yönelttiği suçlamaları hafifletecek bir acıma bulunmaz.

Belot öyküsünü Paule adlı bir kadınla evlenen genç bir adamın gözünden aktarır. Kadın erkeğe yoldaşça ve büyük bir nezaketle davranmakta, ama geceleri yatağına almamaktadır. Adam giderek kadının, lezbiyenliğin pençesine düşmüş çaresiz bir kurban olduğu için evliliğin cinsel yönüne ilgi duymadığını keşfeder. Yatılı okulda onu baştan çıkaran ve yetişkin olduklarında da Paule'un kendisinden ayrılma çabalarını kurnazca etkisizleştiren kötü yürekli Berthe de Blangy'ye, ölümcül bir tutkuyla tutulmuştur kadın. Paule sonunda kendini kurtardığında, artık çok geçtir ve aşırı seksin yarattığı bir beyin hummasından ölür. Anlatıcı romanın sonunda Berthe'i boğar ve böylece dünyayı bir canavardan kurtarır. İki kadın Baudelaire'in sayfalarından fırlamış gibidirler: Biri sarışındır, diğeri esmer; ikisi de genç ve güzeldir; doğal olarak her ikisinde de kendilerini yıkıma götürecek düzeyde bir seks iştahı vardır.

Belot, "akıllanmış" 19.yüzyıl Fransa'sının bakış açısından, 18.yüzyılın romantik dostluğa karşı tutumuna ilişkin ilginç bir yorum yapar. Anlatan Paule'a evlenme teklif etmeden önce, romantik dostluğu işleyen 18.yüzyıl yazınında birçok nişanlı gibi, bir gözlemde bulunur:

> Madam de Blangy'den söz ederken gösterdiği heyecan ve kontes göründüğü zaman gözlerinde parlayan sevinç ışığı beni özellikle etkilemişti. Böylesi dostluk yeteneği olan bir genç kızın, büyüleyici bir aşk yeteneği olduğuna inanıyordum. Yüreğindeki şefkat ve aşk hazineleri, bir eşte az rastlanır mücevherlere dönüşecekti.

Oysa Balzac, Baudelaire ve Westphal'ın daha önce açıkladıkları şeylerin ışığında, anlatıcının artık akıllanmış olması gerektiğini ima eder Belot; hele Berthe Paule ile evlenmesinin bir felaket olacağını ona söyledikten sonra anlatıcının gene "meseleyi kavramamasını", düpedüz budalalık olarak niteler. Bu tarihe gelindiğinde kadınlar arası aşkın olasılıkları konusundaki saflık artık Fransa'da tarihe karışmıştı -ama İngiltere ve özellikle Amerika'da daha uzun süre devam etti.

Belot'nun yatılı okullara ilişkin görüşünü, aşağı yukarı aynı dönemde yazan Amerikalı bir yazarınkiyle karşılaştırmak ilginç olacaktır. Belot, genç kızların sürü gibi bir araya kapatıldığı, başka yerden bulamadıkları sevgi ve yakınlık için özel bir arkadaşa bağımlı hale geldikleri ve giderek birbirlerini baştan çıkardıkları uyarısını yapmaktadır. Sonra da ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, okuldan ayrılana kadar bu tutkunun yıkıcı boyunduruğundan kurtulamazlar. Tesadüfen daha sonra gene karşılaşmaları ise ölümcül olur; bir cehennem tuzağına kaptırırlar kendilerini.[612] Buna karşılık, *The Friendhips of Women* adlı kitabı Belot'nun romanından yalnızca iki yıl önce yazılan Amerikalı William Alger, yatılı okul-

lardaki romantik dostlukları bir kızın yaşamının en güzel tecrübelerinden biri olarak görebilmektedir hâlâ:

> Kızların okul arkadaşlıkları kimsenin ağzından düşmez. İdealler yaratma gücü ve insanlarda anlayışa yaptığı katkılarla dünyayı yücelten ve varlığımızı tatlandıran insan ilişkilerinin en büyük gruplarından birini oluşturur bunlar. Başları yüksek hayallerde dolaşan, kolay etkilenebilir bu varlıklar nasıl da hızlı bir güven ve ateşle, içten bir istekle kendilerini birbirlerine verir, sırdaş sohbetlerinin tüm coşkusunu tadar, tüm sırlar ortaya çıkıncaya kadar perdeleri bir bir kaldırır, sonra da elele, parıltılar saçan ayaklarıyla cennetin yollarında yürürler![613]

Fransızların tersine, birçok Amerikalı yazar gençlerin romantik dostluklarına bu olumlu bakış açısını 1920'lerin sonuna kadar korudu.

Belot'nun romanında Paule'un anlatıcıyla evlenmesinin nedeni ailesinin isteğidir. Eğer evlenmezse kızı manastıra kapatmakla tehdit ederler. O da, kendini geçindirme olanağı olmadığı için, başka çıkar yol görmez. Oysa yatılı okulda genç kızken Berthe onun kalbini ve ruhunu tutsak almıştır; Paule da şimdi, Berthe'den nefret edip onu bırakmak istese bile kendini kurtaramaz (ama sonunda, Paule'un ölümünden hemen önce, anlatıcının erkeksi bağlılığı ruhunu kurtarmasında ona yardımcı olur). Kadınların lezbiyen tutkusu artık bildiğimiz aksesuarlarla donatılmıştır (Mairobert, Balzac ve Baudelaire'le karşılaştırın): Buluştukları daire siyah ve kırmızı satenler, XV. Louis stili şamdanlar, pembe mumlar, duvarlarda küçük Venedik aynaları ve erotik sanat eserleriyle bezenmiştir. Raflarda yalnızca lezbiyen kitaplar vardır -Diderot, Balzac ve Gautier'nin kitapları ad ad sayılır. Dolapta, dairenin bezendiği koyu kırmızı satenle aynı tonda astarı olan kaşmir bir pelerin ve siyah satenden bir sabahlık asılıdır. Giysilere "hâlâ ince bir parfüm ko-

kusu sinmişti". Her yerde Türk işi yastıklar vardır ve -doğal olarak- "gün ışığı bu odaya hiç girememişti."[614]

Paule'un tutkusunun sonu tam da, Baudelaire'in ikinci "Cehennemlik Kadınlar" şiirinde uyardığı gibi olur: Paule ölmek üzereyken, belli ki ölümüne neden olan aşırı lezbiyen sekse ilişkin korkunç halüsinasyonlar görür. Anlatıcıya göre: "Sanki elleriyle itmeye çalıştığı, ama durmadan geri dönen bir hayalete karşı mücadele eder gibiydi. Boğuk çığlıklar çıkıyordu boğazından... "Defol! Defol! Alçak! Kaybol! Korkuyorum, korkuyorum!"[615] Paule, Baudelaire'in "hızla o sonsuz işkenceye giden yol"dan yuvarlanmış, "hastalıklı yaratığın" tipik örneğidir.[616]

Belot bu romanı yazmaktaki amacının kadınları böylesi ölümcül tuzaklara karşı uyarmak olduğunu öne sürer. Kötülük konusunda sessiz kalmak isteyenlere, kötülüğün gölgede yaşamasına izin vermenin onu desteklemek olduğunu öğütler. Kötülük açığa çıkarılmalıdır ona göre - özellikle de yalnızca kadınlar arası dostluk gibi görünen ve böylece "erdem sayılan" kötülük. Kendi çağında artık romantik dostluğun, belki bir zaman olduğu gibi masum olmadığını sezdirir. Sorar: "'Dikkat edin, yeni bir kötülük çıktı yumurtadan, yeni bir salgın hastalık dolaşıyor aranızda' diyecek kadar güçlü ya da saygın bir adam çıkmadığı için kaç kişi yitip gitmiştir? Uyarılmadıkları için kendilerini savunamadılar; kötülük büyüdü, salgın yayıldı."[617] Belot, bu "yeni kötülüğü" daha kökünde kurutmak için kendi sesinin gücünü ve saygınlığını ortaya koyarken, aynı zamanda bir lezbiyenle karşılaşan herkesin deneyebileceği somut bir çözüm önermektedir: Romanı anlatan erkek, Paule'ın ölümünden sonra bir sahil köyünde Berthe'e rastlar. Berthe dalgalı denizde yüzmeye kalkınca, anlatıcı onu kurtarır gibi yaparak boğar. Çok geçmeden Berthe'in kocasından bir kutlama mektubu alır: "Sizi anlıyorum ve bizi bu sürüngenden kurtardığınız için kendi adıma ve tüm namuslu insanlar adına size teşekkür ediyorum."[618]

Belot'nun lezbiyenliğe duyduğu nefret içten olmaktan çok, sansasyonele benzemektedir. Berthe onun için gerçek bir insan değil, hem büyüleyici hem de itici olan tuhaf günahların bir örneğidir. Ama estet-dekadanlardan farklı olarak, o bu büyülenmeyi kabul edemez. Açık amacı hiç bir zaman gelenekselliği yıkmak değil, övmek olmuş, öte yandan lezbiyenlik betimlemesine en dekadan ve kışkırtıcı aksesuarları katmaktan da geri kalmamıştır. Aslında Belot'nun (ve *Le Figaro*'nun) 19.yüzyıl sonlarında Pariste "kötülük"e duyulan ilgiden yararlandıklarından kuşkulanmamak elde değildir. Nitekim başlığında "kötülük" ("vice") ya da ilgili bir sözcüğü kullanan Fransız kitaplarındaki artış, söz konusu ilginin belirgin bir göstergesiydi: Victorien du Saussay'in *L'Ecole du Vice*; Joséphin Péladan'ın *La Vice Supréme*; Serge Paul'un *Le Vice et l'Amour*; J.de Merlin'in *L'Armée du Vice*; Georges Brandimbourg'un *Croquis du Vice*; Dr. Fauconey'in *Les Vice Féminins*; Saint-Medard'ın *La Volupté Férace*; Louis bese'nin *La Débauche*; Victor Joze'nin *Paris-Gomorrhe*; Paul Bouget'nin *Crime d'Amour*; Catulle Mendés'in *Mephistophéla*'sı gibi.

Bunu izleyen onyıllarda aralarında Catulle Mendés,[619] Joséphin Péladan,[620] Emile Zola, Guy de Maupassant ve Alphonse Daudet'nin de bulunduğu bir dizi Fransız yazarı Belot'nun azarlayıcı tutumunu sürdürdü. Lezbiyenlikle kötülük ve affedilmez günah arasında bağlantı kurulmasının bir nedeni, Fransa'da hızla düşen doğum oranının yarattığı kaygı ve bu düşüşü hızlandırabilecek her şeye duyulan korku olabilir. Yüzyılın sonuna varıldığında doğum oranı komşu ülkelerle karşılaştığında öylesine alçak bir düzeye inmişti ki, Paris Kenti İstatistik Enstitüsü'nün başkanı demograf Bertillon yedi yıl sonra "her Fransız askerinin karşısına iki düşman çıkacağını" hesaplamıştı. Bertillon özellikle Fransız doğum oranının Almanya'dakinin ancak yarısı olduğunu ve düşmeye devam ettiğini gösteren yeni resmi istatistiklere değiniyordu.[621]

Yukarda adı verilen yazarlardan tümü kuşkusuz kendilerinden önceki estet-dekadan edebiyatını biliyorlardı ve lezbiyen imajları kısmen bundan kaynaklanmıştı. Ama bu imajların bir kaynağı da 1880'li ve 1890'lı yıllarda Paris'in ayak takımı arasındaki tecrübeleriydi. Péladan *La Gynandre*'da (1891) lezbiyenlik "kötülüğünün" ancak son on yılda bu denli popüler olduğunu söylüyordu.[622] Yazar, Tammuz adlı karakteri aracılığıyla bu popülerliğin sorumluluğunu doğrudan yazarların Lesbos kültünü besleyen sansasyonel öykülerine yükler ve böylece lezbiyen yaşamın (erkeklerce yazılmış) lezbiyen edebiyatını taklit ettiğini ima eder. Onun ve diğer erkeklerin yaşamlarını bildikleri gerçek lezbiyenler, bu hayatı ortalıkta -fahişeleri kabul eden bar ve kafelerde- sürdürenlerdi. Belli ki bir çoğu mesleklerinde her gün karşılaştığı heteroseksüel kabalık ve gaddarlıktan kaçıp, lezbiyenliğe sığınıyordu. 19.yüzyıl sonlarında adı bilinmeyen bir İngiliz yazarı belki tüm fahişeler için geçerli bir durumu anlatmaktaydı:

Erkekler geceleri kişiliklerimizi ateşler,
Bizi uyutmaz, öper, rahat vermezler;
Ah, ne kadar farklıdır oysa
Sevgili Elise'i okşamaktan aldığım zevkler.[623]

1880 ve 1890'larda Fransa'da fahişelerin uğrak yerleri, yazar ve ressamlar için de moda buluşma yerleri olmuştu. Örneğin Toulouse-Lautrec ve Conder'in en sevdiği yer olan Pigalle'de Rat Mort'daki çok renkli fahişelere, açıkça sergiledikleri lezbiyenlikleri ek bir çekicilik katıyordu.[624] Zola'nın *Nana* (1880) adlı romanında fahişelerin rahatlamak ve birbirleriyle flört etmek için gittikleri Laure'un lokantasının hayatta da karşılığı vardı. Belki de Paris'in bu uğrak yerlerindeki gözlemleri, Pierre Louÿs'u gerek *Bilitis'nin Şarkıları* şiir dizisi, gerekse *Aphrodite* adlı romanında fahişelikle lezbiyenlik arasında bağlantı kurmaya götürmüştü. Her du-

rumda, göründüğü kadarıyla 1887 yılına gelindiğinde fahişeler arasında lezbiyenlik öylesine yaygındı ki, Paris Belediye Meclisi aracılığıyla buna bir son vermek için girişimde bulunulmuştu.[625]

Zola'nm *Nana*, Maupassant'ın "Paul'un Metresi" (1881) ve Daudet'nin *Sappho* (1884) adlı yapıtlarındaki lezbiyenlerin tümü fahişe ya da yüksek ücretli kibar fahişelerdir. *Nana*'da Laure'un lokantasında toplanan lezbiyen fahişeler kötülük dolu kadınlardır, fiziksel çirkinlikleri ahlâki çirkinliklerinin dışavurumudur. Laure'un kendisi de şişman, "yüzü, ona inananların öpücükleriyle aşınıp parlatılmış yaşlı bir kötülük putunu" andıran, "korkunç bir yaratık"tır. "Şişkin kadınlardan oluşmuş bir kabile"nin efendisidir. Lokantaya genç kadınlar girdiğinde, yaşlı fahişeler "onların tatlı gençlik kokusundan heyecanlanır", taze ete ulaşmak için birbirlerini dirseklerler. Nana'nın onu Laure ile tanıştıran arkadaşı Satin, Madame Robert'le bir macera yaşar; Satin başkalarıyla sevişti̇ği zaman Madame Robert "saçma biçimde kıskançlaşır" ve kadını döver. Çok geçmeden Satin ile Nana arasında da bir macera başlar, ama gerek heteroseksüel, gerekse eşcinsel çapkınlıkları ve aralarındaki didişme ve şiddet bu macerayı durmadan kesintiye uğratır.

Belot'nun *Karım Matmazel Giraud* adlı romanının daha sonraki bir baskısındaki tumturaklı önsözün Zola tarafından yazıldığını öğrenmek insanı şaşırtmamaktadır. Zola, Belot'yu bir "ahlâkçı" olarak değerlendirmekte ve "iki eski okul arkadaşının korkunç dostluğunu... cesurca" aktardığı için onu kutlamaktadır. Zola okuyuculara da (kitap daha o zaman "30 bin gibi çok yüksek bir satışa ulaşmıştı") şunu öğütler: "Bu kitabı saklamayı bırakın; babalarımızın çocuklarını cezalandırdıkları sopayı yaptıkları gibi, sizde onu tüm masalarınızın üstüne koyun. Eğer kızınız varsa, bu sevgili varlıktan ayrılıp onları okula göndermeden önce, karınızın bu kitabı ona okumasını sağlayın."[626] *Nana*'nın, Satin'in tahmin edilebileceği gibi erken ölümüyle sona eren lezbiyen bölümleri de aynı biçimde uyarıcı bir öykü oluştururlar.

Guy de Maupassant "Paul'un Metresi"nde, *Nana*'dakiler kadar yozlaşmış lezbiyen fahişeyi, masum ve genç Paul'le karşılaştırır. Öykü, Paris dışında bir yazlıkta, "toplumun tüm çöplüğünün, tüm iyi yetişmiş sefahatin" görülebileceği La Grenouillére'de geçer.[627] Böyle bir toplumun her şeye, hatta lezbiyenlik kötülüğüne bile hoşgörü gösterebileceğini anlarız. Orada yaşayan dört lezbiyen yazlığa "butch" ve "femme" kıyafetinde geldikleri zaman, kalabalık onları "Lesbos! Lesbos! Lesbosé" diye bağırarak karşılar - sanki, der de Maupassant, "bu insanlar, bu yoz topluluk, amiral gemisi geçtiği zaman savaş gemilerinin salvo atışı gibi, komutanlarını selamlıyorlardı." Lezbiyenlik tüm kötülüklerin komutanıdır. Kadınlar bu selamlamadan alınıp gücenmez, gayet sakin ve neşeli onlara yanıt verirler. Acaba de Maupassant gerçekten, kendisiyle aynı dünyada yaşayan gerçek insanlar hakkında yazdığına inanıyor muydu?

De Maupassant'ın bütün bunların arasındaki tek namuslu adam olduğunu sezdirdiği Paul, lezbiyenleri görünce tiksinti ve öfkeyle dolar. Gariptir ki, Paul'un hiç bir gerekçe göstermeden taptığı metresi, fahişe Madeline, bunlardan en çirkinine, "bol pantalonunu kalçalarıyla şişiren, koca bacakları, ağırlığı altında bükülen dizleriyle şişko bir kaz gibi sallanıp" paytak paytak yürüyen şişman kadına abayı yakar. İki kadın birlikte çalıların arasına giderler ve Paul onları "doğadışı bir suç, canavarca, iğrenç bir günah" işlerken yakalar. Bu yoz dünyadan kurtuluşu nehre atlayıp intihar etmekte bulur. De Maupassant öyküyü son derece tüyler ürpertici ve düşündürücü olduğuna inandığı bir biçimde bitirir (oysa daha önceki çağlarda aynı anlatım yalnızca bir veri olarak kabul edilecekti): Paul'un intiharından dehşete düşen Madeline,"sanki sığınacağı daha yakın ve daha kesin, daha bilinen ve daha içten bir sevgi bulmuş gibi," diğer kadının omuzuna başını yaslar ve birlikte uzaklaşırlar.

Aynı şekilde, Alphonse Daudet'nin *Sappho*'sundaki fahişe model, genç erkek sevgilisi Gaussin'in yaşamını "perişan" eder, ama Gaussin işi ölüme kadar götürmez. Kadın bir yandan lezbiyen maceralarıyla adamda "çok rahatsız edici kaygılar"[628] uyandırırken, öte yandan kadın aşıklarından biriyle ilişkili olarak bizzat kendisi lezbiyenliği "en aşağılık, en korkunç" kötülük olarak tanımlar. Kadın adamı ikna etmeye çalışır: "Korkma... aşkın tüm bu belalardan kurtardı beni." Ama erkek asla ona kesin olarak güvenemeyeceğini bilir. Zaten kadına "adı bir hastalığın yaftası olan" şairin büstü için poz verdiği zaman takılan "Safo" adının da, geleceğin bir işareti olması planlanmıştır.

Böylesi romanlar aracılığıyla lezbiyenlikle ayaktakımı arasında bir bağ kuruldu. Büyük olasılıkla yazarlardan bazısı gerçekten de ayaktakımı arasında, kadınlar arası aşkın açıkça sergilendiği lezbiyenlerin uğrak yerlerini, anlattıkları kıskançlıkları, şiddeti ve sefahati gözlemlemişlerdi - ama aynı şeyleri heteroseksüellerin benzer uğrak yerlerinde de gözleyebilirlerdi; tek fark orada olayın ana kişilerinin kadın-kadın değil, erkek-kadın olacağıydı. Bu durumda yazarlar kuşkusuz gözlemlerini tüm heteroseksüel yaşamın değil, toplumun belli bir öğesinin yaşamının, yoksulluk ve toplumsal adaletsizlikle açıklanabilecek bir örneği olarak göstermeye çalışacaklardı. Ama edebiyatın büyük ölçüde abarttığı fahişe lezbiyenin alışkanlık ve talihsizlikleri yazarların ve dolayısıyla okuyucuların gözünde "her lezbiyene" yüklendi, çünkü yüzyılın son onyılına gelindiğinde Fransız yazınında bu imajı dengeleyebilecek bir şey yok gibiydi. Kadınlar arası aşk gibi gizemli bir konuya gösterilen yaygın, ağız sulandıran ilgi onlarca romanla beslendi. Bunların her biri belli ki bir öncekinin uydurmalarına dayanıyordu. Gerçi zaman zaman bir yazar herhalde, "gerçekten nasıl yaşadıklarını" görmek için lezbiyen barlarından birine gidiyor - ve Zola ile diğerlerinin anlattıklarının çok doğru olduğunu keşfediyordu. Mario

Praz, yüzyıl başında Fransa'ya ilişkin olarak, "Bu dönem yazınında pıtrak gibi çoğalan anormal ilişkiler arasında en popüleri lezbiyenlikti," demektedir.[629] Öte yandan, kesinlikle lezbiyen olan ve kesinlikle -Rosa'nın dehası dışında- sıradan bir çift oluşturan Rosa Bonheur ve Nathalie Micas gibilere zamanın Fransız romanlarında hiç rastlanmıyordu.

19.yüzyıl Fransız yazınındaki kötü lezbiyene ilişkin bu berbat görüşlerin abartılı bulunacağı, *Méphistophéla*'da Sophie'nin ya da *Karım Matmazel Giraud*'da Paule ile Berthe'ninkiler gibi akıldışı aşırılıkların gerçekte var olabileceğine kimsenin inanmayacağı sanılabilir. Ama anlaşılan en sofistike okuyucuların bazıları bile bunları gerçek veriler olarak benimsemişler ve kadın-kadın ilişkileri hakkındaki görüşleri bu kurgusal öykülere göre biçimlenmişti. İsveçli yazar August Strindberg bunun çarpıcı bir örneğini oluşturur. Strindberg (aslında *Le Plaidoyer d'un Fou* adıyla Fransızca olarak yazdığı) *Bir Delinin Savunması* adlı kitabında ilk karısı Siri von Essen'i, büyük olasılıkla 1887 tarihli bu kitabı yazmasından önce yayınlanmış sansasyonel Fransız romanlarından ve 1880'de on ay boyunca Paris yakınlarında bir sanatçı köyünde yaşadığı için çok yakından tanıdığına inandığı dekadanlığa duyduğu büyük ilgi aracılığıyla öğrendiği tüm anormalliklerle suçlar.[630] Bir yandan sayısız adamla yatıp kalkmakla suçlarken, bir yandan sürekli lezbiyen diye adlandırdığı Siri'nin her yaptığı Strindberg'de kuşku yaratır: Eğer ona (ya da başka bir erkeğe) fazla ilgi gösterirse "utanmaz bir fahişe", erkeklere cinsel ilgi göstermezse "anormal" ve "ahlâksız"dır.

Siri'nin gerçekten başka kadınlarla cinsel ilişkisi olup olmadığı bilinemez (Strindberg'le Siri'nin kızları 1956'da yayınlanan ve onların evliliğini anlattığı kitabında bunu reddeder), ama Strindberg'in onun maceraları hakkında aktardıkları en inanmaya yatkın kişinin bile hayal gücünü zorlamaktadır. Anlattığı gerçek bir kadın

değil, Fransız yazınının ahlâk canavarlarından biridir. Örneğin, Siri'nin bir hizmetçi kızı baştan çıkarması şöyle aktarılır: Önce kıza içki içirdi, sonra "onu gözleriyle soydu" -Strindberg bütün bunları anahtar deliğinden gözetlemektedir- ve "kızı kendine çekti, başını bu yeni 'dost'un çok gelişmiş göğsüne koydu, kolunu beline doladı ve kızın kendisini öpmesini istedi."[631] Strindberg bir başka kez de Siri'yi, "elleri bir hizmetçinin önü açık bluzunun içinde, istek dolu dudakları onun inci gibi beyaz göğüslerine yaklaşırken" yakaladığını iddia eder.[632] Çocuklara da sarkıntılıkta bulunur Siri. İsviçre'de ondört yaşında bir kızı baştan çıkarır - Strindberg de onları öpüşüp, birlikte yıkanırken seyreder.[633] Almanya'da bir partide, sarhoş durumda, biri onbeş diğeri ondört yanında iki kızı yanına çeker ve "çapkınca onlara eğilip, lezbiyenlerin kendi aralarında yaptıkları gibi kızları ağızlarından" öper.[634] Kendi yaş ve sınıfından sayısız kadınla da utanç verici ilişkiler sürdürür kuşkusuz. Onun gibi ruhu azap içinde bir şeytana yaraşır biçimde de, geceleri "tüyler ürpertici iniltilere" neden olan rüyalar görür.[635]

Siri'nin kadın arkadaşlarına ciddi bir yakınlık göstermiş, hatta onları tutkuyla sevmiş -bu olaylar birçok kişinin romantik dostluğu hâlâ soylu bir kurum saydığı 1880'lerde geçiyordu- ama gene de Strindberg'in paranoyak öfkesinin boyutlarının farkına bile varmamış olması mümkündü. Siri gerçekte kadınları sevdiğini açıkça itiraf eder, ama Strindberg'in suçlamalarından şaşkınlığa düşer - ya da öyle görünür. Gerçekte ne denli seks bilgisine sahip olursa olsun, diğer kadınlarla ilişkilerini romantik dostluklar olarak göstermenin kocası için yeterli bir açıklama olacağını sanmıştır. Strindberg onun masum olduğu yolundaki itirazlarından yakınır: "Yasanın bu türden suçlara kürek cezası verdiğini ona anlatmanın ne yararı olacaktı? Karşısındakinde haz uyandıran o okşamaların, tıp kitaplarında uygunsuz cinsel davranışlar arasında sayıldığına onu inandırmanın ne yararı olacaktı? Bütün bu davranışları bildiğime

göre, ahlâksız olan bendim. Hiç bir şey onu masumiyet oyunlarından uzaklaştıramıyordu. Bu kadın, evde tutulmak yerine kadınlara özel eğitim veren kurumlardan birine kapatılacak o bilinçsiz günahkarlardan biriydi."[636]

Strindberg'in öfkesinin kökeninde feminizme duyduğu nefret yatar. Bağımsız olmak isteyen kadınlara karşı onun eline bir "silah" (ahlâksızlık ve hastalık suçlamaları) veren ise dekadan Fransız yazınıydı. Öte yandan, bağımsız olma özlemi Siri'yi ikileme düşürmüştür. Birinci kocasından ayrılıp Strindberg'le evlenmeden önce, yazara onun bekar konumunu kıskandığını söyler: "Kendi kendinin efendisi olmak, kendi iç alanına sahip olmak, her tür denetimden özgür olmak! Ah, özgürlük için çıldırıyorum! Bu evlilik durumu berbat bir şey."[637] Ama bağımsız birisi olarak kendi kendini geçindiremeyeceğinden, Strindberg'le evlenir ve ondan üç çocuk sahibi olur (ama yazar çocukların babasının kendisi olduğundan kuşku duyar).

Strindberg *Bir Delinin Savunması*'na, karısı tiyatro oyunculuğundan uzaklaşmış olduğuna üzüldüğü zamanlarda ona çok kırıldığını itiraf ederek başlar. Siri, "Ne acı değil mi? ... Bir kadının amaçsız, geleceksiz, mesleksiz varlığını sürdürmesi! Bu beni öldürecek," diye yakındığında, erkeğin tepesi atar. Kadına vaaz verir gibi, "görevini layıkıyla yapan bir *anne*" olmanın onu yeterince meşgul edeceğini söyler.[638] Siri'nin onu mesleğine geri dönmeye ve, Strindberg'in kanısınca, evlilik bağına saygısını yitirmeye teşvik eden meslek sahibi kadınlarla arkadaşlık yapmasına özellikle canı sıkılır."O pis arkadaşlarının etkisiyle, evli kadının kocasının işlerinden başka bir şey yapmayan bir köle olduğunu öğrenmişti," diye yazar.[639] Almanya'da, "ataerkil düzenin hâlâ yürürlükte olduğu askerler ülkesinde" olmaktan duyduğu sevinci anlatır. Oysa Siri orada "kendini rahat hissetmiyordu. Kimse onun sözde kadın hakları konusundaki budalalıklarını anlamıyordu." Almanlar kısa süre

önce kızların üniversitede konferansları izlemelerini yasaklamışlardı ve tüm devlet memurlukları "ailenin geçimini sağlayan kişiye, erkeğe ayrılmıştı".[640] Strindberg burada tüm ciddiyetiyle şunları yazar:

> Erkekleri yerlerinden etmek, onun yerine kadını getirmek, ataerkil düzene geri dönmek, yaradılışın gerçek efendisini, uygarlığı yaratan, kültürün nimetlerini yaygınlaştıran, büyük düşüncelerin, sanatın, el sanatlarının, her şeyin atasını tahtından indirmek, uygarlaşma işinde hiç - ya da birkaç değersiz istisna dışında, hemen hemen hiç- rol oynamamış kadın denen pis hayvanı yükseltmek isteği, benim cinsime karşı bir kışkırtma gibi geliyordu bana. Bu tunç çağı kafalarının, bu insan taslaklarının, yarı maymunların, bu kötü hayvan sürüsünün ön plana çıkmasını düşünmek bile içimdeki erkekliği kabartıyordu... Kadın kesinlikle köle değildir, çünkü hem onu hem de çocuklarını besleyen erkeğin çalışmasıdır. Kadın hiç bir zaman ezilmez, çünkü kendi rolünü kendi seçer, çünkü doğa onun kaderini çizmiştir, bu da annelik işlevlerinin gerçekleştirilmesi sırasında erkeğin koruması altında kalmaktır. Kadın zekâ olarak erkeğe eşit değildir, erkek de doğurganlık alanında kadına eşit değildir. Erkek kendi işini ondan çok daha iyi anladığı için, o yüce uygarlık çabasında kadına gerek yoktur...[641]

Strindberg, Siri'nin nefret ettiği ve kendisine kişisel bir saldırı gördüğü *Evli* adlı kitabı yazmaya onu itenin de, içindeki kahraman erkeksi öğe olduğunu öne sürer.

Strindberg'in feminizmle ilgili kaygıları böylece onu karısının diğer kadınlarla yakınlığına da kaygı duymaya yöneltti (oysa daha önceki dönemlerde bu ilişkiler normal ve tümüyle saygın görülecekti). Bu yakınlıkları mutlaka cinsel (yani, günahkar) göstermek ihtiyacındaydı, dolayısıyla da bunları çok kaba bir biçimde abarttı.

Bu çabasında, gerek Fransız yazını, gerekse bütün böyle yakınlıkları (kadınlar genital bir ilgiyi reddettikleri zaman bile) cinsel bir çerçeve içine oturtan kendi deyimiyle "tıp kitapları" yardımına koştu. Çağının pek çok erkeği gibi özünde seksten nefret ettiği için, seksi ima eden her şey kaçınılmaz olarak ayıptı (evlilik içinde bile - Strindberg iğrenerek, Siri'nin kendisiyle yataktayken "çok heyecanlandığı zaman utanmaz bir yosmaya dönüştüğü"nden yakınır);[642] hele bu erkek egemenliğini yıkmak isteyen, evlilik ve annelikle alay eden, kendilerine yeni haklar elde etme çabasındaki iki kadın arasında olduğunda, en büyük ayıptı. Onun bu çağrışım zinciri, 19.yüzyıl sonunda ve daha sonraları erkek kafalarında pek çok kez yinelenmiş olmalıdır.

Belot'nun *Karım Matmazel Giraud* adlı romanının *Le Figaro*'da yayınlanmasından iki yıl sonra, İrlandalı yazar Joseph Sheridan Le Fanu, lezbiyenliğin kötülüğünü betimlemekte Belot'nun yapıtından geri kalmayan "Carmilla" (1872) adlı bir öykü yayınladı.[643] Öyküde diğer genç ve güzel kadınlara, özellikle de şu anda yirmi yedi yaşında olan ve sekiz yıl önce Carmilla ile karşılaşmasını anımsayan öykünün anlatıcısı Laura'ya saldıran genç ve güzel bir vampir anlatılır.

İlişkilerinin başlangıcında Laura kendisi hakkında bilgi edinmek istediğinde Carmilla şu yanıtı verir: "Her şeyi öğreneceğin zaman çok yakındır. Benim acımasız, bencil olduğumu düşünebilirsin, ama aşk her zaman bencildir. Ne denli kıskanç olduğumu bilemezsin. Benimle, beni severek ölüme gelmelisin; aksi halde benden nefret etmeli, ama ölünceye kadar ve sonrasında *nefret ederek* gene benimle gelmelisin." Carmilla daha sonra, "sıcak dudakları" Laura'nın yanağında dolaşırken, "Sen benimsin," der Laura'ya, "benim *olacaksın*, sen ve ben ebediyen tekiz." 1872 yılında, Carmilla'nın nefret konusundaki abartılı sözleri dışındaki davranışı hâlâ romantik dostluk çerçevesinde uygun görülebilirdi - La-

ura'nın da bunu böyle algıladığı anlaşılmaktadır. Carmilla ona sarılıp sevgisini fısıldadıktan sonra, Laura şu yorumu yapar: "Gençler birdenbire hoşlanır, hatta aşık olurlar. Bana gösterdiği açık, ama henüz hak edilmemiş sevgi gururumu okşamıştı. Beni hiç duraklamadan, içtenlikle karşılamasından hoşlanmıştım. Çok yakın arkadaş olmamızda kararlıydı... Bu arkadaşımdan çok hoşlanmıştım."

Peter Penzoldt gibi kimi 20.yüzyıl eleştirmenleri "teknik bir terim olarak 'lezbiyen'in hiç kullanılmadığına, Le Fanu'nun bunu bildiğinin ya da betimlediği şeyin gerçek niteliğinin farkında olup olmadığının da kuşkulu olduğuna" dikkati çekerler.[644] Gerçekten de, Le Fanu'nun amacı konusunda kafası biraz karışık olabilir. Carmilla'nın bir diğer kurbanının babasına, "Tanrı'nın böyle canavarca bir arzu düşkünlüğüne ve cehennem azabına neden göz yumduğunu" anlayamadığını söyletir. Kullandığı terimler Belot, Swinburne ve diğerlerinin lezbiyenliği tanımlamak için kullandıklarına şüphe yaratacak kadar benzerler. Öte yandan LeFanu, Carmilla'nın yeryüzündeki ilk biçiminde heteroseksüel olduğunu da anlatır. Aşığı olan adam onu o kadar çok sevmiştir ki, kadına vampirlik bulaştıktan sonra bile cesedinin yeri konusunda yalan söylemiş ve vücudunun vampir gücünü yok etme töreninde parçalanmaması için tabutunu saklamıştır. Le Fanu ne Carmilla'nın ilk biçiminde biseksüel olduğuna ilişkin bir imada bulunur, ne de neden yalnızca kadınları kurban seçtiğine açıklık getirir.

Fransız kökenli olan ve Fransızca bilen Le Fanu lezbiyenlikle ilgili Fransız yapıtlarını, özellikle de LaFanu'nun "Carmilla"yı yazmaya başlamasından çok kısa süre önce *Karım Matmazel Giraud*'yu yayınlanan Belot'nun ve *Les Fleurs du Mal*'da "Vampirin Dönüşümü" adlı (6.) şiiri "Lanetli Kadınlar: Hippolita ve Delphinia" (5.) şiirinden hemen sonra gelen Baudelaire'in yapıtlarını muhtemelen biliyordu (belki de Baudelaire'in şiirlerinin dizilimi Le Fanu'nun kafasında böyle bir bağlantı yaratmıştı). Yazar, büyük

olasılıkla, kendi öyküleri hakkındaki hayranlığını dile getiren Swinburne'ün şiirlerini de okumuştu.[645] Dolayısıyla bu yazarlardan etkilenmiş olabilir; ama belki de, Penzoldt'un öngördüğü gibi, anlattıklarının "lezbiyen şehvet" olarak görülebileceğini kavramamıştı. Belki tek düşüncesi bir vampirin kurduğu -ve kan emmeye kadar vardırılan- bir romantik dostluğu anlatmaktı, kurbanın babası da "arzu.. ve cehennem azabı"ndan söz ettiğinde lezbiyenliği değil, vampirliği kastetmektedir.

Le Fanu'nun vatandaşı George Moore'un 1886'da *A Drama in Muslin*'i* yazdığı sırada hem Fransız yazarları (onların, özellikle de Zola'nın natüralist romanları onu büyüleşmişti), hem de ilk seksbilimciler hakkında bilgisi olduğuna ise pek kuşku yoktur.[646] Belot gibi Moore da, bir kız okulunda tutkulu dostluk olarak başlayıp, yetişkinlikte tuhaf bir biçim alan bir ilişkiyi anlatır. Kitaptaki aşık Cecilia fiziksel özürlü bir genç kadındır: Fiziksel sakatlığı, Zola ve de Maupassant'ın lezbiyen karakterlerinde olduğu gibi kafa sakatlığının bir işaretidir. Cecilia evlenmenin onu ilgilendirmediğini, çünkü ilgisini gerçekten çekenin "güzel şeyler" ve Tanrı olduğunu söyler, ama aslında erkeklerden nefret etmektedir. Sevgilisi Alice'e şöyle yazar: "Kadınlar saftır, erkekler ise iğrenç hayvanlardır. Onların aşkı bizim rezilliğimizdir. Aşk! Ne de güzel bir ad takmışlar. Yalnızca en aşağılık tutkuların tatmini olan bir duygu nasıl aşk olabilir?" Moore'un onun nefretine "bilimsel" bir açıklama getirir. Cecilia'nın babası yaşlı bir adamdır, annesi de gebe kaldığı zaman ve gebeliği süresince ona karşı büyük bir tiksinti hissetmiştir. Annenin nefreti Cecilia'nın çarpık bedenine böylece ekilmiş ve büyümeye bırakılmıştır. Cecilia'nın duyguları "böyle koşullarda doğan bir insanda bulunması neredeyse kaçınılmaz olan fiziksel özellikler"dir. "Normal" doğan Alice'e ona olan tutkusunu söylediğinde Alice, "Benimle böyle konuşmamalısın sevgili Ceci-

* Kadın Giysileri İçinde Dram

lia; saçmalık bu," diye yanıt verir. "Aslında pek doğru olduğunu da sanmıyorum." Ama kendisinin de "bunun nasıl yanlış olduğunu" açıklayamadığını ekler. Alice'in başka bir kadının böylesi tutkulu konuşmalarını susturması, onun "normal" kadın içgüdüsünden başka bir şey değildir - her nedense bu "içgüdü"ye romantik dostluğu işleyen daha eski yapıtlarda hiç rastlanmaz.

Cecilia'nın Alice'e söyledikleri, yaklaşık kırk yıl önce Longfellow'un *Kavanagh* adlı romanında (tesadüfen) aynı isimli iki karakter arasında geçen konuşmanın neredeyse aynısıdır. *Kavanagh*'daki Alice Cecilia'ya, "Seni görmeyi öylesine istiyordum ki... Çok güçlü ve güzelsin! Keşke Tanrı beni de senin kadar uzun boylu, güçlü ve güzel yaratsaydı," der ve Cecilia onun öpücüklerinden mutluluk duyar. İkinci romanda Cecilia Alice'e, "Seni yeniden görmek cennet gibi bir şey," der. "Ne kadar hoş, sade, tatlı, kusursuz görünüyorsun. Hiç kimse senin kadar hoş olamamıştır." Ama bu tutku Alice'i rahatsız eder - bir anormallikle, bir düzensizlikle karşı karşıya olduğunu hisseder. Öyküyü anlatan bunun "Alice'in beynindeki düşünceleri -Alice'in açıkça bilincinde olmadığı düşünceleri, tıpkı bir fotoğrafın bir yaprağın dokusunda gözle farkedilmeyecek düzensizlikleri sergilemesi gibi ortaya çıkardığını" belirtir.

Romanın sonunda Cecilia aşkının karşılıksız olduğunu kavrayınca manastıra kapanır. Ama önce Alice'e "Ah, bir bilseydin bir zamanlar beslediğim o yüce umutları, seninle yaşamayı hayal ettiğim idealimdeki hayatı," der, "hiç bir alçaltıcı tutkunun ulaşamadığı, hiç bir bayağı isteğin kirletmediği saf, baş döndürücü hayatı." Geçmişteki romantik dostluk romanlarında Cecilia'nın duyguları tartışmasız soylu bulunacak, kadın okuyuculara da çok tanıdık gelecekti. 1886 yılına gelindiğinde bunlar, George Moore gibi "bilgili" bir yazarın elinde özürlü bir çılgının hezeyanlarına dönüşmüşlerdi.

Romantik dostluğa böylesi olumsuz yaklaşımlar ABD'de ancak on yıl sonra yavaş yavaş boy göstermeye başladı; bu duyguların popüler dergilerin sayfalarına yansıyacak kadar yaygınlaşması için ise daha onlarca yıl geçecekti. Amerika'da kadınlar arası aşka karşı ilk olarak 1890'larda, önce tıpta, sonra mahkemelerde ve nihayet yazında gerçek bir korkunun doğduğu anlaşılmaktadır. 1890 yılında Gautier'nin *Mademoiselle de Maupin*'i ilk kez Amerika'da Şikago'lu bir firma olan Laird and Lee tarafından yayınlandı. Aynı yayıncı ertesi yıl Belot'nun *Karım Matmazel Giraud* adlı romanını bastı. 1892 yılında Posta İdaresi lezbiyen pornografinin artık denetimden çıktığına karar vererek, tonlarca malzemeyi yok etmeye girişti.[647] Doktorların tam da bu tarihlerde, "başka kadınları sarhoş ettikten sonra tribadizm alemleri yapan"[648] kadınlar gibi vakaları (çoğu kez de dolaylı olarak) duymaya başlamaları ilginçtir. 1892'de geçmişte delilik belirtileri göstermiş Tennessee'li genç bir kadın olan Alice Mitchell kadın sevgilisi Freda Ward'ı "başka kimsenin onu elde etmemesini sağlamak" için öldürdüğünde,[649] Fransızların lezbiyen aşırılıklar konusunda yalan söylemedikleri kanıtlanmış oldu. Bu cinayetin sonucu olarak 1893 yılında en az iki doktor tüm "cinsel sapıklar"ın "cinsiyetsizleştirilmesini" önerdi.[650] Dr. Edward Mann'ın 1893 yılında Krafft-Ebing'in terimlerini kullanarak yazdığı gibi, yatılı okul "çarpılmaları"na bile kuşkuyla bakılmaya başlandı:

> Aynı cinsten bir kişiye hastalıklı bir cinsel aşk duyulmasıyla ilgili bildiğim vakalardan biri, genç hanımlar için bir yüksek okulda, büyük olasılıkla sinirsel yapısı bozuk bir kızla başlamış ve neredeyse salgın (doğuştan aşırı duyarlılık) halini almıştı; genç hanımlardan bazıları idareye çağrılarak, kendilerine eğer bu durum bir an önce sona ermezse, okuldan atılacakları söylenmişti. Böylece önü alınan ve kuşkusuz akıl hastası bir kızla başlayan bu korkunç kötülük, bu durumda belli

ki diğer kişilerde isterik bir eğilime dönüşmüştür. Bu kişiler akıl hastası değillerdi, ama eğer nevropat özelliklere sahipseler -ki kuşkusuz sahiptiler- kolayca olabilirlerdi.[651]

Mitchell olayı gerek hukukta, gerekse tıpta kalıcı bir etki yarattı. 1930 yılında bile bir hukuk yazarı şu gözlemde bulunuyordu: "Freda Ward'ın öldürülmesi ve Alice Mitchell'in yargılanması, genç avukatlara öğretilen ünlü davalar tarihinde ve dünya seks psikolojisi ve seks patolojisi antolojilerinde hâlâ yaşamaktadır."[652] *Sexology* derisi 1950'de iki kadın hakkında "Lezbiyen Aşk Cinayeti" başlıklı bir makale yayınladı.[653] Bu dava sayesinde onyıllar boyunca kadınlar arası aşk konusunda kafalarda yaratılan izlenim, romantik dostluk imajını neredeyse yok etti - hatta öğrenci kızlar arasında bile.

1890'lara kadar ABD'de, burada II. Kitapta A 4 ve 5 bölümlerinde anlatılan türden romantik dostlukların toplumda kabul görmesinin ötesinde, travestiliğe bile oldukça hoşgörü gösteriliyordu. Örneğin, Lucy Ann Lobdell 1855 yılında yayınladığı ve *Narrative of Lucy Ann Lobdell, the Female Hunter of Delaware and Sullivan Counties, New York** başlığını verdiği anılarında, bir travesti olarak yaşamını açıkça anlatmış ve bununla feminist görüşleri arasında bağ kurmuştu.[654] İç Savaşta erkek kıyafetinde savaşan ve kimi durumlarda başka kadınlarla aşk ilişkilerine giren çok sayıda kadın vardı; bu olayların kayıtlarında, tıpkı Devrim sırasında aynı şeyi yapan Deborah Sampson'un yaşam öyküsünde gördüğümüz gibi, kötü bir şey yaptıklarına ilişkin bir yaklaşım gözlenmemektedir.[655] Federal orduda cerrah olarak görev yaptığı sırada erkek üniforması giyen, ama diğerlerinin tersine kendini erkek gibi göstermeye çalışmayan bir travesti olan Dr.Mary Walker'a Başkan Johnson 1866 yılında Kongre'nin Şeref Madalyasını vermişti.[656]

* New York'ta Delaware ve Sullivan İllerinin Kadın Avcısı Lucy Ann Lobdell'in Öyküsü

Ancak, 1890'lara gelindiğinde bu kadınların hepsinin davranışları çok daha büyük bir kaygı yaratacaktı. 1895 yılında yayınlanan iki kurgusal yapıt, Amerikalı popüler yazarların giderek lezbiyenlik konusunda "akıllandıklarına" işaret etmektedir. Mary Wilkins Freeman'ın "Uzun Kol" adlı öyküsü, Alice Mitchell olayı sonucu halkın kafasında lezbiyenlikle şiddet arasında bir bağ kurulmuş olabileceği izlenimini vermektedir. Kendisinin Mary Wales ile yakın dostluğunu ve erkeklerle genellikle talihsiz deneyimler yaşadığını düşününce, Freeman'i "Uzun Kol"u yazmaya iten nedenleri anlamak güç olabilir.[657] Ama 20.yüzyılı incelerken göreceğimiz gibi, kadın yazarlar arasında böyle bir öz-nefret, kendine yabancı davranışlar çok olağandışı değildi. "Uzun Kol" yanlış bir çizgiye kayan -daha doğrusu Amerika'da yüzyıl sonunda baş göstermeye başlayan tutumlar ışığında yanlış görülen- bir romantik dostluğu anlatır. İkisi de terzi olan Phoebe Dole ve Maria Woods kırk yıl birlikte yaşamışlardır. Maria iyi dikiş diker, ama işin ticari yönünü yürüten daha girişken olan Phoebe'dir. Öykünün başında kadınların kapı komşusu olan ve öyküyü anlatan Sarah Fairbanks, birlikte yaşadığı babasının kısa süre önce öldürüldüğünü, onun katilini bulmaya kararlı olduğunu belirtir. Polis şaşkındır, çünkü şüpheli olabilecek kişilerin cinayeti işlemek için hiçbir nedenleri görülmemektedir. Çok geçmeden Sarah bir nişan yüzüğü bulur. Yüzüğün üstünde "Aşk Her Zaman Yaşasın" belgisinin yanı sıra, biri o günlere biri de kırk yıl öncesine ait iki tarih kazınmıştır. Sonra babasının, Sarah'nın annesiyle evlenmeden önce Maria'ya evlenme teklif ettiğini öğrenir. "Bu tatlı, çocuksu kadın her zaman [Phoebe'nin] daha güçlü karakterinin etkisi altında kalmıştı. Onun etkinliği babamın ona ilk evlenme teklifinden önceye dayanıyordu; babam ona genç kızlığında aşkını ilan etmeden önce, kız Phoebe'ye evlenmeyeceğine dair söz vermişti; onun babama teklifini reddeden bir mektup yazarak yüzüğünü geri göndermesini de, verdiği sözün

onu bağladığını kendisine anımsatan Phoebe sağlamıştı." Sarah babasının bir süre önce teklifini yinelediğini, Maria'nın da bunu kabul ettiğini öğrendiği zaman, şüpheli kişiyi de bulmuş olur. Durum yüzüne açıklandığında, Phoebe suçunu itiraf eder: "Bunu [evliliği] bir kez önlemiştim. Bu kez, onu öldürmezsem engelleyemeyeceğimi biliyordum. [Maria] kırk yılı aşkın süredir bu evde benimle yaşadı. Evlilik kadar güçlü, onun kadar kutsal başka bağlardır vardır. Ne hakkı vardı o adamın onu benden alıp yuvamı dağıtmaya?"

Freeman'in öyküsüyle Alice Mitchell olayı arasında öylesine büyük benzerlikler vardır ki, "Uzun Kol"u yazmasından önceki iki-üç yıl içinde gerçek cinayet hakkında gazetelerde yazılanları okuduğundan kuşkulanmamak elde değildir. Gerçi Phoebe sevgilisini değil, sevgilisinin sevgilisini öldürür, ama Alice Mitchell gibi o da iki kadın arasındaki ilişkinin erkeksi tipidir; Mitchell gibi onun da cinayet nedeni sevgilisinin elinden alınması korkusudur; Mitchell gibi, o da göründüğü kadarıyla akıl hastasıdır ve yaptığından pişman değildir (Sarah "Kadının bunları bana nasıl ürkütücü bir sakinlik içinde söylediğini anlatamam," der, "... Bu olaydan sonra insanın içine şeytan girmesine inanıyorum"); gene Mitchell gibi, akıl hastanesine kapatıldıktan kısa bir süre sonra ölür. Son olarak, nasıl Mitchell'ın Freda Ward ile ilişkisinin genital olduğu sanılmıyorsa,[658] öyküde de Phoebe'nin yatak odasının alt katta, Maria'nınkinin ise üst katta olduğunu öğreniriz. Artık romantik dostluğu sevimsiz bir ışıkta göstermek için genital cinsel ilişki kuşkusu bile gerekmiyordu; dostluğun gücü buna tek başına yetiyordu.

Mary Hatch'in *The Strange Disapperance of Eugene Comstock** (1895) adlı romanının kimi bölümleri de,[659] yazarın Mitchell olayını bildiği fikrini vermektedir.[660] Ama bu olayı bilmese de, kısa süre önce İngilizceye çevrilen lezbiyenliğe ilişkin Fransız yapıt-

* Eugene Comstock Esrarlı Kayboluşu

larını okumuş olduğuna kuşku yoktur. Kitabın kötü travesti-lezbiyen karakteri (bir çeşit 19.yüzyıl sonu Matmazel de Maupin'i) çok gençken Paris'e gittiğini ve "bu zevk düşkünü başkentte çılgınca aşırılıklara kendini kaptırdığını" itiraf eder. Orada, der, "arkadaşlarımın erkek ya da kadın olması benim için fark etmiyordu, çünkü ikisi de ilgimi çekmiyordu. Ama bana ilgi duyan birkaç kadın vardı, bu da bir düelloyla sonuçlandı."

Kadın kıyafetiyle Rosa Cameron olur. Rosa feminist, bağımsız, iriyarı ama çekici bir kadındır; gene de "güzel, kadınsı havası" olan Gracia Hilton'la tam bir tezat oluşturur. Romanın kahramanı Howland, Rosa'yı "hayatımda gördüğüm en büyüleyici yaratık" diye adlandırırken, bir yandan da sezgileri hareket geçmiştir: Le Fanu'nun öyküsündeki Laura'nın Carmilla hakkında söylediği gibi, kadının ona "aynı zamanda itici geldiğini" kabul eder ve kadında bir "uğursuzluk" gözler. Rosa'nın çok dil bilmesi, buna ek olarak "metafizik, garip felsefeler ve güncel konular"daki bilgisi onu zaten yeterince kuşkulu yapmaktadır.

ABD'ye gittikten sonra Rosa birçok role girer, bu arada Eugene Comstock adıyla bir bankada muhasebecilik yapar (bu kimliğiyle bankanın parasını çalıp kaçar) ve atak haydut Komutan Dandy olarak herkese korku salan bir çeteyi yönetir. Diğer hainlikleri arasında, ona aşık olan masum bir genç kızın kalbini kırmak da vardır. İntiharından az önce kimliği ortaya çıktığında, fırsatı olsaydı bile bu kötü yaşamı normal bir kadının yaşamıyla değiştirmeyeceğini itiraf eder. "Oturma odasında oturup elişi yapmak, her gün işinden dönen kocayı karşılamak, adamın yemeğini hazırlamak, giysileriyle ilgilenmek, hah! İçimi bulandırıyor bunlar, " der. Hatch kadının bütün yanlış davranışları ve hatalarını, Ovid'in Iphis'i gibi, babası bir oğlan çocuk istediği için oniki yaşına kadar erkek gibi yetiştirilmesine bağlar. Babanın ölümünden sonra da artık iş işten geçmiştir. Gautier'nin Maupin'i ne erkek, ne de kadın-

ların dayanabildiği ilginç bir tiptir, ama altmış yıl sonra Amerikan toprağına taşındığında, talihsiz zekâsı ve eğitimini sırtında bir kambur gibi taşımak zorunda kalan, sürekli acı çeken bir nevrotiğe dönüşür.

Gene de, kadınlar arası aşkı ele alan yapıtlarda bu kötü lezbiyen imajı Amerika'da çok olağan değildi. Florence Converse'in *Diana Victrix*'i (1897) gibi bir roman, *The Strange Disapperance of Eugene Comstock*'la yanyana yaşıyabiliyordu. Oysa, kötü lezbiyene ilişkin yapıtların pek gözde olduğu ve yüzlerce doktorun dikkatini kadınlar arası aşk hastalığına yönelttiği kıta Avrupa'sında ve belli bir ölçüde İngiltere'de, toplumun karşı çıkmak için hiç bir neden görmediği, desteklemek için ise sayısız gerekçe bulduğu soylu bir kurum olarak romantik dostluk fikri, 19.yüzyılın sonuna gelindiğinde artık yok olmuştu.

III. AYRIM

YİRMİNCİ YÜZYIL

A. Çok Bilmişlik

Bölüm 1. Masumiyetin Son Nefesi

1908 yılında bir Amerikan çocuk dergisinde, genç bir kızın kadın okul arkadaşı onuruna yazdığı şu aşk şiirini içeren öykünün yayınlanması hâlâ olanaklıydı:

Geniş ve güzel bir alnı vardır aşkımın,
Rüzgardan uçuşan kestane rengi bukleleri
Düşer yumuşakça üstüne, başının çevresinde
Oluşturarak altın ve kırmızıdan bir hale.
Duru gözleri kehribar parlaklığında,
İçinde kıpır kıpır danseden güneş ışığıyla.
Altın kahve bu gözlerin üstüne
İner yavaşça uzun, gölgeli kirpikler...
Gül solar kıskançlıktan,
Sevgilimin pembe yanağına değince...
Ama sevgilim lütfedip öperse gülü,
Gene kızaracaktır sevinçten.[661]

Eğer bir dergi öyküsünde kadın bir karakter bir diğerine bu şiiri 1920'den sonra yazmış olsaydı, öyküdeki şair akli bozukluk tedavisi görmek üzere derhal psikanaliste taşınacak ya da işlediği günah nedeniyle doğa tarafından (biraz da doğru düşünen heteroseksüelin yardımıyla) haklı olarak cezalandırılarak, kurgusal varlığı üstüne düşen ağaçla son bulacaktı. Daha büyük olasılıkla, 1920'den sonra kurgusal bir kadın bir diğerine böyle bir şiir yazmayacaktı, çünkü bu tarihte artık popüler Amerikan dergilerinde aynı-cins aşkının açıkça tartışılması tabu olmuştu. Ama 20.yüzyılın başlarında popüler öykülerde konu, hiç bir çekingenlik ya da böylesi ilişkilerin "sağlıksız" ya da "ahlâksız" olduğu bilinci olmadan sık sık ele alınmıştı. Avrupa kökenli tutumların bunu izleyen onyıl ve sonrasında yaygınlaşmasıyla, bu tür ifadeler Amerika'da da yasaklandı. Ama 20. yüzyılın başında kadınlar arası aşka ilişkin tutkulu öyküler yalnızca *St. Nicholas*'ta değil, *Ladies Home Journal* ve *Harper's* gibi dergilerde de yayınlanabiliyordu.

Amerika'nın aynı-cins aşkına karşı tabuları benimsemekte Avrupa'dan daha yavaş davranmasının birkaç nedeni olabilir: (1) Katolik düşüncenin egemen olmadığı ABD'de "günah" konusu aynı derecede ilginç bulunmuyor, dolayısıyla kadınlar arası seks olasılığı aynı düzeyde bir saplantı olmuyordu; (2) mesafelerin uzaklığı nedeniyle Amerika Alman tıp kurumundan, Fransa, İtalya ve daha az ölçekte İngiltere gibi diğer ülkeler kadar etkilenmemişti; (3) ilkesel olarak bireysel özgürlüklere kendini adamış bir ülkede, kadın özgürlüğüne karşı düşmanlık çok belirgin değildi ya da daha ikircimli bir yaklaşım vardı. Bu nedenle, romantik dostluk Amerika'da 1910'lı yılların ortalarına kadar, hatta Viktorya döneminde doğup yetişmiş ve yeni tutumlara kulak asmayan kadınlar için daha da sonrasında, yaşama fırsatı buldu.

Kadınların herhangi bir biçimde bedensel keşifler yapmalarından korkan Alexander Walker ve Henry Guernsey gibi 19.yüzyıl

yazarlarının benzerleri, 20.yüzyıl başında da vardı.[662] Örneğin, Thomas Shannon *Perfect Girlhood*[*] (1913) adlı kitabında kızların asla iki elleri yorganın altında uyumalarına, kendi ayakları üstüne oturmalarına, birbirlerinin evlerinde yatmalarına izin verilmemesi uyarısında bulunuyordu.[663] Ama bu uyarılarda, bir genç kadının hizmetçisiyle sevişmesini mastürbasyon kategorisine koyan 1740 tarihli *The Ladies Dispensatory: or Every Woman her Own Physician* adlı kitaptan daha fazla bir bilgiçlik sezilmemektedir.[664]

Avrupa'da çoktan kadınlar arası aşka duyulmakta olan kuşkuların Amerika'da yaygınlaşması için, 1. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında kadın bağımsızlığındaki olağanüstü artış[665] ve Avrupalı seksbilimcilerin en etkini olan Sigmund Freud'un Amerika'da popüler hale gelmesi gerekti.[666]

Wanda Fraiken Neff, *We Sing Diana*[**] (1928) adlı romanında, kadın ilişkilerine yaklaşımdaki değişikliğin tam 1. Dünya Savaşı sırasında meydana geldiğini göstermektedir. Romanın kahramanı 1913 yılında bir kadın üniversitesinde okuduğunda, herkes "insanın en büyük deneyimi" sayılan romantik dostluklar kurmaktadır. Hatta belirli bir kadın öğretmene şiddetli tutulma salgın boyutlarına ulaştığından, kadına "1. Sınıf Hastalığı" adı takılmıştır. Kadın 1920 yılında, bu kez öğretmen olarak aynı okula döndüğünde, hava tümüyle değişmiştir. Şimdi öğrenci konuşmaları Freudcu terimlerle doludur. Her şey sekse bağlanmaktadır. Artık, "iki kız arasındaki yakınlığa dikkatle ve kuşkuyla bakılıyordu. Sınıf arkadaşları arasında biseksüel tipler, kadınsı bir eş arayan erkeksi kızlar aranıyor, onların bağlılıklarıyla alay ediliyordu."

Onbeş yıl arayla yazılmış iki özyaşam öyküsünün, *The Story of Mary MacLane by Herself*[***] (1902) ve *I, Mary MacLane: A*

[*] Kusursuz Genç Kızlık

[**] Diana'nın Şarkısını Söylüyoruz

[***] Mary MacLane'in Kendi Ağzından Öyküsü

Diary of Human Days'in* (1915) karşılaştırılması da, bu kadar kısa bir sürede tutumlardaki değişikliğe edebiyattan bir diğer örnek sağlamaktadır. İlk yapıtta genç anlatıcı 19.yüzyıl üslubuyla sorar: "Bu soğuk yürekli dünyada, bir kadının diğerine saf aşkı kadar kusursuz zariflikte fazla bir şey var mıdır?"[667] Sonra, Mary'den oniki yaş büyük bir kadın olan eski öğretmeni Fanny Corbin'i, "özel ve parlak bir güçle, tüm içtenlik ve tutkumla" sevdiğini açıklayarak devam eder. Kendisinden önceki birçok romantik dost gibi, "dağ lalesi kadın" diye adlandırdığı sevgilisiyle birlikte Llangollen benzeri bir inzivaya, "yaşamımın geri kalanı boyunca... dünyadan uzak küçük bir yere" çekilmeyi hayal eder.[668] Mary 1902 yılında, hiç bir çekingenlik hissetmeden, Fanny'ye "Çok sevgili dağ lalesi kadın, seni öylesine istiyorum - neden burada değilsin!"[669] diye seslenebilmekte, onunla olduğu zaman "içimde bir kasılma, bir erime"[670] hissettiğini söyleyebilmektedir. Bağlılığını romantik aşktan ayırt etmek olanaksızdır. Hatta, "Dağ lalesi kadında garip bir cinsel çekicilik hissediyorum," diyecek kadar ileri gider ve okuyucuya sorar: "Sizce aşık olunabilecek tek yaratık bir erkek midir?"[671] Bu tür açıklamalarına ve kitap boyunca süregiden gerçekçi düşünce biçimine karşın, hiç bir yerde kadınlar arası aşkın tabu olduğuna, duygularının günah ya da hastalıktan kaynaklandığı fikrine rastlanmaz.

Böylesi bir saflık onbeş yıl sonra artık olanaksızdır. MacLane 1917 tarihli kitabında, Alman ve Fransız yazarlardan edindiği yetkinlikle, "Lezbiyen seks eğiliminin prenatal** etkilerin.. bir sonucu olduğu düşünülmektedir" ve "[lezbiyenler] birbirleri için... av, avcı, efendi, köledirler" gibi gözlemlerde bulunmaktadır. Gerçi, okuyucuyu irkiltmek umuduyla, "Ben de lezbiyen dudakları hafifçe öptüm ve onlarca öpüldüm," der, ama hemen ekler: "Kendimi

* Ben, Mary MacLane: İnsancıl Günlerin Günlüğü

** doğum öncesi

en kapıp koyverdiğim zamanlarda bile kötülüğün açıkça itici yollarında yürüyemeyecek... kadar titiz birisiyimdir." Kadınlar arası aşkı "kaçak" ve "çarpık" olarak niteler. Bu kitaptaki ana amacı "burjuvaziyi şaşırtmak"tır ve daha sonraki sayfalarda lezbiyenlikten egzotik terimlerle söz eder, ama kendisinin gerçekten "lezbiyen bir kadın", "çarpık alışkanlıklara sahip; hep huzursuz yaşayan; iç duvarlarına cart putperest boyalarla çizgiler çekilmiş; engin aşk içgüdüleri garip bir neşe, kötülük ve sefahat karışımı olan"lardan biri olmadığını hiç durmadan belirtmeye özen gösterir.[672] Kuşkusuz MacLane okuyucuların, 1902 yılında Fanny Corbin'e olan aşkının, "garip bir cinsel çekicilik" bile içeren "içtenliği ve tutkusu" hakkındaki itiraflarını çoktan unutmuş olduklarını sanıyor ya da umuyordu. Belki de yeni edindiği bilgiler ışığında, bunları kendisi bile unutmuştu. MacLane'in tutumundaki değişiklik, tüm toplumdaki değişikliğin bir aynasıdır.

MacLane'in ilk kitabı yayınlandığı sırada Amerikan yazınında sık sık, kısa süre önce kendilerine açılan uğraşlara girişmiş ve eski tür romantik dostluklar sürdüren Yeni Kadınlar işlenmekteydi. Kahramanlar çoğu kez bir kadın üniversitesinde öğrenci ya da sanatçı, öğretmen, hemşire gibi "kadın meslekleri"nde çalışan kişiler olurlardı. Bu öykülerdeki aşk ilişkileri, sanki Krafft-Ebing ya da Baudelaire hiç yokmuş gibi sürdürülürdü.[673]

Josephine Dodge Daskam'ın ilk kez 1900'de yayınlanan, sonraki yıllarda da birkaç yeni baskısı yapılan popüler öykü derlemesi *Smith College Stories**, kadınlar arasında duygusal bağlantıların ne denli sıradan olduğunu göstermektedir. Örneğin, "Evangeline'in Evrimi" adlı öyküde büyük sınıftan kızlar daha küçükleri sadece kadınların katıldığı dans partilerine davet ederler. Büyük kızlardan biri olan Biscuits pek çekici bulmadığı Evangeline'i davet etmek zorunda kalınca, "aklına koyduğu küçük, güzel birinci

* Smith Üniversitesi Öyküleri

sınıf öğrencisinin [dans] programını doldururken görüntüsü, gözünün önünde rahatsız edici bir netlikle belirmişti." Bir başka birinci sınıf öğrencisinin ikinci sınıftan en sevdiği kızın onu dansa götürmesi umudu boşa çıktığı zaman, öyküyü anlatan şu gözlemi yapar: "Küçük birinci sınıf öğrencisi ağlaya ağlaya uyudu, çünkü gecelerdir sersemleşecek kadar hayran olduğu Suzanne'la birlikte gitmeyi hayal etmişti."[674] Daskan'ın evreninde, tıpkı 19.yüzyıl romanlarının çoğunda olduğu gibi, bu aşkların yerini heteroseksüel bağların alacağı varsayılmaktadır. Ama Daskan'ın karakterleri Smith Üniversitesinde oldukları sürece, tutkuları başlıca birbirlerine yöneliktir.

Clarissa Dixon'un 1909 tarihli *Janet and Her Dear Phebe** adlı romanında da, Yeni Kadınlar Fransız ve Almanların kadın aşkı imajını hiç dikkate almadan, hiç bir kısıtlama izi olmadan 19.yüzyılın romantik dostluğunu sürdürürler. Janet ve Phebe öğretmen ve hemşire olurlar, ama aynı zamanda 19.yüzyıl kadınlarıdır ve bu romanın dünyasında *Diana Victrix*'in kahramanında gördüğümüz gibi bir feminizme rastlanmaz. Kadın oldukları için evlenmeleri gereklidir. Ama erkeklerle nişanlı olmalarına karşın, çocukluktan beri tutkulu dost olan (biri yirmi yedi, öteki yirmi sekiz yaşındaki) kadınlar için önde gelen ikisinin arasındaki bağdır. Kızlar babalarının kavga etmesi nedeniyle yıllar önce ayrılmışlar, ama ikisi de yetişkin yaşamlarının büyük bölümünü bir diğerini aramakla geçirmişlerdir. Sonunda Janet ikisinin birlikte gittikleri bir çeşmeye gider ve orada bir kayanın üstüne, "Phebe ile Janet'in aşkı bu taşa kazınmıştı" diye yazar. Tam yazıyı bitirdiği sırada, Janet'la geçmişteki mutluluğunu yeniden yaşamak için oraya gelen Phebe, mucizevi bir şekilde ortaya çıkar. Romanın sonunda Janet Phebe'ye çocuklukta yaptıkları gibi birlikte kaybolsalar, ne kadar güzel olacağını söyler, ama Phebe, "Artık ben seni buldum, sen de

* Janet ve Sevgili Phebe'si

beni," diye yanıt verir, "bütün evreni dolaşsak bile kaybolamayız. Güneşimiz hiç batmayacak, karanlığın ne olduğunu hiç anımsamayacağız." 1909 yılında yazılmış bu romanda kısa süre sonra yapacakları evlilikler, bir önceki yüzyıl boyunca olduğu gibi, kadın yaşamının bir parçasıdır, ama ortak romantik bağları her şeyi gölgede bırakır.

Josephine Daskam gibi Jennette Lee de, *Ladies' Home Journal*'da yayınlanan "Kedi ve Kral" adlı görece geç (1919) öyküsüne mekan olarak bir kadın üniversitesini seçmiştir.[675] Kadınlar arası aşkın bu kadar geç bir tarihte böylesi olumlu terimlerle işlenmesi belki de bu derginin okuyucularının yeterince sofistike olmamasıyla açıklanabilir. Öyküyü anlatan, gene bir birinci sınıf öğrencisi olan Flora'nın taptığı kız Annette'i gördüğünde hissettiklerini şöyle aktarır:

> Yoldan bakan birinci sınıf öğrencisine sanki önünde, birdenbire, doğan güneşin aydınlattığı tapınağında duran bir tanrıça belirivermiş gibi geldi. Kız sevinç çığlığını tutamadı.

Kuşkusuz böyle bir betimlemenin geçmiş dönem retoriğinin bir kalıntısı olduğu söylenebilir, ama öykünün gelişiminde görüldüğü gibi Lee kadınlar arası aşk *gerçeğine* karşı eski tutumu da sürdürüyordu. Flora, son sınıf öğrencisi ve okulun spor takımının kaptanı Annette'e tutulmuştur. Annette ayak bileğini incitip okulun revirine yatırıldığında, Flora tanrıçasıyla tanışmak için en iyi yolun garip bir hastalık numarası yapıp revire yatmak olduğuna karar verir. Ama Flora'nın revire yattığı gün, Annette taburcu olur. İyi yürekli bir kadın doktor sorunu kavrar, iki kızı bir araya getirmek için iki plan yapar: Flora'yı Annette'in de çalıştığı laboratuvarında görevlendirir ve Flora'nın spor takımına alınmasını sağlar. Doktor öyküden çıkarken mutlu bir ifadeyle Flora'ya şunu söyler: "Derhal gidip - odasında- takım kaptanına görünmelisin."

Bundan on, hatta birkaç yıl sonra böyle bir öykünün *Ladies' Home Journal* gibi bir dergide basılması kesinlikle olanaksızdı. Psiko-analitik bilinci yükselmiş bir toplumda, Flora'nın sevgilisiyle ilgili olarak gösterdiği büyük sevinç ancak bu sevgili karşı cinsten olursa uygun görülecekti. Flora'nın oda arkadaşı ona, "Takıma giremesen [dolayısıyla Annette'in yakınında olma fırsatını kaçırırsa] ölmezsin, kimse ölmüyor," dediğinde, Flora "*Ölürüm!*" yanıtını verir [italikler Lee'ye aittir]. Revirde, doktor Flora'nın nabzını ölçerken kızın Annette'in yanında bir yatağa yatacağını söylediğinde, nabız öylesine hızlanır ki, "doktor irkildi ve parmağının altındaki bileği dikkatle inceledi." Flora Annette'in yanında olduğu zaman onu "hayranlıkla" seyreder, ona "sadık gözlerinde mutlulukla" bakar, gözlerini "o sevgili yüzden" hiç ayırmaz. Annette revirden, Flora'nın beklediğinden önce taburcu olduğunda, diye yazar Lee, Flora "darma dağın giysilerin altında bir hıçkırık yumağı gibi çöktü." 1. Dünya Savaşı sonrası dönemin, büyük olasılıkla daha entellektüel şeyler okuyan üniversite mezunu kadınlarının, kadınlar arası aşk konusunda seksbilimcilerin söylediklerinden bu denli habersiz olacaklarına inanmak güçtür. Ama anlaşılan *Ladies' Home Journal* okuyucuları hâlâ öyleydiler.

Günümüzdeki sahte bilgiler ışığında, bir çocuk dergisinde yayınlanan bir yapıt, *Ladies' Home Journal*'daki öyküden de daha akıl almaz görünmektedir. *St. Nicholas*'ta 1908-1909 yıllarında dizi olarak yayınlanan "Gümüş Kılıçlı Kız", yatılı bir kız okulunda geçer. "Kedi ve Kral"da olduğu gibi burada da genç Jean Lennox kendisinden büyük, onsekiz yaşındaki Carol Armstrong'a aşıktır. Öyküyü anlatan, "Jean ilk bakışta [Carol'a] aşık olmuştu" der. Kızın bu ilgisi, günümüzde popüler dergi okuyucusunun ancak karakterler kadın ve erkek olsaydı şaşırmayacağı terimlerle anlatılır:

> Ne yazık ki gerçek aşkın yolu hiç bir zaman engebesiz değildir! Jean hayranlığını yalnızca Cecily Brook'a itiraf et-

meye cesaret etmiş, ona da sırrını saklamaya yemin ettirmişti. Zaman zaman kıza şeker ve çiçek sunuyor, armağanlarını kendini belli etmeden Carol'un sırasına bırakıyordu. Şimdiye dek Carol'un detektiflik çabaları başarısız kalmıştı ve hayranının kimliğini hiç öğrenemeyecekmiş gibi görünüyordu.

Ama diğer iki kız şaka amacıyla Jean'in Carol'a yazdığı "şiirler, öyküler ve *kasideler*" dolu defterini çalarlar, "kızın ona delice aşık olduğunu" keşfedince de defteri Carol'a gönderirler. Carol bunu öğrenince çok sevinir. "Ya," der Jean'e, "okul bitinceye kadar seni hiç bulamasaydım sevgili kız!"

Öyküde belli belirsiz heteroseksüel ilgiler de sezilir, ama duygusal merkez Jean ile Carol arasındaki ilişkidir -çoğu kez bu merkez hafif kaymış göründüğünde bile, gerçekte değişmemiştir. Örneğin, Jean kahramanı Carol olan bir roman yazar. Bundan yapılan bir alıntıda, Carol Arthur de Lancy gibi şövalyece bir adı olan yakışıklı gencin gelmesini sevinçle beklemektedir. Ama bu fantezinin aktarılmasından hemen önce, Jean diğer okul arkadaşlarıyla Gümüş Kılıç adlı bir şövalye örgütü oluşturmaktan söz etmiştir, bunun başı da kendisi olacaktır. Yazar, büyük olasılıkla, Jean'in kendisini Kral Arthur ya da Lancelot'un yerine koyduğunu, sözde heteroseksüel öyküde Carol'un aşık olduğu kişinin gene kendisi olduğunu hayal ettiğini ima etmektedir.

Jean ile Carol'un birbirlerine gösterdikleri fiziksel sevgide, Freud sonrası dönemde kaçınılmaz olacak çekingenliğin izi bile yoktur. Örneğin, "Carol içeri geldi, Jean'i yakalayıp döndürdü, yatağa çekti ve sevgiyle öptü," diye anlatılır öykünün bir yerinde. Daha sonra bir noktada, Carol Jean'i "kucağına" çekti denir, "ve sıkıca sarıldı. 'Biricik küçük kraliçem, Jean'im! Hayatımda senin kadar sevgili bir şey görmedim.'" En önemlisi, ilişkilerinde gizli kapaklı bir yön olmamasıdır. Tüm diğer karakterler onların birbirlerine bağlılıklarını kavrarlar ve bu yüzden onlara duydukları sev-

gide bir azalma olmaz: Jean Gümüş Kılıç Birliği'nin başı seçilir ve Jean ile Carol'un düzenlediği kız kampına katılmaya bütün sınıf arkadaşları can atar. Gerçi bu ergenlik çağı dostluğudur ve duygusal bir evre olarak açıklanabilir, ama daha sonraları kızlar arasındaki güçlü ilişkileri ele alanlar, belki de eşcinselliği teşvik etme korkusuyla, çok daha ılımlı ifadeler kullanırlar. Daha geç yazarlardan çoğu, bir kızın ötekini yatağa çekip onu sevgiyle öpmesi gibi bir şey yazmaya cesaret edememişlerdir.[676]

20.yüzyıl başında popüler dergilerde yayınlanan ve iki yetişkin kadın arasındaki ilişkiyi anlatan öykülerde, kadınların en az biri kendini işine adamış bir sanatçıdır. Diğer kadınlar evlenirken onun bekar kalmış olması da böyle açıklanır. Ama aynı dönemde Fransa'daki bohem kadın sanatçı imajından (ve sonraki Amerikan prototiplerden) farklı olarak, bu kadınların meslek seçimi olağandışı aşk ilişkilerinin gerekçesi olarak gösterilmez, çünkü aynı-cins aşkları olağandışı sayılmamaktadır. Bu aşk ilişkisine büyük sevecenlikle yaklaşılır ve çoğunlukla dünyanın kimi bölgelerinde bu aşka onyıllardır kötü gözle bakıldığına ilişkin en küçük bir ima gözlenmez. O.Henry'nin ilk kez 1906'da *Strand Magazine*'de yayınlanan "Son Yaprak" adlı kısa öyküsü buna bir örnektir.[677] Öykünün iki karakteri, Maine'li Sue ile Kaliforniya'lı Joanna New York'ta karşılaşırlar. Her ikisi de sanatçı olarak kendi geçimlerini sağlar ve birlikte yaşarlar. Mesleklerine son derece düşkün, evlenmeye hiç niyeti olmayan Yeni Kadınlardır. Kadınca olmayan "modernlik"leri, kendilerine taktıkları yeni adlarla vurgulanır: Joanna adı Johnsy'ye, Sue ise Sudie'ye dönüşmüştür. Öykünün hiç bir yerinde O.Henry'nin onların amaç ya da davranışlarını onaylamadığı izlenimi edinilmez.

Öykünün başında Johnsy ağır bir zatürree geçirmektedir. Doktor Sue'ye arkadaşının iyileşme şansının onda bir olduğunu, ancak gerçekten yaşam için savaşma kararlılığında olursa yaşayabileceği-

ni söyler. Bunun ardından Sue ile doktor arasında geçen konuşmada O.Henry kadınların bağımsız yaşam biçimini, hatta ilişkilerini açıkça olumlar. Sue'ye söylediği sözlerle kendini beğenmiş ve duyarsız bir doktor portresi çizilir:

"Sizin küçük hanım iyileşmeyeceğini kafasına koymuş. Aklını taktığı bir şey mi var?"

"Bir gün.. bir gün Napoli Körfezinin resmini yapmak isterdi," dedi Sue.

"Resim yapmak mı? Saçmalık! Gerçekten kafa yormaya değer bir sorunu mu var - bir erkek meselesi gibi?"

"Erkek mi?" dedi Sue, keskin bir sesle. "Bir erkek değer mi...Hayır doktor, öyle bir şey yok."

O.Henry'den yalnız bu kadınların erkeklere cinsel bir ilgi duymadıklarını değil, ikisi için hemen hemen en önemli şeyin bir diğeri olduğunu da öğreniyoruz. Sudie Johnsy'nin ölmek üzere olduğundan korktuğu zaman, "Canım, canım," der, "..Kendini düşünmüyorsan, beni düşün. Ne yaparım ben?". Yaşamlarındaki tek diğer önemli alan sanatlarıdır. Johnsy iyileşince arkadaşına büyük bir inançla, "Sudie, bir gün Napoli Körfezinin resmini yapmayı umuyorum," der. 20.yüzyıl başında popüler bir dergide basılmış bu öyküde, hayal gücünden yoksun doktorun "gerçekten kafa yormaya değer bir sorun... bir erkek meselesi" dediği şeyin, bu iki kadını birbirlerine ve mesleklerine duydukları ilgiden uzaklaştırabileceğine ilişkin bir ima bulunmamaktadır.

O.Henry'nin böyle anlayışlı bir tutum benimsemeyi göze alabilmesi, belki de 1906'da henüz ciddi sayıda kadının bağımsızlığını kazanmamış olmasıydı: Tek tük -örneğin sanatçı olarak güç bela geçimini çıkarabilen- bağımsız kadının, kendisini bir diğer kadına adamayı seçmesi, daha toplumu ürkütmüyordu. Amerikan kadınlarının çoğu için bağımsız olmak, mesleğini uygulamak henüz ola-

naklı değildi; gençlikte ne gibi duygusal bağları olursa olsun, evlenmeliydiler ve evleneceklerdi.

Mesleğine olağanüstü bir istekle sarılmayan sıradan kadınların çoğu için evliliğin kaçınılmazlığı, 1912 yılında *Harper's Magazine*'de yayınlanan "Güzel Ev" adlı kadın sanatçılara ilişkin bir diğer öyküde anlatılır.[678] O.Henry gibi bu öykünün yazarı da, evlenmemeyi seçen olağandışı karakteri Mary Hastings'e ve onun (kendisini bir erkek için terkeden) Sylvia Brunton'a aşkına büyük bir anlayışla yaklaşır; ama burada böylesi ilişkilerin geçiciliği yalnızca öykünün gelişimiyle değil, oldukça kaba saba simgelerle de vurgulanır. Sylvia ile Mary ikisinin de çok sevdiği ve birlikte yaşamayı umdukları güzel bir ev bulurlar. Binanın bekçisi evin adının "Kadın Aşkı" olduğunu, "çünkü ömrünün uzun olmayacağını" söyler. Gerçekten de yakışıklı erkek kuzeni Evan Hardie Silvia'yı Mary'nin elinden aldığında, ev yanıp kül olur.

Otuzbeş yaşındaki Mary sürekli olumlu biçimde betimlenir: Kadın "çok hoş"tur, "yaşının ötesinde vakarlı bir duruşu" vardır. Popüler yazının pek sık "geçkin kız"a atfettiği özelliklerden hiç biri onda bulunmaz:

> Evlenmemek onun huyuna uygundu ve canlılığında en küçük bir azalmaya neden olmamıştı; tersine, bağımsızlık ve zamanın ondaki tek etkisi, davranışlarının daha ince bir ciddiyet kazanması olmuştu. Yetenekli, hatta sivrilmiş bir manzara ressamı olarak uğraşısı, onu sürekli mutlu kılıyor, en az beğendiği eskizlerin satışı ise zaten yeterli düzeydeki gelirini daha da artırıyordu. En iyi çalışmalarını ya saklar ya da armağan ederdi.

O.Henry'nin öyküsündeki iki kadın gibi, Mary kendini sanatına adamıştır. Oysa Sylvia sanatına aynı derecede bağlı ve okuyucunun anlayabildiği kadarıyla ekonomik açıdan bağımsız değildir.

Yalnızca "Yeni Kadın" oyunu oynamaktadır. Sylvia, "ciddi gençlere [yaşının yirmi ile otuz arasında olduğunu öğreniriz] basan büyük bir yaşam sorumluluğu, yılların ve fırsatların getirdiği ve yanıtlanmasını, hem de hemen yanıtlanmasını gerekli gördüğü sorumluluk ve bunun resim yapmak olduğuna ilişkin fazla aceleci kararı" nedeniyle ressam olmak isteyen, "yerinde sayanlardan biri" olarak tanımlanır. Mary Hastings, Sylvia'yı gittiği resim okulunda "görmüş ve ona neredeyse aşık olmuştu." Sylvia da kendi düzeyinde bu sevgiyi yanıtlar görünür ve bir süre kusursuz bir samimiyet içinde olurlar; "sonra yakınlıklarını daha da güçlendiren, aşklarının tüm parçalarını toplayıp bedenin ruha sarıldığı gibi bağrına basan o evi buldular." Sylvia bu noktada ilişkiye Mary kadar kendini kaptırmış gibidir. Bu "güzel ev"e sahip olmaları gerektiğine Mary'yi o ikna eder:

> "Burada," diye devam etti Sylvia, "canımız ne zaman isterse bir arada oluruz. Yalnızca sen ve ben, Mary sevgilim." Neredeyse fısıldıyordu: "Bundan hoşlanmaz mıydın?"
>
> Narin ellerini, avuçları yukarıya dönük, masaya uzatmıştı. Mary onun ellerini avuçlarına alıp öptü.
>
> "Hoş-lanırdım!" dedi, ılımlı sözcüğü muzipçe vurgulayarak.

Ama Mary'ye duyduğu "hayranlığa", sık sık yinelediği Mary'yi "görmeden yapamayacağı" iddiasına karşın, Sylvia yalnızca "yerinde sayanlardan", başka bir şeye atlamak için vakit geçirenlerden biridir. Oysa Mary, "farkında olmasa da", çok geçmeden kendini "aralarındaki ilişkiyi.. kesinleşmiş ve kalıcılaşmış düşünmeye" kaptırmıştır.

İlişkide, en azından Mary'nin açısından, erotik bir öğe de eksik değildir: Örneğin, Sylvia güzel evin bahçesindeki eski bir büstü hayranlıkla seyrederken, "Mary'nin tek düşüncesi Sylvia'nın ora-

da, o eski gri taş kafaya dayanmış yanağının şeffaf pembeliğiyle, nasıl göründüğü" olur. Mary'nin aşkı daha yakın zamanlarda kesinlikle "eşcinsel" olarak adlandırılacaktı, ama -daha az bilgiç bir zamanda yaşayan- yazar "sapıklık" ya da "anormallik" anlamına gelecek terimler kullanmamıştır. Öyküdeki en sevimli karakter Mary'dir; Sylvia'nın havai, Evan'ın ise budala ve duyarsız olduğunu algılarız. Örneğin, Evan bahçedeki çok güzel eski sarmaşığa bakarken, "birden durdu ve ciddileşti. 'Bu sarmaşığı sökerseniz,' dedi heyecanla, 'buraya bir *fives** alanı yaptırabilirsiniz.'"

Sylvia büyük bir hoşnutluk, "yükseklerden yuvasına inen bir kuşun mutlu güvenliği" ile erkeğe giderken, Mary yas tutar. Ama çok açıktır ki, öykünün ana fikri tüm kadınların heteroseksüel bir ilişkiye gerek duyduğu ve bunu istediği değil, Mary'nin gücü, sanatına olan bağlılığı ve bunlar kadar önemli ekonomik bağımsızlığı gibi kaynaklarının çoğu kadında bulunmadığıdır. Mary gibi kadınlar ender olduğu için, "kadın aşkı" büyük olasılıkla kalıcı olmayacaktır. Neden, bu aşkın kendi sakatlığı değil, çoğu kadının bir "yuva"nın "mutlu güvenliği"ne (yani, evlilik ve aileye) gerek duymasıdır.

Helen Hull'un 1917'de *Century* dergisinde yayınlanan "Yangın" adlı öyküsünde,[679] daha yaşlı karakter, gene kendi geçimini sağlayan, evlenmemiş bir ressam olan Miss Egert'tir. Kadın, erkek kardeşinin onun "aklını başına toplaması çabaları" ile mücadele etmek zorunda olmasına ve çevresinin bağımsızlığına duyduğu kuşkuya karşın, halinden son derece memnundur. Yazar Miss Egert'e büyük sevecenlikle yaklaşır ve onun gücünü, inceliğini, güzel şeylerden aldığı zevki takdir etmemizi sağlar.

Resim dersi verdiği genç öğrencisi Cynthia Bates ona aşıktır. Cynthia'nın annesi, kızının "kafasını saçma fikirlerle doldurup bizden uzaklaşmasına" neden olduğunu düşündüğü bu ilişkiden kuş-

* Duvarla çevrili bir yerde oynanan İngiliz top oyunu.

kulanır ve Cynthia'nın resim derslerini, hatta Miss Egert'i ziyaret etmesini yasaklar. Kadının bu karşı çıkmasının nedenleri karmaşıktır: Cynthia'nın Miss Egert'in etkisiyle yeni değerler edinmesi sonucu, ailesinin hayal gücünden yoksun, heyecansız, kalıplaşmış yaşamıyla tatmin olmamasından, Mrs. Bates'e yabancı olan sanat ve güzelliğe tapınmaya başlayan Cynthia üstündeki etkisini yitireceğinden korkar. Ama, Mary MacLane'in ikinci kitabına ilişkin tartışmada belirtildiği gibi, artık Fransız ve Alman görüşleri Amerika'da da halkın bilincine yerleşmeye başlamıştır. Kadınlar arası sevgi giderek kuşkulu hale gelmiştir. Hull'un öyküsünde Mrs. Bates'in yalnızca Miss Egert'in kızının üstündeki sanatçı etkisinden değil, aralarında erotik bir ilişki olasılığından da korktuğu sezilir. "Sizi bulduğumda ne yapıyordunuz?" diye bağırır kadın kızına. "El tutuşuyordunuz! Bu senin için doğru bir şey mi? O kadın aklını başından alıyor." Cynthia güzellikten söz ettiklerini söyleyerek karşı çıkınca, anne köpürür:

> Güzellikmiş! Sen annenin sözünü dinleme, kalbini kır, git evde kalmış bir kızla geceyarısı güzellikten konuş!... O hissi laflarını dinleyecek kadar budala genç kızlar bulmak için... sanatçı numarası yapıyor... Sana hep güvendim, inandım. Şimdi artık sana güvenim bile kalmadı.

Gerçekten de veda sahnesinde görüldüğü gibi, bir yandan güzellik ve cesareti öğreten kişi, öte yandan onun sadık öğrencisi rolleriyle içiçe geçmiş bir erotik öğe var gibidir ilişkilerinde:

> Cynthia'nın kıvrılmış parmakları açıldı, bir eli umutsuzca Miss Egert'inkine sarıldı. Şakaklarında, boğazında, göğsünde tirtir titriyordu kalbi. Parmaklara yapışarak, ağır ağır kendini sessizlik uçurumundan yukarı çekti.
>
> "Miss Egert," dedi -sözcükler ağzından güçlükle çıkıyordu- "Dayanamam buraya gelmemeye. Kimse makul şeylerden

başkasına aldırmıyor. Siz aldırıyorsunuz, güzel, harika şeylere."

"Onları kendin bulmak zorundasın Cynthia." Miss Egert'in kızın sıkı sıkıya tuttuğu parmakları kımıldadı. Sonra Cynthia'ya eğilip, kızın ağzına yaklaştığında titreyen, yumuşak, solgun dudaklarıyla onu öptü. "Cynthia, kimsenin seni durdurmasına izin verme! Aramaya devam et!" Doğruldu, ayağa kalkmadan önce bir an gölgede kaldı. Cynthia içinde beyaz bir mutluluğun kanat çırpışlarını duydu. Kendini, tüm çevresinde titreşen, dev bir bilinmeze adıyordu.

Cynthia annesinin baskısına boyun eğerek Miss Egert'ten vaz geçer, ama Miss Egert'in, Cynthia'nm ailesinin kızlarına dayatmaya çalıştığı, acınacak kadar sınırlı ideallerin tersine, tümüyle olumlu ve yapıcı olarak gösterilen etkisinden vaz geçmeyeceği açıkça vurgulanır.

1920'lere gelindiğinde açıkça işlenen popüler bir konu olarak kadınlar arası aşk, artık Amerika'da da tarihe gömülmüştü. Ama Margaret Anderson'un çıkardığı *Little Review* gibi sanat dergilerinde buna rastlamak hâlâ mümkündü.[680] Eğer Gertrude Stein'ın 1922'de *Vanity Fair*'de çıkan "Miss Furr ile Miss Skeene" öyküsünde olduğu gibi konunun üstü yeterince örtülmüşse, popüler dergilerde ve diğer yayın organlarında da işlenebiliyordu. Stein'ın öyküsünde henüz geniş kitlelerin eşcinsel anlamına geldiğini bilmediği "gay" ile ilgili bir kelime oyunu yapılmaktadır. Yazarın burada "gay" Georgine Skeene ile Helen Furr'ü anlatırken ne kastettiğini, ancak o tarihte artık hızla gelişmekte olan lezbiyen altkültürün bir parçası olan kişiler anlayabilecekti.

Stein konusunu çok özgün bir üslubun altına saklarken, kimi yazarlar da romantik dostluğu uzak geçmişte uzak bir ülkeye götürerek gizliyorlardı konuyu - tıpkı Edna St. Vincent Millay'in *The*

*Lamp and the Bell** (1921) adlı oyununda yaptığı gibi. Olayın geçtiği yere bakmaksızın, büyük olasılıkla buradaki Bianca tipi Millay'in yirmili yaşlarında aşık olduğu Charlotte Babcock'tan, Beatrice ise Millay'in kendisinden esinlenmişti.[681] Oyundaki karakterlerden biri, Beatrice ile Bianca'ya ilişkin olarak, "Görmedin yemin ederim/Bunlardan daha sadık iki aşık," der. Kadınlar birbirlerine, "Yanan bir lambasın benim için sen/Rüzgarın söndüremediği/Karanlıklarda hep yüksekte tutacağım seni" ya da "Sen kulenin gümüş çanısın benim için/Çaldığında bilirim eve yaklaştım" gibi sözler söylerler. Tıpkı 19.yüzyılda Longfellow'un *Kavanagh* ve Edith Arnold'un *Platonics* adlı romanlarında olduğu gibi, burada da iki kadın aynı adama aşık olurlar. Beatrice, Bianca'nın onunla evlenebilmesi için kendi duygularından fedakârlık eder, ama evlilikten sonra bile kadınların birbirlerine, herhangi bir erkeğe olabileceğinden çok daha değer verdikleri açıktır.

Elizabeth Atkins, Millay'in yaşam öyküsünde şairin gerçekte üniversiteli kadınların ilişkisi hakkında yazdığını, oyunun çok yıllar önce Fiori krallığında geçer gibi gösterilmesine rağmen, gerçekte Millay'in Vassar'da okuduğu 1913-1917 yıllarında Poughkeepsie-on-the-Hudson kentinde geçtiğini belirtir.[682] Longfellow, Arnold ve 19.yüzyıl ya da daha öncesinde romantik dostluğu işleyen diğer yazarlarda olay kendi yaşadıkları yerde ve yüzyılda geçer, ama Millay oyunun konusu hiç gerektirmediği halde karakterlerini geçmiş dönemin İtalya'sına göndermek zorunda hissetmiştir kendini. 1921 yılında artık romantik dostluğu, bir güvenlik önlemi olarak, dönem ve yerin özelliklerinden kaynaklandığı söylenebilecek kadar uzaklara götürmek gerekiyordu.

Viktorya döneminde yetişmiş kadınlar herhalde bu durumu anlamakta büyük zorluk çekiyorlardı. Jeannette Marks'ın tutumu tartışılırken belirtildiği gibi, bazı kadınlar bu durumda kendi ken-

* Lamba ve Çan

dilerine yabancılaşmanın acısını yaşıyorlardı. Bazıları ise kadınlar arasında sevgi ifadelerine ilişkin saçma yeni kuralları dikkate almamaya çalışıyorlardı, ama eğer çağdaş yaklaşımların farkındaysalar, herhalde bir savunma konumuna düşürüldüklerini hissediyorlardı. Vida Scudder gibi okumuş bir kadının 1937 yılında, hiç bir çekingenlik belirtisi olmadan, "Bu bizi yeryüzündeki tüm diğer kuvvetlerden daha fazla ebediyetle tanıştırır. Eğer bir hayal ürünü değilse, araya beklenmedik kesintiler girse de, arzuyu bütünlemek için ara sıra sadakate başvurmak gerekse de, asla ölmez. Aslında hiç sona ermez onun öyküsü," diye yazabilmesi herhalde pek olağan değildi. Ama Scudder o tarihte yetmiş altı yaşındaydı, yani kimsenin ona kuşkuyla bakabileceğine ve görüşlerini değiştirmesi gerektiğine ya da değiştirebileceğine inanamayacak kadar çok yaşlıydı.

Kuşkusuz Amerika'ya yerleşmiş bir İngiliz olan Vera Brittain döneme daha iyi bir örnek oluşturmaktadır. Brittain *Testament of Friendship: The Story of Winifred Holtby** (1940) adlı kitabında Holtby ile "onaltı eşsiz yıl boyunca kesintisiz ve hiç bozulmadan süren" ilişkisini tartışır.[683] Winifred'in kendisine, Marguerite'in Faust'a sözcükleriyle, "Sana her saat ihtiyacım var" dediğini yazar.[684] Brittain evlenmeye karar verdiğinde Winifred'in "solgun, yorgun ve huzursuz" olduğunu, "'geride bırakılmamak' için" onun da İngiltere'yi terk ettiğini itiraf eder.[685] Ama Brittain yaşadığı dönemde böylesi ifadelerin cinsel çağrışımları olduğunun farkındadır ve meselenin üstüne açıkça gitmeye karar verir. Bir yerde yakınır: "Kadınlar arası herhangi bir sevgi belirtisi kuşkucularda, aşırı bilgiçlerde yerleşik hale gelen kanıları uyandırmaktadır." Ardından mahallelerinde onlar hakkında yaygın söylentilere değinir.[686] Biraz ilerde daha açık biçimde "[Winifred] hakkında bir dizi sevimsiz eşcinsel ilişki uyduran dedikoduculara"[687] değinir ve kitap bo-

* Dostluğun Kanıtı: Winifred Holby'nin Öyküsü

yunca kendini okuyucuya aynı-cins aşkının zararsızlığını ve toplumsal açıdan yararlı etkilerini hatırlatmak zorunda hisseder: "Kadınlar arasında sadakat ve sevgi soylu bir ilişkidir; bir kızın sevgilisine, bir kadının kocasına, bir annenin çocuklarına duyduğu sevgiyi azaltmaz, tersine artırır."[688]

Doğal olarak Brittain'i rahatsız eden, okuyucularının onun aşkında doğuştan bir bozukluk ya da gelişme tutukluğu ve seksin o küçük şeytani yüzünü görmeleri olasılığıydı. Ondan yalnızca kırk yıl kadar önce çok benzer bir öyküyü anlatan (*The Story of a Friendship: A Memoir,* 1901) Anna Cogswell Wood,[689] kitabının olumsuz algılanacak herhangi bir şey içerdiğini aklından bile geçirmemişti. Ama eğer kuşkular onu rahatsız ediyorsa, Brittain tedbirli davranmakta haklıydı: Brittain ile Holtby'nin (lezbiyenliği ayyuka çıkmış) besteci Ethel Smythe ile dostluklarını, Holtby'nin başka bir kadına tutkulu mektuplar yazdığı gerçeğini,[690] ve Brittain'in eskiden beri *The Well of Loneliness* adlı romana duyduğu hayranlığı[691] bir araya getiren hangi çağdaş okuyucu, iki kadın arasında lezbiyen bir ilişki olduğu sonucuna varmazdı?

Aynı şekilde, Doris Faber'in kısa süre önce yayınlanan kitabında, Eleanor Roosevelt ile Lorena Hickok'un tutkulu bir romantik dostluk sürdürdüklerini, ama aralarında hiç bir cinsel ilişki bulunmadığını gösterme çabaları da okuyucularca kuşkuyla karşılanacaktır. Faber, Hickok'un başka kadınlarla aşk ilişkileri hakkında bol bol kanıt vermektedir. Hickok'un bir kadın meslektaşına otel odasında sarkıntılıkta bulunduğunu, *The Well of Loneliness* adlı romanın ortalıkta taşınmamasını önerecek kadar bilinçli olduğunu aktarmaktadır. Faber, Başkanın eşi ile Hickok arasındaki mektuplardan, "Seni kollarıma alıp dudağının köşelerinden öpmek istiyorum. Bir haftadan biraz sonra da, yapacağım bunu," gibi alıntılar yapar.[692] Bütün bunlara karşı dostluklarının "saflığını" içtenlikle savunur. Ama seksin bilince çıktığı bir çağda, özellikle kahraman-

lardan birinin cinsel açıdan bilgili olduğunun böylesi açıkça belirtilmesi durumunda, Hickok ile Roosevelt arasındaki gibi bir ilişkinin cinsel olarak yorumlanacağı kesindir.Hickok ve Roosevelt'in kendileri de yirmi-otuz yıl önce birbirlerine karşı duydukları heyecanı ruhsal bir özlemin belirtisi olarak düşünebilirlerdi, ama ilişkilerinin doruğa ulaştığı 1930'ların başlarında, Freud ve *The Well of Loneliness* ötesi bir dönemde, iki tecrübeli ve okumuş kadın olarak, artık masumiyet lüksüne sahip değillerdi. En azından aşklarının psiko-seksüel etkilerini tartışmak ve bunları halletmek zorunda kalacaklardı.

Yüzyılımızın, geçmiş yüzyıllardan farklı olarak, aşkı sınıflandırma konusundaki tutkusu 20.yüzyılın sekse sözde özgür, ama ne tuhaftır ki kendi esneksizliğini yaratan bakışından kaynaklanmaktadır.[693] Çağımızda, belki de tarihte ilk kez, seks dürtüsü -gerek kadın, gerekse erkeklerde- en önde gelen, kaçınılmaz, denetlenmesi neredeyse olanaksız ve gerçek aşkın olmazsa olmaz bir parçası olan bir içgüdü olarak tanımlanmıştır. Bunun sonucu olarak, kadınlara seks dürtüsü özgürlüğü tanınmadığı için cinsel olmadığı varsayılan geçmiş çağların romantik dostlukları, o dönemin duygusallığının ve yapay davranış biçimlerinin bir ifadesi sayılırlar. Öte yandan, 20.yüzyılm büyük bölümünde daha önceki çağlarda sık sık görülen ve kişiyi zenginleştiren romantik dostluğun olanaksızlığına inanılmıştır, çünkü aşk kaçınılmaz olarak seks demektir, kadınlar arası seks lezbiyen demektir, lezbiyen de hastalıklı demektir.

Çağımızda kadınlar arası aşkın çekinmeden var olamayacağı ve soylu niteliklerine karşın buna, lezbiyen-feministler yakın zamanda bu ada sahip çıkıncaya kadar, hastalık anlamına gelen bir yafta yapıştırıldığı çok sayıda kişisel deneyimle kanıtlanmaktadır. Örneğin feminist *Ain't I a Woman* dergisinde 1970 yılında genç bir kadın, lisede diğer kızlarla yakın, sevgi dolu, hatta fiziksel ilişkileri olduğunu, bunların anormal olduğunu *Life and Love for Teena-*

gers'ı* okuyuncaya kadar anlamadığını, bu kitapta yazarların böylesi ilişkileri betimleyip, "psikiyatrik tedavi önerdiklerini, ama aynı zamanda tedavi umudunun çok düşük olduğunu" belirttiklerini yazıyordu. Kadın önceleri romantik dostlukların yaşamında bir güç kaynağı olduğuna inanırken, şimdi kendisini "umutsuz düzeyde kirli ve hasta" hissetmişti. "Bu yeni, yabancı kişiliğimin sahip olabileceği denetlenemez duygu ve niyetlerden kuşku duymaya başladım."[694] Sidney Abbott ile Barbara Love *Sappho Was a Right-on Woman*** (1972) adlı kitapta benzer bir deneyimi aktarırlar:

> Ona olan bu yeni harika duygularımda kendimi keşfettiğimi hissediyordum.Güneşi, gökyüzünü, ağaçları ve her nasılsa bütün bunların merkezi olarak kendimi kutlayarak dolaştım. Sonra orada, ormanda bir uçurumun kenarına gelmişim gibi durdum. Beynimin derinliklerinden bir sözcük pençelerini batırarak yükseldi. Bu gelmekte olan bilgiyi istemiyordum, ama dileğim onu durduramadı. Neredeyse sözcükten önce dehşeti bastı üstüme - hasta, sapık, doğadışı, *lezbiyen*.[695]

Bu ilişkilerde özel olarak genital bir öğe bulunup bulunmadığı belirsizdir, ama genç kadınlar her durumda kendilerini suçlu hissetmişlerdir. Kadınlar toplumlarının onaylamayacağı şeyin kadınlar arasında *seks* değil, 20.yüzyılın sahte bilgileri ve kadın özgürlüğü kapsamında bakıldığına onların sevgi ve bağlılığı olduğunu sezmişlerdi.

Kaliforniya'nın Palo Alto kentinde iki lise öğrencisinin bir aile yaşamı dersi için yaptıkları deney buna örnektir. Kızlar üç hafta boyunca okulda, bir önceki yüzyılda tüm romantik dostların davrandığı gibi davranmışlardı: Okulda yürürken sık sık el tutuşuyor, oturduklarında kollarını birbirlerinin omuzuna atıyor, ders bi-

* Gençler İçin Yaşam ve Aşk

** Safo Gerçek Bir Kadındı

timinde birbirlerini öpüyorlardı. Amaçları kesinlikle duygularının cinsel olduğu izlenimini vermek değildi. Birbirlerine ancak yakın, sevişen arkadaşlar gibi dokunuyorlardı. Ama bu niyete rağmen, okuldakiler bunu lezbiyen bir ilişki olarak yorumlayıp onları dışladılar. İlginçtir ki, oğlanlar düşmanlıklarını onlara laf atmakla sınırlamışlardı. Belki de böyle bir davranışın kendi tepkilerindeki yansımalarından daha çok endişe ve suçluluk hisseden kızlar ise, onları dövmekle tehdit ettiler.[696]

Böylece bizim özgür çağımızda, diğer yüzyıllarda kadınların kısıtsızca yaşadıkları bütün bir hoş ve geliştirici deneyim alanı kapanmıştır. Bunu yaşamayı istemek, artık toplumun dışına düşmek ve ürkütücü anlamlar taşıyan bir yaftayı kabul etmek demektir. Ama, akıl sağlığını korumayı başaranlar için bu dışlanmanın da yararları olmuştur. Bu kadınlar, geleneklerin onları hapsettiği yerden çıkamayan 18. ve 19. yüzyıl romantik dostlarının başaramadıkları bir şeyi yapabilmişler, yeni varolma ve ilişki kurma biçimleri yaratma özgürlüğüne kavuşmuşlardır. Madame de Staël, Juliette de Récamier'ye tutkulu bağlılığını yalnızca acı çeken iki varlığın aşkı olarak görüyordu, çünkü onlar toplumlarının insanıydılar ve toplumları kadınların güçsüz olmasını, acı çekmesini gerektiriyordu. Ama 20.yüzyılın romantik dostları, toplumlarının ve onun hapishanelerinin dışına düşen lezbiyenler, yaşadıkları ilişkinin özgürleştirici olduğunu, kendilerini kadın heteroseksüelliğinin kısıtlayıcı geleneklerinden kurtardığını ve onlara aşkın ve kadının ne olduğu konusunda bizzat karar verme fırsatı tanıdığını düşünebiliyorlardı. İşte 1970'lerde, bir çok feministe lezbiyenliğin çok çekici gelmesinin ve daha önce yararı ve zararı karışık olan bir yaftaya sahip çıkmaya başlamalarının nedeni, onun bu özgürleştirici yönüydü.

Krafft-Ebbing'in seksbilimciler üstündeki büyük etkisi 20.yüzyılın ilk onyıllarında da sürdü. Ama 1920'lere gelindiğinde Sigmund Freud esas olarak onun yerini almıştı. İkisi arasında aynı-cins aşkının "nedenleri" konusundaki fark en basit terimlerle, doğa ya da yetiştirme karşıtlığına indirgenebilir. Krafft-Ebbing gerçek cinsel çarpıklığın doğuştan olduğunu, Freud ise bu durumun ana nedeninin çocuklukta yaşanan bir travma olduğunu savunuyorlardı. Her ikisi de, bir erkek ya da bir kadını eşcinsel bir kimliği kabule götürecek farklı toplumsal koşulları büyük ölçüde gözardı ederek, kadın ve erkek aynı-cins aşkını tek kategoride birleştiriyordu. Her ikisi de aynı-cins aşkının tıbbın ilgilenmesi gereken bir sorun olduğu, ister doğuştan gelen bir bozukluğun, ister gelişme engellenmesinin belirtisi olsun, istenmeyen bir şey olduğu kanısındaydı.

Yüzyılın ilk otuz yılında yürütülen ve kadınlar arası aşkın istatiksel olarak bile normal olduğunu, bu aşkı genital biçimde ifade edenlerin en az etmeyenler kadar sağlıklı olduğunu kanıtlayan araştırmalara karşın, seksbilimciler başka kadınlara aşık olan kadının anormal olduğunu savunuyorlardı. Freud yandaşları bu kadınları tedavi olmak için tıbbi yardım almaya teşvik ettiler. Daha önce doğal olarak kabul edilen, şimdi genellikle nevrotik bir şey, tıp kongreleri ve psikiyatrik dergiler için bir konu, akıl hastalıklarının tedavisinde eğitim görmüş bir uzmanın yardımına gerek gösteren bir sorun olarak görülüyordu.

Freud Amerika'da halkın hayal gücünde daha önceki seksbilimcilerin başaramadığı bir etkinlik sağladı. *Harper's Magazine*'in Şubat 1924 sayısında yayınlanan bir tekerleme, 1920'lerde Amerika'yı saran Freudcu terimlerin ne denli kolay kullanıldığına ve Freudcu kuramların halk tarafından nasıl kavrandığına tipik bir ör-

nektir: "Hayatımızın karmaşık olmasının nedeni/Bastırılmış arzular ve cinsel ilişki". Freud'un tıbbi bilgilerinin kitleler arasında yaygınlaşmasıyla, cinsel ifade ve bu alandaki sapıklıklar ülkede bir tutku halini aldı. Kadınlar arası aşkın artık bir çocukluk travması ve gelişmede bir tutukluk belirtisi olduğunu bilmek için, Freud'un "Cinsel Sapmalar" ya da "Bir Kadın Eşcinselliği Vakasının Psikolojik Kökeni" adlı makalelerini okumak gerekmezdi. Asıl kaynaklara başvurup başvurmadıkları belli olmayan popüler yazarlar, bu bilgileri sindirilmemiş halde yığınların önüne eğlencelik gibi yığıyorlardı.

Freud'un zuhur etmesi Krafft-Ebing kuramlarının sonu olmadı. Kendilerini onun tanımladığı "çarpıklar" olarak görenler, bu kuramları zaman zaman değiştirerek yaşattılar. Krafft-Ebing aynıcins aşkını doğuştan gelen bir bozukluk olarak görüyordu, ama onun Magnus Hirschfeld gibi yandaşları bu aşkın doğuştan gelmekle birlikte mutlaka bir bozukluk olmadığını savundular. Hatta, (genellikle erkek olan) kimi eşcinseller arasında çarpık kişiyi geleceğin adamı, seçkin biri olarak gören bir eşcinsel üstünlük kültü oluştu. A.T. Fitzroy'un *Despised and Rejected** (1918) adlı kitabında ahlâkın sesi şunları söyler:

> İki cinsin uçları arasında yer alanlar, daha aydınlanmış bir uygarlığın öncü müfrezesidirler. Bugün soydaşları tarafından aşağılanıp dışlanıyorlar... ama inanıyorum ki, bu ara tiplerin en iyilerinin ırkın önder ve efendileri olduğunu kavrayacağımız zaman çok uzak değildir... Onlardan yeni bir insanlık gelişmektedir... Tam bir dengeye ulaşmış, tek bir cinsin psikolojik sınırlarına hapsedilmeyen, birinin güç ve zekâsını diğerinin incelik ve sezgisiyle birleştiren, kendi içinde bütünlük sağlamış bir insan ruhu.[697]

* Aşağılanan ve Dışlananlar

Uzmanlara meydan okuma deneyimi pek olmayan kadınlar, çoğunlukla böyle bir üstünlük iddiasında bulunamayacak kadar sindirilmişlerdi.

Almanya'da ilk örgütlü eşcinsel hareketleri, tam da seksbilimcilerin açıklamalarının hemen ardından ortaya çıktı. Çok geçmeden, kendilerini eşcinsel olarak tanımlayanları olumlu gösterdiğine inanılan "doğuştanlık" kuramlarını yaygınlaştırmak için (bazı kadınların da desteklediği) çabalara girişildi. Eşcinsellerin sözcülüğünü yapanlardan çoğu onların yönelimlerini seçme durumu olmadığını savunuyor, ama kamuya eşcinselin tüm diğer açıklardan sağlıklı olduğu güvencesini veriyordu. Elisabeth Dauthendey'in 1906 tarihli, *Uraniacılık** *Sorunu ve Kadınlar* adlı broşürü, bu tutumun tipik örneğidir. Dauthendey lezbiyenlikle ilgili "gerçekleri" şöyle sıralar:

> 1. Uraniacılık kimsenin suçu değildir, çünkü ampirik doğa yasalarındaki bir bozukluktan kaynaklanır.
>
> 2. Tüm diğer özürler ya da işlevsel bozukluklar gibi, ona da tepeden bakılmamalı, şefkat gösterilmelidir.
>
> 3. Entellektüel faaliyetle hiç bir uyumsuzluk göstermez.
>
> 4. Hiç bir zaman dışsal nedenlerin ya da eğitimin sonucu değildir, her zaman doğuştan koşullanmıştır.[698]

Popüler yazın da tek sorunu çarpıklık olan dürüst ve namuslu insan portreleri çizerek davanın yardımına koştu. Alman eşcinselleri arasında büyük ilgi yaratan 1901 tarihli bir Danimarka romanında, yazar kitabın adında kadın kahramanın çarpıklığına değinerek, *Bu Kimin Suçu?* diye sorar. Romanda verilen yanıt, kimsenin suçu olmadığıdır. Acınacak, ama sevimli bir kişi olan Nina'nm sorunu doğuştan gelmektedir. Bedeni de bunu kanıtlar: "Göğsünde kadın olduğunu belirtecek bir kabarıklık görünmüyordu; yüz hatla-

* Urania, Afrodit'in adlarından biridir.

rı keskin, gözleri ise bir kadında pek az görülebilecek biçimde güçlü ve güven doluydu." Romanın kahramanı Jünger ona aşık olduğunda, eğilimlerinin gerçekte uygun bakımla "tedavi edilebilecek... bir tür hastalık" olduğuna karar verir. Ama çok geçmeden kadının elinden bir şey gelmediğini, kadınların onu cinsel olarak uyarmasına neden olan yaradılıştan bir içgüdünün onu yönlendirdiğini öğrenir. Sonunda kadın, "Göğsümü yakan tutkunun gücünü bilmiyorusun... Bir kadını öpmeden yaşayamam," diye haykırdığında, ona inanır.[699] Kitabın çarpık yanlısı savları, popüler yazında bir devrim niteliğindeydi. Fransızlar çok önceden lezbiyenliğin ciddiye alınması gerektiğini ve erkeklerin lezbiyenlerin arzularının yönünü değiştirebilme hayaline kapılmamalarını söylemişlerdi. Ama şimdi Alman seksbilimciler, lezbiyenleri bu isteklere itenin genleri olduğu, değiştirilmez oldukları gibi ahlâksız da olmadıkları tezine malzeme sağlamışlardı.

Krafft-Ebing'in kimi yandaşları 1920'lerde bile onun görüşlerini yaymaya devam ettiler. Örneğin, İsviçreli ünlü psikiyatrist Auguste Forel *The Sexual Question: A Scientific, Psychological, Hygienic and Sociological Study** adlı kitabının 1925 baskısında, o tarihlerde Avrupa ve Amerika'da popülerliğin doruğunda olan Freud kuramlarına hiç değinmeden, Krafft-Ebing'in cinsel psiko-patoloji sınıflandırmasını kullanmıştı.[700] Radclyffe Hall, *The Well of Loneliness*'i (1928) yazmaya hazırlanırken, "psikanalistler dışında, cinsel çarpıklık konusundaki en yetkin otoritelerin yapıtlarının son ve düzeltilmiş baskılarına" dayanarak notlar derlemişti. Otoritelerinin hepsi Havelock Ellis, Iwan Bloch ve Magnus Hirschfeld gibi Krafft-Ebing yandaşlarıydı.[701]

Krafft-Ebing'in doğuştan çarpıklık tezi bugün de yok olmamıştır: çağdaş "doğuştan çarpıklar" transseksüellerdir. Gerek kendileri, gerekse onlarla çalışan tıp uzmanlarından bazıları (tıpkı da-

* Cinsel Sorun: Bilimsel, Psikolojik, Hijyenik ve Sosyal Bir İnceleme

ha önceki benzerleri gibi) onların yanlış bedene sıkışıp kaldığına inanmışlardır. Çoğu için (gene eski benzerlerinde olduğu gibi) "uygun" erkeksi ve kadınsı davranışların varlığı ve aynı-cins aşkının günah olduğu düşüncesi bir saplantı halindedir. Dolayısıyla, bir kadın bir kadını severse, bu aslında erkek olduğu içindir.

Bir grup kuramın yerine diğer bir grubu seçmenin ardındaki pek de dürüst olmayan niyetleri sezmek güç değildir. Psikanalistlik yapanlar genellikle Freud'u savunuyorlardı, çünkü onun görüşleri aynı-cins aşkı için "tedavi" umudunu veriyordu, "tedavi" de onlar için iş demekti. Zürih'te bir akıl hastanesinin yöneticisi olan Forel, doğuştan anormal olan çocuk ve gençlerin cinsel sapıklıkları fark edilince tecrit edilmeleri -yani, bir akıl hastanesine kapatılıp, "kendisi ve diğerleri için tehlike yaratan sinirsel bir hastalıktan muzdarip bir hasta" olarak tedavi görmeleri- gerektiğini iddia ediyordu.[702] Lezbiyenliğini açıkça ilan eden Radclyffe Hall, Krafft-Ebing'in yandaşlarında aynı-cins aşkı kalıtımsal olmakla birlikte, bunun kurbanlarının üretici yurttaşlar olabileceğini savunmaya yeterli bir esneklik buluyordu. Doğuştancılık kuramlarına sarılmasının nedeni, (gelişmiş plastik cerrahi öncesinde) çarpık kişinin aşktaki yönelimini değiştirme çabalarının boşa olduğunu söyleyen bir tek onlardı. Hall'un gerek sıkıcı kadınca davranışları reddini, gerekse "erkeksi" uğraşıları tercihini onaylıyorlardı: Sonuç olarak o, kadın bedenine hapsolmuş bir erkekti. Doğuştancılık kuramlarını popüler yazına yansıtmak ve böylece onları, tıp otoritelerinden en kabul gören kuramlar olmaktan çıktıktan yıllar sonra bile yaygınlaştırmakta Radclyffe Hall tüm diğer yazarlardan daha büyük bir sorumluluğa sahiptir.

Hall romanının, aynı-cins aşkına ahlâksızlık ya da tedavi edilebilir bir şey olarak bakan topluma karşı, lezbiyenin eline ahlâki ve tıbbi bir savunma silahı vereceğine inanıyordu. Eğer bir kadın hayatının merkezine bir başka kadını yerleştirmeyi *tercih* ettiğini

savunursa, kendini ahlâksızlık suçlamalarına açık bırakıyor, günün geleneklerini isteyerek hiçe sayıyordu. Eğer psikanalizin bu sapıklığa çocukluğunda olan bir şeyin yol açtığı tezini kabul ederse, travmayı giderecek ve onu düzeltecek bir tedaviye gitmemesi için hiç bir bahanesi kalmıyordu. Ama bu "durumu"nun yaradılıştan olduğunu savunursa, kimi insanlar ona bir hilkat garibesi diye bakacaklardı, ama Hall'ın da fiilen yaptığı gibi o zaman Tanrı'nın onu böyle yarattığını, hilkat garibesi bile olsa Tanrı'nın düzeni içinde onun da bir yeri olduğunu savunabilirdi. Doğuştancıların kuramlarını benimsemediği sürece bir lezbiyenin değişmeme nedenlerini savunma olanağı yoktu. Bu ancak özgür seçim ilkesine kendini adamış bir toplumda olabilirdi, oysa Hall içinde yaşadığı, Viktorya dönemini henüz aşmış toplumun böyle bir adanmışlığı olmadığını biliyordu.

The Well of Loneliness şimdiye kadar yazılmış en ünlü lezbiyen romandır. Onyıllarca (kadınları seven kadınlar da içinde) pek çok kişi için edebiyatta tek lezbiyenlik imajı olmuştu ve tıbben de doğru olduğu iddiasındaydı. Ama Hall'ın daha önceki romanı *The Unlit Lamp** (1924), 1928'de yayınlanan ve doğuştan sakatlığı, "çarpık kişinin yitik, ıstıraplı gözlerini" anlatan "skandal başarısı" bu kitaptan çok farklıdır. *The Unlit Lamp*, sorumluluk duygusuyla annesini terkedemediği için başka bir kadınla gitmeyip, mutluluğu elinden kaçıran bir kadının öyküsüdür. Kitabın adı Robert Browning'in aynı biçimde düş kırıklığına uğramış heteroseksüel iki sevgiliye ilişkin, "Heykel ve Büst" adlı şiirinden alınmıştır:

> *Düşleri kırık her hayalete biçtiğim günah,*
> *Yakılmamış lamba ile eylemsizliktir.*

The Unlit Lamp, Joan ile Elizabeth'in birbirlerine duydukları ilgiye belirsiz bir Freudcu açıklama getirir, ama doğuştan gelen bir

* Yakılmamış Lamba

ve 1930'lu yıllarda yayınlanan çalışmalar da lezbiyenlerin sağlıklı olduğuna ilişkin benzer sonuçlar verdiğinden, istatistiksel kanıtların kamunun düşüncesini değiştirmekte pek etkili olacağına inanmak güçtür. Eğer kadınlar arası aşk 1970'lerin başından beri daha kabul edilebilir hale geldiyse, bunun nedeni kısmen Amerikan Psikiyatri Derneğinin 1973'te (çok sağlıklı eşcinsel özgürlük hareketinin baskısıyla) eşcinselliği ruhsal dengesizlik listesinden çıkarma kararıdır (ruhsal hastalık ya da sağlığın oyla kararlaştırılması da gariptir). Bu kabulün bir diğer nedeni de bu dönemin, insanların kutsal evlilik dışında yakın ilişkide bulunup hâlâ ahlâklı kalabileceğini fark eden yeni ahlâk anlayışıdır. Bir diğer neden ise, zaten fazla kalabalık bir dünyada soyu sürdürmenin aşkın ana amacı olmadığı ve olamayacağı düşüncesinin artık hemen herkes tarafından benimsenmiş olmasıdır. Heteroseksüellerin kendileri için istedikleri cinsel özgürlükten, lezbiyenlerin de belli ölçüde yararlanmasına izin verilmiştir. Ama kafalardaki imajın değişmesinde en önemli etken, lezbiyenin ısrarla -Radclyffe Hall'ın çabaladığı gibi heteroseksüelden hoşgörü dilenmek için değil- kendisi ve onun gibiler için lezbiyenliği bizzat tanımlama hakkını savunması oldu. Lezbiyenler kadınlar arası aşkın tanımını tıp mesleğinin tekelinden çıkarıp, yeniden kendi ellerine almışlardır. 20.yüzyıl kadınlarının cinsel konularda 19.yüzyılın masumiyetine dönmesi olanaksızdır ve kadınlar artık evlilik nedeniyle aynı-cins aşk ilişkilerine son vermek zorunda değillerdir, ama çağımızda kadınların tanımladığı biçimiyle kadınlar arası aşk birçok yönüyle, kadın eşcinselliği hakkındaki tıp uzmanlarının beyanlarından çok, 18. ve 19. yüzyıllardaki romantik dostluğa benzemektedir.

Bölüm 3. Kadını Kendi Yerinde Tutmak

Kadın özgürlüğü dünyayı -en azından Avrupa ve Amerika'nın bazı bölümlerini- değiştirme tehdidi oluşturacak kadar artınca, çıkarları eski düzenden yana olanlar lezbiyenlerin nevrotik, şaşkın oldukları doğrultusundaki tıbbi görüşlere ve bağımsızlık isteyen kadınların genellikle lezbiyen olduklarına inanmayı tercih ettiler. Tıp mesleği dışından pek çok kişinin doğuştancıların kuramlarını, kadın hareketi ilk kez 19.yüzyılın sonunda bazı başarılar sağlamaya başlayınca keşfetmeleri rastlantı değildir. 1. Dünya Savaşı sonrasında, çok sayıda kadın savaş çabalarına katılıp, dayanıklılık ve kararlılıklarıyla kadınları eski yerlerinde tutmak için fazla biyolojik neden olmadığını kanıtladıklarında, tıp mesleği dışındaki kişiler Freudcu kuramları keşfettiler. Kadın eşcinselliğine ilişkin kuramların herhangi birinin bundan yüzyıl önce ortaya çıkabileceği ya da böylesine geçerlilik kazanabileceği kuşkuludur, çünkü o tarihte bağımsız kadınlar ciddi bir tehlike oluşturmuyorlardı. Kadınların bağımsızlığı en çok istedikleri ve buna en yakın oldukları 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyılda, kadınların aynı-cins aşkının bir garabet ya da bir hastalık olduğu inancı en belirgin düzeye erişti.

Kadınların doğal pasifliği fikrinin havarileri ile sözde "doğanın seyri" değiştirilirse felaket olacağına inananlar, 20.yüzyılın başında ortalığı kasıp kavuruyorlardı. Kadınlar tersini kanıtlamaya başladıkları için, tam bir hüsnükuruntuyla, "Kadın sorumluluk almak istemiyor; tam da kadınlığı dolayısıyla, her zaman ve her açıdan tümüyle pasif kalmayı, başkasının yönlendirmesinde olmayı diliyor. Yalnızca, yeni bir mülk gibi, fiziksel olarak istenmeyi, sahip olunmayı talep ediyor,"[745] diye beyan ediyorlardı. Kendilerini erkeklerin doğal üstünlüğünü tekrar tekrar vurgulamak zorunda hissediyor ve yüzyılın daha başlarında kadınların "çağdaş kadının kurtuluşu hareketi sayesinde" yıllardır ellerinde fırsat bulunmasına

karşın, önemli bir başarı kazanamamasında kadının ikincilliğine kanıt bulduklarına inanıyorlardı.[746] Zaman zaman artan kadın özgürlüğünün erkeklerde yarattığı isteri, kadınların pasifliği ve erkeklerin üstünlüğü konusunda "makul" savların ardına bile saklanmıyordu. Erkek cinsinin son nefesini vermekte olduğuna ilişkin akıldışı bir korku açıkça ifade ediliyordu. Örneğin, 1904 yılında bir yazar feminist yazının kadınları erkeklerin üstüne çıkarmakla kalmayıp, genç kızlarda "erkek cinsinin zamanla, örümcek kocanın dev eşi karsısındaki boyutlara inmeye mahkum olduğu" ya da "erkeğin neredeyse yok olma noktasına kadar küçüldüğü" su pirelerine benzeyeceği kanısını yarattığından yakınıyordu. Yazar şöyle devam eder: "Aranızda abarttığımı sananlar varsa, bu kitaplardan bazılarını bulup okusunlar; o zaman çıkarsama ve mantık yasalarına göre bu Kadın Kurtuluşçularının tuttukları yolun tam da bu olduğunu kabul edeceklerdir."[747] Bu korku sonraki onyıllarda da sürdü. Örneğin H.L.Mencken "Kadın Kurtuluşçuları"nı "erkek yiyen süfrajetler" olarak adlandırıyordu.[748]

20.yüzyıl başında popüler edebiyat çoğunlukla kadınların "doğal pasifliğini" desteklemek, onları kocanın gerekli bir efendi olduğuna inandırmak için elinden geleni yapıyordu. Brand Whitlock'un *Her Infinite Variety** (1904) adlı romanındaki şapşal kadın avukat, feminizmi dolayısıyla harika nişanlısını kaybeder. Helen Winslow'un *A Woman for Mayor*** (1909) adlı kitabında ise, Amerika'nın ilk kadın belediye başkanı olan ana kahraman o kadar şapşal değildir. Çok iyi bir belediye başkanı olduğu halde, süresi dolunca, "Ne derseniz deyin, bu iş kadına göre değil," sözleriyle politikayı terkeder. Henry Harrison'un *Angela's Business****'inde (1915) kadın okul müdür yardımcısı, evlenmek için hiç bir piş-

* Kadının Sonsuz Çeşitliliği

** Kadın Belediye Başkan Adayı

*** Angela'nın İşi

manlık duymadan, tıpkı kadın belediye başkanı gibi, mesleğini terkeder. Onunla, böylesi aklı başında davranmayan daha yaşlı bir kadın, feminist Miss Hodger arasında bir karşılaştırma yapılır. Harrison'un geçkin kızı sanki 18.yüzyıldan, Smollet ile Fielding'in sayfalarından fırlamış gibidir: "Düz göğsü, dağınık at kuyruğu saçı, atı anımsatan yüzü [ile]... uzun boylu bir tip." 18.yüzyıl hiciv yazarları gibi, 20.yüzyıl yazarının da böylesine itici bir evde kalmış kız portresi çizmesindeki amaç, toplumun evliliğin gerekliliği kuralını gözardı etmeye kalkışabilecek genç kızları bundan vazgeçirmekti.

1. Dünya Savaşı sonrasında, kadınların eşitlik merdivenine sağlam ve sarsılmaz biçimde adım attıkları farkedilince, bu tür anlatımlar hızla arttı. İngiliz ve Amerikalı kadınlar ülkelerinin savaş çabalarında özellikle güçlü bir rol oynamışlardı. Yurtseverliklerinin karşılığı olarak özgürlük istiyorlardı. Bu özgürlüklere dehşetle bakan gelenekçiler, kadının kurtuluşu sonucu ailenin, hatta dünyanın sonunun geleceği kehanetini savuruyorlardı.

1. Dünya Savaşı erkek ve kadın işi arasındaki ayırımda kimi gedikler açtı. Kadınlar yalnızca hemşire ve sekreter olarak hizmet vermekle kalmadılar, silah fabrikalarında, metal işlerinde çalıştılar, ağır teçhizat idare ettiler, ambülans ve otobüs sürdüler. Erkeklere özgü olan işler, kadınlara da açılmaya başladı.

Gerek Amerika, gerekse İngiltere'de kadınların yurtseverliği zaman zaman aşırıya kaçıyordu: Örneğin, daha savaşın ilânını beklemeden, bazı kadınlar asker üniforması giyip, kadın kamplarında eğitim yapmaya başladılar.[749] Belki de savaşın, dünyada demokrasiyi güvenceye alsın ya da almasın, yeni bir düzen başlatacağını, eğer hizmetleri gerekli bulunursa uzun zamandır istedikleri şeyin artık onlardan esirgenmeyeceğini hissetmişlerdi. Amerika 1917 ilkbaharında savaşa girer girmez, Amerika Ulusal Oy Hakkı Derneği'nin başkanı Carrie Catt yurduna destek sözü verdi. Kadınlar

aynı anda hem savaş çabalarına gönüllü yazılıp, hem de seçme ve seçilme hakkı için dilekçeler imzaladılar. Üç eyalette o yıl kadınlara başkanlık seçimlerinde oy hakkı tanındı. Savaşın sonunda Amerika'daki tüm yetişkin kadınlar oy hakkıyla ödüllendirildiler. İngiltere'de de 1918 yılında otuz yaşın üstündeki kadınlara oy hakkı tanındı (daha genç kadınlar ise bu hak için 1928'e kadar beklemek zorunda kaldılar). İngiliz kadınları ayrıca 1919'da Cinsiyet Nedeniyle Yetersizliğin Kaldırılması Yasası ile ödüllendirildiler. Buna göre artık kadınlar cinsiyetleri nedeniyle memuriyetten, kamu ya da yargıdaki mevkilerden dışlanamayacaklardı.

Kamuoyunun bu özgürlüklere tepkisi ya bunlara saldırmak, ya da üstüne basa basa, gözardı etmek oldu. Sidney Ditzion (*Marriage, Morals, and Sex in America**) 1. Dünya Savaşından sonra ticaret alanında iyi ücretli işlere giren kadın sayısındaki büyümeye paralel olarak erkeklerin korkuları arttığında, kadınsılığı kamu tüketimi için yorumlayan basın adamlarının resim ve yazındaki eski kalıplaşmış tiplere bağlı kalarak, erkeklerin paranoyasını yatıştırdıklarını söylemektedir. Amerikalı kadınlar gerçekte radikal bir dönüşüm geçirmişlerdi, ama dergi kapaklarında hâlâ elinde çoğu kez ayna, yelpaze, çiçek ya da bebek tutan kadın görüntüsü sürüyordu. Bu dergilerin içinde aktif ya da özgün kadınlara çok az rastlanırdı. Ditzion'un yorumuna göre, yazarlar "kadının özgürlüğünü en iyi kullanabileceği biçimin, evlenerek bundan bir an önce vaz geçmesi" olduğunu iddia ediyorlardı.[750]

Romancılar da aynı çağrıyı yineliyorlardı. Nalbro Bartley'in 1919'da Amerika'da yayınlanan romanı *A Woman's Woman*'da** kadın kendi alanının ev, ilgilenmesi gereken şeyin de ailesi olduğunu unutunca neler olduğu anlatılmaktadır. Üç çocuk annesi orta yaşlı bir kadın olan ve eski kafalı olduğu için kocası ve iki büyük

* Amerika'da Evlilik, Ahlâk ve Seks

** Bir Kadının Kadını

çocuğunun horlayıp, hiç dikkate almadığı Densie, yeni yüzyıl başladığı zaman artık 19. yüzyıl kadını olmaktan çıkıp, 20. yüzyıl kadını olmaya karar verir. Bu amaçla ticarete girişir ve inanılmaz bir başarı kazanır. Ama bunun bir bedeli vardır: Kocası özgüvenini yitirir, yüzü gülmez, huysuz biri olur, çünkü "kadın onun alanına tecavüz etmiş, onu bu alandan boşluğa itmiştir"; feminist olan büyük kızı oda arkadaşı kendisini terkedince sinir krizi geçirir; küçük kızı sonradan Alman casusu olduğu ortaya çıkan aşağılık bir adam için hayatını mahveder; çocukken annesi evde oturup ona doğruyla yanlışı öğretmediği için, askerdeki oğlu Kenneth bir kadınla buluşmak üzere askeri karakoldan kaçarken vurularak ölür. İşte bu son felaket, Densie'nin tuttuğu yolun yanlışlığını anlamasını sağlar. Ailesinin geri kalan bireylerine söz verir: "Ananız hepinize bir yuva sağlamaya çalışacak - ama artık Kenneth için çok geç." Yazar, okuyucu belki daha önce verilen mesajı kavramamış olabilir diye, burada müdahale eder:

> Densie bir kez daha bir yuva yaratması gerektiğini, yuvanın gerçek yaratıcı iş olduğunu anlamıştı... Kadının çağdaş düşmanı -o yuva yıkıcı ruh- Densie'nin aklını çelmiş, o da buna kanmıştı. Oysa düşmana karşı durmalı, güçlükleri, ona yönelik alayların acısını, ihmal edilmenin sızısını göğüslemeli - ama yuvasını korumalıydı. Bir süre ihmal ettiği kutsal göreviydi bu onun.

Kadını yerinde tutmanın bir yöntemi onda suçluluk duygusu yaratmaktı. 19.yüzyılda da belli ölçüde başvurulan bir diğer yöntem, 20.yüzyılda iyice geliştirilmiş bir taktiğe dönüştü: Kendi yerlerinde kalmak istemeyen kadınların erkeksi, dolayısıyla da anormal (yani, lezbiyen) olarak gösterilmesi. Yalnız Amerika ve İngiltere'de değil, Almanya ile Fransa'da da feminizmle "cinsel anormallik" arasında bağ kuruluyordu. 20.yüzyıl başlarında gerek kur-

gusal, gerekse bilgisel yazında feminizmin cinsler arasındaki ayırımları ortadan kaldırdığı yansıtılıyor ve feministlerin karşı cinsin özelliklerini benimseyerek cinsler arası çekiciliği yok ettikleri için, bunun kaçınılmaz sonucunun lezbiyenlik olduğu savunuluyordu. Maria Janitschek'in *Mimikry: Ein Stück modernen Lebens** (1903) adlı romanının kadın kahramanı, "bu dönemin" en yeni "özelliği" olarak iki cinsin kendi cinslerine artan eğiliminden yakınıyordu. Bunun da nedeni feminizmin kadınları erkeğe, erkekleri de kadına benzetmesiydi. Artık kadınla erkek birbirlerini tamamlamadıkları için, kadınlar eşlerinde ne aramaları gerektiğini unutmuşlardı. Şimdi bir kadın "gerek duyduğu şeyleri erkekten çok, kadında bulmaktaydı". Adından da içeriği anlaşılan *Feminismus und Kulturuntergang*** (1927) adlı kitabında, Dr. E. F. W. Eberhard feminizmin uygarlığı yıkıma sürüklediği, bunun aracının da lezbiyenlik olduğu görüşünü daha da hummalı biçimde öne sürüyordu. "Tribadizm ve Kadının Kurtuluşu" adlı bölümde Eberhard kadın hareketinin öncülüğünü gerçek kadın olmayan "erkek kadınlar"ın yaptığını iddia etmekteydi. Hareketin içinde heteroseksüellerin de olduğunu kabul etmekle birlikte, ona göre "erkek kadınlar" örgütün güçlü çekirdeğini oluşturmakta, yönünü belirlemekte ve "ateşe körükle giderek" kadınları sürekli kışkırtmaktaydılar. Diğer kadınlara erkeklerden kurtulma ve bağımsız olma isteğini aşılayan onlardı. Hareketin içindeki normal genç kadınları baştan çıkarıyor, lezbiyenliği yayıyorlardı. Eberhard, bu kadınların oluşturduğu tehlikenin küçümsenmemesi gerektiğini açıklar. Onlarla mücadelenin tek yolu, "kadının kendi yuvası çevresinde kalması"dır. Kadının eğitimi onun kadınsılığını korumalı, tüm erkekleştirici etkilerin önüne geçmeliydi.[751]

---

* Taklit: Çağdaş Yaşamdan Bir Parça

** Feminizm ve Kültürel Çöküş

Fransız yazarlar uzun süredir kadının bağımsızlık isteğinin lezbiyen arzularla bağlantılı olduğu uyarısını yapıyorlardı, ama 1. Dünya Savaşı sonrası yazında bir kadın kahramanın feminist felsefeden söz edip de, buna bir lezbiyen deneyimin eşlik etmemesi neredeyse olanaksız hale geldi.[752] Victor Margueritte'in *La Garçonne* (1922) adlı yapıtında kadın kahraman, kadınların bu yeni istemlerinin onlar için doğal olmadığını, salt erkeklerin aşırılıklarına bir tepki sayılması gerektiğini öne sürer. Kadın hareketinin yüzyıllardır süren erkek despotluğunun kaçınılmaz sonucu olduğuna, erkekler onları buna itmese eşitliğin kadınların aklının ucuna bile gelmeyeceğine inanır. Ama şimdi, erkeklerden bu durumun öcünü almak için, yalnızca iş ve toplumsal kurtuluş değil, canlarının çektiği kişiden çocuk yapma ve erkekler kadar kadınlarla da yatma hakkı istemektedirler. Margueritte'in özgür 1920'lerde bir yandan kahramanını savunur görünürken, bir yandan da onun ağzına yerleştirdiği açık saçık laflardan dehşete düşmesi tipik bir örnektir. Kadının davranışını bağışlatmak için, diğer bir karakterine hepimizin "bizden çok daha kuvvetli güçlerin oyuncağı" olduğumuzu, kadının yalnızca özgür çağının acınacak bir ürünü olduğu açıklamasını yaptırır.

İngiltere'de 20.yüzyılın başlarında Edward Carpenter feminizmle lezbiyenliği özdeşleştirmişti. Ne tuhaftır ki, kendisi de eşcinsel ve devrimci olan Carpenter *Love's Coming of Age**'de (1911) kadınların normal olmadıkları için feminist olduklarını söylüyordu. Feministler gerçek kadın olmadıkları için analık içgüdüleri çok güçlü değildir, dolayısıyla da "cinslerinin temsilcisi" değillerdir. "Erkek huylu", "her şeyi mantıkla açıklamaya aşırı düşkün ve kitabi kültürlü", ayrıca da lezbiyen kadınlardır.[753] 1911 yılında feminizmle lezbiyenlik arasında böyle kabaca bir ilişki kurulmasının nedeni belki de, 1910 yılı dolayında İngiltere'de feminist hare-

* Aşkın Ergenliğe Erişmesi

ketin gerçekten militanlaşması ve daha ürkütücü hale gelmesidir. VII. Edward'ın ölüp İngiliz tahtına yeni bir kralın geçmesinden sonra bile kadınlara oy hakkı verilmeyeceğinin anlaşılıp, bir milyon kadına oy hakkı tanıyacak olan Uzlaşma Yasasının 1910 Kasım'ında veto edilmesinin ardından, süfrajetler sağa sola tuğla atarak konuya kayıtsız kalınmasını olanaksızlaştırmaya karar verdiler. Feminizm karşıtları, kadınları hareketten uzaklaştıracak her şeyin mübah olduğunu düşünmüş olmalıdırlar. Feminizmle uzmanların hastalıklı dediği bir şey arasında ilişki kurmak, kadınları korkutup kaçırmanın en güvenilir yoluydu.

İngiltere'deki hareket gerçekten de çoğunlukla kadınları seven kadınlardan oluşmuş olabilir. Bu kadınlar bir önceki yüzyıldan kardeş ruhlar arasındaki aşkın normal olduğunu öğrenmişlerdi; öte yandan, bağımsızlıktan yana İngiliz kadınları tam yurttaş sayılmak gibi basit bir istekleri de geri çevrilince çok kızmışlardı. Erkekleri düşman, birbirlerini müttefik olarak tanımlıyorlardı. Ayrıca, 1910 yılına gelindiğinde, yaşamlarını kocasız geçirmek isteyenlere rol modeli oluşturmaya yetecek sayıda meslek sahibi orta sınıf kadını vardı.[754] George Dangerfield (*The Strange Death of Liberal England**) savaş öncesi süfrajetinin, politik düş kırıklığı nedeniyle "kadının yaşanmayan yaşamı"na şiddetle tepki gösterdiği ve kadınların çok uzun süre erkeklerin arkasına saklanmasına yol açan kişisel güvenlikten artık vaz geçme zamanının geldiğine karar verdiği yorumunu yapmaktadır. Süfrajet, tıpkı kimi ilkel kabilelerde evlenme çağındaki kadınların bir süre kadın bilgeliğine ulaşmak amacıyla kadın evinde kalması gibi, kadınlığını geri kazanmak için "kendisiyle ve kız kardeşleriyle birlikte ıssız bir bölgeye kaçması" gerektiğine inanıyordu. Dangerfield, süfrajetler arasında ortaya çıkış tarihini her nedense 1912 diye belirlediği "eşcinsel hareketin" gelişmesinden, "kadın bilgeliğini geri kazanmaya" duyulan bu mistik

* Liberal İngiltere'nin Garip Ölümü

özlemi sorumlu tutmaktadır.[755], 1912 yılında feministlerin lezbiyen olma kararlarının, Dangerfield'in yirmi beş yıl sonrasından yorumundaki kadar bilinçli ve belirgin olup olmadığı şüphelidir. Ama çağdaş feminizm ve onun kadınlar arası aşkı yüreklendirmesinden kalkınarak, birinci dalganın da kadının sağlıklı özsevgisinin doğal uzantısı olarak bu duyguyu yüreklendirdiği sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz. O zaman da feminizm karşıtları, "anormallik" silahıyla donanıp, tıpkı Carpenter'ın yaptığı gibi bu aşkı olabildiğince tuhaf bir biçime sokmaya yöneldiler.

Amerika'da 20.yüzyılda ilk kez feminizmle lezbiyenlik arasında bağlantı kuran, Krafft-Ebing'in yandaşlarından bir psikiyatrist olan William Lee Howard'dı. Howard'ın *The Perverts** (1901) adlı romanındaki, mutsuzluk saçmaktan zevk alan, hastalıklı ve doktoralı feminist Mizpra, yozlaşmış bir soydan geldiği için doğuştan çarpık bir kişiliğe sahiptir. Lezbiyen olup olmadığı çok açık olmasa da, bağımsız bir kadın olduğuna kuşku yoktur. Howard da bu ikisi arasında psikoz açısından bir fark bulunmadığı kanısındadır:

> Erkeksi bağımsızlık fikirlerine kapılmış kadınla, ana caddelere oturup erkek taklidi sesini yükselten, savaş ve din, ya da bekârlığın değeri ve o lanet kadının iffetsizliği konularında karar verme hakkının tek kendisinde olduğunu haykıran cadaloz ile şu iğrenç toplum dışı yaratık, dişi cinsel sapık, yalnızca aynı sınıfın -soysuzların- farklı derecelerini temsil ederler.

Howard bir psikiyatrist olarak çoğu Amerikalının eline ulaşmamış olan "soysuzluk" literatürünü iyi biliyordu, ama o tarihlerde kendine pek yandaş bulamadı. Öte yandan bunu izleyen onyıllarda, Freud yaygınlaştıkça, feminizmle lezbiyenlik arasında bağ kuran sayısız diğer yazar ortaya çıktı.

---

* Sapıklar

Bunlar Howard gibi doğuştancı değillerdi. Tersine, bireyi yaratanın yetiştirme olduğuna inanıyorlardı. Onların saldırılarının özel hedefi, kadınları evden çıkarıp feminist beyin yıkama yoluyla evin dışında tutan kadın üniversiteleriydi. Kimi yazarlara göre bu kadın üniversiteleri, atletizmle uğraşmayı öğreterek, "erkeksi duygu, giyinme ve aşırı hassasiyete" özendirerek, "kafasını, onu erkeğin eşi yapacak uyumlu canlılığın ötesinde güçlendirmesine" izin vererek kadını eşcinselliğe yönlendiriyorlardı.[756] Anne babalara sürekli, kız okullarında kendine güveni az olan kızların güçlü kişiliğe sahip olanlara bağımlı kılındıkları, böylece her ikisinin de ilerde heteroseksüel ilişki kuramayacak duruma geldikleri uyarısı yapılıyordu.[757] Gerek kurgusal, gerekse bilgisel yazın kadın üniversitelerinin kadınları "yaşam boyu eşcinselliğe" eğittiğini onaylıyorlardı.[758]

Ama feminizm karşıtlarına göre, lezbiyenliği besleyen tek şey kadın üniversiteleri değildi. İçinde yaşanan dönem de bir etkendi. Kadının artan özgürlüğünün, onu yalnız atletik beceriler, yönetici nitelikler geliştirmeye, mesleğinde başarılı olmaya değil, görünüşünde bile oğlan çocuğuna benzemeye özendirerek, ikinci cinsin özelliklerinde büyük değişiklik yarattığı için lezbiyenliğin kaçınılmaz olduğundan yakınanlar vardı. Kimileri ise erkek alanına (yani, "kamu yaşamı, politika, eğitim, serbest meslek, ticaret"e) giren kadınların erkek gibi davranmaya kalktıklarına, böylece de erkeklerin işine yaramaz hale geldiklerine dikkati çekiyordu.[759] William Carlos Williams'ın 1932 yılında söylediği gibi "çağın satırı" olan lezbiyenlik, kadınları öldürüyor, erkekleri hadım ediyordu[760].

1.Dünya Savaşı kadınlara daha büyük bir özgürlük ve hareketlilik sağladı. Yalnızca kaynakçı Rosie ile kız kardeşlerinin hizmetleriyle yetinmeyip, kadınlara meslek okullarında o zamana kadar olduğundan çok daha fazla yer açan 2. Dünya Savaşı ise,[761] cinsler arasındaki tüm toplumsal farklılıkları tehdit etmişti. Bekle-

neceği gibi, erkekler yurtdışından döndükleri zaman, kadınlar yerlerini terkedip yuvalarına dönmeye teşvik edildiler. Bu dönüşü hızlandırmak için de lezbiyenlik suçlamaları kırbaç görevini gördü. Sağlıklı kadınların ancak mutfak ve çocuk odasında mutlu olduklarını ileri sürenler için klasik bir kaynak haline gelen *Modern Woman: The Lost Sex** (1947) adlı kitap, bu tekniği yansıtmaktadır. Kitabın yazarları Lundberg ve Farnham feminizmi, "duygusal hastalığın, nevrozun belirtisi... özünde kökü derinlere inen bir hastalık" olarak tanımlıyorlardı.[762] Feminizmin annesi Mary Wollstonecraft ile başlayarak, kitap boyunca feminist içgüdüyü lezbiyenlik hastalığının bir özelliği olarak nitelemişlerdi. Kadınlar lezbiyen oldukları için feministtiler ve gelişmelerindeki tutukluk nedeniyle lezbiyen olmuşlardı. Yazarların vermek istedikleri mesaj açıktır. Ama uyarıları daha da kesindir: Herhalde kamu ve kurum politikalarında söz sahibi olmak isteyecek tek kadınlar olan lezbiyenlerin, bu konularda toplumsal olarak istenenden çok daha fazla söyleyecekleri vardır. "Çarpık kişilikler" oldukları için de, bu çarpıklıklarını topluma yansıtırlar.[763] Bunların konumlarından sökülüp atılmaları gerekir. Aslında evlenmemiş bir kadının öğretmenlik yapmasına da izin verilmemelidir, çünkü çocuklar için kötü örnek olabilir.[764]

Bunu izleyen onyılda, feminizmi "anormallikle" ilişkilendirerek yapılan saldırılar büyük geçerlilik kazandı. En saygın sosyolog ve psikologlardan bazıları, kadınları evde tutmanın ve geleneksel cins rollerini sürdürmenin öneminden söz ettiler.[765] Kendisini anormal olarak görmeye dayanamayan kadınlar ürkütülerek, geri çekilmeye zorlandılar. 1950'lerin ortasında önde gelen kadın üniversitelerinde yapılan bir araştırma, öğrencilerin okuldaki ana dallarını "aile yaşamını ne kadar zenginleştireceğine" bakarak seçtiklerini, mezunların çok önemli bir bölümünün ise "aileye yöneldik-

* Çağdaş Kadın: Kayıp Cins

lerini" gösteriyordu.[766]

1970 yılında *Time* dergisi, gene aynı derginin feminizmin öncülerinden biri yaptığı Kate Millett'ın biseksüel olduğunu yazarak, yeni feminist hareketi karalamaya giriştiğinde tarih tekerrür ediyor - ya da etmeye çalışıyordu. *Time*, "Kadının Kurtuluşu Hareketine Yeniden Bakış" adlı bir makalede[767] bir yandan feministlerin "olgunluğunu, ahlâkını ve cinselliğini" sorgularken, bir yandan da, umutla, Millet'in biseksüel olduğunu açıklamasının kaçınılmaz olarak"onun kuramlarına yeni kuşkular düşüreceğine ve tüm özgürlükçülerin lezbiyen olduğunu söyleyerek onları ciddiye almayanların görüşlerini güçlendireceğine" dikkati çekiyordu. Ama artık feministler tarihten derslerini almışlardı. 2. Dünya Savaşında Hitler Danimarkalı Yahudilerin kendisine teslim edilmesini istediği zaman Danimarkalılar nasıl sarı kolluk takmışlarsa, New York'ta aslında çocuk bakımı ve kürtaj konuları için planlanmış yığınsal bir gösteride, tüm katılan kadınlar kollarına eflatun bantlar taktılar. Basına dağıttıkları bildirilere göre kadınlar burada saldırıya uğrayanın cinsel tercih değil, "ataerkil toplumun temel yapısına ciddi bir tehdit oluşturan" tüm değerler olduğu, *Time* dergisinin feminizmle lezbiyenlik arasında ilişki kurarak eski korkutma taktiğine başvurduğu kanısına varmışlardı. Bildirilerde bu taktiğin artık işlemeyeceği açıklanıyordu. Şimdi tüm feministler tek cephede birleşeceklerdi: "Kadının kadını sevmesi utanılacak bir şey olmaktan çıkana kadar, bize lezbiyen demeye devam edebilirler," diyorlardı. Feminizme karşı bu silah ortadan kalkınca, hareket özgürce ilerleyebilirdi.

Bölüm 4. Edebiyatın Silah Olarak Kullanımı

Toplumun görüşlerini yansıtan 20.yüzyıl edebiyatı, feminizmle lezbiyenlik, lezbiyenlikle de tüm kötü şeyler arasında bağ kura-

rak, kadınların bastırılmasında büyük bir rol oynadı. Bu yüzyılın ilk yarısında yazılan lezbiyen karşıtı romanların çoğunda, lezbiyen bir feminist, sık sık da masum kızların üstünde yetkili bir konumda, güçlü benlik duygusuna sahip bir kadındır. Hemen her zaman "çarpık"tır. Çoğu durumda sapıklığı onu bir vampire dönüştürmüştür, ama kimi kez zavallı bir hastadır. Genel olarak romanın mesajı bu kadınların, ya kendilerinin ya da toplumun çıkarı açısından, akıl hastanesi gibi bir yere kapatılması gerektiğidir. Fransa'da 19.yüzyılda bu görüşü savunan yapıtlar onlarca yıl yazılmıştı; İngiltere ve özellikle Amerika'da ise geçen yüzyılda bunlara çok az rastlanıyordu. Ama kadınların hareketliliği arttıkça, bunlar da giderek çoğaldılar.

Lezbiyen vampir romanlarının en zararlısı sayılabilecek ve tahmin edileceği gibi bir kız okulunda geçen *Regiment of Women** (1915), Clemence Dane adını kullanan, asıl adı Winifred Ashton olan bir İngiliz kadın tarafından yazılmıştı. Dane büyük olasılıkla lezbiyendi[768] - bu da Alman ve Fransızların anormallik ve yozlaşmaya ilişkin görüşleri sonucu, kadınlar arası aşkın kadınlarda nasıl kendinden iğrenme yaratmaya başladığının ilginç bir örneğidir. Kitabın adı John Knox'un *First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women*** adlı romanından alınmıştı. Knox'un yapıtı gibi bu roman da, kadının yönetici olmasının getireceği belalara karşı bir uyarıdır. Romanın ana karakteri Clare Hartill***, okulundaki kızlar üstünde neredeyse sınırsız yetkiye sahip, benmerkezci, hiç nedensiz gaddarlık yapan, duyguları donmuş bir öğretmendir. İşi gücü, kendisini saymaya zorladığı insanları kullanmak ve aldatmaktır. Son derece akıllı ve yeteneklidir, ama yazar onun olağandışı becerilerinin doğasındaki hastalıklı yanların dışa-

---

* Kadınlar Alayı

** Korkunç Kadınlar Alayına Karşı Savaş İlanı

*** İngilizce 'heart ill - kötü kalpli' sözcüklerinden türetilmiştir.

vurumundan başka bir şey olmadığını bize sezdirir.[769] Kendisine aşık ettiği ergenlik çağındaki bir kızı intihara sürüklediği zaman, kötülüğün doruğuna erişir.

Otuz beş yaş dolayında bir kadın olan Clare, bir yandan öğrencilerini çılgına çevirirken, bir yandan da okuldaki yeni öğretmenlerden onsekiz yaşındaki Alwynne ile yakın bir ilişki sürdürür (ama bunun cinsel olduğuna ilişkin hiç bir imada bulunulmaz). Alwynne çok geçmeden, Clare'in kötülüğü sonucu, "solgunlaşır", canlılığını, "gözünün parıltısını" yitirir - vampirin kurbanı olmuştur. Clare Alwynne'i duygusal kölesi yapmakla kalmamış, onu feministleştirmiştir; dolayısıyla kimle konuşursa konuşsun, "sonunda tüm sohbetleri oy hakkı sorununa yönelir". Ama Alwynne ruhunun derinliklerinde, teyzesi Elsbeth'in tanımıyla, "elma kadar sağlıklı ve tatlı" kalmıştır. Bu nedenle, daha kendisi ne düşündüğünü farketmeden onun düşüncelerini bilen ve Clare'in aldatıcı kadın inceliklerine karşılık erkekçe bir açıklıkla çalışan genç bir süpermen aracılığıyla, yaşlı kadının ölümcül etkisinden kendini kurtarmayı başarır. Clare gene de masum genç kızları avucunun içinde tutmayı sürdürür. Kitap, yazarın herkesin kanını donduracağını umduğu bir noktada, aynı anda hem acınacak, hem de ürkütücü bir kişi olan Clare'in kendisine teklif edilen müdire konumunu kabul ettiği ve başka bir genç kızı baştan çıkarmak için planlara giriştiği sırada sona erer.

Kitap kız okullarına olduğu kadar, Clare gibi evlenmemiş kadın öğretmenlerin gelecek kadın kuşaklarını biçimlendirmekte tek yetkili olmasına şiddetli eleştirilerle doludur. Ama saldırının ana hedefi kadın dostlukları ve onların o dönemde evliliğin yerini alma eğiliminde olmasıdır. 1915 yılına göre iyi para kazanan ve bağımsız olan Clare, Alwynne gibi genç bir kızın evlenmesine gerek olmadığını, yaşamını başka bir kadınla paylaşabileceğini, aynı zamanda da çalışabileceğini savunmak küstahlığını gösterir. Alwyn-

ne'in teyzesine, "Size söylüyorum, birbirimize yeterli olabiliriz biz," der. "Tanrıya şükür, evlilik - evlilik - evlilik olmadan da yaşayabilen kadınlar vardır!" Herhalde romanda ahlâkın sesi olan Elsbeth şu yanıtı verir: "Kadın dostluğu kuşkusuz iyi ve zevklidir... ama evlenme meselesine gelince... Herhalde farkı görebiliyorsunuz? En ideal dostluğu bile evlenebilme olanağıyla nasıl karşı karşıya koyabilirsiniz?... Gençlik geçip gidince, ortalama bekar kadın ne olur? Yaşam denizinin dalgaları arasında amaçsızca sürüklenen başıboş bir tekne... Başarısız, doyumsuz biri." Elsbeth, Yeni Kadının ortaya çıkmasına karşın, eski heteroseksüel değerlerin aynen kaldığını ve evrensel gerçekler olarak çekiciliklerini koruduklarını sezdirir. Clare'in bu eski değerlere saygı göstermemesi, onun akli bozukluğunun bir işaretidir.

20.yüzyıldaki lezbiyen vampir öykülerinde, kötü kadın kurbanlarının kanını değil, çağdaş vampirin yaşlanan, çirkin, hiç bir şeyden hoşnut olamayan kişiliğini beslemek için gerek duyduğu gençlik ve enerjilerini emer. Böyle bir kan naklinin etkisi kısa sürelidir ve vampir çok geçmeden yeni bir kurbanın peşine düşer. Lezbiyen-öğretmen-vampir tipi edebiyatta onyıllarca popüler bir imaj olarak sürdürüldü. *Regiment of Women*'daki Clare gibi, gene bir İngiliz romanı olan Francis Brett Young'ın *White Ladies*'deki* lezbiyen okul müdürü Miss Cash de keyfi, acımasız ve insafsız birisidir. Kendisine emanet edilen kızları şefkat ve sevgiyle baştan çıkarır, ama çok geçmeden zorbaca ve "pek de doğal ve hoş olmayan" eğilimleri ortaya çıkar. Clare gibi o da evlilikle alay eder, kurbanlarını bunun "yüz kızartıcı" bir şey olduğuna, onların başına hiç gelmemesi gerektiğine ikna etmeye çalışır. Ana karakterlerden biri olan Bella, önce Miss Cash'e kendini kaptırıp, sonra aklını başına toplayınca, kadının gerçek yüzünü, onun "kafası karışık geçkin bir kızın kupkuru yaşamından başka bir şey olmayan hayatın-

* Beyaz Kadınlar

ve 1930'lu yıllarda yayınlanan çalışmalar da lezbiyenlerin sağlıklı olduğuna ilişkin benzer sonuçlar verdiğinden, istatistiksel kanıtların kamunun düşüncesini değiştirmekte pek etkili olacağına inanmak güçtür. Eğer kadınlar arası aşk 1970'lerin başından beri daha kabul edilebilir hale geldiyse, bunun nedeni kısmen Amerikan Psikiyatri Derneğinin 1973'te (çok sağlıklı eşcinsel özgürlük hareketinin baskısıyla) eşcinselliği ruhsal dengesizlik listesinden çıkarma kararıdır (ruhsal hastalık ya da sağlığın oyla kararlaştırılması da gariptir). Bu kabulün bir diğer nedeni de bu dönemin, insanların kutsal evlilik dışında yakın ilişkide bulunup hâlâ ahlâklı kalabileceğini fark eden yeni ahlâk anlayışıdır. Bir diğer neden ise, zaten fazla kalabalık bir dünyada soyu sürdürmenin aşkın ana amacı olmadığı ve olamayacağı düşüncesinin artık hemen herkes tarafından benimsenmiş olmasıdır. Heteroseksüellerin kendileri için istedikleri cinsel özgürlükten, lezbiyenlerin de belli ölçüde yararlanmasına izin verilmiştir. Ama kafalardaki imajın değişmesinde en önemli etken, lezbiyenin ısrarla -Radclyffe Hall'ın çabaladığı gibi heteroseksüelden hoşgörü dilenmek için değil- kendisi ve onun gibiler için lezbiyenliği bizzat tanımlama hakkını savunması oldu. Lezbiyenler kadınlar arası aşkın tanımını tıp mesleğinin tekelinden çıkarıp, yeniden kendi ellerine almışlardır. 20.yüzyıl kadınlarının cinsel konularda 19.yüzyılın masumiyetine dönmesi olanaksızdır ve kadınlar artık evlilik nedeniyle aynı-cins aşk ilişkilerine son vermek zorunda değillerdir, ama çağımızda kadınların tanımladığı biçimiyle kadınlar arası aşk birçok yönüyle, kadın eşcinselliği hakkındaki tıp uzmanlarının beyanlarından çok, 18. ve 19. yüzyıllardaki romantik dostluğa benzemektedir.

Bölüm 3. Kadını Kendi Yerinde Tutmak

Kadın özgürlüğü dünyayı -en azından Avrupa ve Amerika'nın bazı bölümlerini- değiştirme tehdidi oluşturacak kadar artınca, çıkarları eski düzenden yana olanlar lezbiyenlerin nevrotik, şaşkın oldukları doğrultusundaki tıbbi görüşlere ve bağımsızlık isteyen kadınların genellikle lezbiyen olduklarına inanmayı tercih ettiler. Tıp mesleği dışından pek çok kişinin doğuştancıların kuramlarını, kadın hareketi ilk kez 19.yüzyılın sonunda bazı başarılar sağlamaya başlayınca keşfetmeleri rastlantı değildir. 1. Dünya Savaşı sonrasında, çok sayıda kadın savaş çabalarına katılıp, dayanıklılık ve kararlılıklarıyla kadınları eski yerlerinde tutmak için fazla biyolojik neden olmadığını kanıtladıklarında, tıp mesleği dışındaki kişiler Freudcu kuramları keşfettiler. Kadın eşcinselliğine ilişkin kuramların herhangi birinin bundan yüzyıl önce ortaya çıkabileceği ya da böylesine geçerlilik kazanabileceği kuşkuludur, çünkü o tarihte bağımsız kadınlar ciddi bir tehlike oluşturmuyorlardı. Kadınların bağımsızlığı en çok istedikleri ve buna en yakın oldukları 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyılda, kadınların aynı-cins aşkının bir garabet ya da bir hastalık olduğu inancı en belirgin düzeye erişti.

Kadınların doğal pasifliği fikrinin havarileri ile sözde "doğanın seyri" değiştirilirse felaket olacağına inananlar, 20.yüzyılın başında ortalığı kasıp kavuruyorlardı. Kadınlar tersini kanıtlamaya başladıkları için, tam bir hüsnükuruntuyla, "Kadın sorumluluk almak istemiyor; tam da kadınlığı dolayısıyla, her zaman ve her açıdan tümüyle pasif kalmayı, başkasının yönlendirmesinde olmayı diliyor. Yalnızca, yeni bir mülk gibi, fiziksel olarak istenmeyi, sahip olunmayı talep ediyor,"[745] diye beyan ediyorlardı. Kendilerini erkeklerin doğal üstünlüğünü tekrar tekrar vurgulamak zorunda hissediyor ve yüzyılın daha başlarında kadınların "çağdaş kadının kurtuluşu hareketi sayesinde" yıllardır ellerinde fırsat bulunmasına

karşın, önemli bir başarı kazanamamasında kadının ikincilliğine kanıt bulduklarına inanıyorlardı.[746] Zaman zaman artan kadın özgürlüğünün erkeklerde yarattığı isteri, kadınların pasifliği ve erkeklerin üstünlüğü konusunda "makul" savların ardına bile saklanmıyordu. Erkek cinsinin son nefesini vermekte olduğuna ilişkin akıldışı bir korku açıkça ifade ediliyordu. Örneğin, 1904 yılında bir yazar feminist yazının kadınları erkeklerin üstüne çıkarmakla kalmayıp, genç kızlarda "erkek cinsinin zamanla, örümcek kocanın dev eşi karsısındaki boyutlara inmeye mahkum olduğu" ya da "erkeğin neredeyse yok olma noktasına kadar küçüldüğü" su pirelerine benzeyeceği kanısını yarattığından yakınıyordu. Yazar şöyle devam eder: "Aranızda abarttığımı sananlar varsa, bu kitaplardan bazılarını bulup okusunlar; o zaman çıkarsama ve mantık yasalarına göre bu Kadın Kurtuluşçularının tuttukları yolun tam da bu olduğunu kabul edeceklerdir."[747] Bu korku sonraki onyıllarda da sürdü. Örneğin H.L.Mencken "Kadın Kurtuluşçuları"nı "erkek yiyen süfrajetler" olarak adlandırıyordu.[748]

20.yüzyıl başında popüler edebiyat çoğunlukla kadınların "doğal pasifliğini" desteklemek, onları kocanın gerekli bir efendi olduğuna inandırmak için elinden geleni yapıyordu. Brand Whitlock'un *Her Infinite Variety** (1904) adlı romanındaki şapşal kadın avukat, feminizmi dolayısıyla harika nişanlısını kaybeder. Helen Winslow'un *A Woman for Mayor*** (1909) adlı kitabında ise, Amerika'nın ilk kadın belediye başkanı olan ana kahraman o kadar şapşal değildir. Çok iyi bir belediye başkanı olduğu halde, süresi dolunca, "Ne derseniz deyin, bu iş kadına göre değil," sözleriyle politikayı terkeder. Henry Harrison'un *Angela's Business****'inde (1915) kadın okul müdür yardımcısı, evlenmek için hiç bir piş-

* Kadının Sonsuz Çeşitliliği

** Kadın Belediye Başkan Adayı

*** Angela'nın İşi

manlık duymadan, tıpkı kadın belediye başkanı gibi, mesleğini terkeder. Onunla, böylesi aklı başında davranmayan daha yaşlı bir kadın, feminist Miss Hodger arasında bir karşılaştırma yapılır. Harrison'un geçkin kızı sanki 18.yüzyıldan, Smollet ile Fielding'in sayfalarından fırlamış gibidir: "Düz göğsü, dağınık at kuyruğu saçı, atı anımsatan yüzü [ile]... uzun boylu bir tip." 18.yüzyıl hiciv yazarları gibi, 20.yüzyıl yazarının da böylesine itici bir evde kalmış kız portresi çizmesindeki amaç, toplumun evliliğin gerekliliği kuralını gözardı etmeye kalkışabilecek genç kızları bundan vazgeçirmekti.

1. Dünya Savaşı sonrasında, kadınların eşitlik merdivenine sağlam ve sarsılmaz biçimde adım attıkları farkedilince, bu tür anlatımlar hızla arttı. İngiliz ve Amerikalı kadınlar ülkelerinin savaş çabalarında özellikle güçlü bir rol oynamışlardı. Yurtseverliklerinin karşılığı olarak özgürlük istiyorlardı. Bu özgürlüklere dehşetle bakan gelenekçiler, kadının kurtuluşu sonucu ailenin, hatta dünyanın sonunun geleceği kehanetini savuruyorlardı.

1. Dünya Savaşı erkek ve kadın işi arasındaki ayırımda kimi gedikler açtı. Kadınlar yalnızca hemşire ve sekreter olarak hizmet vermekle kalmadılar, silah fabrikalarında, metal işlerinde çalıştılar, ağır teçhizat idare ettiler, ambülans ve otobüs sürdüler. Erkeklere özgü olan işler, kadınlara da açılmaya başladı.

Gerek Amerika, gerekse İngiltere'de kadınların yurtseverliği zaman zaman aşırıya kaçıyordu: Örneğin, daha savaşın ilânını beklemeden, bazı kadınlar asker üniforması giyip, kadın kamplarında eğitim yapmaya başladılar.[749] Belki de savaşın, dünyada demokrasiyi güvenceye alsın ya da almasın, yeni bir düzen başlatacağını, eğer hizmetleri gerekli bulunursa uzun zamandır istedikleri şeyin artık onlardan esirgenmeyeceğini hissetmişlerdi. Amerika 1917 ilkbaharında savaşa girer girmez, Amerika Ulusal Oy Hakkı Derneği'nin başkanı Carrie Catt yurduna destek sözü verdi. Kadınlar

aynı anda hem savaş çabalarına gönüllü yazılıp, hem de seçme ve seçilme hakkı için dilekçeler imzaladılar. Üç eyalette o yıl kadınlara başkanlık seçimlerinde oy hakkı tanındı. Savaşın sonunda Amerika'daki tüm yetişkin kadınlar oy hakkıyla ödüllendirildiler. İngiltere'de de 1918 yılında otuz yaşın üstündeki kadınlara oy hakkı tanındı (daha genç kadınlar ise bu hak için 1928'e kadar beklemek zorunda kaldılar). İngiliz kadınları ayrıca 1919'da Cinsiyet Nedeniyle Yetersizliğin Kaldırılması Yasası ile ödüllendirildiler. Buna göre artık kadınlar cinsiyetleri nedeniyle memuriyetten, kamu ya da yargıdaki mevkilerden dışlanamayacaklardı.

Kamuoyunun bu özgürlüklere tepkisi ya bunlara saldırmak, ya da üstüne basa basa, gözardı etmek oldu. Sidney Ditzion (*Marriage, Morals, and Sex in America**) 1. Dünya Savaşından sonra ticaret alanında iyi ücretli işlere giren kadın sayısındaki büyümeye paralel olarak erkeklerin korkuları arttığında, kadınsılığı kamu tüketimi için yorumlayan basın adamlarının resim ve yazındaki eski kalıplaşmış tiplere bağlı kalarak, erkeklerin paranoyasını yatıştırdıklarını söylemektedir. Amerikalı kadınlar gerçekte radikal bir dönüşüm geçirmişlerdi, ama dergi kapaklarında hâlâ elinde çoğu kez ayna, yelpaze, çiçek ya da bebek tutan kadın görüntüsü sürüyordu. Bu dergilerin içinde aktif ya da özgün kadınlara çok az rastlanırdı. Ditzion'un yorumuna göre, yazarlar "kadının özgürlüğünü en iyi kullanabileceği biçimin, evlenerek bundan bir an önce vaz geçmesi" olduğunu iddia ediyorlardı.[750]

Romancılar da aynı çağrıyı yineliyorlardı. Nalbro Bartley'in 1919'da Amerika'da yayınlanan romanı *A Woman's Woman*'da** kadın kendi alanının ev, ilgilenmesi gereken şeyin de ailesi olduğunu unutunca neler olduğu anlatılmaktadır. Üç çocuk annesi orta yaşlı bir kadın olan ve eski kafalı olduğu için kocası ve iki büyük

* Amerika'da Evlilik, Ahlâk ve Seks

** Bir Kadının Kadını

çocuğunun horlayıp, hiç dikkate almadığı Densie, yeni yüzyıl başladığı zaman artık 19. yüzyıl kadını olmaktan çıkıp, 20. yüzyıl kadını olmaya karar verir. Bu amaçla ticarete girişir ve inanılmaz bir başarı kazanır. Ama bunun bir bedeli vardır: Kocası özgüvenini yitirir, yüzü gülmez, huysuz biri olur, çünkü "kadın onun alanına tecavüz etmiş, onu bu alandan boşluğa itmiştir"; feminist olan büyük kızı oda arkadaşı kendisini terkedince sinir krizi geçirir; küçük kızı sonradan Alman casusu olduğu ortaya çıkan aşağılık bir adam için hayatını mahveder; çocukken annesi evde oturup ona doğruyla yanlışı öğretmediği için, askerdeki oğlu Kenneth bir kadınla buluşmak üzere askeri karakoldan kaçarken vurularak ölür. İşte bu son felaket, Densie'nin tuttuğu yolun yanlışlığını anlamasını sağlar. Ailesinin geri kalan bireylerine söz verir: "Ananız hepinize bir yuva sağlamaya çalışacak - ama artık Kenneth için çok geç." Yazar, okuyucu belki daha önce verilen mesajı kavramamış olabilir diye, burada müdahale eder:

> Densie bir kez daha bir yuva yaratması gerektiğini, yuvanın gerçek yaratıcı iş olduğunu anlamıştı... Kadının çağdaş düşmanı -o yuva yıkıcı ruh- Densie'nin aklını çelmiş, o da buna kanmıştı. Oysa düşmana karşı durmalı, güçlükleri, ona yönelik alayların acısını, ihmal edilmenin sızısını göğüslemeli - ama yuvasını korumalıydı. Bir süre ihmal ettiği kutsal göreviydi bu onun.

Kadını yerinde tutmanın bir yöntemi onda suçluluk duygusu yaratmaktı. 19.yüzyılda da belli ölçüde başvurulan bir diğer yöntem, 20.yüzyılda iyice geliştirilmiş bir taktiğe dönüştü: Kendi yerlerinde kalmak istemeyen kadınların erkeksi, dolayısıyla da anormal (yani, lezbiyen) olarak gösterilmesi. Yalnız Amerika ve İngiltere'de değil, Almanya ile Fransa'da da feminizmle "cinsel anormallik" arasında bağ kuruluyordu. 20.yüzyıl başlarında gerek kur-

gusal, gerekse bilgisel yazında feminizmin cinsler arasındaki ayırımları ortadan kaldırdığı yansıtılıyor ve feministlerin karşı cinsin özelliklerini benimseyerek cinsler arası çekiciliği yok ettikleri için, bunun kaçınılmaz sonucunun lezbiyenlik olduğu savunuluyordu. Maria Janitschek'in *Mimikry: Ein Stück modernen Lebens** (1903) adlı romanının kadın kahramanı, "bu dönemin" en yeni "özelliği" olarak iki cinsin kendi cinslerine artan eğiliminden yakınıyordu. Bunun da nedeni feminizmin kadınları erkeğe, erkekleri de kadına benzetmesiydi. Artık kadınla erkek birbirlerini tamamlamadıkları için, kadınlar eşlerinde ne aramaları gerektiğini unutmuşlardı. Şimdi bir kadın "gerek duyduğu şeyleri erkekten çok, kadında bulmaktaydı". Adından da içeriği anlaşılan *Feminismus und Kulturuntergang*** (1927) adlı kitabında, Dr. E. F. W. Eberhard feminizmin uygarlığı yıkıma sürüklediği, bunun aracının da lezbiyenlik olduğu görüşünü daha da hummalı biçimde öne sürüyordu. "Tribadizm ve Kadının Kurtuluşu" adlı bölümde Eberhard kadın hareketinin öncülüğünü gerçek kadın olmayan "erkek kadınlar"ın yaptığını iddia etmekteydi. Hareketin içinde heteroseksüellerin de olduğunu kabul etmekle birlikte, ona göre "erkek kadınlar" örgütün güçlü çekirdeğini oluşturmakta, yönünü belirlemekte ve "ateşe körükle giderek" kadınları sürekli kışkırtmaktaydılar. Diğer kadınlara erkeklerden kurtulma ve bağımsız olma isteğini aşılayan onlardı. Hareketin içindeki normal genç kadınları baştan çıkarıyor, lezbiyenliği yayıyorlardı. Eberhard, bu kadınların oluşturduğu tehlikenin küçümsenmemesi gerektiğini açıklar. Onlarla mücadelenin tek yolu, "kadının kendi yuvası çevresinde kalması"dır. Kadının eğitimi onun kadınsılığını korumalı, tüm erkekleştirici etkilerin önüne geçmeliydi.[751]

---

* Taklit: Çağdaş Yaşamdan Bir Parça

** Feminizm ve Kültürel Çöküş

Fransız yazarlar uzun süredir kadının bağımsızlık isteğinin lezbiyen arzularla bağlantılı olduğu uyarısını yapıyorlardı, ama 1. Dünya Savaşı sonrası yazında bir kadın kahramanın feminist felsefeden söz edip de, buna bir lezbiyen deneyimin eşlik etmemesi neredeyse olanaksız hale geldi.[752] Victor Margueritte'in *La Garçonne* (1922) adlı yapıtında kadın kahraman, kadınların bu yeni istemlerinin onlar için doğal olmadığını, salt erkeklerin aşırılıklarına bir tepki sayılması gerektiğini öne sürer. Kadın hareketinin yüzyıllardır süren erkek despotluğunun kaçınılmaz sonucu olduğuna, erkekler onları buna itmese eşitliğin kadınların aklının ucuna bile gelmeyeceğine inanır. Ama şimdi, erkeklerden bu durumun öcünü almak için, yalnızca iş ve toplumsal kurtuluş değil, canlarının çektiği kişiden çocuk yapma ve erkekler kadar kadınlarla da yatma hakkı istemektedirler. Margueritte'in özgür 1920'lerde bir yandan kahramanını savunur görünürken, bir yandan da onun ağzına yerleştirdiği açık saçık laflardan dehşete düşmesi tipik bir örnektir. Kadının davranışını bağışlatmak için, diğer bir karakterine hepimizin "bizden çok daha kuvvetli güçlerin oyuncağı" olduğumuzu, kadının yalnızca özgür çağının acınacak bir ürünü olduğu açıklamasını yaptırır.

İngiltere'de 20.yüzyılın başlarında Edward Carpenter feminizmle lezbiyenliği özdeşleştirmişti. Ne tuhaftır ki, kendisi de eşcinsel ve devrimci olan Carpenter *Love's Coming of Age**'de (1911) kadınların normal olmadıkları için feminist olduklarını söylüyordu. Feministler gerçek kadın olmadıkları için analık içgüdüleri çok güçlü değildir, dolayısıyla da "cinslerinin temsilcisi" değillerdir. "Erkek huylu", "her şeyi mantıkla açıklamaya aşırı düşkün ve kitabi kültürlü", ayrıca da lezbiyen kadınlardır.[753] 1911 yılında feminizmle lezbiyenlik arasında böyle kabaca bir ilişki kurulmasının nedeni belki de, 1910 yılı dolayında İngiltere'de feminist hare-

* Aşkın Ergenliğe Erişmesi

ketin gerçekten militanlaşması ve daha ürkütücü hale gelmesidir. VII. Edward'ın ölüp İngiliz tahtına yeni bir kralın geçmesinden sonra bile kadınlara oy hakkı verilmeyeceğinin anlaşılıp, bir milyon kadına oy hakkı tanıyacak olan Uzlaşma Yasasının 1910 Kasım'ında veto edilmesinin ardından, süfrajetler sağa sola tuğla atarak konuya kayıtsız kalınmasını olanaksızlaştırmaya karar verdiler. Feminizm karşıtları, kadınları hareketten uzaklaştıracak her şeyin mübah olduğunu düşünmüş olmalıdırlar. Feminizmle uzmanların hastalıklı dediği bir şey arasında ilişki kurmak, kadınları korkutup kaçırmanın en güvenilir yoluydu.

İngiltere'deki hareket gerçekten de çoğunlukla kadınları seven kadınlardan oluşmuş olabilir. Bu kadınlar bir önceki yüzyıldan kardeş ruhlar arasındaki aşkın normal olduğunu öğrenmişlerdi; öte yandan, bağımsızlıktan yana İngiliz kadınları tam yurttaş sayılmak gibi basit bir istekleri de geri çevrilince çok kızmışlardı. Erkekleri düşman, birbirlerini müttefik olarak tanımlıyorlardı. Ayrıca, 1910 yılına gelindiğinde, yaşamlarını kocasız geçirmek isteyenlere rol modeli oluşturmaya yetecek sayıda meslek sahibi orta sınıf kadını vardı.[754] George Dangerfield (*The Strange Death of Liberal England**) savaş öncesi süfrajetinin, politik düş kırıklığı nedeniyle "kadının yaşanmayan yaşamı"na şiddetle tepki gösterdiği ve kadınların çok uzun süre erkeklerin arkasına saklanmasına yol açan kişisel güvenlikten artık vaz geçme zamanının geldiğine karar verdiği yorumunu yapmaktadır. Süfrajet, tıpkı kimi ilkel kabilelerde evlenme çağındaki kadınların bir süre kadın bilgeliğine ulaşmak amacıyla kadın evinde kalması gibi, kadınlığını geri kazanmak için "kendisiyle ve kız kardeşleriyle birlikte ıssız bir bölgeye kaçması" gerektiğine inanıyordu. Dangerfield, süfrajetler arasında ortaya çıkış tarihini her nedense 1912 diye belirlediği "eşcinsel hareketin" gelişmesinden, "kadın bilgeliğini geri kazanmaya" duyulan bu mistik

* Liberal İngiltere'nin Garip Ölümü

özlemi sorumlu tutmaktadır.[755], 1912 yılında feministlerin lezbiyen olma kararlarının, Dangerfield'in yirmi beş yıl sonrasından yorumundaki kadar bilinçli ve belirgin olup olmadığı şüphelidir. Ama çağdaş feminizm ve onun kadınlar arası aşkı yüreklendirmesinden kalkınarak, birinci dalganın da kadının sağlıklı özsevgisinin doğal uzantısı olarak bu duyguyu yüreklendirdiği sonucunu rahatlıkla çıkarabiliriz. O zaman da feminizm karşıtları, "anormallik" silahıyla donanıp, tıpkı Carpenter'ın yaptığı gibi bu aşkı olabildiğince tuhaf bir biçime sokmaya yöneldiler.

Amerika'da 20.yüzyılda ilk kez feminizmle lezbiyenlik arasında bağlantı kuran, Krafft-Ebing'in yandaşlarından bir psikiyatrist olan William Lee Howard'dı. Howard'ın *The Perverts** (1901) adlı romanındaki, mutsuzluk saçmaktan zevk alan, hastalıklı ve doktoralı feminist Mizpra, yozlaşmış bir soydan geldiği için doğuştan çarpık bir kişiliğe sahiptir. Lezbiyen olup olmadığı çok açık olmasa da, bağımsız bir kadın olduğuna kuşku yoktur. Howard da bu ikisi arasında psikoz açısından bir fark bulunmadığı kanısındadır:

> Erkeksi bağımsızlık fikirlerine kapılmış kadınla, ana caddelere oturup erkek taklidi sesini yükselten, savaş ve din, ya da bekârlığın değeri ve o lanet kadının iffetsizliği konularında karar verme hakkının tek kendisinde olduğunu haykıran cadaloz ile şu iğrenç toplum dışı yaratık, dişi cinsel sapık, yalnızca aynı sınıfın -soysuzların- farklı derecelerini temsil ederler.

Howard bir psikiyatrist olarak çoğu Amerikalının eline ulaşmamış olan "soysuzluk" literatürünü iyi biliyordu, ama o tarihlerde kendine pek yandaş bulamadı. Öte yandan bunu izleyen onyıllarda, Freud yaygınlaştıkça, feminizmle lezbiyenlik arasında bağ kuran sayısız diğer yazar ortaya çıktı.

---

* Sapıklar

Bunlar Howard gibi doğuştancı değillerdi. Tersine, bireyi yaratanın yetiştirme olduğuna inanıyorlardı. Onların saldırılarının özel hedefi, kadınları evden çıkarıp feminist beyin yıkama yoluyla evin dışında tutan kadın üniversiteleriydi. Kimi yazarlara göre bu kadın üniversiteleri, atletizmle uğraşmayı öğreterek, "erkeksi duygu, giyinme ve aşırı hassasiyete" özendirerek, "kafasını, onu erkeğin eşi yapacak uyumlu canlılığın ötesinde güçlendirmesine" izin vererek kadını eşcinselliğe yönlendiriyorlardı.[756] Anne babalara sürekli, kız okullarında kendine güveni az olan kızların güçlü kişiliğe sahip olanlara bağımlı kılındıkları, böylece her ikisinin de ilerde heteroseksüel ilişki kuramayacak duruma geldikleri uyarısı yapılıyordu.[757] Gerek kurgusal, gerekse bilgisel yazın kadın üniversitelerinin kadınları "yaşam boyu eşcinselliğe" eğittiğini onaylıyorlardı.[758]

Ama feminizm karşıtlarına göre, lezbiyenliği besleyen tek şey kadın üniversiteleri değildi. İçinde yaşanan dönem de bir etkendi. Kadının artan özgürlüğünün, onu yalnız atletik beceriler, yönetici nitelikler geliştirmeye, mesleğinde başarılı olmaya değil, görünüşünde bile oğlan çocuğuna benzemeye özendirerek, ikinci cinsin özelliklerinde büyük değişiklik yarattığı için lezbiyenliğin kaçınılmaz olduğundan yakınanlar vardı. Kimileri ise erkek alanına (yani, "kamu yaşamı, politika, eğitim, serbest meslek, ticaret"e) giren kadınların erkek gibi davranmaya kalktıklarına, böylece de erkeklerin işine yaramaz hale geldiklerine dikkati çekiyordu.[759] William Carlos Williams'ın 1932 yılında söylediği gibi "çağın satırı" olan lezbiyenlik, kadınları öldürüyor, erkekleri hadım ediyordu[760].

1.Dünya Savaşı kadınlara daha büyük bir özgürlük ve hareketlilik sağladı. Yalnızca kaynakçı Rosie ile kız kardeşlerinin hizmetleriyle yetinmeyip, kadınlara meslek okullarında o zamana kadar olduğundan çok daha fazla yer açan 2. Dünya Savaşı ise,[761] cinsler arasındaki tüm toplumsal farklılıkları tehdit etmişti. Bekle-

neceği gibi, erkekler yurtdışından döndükleri zaman, kadınlar yerlerini terkedip yuvalarına dönmeye teşvik edildiler. Bu dönüşü hızlandırmak için de lezbiyenlik suçlamaları kırbaç görevini gördü. Sağlıklı kadınların ancak mutfak ve çocuk odasında mutlu olduklarını ileri sürenler için klasik bir kaynak haline gelen *Modern Woman: The Lost Sex** (1947) adlı kitap, bu tekniği yansıtmaktadır. Kitabın yazarları Lundberg ve Farnham feminizmi, "duygusal hastalığın, nevrozun belirtisi... özünde kökü derinlere inen bir hastalık" olarak tanımlıyorlardı.[762] Feminizmin annesi Mary Wollstonecraft ile başlayarak, kitap boyunca feminist içgüdüyü lezbiyenlik hastalığının bir özelliği olarak nitelemişlerdi. Kadınlar lezbiyen oldukları için feministtiler ve gelişmelerindeki tutukluk nedeniyle lezbiyen olmuşlardı. Yazarların vermek istedikleri mesaj açıktır. Ama uyarıları daha da kesindir: Herhalde kamu ve kurum politikalarında söz sahibi olmak isteyecek tek kadınlar olan lezbiyenlerin, bu konularda toplumsal olarak istenenden çok daha fazla söyleyecekleri vardır. "Çarpık kişilikler" oldukları için de, bu çarpıklıklarını topluma yansıtırlar.[763] Bunların konumlarından sökülüp atılmaları gerekir. Aslında evlenmemiş bir kadının öğretmenlik yapmasına da izin verilmemelidir, çünkü çocuklar için kötü örnek olabilir.[764]

Bunu izleyen onyılda, feminizmi "anormallikle" ilişkilendirerek yapılan saldırılar büyük geçerlilik kazandı. En saygın sosyolog ve psikologlardan bazıları, kadınları evde tutmanın ve geleneksel cins rollerini sürdürmenin öneminden söz ettiler.[765] Kendisini anormal olarak görmeye dayanamayan kadınlar ürkütülerek, geri çekilmeye zorlandılar. 1950'lerin ortasında önde gelen kadın üniversitelerinde yapılan bir araştırma, öğrencilerin okuldaki ana dallarını "aile yaşamını ne kadar zenginleştireceğine" bakarak seçtiklerini, mezunların çok önemli bir bölümünün ise "aileye yöneldik-

* Çağdaş Kadın: Kayıp Cins

lerini" gösteriyordu.[766]

1970 yılında *Time* dergisi, gene aynı derginin feminizmin öncülerinden biri yaptığı Kate Millett'ın biseksüel olduğunu yazarak, yeni feminist hareketi karalamaya giriştiğinde tarih tekerrür ediyor - ya da etmeye çalışıyordu. *Time*, "Kadının Kurtuluşu Hareketine Yeniden Bakış" adlı bir makalede[767] bir yandan feministlerin "olgunluğunu, ahlâkını ve cinselliğini" sorgularken, bir yandan da, umutla, Millet'in biseksüel olduğunu açıklamasının kaçınılmaz olarak"onun kuramlarına yeni kuşkular düşüreceğine ve tüm özgürlükçülerin lezbiyen olduğunu söyleyerek onları ciddiye almayanların görüşlerini güçlendireceğine" dikkati çekiyordu. Ama artık feministler tarihten derslerini almışlardı. 2. Dünya Savaşında Hitler Danimarkalı Yahudilerin kendisine teslim edilmesini istediği zaman Danimarkalılar nasıl sarı kolluk takmışlarsa, New York'ta aslında çocuk bakımı ve kürtaj konuları için planlanmış yığınsal bir gösteride, tüm katılan kadınlar kollarına eflatun bantlar taktılar. Basına dağıttıkları bildirilere göre kadınlar burada saldırıya uğrayanın cinsel tercih değil, "ataerkil toplumun temel yapısına ciddi bir tehdit oluşturan" tüm değerler olduğu, *Time* dergisinin feminizmle lezbiyenlik arasında ilişki kurarak eski korkutma taktiğine başvurduğu kanısına varmışlardı. Bildirilerde bu taktiğin artık işlemeyeceği açıklanıyordu. Şimdi tüm feministler tek cephede birleşeceklerdi: "Kadının kadını sevmesi utanılacak bir şey olmaktan çıkana kadar, bize lezbiyen demeye devam edebilirler," diyorlardı. Feminizme karşı bu silah ortadan kalkınca, hareket özgürce ilerleyebilirdi.

Bölüm 4. Edebiyatın Silah Olarak Kullanımı

Toplumun görüşlerini yansıtan 20.yüzyıl edebiyatı, feminizmle lezbiyenlik, lezbiyenlikle de tüm kötü şeyler arasında bağ kura-

rak, kadınların bastırılmasında büyük bir rol oynadı. Bu yüzyılın ilk yarısında yazılan lezbiyen karşıtı romanların çoğunda, lezbiyen bir feminist, sık sık da masum kızların üstünde yetkili bir konumda, güçlü benlik duygusuna sahip bir kadındır. Hemen her zaman "çarpık"tır. Çoğu durumda sapıklığı onu bir vampire dönüştürmüştür, ama kimi kez zavallı bir hastadır. Genel olarak romanın mesajı bu kadınların, ya kendilerinin ya da toplumun çıkarı açısından, akıl hastanesi gibi bir yere kapatılması gerektiğidir. Fransa'da 19.yüzyılda bu görüşü savunan yapıtlar onlarca yıl yazılmıştı; İngiltere ve özellikle Amerika'da ise geçen yüzyılda bunlara çok az rastlanıyordu. Ama kadınların hareketliliği arttıkça, bunlar da giderek çoğaldılar.

Lezbiyen vampir romanlarının en zararlısı sayılabilecek ve tahmin edileceği gibi bir kız okulunda geçen *Regiment of Women** (1915), Clemence Dane adını kullanan, asıl adı Winifred Ashton olan bir İngiliz kadın tarafından yazılmıştı. Dane büyük olasılıkla lezbiyendi[768] - bu da Alman ve Fransızların anormallik ve yozlaşmaya ilişkin görüşleri sonucu, kadınlar arası aşkın kadınlarda nasıl kendinden iğrenme yaratmaya başladığının ilginç bir örneğidir. Kitabın adı John Knox'un *First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women*** adlı romanından alınmıştı. Knox'un yapıtı gibi bu roman da, kadının yönetici olmasının getireceği belalara karşı bir uyarıdır. Romanın ana karakteri Clare Hartill***, okulundaki kızlar üstünde neredeyse sınırsız yetkiye sahip, benmerkezci, hiç nedensiz gaddarlık yapan, duyguları donmuş bir öğretmendir. İşi gücü, kendisini saymaya zorladığı insanları kullanmak ve aldatmaktır. Son derece akıllı ve yeteneklidir, ama yazar onun olağandışı becerilerinin doğasındaki hastalıklı yanların dışa-

---

* Kadınlar Alayı

** Korkunç Kadınlar Alayına Karşı Savaş İlanı

*** İngilizce 'heart ill - kötü kalpli' sözcüklerinden türetilmiştir.

vurumundan başka bir şey olmadığını bize sezdirir.[769] Kendisine aşık ettiği ergenlik çağındaki bir kızı intihara sürüklediği zaman, kötülüğün doruğuna erişir.

Otuz beş yaş dolayında bir kadın olan Clare, bir yandan öğrencilerini çılgına çevirirken, bir yandan da okuldaki yeni öğretmenlerden onsekiz yaşındaki Alwynne ile yakın bir ilişki sürdürür (ama bunun cinsel olduğuna ilişkin hiç bir imada bulunulmaz). Alwynne çok geçmeden, Clare'in kötülüğü sonucu, "solgunlaşır", canlılığını, "gözünün parıltısını" yitirir - vampirin kurbanı olmuştur. Clare Alwynne'i duygusal kölesi yapmakla kalmamış, onu feministleştirmiştir; dolayısıyla kimle konuşursa konuşsun, "sonunda tüm sohbetleri oy hakkı sorununa yönelir". Ama Alwynne ruhunun derinliklerinde, teyzesi Elsbeth'in tanımıyla, "elma kadar sağlıklı ve tatlı" kalmıştır. Bu nedenle, daha kendisi ne düşündüğünü farketmeden onun düşüncelerini bilen ve Clare'in aldatıcı kadın inceliklerine karşılık erkekçe bir açıklıkla çalışan genç bir süpermen aracılığıyla, yaşlı kadının ölümcül etkisinden kendini kurtarmayı başarır. Clare gene de masum genç kızları avucunun içinde tutmayı sürdürür. Kitap, yazarın herkesin kanını donduracağını umduğu bir noktada, aynı anda hem acınacak, hem de ürkütücü bir kişi olan Clare'in kendisine teklif edilen müdire konumunu kabul ettiği ve başka bir genç kızı baştan çıkarmak için planlara giriştiği sırada sona erer.

Kitap kız okullarına olduğu kadar, Clare gibi evlenmemiş kadın öğretmenlerin gelecek kadın kuşaklarını biçimlendirmekte tek yetkili olmasına şiddetli eleştirilerle doludur. Ama saldırının ana hedefi kadın dostlukları ve onların o dönemde evliliğin yerini alma eğiliminde olmasıdır. 1915 yılına göre iyi para kazanan ve bağımsız olan Clare, Alwynne gibi genç bir kızın evlenmesine gerek olmadığını, yaşamını başka bir kadınla paylaşabileceğini, aynı zamanda da çalışabileceğini savunmak küstahlığını gösterir. Alwyn-

ne'in teyzesine, "Size söylüyorum, birbirimize yeterli olabiliriz biz," der. "Tanrıya şükür, evlilik - evlilik - evlilik olmadan da yaşayabilen kadınlar vardır!" Herhalde romanda ahlâkın sesi olan Elsbeth şu yanıtı verir: "Kadın dostluğu kuşkusuz iyi ve zevklidir... ama evlenme meselesine gelince... Herhalde farkı görebiliyorsunuz? En ideal dostluğu bile evlenebilme olanağıyla nasıl karşı karşıya koyabilirsiniz?... Gençlik geçip gidince, ortalama bekar kadın ne olur? Yaşam denizinin dalgaları arasında amaçsızca sürüklenen başıboş bir tekne... Başarısız, doyumsuz biri." Elsbeth, Yeni Kadının ortaya çıkmasına karşın, eski heteroseksüel değerlerin aynen kaldığını ve evrensel gerçekler olarak çekiciliklerini koruduklarını sezdirir. Clare'in bu eski değerlere saygı göstermemesi, onun akli bozukluğunun bir işaretidir.

20.yüzyıldaki lezbiyen vampir öykülerinde, kötü kadın kurbanlarının kanını değil, çağdaş vampirin yaşlanan, çirkin, hiç bir şeyden hoşnut olamayan kişiliğini beslemek için gerek duyduğu gençlik ve enerjilerini emer. Böyle bir kan naklinin etkisi kısa sürelidir ve vampir çok geçmeden yeni bir kurbanın peşine düşer. Lezbiyen-öğretmen-vampir tipi edebiyatta onyıllarca popüler bir imaj olarak sürdürüldü. *Regiment of Women*'daki Clare gibi, gene bir İngiliz romanı olan Francis Brett Young'ın *White Ladies*'deki* lezbiyen okul müdürü Miss Cash de keyfi, acımasız ve insafsız birisidir. Kendisine emanet edilen kızları şefkat ve sevgiyle baştan çıkarır, ama çok geçmeden zorbaca ve "pek de doğal ve hoş olmayan" eğilimleri ortaya çıkar. Clare gibi o da evlilikle alay eder, kurbanlarını bunun "yüz kızartıcı" bir şey olduğuna, onların başına hiç gelmemesi gerektiğine ikna etmeye çalışır. Ana karakterlerden biri olan Bella, önce Miss Cash'e kendini kaptırıp, sonra aklını başına toplayınca, kadının gerçek yüzünü, onun "kafası karışık geçkin bir kızın kupkuru yaşamından başka bir şey olmayan hayatın-

* Beyaz Kadınlar

daki kurtarılmış gençlik, özgürlük ve cesaret hayalini" sürdürmek için genç kızlardan beslenen, "mütehakkim, sağı solu belli olmayan, solmuş, orta yaşlı bir kadın" olduğunu görür. Bella biraz mücadeleyle kendini kurtarmayı başarır. Ama diğer kızlar Miss Cash'in kurbanı olurlar. Bir süre sonra, Bella bir erkek arkadaşıyla yürüyüşe çıktığında Miss Cash'i genç bir kızla birlikte görür. Erkek Miss Cash'in "yaşlı bir kadın yüzüne sahip olmasına karşın, genç kız gibi yürüdüğünü" söyler. "Evet, doğru," diye yanıt verir Bella. "Yaşı yok onun. Çünkü o bir vampirdir, kanla yaşar."

Dorothy Baker'ın *Trio*'su (1943) Clemence Dane ile Francis Young'un romanlarına benzer bir model izler. Kitabın kötü kişisi Pauline, bağımsız bir kadın, lezbiyen, öğretmen ve vampirdir. Onun da kurbanı, kendisinden en az onbeş yıl genç, saf bir öğrenci olan Janet Logan'dır. Fransızca öğretmeni olan Pauline, kısa süre önce 19.yüzyıl Fransız şairleri hakkında "yoz ve sarsıcı" bir kitap yayınlamıştır. Kadının kendisi de yoz ve sarsıcıdır. Berkeley'de ders verdiği, profesörlük peşinde koştuğu ve kitabın yayınlanması işiyle uğraştığı sırada (sonradan kitabın yarı yarıya başka bir kitaptan çalındığı anlaşılır), Janet'i herhalde uyuşturucu almasını sağlayarak evinde hapis tutmaktadır. Janet'i ona verdiği sefih yaşamın (yatak odasında saklanan bir kırbaca kısaca değinilmesi dışında, bunun ne olduğunu görmeyiz), hayatı dolu dolu yaşamakla aynı anlama geldiğine de inandırmıştır. Aralarında bir zaman aşk ya da şefkat olduğuna ilişkin en küçük bir işaret yoktur. Janet sonunda, *Regiment of Women*'da Alwynne'in kurtarıcısı gibi, daha o düşünmeden ne düşündüğünü bilen, hayatının denetimini eline alan ve Pauline'i "büyük laflar eden, küçük maskara profesör" diye niteliyerek yerli yerine koyan, Hemingway tiplerine benzer bir adam tarafından kurtarılır.

Pauline daha romanın başında becerikli, tertipli ve çok zeki olarak tanımlanıp mahkum edilmiştir. Profesörlüğe yükselir yük-

selmez, içyüzü açığa çıkar. Janet'a karşı keyfi kötülüğü neredeyse gereksizdir. Diğer bir kitaptan çalıntı yaptığı anlaşılınca intihar eder. Cezalandırılmasının nedeni sahtekarlığı ve Janet'e hiç açıklaması yapılmayan kötü davranışlarıdır, ama bir suçu da becerikli olması ve ciddi düşünmeye eğilimidir. Romanın sonuna doğru, Janet'ın artık düzgün bir kadın olacağını ve Pauline'in boğucu entellektüelliğinden, aydın özentiliğinden bıktığını göstermek amacıyla, Baker genç kadına bütün kitap ve yazılarını yaktırır.

Bütün bu romanlarda bir insan yaşamına egemen olmak ve onu mahvetmek, lezbiyen için bir saplantı, 18.yüzyılın Gotik romanlarındaki en beter, cehennem kaçkını kötü kişilerinki kadar mantıksız bir dürtüdür. *Trio*'daki Hemingway tipi, Pauline'e neden Janet'i mahvetmek istediğini sorar: "İlle birisinin üstünde güç sahibi mi olman gerek? Sorun bu mu?.. Salt yapabileceğini göstermek için, birinin yıkımına mı neden olmak istiyorsun?" Baker kadının isteğinin bu olduğunu gösterir. Ama kötü lezbiyen tiplerin neden böyle bir güç sahibi olmak istedikleri hiç açıklanmaz. Belki de neden, yalnızca erkeklerin denetiminde olması gereken bir dünyada, denetimi ellerine almak gibi hastalıklı bir içgüdüdür. Romanlar bize kadınların bir kez denetimi ele geçirince, erkek zorbalığını kat kat aşan, kötü ruhlu diktatörler olduklarını anlatmaktadırlar. Kötü ruhlu lezbiyenin çok sık eğitimle ilgili birisi olmasının nedeni, büyük olasılıkla, bunun kadınların güç sahibi olmasına izin verilen az sayıda meslekten birisi olması, Lundberg ile Farnham'ın işaret ettiği gibi kısıtlı kapsamlı bu gücün bile insanları ürkütmesidir. Güç sahibi bir kadın doğal değildi; sayısız romanda aktarıldığı gibi de, doğal olmayan konumu, doğal olmayan davranışa yol açıyordu.

20.yüzyıl yazınının kötü lezbiyenleri kimi kez pedagoji dışında işlerle de uğraşırlar, ama her zaman güç ve denetim sahibi olma hırsı içindedirler. Sinclair Lewis'in *Ann Vickers* (1932) adlı roma-

nının, ismi Dickens'tan alınmışa benzeyen kötü karakteri Dr. Herringdean psikoloji doktorudur ve büyük bir mağazayı yönetir. Dane ve Baker romanlarının kötü tipleri gibi, o da yeteneklerinden ötürü mahkum edilir: Kadın fazla zeki, fazla otoriter, fazla şıktır. Kurbanı, kendini feminizme kaptırmış genç bir kadın olan Eleanor'dur. Dolayısıyla, bir lezbiyen tarafından baştan çıkarılması mantıklı bir sonuçtur. Yönetici kadın Eleanor'u tuzağa düşürmeye çalışır, bunu başarınca da sıkılır ve sadistleşir. Eleanor'un imdadına Alwynne, Bella ve Janet'te olduğu gibi bir adam koşmaz. Otorite sahibi karanlık kadın Herringdean onu intihara sürükler.

Arthur Koestler'in *Arrival and Departure*'ında* (1943) da genç bir kadın, üniversitede insan duygularını incelemiş ve bu bilgisiyle yeteneğinden, çirkin amaçları için yararlanan bir kadının pençesine düşer. Kötü lezbiyen Dr. Bolgar**, tahmin edilebileceği gibi uzun boylu, becerikli ve otoriterdir. Kendisinden çok daha genç, duygusal olarak hassas zavallı Odette'i baştan çıkarmıştır. Bolgar'la karşılaştırıldığında Odette'in karakterini tanımlamak için, "Etobur çiçeğin kucağında boğulan kurban" gibi kızın etinin mi yendiği, yoksa boğazının mı sıkıldığı pek belli olmayan karışık bir benzetme kullanılır, ama her durumda mahvolduğu kesindir.

Kötü lezbiyen karakter mesleki bir otoriteye sahip olmadığı zamanlarda da, en azından etobur bir çiçektir. Dorothy Sayers'ın *Unnatural Death*** (1927) adlı romanındaki kötü İngiliz lezbiyeni Mary, hemşiredir. Doğal olarak, "uzun boylu, hoş, kararlı tavırlı... son derece becerikli" ve "güzel giyimli"dir. "Erkeksi kafası"ndan dolayı ilk gördüğünden itibaren ondan hoşlanmayan Lord Wimsey, daha katil olduğundan şüphelenmeden önce bile kadından, "Gerçekten elinden her şey gelen bir kadın olduğuna emi-

---

* Varış ve Ayrılış

** İngilizce 'bold' ve 'vulgar' (atak ve bayağı) sözcüklerinden türetilmiş olabilir

*** Doğal Olmayan Bir Ölüm

nim," diye söz eder. Bu bile kadını suçlu göstermeye yeterli gibidir. Mary karmaşık bir olaylar dizisi içinde, eğer hemen ölmezse mirasa konmasını engelleyecek bir kadını öldürür; sonra baştan çıkardığı kız Vera'nın kendisi için sorun yaratacağı korkusuyla, ikinci cinayetini işler. Vera, çağdaş ve "moda" olan her şeye, bu arada feminizme ve erkek karşıtı davranışlara hayran olan, şapşal bir genç kız olarak gösterilir. Lord Wimsey'in yardımcısı Miss Climpson'un söylediği gibi, Vera Miss Climpson'un "canavarca, kan emen bir kadın" diye adlandırdığı Mary'nin "pençesine düşmüş"tür ve onun tarafından kullanılır.

Sayers, Dane'in *Regiment of Women*'ını okumuştu; romanda Miss Climpson da kitabı bilir. Yardımcısı, Lord Wimsey'e Vera ile Mary arasındaki ilişki hakkında şunları yazar: "Bunun oldukça sağlıksız olduğunu düşünüyorum - belki bu konuda Miss Clemence Dane'in çok zekice yazılmış kitabını anımsayacaksınız? AŞIRI KADIN DOLU yaşamımda, bu tür şeyleri o kadar çok gördüm ki! Kural olarak, iki kişiden güçsüzü üstünde çok kötü bir etki yaratır bunlar." Mary için Dane'in romanındaki Clare'in model alındığı kuşkusuzdur. O da kendi kendine yeterli, hesaplı, vicdansız bir kadındır, ilişki kurduğu kadına duyduğu vampirce ilgide aşk yoktur.

Vera, Mary ile ilişkisini, tam da 18. ve 19. yüzyıllarda kadınların romantik dostluklarını tanımlamak için kullandıkları deyimlerle anlatır. Dostluğunu, erkeklerin birbirlerine karşı dostluğuyla karşılaştırır:

> Bunların gerçek dostluk olduğuna inanmıyorum. Erkekler yıllarca başlarını alıp gider, dostlarını akıllarına bile getirmezler. Sonra sırlarını birbirlerine açmazlar. Mary ile ben, bütün düşüncelerimizi ve duygularımızı birbirimize anlatırız. Erkekler göründüğü kadarıyla bir diğerine iyi adam demekle yetinir, ruhunun derinliklerinde nasıl olduğuna hiç aldırmazlar... [Büyük bir dostluk] insanın her şeyi olmalıdır. Bütün düşün-

celerine sanki bir renk katması, harika bir şeydir. İnsan kendini merkez almak yerine, öteki kişiyi merkez alır.

Geçmiş dönemlerde bunların romantik dostluk hakkında soylu görüşler olduğuna katılmayacak çok az kişi olacaktı, ama 1920'lerde aynı görüşlere en olumlu yaklaşımla aptalca ya da hastalıklı olarak bakılıyor, ama kötülük tohumlarını taşıdıklarına da inanılıyordu. Vera ile Mary'nin cinsel ilişkileri olduğuna dair hiç bir ima yoktur, ama kadınlar arasındaki tüm yakın ilişkilerin doğadışı olduğu açıktır.

Bir diğer İngiliz romanının, Naomi Royde-Smith'in *The Tortoiseshell Cat** (1925) adlı yapıtının etobur çiçeği, yaşlıca bir kadın olan Victoria Vanderleyden (V.V.) gerçekten de kurbanı olacak genç Gillian'a, "Bebeğim, seni yemek istiyorum," der. V.V.'nin "insanı saran bir fiziksel çekiciliği" vardır ve yaydığı "ağır koku" az daha Gillian'ı tuzağa düşürür. O da keyfi biçimde acımasızdır. Hiç ilgi duymadığı nazik, küçük bir adamla nişanlanır ve onun intihar etmesine neden olur. Başlangıçta Gillian'ın aklını başından alır, ama kız V.V.'nin içyüzünü kavrar ve ilişki fazla ilerlemeden kendini kurtarır. Gillian V.V.'nin "çarpık" bir ruhu olduğunu, zihinsel olarak "sakat" olduğunu anlamıştır. V.V.'nin kötülüğünün hiç bir açıklaması yapılmaz. Atletik yapılı olduğunu, androjen bir güzelliği, serin ve güçlü elleri bulunduğunu, arkadaşlarının ona "Victor" dediklerini bilmek yeterlidir.

G.Sheila Donisthorpe'un *Loveliest of Friends*** (1931) adlı romanındaki etobur çiçek Kim, "kusursuz giyimli", "ültramodern, saçı Eton biçimi kesilmiş bir savaş sonrası ürünü", daha doğrusu "ne kadar durdurmaya çalışırsan çalış, kaçınılmaz olarak seni içine alacak olan deniz kabarması"dır. İlk kurbanı o zamana kadar yakı-

* Kaplumbağa Kabuklu Kedi

** Dostların En Güzeli

şıklı, özverili, onu yürekten seven bir adamla mutlu, durgun bir evlilik sürdüren Audrey'dir. Ama "işlemediği her günah için pişmanlık" duyan Kim, pahalı, egzotik armağanlar ve bilinmeyen heyecanlar vaadiyle kadını baştan çıkarır. Audrey epeyce karşı koyar, gene de Kim'in karanlık, ayartıcı entrikaları karşısında direncini sürdüremez. "Sanki güneşli bir günde yürüyüşe çıkmış, ama gelgite yakalanmış gibiydi, artık dönüş yoktu. Bütün diğer yollar kapanmıştı ona; ayakları her adımda biraz daha batarak, yürümeyi sürdürmeliydi." Audrey, kendini V.V.'den zamanında kurtaran Gillian kadar şanslı değildir. Kim'in sadistçe duygusal işkencelerine katlandıktan sonra, kendini korkunç bir yalnızlık içinde bulur. İntihar girişimi başarısız kalmış, kocasıyla kurduğu yaşam yıkılmıştır, gelecek için hiç bir umudu yoktur. Peki, böylesi büyük ve sevgi dolu çabalarla Audrey'in peşinden koşan Kim, neden ona acı çektirmek ister? Çünkü lezbiyen böyle olur, en iyi anlarında bile "okul çocuğu gibi... nereye kadar gideceğini görmek için Audrey'in mutluluğunun yüzeyine bir iğne batırmaktan hoşlanır." Sadizm onun için, "kamçılanmış beyninin... ancak rüyalarda karşılaşılan bir doruğa" ulaştırdığı "seks maceraları" kadar gereklidir.

Fransız Eduard Bourdet'nin oyunu *La Prissonière* (1926) New York'ta "Tutsak" adıyla sahnelendiğinde belli bir başarı kazanmış, aynı yıl Berlin, Viyana ve Budapeşte de sahneye konulmuştu. Bu yapıtta da kadın eti yemeyi isteyen ve başaran, etobur bir lezbiyen çiçek anlatılır.1927 yılında oyunun Amerika'da yapılan çevirisine yazdığı önsözde Brooks Atkinson, lezbiyen ve onun kötülüğüne ilişkin yeni bir benzetme üreterek, bütün karakterlerin "çürümüş olana yakınlıkları nedeniyle biraz solduğunu" söyler ve kadının "etkisinin kavruk meyvalarına" değinir. Atkinson oyunun gerçek verilere dayandığını da öne sürer. Bourdet 1. Dünya Savaşında siperde, aile yaşamının perişanlığından kurtulmak için savaşta bilerek ölümü arayan genç bir subayla karşılaşmıştır. Atkinson'a göre, bu subayın öyküsü oyunun başlangıç noktası olmuştur.[770]

Yirmi beş yaşında bir kadın olan oyunun ana karakteri Irene, kendisini baştan çıkaran, daha yaşlı ve evli Madam d'Aiguines'ye duyduğu lezbiyen aşkın tutsağıdır. Madamın kocası zamanından önce yaşlanmıştır, henüz otuz beş yaşında olmasına karşın aksaçlı, hastalıklı biridir. Karısının lezbiyenliği hayatını cehenneme çevirmiştir. Kadından kaçmaya çalışır, ama o da kadına aşkının esiridir. Irene, kendisini daha yaşlı kadından kurtarabilmek için, baştan çıkarılmasından önce ona evlenme teklif eden Jacques'ı evlenmeye ikna eder. Jacques'ı okuldan tanıyan Madam d'Aiguines'nin kocası düğünden önce Jacques'ı uyarır: Karısı ve artık hastalığını bulaştırdığı Irene gibi kadınlar birer "baş belası"dırlar, erkeklerler onlarla ilişki kurmamalı, onları "kendi kendilerine gölgeler ülkesinde yaşamaya terk etmeli"dirler. Doğal olarak, evlilik yürümez. Irene bir yıl Madam d'Aigines'yi görmez, ama hayali hiç gözünün önünden gitmemektedir. Etobur çiçeğin pençesindedir. Jacques'a kendini bundan kurtarmak istediğini, ama başaramadığını söyler. Madam d'Aiguines onun için "elimde olmayarak tutsaklığa geri dönmem gereken bir hapishane"dir. Kobranın kurbanı gibi "büyülenmiş"tir, gerçeği farkedip, Jacques'a "aslında ait olduğum yer burası, senin omuzundur" der, ama kımıldayamaz. Evlendikten bir yıl sonra diğer kadın çağırdığında, Irene ona gitmek zorundadır.

Sayers gibi Bourdet'nin öyküsünde de, 20.yüzyıl çerçevesinde romantik dostluk üstüne ilginç bir yorum yapılır. D'Aiguines bir zamanlar kanıp, karısının diğer kadınlarla ilişkisinden huzursuz olmadığını söyleyerek Jacques'ı uyarır. Kadınlar arasında "ateşli dostluğu" ya da "sevgi dolu bir yakınlığı" kabul etmenin, "ciddi bir şey değil - hep bildiğimiz şeyler bunlar" demenin tehlikeli olduğunu sezdirir. Erkekler *hiç bir şey* bilmezler bu konuda der d'Aiguines: "Bunun ne olduğunu anlamaya bile başlayamayız. Esrarengiz, korkunç bir şey!" Kadınların aralarındaki yakınlığa erkeklerin aklı bile eremez, bu "benzer oldukları için birbirlerini an-

layan iki varlığın gizli ittifakı"dır. Bir kez bu dişi varlıklar bir araya gelince, erkek yabancı ve düşman olur, buna karşı savaşabileceği koşullar olmadığı için de onları ayırmaya gücü yetmez. D'Aiguines'nin söyledikleri ile, 150 yıl önce yurttaşı St. Preux'nün iki kadın dost arasındaki tatlı, yakın ilişki karşısında kendinden geçmesi arasında büyük değişiklik olmuştur.

Daha geç tarihli bir Fransız yapıtında, Françoise Mallet'nin *Le Rempart des Bégüines* (1951; 1952 yılındaki İngilizce çevirisiyle *İllüzyonist*) adlı romanında onbeş yaşındaki kurban Hélène de Irene gibi bir tutsaktır. Ama ona acı çektiren Madam d'Aiguines kadar incelikli biri değildir. Hélène'in babasının otuz beş yaşındaki metresi ve kızı baştan çıkaran kadın olan Tamara çılgın bir sadisttir. Hélène'in üstünde gücünü göstermekten "kötü ruhlu bir zevk" alır; kızı en küçük hata için dizlerinin üstünde uzun süre özür dilemeye zorlar, saatlerce ağlatır. İlişkilerinin açıkça belirtilen cinsel yönü, Fransız dekadanlarının terimleriyle anlatılır: Örneğin, orgazm sırasında Tamara'nın yüzü "şeytansı, neredeyse hayvanca bir kendinden geçmeyi" yansıtır.

Bu yapıtların tümü belli bir modele sadık kalırlar. Kötü lezbiyen hep güç peşindedir. Kimi kez bunu mesleği aracılığıyla elde eder, ama her zaman aşkının kurbanları üstünde de güç sahibi olmak ister. Kişisel güç onun için bu denli önemli olduğundan, çoğu kez feministtir. Kurbanları genellikle ondan on-yirmi yaş küçüktür. Lezbiyen *kadın* masum *kızı* mahvetmeyi amaçlar. Neden kötü olduğu, neden gözünü kan bürüdüğü konusunda pek açıklama yapılmaz. Tek neden, acımasızlığı için kendi başına yeterli görülen lezbiyenliği ve feminizmidir. Onunki hep uyarıcı bir öyküdür.

Bu dönemin diğer lezbiyen romanlarında sadist olmayan lezbiyen, mutlaka hastalıklıdır. Çoğu kez kafası karışık, isterik bir kişiliktir. Başkalarına acı çektirmediği zaman, kendisi acı çeker; toplumdan dışlanmaya, yalnızlığa mahkumdur. Yaşamının kısır olma-

sının nedeni yalnız cinsel zevkleri (ki çoğu kez pek zevkli olma lar) aracılığıyla yeni bir hayat yaratamaması değil, bizzat kendi d ğasıdır. Eğer lezbiyen, *Regiment of Women*'daki Clare tipi değils *The Well of Loneliness*'deki Stephen tipidir.

Harvey O'Higgins'in 1924 yılında *Harper's Magazine*'de di olarak yayınlanan romanı *Julie Cane*,[771] aynı dergide savaştan Freud'un Amerika'da popülerlik kazanmasından önce yayınlan "Güzel Ev"in (bkz.sayfa 352) tam karşıtıdır. "Güzel Ev"de oldu gibi bu öyküde de daha yaşlı bir kadın olan Martha'nın kendind genç Julie Cane ile ilişkisi söz konusudur. Ama ilk öyküdeki üre ci, mutlu ve vakur evde kalmış öğretmenin tersine, buradaki ne rotik ve mutsuzdur. Öğrencisi Julie'ye olan düşkünlüğü, artık ge azıya alan nevrozun bir belirtisidir. "Hastalığı" ilerledikçe, anc geceleri Julie'yi kollarında hayal ederek uykuya dalabilir. Her gi Julie'yi görmek onun için bir saplantı olmuştur. Akşamları dik odasına kapanıp kıza giysiler diker: "O sevgili genç bedene dok nacak çamaşırları öper, Julie için bir elbise diktiğinde de onu ell riyle okşar ve göğsüne bastırırdı ki, elbise sanki bir vekil gibi h giydiğinde onun Julie'ye sarılan kolları olsun." Gerçekten sevdiğ ne prova yapma fırsatını bulduğunda ise, "elleri titriyor, nefes al mıyordu, Julie'nin arkasını döndürüp, ağladı." Kız odadan çıkınc Martha "ellerini yüzüne bastırarak oturdu; soğuk parmakların değdiği yanakları yanıyor, ağzı acıyordu; Julie'nin omuzlarında gamzeler gözlerinin önünden gitmiyordu; hayalinde onları öpt güçsüz ve doyumsuz ağladı." Julie'nin üniversiteye gitmek iç okuldan ayrılacağını sandığında, bir "sinir krizi" geçirir. Öğren sine güzelliği ve cesareti öğreten (1917'de *Century Magazine*' yayınlanan) "Ateş" öyküsündeki soylu sanatçının tersine, burada kadın ahmak, acınacak birisidir. Julie'nin yakında evleneceğini ö renince evde kalmış bir kız olmayı sonunda kabullenir. Böyle "hastalıktan" kurtulmuş olur.

1950'lerde eşcinsellik "tedavi"leriyle ün kazanan psikanalist Edmund Bergler'e göre, D.H.Lawrence'ın 1922'de *Dial* dergisinde dizi olarak yayınlanan *The Fox** adlı yapıtı hastalıklı lezbiyenin "klinik" bir incelemesini içermektedir. Bergler "D. H. Lawrence'ın 'Tilki'si ve Psikanalitik Lezbiyenlik Kuramı" adlı makalesinde, "'Tilki'nin etkinliği Lawrence'ın... lezbiyenliğe ilişkin bir dizi klinik olarak doğrulanmış olguların... özünde doğru gözlemlenmesinden kaynaklanır," diye yazmaktadır.[772] Bergler doğal olarak kendi Freudcu varsayımlarından öteye, romancının 20.yüzyılın ikinci onyılında kadınların artan bağımsızlığına ilişkin korkularına bakmayı ihmal etmektedir.[773] *The Fox,* "klinik açıdan doğru" bir lezbiyenlik incelemesi olmaktan çok, Lawrence'ın kadınların bağımsızlık uğraşılarını fazla ileriye götürdükleri endişesinin incelenebileceği bir yapıttır.

The Fox, 1918 yılında, İngiliz kadınlarına gerektiğinde kendi başlarının çaresine bakabileceklerini, hatta dünyaya belli bir yararları olacağını, iç etekliklere ve korselere sıkışmak zorunda olmadıklarını, kendi yalıtılmış toplulukları dışında bir dünya olduğunu ve istelerse buraya yalnız başlarına da gidebileceklerini öğreten savaşın sonuna doğru, bir çiftlikte geçer. *The Fox*'un iki kadın karakteri March ve Banford birlikte bir çiftlikte yaşayıp, bunu işletmeye karar verirler. Biri marangozluk ve doğramacılık öğrenir, külot pantolon, dolak, kemerli ceket ve kasketten oluşan bir kıyafetle dolaşır. Lawrence gibi bir gericinin onların -dönemin çoğu İngiliz ve Amerikan feministi için tipik olan- fikirlerinden rahatsız olduğu kesindir.[774]

The Fox'un ilk biçimi (1918)[775] ile dört yıl sonra *Dial* dergisinde yayınlanan roman boyutundaki biçimi karşılaştırıldığında, erkeklerin giderek "kendilerini fazla önemseyen" kadınlar üstündeki etkinliklerinin azalması endişesine bir tepki olarak, Lawren-

* Tilki

ce'ın düşmanca tavrının keskinleştiği gözlenmektedir. Öykünün ilk biçiminde, lezbiyen aileyi dağıtmayı kendine iş edinen genç Henry, "Banford'a bu hiç olanaksız gibi görünse de" March'la evlenir, ama Banford'un yaşamasına izin verilir. *Dial*'da yayınlanan biçimde ise, Henry kadını öldürür. Kadının bedeni küçük çırpıntılarla kıvranırken, onun gerçekten öldüğünü ya da en azından biraz sonra öleceğini anlar: "Biliyordu böyle olduğunu. Ruhunda ve kanında hissediyordu. Yaşamının iç zorunluluğu kendini gerçekleştiriyordu, yaşayacak olan kendisiydi. Barsaklarındaki diken çıkarılmıştı." Yazarın artan düşmanlığı, örneğin Henry'nin March'ı karısı yapmaya karar vermesinin anlatıldığı paragraflarda da gözlenir. Lawrence *Dial*'da yayınlanan biçime, Henry'nin March'ın peşinden koşmasının avcının geyiği izlemesine benzetildiği uzun bir bölüm eklemiştir. "Görünmez bir düzeyde olup biten incelikli, derinlemesine bir irade savaşıdır bu. Bu savaş kurşun yerini buluncaya dek asla sona ermez." Lawrence öyküyü Henry'nin "genç bir avcı olarak avı March'ı yere indirmeyi istediğini" farketmesiyle bitirir.

İki kadının, erkeklerin gelip, onları evliliğe ve hayatın gerçek işlerine götürmesini beklerken birbirleri için bir anlam taşıyabilecekleri görüşünü geçerli bulmaması; kadınların -tarihte ilk kez- birbirleri için taşıdıkları anlamın hayatın gerçek işi olduğuna, erkeklerin yaşamlarında eğreti bir yer tuttuklarına inanmaları, kuşkusuz eski toplumsal örüntüyü korumak isteyen bir toplumu ürkütecektir. 1920'lerde bir derginin, kadının bir diğer kadına olan aşkı ve bu aşk aracılığıyla kişiliğinin zenginleşmesini konu alan öyküler yerine, lezbiyenlerin hastalıklı olduklarını, ya öldürülmeleri ya da avlanmaları gerektiğini söyleyen bir öyküyü yayınlamasının nedeni büyük olasılıkla budur. Savaştan sonra dergilerde yayınlanan lezbiyen öyküler arasında Lawrence'la aynı sonuca varmayanı yok gibidir: Kadınlar birbirinden doyum alamazlar; bunu yapmaya kalkışmak hastalıklıdır, bu gerçeği görmeyenlerin başına korkunç bir felaket gelecektir.

Naomi Royde-Smith, *The Tortoiseshell Cat*'te lezbiyenlerin kötülüğünü anlatmış, beş yıl sonra yayınlanan yapıtı *The Island: A Love Story** adlı yapıtında ise lezbiyenliğe biraz daha anlayışla yaklaşmıştı. Ama ikinci romanda bile lezbiyenlik gene Bergler ile meslektaşlarının onaylayacağı terimlerle tanımlanmaktadır. *The Island*'ın, çocukluğunda hayatın gerçekleri karşısındaki ürkekliği nedeniyle Goosey diye adlandırılmış lezbiyeni, vicdansız bir biseksüel kadının kurbanı olur. Almond, Goosey'den yararlanmak için onun duygularıyla oynar. Ama Goosey de sersem yüreği nedeniyle, tıpkı diğer romanların kendi felaketlerini kendileri yaratan kötü tipleri gibi, yalnızlığa, hatta daha beterine mahkum olur. *The Island* da uyarıcı bir öyküdür.

İki yıl önce yayınlanan *The Well of Loneliness*'teki Stephen'in tersine, Goosey'in eşcinselliğinin kökeni esas olarak Freudcu terimlerle açıklanır. Goosey annesiz büyümüştür, onu yetiştiren evde kalmış teyzesi ise kıza doğanın biyolojik gerçeklerinden korkmayı öğretmiştir. Kendi (çok az) kadınca çekiciliğine güven duyması sağlanmamıştır. Genç yaştaki tek heteroseksüel girişimi terslenmiştir, bu olayda duyguları son derece bedensel ve ortada olduğu için de, düş kırıklığı travmatik boyuta ulaşmıştır. Bu nedenle, erkeklerden korkmakta ve nefret etmektedir, lezbiyenliğe açıktır. Lezbiyenliği ile feminizmi arasında da bağ kurulur. "Kadınlara Oy Hakkı" yazılı pankartlar taşıyıp, bildiri dağıtarak süfrajet gösterilerine katıldığı söylenir. Royde-Smith bunun, kadınlığıyla uzlaşamamasının bir diğer göstergesi olduğunu ima eder.

Goosey yumuşak bir kadındır, ezen değil ezilendir, ama gene de lezbiyen faaliyetleri dolayısıyla felakete sürüklenir. Adadaki komşularından birinin doğru tanımladığı gibi, merkezine Almond ile inişli çıkışlı macerasının oturduğu yaşamı, "tutkunun, giderek artan yoksulluğun... yalnızlığın, kıskançlığın, sokaktan duyulabi-

* Ada: Bir Aşk Öyküsü

len kavgaların, tren istasyonunda, bazen yollarda gözlenebilen barışmaların öyküsüdür." Onun asıl günahı ve acı çekmesinin nedeni, yalnız lezbiyenliğe yatkınlığı değil, bu yatkınlığa kendini kapıp koyvermesine yol açan güçsüzlüğüdür. Yaşamını zehirleyen suçluluk duygusu, lezbiyen seksin tartışmasız bir yan ürünü olarak görülür: "Almond'ın ona açıkladığı, Almond kendisine gösterinceye kadar hiç aklına gelmeyen o karanlık sır, hayatına harikalarla pişmanlığın içiçe geçtiği bir biçim vermişti." Almond'ın onu "baştan çıkardığının", "yasak meyvayı" tatmaya zorladığının ve şimdi bundan dolayı yapayalnız kaldığının bilincindedir. Almond'a ikisinin de "lanetli" olduklarını, cehenneme gideceklerini söyler. Yazarın bu değerlendirmeyi desteklediği anlaşılmaktadır, çünkü öykünün sonunda çizilen bir sahnede gün batımının yarattığı bir göz yanılgısıyla, sanki Almond'ın evi cehennem ateşinde yanmakta, canavar Goosey de evin üstünde asılı durmaktadır.

Royde-Smith'in, Goosey'in talihsiz yetiştirilme biçimi ve heteroseksüel travmasından sorumlu olmamakla birlikte, lezbiyenlerin cinsel bilgilerini kabul ederek sorumluluğu paylaştığını öne sürdüğü anlaşılmaktadır (yazarın bir önceki romanında, lezbiyen bir tutkuya kapılmasına karşın, lezbiyenlerin cinsel sırlarını öğrenmeden kendini kurtaran Gillian temize çıkarılır). Royde-Smith, Goosey'in bu bilgisinin yaşamı onun için cehenneme çevirecek güçte olduğunu gösterir. Royde-Smith 1929'da bu romanı yazarken, İngiltere'de Viktorya döneminin cinsellik düşmanlığı henüz ölmemişti. Aynı dönemde bunun Fransa'da da ölmediği anlaşılmaktadır. Jacques de Lacretelle *Marie Bonifax*'ta (1925) Goosey'e çok benzer bir karakter yaratmıştır. Ama Marie cehennemden kaçar, çünkü Goosey'le aynı eğilimleri ve gerekçeleri paylaşmasına karşın, cinsel bilgilenmeye direnir (bu arada feminizmin onun için anlamsız olduğuna da karar verir). Marie de Goosey kadar "çirkin" ve beceriksizdir, onun gibi annesiz büyümüş, erkeklerle kötü tecrü-

beleri olmuştur. Marie de kadınlara tutulur. En çok sevdiği kadın onun incelik ve cömertliğine, kötülükle karşılık vermiştir. Freud'un lezbiyeni gibi, o da bir kurtarıcıya ihtiyaç duyan kadınları çekici bulur. Sürekli onların koruyucusu olmaya adaydır.

Marie diğer kadınlara karşı duygularının anormal olduğunu sekbilimcilerin kitaplarından öğrenir. De Lacretelle, kadının "yaptıklarındaki saflığa karşın" bu yapıtları okuduktan sonra, o "ölümcül duygunun" yaşamındaki izlerini görebildiğini söyler. Bir kez duygusal bağlılıklarının anlamını kavrayınca, kendini denetlemeye çalışır. Ara sıra diğer kadınlarla çılgınlıklar yapma hayali kursa, bir seferinde az daha ona korse provası yapan genç bir kadını tavlamaya kalkışsa da, kendini tutar. Sonunda bu çılgınca düşünceleri kafasından söküp atmayı başarır ve dünyadan elini eteğini çeker. Saflığının ödülü olarak, savaş sırasında kasabasının başına getirilir. Romanın sonunda hâlâ kadınlardan etkilenmektedir, ama namusuna halel gelmeden ileri bir yaşa erişmiştir ve bundan böyle de öyle kalacaktır.

Dönemin çoğu lezbiyenlik karşıtı romanının tersine, 1920'lerde yazılmış bu iki romanda da lezbiyenliğin feministten çok cinsel yönünün ele alındığı gözlenmektedir. Ama kitaplardaki ana karakterler zaten bağımsız kadınlardır ve yazarlar kadının bağımsızlığı ile anormallik, beceriksizlik ve mutsuzluk arasında bir bağ kurarlar. Okuyucuya verilen toplumsal mesaj değişmemiştir.

Bu kitaplarda lezbiyenler kötü ya da hastalıklı değillerse, o zaman acayip kişilerdir. Compton Mackenzie'nin romanı *Extraordinary Women*'in* (1928) adı, konunun edebiyatta en sık işlenme biçimlerinden birine örnektir. Mackenzie'nin lezbiyenleri, anormallik ve gariplikleriyle olağanüstüdürler. Kitabın önsözünde, onların yaşamlarını gözlemlemeye çalıştığı "Aeolis'e** özgü yaratık-

* Olağanüstü Kadınlar

** Türkiye'nin batısında Lesbos'u da içine alan bir bölge.

lar" olduğunu belirtir. Çoğu son derece çekicidir, ama tümü duygusal yönden kıt zekâlı ya da ahlâki açıdan cücedir. Kitapta lezbiyen aşkın kıskançlık, çapkınlık, geçicilik ve kısır tutkuların yarattığı düş kırıklığı gibi tüm klişeleri karikatürleştirilir. Mackenzie bu kadınların, "Freud'un yüzünü kızartacak, Adler'i irkiltecek, Jung'u yere baktırtacak ve Dr. Ernest Jones'un bir sonraki kitabını Latince yazmasına neden olacak.. cinsel psikopatlık" vakaları olduğunu söyler. Kitap gerçekte 1. Dünya Savaşı sırasında Capri'ye yerleşmiş ve Mackenzie'nin tanıdığı zengin Amerikalı ve İngiliz kadınlardan oluşan bir lezbiyen grubu ele alan bir *anahtar roman*'dır. Natalie Barney, Radclyffe Hall, Una Troubridge, Romaine Brooks ve Renata Borgatti kimlikleri kolayca seçilebilen kadınlardan bazılarıdır.

Mackenzie'nin amacı onlarla alay etmekti. Yaptıkları iyilikler bile özünde aptallıktır. Duygusal bir ilişki onları yaraladığı zaman, yazar kadınların lâyıklarını bulduklarını ima eder. Onların üzüntüleri sıradan insanların çekeceği insanca üzüntüler değildir; acı çekerken bile gülünç olurlar:

> Tek gözlük takmış bir kadının bir kahve masasında oturup, tek gözlük takmış bir diğer kadına talihsiz bir aşk macerasını anlatmasının biraz gülünç bir manzara olduğu söylenebilir. Kadınlardan birinin tek gözlüğü durmadan ardındaki fırtınalı duygular nedeniyle pencere camı gibi yerinden fırladığı, ya da bir gözyaşı seli üstünde yanaktan aşağı kaydığı zaman olay daha da gülünçleşir. Sırların açıldığı kadının sinirlerinin görece daha sağlam olması sayesinde, o kadının tek gözlüğü bir noktaya odaklanmış, hafifçe kötü niyetli, tümüyle buz gibi bir gözü daha da büyüttüğü zaman, iş en gülünç düzeye erişir.
>
> Dertli kadının tek gözlüğü ancak kadının içkisine düşüp, doğru düzgün temizlenmediği zaman gözüne yapışır.

Sonunda Mackenzie'nin söylemek istediği şey, bu kadınların savaş sırasında olağanüstü oldukları halde, savaştan sonra en azından sayısal olarak çok daha olağanlaştıklarıdır. Karakterlerinden birinin "oğlansı"lığına dikkati çeker, kadını "geleceğin habercisi" diye adlandırır ve şimdiki olağandışılığının "çok geçmeden savaş sonrasının oğlansılık taslayan sayısız genç kızı arasında keskinliğini yitireceğini" öngörür. Katolik olan Mackenzie'ye göre bu olay hem evrensel ahlâk düzeni, hem de toplumsal düzen için bir tehlikedir. Anlaşıldığı kadarıyla, bu kadınları yeterince aptalca gösterirse, 1920'lerin kadınlarının Capri'ye gidip onlar gibi olmaktansa, yerleri ve çocuklarının suratlarını silmeyi tercih edeceklerini ummaktadır.[776]

Bunu izleyen onyıllarda benzer gülünçlükte çizilen lezbiyen tipler, çoğu kez de toplumun ahlâki çöküşü ya da saçmalığı, kadınların özgürlüğü gibi konularda bir çift laf söyleyen yan karakterler olarak popüler yazında sık sık boy gösterirler. Örneğin Georgette Heyer *Penhallow*'da (1943) gülünç bir lezbiyen çifte kısaca yer verir. Kadınlardan biri, "gür ve sert saçlarını kısa kesip, bulabildiği en erkekçe kıyafeti giyerek olabildiğince erkeğe benzemek için elinden geleni yapmıştı", öteki ise "pembe akide şekerini andırıyordu". Mary Stewart da *Wildfire at Midnight*'a* küçük rollerde iki lezbiyen katmıştır. Burada da birinin "saçı düz ve erkek gibi kesilmiş" tir. Yaklaşık yarı yaşında olan öteki ise kadınsıdır ve mutsuz görünür. Diğer bir karakterin "şu çekilmez bıyıklı kadın" diye tanımladığı yaşlı arkadaşı ona zorbaca davranmaktadır.

1950'lerde ve 1960'lı yılların başında doruğa ulaşan ucuz (karton kaplı) kitap furyası da, yığınlara bol miktarda lezbiyen öyküsü sunuyordu. Bir yandan uyarıcı olup, bir yandan da geleneksel değerleri desteklemesi amaçlanan bu kitaplarda, lezbiyenin ana karakter olması pek ender değildi. Claire Morgan'ın (her ne kadar bi-

* Geceyarısı Yangını

ri için pahalıya otursa da) çekici lezbiyen karakterlerin birlikte mutlu sona ulaştıkları *The Price of Salt*'u* gibi birkaç istisna dışında, bu romanların hepsinde bildik imajlar vardır: sık sık feminist nutuklar atıp, masum kızları yoldan çıkaran sadist ve nedeni belli olmadan kötülük yapan lezbiyenler, ya da doğanın ya da yetiştirme biçimlerinin başlarına sardığı korkunç tutkuları dolayısıyla kendilerini yiyip bitiren ve başkaları tarafından acı çektirilen kafası karışık ve hasta lezbiyenler. Bu romanlarda esas olarak Fransız yazarları ile Alman seksbilimcilerinin yarattığı lezbiyen imajına, daha doğrusu onlardan etkilenip bu imajları 20.yüzyıla taşıyan daha önceki popüler yazarlara dayanılmıştır.

Ucuz kitapların "alaca karanlık kuşağında çarpık tutkuların öyküsü" ve "iki cins arasında yaşayanların trajedisi" gibi vaatlerde bulunan açık saçık kapakları, kitapların içindeki değişik kadınlar arası aşk anlayışlarını özetlemektedir. Hemen her zaman, güçlü bir erkek tarafından kurtarılmayan karakterlerin sonu şiddet ya da intihar olur. Dürüst olanları, Ann Herbert'in *Summer Camp*'indeki** (1966) kadın gibi durumu kabul ederler: "Ben cidden çarpık gerçek bir lezbiyenim ve bunu biliyorum." Dürüst olmayanlar böyle bir itirafta bulunmazlar, ama hepsinin az ya da çok "cidden çarpık" oldukları yeterince vurgulanır. Lezbiyene anlayış gösterme iddiasında olan ve ona karşı baskıların sona erdirilmesini isteyen bilgisel ucuz kitaplar bile, aynı sonuca varıyorlardı (örneğin, Ann Aldrich *We Walk Alone****, 1955; *We, Too, Must Love*****, 1958; *Carol in a Thousand Cities******, 1960; Donald Webster Cory *The Lesbian in America*******, 1964). Ann Aldrich lezbiyenin hastalık-

---

* Tuz Parası

** Yaz Kampı

*** Yalnız Yürüyenler

**** Biz de Sevmek İsteriz

***** Carol Bin Kentte

****** Amerika'da Lezbiyenler

lı, suçluluk duygusu içinde, uyumsuz olduğunu, "lezbiyen yaşamın dengesizliğinin, sürekli bir eşten ötekine sıçramanın" onu daha da nevrotik yaptığını, bunun için onu "eşcinselliğin nedenleri, belirtileri ve tedavisi" konusunda aydınlatacak bir psikanaliste gerek duyduğunu söyler.[777]

1970'lerde lezbiyen imajında önemli değişiklik olmasının nedeni, lezbiyenlerin geleneksel ahlâk ve bilgilerin gerektirdiği gibi değil, kendi deneyimlerinin gerçeği ve karmaşıklığının gerektirdiği gibi yazmaya başlamalarıdır. Bunu yapmalarına olanak sağlayan, onlara gerçekçi biçimde yansıtılmış lezbiyen tecrübeler için bir okuyucu kitlesi vaad eden lezbiyen-feminist hareketin gelişmesiydi. Daughters, Inc., Naiad Press ve Diana Press gibi lezbiyen-feminist yayınevlerinin kurulması, böylece lezbiyenin bir insan olarak gösterildiği yerlerin çıkarılmayacağı ya da lezbiyeni sadist ve hastalıklı gösteren bölümlerin eklenmeyeceği güvencesi onlara ek bir destek oldu.[778]

Bölüm 5. İçselleştirme ve Başkaldırı

1970'lere kadar kitap okuyan lezbiyenler kurgusal yazında kendilerinin insanca tanımına rastlamaları pek enderdi. Edebiyatın lezbiyenliği aktarma biçimi ve bunun kamuoyundaki yansımaları, diğer bir kadınla kalıcı ilişki kurmayı tercih eden birçok genç kadın açısından herhalde yıkıcı bir etki yaratmıştır. Önlerinde başka bir model olmadığından, kadınlar arası aşk onlara ya cehennem ya da acı çekmek gibi görünmüş olmalıdır. Edebiyattaki imajların, küçük kentlerde ya da kırsal alanlarda yalıtlanmış, hatta büyük kentlerde yaşayıp lezbiyen bir dost çevresi olmayan kadınları dehşete düşürdüğü tahmin edilebilir. Aralarında mutlaka bu melodram ve saçmalığa burun kıvıranlar olmuştur, ama tüm çatlak seslere kulağını kapatıp bildiği yolda yürüyecek kadar olağanüstü bir yetenek

ya da lezbiyen edebiyatın edebiyattan başka bir şey olmadığını birbirlerine kanıtlayacak, sıkıca kenetlenmiş bir dost çevresi bulunmadığı zaman, evrensel bir gerçek olarak kabul edilen bir şeyi reddetmek pek kolay olmasa gerekti.

Herhalde birçoğunun yaşamı boyunca böylesi karşı dengeleri yoktu, ama aralarında bunlara sahip olma şansına erenler de bulunduğu anlaşılmaktadır. Mary Casal adı altında yazan bir kadının yaşam öyküsü olan *The Stone Wall** (1930), yazar altmışlı yaşlarındayken yayınlanmıştı. Kitap, kimi lezbiyenlerin beyinlerinin bir köşesinde doğuşlarını penis kıskançlığına ya da çocuklukta yaşanan travmatik cinsel tecrübelere bağlayan Freudcu açıklamayı kabul ederken, gene de kendilerini işlevsel, oldukça sağlıklı kişiler gördüklerini kanıtlamaktadır. Hatta kendilerine cinsel ifadenin önemi konusundaki çağdaş kuramları uyguladıkları, film ya da kitaplardaki heteroseksüel kişilerle özdeşleşmek isteyen lezbiyenlerin yapmak zorunda oldukları gibi "erkek" sözcüğü geçen yerlerde bunu "kadın" olarak değiştirdikleri anlaşılmaktadır. Casal, döneminin yaygın inançlarına uygun olarak, cinsel isteği bastırmanın sağlıksız olduğuna inanmakta, kadın sevgilisiyle birlikte "böylece rahatladıktan sonra, daha iyi iş yapılabildiğini fark" ettiklerini iddia etmektedir.[779] Casal seksbilimcilerin söylediklerinin çoğunu sorgulamaz, hatta kendisinin kadınları sevmesinin bir çocukluk travmasından kaynaklandığını düşünür, ama bunun ardından mutlu olup olmadığını anlamak için kendisini inceler ve olduğu sonucuna varır. Hayatının büyük aşkı Juno ile ilişkisi konusunda, "Bizimkinin insan aşkının en yüksek türü olduğuna inancımız hiç sarsılmadı ve birbirimizden aldığımız zevk sürekli arttı," der. Yaşamının sonuna yaklaşırken hâlâ "bu ilişkinin iki insanın en yüce ve eksiksiz birliği olduğu" düşüncesindedir.[780] Lezbiyen düşmanı toplumsal duyguların doruğa ulaştığı dönemde bile, Casal tek mutlu lezbi-

* Taş Duvar

yen değildir. Utah'da Salt Lake City'de 1920'li ve 1930'lu yıllarda orta sınıftan kadınların oluşturdukları grup gibi (bkz. Sayfa 326) dost çevreleri, pek çok diğer kadına destekleyici bir ortam yaratmış olmalıdır. Bu kadınlar "ideal" ve "mutlu" bir yaşam sürdüklerini, "toplumda kabul gördüklerini" düşünüyor, ama hayatlarının mutluluklarına en çok katıkıda bulunan yönünü, lezbiyenliklerini gizlemeleri gerektiğini kavrıyorlardı.[781]

Mary Casal'ın tersine, çoğu lezbiyen yazar herhalde lezbiyenleri sevecen, hatta insan gibi betimleyen yapıtların basılmayacağına inanıyor ve bu konuda girişimde bile bulunmuyordu. Lezbiyenlerce yazılan kitapların büyük bölümü de, heteroseksüel yazarlı lezbiyen kitaplar kadar Fransız ve Alman modellerinden etkilenmişti. Yazar olan lezbiyenler edebiyatı da yaşam kadar gerçek algıladıkları ve dünyaya duyarlı oldukları için, kadınlar arası aşkı hastalık ya da günah olarak gören egemen tutumlar onları çok etkiledi. Çoğu kendinden nefret etmeye, kendini neredeyse 19. yüzyıl Alman ve Fransız edebiyatının sayfalarından fırlamış tipler kadar acayip ve egzotik görmeye başladı. Bu nedenle, lezbiyen yaşamı acınacak ve korkunç diye aktarırken, bilinçli olarak yalan söylemiyorlardı.

19.yüzyılın yoz ve egzotik imajlarının birçok lezbiyen yazar tarafından, 19.yüzyıl sonundan başlayıp 1930'lı yılların sonuna kadar içselleştirildiği anlaşılmaktadır. Bağımsız kadın ile estet-dekadan hareketin aşağı yukarı aynı zamanda ortaya çıkması, yozluğa, karanlığa ve sapıklığın çekiciliğine akıllarını bu denli takmalarına bir açıklama getirebilir. Yüzyılın sonunda evlenmeye gerek duymayan, başka kadınlarla ömür boyu ilişki kurmamak için bir neden göremeyen ilk kadın kuşağı ortaya çıktığında, kendilerine örnek alacakları bir model yoktu; bu nedenle de kendilerine bir üslup aradılar. Edebiyatla ilgilenenler için bu üslubu, lezbiyenliğin yığınlara açık yapıtlarda özgürce tartışıldığı tek örnek olan Fransız yazı-

nı sağladı. Bu yüzyılın başında genç yazarlar edebiyatta estetizm ve dekadansa özellikle hayrandılar ve estet-dekadan yazarların yarattığı imajlara karşı pek direnemeyeceklerdi. Böylece de bu imajlar, özellikle kadın yazar olmak için zaten geleneği reddetmiş, farklılıklarını vurgulayacak bir üslup arayışındaki bohem kadınlar için rol modeli oldular. Kendi yazıları aracılığıyla, lezbiyenlikle hayatın karanlık yönleri arasında kurulan bağı daha da güçlendirdiler. Dekadan pozları gerçekte üslup arayışlarının sonucuydu, ama bu poz sanki ayrılmaz bir parçasıymış gibi lezbiyenlikle bağlantılandırıldı ve ancak yüzyılın çok daha geç bir döneminde lezbiyen yazarlar için bunun yerini alacak yeni üsluplar doğabildi.

Alman Marie-Madeleine'in (Baroness von Puttkamer) 1898'de yayınlanan şiir kitabı *Auf Kypros*[782], bu tarihte kadınları seven kadınların nasıl artık Fransız yazınının lezbiyenlere yüklediği tüm sansanyonel özellikleri kendilerinde bulduklarına bir örnektir. "Sappho" adlı şiirde, Lesboslu şair yalnızca bir kız çocuğuyla yetinmez, kız çocuk "sürülerini" arzular ve hepsinin güzelliğini "içebilmek" için her birine "sessizce giysilerini indirmelerini" buyurur. "Yaşlılık Sözleri"nde, yaşlı bir kadın olan anlatıcı, düşünde sürekli "bakışında çılgın bir arzunun parladığı", "delice kahkahası şehvetle çınlayıp, yankılanan" genç, çıplak bir sarışın kadını görmektedir. "Aylaklar"daki anlatıcı, başka bir kadını "gözlerimdeki kara parıltı için evini ve yüreğini terk" etmeye zorlar. Diğer kadının "aşağılanıp rezil olacağının", birlikte fahişelik yapıp, "çevremizden yükselen iş ve tatlı günahın gürültüsü ve arzu ve açlık" içinde sokaklarda dolaşacaklarının ve doğal olarak ikisinin de frengiye yakalanacağının bilincindedir. Gene de öbür kadının kuşkusuz onu izleyeceği sonucuna varır:

Ve nefret ve alayla sarılacak çevremiz,
ve herkes bizi suçlayacak, tüm rahipler
ceza ve cehennem ateşiyle
korkutacak bizi,
ebediyen lanetliyiz biz!

Marie-Madeleine'in günah, suç ve lanetlenme saplantıları egemendir şiirlerine. Daha önceki estet-dekadan yazarları anımsatan ikircimi de. Acı çeken, zehirlenmiş, cehennemde yaşayan karakterleri aynı zamanda güzel, yaşam biçimleri, burjuva dünyasını cesur ve küstahca reddedişleri ise inanılmaz derecede heyecanlıdır. "Çılgın arzu" ve "günahkar öpücükler"le dolu söylemi bile, Fransızların sansasyonel ifadelerini çağrıştırır. Kuşkusuz yeni olan ilk kez kadınlar arası aşkı yaşadığını varsayabileceğimiz bir kadın şairin, bu biçimde yazması ve kökü edebiyatta yatan bir görüşü desteklemesidir. "Çarmıh" şiiri buna bir örnektir:

Gördüm kazıkta işkence yapılırken seni,
kara bir çarmıhın tepesinde bağlı gördüm.
Günahkar öpücüklerimin izleri,
mor yaralar gibi parlıyordu beyaz cildinde.

Ne kadar da ince gencecik kolların,
ne kadar çocuksu tomurcuk gibi göğsün!
Ama, sarı saçlı çocuğum, gözlerinde
çılgın arzu meşaleleri yanmakta.

Gene de serin, beyaz bir kadifeydin,
bilenmiş kılıç kadar lekesiz,
genç masumiyetin beni ateşlere sarıp
seni sınırsız bir arzuyla istediğimde.

Kendi zehrimi verdim sana
ve zehrimin gücünü verdim.
Şimdi sen alev alev yanarken,
yaptığıma titremekte ruhum.

Mihrabın önünde diz çökmek isterim
uçarı cesaretim uçup gitmiş...
Fahişe gözlü meryem,
Seni çarmıha geren benim.

Bir kez bu görüşler içselleştirildikten sonra, hâlâ diğer kadınları sevdiklerini kabul eden kadınların yaşamında kendi kendinden nefret ve suçluluğun sıradan duygular olması kaçınılmazdı.

20.yüzyıl başlarında, özellikle Fransa'daki edebi ve bohem çevrelerde, ama aynı zamanda diğer ülkelerin belirli sofistike ortamlarında lezbiyenlik çok modaydı. Hilda Doolittle'ın öz yaşam öyküsü *Bid Me to Live**'de (1960) aktardığına göre, 1. Dünya Savaşı sırasında İngiltere'deki sanat çevrelerinde bir kadının "Bence bir kadın aşık çok hoş bir şey olurdu," demesi olağandışı değildi. Natalie Barney 1900'da Fransa'da yayınlanan ilk şiir kitabında lezbiyen aşklarını övünerek sergiliyordu; onun sevgilisi ve Parisli kibar fahişelerin en kötü ünlüsü Liane de Pougy de, anlaşılan lezbiyenliğini herkesin bilmesinin işler açısından yararlı olacağı düşüncesiyle, 1901 yılında *Idylle Saphique* adıyla maceralarının öyküsünü yayınlamıştı. Hatta imparatorluk Rusya'sında bile, tiyatro oyuncusu Annibal Sinowjewa'nın *Otuz Üç Canavar* (1907) adlı romanının yayınlanmasından sonra lezbiyenlik öylesine moda olmuştu ki, bir kaynağa göre tüm imparatorlukta hızla lezbiyen klüpleri açılmıştı.[783] 1920'li ve 1930'lu yıllarda lezbiyenlik daha da "popüler" oldu. Eğer Djuna Barnes'ın *Ladies Almanack*'ta**

* Bana Yaşamamı Emret
** Hanım Yıllığı

(1928) anlattıklarında en küçük bir gerçek payı varsa, kozmopolitan şıklığın yeni öğesi olan lezbiyenliği kadınlar hem denemek için sabırsızlanıyorlar, hem de sözünü etmeye bayılıyorlardı.[784] 1930'larda lezbiyenlikle "kötülüğün güzelliği, ayaktakımının büyüsü" (*The Secret Paris of the '30's**) arasında ilişki kuruluyordu.[785] Modaya uygunluğu ve heyecanına, lezbiyenliğin günah çağrışımlarının da eklenmesi, bu onyıllarda lezbiyenliği tercih eden kadınlarda üzücü bir ikircime yol açmış olmalıdır.

Bu yüzyılın başında Paris'e yerleşen İngiliz-Amerikan kökenli şair Renée Vivien'in (doğuşu Pauline Tarn) lezbiyen yaşama ilişkin görüşlerinin çoğunu doğrudan şairlerden aldığı anlaşılmaktadır. Renée, Paris'e geldikten kısa süre sonra Pierre Louÿs ile tanışmış, kendine akıl hocası edindiği yazara lezbiyen şiirlerini eleştirmesi için vermeye başlamıştı. Louÿs'dan o derece etkilenmişti ki, Safo'nun adını bile onun icat ettiği biçimde "Psappha" olarak yazmaya başlamıştı (bkz. "Psappha Revit" ve *A Woman Appeared to Me**, 1904, adlı romanında ona "konuyla ilgisiz kişilerin Safo diye tanıdığı, geçmiş zamanların Psappha'sı" olarak değinmeleri).[786]

Ama tek etkilendiği kişi Louÿs değildi. Clarissa Cooper'ın işaret ettiği gibi, Vivien için "kötülük Baudelaire'ce bir saplantıydı."[787] Şiirlerinde, tıpkı Baudelaire gibi, genellikle toplumdan dışlanmış bir kişi olarak lezbiyeni (bkz. özellikle *Á l'heure des mains jointes*, 1906) ve lezbiyen aşkın -ıstırabın her zaman üstün bastığı- yasak zevklerini (bkz. özellikle *Sillages*, 1907) işler. Swinburne'e duyduğu ilgiyi yalnızca "*D'Après Swinburne*"de (*Á l'heure des mains jointes*) onun "Erotion" adlı şiirini uyarlamasından değil, Swinburne'ün kahramanı Lesbia Brandon gibi, talihsiz bir kolonya içme alışkanlığı olmasından da anlıyoruz. Bu alışkanlık sonunda ikisinin de ölümüne yol açtı (Lesbia'nın durumunda buna afyon, Vivien'de ise anoreksi ve alkolizm eklenmişti). Collette'e bakılır-

* 1930'ların Gizli Paris'i

sa, Renée dairesini Lesbia'nın aksesuarlarıyla bezemişti. Şairi sık sık ziyaret eden Collette, evin zengin bir adamın cenaze töreni gibi koktuğunu söylemektedir. Her yerde çiçekler, tütsüler bulunur, kurşunla kapatılmış pencerelerdeki ağır perdeler hep kapalı durur, çok az lamba yakılırdı (Collette bir keresinde akşam yemeğine kendi mumunu getirdiğini iddia eder).[788] Swinburne'ün romanında Lesbia'nın evi bunun neredeyse aynısıdır: "Havada hep bir cenaze töreni kokusu vardı. Alaca karanlığın içeri girmesi sıkı perdelerle önlenmişti, iki köşedeki üstü örtülü lambalar ışıktan çok, gümüş bir gölgeyle dolduruyordu odayı."

Vivien'in kadınlarla ilişki kurmayı tercih etmesinin, en azından kısmen, onun güçlü feminist bilincinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır, ama feminizmi şiirine pek yansımaz. Kendi yaşam öyküsüne dayanan romanı *A Woman Appeared to Me*'deki ikinci kişiliği San Giovanni, feminizmi ve kadın sevgisini onyedi yaşındayken, "büyük bir adalet tutkusuna kapıldığım zaman", birlikte keşfettiğini söyler. "Yanlış anlaşılan, erkeklerin zorbaca kullandığı kadınlar adına öfke duyuyordum. Yasalarındaki aşağılık acımasızlık ve kendini ahlâk kurallarının dışında sayması nedeniyle erkekten nefret etmeye başladım. Yaptığı işleri değerlendirdim, bunların kötü niyetli olduğuna karar verdim." Sonra da acı çeken kadınların tarafını tutar, kadının yürekliliğine ve güzelliğine hayranlığını belirtir.[789] Ama Vivien'in şiirinde bu sezgilere hemen hiç yer yoktur.

Tersine, lezbiyenliğin gerek söylemi, gerekse görüntüsü için Baudelaire'e ve onun müritlerine yaslanır. Şiirinde sık sık lezbiyen aşkla kötülük, yapaylık, parfüm ve ölüm arasında bağlantı kurulur. Örneğin "Chanson"da (*...tudes et préludes*) "sapık bir çekiciliği" olan sevgili "mücevher ve parfümler"le donanmıştır. Anlatan şöyle yakınır: "Kışın dokunamadığı gardenyalar bile/Ellerinin kirli okşayışıyla solar."[790] İkinci bir "Chanson"da sevgili, "ruhumun en de-

* Bir Kadın Göründü Bana

ğerli kederi"dir, öpücükleri "acı bir zevk" verir.[791] Şiirlerinin çoğunda lezbiyenlik günahının çekiciliği ve iticiliği hissedilir. "Şeffaflık" adlı şiir, "Boş zamanlarını o nazik kötülük sanatıyla doldurursun" diye başlar, "Kadın, ancak senin ağzın susuzluğumu dindirebilir" diye biter.[792] "Çağdaş Su Perisi"nde konuşmacı şunları söyler: "Dalgaların çalkantısıyla gizlenmiş/Görülmez bir uçurum gibi çekip, itiyorsun beni."[793] "Çığlık" adlı şiir, "Nefret ediyorum, gene de berbat biçimde aşığım sana" diye biter.[794] Vivien de, örnek aldığı erkekler gibi, sık sık kadınlar arası aşkı "yakıcı bir isteğin alevleri," "vahşi istek ve hummalı çaresizlik geceleri" (*Evocations*)[795] ve "parçalayıp kemiren acımasız zevk" (*Á l'heure des mains jointes*)[796] olarak görür.

Şiirinde olduğu gibi, yaşamının önemli bir bölümünde de Vivien'in estet-dekadan yazının çocukça, tiyatrovari yönlerini tümüyle içselleştirdiği anlaşılmaktadır. Estet-dekadan bir poz takınma sevdası, onda ışığa karşı romantik bir tiksinme yaratıp, kolonya içme fikrini vererek, fiilen ölümüne katkıda bulunmakla kalmadı. Dünyaya son sözlerinde, kitabesinde de kendini 19.yüzyılın yapmacık deyimleriyle tanımlamıştı: "Şu ölümlü nefese doyan büyülenmiş ruhum/Unutmuş bütün kavgalarını/Ölüme duyduğu büyük sevgiyle/Affedince suçların suçunu - hayat denilen."[797] Gerek şiirinde, gerekse yaşamında estet-dekadan görüşe kendini kaptırması, onun özgün biri olmasını engelledi. Kendine bir alaca karanlık yaratığı olarak bakışı, yaşadıklarından çok okuduklarından kaynaklanıyordu. Bu bakış onun gücünü azalttı ve teknik kusursuzluğu hemen herkesce kabul edilen şiiri, estet-dekadanın büyüsünden kendilerini çoktan kurtarmış çağdaş lezbiyenler için ilginç olmaktan çıktı.

Belki o dönemde Fransa'da yaşayan tüm lezbiyen yazarlar için bu büyüden sıyrılmak çok güçtü, ama Colette'in lezbiyen yapıtlarının çoğunda bu, çağdaşlarında olduğu kadar belirgin değil-

dir. Colette anılarında Pierre Louÿs'in *Chanson de Bilitis*'ini okuduğundan söz eder;[798] *Claudine Okulda* adlı romanının başında da, onbeş yaşındaki kadın kahramanı *Aphrodite*'i okuduğunu itiraf etmektedir, ama Louÿs'in Claudine'in kadınlar arası aşka bakışına hiç etkisi olmadığı, Colette'in bakışını ise çok az etkilediği anlaşılır. Lezbiyen bir ilişki içinde olduğu beş-altı yıl boyunca Colette sık sık, dıştan bakan birinin gölgeler içinde yaşayanların egzotik mekanları diye tanımlayacağı yerlere gitmişti, ama o bu yerleri erkek yazarlardan ve bunlara erkek yazarların gözüyle bakan lezbiyenlerden oldukça farklı anlatır.[799] *Saflık ve Kirlilik*'te, lezbiyenlerin estet-dekadan imajları içselleştirmelerine ve Gomorra'daki lezbiyeni "dehşet verici istekler, gelenekler ve konuşma biçimiyle" donatarak "kadını ne kadar az tanıdığını kanıtlayan" Marcel Proust gibi 20.yüzyıl yazarlarına tahammül edemediğini söyler.[800] Proust'un ve komşusu Vivien'in tersine, Colette lezbiyen aşkın temelinin "acı bir zevk" ya da fark gözetmeden herkesle yatmak değil, geçici cinsel tutkulardan daha derine inen bir bağ olduğunu saptar. Örneğin, "Hangi kadın, kadın arkadaşını yalnızca bedensel haz için seçmekten utanç duymaz?" diye sorar ve "İki kadının birbirine bağlılığını doğuran kesinlikle tutku değil, bir akrabalık duygusudur," der.[801] Ancak, bir afyon batakhanesinde geçen *Saflık ve Kirlilik*'in önsözünden ve lezbiyenleri Don Juanlar ve diğer cinsel doyumsuzlarla aynı kaba koymasından, onunda kendinden önceki yazarların yaygınlaştırdığı lezbiyen imajından tümüyle sıyrılamadığı görülmektedir.

Djuna Barnes'ın edebiyattaki lezbiyen imajını, onun gibi ölümüne neden olacak düzeyde olmasa da, Renée Vivien kadar içselleştirdiği gözlenir. Barnes'ın yaşam öyküsünü yazan Louis Kannenstine, onun ilk yapıtlarının çoğunda, "*The Yellow Book*'taki* sanat sanat içindir anlayışından kaynaklanan kayıtsızlığı, tüm duy-

* Sarı Kitap

guları, imajları, yaşam meselelerini, hatta ölümü estetize etmek isteyen dekadanların üslubunu" gözlemektedir,[802] ama aynı tutum daha sonraki yapıtlarında da bulunabilir. 1923 tarihli "Khalidine'in Altı Şarkısı"nda[803], sevgilinin kızıl saçları tıpkı Verlaine'in lezbiyen şiirlerinde olduğu gibi alev alev yanar, sürünür, tırmanırlar. İnik gözkapaklarında abanoz lekeler vardır; kadın ve anlatıcı karanlıktadırlar, korku bir ip gibi uzanır aralarında, sonra kaybolmuş bir kuşun çığlığını duyarlar. Anlatıcı haykırır: "Ah Khalidine, dudakları bize öptüren/Şefkat değil delice umutsuzluktur." "Küçük Bir Kız Bir Hanıma Masal Anlatır"da (1929) mekan, 19.yüzyıl dekadan Fransız romanından fırlamış gibidir. Her zaman olduğu gibi, "ayışığı ile iki ince mum dışında oda karanlıktı... Yatağın üstünde kırmızı kadifeden, İtalyan usulü, altın püsküllü perdeler asılıydı."[804]

Theodore Purdy 1937 tarihli eleştirisinde Barnes'ın en önemli yapıtı *Nightwood*'un (1936) doğru bir değerlendirmesini yapmıştı. Purdy ilk bölümlerin Wilde ve Pater'i çağrıştırdığına, kitabın geri kalanının ise, Elizabeth dönemi özentilerine karşın "yüzyıl sonu Fransız yazarlarından kaynaklanan" bir çürüme havası yarattığına işaret ediyordu.[805] Bu romanda kadının kadına duyduğu aşk, "eksiksiz kedere duyulan çılgınca tutku" olarak tanımlanır. Robin Vote'un sevgilisi Nora, diğer kadına olan aşkıyla ilgili olarak, "Benim içimde kötülük ve aşağılanmayı seven kötü bir şey var" der. 19.yüzyılın lezbiyen narsisizmine ve bunalımına ilişkin görüşleri burada aynen yansıtılır: "Erkek başka bir kişidir - kadın ise, panik içinde dönerken yakalanan kendindir; onun ağzında kendini öpersin. Eğer onu başkası alırsa, seni senden çaldıklarını haykırırsın." Louÿs'in "Bebek" adlı şiirine uygun olarak Nora, "Bir kadının bir başka kadına verdiği [bebek]," der, "onların sahip olamadıkları hayat, onların kutsal ve lanetli çocuğudur." Öte yandan romanda 19.yüzyıl seksbilimcileri de boy gösterirler: Robin, sevgililerinden,

çarpık kişiye aşık olan kadınlardan farklı olarak gerçek bir doğuştan çarpık, üçüncü cinsten biridir.

Barnes'ın sayısız lezbiyenle çok yakın ilişkileri olmuş, bunlardan Natalie Barney, Janet Flanner ve Dolly Wilde gibi bazılarını, ancak gruptan olanların anlayabileceği biçimde *Ladies Almanack*'ta hicvetmişti. Ama bu kadınların *Nightwood*'da anlattığı kadınlarla hiç bir ilişkisi yoktu. Onların lezbiyenlik anlayışında delice tutkulara, alçalmaya, bebek oyunlarına ve rollerine kesinlikle yer yoktu. Barnes ayrıca, Proust'un *Geçmiş Zamanın İzinde* adlı romanındaki hafif meşrep lezbiyenlerin, erkek eşcinsellerin dolaşıp yatacak birini arama ve cinsel temas yöntemlerini taklit etmelerinin "gerçek dışı" olduğunda Natalie Barney'e katılacak kadar bu konuda bilgiliydi.[806] Gene de Barnes'ın kendi romanında konuyu işleme biçimi bundan fazla farklı değildi. Barnes'ın, Proust'un yalanlarını eleştirdikten sonra bile kendi romanını yazarken lezbiyenlere ilişkin gerçek yaşamdan bildiklerine değil, kitaplardan okuduklarına başvurması, edebiyattaki imajların lezbiyen yazarlar üstündeki gücünü kanıtlamaktadır.

Yeni dalgadan önce, Barnes'tan sonraki pek çok diğer lezbiyen yazar da kadınlar arası aşkı görüntülerken, yaşama değil edebiyata yöneldi. Örneğin, Anais Nin yazar olarak "gelişimini belirleyen köklerin" Djuna Barnes'ta yattığını söyler.[807] Bu nedenle de, ana karakter Lillian'ın lezbiyen olduğu *Ladders of Fire*'a* (1946) önsözünde Nin'in şu ifadesine rastlamak şaşırtıcı olmamaktadır: "Bu roman eksi uca, kafası karışıkların ve çarpıkların bulunduğu uca dairdir." Nin'in lezbiyen aşka ilişkin imajları Barnes'la aralarındaki yaklaşım benzerliğini ortaya serer. Örneğin, Nin'in karakterlerinin sevişmesindeki lezbiyen narsisizmini anlatış biçiminde, Barnes'ın "kadın ise kendindir" sözü yankılanır: "Bedenleri birbirine dokunup, sonra ayrıldı - sanki her ikisi de bir aynaya,

* Ateş Merdivenleri

aynadaki kendi görüntülerine dokunmuşlardı." Lezbiyenliğin ayna kuramıyla çelişkili görünse de, Nin (Barnes gibi) sevgililerden birinin erkeği temsil etmesi gerektiği ilkesini de kabul eder. Dolayısıyla, Lillian'ın yaşadığı macerada "erkek kıyafetindeki" kişi olduğu anlatılır. Ama bu durumda erkek giysileri fiilen değil, duygusal olarak giyilmektedir.

Gene de, ona yüklediği egzotik, hastalıklı, yıkıcı çağrışımlarla ayna kuramı en sevdiği fikirdir ve *House of Incest*'te* (1958) de ortaya çıkar. Nin, ensest evinin "diğer kişide yalnızca kendimizi sevdiğimiz yer" olduğunu söyler; lezbiyenliğe getirdiği açıklama da budur. Öyküyü anlatan, lezbiyen aşkın "insanın sanki kendi göğsündeymiş gibi huzurla yatması" olduğunu söyler. Sabina'ya, "Erkeklerin hepsinden farklıydım, kendimdim, ama sende sen olan parçamı görüyorum," der. "Yüzlerimiz yumuşacık saçlarla birbirine lehimli, lehimlenerek aynı ruhun iki profilini gösteriyorlar." İki kadının kimi kez huzurla yattığını söylemesine karşın, bu benzerlikleri onları rahatlatmaz. İlişkinin daha belirleyici niteliği anlatanın şu sözlerinde yansır: "Beni yok olmanın zenginliklerine götürmen için ellerine terkediyorum kendimi... Ben sen oluyorum, sen de ben." Öte yandan Nin neden benzer varlıkların, iki kadının aşkının, farklı varlıkların aşkından daha yıkıcı olduğuna hiç bir açıklama getirmez.

Lezbiyen aşka melodramatik bir gözle bakar. Bu bakışın kaynağı 19.yüzyıl Fransız estet-dekadan yazarlarda da sergilenen tutumdur: "ahlâksız" olanın onları büyülemesi ve ahlâksızlığın, isyan ettiklerini sandıkları burjuvazininkinden hiç bir farkı olmayan tanımı. Violette Leduc'ün yapıtlarında da aynı türde bir ikircim gözleyebiliriz. Leduc, *La Bâtarde*'da (1965) gelenekselliğin tutsağı olduğunu kabul eder: "İnsanların ne diyecekleri beni hep engelledi ve engellemeye devam edecek." Kitaplarında tekrar tekrar bu ha-

* Ensest Evi

pishaneden kaçmaya karar verir, ama o toplumsal beyin yıkama onun gardiyanı olur. Bu nedenle bir yandan *Çılgın Takip*'te, "Neden insanların rahatını bozmalı?... Neden onları dehşete düşürmeli?" diye sorar ve aynı kitapta eşcinselliğin topluma "itici geldiğine ve her zaman geleceğine" inandığını söylerken, öte yandan lezbiyenliği, hem de birinci şahıstan, en ayrıntılı biçimde işler. Leduc de burjuvaziyi şaşırtma isteğinde 19.yüzyıl Fransız yazarları kadar kafa karışıklığı içindedir. *La Bâtarde*'da Violet ile kadın sevgilisinin alışverişe gittikleri bir sahne yazarın ikircimini çok iyi sergilemektedir. Kadınlardan biri ötekine, satıcı kızı kastederek, "Bizim ne olduğumuzu sezmiş midir sence?" diye sorar, öteki şu yanıtı verir: "Umarım."

Kişliğindeki bu bölünme yalnızca ikircime değil, kendi deneyimiyle öğrendiklerini inkar etmesine ve lezbiyen aşkı betimlerken çelişkiye düşmesine de yol açmaktadır. Toplumun görüşlerini öylesine içselleştirmiştir ki, Leduc on yıllık sevgilisi Hermine'i nazik, cömert ve çok sevecen diye tanımlarken, büyük bir ciddiyetle ve Viktorya döneminin iffet taslayıcılığından devraldığı bir melodram havası içinde, Hermine'le erotik yaşamını "etimin kiri" olarak niteler.

Bu içselleştirilmiş tutumlar ne yalnızca Fransız lezbiyenlerine, ne de Fransa'ya yerleşmiş lezbiyenlere özgüydü. Bunun bir örneği Alman Baroness von Puttkamer (bkz. sayfa 359), bir diğer ise İngiliz yazar Vita Sackville-West'tir. Bir dönem Virginia Woolf'un sevgilisi ve *Orlando* (1928) adlı romanının konusu olan Vita, 1920'de öz yaşam öyküsünü yazmaya giriştiğinde söylediği gibi kendisinde "Dr. Jekyll ve Mr. Hyde kişiliği" olduğunu düşünüyordu.[808] Kişiliğinin iyi ve saf yanının kocasına duyduğu sevgi olduğunu yazmıştı. Öbür yanda ise, "benim sapık doğam" diye adlandırdığı, kadınlarla tutkulu maceralara onu sürükleyen lezbiyen kişiliği duruyordu.

Vita yirmili yaşlarının başında, Rosamund Grosvenor ile bir aşk macerası sürdürdüğü sırada Harold Nicolson'la evlendi. Ana nedeni erkekle birlikte olmaktan hoşlanması ve onun gibi üst sınıftan toplumsal konumdaki kadınların her zaman evlenmesiydi. İki oğulları doğduktan sonra, evliliğin iyi bir dostluğa dönüştüğü anlaşılmaktadır. Cinsel yaşamını ise kadınlarla sürdürüyordu. Evlendikten kısa bir süre sonra Violet Trefusis'le fırtınalı bir ilişkiye girişmişti. Vita'nın oğlunun *Portrait of a Marriage**'de aktardığına göre, her iki kadın da bir ara kocalarından ayrılmayı düşünmüşlerdi. Vita kadınlara duyduğu sevginin, "kaçınılmaz bir kötülük" olduğu görüşündeydi;[809] bunu kaçınılmaz kılan da, kişiliğinin androjen yönüydü. Bu yargısı seksbilimcilerin kadın "erkeksiliği" ile lezbiyenlik arasında kurdukları eşitlikten kaynaklanıyordu: Kadınların peşinden gitmesinin nedeni genleri ya da hatalı çevresiydi. Ama onun elinden bir şey gelmese de, bu dürtü kötüydü.

Elimizdeki bilgilerden, Vita'nın "dürtü"sünün sürekli poz yapmak olduğu anlaşılıyor. Bunun melodramatik köklerini keşfetmek de pek zor değildir: Kimi kez Heathcliffe** olur, kimi kez 1. Dünya Savaşından dönen yaralı bir genç asker ya da 19.yüzyıl başının romantik İngiliz şiirinden bir çingene adam. Belki de Violet'in kocası Denys Trefusis için (Heathcliffe'in Edgar Linton hakkında söylediğini hiç çekinmeden taklit ederek), "Ona büyük bir zevkle vermeyeceğim hiç bir zarar yoktur," diye yazarken,[810] masasının üstünde bulundurduğu Charlotte ve Emily Brontë'nin resmine bakıyordu. Kimi kez Violet onun Cathy'si olur, kimi kez de Vita Isabella Linton'dur: "Kadını [odama] götürdüm. Ona vahşice davrandım. Onunla seviştim, ona sahip oldum, aldırmıyordum, tek istediğim haberi olmasa da Denys'e acı vermekti."[811] Ara sıra, Violet'i kadını olarak peşine takar, erkek giysileri içinde

---

* Bir Evliliğin Portresi

** Emily Bront('nin Rüzgarlı Bayır'ındaki baş karaktere değinilmektedir.

ve başında bir bandajla dolaşır, insanların onun savaşta yaralanmış bir delikanlı olduğunu sanmasını sağlar: "Çok eğlenceli bu," der Vita, "her zaman gerçeğin ortaya çıkması tehlikesi bulunması, bunu daha da eğlenceli kılıyor."[812] Daha sonra Violet'in kendisini Mitya diye çağırmasını ister, Violet de Luşka olur. Biri erkek, biri kadın iki çingenedir onlar. Tek istekleri tencerelerini, tavalarını, kırık dökük eşyalarını alıp at arabalarıyla gezmektir, ama toprak sahiplerinin arazilerinde hapis tutulurlar.

Öte yandan, edebiyattan alınmış bu oyunların arasına hep, kişiliğinin "karanlık tarafından" duyduğu geleneksel suçluluk ve dehşet serpilmiştir. Vita, Rosamund'u terkederek Harold'la evlenmesi hakkında, "Kötülük ve şiddet içeren her şeyden kurtulduğumu hissediyordum,"[813] der, ama gene kendi anlatısına göre bu sakin, kötülük ya da şiddet içermesi hayal bile edilemeyecek bir macera olmuştur. Vita'nın anlayışlı ve sevecen kaynanası Violet'le macerasının doruğunda onlara ziyarete geldiğinde, Vita kaçmak ister ve bunu çok ciddi olarak, "Artık onların [kaynanası ve kocasının] saflığını daha fazla kirletmek istemiyordum,"[814] diyerek açıklar. Denys'in Violet'e yalvardığı mektubu okuduktan sonra, Vita Violet'e eğer erkeğe geri dönmek istiyorsa, ondan vaz geçeceğini söyler. Vita sonradan bu teklifi için, "Hiç değilse gurur duyabileceğim bir şey yapmış oldum," der.[815] Vita'da gerçekten de bir kişilik bölünmesi vardı, ama onun sandığı türde değil. Tersine bu, zamanının ahlâk belgilerinin kapanına kısılmış, bakış açısı topluma uyum örneği bir kadından farksız derecede bu geleneklerle sınırlanmış birisinin, kendini özgür ve bohem olduğu fikriyle kandırmasının yarattığı bölünmüşlüktü. Belki de bu kapandan kurtulmak için insanüstü bir güç gerekti.

Önce erkeklerin yaygınlaştırdığı ve lezbiyenleri hastalıklı, kafası karışık, şiddet eğilimli ve umutsuz yansıtan imajlara birçok lezbiyenin bizzat destek sağlaması, bu yüzyılın büyük bölümünde

kadınlar arası aşka kötü gözle bakılmasına neden oldu. Lezbiyen yazarların erkeklerce yaratılmış imajlara sıkıştırılmalarının birkaç nedeni vardı. Bu imajları yaygınlaştıranlar, dünya hakkında sınırsız bilgisi olduğu varsayılan "uzmanlar", tıp adamları ve büyük yazarlar olduğundan, bir kadının sınırlı ilişkilerine dayanarak bu düşüncelere karşı çıkması güçtü. Eğer uzmanlar neredeyse ağız birliği içinde tüm diğer lezbiyenlerin hastalıklı, kafası karışık ve şiddet eğilimli olduğunu söylüyorlarsa, o ve birkaç arkadaşının böyle olmaması ne anlam ifade edebilirdi ki? Toplumsal ahlâkın sözcüleri onlara lezbiyen aşkın kötü olduğunu öğretmişlerdi; kendi deneyimleri aksini söylese bile, bu beyin yıkamadan kendilerini tümüyle kurtarabilmeleri mümkün müydü? İnsan istediği gibi yaşayabilirdi, ama ahlâk temsilcilerinin yanlışlığını aynı güçle haykıracak bir destek grubu olmadığı sürece, onların söylediklerinin hepten boş olmayabileceği kuşkusu, hafifte olsa, kafasının bir yerinde hep yaşayacaktı. Sonra lezbiyen bir yazar uzmanların ve ahlâk temsilcilerinin sürekli uyarılarını aşmayı başarsa ne olacaktı? Toplum kadınlar arası aşkın ancak acı getireceği konusunda (uzmanlar ve ahlâk temsilcilerinden edindiği) sarsılmaz bir inanca sahipken, hangi yayınevi kadınlar arası aşkın mutluluğundan söz eden bir kitabı basardı?

Kuşkusuz kadınlar için vahalar da vardı. Lezbiyen yaşamlarını yaygın kanılardan yalıtlayabilecekleri, zeki, yetenekli ya da varlıklı kadınlardan oluşan kozmopolit bir grup olduğunda, lezbiyen düşmanı edebiyatın kinciliğine gülünüp geçilebilirdi (gene de grubun içinde olan yazarlar, bunu yazılı olarak ifade etmekten büyük çoğunlukla kaçınacaklardı). Floransa, New York (Greenwich Village), Londra (Bloomsbury) ve Paris gibi kentlerde yaşayan yabancılar arasında böylesi gruplar yaygındı. Bu gruplara dahil olan talihli kadınlar, kendilerini onlara mutsuz olduklarını söyleyen kitapların ışığında değerlendirmek yerine, bizzat kendilerinin ve arka-

daşlarının yaşadıklarının doğruluğuna inanacak gücü buluyorlardı. Ne yazık ki, bu sezgilerini edebiyata çok az yansıtmışlardır.

Natalie Barney çevresinde oluşan Paris'teki topluluk, son yıllarda özel bir ilgi odağı olmuştur.[816] Barney'in çevresini kapsamlı bir biçimde ele alan ilk kitap olan *Ladies Almanack*'ta, bu grubun bir üyesi olan Djuna Barnes'ın Natalie Barney ile arkadaşlarına bakış açısı, romanı *Nightwood*'daki lezbiyenlere yaklaşımından çok farklıdır. Barnes'ın *Ladies Almanack*'ı yazmaktaki başlıca amacı, arkadaşlarının cinsel talihsizliklerle dalga geçmekti, ama kitapta onların trajik, gölgeler dünyasından varlıklar olduğuna ilişkin hiç bir ima yoktur. Belki de iki yapıttaki yaklaşım farklılığının nedeni, *Ladies Almanack*'ın yalnızca arkadaşlarına yönelik olması ve özel olarak basılması, *Nightwood*'un ise lezbiyenliğin acı çekmek olduğuna inanan ve bu beklentisinin tatmin edilmesini isteyen kitleler için yazılmasıydı.

Barney hakkında daha sonra yazılan kitaplar, onun kadınları baştan çıkarıcı rolü ve Paul Valéry, Ford Maddox Ford, Ezra Pound, George Antheil gibi erkek edebiyat ve sanat devlerinin devam ettiği kültürel davetler düzenlemesi üstünde yoğunlaşmışlardır. Barney'in çevresinin, lezbiyenlerin edebiyatın ve toplumun onlara yadsıdığı bir açıdan kendilerini bakmalarını sağlayan bir destek grubu işlevini görmesi ise genellikle gözardı edilmiştir.

Barney'in kültürel davetlerinin, katılan heteroseksüel erkeklere sık sık cansıkıcı gelen yanları olurdu, çünkü kültürel amacının yanı sıra Barney'in bu davetleri lezbiyenlerin bir araya gelebilecekleri bir yer olarak düşündüğü açıktı. Örneğin yazar Matthew Josephson, Barney'in Cuma toplantılarından birinden ayrılırken gözüne son çarpan şeyin "edebiyat ve şampanyadan başı dönmüş genç kadınların, birbirlerinin kollarında çılgınca dansetmesi" olduğundan yakınıyordu. William Carlos Williams, Barney'in kültürel davetlerinde "ayrılmalarını kimsenin farketmediği umuduyla etrafa

gizlice göz atarak, birlikte yan odalardan birine kaçan... her boydan ve soydan kadın"ı eleştiriyordu.[817] Özellikle Barney'in Proust'un lezbiyenlerin cinsel temas kurma biçimlerini "gerçek dışı" olarak eleştirdiğini düşündüğümüzde, bu toplantılarda kadınlar arasında Williams'ın ima ettiği kadar pervasız cinsel oyunlar sürdüğü pek akla yakın gelmemektedir, ama belli ki Barney'in lezbiyen dostları onun tercihlerini saklamak ya da kendilerini toplumun dışladığı garip kişiler gibi görmek zorunda kalmayacakları bir ortam yarattığına inanıyorlardı. Bu erkek yazar ve entellektüellerin cinsel konularda geniş fikirli olduğunu veri kabul eden Barney ve diğer lezbiyenler, herhalde onların lezbiyenliğe gelince tam da çağlarının ürünü olduklarını öğrenselerdi çok şaşıracaklardı.

Natalie 1904 yılında genç bir kadın olarak Renée Vivien'le birlikte, Safo onuruna bir kadın şairler topluluğu oluşturmak umuduyla, Lesbos'u ziyaret etmişti.[818] Ama girişim başarısızlığa mahkumdu, çünkü keskin bir algılama yeteneği olan, "hemen şimdici" Natalie'nin, gerçekliği edebiyattan edindiği melodramatik düşüncelere dayanan Vivien'e uzun süre tahammül edemeyeceği belliydi. Barney bir süre sonra Paris'e döndü ve çok geçmeden 20 Rue Jacob adresindeki ünlü kültürel davetlerini düzenlemeye başladı. Dostları ve "salon"una sık sık gelenler arasında Romaine Brooks, Dolly Wilde, Emma Calvé, Colette, Elisabeth de Gramont, Lucie Laurencin, Marguerite Yourcenar, Mercedes d'Acosta, Sylvia Beach, Adrienne Monnier, Dorothy Bussy, Wanda Landowska, Mata Hari, Gwen LeGalliene, Edna St. Vincent Millay, Marguerite Moreno, Violet Trefusis, Vita Sackville-West, Edith Sitwell, Ida Rubenstein ve Janet Flanner gibi o dönemin sanat ve edebiyat dünyasının en tanınmış ve en renkli kadınları bulunuyordu. Bu konuda en bilgili olabilecek kişiler, yani davetlerinin kadın müdavimleri, Natalie'nin gerçekte Paris'te bir tür Lesbos yarattığına, toplantıların William Carlos Williams ve Ezra Pound'lardan çok, kendileri

için yapıldığına inanıyorlardı. Janet Flanner'in uçarı betimlemesinde büyük ölçüde gerçek payı olduğu söylenebilir. Flanner'a göre toplantılarda süreç şöyle gelişiyordu: "tanıştırma, sohbet, çay, harika salatalık sandviçleri, [kâhya kadın] Berthe'nin pişirdiği nefis küçük pastalar ve sonuç: birbirlerinden hoşlanan ya da bir diğerini tekrar görmek isteyen kadınların yeni buluşmalar saptamaları."[819]

Natalie Barney hakkındaki, hepsi erkekler tarafından yazılmış, en önemli üç incelemede (*Ladies Bountiful**, *Portrait of a Seductress*** ve *The Amazon of Letters: The Life and Loves of Natalie Barney****) onun lezbiyenliği cinsel bir olgu olarak vurgulanır ve açgözlü bir iştahla kadınları baştan çıkardığı anlatılır. Yazarlar irkiltici küçük alıntıları yinelemekten hoşlanırlar: örneğin, bir arkadaşı ona belirli bir kadını beğenip beğenmediğini sorduğunda, Barney'in yanıtı, "Onu beğenmek mi? Tabii ki hayır; ikimiz sevişmiştik, hepsi o kadar," olur. Seksin kadın için yeni keşfedilmiş, hem zevkli, hem tehlikeli, biraz da yasak bir oyun olduğu bir dönemde, Barney Yeni Kadın olarak özgürlüğünü çoğu kez bu biçimde ifade etmeyi seçmiş olabilir, ama yaşam öyküsünü yazanların vurguladıklarından çok daha fazla yönü olduğu kesindir. İlk olarak, lezbiyen olmasının nedeni feministliğidir. Genç bir kadın olarak Washington D.C.'de yaşadığı sırada kendisiyle evlenmek isteyen John Ellerton Lodge'un ona yazdığı şu şiir, Natalie'yi fena halde öfkelendirmişti:

> *Dünyanın çalabileceği kara içinde,*
> *Lekesiz duramazsın tek başına, benim ak Safo'm,*
> *Bırak dudaklarının insanca tutkusu ben olayım..*[820]

---

* Gönlü Bol Kadınlar

** Çapkın Bir Kadının Portresi

*** Edebiyatın Amazonu: Natalie Barney'in Hayatı ve Aşkları

Tek başına ayakta durabilirdi; dünya da onu lekeleyemezdi, çünkü dünya ona ne yüklemek isterse istesin, kendi kişiliğini koruyacak kadar güce ve ne gerekiyorsa ona sahipti. Gençliğinde Balzac'ın *Seraphita*'sını okuduğunda kadın kahramanın nişanlanacağı erkeğe şu yakınmasını kendinle özdeşleştiriyordu:

> Her zaman sizi memnun etmemiz, eğlendirmemiz, neşeli olmamız, ancak hoşunuza gidecek isteklerde bulunmamız gerekiyor... Ölüm döşeğinde bile size gülümsemeliyiz. Sanırım buna idare etmek diyorsunuz. Zavallı kadınlar, acıyorum onlara.[821]

Erkeklerin insafsız olmasına izin veren bir dünyada, hiç bir zaman bir erkeğin insafına mahkum kalacağı bir duruma düşmemeye karar vermişti. Feminist bilincinin çocukluğuna, Avrupa'da seyahat ettiği sırada kocası yanında neşeyle piposunu içerek yürürken, ağır bir süt arabasını çeken kadını gördüğü zamana dayandığını iddia ederdi.[822] Kadın-erkek ilişkilerine tepkisini makul sonucuna götürerek, kadınlarla ilişki kurmaya karar vermişti.

Okumuş, deneyimli bir kadın olarak gerek yazıları, gerekse popüler kanılar aracılığıyla seksbilimcilerin kuramlarını herhalde iyi biliyordu ve bunların onun seçimine ilişkin getirdiği açıklamalardan kendini tümüyle sıyıramamıştı. Yaşam öyküsünü anlattığı bir kitaptaki şu sözleri şaşırtıcı değildir: "Kendimi değerlendirirken utanç duymuyorum: albinolar pembe gözleri, beyaz saçları olduğu için eleştirilmezler. Ben neden lezbiyen olduğum için suçlanayım? Bu bir yaratılış meselesidir: eşcinselliğim kötülükten değildir, "isteyerek" değildir ve kimseye zarar vermez."[823] Ara sıra insanın yalnızca erkeklerde entellektüel uyarı bulabilecekleri, kadınların ise fiziksel güzellikleri ve bunun sağladığı avunma nedeniyle önemli oldukları gibi egemen düşüncelerin doğruluğuna inanmış görünürdü. Ölümünden çok önce mezar taşına şunların

yazılmasını önerdiği söylenirdi: "Erkeğin dostu, kadının aşığıydı; heyecanlı ve girişimci kişiler için bu, tersinden çok daha iyidir."[824] Ama hayatına karışılmaması için sekbilimcilerin kuramlarını bir tez olarak kullanmasına ve çağının bilgiçliğine uygun nükteciliğine karşın, gerek gençliğinde gösterdiği tepkiler, gerekse yetişkinlikte ilgilendiği konular, lezbiyenliğin onun için feminizmin ifadesi olduğuna işaret etmektedir.

Bu feminizmin bir göstergesi, entellektüel bir kadın topluluğu oluşturmak hayaliydi. Kamuoyunun dikkatini üzerlerine çekmek ve hak ettikleri halde genellikle kazanamadıkları üne kavuşmalarına yardımcı olmak amacıyla kadın yazar ve sanatçı dostlarını incelemeye adadığı *Aventures de l'esprit*'nin (1929) II. Bölümünde, buna *Académie de femmes* adını verir.[825] Gerçek *Académie*'sini ise 1917 yılında, o sırada çoğunluğu salt edebiyatla değil, aynı zamanda savaşı sona erdirmekle uğraşan Fransız, İngiliz ve Amerikan kadınlarını bir araya getirmek amacıyla başlatmıştı. Savaştan sonra kadın yazarları birleştirme girişimi biraz hız kaybetti, ama o çabalarını sürdürdü. 1926 Aralık ayında Gertrud Stein'le birlikte üç ulustan edebiyatçı kadınları kapsayacak yeni bir *Académie* kurma planları yaptı. Ertesi yıl, insanların çoğunlukla belirli bir program olmadan toplanıp, iyi vakit geçirdikleri davetlerine başka bir biçim verdi. Artık toplantılar çoğu kez Colette, Gertrude Stein, Mina Loy, Djuna Barnes, Renée Vivien gibi kadın yazarlara ayrılıyor, burada onların yapıtları bazen kendileri, bazen de başka kişiler tarafından sunuluyordu. Toplantılar erkeklere de açık olmakla birlikte, bu dönemde Barney'in ana ilgi konusu *Académie de femmes* olmuştu.[826] Barney'in edebiyat ve sanat alanındaki kadınları mesleklerinde ilerletme çabaları, gerek duyanlara mali ve duygusal desteği de kapsıyordu.[827]

Lezbiyenlerin nasıl olması gerektiği yolundaki klişeler onu pek etkilemiyordu. Barney herhalde, toplumun kendilerine nasıl

baktığını çok iyi bilen lezbiyenler için olağanüstü bir olgu, inanılmaz bir destek olmuştu. Radclyffe Hall'ın *The Well of Loneliness*'te Valérie Seymour karakterinde çizdiği portresi, Barney'in lezbiyen dostları için anlamını, büyük olasılıkla onun baştan çıkarıcı niteliklerini vurgulayan yaşam öykülerinden çok daha doğru yansıtmaktadır. Kitabın bir sahnesinde erkek ve kadın eşcinsellerin devam ettiği "Valérie'nin" davetleri anlatılır. Hall her zamanki gibi eşcinsellerin toplumsal sorunlarını abartmaktadır, ama onların Natalie-Valérie'ye karşı duygularının tam da Hall'ın aktardığı gibi olduğuna şüphe yoktur:

> Valérie, sakinliği ve kendine güveniyle, bir cesaret havası yaratmıştı; Valérie Seymour'da toplandıkları zaman, herkes kendisini çok normal, çok yürekli hissederdi. Bu alımlı ve kültürlü kadın, fırtınalı denizin ortasındaki fener gibiydi sanki. Dalgalar boşuna kendilerini onun ayağına çarparlardı; rüzgarlar gürlemiş, bulutlar dolu ve yıldırımlarını indirmiş, yağmurlar sellere dönüşmüş, ama onu yıkamamışlardı. Fırtınalar güç toplar, patlar ve geçip giderler, arkalarında batık gemiler, boğulan insanlar bırakırlardı. Sonra, su dolu ağızlarıyla bir şeyler söylemeye çalışan bu zavallılar kafalarını kaldırır ve Valérie Seymour'u görürlerdi. Bu dimdik varlığın görüntüsü aralarından birkaçına kıyıya doğru kulaç atma cesareti verirdi.

Natalie Barney başarılı bir yaşam süren (ve verdiği örnekle başkalarının başarısına katkıda bulunan) lezbiyenlerin en bilinenidir, ama tek değildir. İngiliz, Fransız ve Amerikan edebiyat tarihlerinde, lezbiyenlerin ne olması gerektiğine ilişkin gülünç görüşleri genellikle dikkate almayan ve kendi yaşamlarını kuran kadınların sayısı az değildir. Bunlar arasında Sylvia Beach, Adrienne Monnier, Margaret Anderson, Georgette LeBlanc, Hilda Doolittle (H.D.) ve Bryher'i sayabiliriz. Utah'da Salt Lake City'deki araştırma bize

belki de bu kadınlara her yerde rastlanabileceğini düşündürtmektedir. Ama eğer yukarda adı geçen kadınlar gibi bize kendi yaşam öykülerine ilişkin bir belge bırakmamışlar[828] ya da tıp dışında bir alanda yürütülmüş az sayıda araştırmaya konu olmamışlarsa, tarih için sır olarak kalmışlardır. Tek kılavuzumuz popüler yazın ve seksbilimcilerin yazdıkları olarak kalsaydı, ne onların yaşadığından, ne de "salt alaca karanlıkta" yaşamadan, "gerçek çarpık" olmadan lezbiyen olunabileceğinden hiç haberimiz olmayacaktı.

B. Değişim Zamanı

Bölüm 1. Lezbiyen-Feminizmin Yükselişi

Kadın hareketinin lezbiyenlerden oluştuğunu söyleyerek kadınları bu hareketten korkutup kaçırmaya çalışan feminizm karşıtlarının sözlerinde belli bir gerçeklik payı vardı. Onlar "lezbiyen" deyiminin bile "normal" kadınların uzak durmalarını sağlamaya yetecek -doğuştan bozukluklar ve vampirce teklifler gibi- dehşet verici imajlar uyandıracağına inanıyorlardı. Ama işin gerçeği, bağımsız varlıklar olarak kendi gelecekleri ve diğer kadınların geleceği konusunda kaygı duyan kadınlar, "kadınla özdeşleşmiş kadınlar"[829], diğer kadınları seviyorlardı. Oysa erkek tanımına göre bu sevgi tuhaf ya da kötüydü. Kadınların aynı-cins aşkını yeniden tanımlayarak geri kazanmak, kadınların işiydi.

1970 öncesinde yeni bir tanım çabaları başarısızlığa mahkumdu, çünkü tıp uzmanlarının ve edebiyatın babalarının kitap okumayanları bile etkileyen bir fikir ortamı yaratılmasına katkıda bulunan yazıları altında boğulup gidecekti. Boşlukta haykırıp, diğer kadınlara ve bir bütün olarak topluma uzmanların ve edebiyatın yalan söylediğini anlatan iki üç sesin fazla bir etkisi olamazdı.

Kadınlar arası aşkın imajı, bu imajın gerçekliğini doğrulamaya hazır kitleler oluncaya kadar değişemezdi. Bunun için katı cinsel ahlâk kuralları olmayan bir dönemde feminizmin yeniden baş göstermesi gerekliydi. Femizmin yeniden doğuşu sırasında bir "cinsel devrim" olmasaydı,[830] yeni bir tanım yaratma çabalarının başarıya ulaşacağı kuşkuluydu. Çünkü, lezbiyenlik gerçek bir cinsel kategori olmasa da, lezbiyenlikle gelenekdışı seks arasındaki ilişki kamuoyunun kafasına güçlü biçimde yerleşmişti. Cinsel devrim çok çeşitli tecrübelere olanak sağladığı için, iki kadının sevişmesi fikri daha baştan irkiltici gücünü yitirmişti. Bu nedenle de, eski öcüleri aşıp, lezbiyenliğin gerçekte ne içerdiğini araştırmak mümkündü. Üstelik, (erkek egemen) eşcinsel hareket kamunun eşcinselliğe bakışına meydan okumuş, eski klişeleri, bu kapsamda kadınlar arası aşka ilişkin klişeleri sorgulamaya açmıştı. 1960'ların sonuna gelindiğinde, yeni bir feminizm dalgası evlilik dışında seksten korkmamayı öğrenmiş, toplumları eşcinsellik konusundaki eski doğruları yeniden gözden geçiren, kadınların iyiliğine ilgi duyan ve onlara yakınlık hisseden bir kadın kitlesi yaratmıştı. Onlar artık kendi imajlarına sahip çıkmaya hazırdılar.

Bu Yeni Kadının doğuşu, başlangıçta 1930'lu, 1940'lı ve 1950'li yıllarda sahneye çıkan lezbiyenleri ürküttü. Bu kadınlar, en azından beyinlerinin bir köşesinde, kendilerini kanun kaçağı olarak düşünmeyi öğrenmişlerdi. Şimdi yeni dalga hiç de kanun kaçağı olmadıklarını söylüyordu onlara. Onlar öncü kadınlardı. Şimdi onlardan, ailelerinden üniversitedeki anormal psikoloji derslerine, en kültürlü lezbiyenlerin bile okumadan edemediği ucuz kitaplara kadar her yönden tabaka tabaka aşılanan fikirleri sıyırıp atmaları bekleniyordu. Eski türden lezbiyenin dönüşümünü en çarpıcı biçimde, 1956 ile 1972 yılları arasında yayınlanan lezbiyen dergisi *The Ladder*'da gözleyebiliyoruz.

The Ladder yayın hayatına, yeni kurulan Bilitis'in Kızları adlı örgütün dergisi olarak başlamıştı (örgüt adını, Pierre Louÿs'un geleceğin kadınlarına adanmış olan ve lezbiyenliği görece iyi niyetle işler görünen şiir dizisinden almıştı). Amerika'da Mattachine Derneği gibi erkek egemen eşcinsel örgütlerin kuruluşu da, ülkenin 2. Dünya Savaşı şokunu atlattığı ve McCarthyism'in son bulduğu bu dönemlere rastlıyordu. 1950'lerin eşcinsel haklarını savunan örgütleri, bir ölçüde onlara hazır bir ortamda doğmuşlardı. McCarthy'nin kışkırttığı kıyım havası kendi kendini tüketmişti, bir süre için kimse kimseye kıyım uygulamaya pek hevesli değildi. Meslek dışı kişilerin psikolojiye duydukları ilgi doruk noktasına ulaşmıştı ve eşcinselliğin psikolojik bir sorun olduğuna inanılıyordu. Başlıca güneydeki siyahlar üstünde yoğunlaşmasına karşın, yeni yurttaş hakları hareketi azınlıkların da vazgeçilmez hakları olduğu fikrini yaygınlaştırıyordu.

Başlangıçta *The Ladder* ile onun temsil ettiği örgüt, ezilenlere ve talihsizlere yardım düşüncesine olumlu yaklaşan bir çevrede kendilerine göre bir yer edinmekten öte bir devrimci bir amaç gütmüyorlardı. *The Ladder* bu türden ilk girişim değildi. Ondan önce Amerika'da, esas olarak tek bir kadının yürüttüğü *Vice Versa,* 1947 ile 1948 yıllarında dokuz sayı yayınlanmıştı. Almanya'da çıkarılan *Die Freundin* ile *Frauenliebe* (birincisi bir erkek eşcinsel dergisinin bir bölümü, ikincisi gene böyle bir derginin eki olarak yayınlanmıştı) ise Hitler'in iktidara gelişiyle son bulmuşlardı. Bu dergilerin hiç biri çağdaş standartlarla radikal olarak değerlendirilemezdi.

The Ladder'ın 1956 yılında, lezbiyenlik hakkında yıllardır inanılan görüşlerin sorgulanmasında ona destek olacak büyük bir okuyucu kitlesi bulması olanaksızdı; ayrıca bir "uzmanlık" çağında, bu görüşleri üreten unvan ve kurumlara büyük saygı duyuyordu. Dergi eşcinselliğin en azgın düşmanlarıyla, örneğin eşcinselliği

bir "tehdit" olarak görenlerle tartışıyordu,[831] ama derginin iç kapağında basılı olan (ve aşağı yukarı on yıl boyunca değişmeyen) amaçları, *The Ladder*'ın kurulu düzenin "önde gelen üyeleri"ne boyun eğme düzeyini gösteriyordu:

> 1. Cinsel çarpığın, kendini anlamasını ve topluma sosyal, sivil ve ekonomik tüm sonuçlarıyla uyum sağlamasını sağlamak için, psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik yönlere özellikle ağırlık vererek eğitimi. Bu amaca, cinsel sapma konusunda gerek kurgusal, gerek bilgisel yayınlardan mümkün olduğunca eksiksiz bir kütüphane kurup bunu sürdürerek; hukuk, psikiyatri, din ve diğer mesleklerin önde gelen üyelerinin yönetiminde, ilgili konularda halka açık tartışmalar desteklenerek; topluma uygun bir davranış ve giyim biçimi savunularak ulaşılacaktır.
>
> 2. Genel olarak halkın eğitilmesi... giderek yanlış tabu ve önyargıların yıkılması...
>
> 3. Eşcinsellik konusundaki bilgileri artırmaya yönelik, yetkili ve sorumlu psikologlar, sosyologlar ve benzer uzmanlar tarafından yürütülen araştırma projelerine katılınması.
>
> 4. Ceza Yasasında eşcinsellere yönelik bölümlerin incelenmesi, bu azınlık grubun davalarının adil biçimde görülmesini sağlamak için değişiklik önerileri getirilmesi.

The Ladder 1967'de, daha emekleme çağındaki feminist hareketin desteğiyle, gerek örgütün, gerekse dergi yönetiminin lezbiyenlerin erkek eşcinsellerle birlikte sınıflandırılacak üçüncü bir cins değil, kadın olduklarının bilincine varmaya başladıklarını gösteren kimi değişiklikler yaptı. "Cinsel çarpık", "eşcinsel" sözcüklerinin yerini esas olarak "lezbiyen" aldı ve hedeflere bir yenisi eklendi: "lezbiyene kendi grubu içinde fikir alışverişinde bulunabileceği bir tartışma alanı" sağlanması. "Psikologlar, sosyologlar ve

benzer uzmanların" çoğu kez kendi mesleklerinin yerleşik bilgilerini sunacakları, bunun da genellikle lezbiyen yaşamın gerçekleriyle pek ilişkisi olmadığı 1970 yılına kadar kavranamadı. Sonunda, *The Ladder*'ın Ağustos/Eylül 1970 sayısında eski amaçlar listesinin yerini yeni bir açıklama aldı. Bu açıklama lezbiyenlerle heteroseksüel kadınlar arasında kesin bir çizgi çekmeyi sürdürüyordu, ama kökleri büyüyen kadın hareketinin desteğiyle dile getirilmeye başlayan lezbiyen-feminist bilince dayanmaktaydı:

> *The Ladder*'ın hedefi başlangıçta heteroseksüel kadınlara tanınan hakları, yani tam ikinci sınıf vatandaşlığı elde etmekle sınırlıydı. 1950'lerde genel olarak kadınlar ezildiklerinin farkında değillerdi. Ama lezbiyen bunu biliyordu ve sessizce, kızkardeşlerinin ne zaman kendilerinin de lezbiyenin karşılaştığı güçlüklerin çoğunu, kadın olmakla ilgili güçlükleri paylaştıklarını kavrayacaklarını merak ediyordu.
>
> Bugün *The Ladder*'ın amacı bütün kadınları, içerdiği tüm haklar ve sorumluluklarla, tam insan konumuna yükseltmektir; buna lezbiyen ya da heteroseksüel BÜTÜN kadınlar dahildir.

Değişme çabalarına karşın, dergi iki yıl sonra yayınına son vermek zorunda kaldı. Okuyucularını kaybetmesinin nedeni, böyle bir yayını izlemesi en olası genç kadınların, *The Ladder* ile toplumla uyum politikası arasında bir bağlantı kurmalarıydı. Gençler birkaç adım daha öteye gitmişlerdi: Lezbiyenlerin belirli cinsel tercihi olan bir grup olarak görülmesini de sorguluyorlardı. Onlara göre, kadın kendini kadınlarla özdeşleştirdiğinde, lezbiyendi. Başka bir kadınla en küçük bir erotik alışverişi olmayan kadın bile, politik lezbiyen olabilirdi. Lezbiyen, kadınları yaşamında en üst sıraya koyan, enerji ve bağlılığını erkeklere değil diğer kadınlara yönelten bir kadındı. Hatta, "Bütün kadınlar lezbiyendir" diyenler bile çıktı. Böylece bütün kadınların kendilerini ve önce anneleri,

sonra da yetişkin ilişkileri aracılığıyla diğer kadınları sevme yeteneğini içlerinde barındırdıkları ifade edilmiş oluyordu.

The Ladder'ın başlangıçtaki tutuculuğu, orta sınıftan, kendini özgün gören lezbiyenlerin görüşlerini yansıtma çabasıyla açıklanabilir. Bu kadınlar da, orta sınıf konumlarını korumak için o dönemde heteroseksüel dünyayı kendilerine kıstas alıyorlardı. Ama ilk makalelerde sık sık feminizmin belli belirsiz, bazen da belirgin izlerinin görülmesi ilginçtir. Örneğin, Georgette Heyer ve Mary Stewart'ın romanlarında gördüğümüz gibi (bkz. sayfa 416), lezbiyen çiftlerin bir "butch" ve bir "femme"dan oluştuğu kanısının yaygın olduğu bir dönemde, Şubat 1958'de yayınlanan bir yazıda böylesi kadınların "lezbiyen kültür örüntüsünün küçük bir azınlığını" oluşturdukları öne sürülmüştü. Yazar daha sonra lezbiyenlerin genellikle "koca ve karı ilişkisine yaklaşan bir düzenleme yerine", bir ilişkide her iki kadının da bağımsız olması gerektiğine inandıklarını, "çünkü lezbiyen bir ilişkide her iki tarafın da doğası itibariyle bağımsızlıktan yana, kendi özlemlerini gerçekleştirmek isteyen birisi olduğunu" söylüyordu.[832] Haziran 1960'da okuyucular arasında yapılan "Neden lezbiyenim?" konulu anketin sonuçları arasında en az on yıl sonra da yazılmış olabilecek yanıtlar vardı. Örneğin, kadınlardan biri lezbiyenliğin "erkek üstünlüğüne karşı bir başkaldırı... heteroseksüellerin çekici olma pazarına sırt çevirme" olduğunu, burada ise "bireyin bağımsızlığına, kişiliğini tam geliştirmesine ağırlık verildiğini" söylüyordu. Bir diğer kadın, "ben kendi tercihimle lezbiyenim" diyordu; çünkü bu tercih (bunun belirli bir cinsel faaliyet isteğiyle pek ilişkisi olmadığını da eklemişti) ona toplumun dayattığı kadın rolünden kurtulma özgürlüğü veriyordu.[833] 1963 yılı başında Betty Friedan'ın *The Feminine Mystique** adlı kitabının yayınlanmasından hemen sonra, *The Ladder* kitabın okuyucularının büyük ilgisini çekeceğini farketti. Çünkü Fri-

* Kadınlık Gizemi

edan'ın verdiği bilgilerden, kadınların lezbiyen olmak için sayısız toplumsal gerekçeleri olduğu çıkıyordu; lezbiyenlik onlara "bireyselliklerini aşağılayan ve ev dışında bir etki yaratmaya başlayacağı noktada etkinliklerini sınırlayan bir toplumsal kalıba sokulmaktan kurtuluş" sağlıyordu.[834] Daha 1965 yılında, okuyucular *The Ladder*'ın feminizmle ilgilenmesini istiyor, feminizmle lezbiyenlik arasındaki yaşamsal bağı görmeye başlıyorlardı. Örneğin bir okuyucu mektubunda şunları yazmıştı: "Karılık ve annelik sorumluluklarını üstlenmeden kendilerini bir mesleğe adamayı seçen birçok kadın, sürekli olarak ancak eşit eşler arasında olabilecek türde bir duygusal doyum da aramaktadır. Günümüz dünyasında bu tür bir yaşam ancak lezbiyen için olanaklıdır."[835]

Ama çoğu kadının neden lezbiyenliği seçtiğine ilişkin bu ifadeler, lezbiyenlerin kendilerine ilişkin klişeleri ne denli içselleştirdiklerini ve ne denli ürkütüldüklerini kanıtlayan yazıların yanında azınlıkta kalıyorlardı. Açıkça bir lezbiyen dergisi olmasına karşın, *The Ladder*'ın hemen her sayısı eşcinsellik uzmanları, mutlaka da *erkek* eşcinselliği üstüne uzman kişiler tarafından yazılmış bir ya da birkaç yazı içeriyordu. Derginin birçok sayfası ya eşcinsellerin "gerçekte duyguca dengesiz, belirli bir türde seksi fetişleştiren kişiler" olduğunu, "bu tür fetişleştirmelerin çoğu kez çocukluk döneminde baş gösteren özellikler ya da saplantılardan kaynaklandığını" anlatan Albert Ellis gibi otoritelere,[836] ya da "eşcinselliğin sık sık cinayet de içinde olmak üzere şiddetli suçlara yol açtığını"[837] ve eşcinselliğin "ilahi düzendeki başlıca düzensizlik"[838] olduğunu söyleyen daha az ünlü kişilere ayrılmıştı. Lezbiyenler tarafından lezbiyenler *için* çıkarıldığı varsayılan bir dergide bile, ucuz kitaplardaki şu saçmalıklara yer verilebiliyordu: "Ben alaca karanlık dünyasına aidim -ne normal kadın ne de normal erkek olan 'üçüncü cins' dünyasına -evrenin karanlığında asılı, çok bilinmeyen, uzak bir gezegen gibi henüz keşfedilmemiş bir dünyaya."[839] Ken-

disinin "duyguca dengesiz bir kişi" olduğu görüşünü, "psikiyatrinin bu konuda [değişmesine] yardım edecek düzeyde bilgi edinmesi" için dua edecek kadar içselleştirmiş yazarlara da bol bol yer ayrılıyordu.[840]

Derginin 1960'larda geçirdiği dönüşüm, daha önceki onyıllarda ortaya çıkmış orta sınıftan pek çok lezbiyende meydana gelen dönüşümü yansıtmaktadır.[841] Bu kadınların çoğu lezbiyenliği seçme nedenlerinin feminizmden kaynaklandığını farketmişler, ama olağandışı sandıkları bu yaklaşımı hemen hiç dile getirmemişlerdi. Kitaplar lezbiyenlerin çoğunlukla ya doğuştan ya da çocukluktan böyle olduklarını söylüyor, bütün dünya da buna katılıyordu. İkinci dalga feminizmin yükselmesiyle birlikte, neredeyse bir sır gibi sakladıkları düşünceleri birdenbire her yerde açıklanır olmuştu; yeni feministler lezbiyenlerden öğrenecekleri çok şey olduğunu kavramışlardı. *The Ladder* yazarlarından biri, feminist hareket öncesinde yaşam biçimlerini seçen lezbiyenlere ilişkin olarak şunları söylüyordu:

> Kadın özgürlüğü hareketinin doğuşuyla birlikte... birden bize büyük bir talep olmaya başladı. Bizden, kadının kendi kendini gerçekleştirebileceğinin canlı kanıtı olmamız isteniyor. Bir yaşam biçimi olarak lezbiyenliğin karmaşık yönlerini açıklamamız isteniyor. Kadının sömürülmediği, aşağılanmadığı bir ilişkiye model sağlamamız isteniyor.[842]

Bir kez lezbiyenlikle feminizm arasındaki ilişki geniş kesimler tarafından kabul edilince,[843] o zamana kadar feministlikleri toplumun saçma görüşleri altında gömülü kalan yaşlı lezbiyenler, başlangıçta yaşamlarında kadınları öne çıkarmaya karar vermelerinde hangi etkenlerin rol oynadığını gün ışığında inceleme olanağı buldular. Şimdi önce feminist olup, sonra lezbiyen olmayı seçen genç kadınlar, kadın hareketi öncesi lezbiyenine kendi içinde, şu

ya da bu bilinç düzeyinde, neler yaşadığını anımsatıyorlardı.

Önce feminist harekete katılıp, sonra lezbiyen olmayı seçen kadınlar sırtlarında eski imajların yükünü taşımıyorlardı. Onlar tercihlerini açıklarken çoğunlukla eski kuşakların yaşadığı acılı süreçten geçmiyorlardı. Önceki dönemde kadın, sevgisini ve bağımlılığını annesinden babasına, sonra kocasına geçirmediği zaman toplum dışına düştüğünü keşfediyor, böyle kadınlar hakkında uzmanların ve yazarların ne dediğini öğrenmek için telaşlı bir çabaya girişiyor ve çoğu kez yalnız başına büyük bir ıstırap içinde kıvranıyordu. Bu Yeni Kadınlar, eski kuşakların tersine, feminizmi üzücü bir sır gibi saklamak zorunda kalmıyor, birbirleriyle paylaşıyorlardı. Feminist bilinç yükseltme yöntemleriyle, neden sevgi ve tutkunun genç kızlıkta kadından erkeğe geçirilmesi gerektiğini inceliyor, bunun zaten fazla kalabalık bir dünyada hiç bir şekilde haklı gösterilemeyecek heteroseksizm dışında bir nedeni olmadığı sonucuna varıyorlardı. Birçoğu Freud'u ya da ondan önceki ve sonraki uzmanları hiç okumamıştı, çünkü psikiyatri, psikoloji ve psikanalizin onlarla bir ilgisi yoktu.

1950'lerde ortaya çıkan lezbiyenler kendilerini "uzmanlara" saygının doruğa ulaştığı bir ortamda bulmuşlardı; 1960'ların sonu ve 1970'lerde ortaya çıkanlar ise, otoriteye saygının çok daha azaldığı bir toplumda yaşıyorlardı. Bilinçli feministler olarak, erkeklerin kadınlara neyin ne olduğunu anlatması fikrine burun kıvırıyorlardı. Onlardan öncekiler edebiyatın lezbiyene bakışını, çarpıcı tutku öyküleri vaad eden ucuz kitaplardan öğrenmişler, ama daha sonra ortaya çıkan kadınlar böyle saçmalıklar altında ezilmemişlerdi - feminizm onlara kadınlar arası aşka yeni bir bakışın geliştirilebileceği yeni dergiler, sonra da yeni yayınevleri sağlamıştı. Son olarak da, Yeni Kadının kendi başına ortaya çıkması gerekmiyordu. Çoğu kez seçimini doğrulamasına yardımcı olacak bir kadın destek grubu bulunuyordu. Böyle fiziksel bir destek grubu yoksa

da, 1970 yılına gelindiğinde ABD'nin her yöresinde gazete, bülten, dergi, broşür ve kitap biçimindeki lezbiyen-feminist yayınlar aynı desteği sağlıyordu. Bu yeni yayınlarla (kadın hareketinin yükselişine paralel olarak feminist bilincini dile getirmek için çok çaba harcayan, ama 1960'ların sonunda bile psikiyatristlerden ve diğer uzmanlardan korkusunu yenemeyen) *The Ladder* arasındaki farkı, Ocak 1968'te bir okuyucu mektubunun dergiyi "tutucu paçavra" diye nitelemesinde görebiliyoruz.[844] Lezbiyen-feministler yeni edebi imajlar yaratmanın yanı sıra, 1970'lerin başında artık tarihte kadınlar arası aşkı belgeleyen arşivler, lezbiyen-feminist plak şirketleri, rap grupları, tedavi, kendi kendine yardım ve grup yardımı klinikleri, kısacası kadınların kendilerinin ve birbirlerinin sorumluluğunu almasına yetecek bütünsel bir kültür oluşturmuşlardı.

Daha başlangıçtan itibaren bu dönemin dergileri *The Ladder*'in ilk hedeflerine taban tabana zıt hedefler güdüyorlardı. Örneğin Los Angeles Bilitis'in Kızları örgütünün yayın organı olan *The Lesbian Tide,* 1971 yılında çıkan sayılarında lezbiyenler "tarafından" lezbiyenler "için yazıldığını", "onların sayılarından, yaşamlarından, fikirlerinden ve gururlarından" söz edeceğini ilan ediyordu. 1972'de yayınlanmaya başlayan *The Furies: Lesbian-Feminist Monthly* ilk sayısında şunu yazıyordu: "Dergimize *The Furies** adını taktık, çünkü... öfkeliyiz. Erkek egemenliği bizi ezdiği için öfkeliyiz. Erkeğin kadına üstünlüğüne dayanan, erkeği iyi, kadını ise ancak birlikte olduğu erkek kadar iyi diye tanımlayan bir sistem bütün yaşantımızın anasını ağlattı. Bu, heteroseksüelliğin hiç aksamadan dayatıldığı, lezbiyenliğin hiç aksamadan bastırıldığı bir sistemdir."[845] Daha önce feminist bir gazete olan *Proud Women,* Mart/Nisan 1972 tarihli sayısında, feministlerin birincil hedefi olan "kadınların bedenlerini ve yaşamlarını tümüyle denetleme hakkı-

* Furies, Yunan mitolojisinde suçluları cezalandıran, kanatlı ve yılan saçlı üç tanrıçadır. Fury aynı zamanda İngilizce'de 'öfke' anlamına gelmektedir.

nın" lezbiyenlerin de birincil hedefi olduğu bilinciyle, bir kapsam değişikliği yaparak lezbiyen-feminist bir dergiye dönüştüğünü duyuruyordu.[846] Bu onyılın ikinci yarısında daha da radikal dergiler ortaya çıktı. Örneğin lezbiyen ayrılıkçı *Dyke* ve *Tribad* ön kapaklarında dergilerinin yalnızca lezbiyenlere satılıp, onlarla paylaşılabileceğini yazıyorlardı. Bir dizi uzmanlaşmış lezbiyen-feminist dergi de yayına başlamıştı: lezbiyen-feminist müzik dergisi *Pearl Diver*; *Azalea: A Magazine by Third World Lesbians**; lezbiyen-feminist hiciv dergisi *Albatross* ve edebiyat dergisi *Focus* gibi.

Bu kültürden, yüzyıl boyunca lezbiyenlere aşılanan suçluluk duygusu ve korkunun yerini alan bir lezbiyen şovenizmi gelişti. Yeni feminist hareketten çok önce ortaya çıkan yaşlı kadınlar bile şimdi, 1977'de yaşı sekseni geçmiş şair Elsa Gidlow gibi "Lezbiyenliğin Özgürleştirici Gücü"nü görüyorlardı. Belki Gidlow'un daha önce de böyle bir şovenist bilinci vardı, ama bunu dile getirmesi çılgınlık olacaktı. 1970'lerde ise onun şu gözlemlerini katılacak büyük bir okuyucu kitlesi yaratılmıştı:

> Lezbiyen kişilik kendini bağımsız bir ruhta, kendi sorumluluğunu alma, kendisi için düşünme, "otoriteleri" ve onların iddialarını sorgusuz kabul etmemedeki kararlılığında gösterir. Çoğu zaman kadınlara erotik bir duyguyu da içerir, ama birbirleriyle hiç cinsel ilişkisi olmamış çok sayıda lezbiyen kişiliğin varlığını da biliyoruz. Erotik bir ilişki var olduğu zaman bile, bedensel cinsellik hiç de önde gelen öğe olmayabilir. Lezbiyen kişiliğin ayrılmaz bir parçası, diğer kadınlara bağlılık ve sevgidir... Bildiğim her lezbiyen kişilik şu ya da bu biçimde yaratıcıdır. Ben bunun nedeninin, kadının erkeğin dış ve iç egemenliğinden kurtarılması ya da kendini kurtarması, böylece ev işlerinin özellikle ona ait olduğu doğrultusundaki

* Azalea: Üçüncü Dünya Lezbiyenlerinin Dergisi

(çoğu zaman erkeklerce belirlenen) toplumsal varsayımları dikkate almaması ya da reddetmesi olduğunu düşünüyorum. Önemli olan lezbiyenin kendi içinde bütünlüğü araması, eski romantik anlamda bir karşıtı tarafından "tamamlanmaya" gerek duymamasıdır.[847]

Diğer çağlarda "lezbiyen" sözcüğü kadınları seven kadınların betinin benzinin atmasına neden olacaktı. Oysa yeni şovenizm sayesinde San Francisco Bilitis'in Kızları örgütünün yayın organı *Sisters*'ın 1973'te yayınlanan bir sayısında bir yazar şunları söyleyebiliyordu: "Lezbiyen güçlü, gurur duyulacak bir sözcüktür. Kim ve ne olduğundan gurur duyan, kadınları seven kadınlar olarak, kendimizi güçlü, gurur verici sözcüklerle, büyük harfli bir Lezbiyen sözcüğüyle tanımlamalıyız." Yazar "dyke"* sözcüğüyle ilgili olarak da, "Duyduğunuz zaman korkudan sinmek yerine, bu sözcüğü alıp benimseyin, olumsuzu olumlu yapın," diye yazıyordu.[848]

Feminist hareket başlamadan önce de lezbiyenliği feminist bir tercih sayan uzmanlar olmuştu, ama bu tutumu benimseyenler genellikle dikkate alınmamışlardı. Örneğin, Freud'un çağdaşı olan Alfred Adler lezbiyenliğin Freud'un anlattığı travmalarla hiç bir ilgisi bulunmadığına ve öncelikle cinsel bir olgu olmadığına inanıyordu. Tersine, diyordu, lezbiyenlik kimi kadınlar için toplumda onlara verilen düşük konuma karşı bir başkaldırı aracıdır. Kadını lezbiyen yapan erkeğin penisini değil, erkeğin gücünü, ayrıcalıklarını ve özgürlüğünü kıskanmasıdır.[849] Ama bu görüşü zamanında, yığınlarca daha dramatik (ve erkek yönelimli) penis kıskançlığı kuramı kadar heyecanlandırıcı bulunmadığından, gözardı edilmişti. Oysa bu deneyimi yaşamış kadınlar bunu kendiliklerinden keşfediyorlardı, ama belki de kimsenin kulak vereceğine inanmadıkla-

* İngilizce'de kadın eşcinseller için aşağılayıcı terim, 'ablacı'.

rından yazıya dökmeye cesaret edemiyorlardı. Simone de Beauvoir ise daha 1949 yılında bunları yazmıştı. Beauvoir, kadınların çoğu kez kendilerini hırslı bir girişime kaptırdıkları ya da salt özgürlük istedikleri ve heteroseksüel ilişkide genelde kadından istendiği gibi bir başkası için bu özgürlükten vazgeçmedikleri zaman, lezbiyen olmayı seçtiklerini gözlemlemişti. Bu seçimi yapmış kimi kadınlar kendilerini erkek gibi gösteriyorlarsa, bunun nedeni pasif kadınsılıkla herhangi bir ortaklık görünümü vermemek içindir: "Erkeksilik" onları avlanacak bir yaratığa dönüştürme çabalarına karşı bir korunmaydı. Beauvoir ayrıca küçük kızların çoğunlukla ayrıcalıklardan yoksun bırakılmalarına, cinsiyetlerinin onlara dayattığı kısıtlamalara büyük öfke duyduklarına işaret eder. Asıl sorun neden kimi kadınların bu kısıtlamalara karşı çıkması (yani lezbiyen olması) değil, çoğu kadının neden bunları kabul ederek erkeğin karısı olduğudur. Beauvoir kadınların uysallık ve ürkeklikle uyum sağladığına inanır, ama benlik duygusu çok güçlü olduğunda, başarı tutkusuna kendini kaptırdığında ya da toplum ikinci cins olması karşılığında ona yeterli bir şey öneremediğinde, kadın uyum sağlamayı redderek lezbiyenliği seçmektedir.[850]

Lezbiyenler geçmiş dönemlerde başka insanların kendilerine ilişkin tanımlarını kabul ettikleri zaman, çoğu kez kadın bedenine hapsolmuş erkek olduklarını, çocuklukta travmalar yaşadıklarını ya da "gerçekten çarpık" olduklarını da onaylamak zorunda kalıyorlardı. Bunu onaylamadıklarında da, seslerini çıkarmıyorlardı. Feminizmin yükselişiyle birlikte, çok sayıda lezbiyen sonunda kendini tanımladığında, bu tanımların diğer kuramcılardan çok Adler ile Beauvoir'mkilere benzediği görüldü. Örneğin Jill Johnston (*Lesbian Nation**) kendi seçimini açıklarken, annesi ve büyükannesi tarafından büyütüldüğünü, çocukluğundaki kadın merkezli yaşamın onun kadın kişiliğinde "ürkeklikten arınmış bir şove-

* Lezbiyen Ulusu

nizm" yarattığını, içinde "süper egolu bir baba" olmadığını söylemektedir. Büyüdüğünde, heteroseksüelliğin kendi kadın şovenizmini erkek şovenizmine feda etmesi anlamına geldiğini farketmişti. Öte yandan lezbiyenlik, kadınlığı (ve kendisini) birincil görmeye devam edebilmesi, her zaman birincil diye görmekten mutluluk duyduğu şeyi ikincil yapmak zorunda kalmaması demekti.[851] Del Martin (*Lesbian/Woman*) çocukken evcilik oynadıklarında, anneden çok baba olmayı tercih ettiğini, aslında cinsel olarak erkek olmayı istemediğini, ama erkekliğin "istediğini yapmakta özgür" olmak, kadınlığın ise kısıtlamalara uymak demek olduğunu düşündüğünü anımsamaktadır. Bunu hem çocukluk gözlemlerinden, hem de küçük kişisel deneyimlerinden bilir. Örneğin, kendi yaşındaki oğlanlar gazete dağıtırken, onun bu isteği reddedilmiştir.[852] Eğer bir travma yaşamışsa, bu cinsel organlarda bir aşağılıklık hissettiğinden değil, toplumsal adaletsizlikten kaynaklanmıştır.

Lezbiyenler şimdi lezbiyenliği, belirlenmiş rollerden kurtulmak, kendilerini gerçekleştirme özgürlüğünü elde etmek için yaptıkları bir seçim olarak görmektedirler. Buna bir örnek olarak Donna Tanner'in *The Lesbian Couple** adlı sosyolojik araştırmasında görüşülen kadınlardan birinin yanıtı verilebilir: "Bu ilişkiyi seviyorum, çünkü benden beklenen kültürel kıstaslar çerçevesinde hareket etmek zorunda değilim. Kocası ve çocukları olan çalışan bir kadın, mesleğinde ve toplumda ne yaparsa yapsın, birisinin karısı olmak durumundadır. Bu "karılığın" ne olduğu kültürle ve yasayla belirlenmiştir. Ben bundan özgürüm."[853] Barbara Ponse'un sosyolojik araştırması *Identities in the Lesbian World*'de** ise en sık verilen yanıtlar şunlardır: "Lezbiyen olmak hep benim seçimimdi. Birdenbire başıma gelmedi... Erkeklerle ilişkilerim oldu; sanırım bu ilişkilerin benim için olumsuzluğu, erkeklerle cinsel ilişkiden

* Lezbiyen Çift

** Lezbiyen Dünyasından Kimlikler

hoşlanmamam değil, bunun beraberinde getirdiği diğer beklentilerden, erkeklerle ilişkilerde ortaya çıkan türden bir rol ayırımından hoşlanmamamdı. Onun işinin benimkinden önce gelmesi gibi şeylerden... Bunu kabul etmeye hazır değildim."[854] Genel olarak kamuoyunda tıbbi ya da kurgusal düşüncelere dayanan lezbiyen imajı sürse de, lezbiyenler artık bu görüşleri içselleştirmemektedirler, çünkü feminizm seçimlerinin ne anlama geldiğini onların kafalarında netleştirmiştir. Bu seçimin gerekçeleri büyük olasılıkla hep aynıydı - Krafft-Ebing'in en etkin olduğu, Baudelaire'in en etkin olduğu, Freud'un en etkin olduğu dönemlerde de; ama kadınlar dıştan, yüzeysel ve erkek önyargısıyla yapılan gözlemlere kulak verdikleri, pek ender çok sayıda kadınla konuştukları için, sık sık asıl gerekçelerini unutup, uzmanların gerekçelerini kabul ediyorlardı. Ancak büyük gruplarda, çoğu kez feminist bilinç yükseltme toplantılarında birlikte konuşmaya başladıkları zaman, başkalarının da aynı seçimi aynı gerekçelerle yaptıklarını gördüler.

ABD lezbiyen-feminist hareketin başını çekse de, Batı Avrupa'nın birçok kesiminde de aynı derecede güçlü hareketler vardır. Amerika'da olduğu gibi, burada da ikinci dalga feminist hareket öncesinde lezbiyenler ya klişeleri içselleştirmişler ya da daha çok sessiz kalmışlardı. Monique Wittig, tıpkı ABD gibi Fransa'da da, feminizm olmadan politik bir olgu olarak lezbiyenliğin olamayacağını söylemektedir. Fransız lezbiyen kültürü ve lezbiyen toplumu, diyor Wittig, "her zaman olduğu gibi gizli kalacaktı."[855] Birçok Fransız feministi lezbiyen, lezbiyen olarak başlayanların (feminist olup olmadıkları incelenmemişlerin) birçoğu da yeni kadın hareketi aracılığıyla feminist olmuşlardır.[856]

Fransa'da *Mouvement des Femmes*, bu ülkede bir dizi sosyopolitik hareketi yaratan "1968 Fransız Devrimi"nden doğdu. Fransız feminizmi genel olarak Amerika'daki modeli izlemiş, o da meslekte eşitlik gibi konularla ilgilenen (örneğin, Rusya'dan sonra

Avrupa'da en yüksek sayıda meslek sahibi kadının bulunduğu Fransa'da, kadın maaşları erkeklerinkinin ancak üçte ikisiydi), orta sınıfla özdeşleşmiş feministler ile daha radikal gruplara ayrılmıştır. Lezbiyenliğin Fransız feministleri arasında gündeme gelmesi, ABD'den çok geç olmamıştır. 1970'lerin başlarından itibaren Fransız lezbiyen-feministlerinin erkeklere, diğer kadınlara ve kendilerine karşı benimsedikleri felsefe ve tutumlar, Amerika'daki benzerlerinin felsefe ve tutumlarından neredeyse farksızdır.[857]

20.yüzyılın başında Almanya'da lezbiyenler dünyanın diğer her yerinden daha örgütlüydüler ve daha çok seslerini çıkarıyorlardı. Ama lezbiyenlikle feminizm arasında bir bağlantı kurmalarına karşın, çoğu kendini öncelikle erkek eşcinsellerle özdeşleştiriyor ve üçüncü bir cins olarak görüyordu. Magnus Hirschfeld'in *Wissenschaftlich-humanitäres Kommittee*'sine* üye olan çok sayıda Alman lezbiyeni, farklı doğduklarını savunuyorlardı. 1920'lerde *Bund für Menschenrecht*'te** erkek eşcinsellerin yanında yer aldılar.[858] Faşizmin güçlenmesiyle birlikte bütün bu girişimler 1920'lerin sonu ile 1930'ların başında sona erdi. Bundan sonra Alman lezbiyen hareketini canlandırmak için ilk ve oldukça zayıf bir girişim 1950'lerin ortasında, lezbiyen dergisi *Aphrodite*'le gerçekleşti. 1971 yılında erkek eşcinseller Praunheim'ın filmi *Nicht der Homosexuelle ist Pervers, Sondern die Gesellschaft*'ın*** Berlin'deki prömiyeri sırasında örgütlenmeye başladıklarında, lezbiyenler de onlara katılarak *Homosexuelle Aktion Westberlin*'in Kadın Grubu'nu oluşturdular. Feminizmin yükselişi sonucu bu kadınlarda da yeni bir bilinç gelişti. 1974 yılında erkeklerden ayrılarak radikal *Lesbisches Aktionzentrum*'u kurdular; daha yaşlı ve daha tutucu, orta sınıfla özdeşleşmiş bir grup kadın ise *Gruppe L74*'ü

---

* Bilimsel İnsancıl Komite

** İnsan Hakları Komitesi

*** Sapık Olan Eşcinseller Değil, Toplum

oluşturdu. Ertesi yıl her iki grup da kendi lezbiyen-feminist gazetelerini çıkardılar: *Lesbenpresse* ile *Unsere Kleine Zeitung*. 1975 yılına gelindiğinde ondokuz Alman kentinde lezbiyen-feminist gruplar vardı[1045]. İki yıl sonra *Lesbenpresse*'nin Mayıs 1977 sayısı, kırkın üstünde lezbiyen-feminist örgütün listesini veriyordu.

Amerikan lezbiyen-feminist kuramının çağdaş Alman feminist yazınında etkili olduğu gözlenmektedir. Örneğin Verena Stefan'ın *Häutungen*'ı *[859] Amerikalı bir kadın ya da -eğer açık seçik feminizm ve cinsel anlatımlar çıkarılırsa- 19.yüzyıl başında Almanya, Amerika, İngiltere ve Fransa'daki romantik bir dost tarafından yazılmış olabilirdi. Romanda anlatıcı, erkeklerle sayısız iler tutar tarafı olmayan ilişki yaşar, sonra feminist hareket aracılığıyla kadınlara açık olduğunu keşfeder. İçgüdüsünün erotik yanı cinsel olmaktan çok, bedenseldir. Erkeklerin genital sekse yaptıkları vurguyu reddeder. Kadınlarla ille bir hedef gütmeden dokunmanın olanaklı olduğunu düşünür; ayrıca çiftleşme kadının bedenine çok daha fazla yayılmış cinselliğine uygun değildir. Ama çok daha önemlisi, kadınlara duyduğu politik ilgidir. Ekmek + Gül adlı feminist örgütte çalışır ve daha önce hiç sorgulamadığı, yerinin bir erkeğin yanında olduğu varsayımını şimdi sorgulamayı öğrenir. Bu görüşü, harekette birlikte çalıştığı kadınlara duyduğu bağlılıkla bağdaştırmak giderek güçleşir. Anlatıcının son erkek arkadaşı ona, "Gerçekte kadınlarla birlikte olmayı tercih ediyorum," dediğinde, kadın "Evet, ben de... Ne demek istediğini biliyorum," diye yanıt verir. Artık heteroseksüel bir ilişkinin eşitsiz taleplerine tahammülü yoktur. Erkekleri sevmenin tersine, bir diğer kadınla birlikte olduğunda, "sonunda erkeklere hep verdiğin şeyle karşılaştığını" keşfeder, "ilk kez söyleneni dikkatle dinleyen, destek ve şefkat öneren yalnızca sen değilsin, bunları alıyorsun da aynı zamanda." Stefan'ın romanı 20.yüzyılda geçer, ama kadınları sevmek bir ya

* Kabuk Dökümü

da iki yüzyıl önce "normal" kadınlar (ve bugün kendini lezbiyen diye tanımlayanların çoğu) için ne anlama geliyorsa, onun için de aynı anlamı taşımaktadır: kardeş bir ruha duygusal ve bedensel bağlılık duymak ve verdiğin kadar alabilme olasılığı.

İngiltere'de 1. Dünya Savaşı öncesi feminist hareket ABD'den çok daha heyecanlıydı. 1905 ile 1914 arasında binlerce süfrajet dövülmüş, tutuklanmış, açlık grevine çıktığı zaman zorla beslenmişti. En az bir tarihçi hareketin büyük çapta lezbiyen olduğunu öne sürmüştür (bkz. sayfa 392). Ama İngiliz feminizmi süfrajet hareketinden sonra uzun bir uykuya daldı, lezbiyen örgütlenmesi ise fiilen yoktu. 1960'ların başında Londra'da Minorities Research Group ve Kenric adlı lezbiyen örgütleri kuruldu. Hedefleri, tutuculuk açısından Bilitis'in Kızlarının başlangıçtaki hedeflerine benziyordu. 1970 yılına gelindiğinde İngiltere çapında yerel lezbiyen örgütleri pıtrak gibi çoğalmıştı ve lezbiyenlik basında onyıl önce düşünülemeyecek kadar ilgi çekmeye başladı.[860]

Kadınlar bu dönemde erkeklerle birlikte Eşcinsellere Eşitlik Kampanyası'na da katıldılar, ama bir kez İngiltere'de feminizmin ikinci dalgası kendine sağlam bir yer edinince, birçok lezbiyen eşcinsel hareketten ayrılarak örgütlü feminizme katıldı. 1968-1969 kışında Londra'da eşit ücret kampanyaları düzenlendi ve çok geçmeden bütün İngiltere'de küçük kadın grupları toplantılar düzenlemeye başladılar. ABD'de ve diğer yerlerde görülen dönüşüm -lezbiyenlerin feminist olması ve tersi- İngiltere'de de gerçekleşti. ABD'de N.O.W.* gibi, İngiltere Kadın Hareketi de ulusal konferansında lezbiyenliği destekleme ve lezbiyenlere uygulanan baskılarla savaşma kararı aldı. Lezbiyenliğin anlamı konusunda, İngiliz lezbiyenleri de görüş birliği içindedirler. 1977 tarihinde yayınlanan *We're Here: Conversations with Lesbian Women*'ın** derleyicileri

* Ulusal Kadınlar Örgütü

** Buradayız: Lezbiyen Kadınlarla Sohbetler

İngiliz Angela Stewart-Park ile Jules Cassidy, kitabın önsözünde şunu söylemektedirler: "Lezbiyenliği salt kişisel bir mesele olarak görmüyoruz. Bu bizim için ve bütün kadınlar için politik bir meseledir. Bir seçim yaptık. Cinsel ve duygusal olarak kadınlarla ilişki kurmayı, erkeklerle böyle bir ilişki kurmamayı seçtik. Bu seçimin bizi güçlendirdiği kanısındayız." İki kadın bu seçimi rahat yapabilmelerini, feminizmi anlamalarına ve feminizmle ilişkilerine bağlamaktadırlar.[862]

Görüştükleri kadınların hemen hepsi kadınların bağımlılığına ve ezilmesine kızdıklarını ve lezbiyen olmalarının bu kızgınlığın sonucu olduğunu söylemektedirler. Lezbiyenliği yaşamlarında bir güç kaynağı olarak görmek hepsinin paylaştığı bir görüştür. Bir kadının söylediği gibi:

> Bu toplumda bütün bir kadın olmak isteğiyle büyürsen, feminist olman gerekir... Bir kez feminist olduktan sonra da, bir erkekle herhangi bir türden bütünsel bir ilişki hemen hemen olanaksızdır, çünkü sana öğretilen bir sürü rol vardır; adam mükemmel bile olsa, bilirsin, öbür insanlar sizi sürekli tökezletmeye çalışırlar, bunlar da insan beynine işlemiştir. Önümdeki tek yolu böyle görüyorum gerçekten: önce güçlü bir insan, sonra feminist, sonra da lezbiyen. Bu çok mantıklı bir geçiş.[863]

Kuşkusuz hayatlarında bu "mantıklı geçiş"i yapmamayı seçen, başka insanlarla yakın bağlar kurmamayı tercih eden ya da bir erkekle eşitlikçi bir ilişki kurmaya çalışan feministler de bulunmaktadır. Ama, anormallik paniği ve gizemli cinsel uygulamalardan ayırıp da lezbiyenliğin anlamını inceleyen feministler arasında, yukardaki İngiliz kadının anlattığı geçişin dayanılmaz bir mantığı olduğuna katılmayan çok az kadın olacaktır. Bu feministler de, herhangi bir nedenle bu yolu benimsemeseler bile, diğer kadınların yaptıkları seçimi onaylayabilmektedirler.

Bölüm 2. Lezbiyen Yazar

Lezbiyen-feminist hareketin doğuşundan önce, popüler kitaplar yazan lezbiyen yazarlar yapıtlarında genel olarak iki tipi anlatırlardı: hastalıklı lezbiyen (bunun ilk örneği *Regiment of Women*'daki Clare'di) ile kurban lezbiyen (bunun ilk örneği de *The Well of Loneliness*'teki Stephen'dı). Toplumun kendileriyle ilgili görüşlerini içselleştiren yazarların (örneğin, Ann Aldrich ve Paula Christian) lezbiyeni hastalıklı olarak göstermeleri şaşırtıcı değildir. Toplumdaki eşcinsel düşmanlığını hisseden yazarların ise (örneğin, Gale Wilhelm -özellikle *We, Too, Are Drifting**- ve Ann Bannon), çıkar yolu Radclyffe Hall'ın lezbiyeni zavallı, acı çeken bir yaratık gösterme hilesinde bulmalarını da yadırgamamak gerekir. Lezbiyenin çeşitliliğini ve bireysel gerçekleri yansıtmak isteği ağır basan yazarlar, işledikleri konuyu şu ya da bu biçimde gizlemek zorunda hissediyorlardı kendilerini. Lezbiyen temasını yeterince muğlak bırakırlarsa, gerekirse hakimin ve jürinin karşısında, romanın yalnızca kadınlar arasında sıradan bir dostluğu anlattığı savunulabilirdi (Helen Hull'un *Quest*, 1922, ve *Labyrinth*, 1923, adlı romanlarında yaptığı gibi). Lezbiyen temayı Virginia Woolf'un *Orlando*'da (1928) kullandığına benzer muzip yöntemlerle ya da Amy Lowell ve Gertrude Stein gibi karakterlerinin cinsiyetini laf olsun gibisinden değiştirerek ve temayı şifreleyerek gizlemek de mümkündü.

Amy Lowell 1918 yılında, *The Rainbow* üç yıl önce "müstehcen" bulunarak yasaklandığından beri romanlarını basacak bir yayıncı bulmakta zorluk çeken, D.H. Lawrence'a şu mektubu yazmıştı:

---

* Biz de Akıntıda Sürükleniyoruz

Sana kitaplarında kamuoyuna biraz ödün vermeyi öğütlemenin bir yararı olmadığını biliyorum ve İngiliz kamuoyunun anlayamadığı bir açık sözlülük nedeniyle kendini yayınlanamaz duruma getirdiğine gerçekten üzülüyorum, ama asıl üzüntüm ... bunun dünyanın senin ne kadar büyük bir romancı olduğunu öğrenmesini engellemesinden kaynaklanıyor. Tek bu konuda biraz daha sesini alçaltsan, hepsinin üstüne çıkacağına inanıyorum.[864] Yaklaşımında en küçük bir değişiklik yapmana gerek yok, yalnızca belli yerlerde bir silgi kullanırsan, hak ettiğin yere gelebilirsin... İnsan önyargıyla, körlükle çevrili olunca, bana kalırsa en doğru şey, hep aynı önyargılara dolanmak yerine, bunları aşıp devam etmek. Sonunda birincisi insanın kendine, çalışmasını yaygınlaştırmasına zarar veriyor, önyargıların yok edilmesinde de hiç işe yaramıyor.[865]

Lowell edebiyatta sansüre karşı aktif bir mücadele yürüttü. *Sons and Lovers** ile Compton Mackenzie'nin *Sylvia Scarlett*'ının Boston Atheneum kütüphanesinde her isteyene ödünç verilmesi için uğraştı; Theodore Dreiser'ın *The Genius*'un** yasaklanmasına karşı savaşımını destekledi; "yazarlarının kendisini eğitmesine izin vermeyen bir ülke, gelişemez" tezini savundu.[866] Ama kendi yapıtlarında, kamuoyunun önyargılarına "dolanmamaya" dikkat etti. *Sword Blades and Poppy Seed**** (1914), *Pictures of the Floating World***** (1919) ve ölümünden sonra yayınlanan *What's O'Clock****** (1925) ile *Ballads for Sale******* (1927) adlı kitaplarındaki şiirlerden birçoğu, yaşamının son onbir yılını birlikte geçirdiği[867] Ada Russell'la[868] lezbiyen ilişkisini konu alır. Lowell,

---

* Oğullar ve Sevgililer (D.H. Lawrence)
** Dahi
*** Kılıcın Ağzı ve Haşhaş Tohumu
**** Yüzen Bir Dünyadan Resimler
***** Saat Kaç
****** Satılık Türküler

D.H. Lawrence'a önerdiği silgiyi kullanmamıştı. Ama işlediği konuyu kişilerin cinsiyetini değinmeyerek gizlemiş ya da şiirin geri kalan bölümünden kadın olduğu sezilen karaktere göstermelik olarak erkek gibi değinmişti.

Amy Lowell, Ada Russell'la ilk kez 1909 yılında, tiyatro oyuncusu olan Ada, *Dawn of a Tomorrow** adlı oyunla New England turnesindeyken tanıştı. 1912 Mart'ında, Russell Boston'daki bir tiyatroda oynamak için geri geldiğinde yeniden karşılaştılar. 1912 yazının bir bölümünü birlikte geçirdiler. Şair bunu izleyen iki yıl boyunca tiyatrocuyu birlikte yaşamaya ikna etmeye çalıştı. *Sword Blades and Poppy Seed*'de yaklaşık yirmi şiir onun bu çabalarını yansıtır. Ada sonunda 1914 ilkbaharında Amy'nin önerisini kabul etti. Sahneyi terkederek Amy'nin Brookline'daki malikanesi Sevenels'de, sözde ücretli yardımcısı, gerçekte eşi olarak şairle birlikte yaşamaya başladı. Beraberlikleri Amy'nin 1925'te ölümüne kadar sürdü.

Lowell'ın şiirinin bütünü, eleştirmenlerin sık sık yinelediği onun aşırı şişman olduğu ve evlenmediği, yapıtlarının ise "kendi bunalımlarının haykırışı... kalbinin boş odacıklarının çıplak duvarlarını gizleme çabası..."[869] olduğu, "ukalâ tavrının altında düş kırıklığı yatan... hiç büyümemiş, acınacak ve yalnız bir kadının"[870] duygularını sergilediği gibi gözlemleri doğrulamamaktadır. Ada ile ilişkisinin başladığı sırada yazılan ikinci kitabından itibaren, şiirlerinin büyük çoğunluğunda bu tahminlere taban tabana ters düşen ve Lowell'a klişelerle bakmak isteyenlerin herhalde bilerek gözardı ettikleri bir yaşam ve bir ilişki sezilir. "Diken Parçası"nda Lowell dünyanın karanlık ve donuk olduğundan söz eder, ama başka bir kadın ona, "ateş/Avutacak aşk, birliği pekiştirecek sözler/Sabahın ve akşamın sıradan şeyleri/Ve lambanın ışığını" verir. "Noel Gecesi"nde öbür kadına şunları söyler: "Gözlerimi yerden kaldır-

* Yeni bir Günün Şafağı

dın, beni bütün yaptın/Bana bir amaç verdin ve yüzümü/Bir zamanlar hedefimin ölçütü saptadığın/Ufka çevirdin." Tanışmalarının ilk on yılını kutlayan "Bir Onyıl" adlı şiir, "Açlığım kalmadı artık" diye biter. Bu şiirlerde yansıyan biçimiyle lezbiyen yaşamını, 1. Dünya Savaşı sonrası yıllarda konuyu şu ya da bu yöntemle gizlemeden aktarmak olanaksızdı.

Lowell'ın şiirini incelerken, anlatıcılı şiirlerle kişisel şiirlerini birbirinden ayırmak gerekir. *Men, Women and Ghosts** (1916), *Can Grande's Castle*** (1918), *Legends**** (1921) ve ölümünden sonra yayınlanan *East Wind***** (1926) gibi kimi kitaplar hiç kişisel şiir içermezler, diğer kitaplarda ise çok sayıda anlatıcılı şiirleri vardır. Bu şiirlerde daha baştan öyküyü anlatan kadın ya da erkek tanımlanır ve biz konuşanın şair olmadığını anlarız. Bu düzenleme Browning'in "dramatis personae"si****** ve Pound'un *personae*'sine benzetilebilir. "Appuldurcombe Parkı"nda konuşmacı 18.yüzyılda yaşayan evli bir kadın, "Sancta Maria, Succure Miseris"te yoksul ve yetim bir oğlan, "Bartôk'un Bir Valsini Dinledikten Sonra"da rakibi sandığı kişiyi öldüren bir delidir. Lowell'ın şiirine yansıyan biçimiyle yaşamının yanlış değerlendirilmesinin başlıca nedeni, anlatıcı ile şairin ayırt edilmemesi olabilir. Bir eleştirmen "Appuldurcombe Parkı"nın açılış dizesi olan, "Bir kadınım ben, tutkuya hasret"i Lowell'ın cinsel bunalımlarının itirafı olarak görmektedir.[871] Bir diğeri şairin "kendini Rochester Baş Rahibi olarak betimlediği" bir şiirin, onun "kadın olarak kendinden hoşnutsuzluğunu" kanıtladığını iddia etmektedir.[872] Oysa bu yapıtlarda "betimlenen" şair değildir kuşkusuz. Bunlar dramatik bir durumda,

---

* Erkekler, Kadınlar ve Hayaletler
** Can Grande'nin Şatosu
*** Destanlar
**** Doğu Rüzgarı
***** Oyundaki karakterler

kim olduğu belirli bir anlatıcıyı betimlerler. Öte yandan Lowell'ın şiirlerin çoğunda, özellikle kısa şiirlerde ne tanımlanmış anlatıcılar vardır, ne de uzun bir dramatik öykü. Bu şiirler genellikle kişiseldirler ve çoğu kez, ufak tefek konuyu gizleme çabalarıyla sansüre belli bir ödün verilse bile, yazarın yaşamını ortaya koyarlar. *Pictures of the Floating World*'ün kırk üç şiirlik bir diziden oluşan "İki Kişinin Sohbeti" başlıklı bölümü buna örnek verilebilir. Bu şiirlerde konuşmacı kendisine ya da cinsiyetine ilişkin hiç bir şey söylemez. Ancak bir olayı anlatırken, konuşmacıya hitaben "Sir" ifadesi kullanılır. Bu şiirin önündeki ve arkasındaki diğer şiirler dikkate alındığında, "Sir" sözcüğünün ancak yanıltmak amacıyla kullanılmış olabileceğini görebiliriz.

Bu şiirlerin kendi yaşam öyküsüne ilişkin oldukları gerek Lowell'ın yaşamının ayrıntılarından, gerekse John Livingstone Lowes'a yaptığı bir itiraftan anlaşılabilir. Birkaç kez Sevenels'i ziyaret eden Lowes, "İki Kişinin Sohbeti" bölümünden "Gece Çiçeklerinin Meryemi" adlı şiiri okurken sevgilinin Ada Russell olduğunu sezmişti. 9 Şubat 1918'de Amy'ye bir mektup yazarak şiiri ve Ada'nın betimlenmesini övdü. Amy ona 13 Şubatta yanıt verdi: "'Gece Çiçeklerinin Meryemi'ni beğendiğine gerçekten çok sevindim. Böylesine tıpıtıpına bir portrenin tanınmaması mümkün mü?"[873] Lowell'ın diğer şiirlerde de sevgiliyi tanımlamak için hemen hemen bu şiirdekiyle aynı imajlardan yararlanması, bütün bu kişisel aşk şiirlerinde görünen kadının aynı olduğu izlenimini vermektedir.

Lowes'e yazdığı mektuba ek olarak, "İki Kişinin Sohbeti"nde sürekli kendi yaşamına değinilmesi de bunların kişisel şiirler olduğu tezini destekler. Örneğin, "Fırtınadan Sonra"da konuşmacı bahçede sevgilisinin çevresinde sıçrayan köpeklerine değinmektedir (Amy'nin sekiz İngiliz çoban köpeği vardı). "Kasım"da, bahçede çamlar ve leylaklar, duvardaki sarmaşık, (savaşta yanından ayırmadığı) kedisi ve bir lambanın altında yalnız başına oturup yazı

yazmaya çalışan şairle betimlediği evi Sevenels, tıpkı resimlerde gördüğümüz gibidir. "Penumbra"da ortak yaşamlarının geçtiği mekanın Sevenels, "beni baştan beri tanıyan eski ev", olduğunu doğrular.

Dizinin başlığının "İki Kişinin Sohbeti" olmasına karşın, sevgili ancak aşıkla "iletişim" yoluyla "konuşur". Şiirlerin hiç birinde konuşan onun sesi değildir. Tek konuşmacı aşık, o da belli ki şairdir. Şairle konuşmacının aynı kişi olduğu sanılırken, cinsiyetin özel olarak belirtildiği tek şiir olan "Hazırlık"ta, aşırı gözalıcı sevgilisiyle buluşmaya hazırlık olarak güneş gözlükleri alan konuşmacıya tezgahtar "Sir" diye hitap eder. Cinsiyet bundan başka hiç bir yerde belirlenmez, ama şiirlerde belki konuşmacının cinsiyeti konusunda okuyucuyu yanıltabilecek diğer imalar da vardır. Örneğin, "Venus Transiens"te sevgili Botticelli'nin Venüs'üne, konuşmacı da dolaylı olarak Botticelli'ye benzetilir: "...Daha mı değerliydi/ Sevgilisine saçtığı boyanmış tomurcuklar/Sana üflediğim sözcüklerden/ İnanılmaz güzelliğini örtmek için?" "Kulaktaki Buğday" ve "Rüzgar Gülü Güneye Bakıyor"da konuşmacı cinsel olarak atak, sevgili pasif bir roldedir. "Altın Külçesi", "Duş" ve "Büyü"de konuşmacı, koruyucu ve verici olmak ister ya da öyledir. Geleneksel olarak erkeksi uğraşlardan her söz edildiğinde (örneğin, "Sinirler"de araba kullanmak gibi), bu işi yapan sevgili değil, konuşmacıdır.

Ama bu erkeksi tiplemeye rağmen, konuşmacının gerçekte kadın olduğu gözlenebilir. "Ayışığında Bahçe"de konuşmacı çocuksuzluğundan yakınıp, ailesinin kadın tarafını düşünerek cinsiyetini ima eder:

Ah sevgili, turuncu zambakları görüyor musun?
Annemi tanırlardı onlar,
Ama ben gittiğimde
Kimi tanıyacaklar bana ait.

"Sonbahar"da da kendisini "kısır" olarak tanımlar. Ama "Nisan"da, sevgilisiyle birlikte olmanın mutluluğundan bir şiir yaratmayı anlatırken doğuma ilişkin sözcükler kullanır:

Adasoğancıkları arasında yatıp,
Bu aşırı güzellik yüklenmesinden kurtulacağım,
Doğacak olan neşe getirecek sana,
Beni sevdiğin için.

Konuşmacının gerçekte kadın olduğuna ilişkin başka imalar da vardır. Örneğin, erkeklerin saçlarını kısa kestirdikleri bir dönemde yazılmış olan "Ezgi"de, "dalgalanan saçlarımın arasından" geçen uzun parmaklardan söz edilir. "Perde Arası"nda konuşmacı kendisini mecazi olarak pasta pişirmek ve "işlediğim çarşafın kenarını düzeltmek" gibi geleneksel kadın işleriyle uğraşırken gösterir (bunların dekoratif şiir yazmayı simgelediği anlaşılmaktadır). Bu şiirde sevgilinin her zaman dişi olan ayla karşılaştırıldığını ve ayın Lowell'ın şiirlerinde sık sık Ada'nın simgesi olarak kullanıldığını da belirtmek gerekir. Bu nedenle, "İki Kişinin Sohbeti"nde aşıkla sevgilinin cinsiyetlerinin aynı zamanda doğru tanımlandığı tek şiir "Perde Arası"dır.

Sevgilinin cinsiyeti konusunda bir kuşku yoktur. Cinsiyet ima edilen her yerde, sevgili hemen her zaman geleneksel kadın giysileri ve davranışıyla betimlenir. "Mizansen" ve "Gece Çiçeklerinin Meryemi"nde Meryem'e, "Venus Transiens"te Aşk Tanrıçasına benzetilir. Hep kadın elbiseleri giyer. "Parlak Güneş"te şalına değinilir, "Artist" ve "Güneş Çemberi"nde kadınsı ipekler içindedir. "Grotesk"te konuşmacı onun saçına çiçekten bir çelenk örer. Uğraştığı işler de geleneksel kadın işleridir. Örneğin, hem "Gece Çiçeklerinin Meryemi"nde, hem de "Biberiye Dalı"nda dikiş diker.

"Gece Çiçeklerinin Meryemi"nde Ada'nın anlatıldığını, Lowell'ın 1918 yılında Lowes'a yazdığı mektuptan biliriz. Bu şiirde onu tanımlayan imajlarla, diğer şiirlerde sevgiliyi tanımlayanlar

karşılaştırıldığında, "İki Kişinin Sohbeti"nde sevgilinin hep Ada olduğu anlaşılacaktır. "Gece Çiçeklerinin Meryemi"nde Ada gece bahçede betimlenir. Onunla gümüş, soluk mavi ve beyaz renkleri arasında doğrudan bağlantı kurulur; Ada da kendisini saran renkler gibi serin ve solgun olarak gösterilir; ama aynı zamanda parlaktır, "cilalanmış gümüşün kalbindeki ak alev"dir:

Bütün gün çalıştım,
Şimdi yorgunum.
"Neredesin?" diye bağırıyorum.
Ama tek ses rüzgarın meşe ağacındaki hışırtısı.
Ev sessiz, kitaplarının üstüne güneş düşmüş,
Az önce bıraktığın makasla yüksüğün üstüne.
Ama sen yoksun. Birden çok yalnızım;
Neredesin?
Aramaya başlıyor,
Sonra görüyorum seni,
Soluk mavi bir hezaren dalının altında duruyorsun,
Kolunda bir sepet gül,
Serinsin, gümüş gibi,
Gülümsüyorsun,
Sanırım bir türkü çağırıyor Canterbury çanları.

Şakayıkları sulamak gerek, diyorsun bana,
Küpeler çok azmış,
Japongülünün kesilip yuvarlatılması gerek.
Bana bunları anlatıyorsun,
Ama ben seni seyrediyorum, gümüşten bir kalp,
Hezarenin mavi kuleleri altında yanan,
Cilalanmış gümüşün kalbindeki ak alev,
Hemen diz çökmek istiyorum önüne,
Çevremizi Canterbury çanlarının gürültülü ve tatlı
Te Deum'ları sararken.

Sevgiliyi çağrıştıran bu türden imajlar, "İki Kişinin Sohbeti"ndeki neredeyse tüm şiirlerde ve Lowell'in sayısız diğer aşk şiirinde yinelenir.[874] Sevgilinin bahçeyle bağlantısı bunlardan belki de en çok rastlananıdır. "Mizansen" şu dizelerle başlar: "Seni düşündüğümde sevgilim/Bir bahçe belirir gözümde, yumuşak ve vakur." "Rüzgar Gülü Güneye Bakıyor"da sevgili eşsiz bir beyaz çiçek gibi hayal edilir: "Bahçenin neresinde var böyle bir çiçek?" diye sorar konuşmacı. "Ayışığında Bahçe"de konuşmacı sevgiliye, "Bahçe gibi sessiz/Deliotunun çiçekleri gibi aksın" der. "Arkada Kalan"da konuşmacı yakınır: "Sen olmadığında, bahçe yok."

"Gece Çiçeklerinin Meryem"indeki sevgiliyi hem parlak alev, hem de serin ve solgun olarak niteleyen çelişkili imaj, "İki Kişinin Sohbeti"ndeki diğer şiirlerin bazılarında da kullanılır. "Bir Temmuz Geceyarısı"nda Ada "ay-beyaz"dır, ama çevresi "limon yeşili alev pırıltılarıyla" sarılmıştır. "Kulaktaki Buğday"da konuşmacıyı tutuşturur. "Fırtınadan Sonra"da sevgili bahçede yürürken görülür: "Buz ağaçları altında/Ama sen daha göz kamaştırıcısın buz çiçeklerinden/Ve köpek havlamaları sessizliğin kadar gürültülü değil kulağıma." "Opal" şöyle başlar: "Buz ve ateşsin sen/Dokununca kar gibi yakıyorsun elimi./Soğuk ve alevsin sen."

"Gece Çiçeklerinin Madonna"sındaki dinsel ana imajdan çıkarılan, konuşmacının sevgiliye taptığı fikrine, Lowell'ın gerek diğer kitaplarında, gerekse *Pictures of the Floating World*'deki[875] diğer aşk şiirlerinin çoğunda da rastlıyoruz. Örneğin, "Mizansen" sevgilinin, "Bir resim Meryem'inin büklümlü giysileri gibi/Ardında büyük kıvrımlarla dalgalanan" şalı imajıyla sona erer.

D.H. Lawrence'ın Lowell'ın şiirlerinden başlıca şikayeti, o zamandan beri hemen her Lowell eleştirmeni tarafından yinelenmiştir. "Neden hep kendin olmuyorsun?" diye sormuştu Lawrence ona, yazdıklarına ilişkin olarak. "Neden hep başka bir şey olmayı taslıyorsun?"[876] Başka bir yerde de: "*Gerçek* kendine ilişkin şey-

ler yaz, Amy, onun dışından bir şeyler uydurma, çok üzücü bu."[877] Lawrence'ın eleştirisi esas olarak, Lowell'ın yapıtlarının büyük bölümünü oluşturan uzun, anlatıcılı şiirlere yönelikti. Lowell'ın bu kadar çok anlatıcılı şiirler yazmasının nedeni belki de en iyi yapıtlarının onlar olduğunu düşünmesiydi, çünkü T.S. Eliot'un şiirin kişiliğin dışavurumu değil, kişilikten kaçış olduğu görüşünü kabul ediyordu. Belki de Edna St. Vincent Millay için "kişisel olandan öteye hiç bir çabası olmadı, bu da ikincil düzeyde şiirin özelliğidir" dediğinde, söylediklerine gerçekten inanıyordu.[878] Ama, Lowell'ın döneminin, kendisi için en kişisel olan konuyu, lezbiyen aşkını saran ve onu işlediği temayı -"Hazırlık"taki "Sir" gibi beceriksiz ve saçmaca da olsa- gizlemeye sürükleyen tabuları nedeniyle kişiselden kaçmış olması da aynı derecede mümkündür. Üstünkörü gizleme çabalarıyla yapıtlarını zayıflatan (Willa Cather'la karşılaştırın, sayfa 234) ve tümüyle açık davranamayacağı için çoğu kez en iyi bildiği konudan başka bir yöne sapan tek lezbiyen yazar o değildi.

Amy Lowell gibi Gertrude Stein da yazar dostlarına sansürden nasıl kaçabileceklerini öğütlemekten hoşlanırdı. Genç Ernest Hemingway ona "Michigan'da" adlı öyküsünü gösterdiğinde, Stein Hemingway'i uyarmıştı: Öykü iyiydi, ama çok fazla cinsel ayrıntı veriliyordu, bu da onu elverişsiz kılıyordu. Tıpkı, konusu açık saçık olan bir resmin hiç sergilenemeyeceği gibi bu da *duvara asılamazdı*. Stein böyle bir yapıtın "anlamsız" olduğunda ısrar ediyordu, çünkü insan bunu hiç bir şey yapamazdı.[879] Ama Stein'ın en sevdiği konu, 1. Dünya Savaşı sonrası yıllarda, Hemingway'in kahramanının penisinin boyutundan söz etmesinden çok daha "duvara asılamazdı".

Stein'ın alışılmışın dışında bir üslup benimsemesinin nedeni belki de sansür tehlikesinin bilincinde olmasıydı. Edmund Wilson 1951 yılında, Stein'ın 1910'dan başlayarak yazılarını bulanıklaştır-

maya başlayan belirsizlik ve açıklanmamış benzetmelerin, ancak kısmen modern resmi taklit etme çabası olduğunu öne sürüyordu; bunlar aynı ölçüde "kadınlar arasında, çağın ölçütlerinin daha açık anlatmasına izin vermeyeceği türden ilişkiler hakkında yazma güçlüğünce dayatılmıştı".[880] Wilson, 1908 ile 1912 yılları arasında yazılıp yazarın ölümünden sonra yayınlanan ve lezbiyenlikle hiç ilgisi olmayan *Two: Gertrude Stein and Her Brother*'ı* okuduktan sonra, bu değerlendirmesinden vazgeçmişti.[881] Ama daha yakın bir tarihte James R. Mellow *Charmed Circle: Gertrude Stein and Company*** (1974) adlı kitabında, *Two*'da lezbiyenliğe hiç değinilmemekle birlikte, "Erkekler" başlığı altında erkek eşcinsellerin portresinin çizildiğine dikkati çekmiştir:

> Erkekler bazen öpüşürler. Erkekler bazen öpüşürler, bazen içerler. Erkekler bazen bir diğerini öperler ve bazen üçü bir arada olurlar ve biri konuşur, ikisi öpüşür ve her ikisi de, öpüşen ikinin her ikisi de, gözlerini açarlar, sonra içlerinde yaşlar olan gözlerini.

Mellow böylece Wilson'un, Gertrude Stein'ın üslubunu belirleyenin başlıca onun ana konusu, eşcinsellik olduğu tezini yeniden gündeme getirmektedir.[882] Stein'ı okumak güç, hatta çoğu kez imkansızsa, bunun nedeni eşcinsellik hakkında açık yazılar yazıp, bunun basılacağını ummanın gerçekçi olmadığını düşünmesiydi.

Stein'ın birçok yapıtının konusunu, otuz sekiz yıl onun eşi olan Alice B. Toklas'la aşk macerası ve günlük yaşamı oluşturur. İki kadın 1907 yılında Paris'te, Gertrude'un yengesi ve Alice'in seyahat arkadaşı Harriet Levy'nin de bir tanıdığı olan Sarah Stein aracılığıyla tanışmışlardı. Alice, 1909 yılında Gertrude ve Leo Stein'la birlikte yaşamaya başladı. Leo'nun 1914 yılında evden ayrıl-

---

* İki: Gertrude Stein ve Erkek Kardeşi

** Büyülü Çevre: Gertrude Stein ve Şürekası

masıyla, iki kadının Gertrude Stein'ın edebiyat ve sanatta söz sahibi bir kişi olmasını sağlayan gerçek beraberliği başladı. Onların ortak yaşamlarının en küçük ve en kişisel ayrıntıları Stein'ın büyülü şiirinde anlatılır.

Stein'ın lezbiyen konusuna ilgisi Alice B. Toklas'la tanışmasından önce başlamıştı. 1903 yılında yazdığı ve ölümünden uzun yıllar sonra basılan romanı *Q.E.D.*'nin teması öğrencilik günlerinde karıştığı üçgen bir ilişkidir. Bundan sonraki ilk yapıtlarından *Fernhurst* (1904) ve "Melanctha"nın (1910) kimi bölümleri ile "Miss Furr ve Miss Skeene" gibi daha geç yapıtları da lezbiyenlikle ilgilidir, ama kendi yaşamından alınmamıştır.

Öte yandan, Alice'le tanıştıktan sonraki yapıtlarında ("Ada", "Bonne Année", "Kutsal Emily", "Aşkımı V ile Severim", "Bir Üçüncü", "Nelly ile Lilly Seni Sevmediler mi?", "Bu Şekilde, Öpüşerek", "Şimdiki Zaman", "Kalkan Göbek", "Bir Sonatinanın Ardından Bir Diğeri", "İşte: Gerçek Şeyler", "Paramı Öde", "Su Borusu"), konu tümüyle ya da kısmen Alice'le "evliliği"dir. Bunlar çoğu kez sanki tek okuyucu Alice için yazılmışlardır. Son yıllarda yaşamlarına ilişkin bol miktarda bilgi açığa çıkıncaya kadar, Gertrude'un kendilerine özgü şakalarını tek anlayabilecek kişi Alice olabilirdi. Stein genel olarak günlük yaşamlarının tekdüze yönleri, yalnızca kendileri için önemli olan olaylar ve çok sık da cinsel yaşamları üstünde yoğunlaşır. Örneğin, "Bütün Pazar"da Gertrude Alice'e, "Ne yapıyorsun bir tanem?" diye sorar, arkadaşı da "Yüzümdeki yağları temizliyorum sevgilim," diye yanıt verir. Birbirlerine taktıkları gizli adlar gibi özel ayrıntılar da ortaya çıkarılır. Örneğin, "Kalkan Göbek"te Alice "pisi pisi"dir, Gertrude da "Şişko Tepe". Cinsel ilişkileri açık seçik anlatılır (Alice çoğunlukla "karı" olarak görünür, ama kimliğini gizlemek için bir çaba harcanmaz). Örneğin, "Bir Üçüncü"de ana odak noktası orgazmlardır:

Doyum, doyum gereksiz
Ve hemene o kadar yakın.
Hangi ve hangi karılar,
Memnun eder, memnun olur.
Onlara bir fazladan.
Şimdi dağları var onların.
Çabuk geldi...
Gerçekten de büyük bir memnunluk.
Yavaşça bir otelde, yavaşça ve bir otelde yavaşça bir otelde yavaşça bir otelde.
Sonra.
Yavşça bir otelde yavaşça.
Bitirdiği zaman yapacak hiç bir şey yok bitirdiği zaman her şey yapılmış.

"Bu Şekilde, Öpüşerek" de cinsel davranışlarını açık seçik yansıtır:

Yanımda içimde tatlı tatlı
Tatlı Tatlı tatlı tatlı.
İçimde bebeğim bebeğim bebeğim.
Gülümseyerek bana yumuşak yumuşak
Yumuşak tatlı bebeğim bebeğim
Yumuşak yumuşak yumuşak yumuşak.

"Kalkan Göbek"in altmış sayfasından çoğu ikisi arasındaki cinsel alışverişe ayrılmış, en özel ayrıntıları anlatmak için de gizli bir dil kullanılmıştır (örneğin, gerek burada gerekse "Bir Sonatinanın Ardından Bir Diğeri" ve "Kadının Bir İneği Olurken: Bir Aşk Hikayesi"nde "inek" sözcüğü orgazm anlamına gelmektedir).

Stein yaşamına dayanan yapıtlarının çoğunda kendini lezbiyen yaşam ve lezbiyen seksten çok hoşlanan, duyarlı ve esprili bir lezbiyen aşık olarak gösterir. Bu kadar olumlu ve açık yazabilme-

sinin nedeni, konuyu üstü kapalı işlemesidir. Çoğu lezbiyen yazar gibi o da sık sık karakterlerinin cinsiyetini değiştiriyordu. Alice tipine karısı olarak değinip, kendisi için eril zamir kullanmasına oldukça sık rastlıyoruz. Ama başka oyunlara da başvurur: Yalnızca yapıtlarının çoğunluğunu bilenler tarafından çözülebilecek gizli bir cinsel dil icat eder; yapıta, Alice'le günlük yaşamından, ilk bakışta odak noktasıyla ilgisiz görülecek olaylar katar; ayrıca, yinelemelerle ve sık sık önemli bir özne ya da yüklemi yok ederek, işlediği konunun anlaşılmasını güçleştirir. Bu yapıtların çoğunu çözebilmek için, okuyucunun onun yaşamına ilişkin ciddi bilgisi olması gerekir. Gertrude, böylesi bilgileri edinme olanağı pek olmayan çağdaşı okuyucunun, onun heteroseksüeller hakkında yazdığına inanacağını düşünmüş olabilir.

Ama Lowell gibi, onun da cinsiyeti gizleme çabaları üstünkörüdür. Alice'e "evlenme" teklifinin öyküsü olan "Nelly ile Lilly Seni Sevmediler mi?"nin Birinci Bölümü şöyle başlar: "Erkek böyle hazırlandı/Acaba ne dedi." Ama evlenme teklif edenin cinsiyetinin erkek gibi gösterilmesine karşın, "adam" teklifine bir giriş olmak üzere kadına, "Nelly ile Lilly seni sevmediler mi?" diye sorar. Burada Gertrude "erkek", Alice "kadın"dır. Bu cinsiyetler şiir boyunca tutarlı biçimde sürdürülür, ama "erkeğin" neden teklifini yaparken "kadın"ın daha önce iki kadın aşığı olmasından cesaret aldığına bir açıklık getirilmez. Kendi yaşam öyküsüne dayandığı kuşkusuz olan şiir, Gertrude'un üslup oyunlarıyla lezbiyen temayı çok açık işleyebilmesine bir örnek oluşturur.

Gertrude, Alice Avrupa'ya gelmeden önce psikanaliz uygulamaya çalıştığı ortak arkadaşları Annette Rosenshine aracılığıyla, Alice'in Eleanor Joseph (Nelly) ve Lily Anna Hanson (Lilly) ile yakın ilişkisi olduğunu öğrenmişti. Şiirin başlığı da bu duruma değinmektedir. Gertrude, Alice'in daha önce de kadınlar arası aşk deneyimi olduğundan, teklifini kabul etse de, etmese de, en azından

dehşete düşmeyeceğine inanıyordu. Gertrude bu yapıtta teklifini şöyle anlatır: İki kadın Harriet Levy ve Leo'yla birlikte gittikleri Fiesole'de dağlarda gezinirken, Gertrude cesaretini toplayıp Nelly ve Lilly'ye ilişkin o önemli soruyu sormaya hazırlanır:

> *Bir tepedeydik ve erkek çok sessizdi,*
> *karar verdi gelip söylemeye, yapacak mıydı,*
> *yapabilir miydi, yaptı mı yoksa yapmalı mıydı,*
> *yapacak mıydı, kadın kentin çevresinde dolandı.*
> *Kadın kentin çevresinde dolandı, erkek tedirgindi.*

Stein her zamanki gibi, günün olaylarını kronolojik sırada anlatmaz. Teklifin ayrıntıları kesik kesik, çoğu kez bilinç akımı ve geri dönüşler yoluyla verilir. Örneğin, bir noktada 1922'deki ilişkilerini betimler: "Sevgili karım, hayattaki en güzel şeyler senin olsun..." ve sonra 1907'deki telife geri döner: "Benim için oldukça gerekli misin. Nelly ile Lilly seni sevmediler mi." Gertrude kendisine geriye dönüp bakar, teklifi yapma biçiminin aptalca olduğunu hisseder ve bugünden bakınca Alice'in teklifi reddetmesini hak ettiğini düşünür: "Ve ne kadar gülünçtüm. Korkarım iffete layıktım." Özel evlenme törenleri olduğu anlaşılan bir sahneyi de aktarır: "Şimdi söyle bana. Her zaman birçok sorumluluğum oldu. Şimdi söyle bana, hazır olmaya hazırım." Alice'in "Nelly" ve "Lilly" ile cinsel yakınlığının boyutu konusundaki kaygılarını abartır:

> *Sana hiç sataşan oldu mu.*
> *Sana hiç sataşan oldu mu. Bunun anlamı*
> *sana hiç sataşan oldu mudur.*

"Nelly ile Lilly Seni Sevmediler mi?"de teklifle ilgili bir diğer tema, Gertrude ile Alice'in evliliklerinde "konumların" belirlenmesidir. Gertrude için "erkek", Alice için de "gelin" sözcüklerinin kullanılması sansür kurulunu kandırma çabasından ibaret değildi.

Buradan beraberliklerinin heteroseksüel modele göre düzenlediği de anlaşılmaktadır. Eğer şiiri gerçeği yansıtıyorsa, Gertrude rollerini büyük bir dikkatle belirlemişti:

Söyleyebilir miyim, tutkuyla söyleyebilir miyim, sözümü dinler misin.
Konumu anımsa. Söylediğime edeceğin dikkati anımsa.

Sonra (umulur ki, şakayla karışık) bir kadına uygun rolü ortaya koyar:

Karı kocanın ağzına bakar Shakespeare bunu söyler
seven karının kocasının ağzına baktığını söyler kadın bunu yapar.

İtalya tatilinden önceki yaşamlarının anlatıldığı bölüm, çocukluk bilgileriyle başlar. Gertrude "Pennsylvania eyaletinde Allegheny'de bir anne ile babanın yedinci çocuğu olarak doğmuş", gençliğinde Kaliforniya'da ve Avrupa'da yaşamıştır. Gertrude'un "Fransa Avusturya ve aritmetiğin şımarık kesimine geri gittiği" tarihlerde, Kaliforniya'da doğan Alice "kuzeye Seattle"a gitmişti. Stein şunu sık sık yineler: İkisi de Kaliforniya'da yaşadıkları halde, "Hiç karşılaşmadık. Hayır, hiç karşılaşmadık." İlk görüşmelerinde Gertrude'un akrabaları ve Harriet Levy de vardır. Sonunda Paris'te yalnız buluştuklarında, olay Gertrude'un buyurucu ve sabırsız tavrı nedeniyle biraz sıkıcı başlar:

Geç geldi söylüyorum geç geldi ve dedim ki
ne demiştim dedim ki ben beklemeye alışık değilim.

Stein, bu beraberlik geliştikçe, kardeşi Leo'nun rue de Fleurus'teki evlerinde oynadığı rolün açıkça merkezden çevreye doğru kaydığını ima eder. Getrude artık ne Leo'ya, ne de Alice'ten başka herhangi birine ihtiyacı kalmadığını farkeder. Daireyi ve Cu-

martesi geceleri düzenlenen kültürel toplantıları devralan iki kadın, sonra beraberliklerinin kalıcı olmasını planlamaya başlarlar:

Erkeklere ve kadınlara artık pek ihtiyaç olmadığını görüyoruz. Kızkardeşler. Nedir kızkardeşler, kız ve erkek kardeşler. Nedir kız ve erkek kardeşler... Ve ben kalmak istiyorum dedim ve kadın kal dedi ve onlar nasıl geç kalabilirsin dediler ve yerleşmek yerleşmemekten iyidir dedik ve gidin dedik ve erkek o gün kolayca gidebilirim dedi.

Doğal olarak Leo evi terkeder ve bir daha hiç geri gelmez.

Özel ve sosyal yaşantılarının ayrıntıları da ortaya konulur: örneğin, beraberliklerinin başarısına duydukları güven, kişisel eşyalarının birçoğuna da yazılmış olan o ünlü simge "Gül bir güldür bir güldür"ün doğuşu ve Alice'in ünlü ahçılığı:

Çarşaflara ve isimlerin baş harflerine ve resimlere boşuna girişmediğimizi de biliyorduk. Bizi ölçerlerken gül ve sofranın eşit değerde olacağını tahmin ettik.

İlişkilerinin cinsel yönü de burada, kimi kez örtülü bir dille (örneğin, "inekler" sözcüğü Stein'ın diğer yapıtlarındaki cinsel anlamıyla kullanılır), kim kez de oldukça açık imalarla ortaya konulur:

Götürülüyorum götürülüyorum nazikçe götürülüyorum yatağa.

"Nelly ile Lilly Seni Sevmediler mi?" mutlu sona ulaşan ilk 20.yüzyıl lezbiyen aşk öykülerinden biri olarak özellikle kayda değer. Ama eğer işlediği temayı üslup oyunlarıyla saklamak aklına gelmeseydi, Stein bunu yazmayacak, yazamayacaktı.

Bu yapıt, Edmund Wilson'un 1951 yılında Stein'ın üslup denemelerinin, en azından kısmen, kadınlar arası aşka ilişkin yaşa-

dıklarını, konunun klişeler kullanılmadan işlenemeyeceği bir dönemde aktarma isteğiyle açıklanabileceği yolundaki tahminini doğrular niteliktedir. Gertrude iki kadın aşığın günlük yaşamının, belki de Eleanor Butler'ın 18.yüzyılda yazdığına benzer, bir belgesini yaratmak istiyordu. Ama o 20.yüzyılın ilk yarısında yazıyordu ve toplumun kadınlar arası aşka nasıl baktığının çok iyi farkındaydı. Bu aşk özünde Eleanor için neyse, kendisi için de oydu (gerçi o 20.yüzyılın cinsel bilincinden kurtulamamıştı), ama Eleanor'un zamanında olduğu gibi içtenlikle kağıda dökülemezdi. Gertrude büyük olasılıkla, daha üslup denemelerine başlamadan önce bile, Natalie Barney, Renée Vivien ve Liane de Pougy'nin lezbiyen temasını açıkça işlediklerini biliyordu; böylesi materyalleri kendi ülkesi Amerika'da yayınlamak olanaksızsa da, Fransa'da bu yapılabilirdi. Ama o kendine bu kadınların, daha doğrusu onların erkek öncüllerinin egzotik kavramlarıyla bakmıyordu. *Q.E.D.*'de onu temsil eden karakter olan Adele'e söylettiği şeylere gerçekten inanıyordu: "Orta sınıfın, insanların sevecen, saygın, dürüst ve mutlu olması, heyecandan kaçınması ve huzuru geliştirmeleri ideali bana çekici geliyor, kısacası sevecen bir aile yaşamı ve dürüst iş yöntemleri ideali." Ama kamuoyunun lezbiyenlere böylesi fırsatlar vermeye hazır olmadığını biliyordu. Eğer bir şekilde maskeleyemezse yapıtları "duvara asılamaz"dı. Gerçeği anlatmaya kararlıydı, ama bunu "eğri söyleyecek" kadar da ödün vermeyi kabul ediyordu.

Bütün gerçeğin dolaylı yollara sapmadan anlatılabilmesi ve kadınlar arası aşkın olumlu bir ışıkta sunulabilmesi, ancak 1970'lerin başlarında lezbiyen-feminist dergilerin ve yayınevlerinin kurulmasıyla mümkün oldu.[883] Feminist hareket ve ondan gelişen lezbiyen-feminist hareket, kendi deneyiminin yazına yansımasını isteyen bir okuyucu kitlesi oluşturuyordu. Kadınlara ilişkin olarak erkek otoritesinin ve erkeğin her şeyi bildiğinin sorgulanması feminizmin temel dayanaklarından biri olduğundan, bu hare-

ket aracılığıyla lezbiyen olan kadınlar, lezbiyenlerin egzotik ya da hastalıklı olduğu kavramına hiç bir zaman kanıp, bunu içselleştirmediler. Tersine onlar lezbiyenliğe, kadınlar arası aşkın kızkardeşliğin ve sağlıklı olmanın bir ifadesi olduğu, lezbiyenliğin genelde kutlanacak bir şey olduğu görüşüyle başladılar. Lezbiyen-feminist hareketten doğan yazının incelenmesi bu bölümün kapsamı dışındadır, ama hareket sonucunda lezbiyen yazınında gelişen kimi ana kavramları belirtmek ilginç olacaktır.

Lezbiyen-feminist dergilerde ve birçok romanda, lezbiyen-feminizmin anormal değil, norm olduğu ve diğer sosyo-cinsel yönelimlerin insanın kadınlığına nevrotik bir bakışı sergilediği bir "veri"dir. 1970'lerin lezbiyen-feminist okuyucuları, kendileri için yazılmış tüm kitaplarda ütopik bir lezbiyen toplumun yansıtılmasını istemiyorlardı. Ama, devrimci kültürlerin, lezbiyen kahramanların ve klişeler dışında yaşanan lezbiyen hayatların betimlemelerini istiyor, buna ihtiyaç duyuyorlardı.

Lezbiyen-feminist düzyazı üslubu çoğu zaman düz bir çizgi izlemez, ama bunun nedeni Gertrude Stein'da olduğu gibi anlamı örtmek değildir. Birçok lezbiyen-feminist yazar, ataerkil kültürün keyfi bir ürünü olduğu gerekçesiyle geleneksel üslupları reddetmişlerdir. Ataerkil toplumun diğer sınırlarını reddettiklerinden, onun dar edebi biçimlerini kabul etmek için bir neden görmemektedirler. Edebiyatın çıkar çevrelerinde yer almadıkları ve bu erkek egemen kurumun parçası olma umudu da beslemedikleri için, çoğu kendi deneysel üsluplarını yaratmakta özgürce davranmaktadır.

Daha önceleri lezbiyenliği açıkça ele alan kitaplar, bu "sorunu" heteroseksüellere açıklamaya çalışıyor ya da lezbiyen karakterlerin, başarı düzeyi farklı olsa da, heteroseksüel dünyanın gereklerine uyum gösterme çabalarını yansıtıyordu. Öyküdeki ana çelişki lezbiyenlikti. Lezbiyen-feminist hareketle ortaya çıkmaya başlayan kitaplarda ise, "sorun" hiç bir zaman lezbiyenlik değildir. Ama

lezbiyenliğe salt önyargılarla tepki duyabilen bir toplumun aptallığı olabilir. Lezbiyen kahramanın görevi, genel olarak, heteroseksüel dünyaya uyum sağlamak yerine, kendi lezbiyen yaşamını yaratmaktır.

En popüler lezbiyen-feminist roman olan Rita Mae Brown'un *Rubyfruit Jungle*'ında (1973) ana karakter Molly Bolt, dişi bir Tom Jones ile adalet peşinde koşan bir şövalyenin bileşimidir. Her açıdan üstün bir kadındır -derslerinden hep en yüksek not alır, iyi bir atlet, etkin bir yöneticidir ve çok güzeldir. Ama daha önceki onyıllarda yazılmış lezbiyen karşıtı romanlardaki zarif, üstün kadınların tersine, Molly gerçekten kusursuzdur. Bu kusursuzluk onun lezbiyenliğiyle bağdaştırılır, çünkü çevresindeki hiç bir erkekle kölece bir ilişki kuramayacak kadar iyidir. Bu yapıttaki kötü kişi doğal olarak romanın kahramanı lezbiyen kadın değil, salt denemek için lezbiyen olan heteroseksüel bilinçli kadınlar, lezbiyenliklerini gizleyen lezbiyenler, paralarını yoksulları satın almak için kullanan zenginler, lezbiyenleri kalıplar içinde değerlendiren heteroseksüellerdir. Molly onların bilgisizlik ve ikiyüzlülüğüyle savaşırken, her zaman gerçeğin ve adaletin ondan yana olduğunu bilir. Birbiri ardından kabadayıca maceralar yaşar; her zaman üstün gelir, her zaman saf özünü korur, kendini hep bir kahraman olarak görür ve okuyucudan da bunu bekler. Compton Mackenzie'nin, lezbiyenleri konu alan daha eski tarihli *Extraordinary Women** adlı çizgi romanından farklı olarak, burada gülünç olan hiç bir zaman lezbiyen Molly değil, maceraları sırasında karşılaştığı şapşallardır. Romanın lezbiyen-feministlerce bu denli sevilmesinin nedeni, onlara uzun zamandır bekledikleri bir şeyi, kendileriyle özdeşleştirebilecekleri, atak, cesur, her zaman haklı, 20.yüzyılda yaşamda ve yazında lezbiyenlere yapılan tüm haksızlıkların intikamını alan bir karakteri vermesidir.

---

* Olağanüstü Kadınlar

Lezbiyen-feminizmin güçlenmesi, geçmiş dönemlerde lezbiyenlerin ancak cinsiyet zamirleriyle kafa cimnastiği yaparak kendileriyle özdeşleştirebildikleri türden popüler yazın için de bir okuyucu kitlesi yarattı. Böyle "boş zamanlarda okunacak" şeylere talebi sezen Barbara Grier ve Coletta Reid, artık çıkmayan *The Ladder* dergisinden lezbiyen kahramanlı öyküleri *The Lesbian's Home Journal** (1976) gibi yarı şaka, yarı ciddi bir başlık altında derlediler. Aynı şekilde Judy Grahn, lezbiyen-feminist okuyuculara doğru davranış biçimleri açısından yararlı olacağına inandığını açıklayarak, lezbiyen öykülerinden *True to Life Adventure Stories*** (1978) başlıklı bir derleme hazırladı. Mary F. Beal'ın, kurt detektif romanı tarzındaki *Angel Dance*'inde (1977), bu tarzın geleneksel söylemi korunarak, maço Humphrey Bogart tipi kahramanın yerini Meksika asıllı Amerikalı lezbiyen-feminist dedektif almıştı. Bu yapıtlarda lezbiyen cinsel yönelim çoğu zaman bir veridir ve öykünün ana sorunuyla pek ilgili değildir. Okuyucunun lezbiyen olduğu, kadınlar arası aşkın erdemlerini kavradığı ve seçimi konusunda bir iç çelişkisi olmadığı varsayılır.

Daha ciddi lezbiyen-feminist yazında da genellikle aynı varsayımlardan hareket edilmektedir. Olayların merkezinde hiç bir zaman lezbiyenliğin nasıl başladığına ilişkin alışılmış (kalıtımsal bozukluk ya da çocukluk travması gibi) açıklamalar bulunmaz. Ama kimi kez, kahraman feminizm aracılığıyla lezbiyen olduğunda, bu başlangıç politik açıdan incelenir. Bu kitaplarda ayrıca çelişkinin odak noktası, geçmişte Claire Morgan'ın *The Price of Salt*'u (1951) gibi lezbiyenliğe en olumlu yaklaşan romanlarda bile görülenin tersine, lezbiyenin dünyaya uyum sağlaması da değildir. Tersine, vurgu ana karakterin -genellikle çoktan keşfettiği cinsel yönelimi dışında- kendini keşfetmesi üstündedir. Sharon Isabell'in *Yes-*

* Lezbiyenin Aile Dergisi

** Yaşanmış Macera Öyküleri

terday's Lessons'ında* (1974) kahramanın sorunları özellikle lezbiyen olmasından değil, alt sınıf yaşamının kısıtlamalarından kaynaklanır. Aradığı şey uyum değil, mutluluktur ve bunun da, kendi ifadesiyle, "heteroseksüel ya da eşcinsel olmakla bir ilişkisi yoktur". Elana Nachman'ın *Riverfinger Woman*'ı (1974) 1960'lı yıllarda genç ve lezbiyen olmanın sorunlarıyla başlar, ama kahraman çok geçmeden artık ilişki kuramadığı heteroseksist dünyanınkinden tümüyle farklı olan kendi gerçeğini yeniden tanımlaması gerektiğini kavrar. Görevi lezbiyenliğiyle dış dünya arasında uyum sağlamak değil, yaşamını kendisiyle arkadaşlarının yarattığı ve heteroseksüel dünyadan pek az şey alan topluma uyarlamaktır. June Arnold'un *The Cook and the Carpenter*'mda** (1973) karakterlerin cinsel yönelimi, onların yaşam biçimlerini bulma uğraşıları yanında ikincil önemdedir. Anlaşılan o derece ikincildir ki, bütün adıllar cinsiyetsizdir; ama romanın sonundan önce karakterler, dış dünyayla ilişki kurduklarında cinsel yönelimleri büyük bir sorun yaratmasa da, kadın olmalarının yarattığını anlarlar. June Arnold'un bundan sonraki romanı *Sister Gin*'de (1975) gazeteci olan kahramanın cinsel yönelimi önemlidir, çünkü dürüst yazabilmesi için bu yönelimi konusunda kamuoyu önünde dürüst olması gerektiğini öğrenir. Ama romanın esas konusunu orta yaş sorunları, yürekli olabilmek ve insanın yaşamını daha iyi yaşayabilmesini öğrenmesi oluşturur. Birçok lezbiyen-feminist romanda kadınlar kendilerini yeni baştan yaratırlar. Toplumu yeniden düzenlerler, çoğu kez de yeni kuralları olan bir topluluk oluşturmayı seçerler. Ataerkil sistem onlar için yok gibidir.

Lezbiyen-feminist yazın sık sık insanın kendini başka birisine açması, yapıcı bir yaşam biçimi arayışı, yaşlanmak korkusu gibi

---

* Dünün Dersleri

** Ahçıyla Marangoz

evrensel insan deneyimlerini ele alır, ama yazarlar genellikle karakterlerinin cinsel yönelimdeki ufak farklılık dışında tıpkı heteroseksüeller gibi olduğu iddiasında bulunmazlar. Lezbiyen-feminist yazının bu farkı odak noktasına koyması çok enderdir; gene de yazar ve okuyucu bunun varlığını, "evrensel" deneyimlerin bir biçimde kahramanın cinsel yöneliminden süzüldüğünü unutamazlar. Çünkü, (artık onunla ilişkisini koparmış bile olsa) heteroseksist dış dünya lezbiyenin farklı olduğunda ısrar etmiş ve şu ya da bu zamanda bu farkı kadına göstermiştir. Çoğu kez kadın bu dünyaya karşı bilinçli bir mücadele vermiştir ve bu mücadele her zaman aklının ön sırasında bulunmasa bile, onun gelişimine yardımcı olmuştur.

Şair Adrienne Rich, okuyucunun kahramanın cinsel yönelimini gözardı edip, yalnızca evrensel olana baktığında, bile bile hataya düşeceğini öne sürmektedir; bu, yapıtı basitleştirmek, temel fikrinden koparmak, yazarın daha derin bir düzeyde vermek istediklerini anlamayı reddetmek demektir. Rich, iki kadın arkadaşı lezbiyen şiirlerini içeren *Twenty-One Love Poems** adlı kitabını erkek aşıklarıyla birlikte okuyup, şiirlerin ne denli "evrensel" olduğunu düşündüklerini kendisine yazdıklarında, öfkelendiğini kabul etmektedir. Şair "androjenlik" ve "insancıllık" terimlerine başvurularak şiirinin anlamını tehlikesizleştirme çabalarına, ilişkilerin gerçekte hep aynı olduğunu, aşkın her zaman güç olduğunu söyleyerek lezbiyen deneyimini özümseme girişimlerine içerlemektedir. "Bunu," diyor Rich, "bir yadsıma, bir tür direnme, gerçekte ne yazdığımı okumayı ve duymayı, benim ne olduğumu kabul etmeyi reddetme gibi görüyorum."[884] Lezbiyen-feminist yazar genellikle, görünüşte evrensel insan deneyimi olan konuları işlediğinde bile, bunlar her zaman onun heteroseksüel bir dünyada lezbiyen olarak yaşamından süzüldüğü için, yazdıklarını ancak lezbiyen-feminist

* Yirmi Bir Aşk Şiiri

bir okuyucunun gerçekten anlayabileceği görüşündedir. Bu nedenle yapıtları, çoğu kez de lezbiyen-feminist yayınevleri aracılığıyla, lezbiyen-feminist okur kitlesine yöneliktir.

Ticari yayınevlerinin lezbiyenler ya da feministlerce yazılmış lezbiyen yapıtlara 1970'li yıllarda başlayan ve giderek artan ilgileri, heteroseksüel okuyucular arasında lezbiyen deneyimine ciddi bir ilgi olduğuna işaret etmektedir.[885] Ticari yayıncıların lezbiyen yapıtlara kapılarını daha çok açması, lezbiyen-feminist yayınevlerinin üretiminde gözlenen belli yavaşlamanın da bir nedeni olabilir. Bu yayınevlerinin verimi 1970'lerin sonunda beş yıl önceye göre düşmüştür. Yazara verilen avans ve reklam açısından New York'un büyük şirketleriyle rekabet edebilmeleri olanaksızdır. Bu yayınların, lezbiyen-feminizmi fazla anlamayan ve buna olumlu yaklaşmayan ticari yayıncıların eline geçmesinin tehlikesi, kuşkusuz çok güçlü mesajların yumuşatılması olacaktır. Ayrıca, okuyucularının kiminin heteroseksüel olduğunu bilen lezbiyen-feminist yazar, kendini (Paula Christian'a göre lezbiyen yazarların 1960'larda yaptığı gibi) salt lezbiyen-feminist bir okur kitlesinin açıklamaya gerek olmadan anlayacağı şeyleri açıklamak ve lezbiyen yaşamda geçerli olduğu biçimiyle "evrensel şeyler" yerine, daha çok lezbiyenliğin başlangıcı ve heteroseksüel okuyucunun lezbiyen karakterleri anlamak için gerek duyduğu diğer şeyler üstünde yoğunlaşmak zorunda hissedebilir. Ama ticari yayınevleri lezbiyen yazına ne gibi sorunlar getirirse getirsin, göründüğü kadarıyla dürüstlüğe doğru geri dönülmez bir adım atılmıştır. Amy Lowell, Getrude Stein ve çağdaşlarının yapıtlarının büyük çoğunluğunu etkileyen cinsiyeti saklama, şifreli mesajlar verme ve sansürden gizlenme zorunluluğu artık ortadan kalkmıştır. 1970'lerden önce birçok gizli lezbiyen yazarın yaptığı gibi, kurulu düzenin ahlâk sözcülüğünü yapmayı üstlenmeye de artık gerek yoktur.

Bölüm 3. Romantik Dostluk ve Lezbiyen Aşk

Yüzyılımız öncesinde kadınlar arasında tutkulu romantik dostluk, iyi bilinen ve hoşgörüyle yaklaşılan bir toplumsal kurumdu. Hatta kadınlardan kardeş ruhlar aramaları ve güçlü bağlar oluşturmaları beklenirdi. Toplum, kadının ailesi dışındaki erkeklere güvenemeyeceğini, ama aldatılma korkusu olmadan duygusal destek sağlamak için başka bir kadına başvurabileceğini kabul etmişti. Bu çağlarda samimi arkadaşına, Palo Alto'lu iki lise öğrencisinin 1973 yılında yaptıkları deneyde davrandıkları gibi *davranmayan* kadında garip bir soğukluk olduğu düşünülürdü. Kadının, evlilik ve ailenin gereklerinin tümüyle dışında, hatta bunların yerine, romantik dostluğunu hayatının merkezine yerleştirmesi olağandışı değildi. Ama kadınların toplumdaki rolü değişmeye başladığı, onları yetişkin insanlar yapacak güçlerden bazılarını elde ettikleri için yaptıklarının daha ciddiye alınması gerektiği zaman, toplumun romantik dostluğa bakışı da değişti.

Kadınlar arası aşk -*duygusal açıdan* geçmiş çağların romantik dostluklarından hiç farkı olmayan ilişkiler- şimdi kötü ya da hastalıklı oldu. Bu salt, erkeklerin artık kadının cinsel dürtüsüne daha gerçekçi bakmasından kaynaklanmıyordu. Suçlu damgasını bastıkları ilişkilerin pek çoğunun cinsel ifadeyle bir ilişkisi yoktu. Sorun, kadınlar arası aşkın yeni filiz veren kadın özgürlüğüyle birleştiğinde, heteroseksüelliği devirebileceği fikriydi; heteroseksüellik ise yalnız erkekle kadın arasındaki seks değil, ataerkil kültür, erkek üstünlüğü ve kadının köleliği anlamına geliyordu. Toplumunun kadınlar arası aşka nasıl baktığını öğrenen kadın, kendini doğal duygusunu bastırmak zorunda hissetti; ona kadına rakibi, erkeğe ise aşkının tek nesnesi olarak bakması öğretildi. Aksi halde "lezbiyen" gibi görmeliydi kendini; "lezbiyenlik" ise ahlâki ya da duygusal açıdan "çarpıklık"tı. Kadınlar arası aşktaki en güzel, en doyurucu

yönler, geçmiş yüzyıllarda kadınların çok açık anladığı şeyler, ataerkil sistemin en iyi korunan sırlarından biri oldu.

Bizim bilgiç yüzyılımızda kadınları sevmeyi tercih eden kadınlar, eğer çevrelerinde inanılmaz bir saflık duvarı örmez ve çağdaş psikolojiye, edebiyata ve açık saçık fıkralara kulaklarını hepten tıkamazlarsa, artık kendilerini romantik dostlar olarak göremiyorlardı. Ergenlik çağından sonra da aynı-cins aşkında ısrar ederlerse, en azından toplumun lezbiyenlere ilişkin düşüncelerini dikkate almak ve bu toplumsal görüşleri ne ölçüde içselleştireceklerine karar vermek zorundaydılar. Eğer olağanüstü güçlüyseler ya da güçlü bir destek grupları varsa, kendilerini hastalıklı günahkarlar saymaktan belki kurtulabilirlerdi. Kadınlar arası aşkın özünde yanlış ya da sağlıksız olmadığını gösterecek modellerden yoksun olan çoğunluk için ise, uzmanların lezbiyenliğe ilişkin beyanları, sırf söylendiği için doğru çıkan bir kehanet oldu. Onlardan beklendiği gibi, kafaları karıştı, acı çektiler. Ama tarihte ancak bu kısa dönem boyunca kadınlar arası aşka böylesi şiddetle trajik ve hastalıklı sıfatları yakıştırıldı (ve muhtemelen bu nedenle de sık sık öyle oldu).

Bu durum, ikinci dalga feminizmin yükselişiyle birlikte değişti. Ataerkil kültürün bütününe meydan okuyan feministlerden birçoğu, son onyılda onun kadınlar arası aşka ilişkin tabularına da meydan okumaya başladılar. Erkek egemen toplumlarmın onlara aşıladığı tüm önyargılardan sıyrılmayı, kadınlara ilişkin her şeyi yeniden incelemeyi ve sonunda kadınlar arası aşkın anlamına yeniden sahip çıkmayı kendilerine görev edindiler. Gerek kadınları ikinci cins yapan toplumsal düzeni, gerekse kadınlar arası aşka ilişkin tabuların ardında yatanı sorgulamayı öğrendikten sonra da, yaşamlarını kendi yaratacakları yeni tanımlara göre yaşamaya karar verdiler. Kendilerine ya kadınla özdeşleşmiş kadın ya da, "lezbiyen" deyimine atılan karayı silmek için bilinçli bir çabayla, lezbiyen-feminist dediler. Burada kastettikleri yaşamlarında kadınla-

rın birincil konumda olacağıydı, çünkü erkekler, kişisel ölçekte olmasa da kültürel ölçekte güvenilir olmadıklarını kanıtlamışlardı. Lezbiyen-feministler kadınlarla erkeklerin dünyaya yaklaşımlarında bir bütün olarak birbirlerine ters düştükleri inancındadırlar: erkek, kural olarak, otoriter, şiddet yanlısı ve soğuk, kadın ise bunun tersidir. Eski romantik dostlar gibi, lezbiyen-feministler de aşklarının nesnesi olarak kadınları, kardeş ruhları seçmekte, ama çoğu romantik dosttan farklı olarak, feminist öğreti aracılığıyla bu seçimin sosyo-politik anlamını kavramaktadırlar.

Lezbiyen-feministlerle romantik dostlar arasında bir dizi fark bulunmaktadır. En başta, geçmişte kadınların çoğu, sık sık yinelenen hayallerine karşın, fiilen ömür boyu birlikte yaşama olanağına sahip değildi; ayrıca romantik dostlar, neden kendilerini erkeklerden çok kadınlara yakın hissettiklerini açıklayan, açık seçik bir öğretiden yoksundular. Ayrıca, dünyayla ilişkilerini etkileyen ana farklılık, romantik dostların lezbiyen-feministlerin tersine toplumun kendilerine yasadışı kişiler olarak baktığına inanmaları için fazla bir nedenleri olmamasıydı -hatta, Llangollen Hanımları'nın yaptığı gibi birlikte kaçtıkları zaman bile. Oysa, büyük bir destek grubu içinde rahat oldukları zaman bile, lezbiyen-feministler dış dünyanın onlara suçlu gözüyle baktığını ve aşklarını aşağılayıcı bir terime indirgediğini biliyorlar. Feminist harekete katılırken duydukları kızgınlık, lezbiyen-feminist olarak, toplumun onlara hem mantıklı, hem de güzel gelen bir şeye karşı düşmanlığını yaşadıkları ya da gözlemledikleri zaman binlerce kat artıyor. Lezbiyen-feministler kişisel olarak zarar görmeseler -mahkeme kararıyla çocuklarını kaybetmeseler, işlerinden atılmasalar, politik-cinsel bağlılıkları nedeniyle ailelerince dışlanmasalar- bile öfkeliler, çünkü böyle şeylerin olabileceğini ve birçok kadının başka kadınları sevmeyi seçtiği için acı çektiğini biliyorlar. Romantik dostlar hiç bir zaman aşkları aracılığıyla öfkeli olmayı öğrenmemişlerdi.

Lezbiyen-feministlerin aynı görüşte olmadıkları pek çok konu vardır: örneğin, sınıf meseleleri, tekeşli ilişkiler kurulup kurulmaması, ortak yaşamın erdemleri, lezbiyen-feminist olarak yaşamak için ayrılıkçılığın gerekli olup olmadığı, hangi toplumsal eylemlerin yararlı olabileceği, vb. Ama, erkeklerin kadınlara karşı sürekli bir savaş ilan ettiği, onlara vahşet uyguladığı ya da en azından haksızlık yaptığı, kadınları büyümüş çocuklar konumuna indirgediği ve bir feministin düşman kampında yatmaması gerektiği konusunda görüş birliği içindedirler. Lezbiyen olmanın, bilinçli olarak algılansın ya da algılanmasın, politik bir eylem olduğunda, erkeğin kafasındaki kadınlık imajına uymayı ya da erkek üstünlüğüne boyun eğmeyi reddetmek anlamına geldiğinde birleşiyorlar. Belki geçmiş dönemlerin romantik dostları için de ilişkileri, çok daha üstü örtülü biçimde, politik bir eylemdi: Birlikte oldukları zaman, kadın olmanın dıştan dayatılan ve 18. ve 19.yüzyıllarda özellikle titizlikle uygulanan gereklerinin çoğundan kaçınabiliyorlardı. Kendilerini insan sayabiliyor, ikinci değil birinci cins olarak görebiliyorlardı. Ama ilişkileri aracılığıyla toplumsal yapıyı değiştirme umudu beslemiyorlardı. Lezbiyen-feministlerin umudu ise budur.

Onlar lezbiyen-feminizmi, kuşkusuz çok kişisel bir seçim olmakla birlikte, yalnızca yaşam biçimi konusunda kişisel bir seçim olarak görmüyorlar. Bu, aynı zamanda, seksizme ve heteroseksizme meydan okuyan, politik bir seçimdir. Sık sık, feminist hareket çerçevesinde ve onun ardındaki ideolojinin bilinciyle yapılmış bir seçimdir. Kişisel olanın politik olduğuna, soyutta erkek üstünlüğünü reddederek, kadının çoğunlukla boyun eğer duruma düştüğü bir heteroseksüel ilişkiye girmenin akla uygun olmadığına inanan birçok kadına, bu tek olası seçim görünmüştür. Öte yandan, çağdaş lezbiyenlik akla çok uygun gelebilmektedir, çünkü bu, romantik dostluklar devrinde o denli teşvik edilen kadınlar arasındaki doğal aşkla, 20.yüzyıl kadınına feminizmin sağladığı özgürlüğün bir bileşimidir.

Romantik dostlar birbirlerine fiziksel sevgi gösterilerinde bulunmakta oldukça serbesttiler. Kadınlarda cinsel dürtü bulunmadığı varsayılan bir dönemde, belki de ilişkilerinde cinsel bir yan olabileceği pek akla gelmezdi. Çağdaş kadınlarda böyle bir masumiyet yoktur. Ama lezbiyen-feminist ilişkilerin cinsel yanı genellikle, duygusal destek ve kendilerini tanımlama özgürlüğü yanında, ikincil önemde kalmaktadır. Lezbiyen-feminist ilişkilerin çoğu, cinsel yanları sona erdikten çok sonra da devam edebilmektedir, ama duygusal destek ve kendini tanımlama özgürlüğü olmadan sürmeleri olanaksızdır. Bugün bunlara takılan yafta ve karalamalar olmasaydı, diğer çağların romantik dostları büyük olasılıkla çoğu feminist-lezbiyen ilişkide kendilerini son derece rahat hissedeceklerdi.

Oysa günümüzde birçok kadın, bu çağdaş yafta ve karalamanın aşağılayıcı anlamı yaşamlarında hâlâ büyük bir gerçek olduğu için, kadınlar arası aşktan korkmaktadır. İnsanlar cinsel ilişkilerinde katı gelenekselliği reddetmeyi sürdürdükçe, bu korku da gelecekte ortadan kalkacak, kadınlar "cinsel anormallik" dışında neleri içerdiğini incelemeden aynı-cins aşk fikrinden giderek daha az ürkeceklerdir. Lezbiyenlik fikri etkisizleşecektir. İlerde bağımsız olma düşüncesiyle yetiştirilen kadınlar, yaşamlarını sürdürebilmek ve doyum için heteroseksüel evliliğin gerekliliği gibi bir varsayım içinde olmayacak, kadınlığın ne olup, ne olmadığı konusundaki erkek tanımlarını kabul etmeyeceklerdir. Diğer kadınlara karşı doğal sevgi hislerini bastırmaları için bir neden bulunmayacaktır. Kadınlar arası aşk, diğer çağlardaki romantik dostluklar kadar olağan olacaktır. 20.yüzyılda romantik dostluk ve kadın özgürlüğünün birleşmesinden, lezbiyen-feminizm doğmaya devam edecektir.

İdeal bir dünyada, erkeklerle ilişkileri militanca reddeden lezbiyen-feminizm olmayacaktı. Öte yandan, diğer yüzyıllardaki -kadınların birbirleri için neredeyse her şey oldukları, ama hayatta kalabilmeleri için çoğunlukla bir erkek koruyucuya gerek duyulan-

romantik dostluklar da olmayacaktı. Ütopik bir dünyada, erkekler ne toplumsal, ne de kişisel ilişkilerde üstünlük iddiasında bulunmayacak, kadınlar da kendilerini erkeklerle ilişki kurabilmek için kişiliklerinin bir yanından vazgeçmek zorunda hissetmeyeceklerdi. Güçlü, kişilikli, yükselme tutkusundaki kadınların, erkekleri onları fethetmeye ve boyun eğdirmeye çalışan düşman olarak görmeleri için hiç bir neden olmayacaktı. Kadına normal olması için, küçükken annesine duyduğu aşkı önce babasına, sonra da onun yerini alacak birine -kendisinden her açıdan daha üstün, daha yaşlı, daha uzun boylu, daha iyi eğitimli, daha zeki, daha güçlü bir erkeğe- nakletmesi gerektiği fikrini aşılama çabası da olmayacaktı. Gerek kadınlar, gerekse erkekler aşklarının nesnesini cinsel politikalara göre, keyfi bir heteroseksüel ideolojiye teslim olarak ya da tepki göstererek seçmeyeceklerdi. Birbirlerini severken tek kıstasları, ideal olarak özgürce ve klişelişmiş cinsiyet rolleri verilmeden gelişmiş kişiliklerinin bireysel gereksinimleri olacaktı. Bugün lezbiyen-feministlerin politik ihanet, heteroseksüellerin dengesizlik olarak gördüğü potansiyel ya da fiili biseksüellik, gerek duygusal, gerekse istatistiki açıdan normal olacaktı. Ama erkekler kadınların kendilerini düşman olarak görmeleri için nedenler yaratmaktan vazgeçinceye kadar ve insanlar, bireysel gereksinim ve istekleri gözönüne almaksızın, önceden belirlenmiş rollere zorlandıkları sürece, lezbiyen-feministler bağımsız, yetişkin bir kişi olmak isteyen kadın için kendi seçimlerini tek mantıklı tercih olarak görmeye devam edeceklerdir.

NOTLAR

ÖNSÖZ

[1] Bkz. örn. Edward Shorter, *The Making of the Modern Family* (New York: Basic Books, 1975), özellikle bölüm III.

[2] John Kantner ve Melvin Zelnik, "Sexual Experience of Young Unmarried Women in the United States" *Family Planning Perspectives*, IV, 4 (Ekim 1972), 9-19

[3] Shorter, *The Making of the Modern Family*, s.114.

[4] Bkz. örn. Emil Lucka, *The Evolution of Love*,çev. Ellie Schleussner (Londra: George Allen and Unwin, 1922); Gordon Rattray Taylor, *Sex in History* (New York: Harper and Row, 1954); A.J. Denomy, "Fin' Amors: The Pure Love of the Troubadors, Its Amorality and Possible Sources," *Mediaeval Studies*, cilt III (1945), 139-207.

KİTAP IA. Bölüm 1. LEZBİYENLİK VE LİBERTİNLER

[5] Brantôme, *Lives of Fair and Gallant Ladies* (first complete edition, 1665), çev. A.R. Allinson (New York: Liveright Publishing Corp., 1933), s.33.

[6] A.g.e., s.131.

[7] A.g.e.

[8] A.g.e., s.134.

[9] *Le Cabinet secret du Parnasse:Théophile de Viau et les libertins*, ed. Louis Perceau (Paris: Au Cabinet du Livre, 1935), Cilt IV, s.139.

[10] *Le Cabinet secret du Parnasse: Pierre Ronsard et la pleiade*, ed. Louis Perceau (Paris: Au Cabinet du Livre, 1928), Cilt I, s.182-87.

[11] Brantôme, *Lives of Fair and Gallant Ladies*, s.134.

[12] *Le Cabinet secret du Parnasse:François Malherbe et ses escholiers*, ed. Louis Perceau (Paris: Au Cabinet du Livre, 1932), Cilt III, s.183.

[13] *Le Cabinet secret du Parnasse:Mathurin Regnier et les satyriques*, ed. Louis Perceau (Paris: Au Cabinet du Livre, 1930), Cilt II, s.36.

[14] Giacomo Girolamo Casanova de Seingalt, *The Memoirs of Jacques Casanova* (basımcı belirsiz, tarihsiz), Cilt IV. S.26.

[15] A.g.e., s.92-94. Alexandre de Tilly, *Memoirs*, çev. Françoise Delisle (1800; yeniden basım New York: Farrar, Straus, 1952),•s.145 ile karşılaştırın. Bu kitapta genç bir adam Kont de Tilly'ye, bir kadının diğer bir kadınlar ilişkisini anlatmaktadır: "İtiraf etmeliyim ki, bu tür rekabet hiç canımı sıkmıyor; tersine, beni eğlendiriyor ve öylesine ahlâk yoksunuyum ki, buna gülüyorum."

[16] Casanova, *Memoirs*, Cilt IV, s.51-52.

[17] A.g.e., s.97.

[18] *The Ladies' Dispensatory; or every Woman her Own Physician* (Londra, 1740), s.10.

KİTAP 1A. Bölüm 2. KADINLAR NE YAPAR

[19] Brantôme, *Lives of Fair and Gallant Ladies*, (first complete edition, 1665), çev. A.R. Allinson (New York: Liveright Publishing Corp., 1933, s.132-33.

[20] Sir Philip Sidney, *The Countess of Pembroke's Arcadia*, ed. H. Oskar Sommer (Londra: Kegan Paul, 1891), s.119. Cinsel kimlik yanılgıları 16. ila 18. Yüzyıl İngiliz, Fransız ve İtalyan yapıtlarında sık görülen bir temadır. Örn. *La fleur lascive Orientale*'de Prenses Amany öyküsü; Honoré d'Urfe, *Astrée;* Ariosto, *Orlando Furioso* (aşağıda tartışılmaktadır); Shakespeare, *Onikinci Gece*; Helen Marie Williams, *Anecdotes of a Convent*, vb. Bütün bu yapıtlarda ya bir kadın gerçekte kıyafet değiştirmiş bir erkek olan bir "kadın"a, ya da bir kadın gerçekte bir kadın olan bir "erkeğe" aşık olur.

[21] *Sexual Life in England: Past and Present*, çev. William H. Fostern (Londra: Francis Aldor, 1938), s.422.

[22] *Sex Variant Women in Literature* (1956; yeniden basım Baltimore: Diana Press, 1975), s.38.

[23] Robert James, *Medicinal Dictionary* (Londra, 1745), Cilt III.

[24] John Cleland, *Fanny Hill* (1749; yeniden basım New York: G.P. Putnam's Sons,1963), s.229.

[25] Samuel Tissot, *Onania: A Treatise Upon the Disorders Produced by Masturbation*, çev. A. Hume (Londra: J. Pridden, 1766).

[26] *The Ladies' Dispensatory; or every Woman her Own Physician* (Londra, 1740).

[27] Philip Massinger, *The Bondman* (1623; yeniden basım Princeton: Princeton University Press, 1932), II. Perde, 2. Sahne, s.104.

[28] Bkz. Henri Estienne, *Apologie pour Hérodote* (1566; yeniden basım Paris; Isidore Liseus, 1879), Cilt I, s. 175; Anonim, *Satan's Harvest Home* (Londra, 1749), s.45-61; Tobias Smollet, *The Adventures of Roderick Random* (1748; yeniden basım Londra: Gibbings Co., 1895), Cilt III, s.44; Giacomo Giorlamo Casanova de Seingalt, *Memoirs*, çev. Arthur Machen (New York: Regency House, 1938), Cilt VI., s. 237, 251.

[29] Ludovico Ariosto, *Orlando Furioso*, çev. Sir John Harrington (1591; yeniden basım Londra: Oxford University Press, 1972), s. 280vb.

[30] A.g.e.

[31] Lodovico Maria Sinistrari, *Peccatum Mutum: The Secret Sin*, ed. Montagu Summers (New York: Le Ballet des Muses, 1958), paragraf 7vb. (Sayfalar numaralandırılmamıştır).

[32] Prospero Farinacci (Farinaccius, 1554-1618) ve Antonio Gomez (1501-?) de uygun cezalara ilişkin arasında yalnızca sürtünme ile penetrasyon arasında ayırım yapmışlardı ve onların ayırımları daha sonraki ilahiyatçıları ve yasa koyucuları önemli ölçüde etkilemiştir. İspanya'da Gomez, dildo kullanan kadının yakılması gerektiğini söylemişti. Dildo kullanmadan lezbiyen cinsel faaliyette bulunursa, cezası değişiyordu. Örneğin Granada'da suç işleyen kadınlara uygulanan dayak cezası ona da geçerli olabilirdi. Farinaccius, bir kadının "diğer bir kadınla erkek gibi davranması halinde sodomi cezaları ve idam edilebileceğini" buyurmuş, ama bazı istisnalar yapmıştı: Eğer yalnız sarkıntılıkta bulunmuşsa, uyarılacaktı; "başka bir kadınla yalnız sürtünme yoluyla ahlaksızca davranırsa... cezalandırılacak"tı; ama "bir başkasının göbeğine bir alet sokması" halinde idam edilecekti. Zikr: "*Miss Marianne Woods and Miss Jane Pirie Against Dame Helen Cumming Gordon*, New York: Arno Press, 1975, "Authorities", s.4-5. Louis Crompton, "The Myth of Lesbian Impunity: Capital Punishment from 1270 to 1791," *Journal of Homosexuality* (gelecek sayı) içinde, diğer Rönesans ilahiyatçılarının yaptığı benzer ayırımlardan örnek vermektedir.

[33] Sinstrari, *Peccatum Mutum*, paragraf 47.

[34] Bizim seks bilinçli çağımızda bile, birçok araştırma kendilerini lezbiyen olarak tanımlayan kadınların, diğer kadınlarla seksten çok onlarla ömür boyu bir ilişki kurmaya ilgi duyduklarını göstermektedir. Örn. J. H. Gagnon ve W. Simon *Sexual Deviance* (New York: Harper and Row, 1967)'de kadın eşcinselinin aşk ilişkilerini "keşfetmesinin" çoğu kez "cinselliği keşfinden"

önce geldiğine işaret etmektedirler. Aynı yazarlar "Femininity in the lesbian community" (*Social Problems*, 1967, 15:2, s.212-221) adlı bir makalede, çoğu kadın için duygusal ve/veya akılcı bir ilgi olmadan salt cinsel doyum aramanın çekici olmadığını, hatta çoğu kez düşünülemediğini gösteriyorlar. R.R. Bell bunu *Social Deviance* (Homewood, III.: Dorsey Press, 1971) s.292'de doğrulamakta, genelde lezbiyenler için cinsel ilgininin ancak daha geniş, kişiler arası bir ilginin parçası olduğunu önermektedir. "Personals' Advertisements of Lesbian Women" (*Journal of Homosexuality*, Sonbahar 1978, Cilt 4, No.1, s.41-61)'de Mary Riege Laner, gerek heteroseksüel, gerekse eşcinsel erkeklerin tersine, lezbiyenlerin "kişisel" ilanlarında bir amaç olarak sekse hemen hiç ilgi göstermediklerini kanıtlamaktadır. Onları daha çok ilgilendiren karakter uyumu ve kalıcı ilişkiler kurmaktı.

KİTAP 1A. Bölüm 3. ONSEKİZİNCİ YÜZYILDA FANTEZİ VE LEZBİYEN İMAJI

[35] Mathieu François Mairobert, *L'Espion Anglois* (1777-1778; yeniden basım Londra: John Adamson, 1851), Cilt X, s. 218-333. Jeannette Foster bu yapıtın lezbiyen bölümlerinin Mayeur de Saint-Paul tarafından yazılmış olabileceğini söylemektedir. Bkz. *Sex Variant Women in Literature* (1956; yeniden basım Baltimore: Diana Press, 1975), s.48.

[36] Bkz.Onsekizinci yüzyıl lezbiyeninin psikolojisi konusunda tümüyle Mairobert'e dayanan "açıklaması" için Jean Hervez, *La Secte des Anadrynes* (Paris: Bibliothèque des Curieux) yak.1910; ayrıca, Jean de Reuilly, *La Raucourt et ses amies: étude historique des moeurs saphiques au XVIIIe siècle* (Paris: Bibliothèque du Vieux Paris, 1910)'da kitabın iki tam bölümünde Mairobert'in yapıtındaki "Androjen Mezhebi" betimlemesini almakta ve bunu gerçek diye sunmaktadır. Daha sonraki araştırmacılar 18.yüzyıl Fransa'sında lezbiyenliğin yaygınlığını tartışırken Hervez ve de Reuilly'nin aktarımlarına büyük ağırlık vermişlerdir: bkz. Georges May, *Diderot et La Religieuse* (New Haven: Yale University Press, 1954); Raymond de Becker, *The Other Face of Love* (çev. Margaret Crosland ve Alan Daventry, New York: Bell Publishers, 1964); Jacob Stockinger, "Homosexuality and the French Enlightenment" (*Homosexualities and French Literature*, eds. George Stambolian ve Elaine Marks, Ithaca, New York: Cornell University Press, 1979, içinde).

[37] Zikr. Iwan Bloch, *Sexual Life in England: Past and Present*, çev. William H. Forstern (Londra: Francis Aldor, 1938), s. 345-45. Bloch ayrıca "özünde doğru olan bu verilerin sanatsal bir betimlemesini içeren" *La galerie des femmes*'a (1799) değinir, ama bu yapıtın da Mairobert'den etkilendiği anlaşılmaktadır.

[38] Emily Sisley ve Bertha Harris'in *The Joy of Lesbian Sex* (New York: Crown Publishers, 1977)'de işaret ettikleri gibi, lezbiyen sekste bu kırbaçlama fantezisinin kadınlardan çok erkeklere çekici geldiği anlaşılmaktadır. Yazarlar lezbiyen sekste kırbaçlama ve sado-mazoşizmin çok ender olduğunu, erkek fantezileri dışında kadınların "erotiğin hoyratlıkla eşitlenmesinden irkilme eğiliminde" olduklarını kaydetmektedirler. Kısa süre önce bunun ender istisnalarından biri olarak San Francisco'da eşcinsel sado-mazoşizmini model alan küçük Samois Klübü ortaya çıkmıştır (bkz. Pat Califia, "A Secret Side of Lesbian Sexuality," *The Advocate*, 27 Aralık 1979), ama bizim özgür çağımızda bu denli ender olan bir "cinsel" faaliyetin, iki yüz yıl önce bunu uygulamak için özel klüpler kurulacak boyutlarda varlığı oldukça tartışmalıdır.

Günümüzde pornografik romanların ve varsayımsal lezbiyen sado-mazoşizmi "incelemeleri"nin çokluğu, kadınlar arası aşkta kırbaçlamanın erkek fantezisine hâlâ hitap ettiğini kanıtlamaktadır: Hodge Evans, *Lash of Lust*, 1961; Don Holliday, *Flesh Flogger*, 1965; Edward Marshall, *Discipline Hour*, 1966; Nicholas Strange, *Sado-Masochistic Lesbians*, 1968 ve daha yakın tarihte (1980) Lesbos Library'nin yayınladığı *The Woman Slave* ve *Eve's Lesbian Hell* gibi kitaplar.

[39] Zikr. Henry Ashbee (Pisanus Fraxi), *Centuria Librorum Absconditorum* (1879; yeniden basım New York: Documentary Book Co., 1962), s. 467-68.

[40] 1736 yılında Opera'daki bir dansçıya yazılmış olan şu şiir, 18.yüzyılda tiyatro oyuncularının panseksüel olduğu düşüncesine tipik bir örnektir:

Salle çok şaşırtıyor eleştirmeni:
Çok insanı mutlu kıldı, diyor kimi:
Yok, o kendi cinsini sever diyenler de var,
Her ikisini de denediğini söyleyenler de.
Haksızlık herkesin suçlaması onu.
Bense, eminim kadının erdeminden;
Resnel [aşığı olduğu sanılan erkek] *tribad olduğunu söylüyor,*
Gronet [İngiltere turnesinde ona eşlik eden bir kadın dansçı] *ise f... olmadığını.*

Chansonnier historique du XVIIIe siècle, ed. Emile Raunié (Paris: Quantin, 1879-1883) Cilt V, s.163-64.

[41] Mairobert zamanın "önde gelen" lezbiyenlerinin bir listesini vermektedir, *L'Espion Anglois*, Cilt X, s.266-67. *La Raucourt et ses amies* (Paris:

Bibliothèque du Vieux Paris, 1910) s. 114-15'te Jean de Reuilly bu adlar için bir anahtar sunar.

[42] "By-ways of History: History of an Unreadable Book," *Bentley's Miscellany*, 1857, s. 616-25. Ayrıca bkz. Pisanus Fraxi, *Centuria Librorum Absconditorum* (1879; yeniden basım New York: Documentary Books, 1962), s. 320-22'de, King'in 1749 yılında John Gascoigne'a hediye ettiği kopyada sayfa kenarlarına yazılmış notlardan *The Toast*'daki karakterlerin kimlikleri için bir anahtar ve diğer bilgiler verilmektedir.

[43] William King, *The Toast* (1736; yeniden basım New York: Garland Publishers, 1974), s. 2.

[44] Cinsel günahlarının çoğunda ırkçı ve sınıfsal imalar bulunması ilginçtir; yalnızca lezbiyen bir macera yaşamakla kalmaz, üstelik öteki kadın "yahudi"dir; yalnızca onlarca adamla yatmakla kalmaz, üstelik bunlar alt sınıftan, "ayaktakımından kiralanmış" adamlardır (s.231). King kadının "adi bir askerle herkesin bildiği aşkını" özel ayrıntılarla anlatır (s.72):

> Myra, bir akşam şatoya giderken kapıda nöbet tutan uzun boylu bir muhafıza aşık oldu. Bu yeni tutku öylesine birdenbire ve kuvvetliydi ki, refakatçilerini uzaklaştırarak, hemen tatmin olmak için nöbetçi kulübesine girmekte bir sakınca görmedi... Daha sonra bu iyi askere, gücü tükenip, hanımın işine yaramaz hale gelinceye kadar haftalık bir maaş bağladı.

Myra bu heteroseksüel olayda bir erkeğin bir kadına davranacağı gibi davranmıştır. Kadın hem cinsel içgüdüsü, hem de aşağı sınıflarla ilişkisi için lanetlenir. Böyle bir ilişki üst sınıf erkeklerle onların alt sınıflardan metresleri arasında normaldi, ama üst sınıftan bir kadın için affedilemez. Bu cinsel eylemin toplumsal yönü, cinsel yönünden daha ağır basmaktadır.

[45] Count Anthony Hamilton, *Memoirs of the Count de Gramont: An Amorous History of the English Court Under theReign of Charels II*, Cilt II, s.88-120, 162-64.

[46] Broşürlerin Hector Fleischmann editörlüğünde yeniden basımı: *Les pamphlets libertins contre Marie-Antoinette* (Paris: Bibliothèque des Curieux, 1910); *Les maîtresses de Marie-Antoinette*(Paris: Les Editions des Bibliophiles, tarihsiz); *Madame de Polignac et la cour galante de Marie-Antoinette* (Paris: Bibliothèque des Curieux, 1910).

[47] *Les maîtresses de Marie-Antoinette*, s.50-51.

[48] A.g.e., s.245-46.

[49] Georges May, "Le modèle inconnu de "La Religieuse" de Diderot: Marguerite Delamarre," *Revue d'histoire littéraire de la France*, Cilt LI (1951), s.273-87.

[50] Bkz. İtalyan Aretin'in *Ragionamenti* adlı yapıtı. Burada genç Nanna manastır duvarındaki bir delikten rahibelerin cinsel oynaşmalarını seyreder. Ayrıca bkz. Clémont Marot'nun şiiri: La vierge méprisant mariage," *Oeuvres*, ed. George M. Guiffrey (Paris: Quantin, 1875-1881), Cilt II, s.235-36. Şiirde konuşmacı, bekâr kalmak için rahibe olmak isteyen bir genç kadını, manastır yaşamınınm bekârlığa izin vermediğine ikna etmeye çalışır:

Bu bakireler arasında
Az değil sayısı
Aklı olmasa da
Ahlâkı Safo'ya benzeyen.

Ha! Ha!

[51] Örneğin Georges May, *Rahibe*'yi incelediği kitabının "Seksbilimci Diderot" adlı bölümünde, tıbba büyük ilgi duyan Diderot'nun tıbben doğru, "nesnellik, anlayış, bilimsellik ve gerçeğe uygunluk" örneği, bir "lezbiyen" portresi çizdiğini kanıtlamaya çalışır, *Diderot et la Religieuse: étude historique et litteraire* (New Haven: Yale University Press, 1954), s.119. Vivienne Mylne Diderot'nun lezbiyenliği "gerçek ve bilgili bir bilimsel ilgiden kaynaklanan" biçimde betimlediğine katılır, *The Eighteenth Century French Novel* (New York: Barnes and Noble, 1965), s.201. Leonard Tancok, kitaba yazdığı önsözde Diderot'nun bu romanda lezbiyenliği "nesnel olarak" ve "sempati ve anlayışla" işlediğini belirtir, *The Nun* (Baltimore: Penguin Books, 1974), s.16.Hatta Jeannette Foster bile, "ayrıntılardaki klinik doğruluk açısından, 1870 yılında Westphal'in eşcinsel bir kadına ilişkin bilimsel vaka incelemesi yayınlanıncaya kadar bir eşi daha olmadığını" iddia etmiş ve bunu "kadınlarda cinsel çeşitlilik literatüründe bir dönüm noktası" olarak adlandırmıştır, *Sex Variant Women in Literature* (1956, yeniden basım Baltimore: Diana Press, 1975), s.55.

[52] Arthur Wilson, *Diderot: The Appeal to Posterity* (New York, Oxford University Press, 1972), s.388-89. Ayrıca bkz. Georges May, *Quatre Visages de Diderot*, s.80-83.

[53] *Correspondance*, ed. Georges Roth, Cilt II (1 Nisan 1759), s.125 ve Cilt III (17 Eylül 1760), s.74-75.

[54] Georges May iki kızkardeş ile roman arasında birkaç bağ daha kurmaktadır. Örn. Diderot, Madam le Gendre'in bir zamanlar bir rahibeye aşık

olduğuna inanıyordu; Sophie yazları ailesiyle tatile "hapsolduğu" ve ondan ayrılmak zorunda kaldığı için, yapıtında Sophie ile "hapsolan" Suzanne arasında bağ kurmuştu; "Madam le Gendre'in Sophie'ye, tıpkı Saint Eutrope'un başrahibesinin Suzanne'a olduğu kadar yakın olması" onu özellikle sinirlendiriyordu. May buradan şu sonucu çıkarır: "*Rahibe* kaynağım yazarın özel yaşamından alan bir romandır. Suzanne Simonin'in esas olarak Marguerite Delamarre olduğuna kuşku yoktur... ama ara sıra da Sophie Volland'dır." (*Diderot et la Religieuse*, s.145-46)

55 Bkz. örn. *Diderot et la Religieuse*, Bölüm V.

56 A.g.e., s.11.

57 Diderot, "Sur les femmes", *Oeuvres Choisis* (Paris: Garnier, tarihsiz), s.252.

58 A.g.e., s.257.

59 *The Nun*, s.149.

KİTAP 1A. Bölüm 4. TRAVESTİLİK: BASKI VE DOKUNULMAZLIK

60 Pierre Bayle, "Sappho," *Dictionary Historical and Critical* (1710), Cilt V (Ovid'in şiirleri Alexander Pope tarafından çevrilmiştir).

61 William Harrison, *Description of England* (1587; yeniden basım Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1968), s. 147-48.

62 Zikr. Carroll Camden, *The Elizabethan Woman: A Panorama of English Womanhood, 1540-1640* (Londra: Cleaver-Hume Press, 1952), s. 264-66.

63 Bkz. Pearl Hogrefe, *Tudor Women: Commoners and Queens* (Ames: Iowa State University Press, 1975).

64 Dorothy Lyle, "Masquerade: Women in Drag," *Lesbian Lives*, eds. Barbara Grier ve Coletta Reid (Baltimore: Diana Press, 1976), s.117-18.

65 *Huon of Bordeaux*, çev. Lord Berners (Londra: Trubner and Co., 1884). Ovid'in Iphis öyküsü *Metamorphoses*'da bulunmaktadır: Babası kız çocuklarını öldürdüğü için daha doğumundan itibaren cinsiyeti annesi tarafından gizlenen bir kız olan Iphis, büyüdüğünde başka bir kızla nişanlanır. Iphis evleneceği kızı sever, ama Philoclea ile Fiordispina gibi o da durumunun güçlüğünden keder duyar. Ancak son dakikada şansı yaver gider ve tanrısal bir güç onu erkeğe dönüştürür.

66 İlk bakışta cadılar ve özellikle de onların seks alemlerine karşı galeyanın doruğa ulaştığı 16., 17. ve 18. Yüzyıllarda, cadılara bu denli az lezbiyenlik suçlaması yapılması şaşırtıcıdır. Bunun nedeni belki de, cadı avcıları-

nın en büyük korkularından birinin, cadıların Şeytan ya da onun görünümlerinden biriyle cinsel ilişkide bulunarak, ondan çocuk edinmeleriydi; böylece yeryüzünde Tanrı'nın Çocuklarının yerini Şeytan'ın Çocuklarının alacağı düşünülüyordu. Lezbiyen seksle gebe kalınmayacağı için, bundan korkmaya gerek yoktu. Bkz. örn. James Springer ve Heinrich Kramer, *Malleus Maleficarum* (yak.1490; yeniden basım Londra: Pushkin Press, 1951), çev. Montague Summers, s.21-28. Cadı çılgınlığının en önemli metni olan bu kitabın yazarları, Kitabı Mukaddes'in hiç bir yerinde "karabasanlarla dişi şeytanların doğaya karşı günahlar işlediğini görmediğimizi" söyleyerek, cadılar arasında lezbiyenlik olasılığını hepten dışlar görünmektedirler (s.30). Ayrıca bkz. Lodovico Maria Sinistrari, *Demoniality* (yak.1700; yeniden basım Londra: Fortune Press, tarihsiz), s.21-24.

Kimi araştırmacılar lezbiyenliğin, hatta bir Diana kültüne mensup olmasının Jan Dark'ın 1431 yılında hüküm giyip yakılmasında önemli bir faktör olduğunu öne sürmüşlerdir. Bkz. Margaret Murry, *The Witch Cult in Western Europe* (Londra: Clarendon Press, 1921); Arthur Evans, *Witchcraft and the Gary Counter-culture* (Boston: Fag Rag Books, 1978). Jan Dark'ın travestiliğinin savcıların iddianamesinde önemli bir yer tuttuğu, hüküm giymesinde belki de belirleyici olduğu doğrudur; ama dava kayıtlarında bir başka kadınla herhangi bir aşk ilişkisi olduğu ya da davada lezbiyenliğin konu olduğuna dair pek kanıt yoktur.

67 "Evangelium Lucam", Vern L. Bullough, *Sexual Variance in Society and History* (New York: John Wiley and Sons, 1976) içinde, s.379.

68 Derrick Sherwin Bailey, *Homosexuality and the Western Christian Tradition* (1955; yeniden basım Hamden, Conn.: Archon Books, 1975) içinde, s.142.

69 Magnus Hirschfeld, *Die Homosexualität des Mannes und des Weibes* (Berlin: Louis Marcus, 1925), s.822.

70 Meg Bogan, *The Woman Troubadours* (Scarborough, England: Paddington Press, 1976), s.132-33.

71 *Records of the Colony of New Plymouth*, ed. Nathaniel Shurtleff (Boston: Ceza Mahkemesi Kararıyla Basılmıştır, Basımcı William White, 1855-1861), Cilt II, s.137.

72 Louis Crompton, University of Nebraska, Lincoln tarafından derlenmiş, yayınlanmamış kronoloji. 17. Yüzyıl sömürge dönemi Amerika'sında bir travesti kadının yasa önüne çıkarıldığına ya da erkek gibi görünmeye çalışan travestiler olduğuna ilişkin bir kanıt yoktur. Sömürgelerdeki küçük topluluk-

larda, erkek giysileriyle cinsiyeti saklamak herhalde güç olacaktı. Yasaya gelince: 1636 yılında Massachusetts Mahkemesi tarafından bu sömürgenin yasalarını hazırlamakla görevlendirilen John Cotton, yasal açıdan kadınlar arasındaki cinsel ilişkileri, erkekler arasındakilerle eşit tutuş, ama önerisi reddedilmişti. Aslında, sömürge döneminde kadınlar arasında cinsel ilişkilerden söz ettiği düşünülebilecek tek yasa 1655'de New Haven'de kabul edilmişti. Öte yandan, İncil'in Romalılar I: 26 sayılı bölümündeki belirsiz yasağa dayanan bu yasa, belki de yalnızca felasyo uygulayan ya da bir erkeğin kendisiyle anal ilişki kurmasına izin veren kadını kastediyordu. Bkz. Jonathan Katz, *Gay American History: Lesbians and Gay Men in the U.S.A.* (New York: Thomas Crowell, 1976), s.20, 23.

[73] *Apologie pour Hérodote* (1566; yeniden basım Paris: Isidore Liseus, 1879), Cilt I, s.178. Estienne'in gerek sosyal, gerekse cinsel olarak bir kadının erkek gibi görünmeye çalışmasının kendi günahkar dönemine özgü olduğunu düşünmesi ilginçtir. Bu kadının, erkek kıyafetine girmek ve dildo kullanmak gibi günahlarıyla, görece zararsız olan lezbiyen davranış arasında kesin bir ayırım yapıyordu. Travesti lezbiyenin uyguladığı dildolu seks ile, diyordu, "eskiden 'tribad' adı verilen yaramaz kızların cinsel eylemleri arasında hiç bir ilişki yoktur." Daha sonra, ikincilerin yalnızca sürtünme tekniğini kullandıklarını anlatır. Erkekleri taklit etmediklerine ve lezbiyenlikleri de Safo'nunki gibi herhalde geçici olduğuna göre (oysa travestininki açıkça kalıcıydı), onları günahkâr diye görmek doğru değildi.

[74] Montaigne, *Journal de Voyage*, ed. Charles Dedeyan (Paris: Belles-Lettres, 1946), s.87-88.

[75] "Another Case of Contrary Sexuality," F.C. Mueller, *Friedreich's Series for Forensic Medicine: Criminal Investigation* (Nuremberg, 1891) içinde. Fransa'da 18.yüzyıla kadar lezbiyen idamına ilişkin bir kayıt bulunmamakla birlikte, kilise yasalarında Devrimin hemen öncesine kadar bu suça ölüm cezası öngörülüyordu. Daniel Jousse, 1770'lerde yazılan yapıtı *Traite de la justice criminelle de France*'ın bir bölümünü "Sodomi ve diğer doğadışı suçlara" ayırmıştır. Burada, "Birbirlerini kötü yola sürükleyen kadınların suçu, erkek ve kadın biçiminde cinsel eylemlerde bulunmaları durumunda sodominin bir türü olarak sayılır ve menfur suçlar yasası uyarınca ölüm cezasına lâyıktır," demektedir. Zikr. Louis Crompton, "The Myth of Lesbian Impunity," *Journal of Homosexuality* (gelecek sayı).

[76] Zikr. Busbequius *Travels in Turkey*, s.146-174, Anonim, *Satan's Harvest Home* (Londra, 1749), s.60-61 içinde.

[77] Louis Crompton "The Myth of Lesbian Impunity"de (aynı eser) diğer bazı lezbiyen idamlarından söz eder, ama bu olaylarda idam edilen kadınların travesti olup olmadıklarına ilişkin yeterli kanıt yoktur. Ayrıca bkz. Bu kitabın 2.bölümünde idamlara ilişkin 14 no.lu not.

[78] Henry Fielding, *The Female Husaband* (1746; yeniden basım İngiltere: Liverpool University Press, 1960).

[79] Zikr. Paolo Mantegazza, *The Sexual Relations of Mankind,* çev. Samuel Putnam (New York: Eugenics Publishing Co., 1935), s.83.

[80] Robert James, *Medicinal Dictionary* (Londra, 1745), Cilt III, "tribadlar".

[81] O.P. Gilbert, *Women in Men's Guise*, çev. J. Louis May (Londra: The bodley Head, 1932) içinde, s.36-140.

[82] Margaret Goldsmith, *Christina of Sweden* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1935), s.204-08.

[83] A.g.e., s.69-70.

[84] Öte yandan Prenses Palatine her yerde eşcinsellik görüyordu. Madam de Maintenon, Henriette d'Angleterre ve Madam de Monaco'nun lezbiyen faaliyetlerinden de şikayet etmişti. Henry Vizetelly, *Memoirs of the Count de Gramont: An Amorous History of the English Court Under the Reign of Charles II* (Londra: Vizetelly and Co., 1889)'ya önsözünde, Louis XIV döneminde böyle suçlamaların çok yaygın olduğuna, bunların Kral Naibinin iki kızına, Chelles Başrahibesine, Asturias Prensesine, Mazarin Düşesine ve onun Lady Harvey ve Matmazel Beverweert-Nassau gibi yakın dostlarına da yöneltildiğine işaret eder. Cilt I, s.89. Ayrıca bkz. Georges May, *Diderot et La Religieuse: étude historique et litteraire* (New Haven: Yale University Press, 1954), s.91, 1008; Vincent Buranelli, *Louis XIV* (New York: Twayne Publishers, 1966), s. 47-48; Nancy, Mitford, *The Princess of Cleves*'e önsöz (New York: New Directions, 1951), s.xvi-xvii.

[85] Öykü ilk kez 1776 yılında *Gentleman's Magazine*'de yayınlanmıştı. Daha sonra Amerikan dergisi *Fincher's Trade Review*'da Mary East'e çok olumlu bakan bir yazı çıktı (Cilt 1, Sayı 8, 25 Temmuz 1863, s.29). Bran Stoker da *Famous Imposters* (Londra: Sidgwick and Jackson, 1910), s.241-64'de davanın 1825 yılından, Mary East'e gene çok olumlu yaklaşan yazılı bir tartışmasına değinir.

[86] Havelock Ellis, *Studies in the Psychology of Sex* (Philadelphia: F.A. Davis, 1900), Cilt I, Pt.4, s.245'de kadının eşcinsel olduğunu kanıtlayacak bir

veri bulunmamakla birlikte, "eşcinselliğe yatkınlık diyebileceğimiz bir şeyi açıkça görüyoruz" demektedir.

87 Stoker, *Famous Imposters*, s.235-41.

88 Charlotte Charke, *A Narrative of the Life of Mrs. Charlotte Charke (Youngest Daughter of Colley Cibber, Esq.)*, ed. Leonard Ashley (1755; yeniden basım Gainesville, Fla.: Scholar's Facsimiles and Reprints, 1969).

89 Arno Karlen, *Sexuality and Homosexuality: A New View* (New York: W.W.Norton, 1971), s.141.

90 Bu dönemde ve diğer çağlarda kadın travestileri ele alan bir dizi çalışma vardır. Bkz. örn. Stoker, *Famous Imposters*, aynı eser; Oscar Paul Gilbert, *Women in Men's Guise* (Londra: The Bodley Head, 1932); Charles J.S.Thompson, *Mysteries of Sex* (Londra: Hutchinson, 1938); Jonathan Katz, *Gay American History* (New York: Thomas Crowell, 1976).

91 Herbert Mann, *The Female Review: Life of Deborah Sampson* (1797; yeniden basım New York: Arno Press, 1972), s.250. Bu yeni basım John Adams Vinton'un yayına hazırladığı 1866 baskısından yapılmıştır.

92 A.ge., s.xxii.

93 A.g.e., s.124n..

94 A.g.e.

95 A.g.e., s.xxviii.

96 A.g.e., s.121n.

97 A.g.e., s.131n.

98 A.g.e., s.134.

99 A.g.e., s.225n.

100 A.g.e.s.225.

KİTAP 1B. Bölüm 1. AYNI CİNS AŞININ YENİDEN CANLANMASI. ONALTINCI VE ONYEDİNCİ YÜZYILLAR

101 Michel de Montaigne, "On Friendship", *Montaigne's Essay on Friendship and XXIX Sonnets by Estienne de la Boëtie*, çev. Louis How (Boston: Houghton Mifflin Co., 1915) içinde.

102 *Cicero's Essays on Friendship and Old Age*, çev. Cyrus R. Edmunds (New York: Translation Publishing Co., 1922)'de VII, IX ve XXII. Bölümler.

[103] L. J. Mills, "The Renascence Development in England of the Classical Ideas About Friendship," tez, University of Chicago, 1925, s.9.

[104] Baldassare Castiglione, *The Book of the Courtier*, çev. Thomas Hoby (Londra: J.M.Dent, 1944), II.Kitap, s.137vd.

[105] *Flovvers of Epigrammes* (1577; yeniden basım Londra: Spenser Society, 1874), s.286.

[106] Ed. Josehph Jacobs (1566; yeniden basım Londra, 1890), Cilt II, s.104.

[107] *The Complete Works of Thomas Lodge* (yeniden basım Londra: The Hunterian Club, 1883), Cilt II.

[108] A.g.e., Cilt I, s.34-35.

[109] Henrietta Maria Bowdler, *The Proper Employment of Time, Talents, and Fortune* (Londra: T.Cadell, 1836), s.37.

[110] Zikr. Jane Aldis, *The Queen of Letter Writers: Marquise de Sévigné* (Londra: Methuen Co., 1970), s.304.

[111] *Mademoiselle de Scudéry: sa vie et sa correspondance*, eds. Rathery ve Boutron (Paris: Léon Techener, 1873), s.162.

[112] Böyle bir ilişkinin, bu eğitimli kadınların iyi bilecekleri felsefi bir idealden doğmuş olması olasıdır, ama uygulamada kendi başına bir güç haline geldiği görülmektedir. Okuma yazması olmayan kadınlar arkalarında pek belge bırakmadıkları için, 17.yüzyılda alt sınıflarda romantik dostlukların varlığına ilişkin çok az kanıt olmakla birlikte, 3. Bölümde tartışalacak nedenlerle romantik dostluğun entellektüel seçkinler dışındaki sınıflara da yayılmış olması çok mümkündür.

[113] Katherine Philips, *Poems* (Londra, 1667), "On the Death of Mrs. Katherine Philips" adlı şiirin girişinde.

[114] Katherine Philips, "To Berenice", *Familiar Letters* (Londra, 1697), Cilt I, s.147.

[115] Katherine Philips, "Orinda to Lucasia on Parting 1661 at London," *Poems*, s.139-40.

[116] A.g.e., s.51-52.

[117] A.g.e., s.82-83.

[118] A.g.e., s.107.

[119] A.g.e., s.48.

[120] A.g.e., s.53-55.

[121] Thomas Heywood, *Tunaikeion: or Nine Bookes of Various History Conceninge Women* (Londra, 1624), s.323-24.

[122] *The Poems of Edmund Waller* (1686 baskısı), ed. G.Thorn Drury (Londra, 1893), s.60-61.

KİTAP 1B. Bölüm 2. ONSEKİZİNCİ YÜZYILDA ROMANTİK DOSTLUK "MODASI"

[123] Iwan Bloch, *Sexual Life in England: Past and Presnet*, çev. William H. Forstern (Londra: Francis Aldor, 1938), s.176, 395.

[124] Elizabeth Mavor, *The Ladies of Llangollen: A Study of Romantic Friendship* (1971: yeniden basım New York: Penguin Books, 1973), s. xvii.

[125] *The Hamwood Papers of the Ladies of Llangollen and Caroline Hamilton*, ed. Mrs. G. H. Bell (Londra: Macmillan, 1930), s.27.

[126] Anonim, *Satan's Harvest Home* (Londra, 1749), s.51-52.

[127] Obrien her yönden kötü bir adam olarak betimlenir. Bu nedenle kadın dostluğunu olumsuz değerlendirmesine daha baştan kuşkuyla yaklaşılır. Aynı şey bu romanlardaki erkeklerin çoğunun olumsuz değerlendirmeleri için de geçerlidir. Romantik dostluğun aşırılıklarına alaylı baktıkları izlenimini veren çok az kadın yazardan biri Jane Austen'di. Gençliğinde yazılmış bir hiciv olan *Love and Freindship* adlı romanında, tam üç hafta "gerçek" dostsuz kalan Louisa, sonunda sevinçlidir: "Bu ada gerçekten lâyık birisini bulduğumda, nasıl kendimden geçtiğimi tahmin edebilirsin... Derhal kucaklaştık ve birbirimize ömür boyu dostluk yemini ettikten sonra, hemen bir diğerimize kalplerimizin en gizli sırlarını anlatmaya başladı."

[128] Edmond and Jules de Goncourt, *The Woman of the Eighteenth Century*, çev. Jacques le Clercq ve Ralph Roeder (1862; yeniden basım Londra: George Allen and Unwin, 1928), s.91-92.

[129] A.g.e., s.92-93. Marki'nin hizmetçisinin sözünü ettiği bu gibi takılar, vb., içinde bukle alışverişi İngiltere'de de adet olmuştu. Elizabeth Carter 1751 yılında Catherine Talbot'a gönderdiği bir tutam saç için "binlerce teşekkür" ediyor, saçların "benim gözümdeki değerini artırmak için altın ve kristal süslere hiç gerek olmadığını" söylüyordu. *A Series of Letters between Mrs. Elizabeth Carter and Miss Catherine Talbot*, ed. Montagu Pennington (Londra: E.C. and J. Rivington, 1809), Cilt II, s.36-37.

Kuşkusuz bütün kadınlar tutkulu dostluklara böyle bir hevesle yaklaşmıyorlardı. Madam de Genlis'in bu kurumu gülünç bulduğu anlaşılmaktadır. Yazdığı komedilerin birinde, Marie Antoinette'in kadın arkadaşlarından oluşan yakın çevresi ve aralarındaki "ayrılmaz" dost olup, sonra da onun kanısınca, en küçük tartışmada ayrılma modasıyla dalga geçiyordu. Violet Wyndham, *Madame de Genlis: A Biography* (New York: Roy Publishers, 1958), s.91. Madam de Genlis ile Marie Antoinette arasındaki düşmanlık, belki bu dalga geçmenin bir açıklaması olabilir. Duc de Chartres'ın oğullarının mürebbiyesi ve bu soylunun yakın dostu olan Madam de Genlis'ye Marie Antoinette "Mösyö le duc de Chartres'ın mürebbiyesi" demişti.

Ama Genlis'nin romantik dostluğa pek olumlu yaklaşmamasının bir nedeni de, kraliçenin çevresindekilerden farklı olarak gerçekten kalıcı ve derin romantik dostlukların, çocuk doğurmaya engel olacağı, çocukların ise insanın yaşlılıkta yalnız kalmamasının sigortası olduğuna inancı olabilir. Madam de Genlis bir gece Llangollen Hanımlarının evinde kaldığında, sonradan yazdığına göre, bir arpin acıklı sesiyle uyanmış ve içine sıkıntı basmıştı. Ertesi sabah, dostlardan biri ölünce geriye kalanın, yaşlılığında onu avunduracak çocukları, torunları olmadan ne kadar yalnız kalacağını düşünmüştü. Ama ev sahiplerinin ilişkisi konusunda ikircimlidir. Onlar hakkındaki efsanelere ikisinin aynı yılın aynı gününde doğduklarını (Eleanor 1739, Sarah ise 1755'te doğmuştu) ve onyedi yaşına geldiklerinde yaşamlarını birbirlerine adamaya karar verdiklerini (birlikte kaçtıkları zaman Eleanor otuz dokuz, Sarah yirmi üç yaşındaydılar) ekleyerek, ilişkilerini daha da romantikleştirmişti. a.g.e., s.444 ve *The Hamwood Papers*, s.371.

130 Bkz.örn. Lester G. Crocker, *Jean-Jacques Rousseau: The Prophetic Voice (1758-1778)* (New York: Macmillan, 1973), Cilt II, s.61.

131 Juliette Récamier'nin heteroseksüel "macera"larımn büyük ölçüde cinsellikten uzak olduğu anlaşılmaktadır. Louis Gillet, Chateaubriand'ın onunla ilişkisi konusunda şu tahminde bulunur: "Bütün gürültülü itirazlarına karşın, dostluk boyunduruğunu takmak zorunda kalmıştı... Kocası bile yalnızca lafta koca olmuştu... kadın cinsel tutkudan tümüyle yoksundu ve duyuların o aşağılatıcı yasalarından bir rahibe kadar habersizdi." Bu nedenle de, özünde Chateaubriand'la ilişkisi Madam de Staël ile dostluğundan farklı değildi. Louis Batiffol, v.d. *The Great Literary Salons: XVII AND XVIII Centuries*, çev. Mabel Robinson (Londra: Thornton Butterowrth, 1930), s.22-23.

132 Maurice Levaillant, *The Passionate Exiles* (Fransızca başlığı, *Une Amitié Amoureuse*), çev. Malcolm Barnes (New York: Farrar, Straus, and Cudahy, 1958), s.4. Ayrıca bkz. Madam ile Madam Récamier arasındaki mek-

tuplar, zikr. Amelie Lenormant, *Madame de Staël and the Grand Duchess Louise* (Londra: Saunders, 1862) ve Madam de Boigne'nin onları anlattığı romanı, *Une Passion dans le Grand Monde* (Paris: Micel Lévy Frères, 1866).

133 Levaillant, *The Passionate Exiles*, s. 137, 182. 183-84.

134 *Letters from the Duchess de Crui*, Bir Hanım Tarafından Yazılmıştır (Londra, 1776), Cilt II, s.91.

135 Mavor, *The Ladies of Llangollen*'de, s.95.

136 Bkz. örn. John Ciardi, "Review of Rebecca Patterson's *The Riddle of Emily Dickinson*," *New England Quarterly*, Cilt XXV (1952), s.93-98 ve Grace B. Sherrer'ın Patterson'un tezini tartışması, *American Literature*, Cilt XXIV (1952), s.255-58.

137 18.yüzyılm sonuna gelindiğinde duygusallık İngiltere'de çok moda olmuş ve kısmen de Samuel Richardson'un romanları aracılığıya çok geçmeden Fransa'ya yayılmıştı. "Duygusal" terimiyle ilgili olarak Lady Bradshaigh 1749 yılında, "Bu sözcük zeki ve olumlu olan her şeyi içermektedir," diyordu, zikr. Walter Francis Wright, "Sensibility in English Prose Fiction," tez, University of Illinois, Urbana, 1935, s.30. 18.yüzyılda duygusallığın böylesine gözde olması, "Akıl Çağı"nın kuruluğuna bir tepkiydi. Duyarlılık (Wright bunun en çok kullanılan isim, "duygusal"ın ise en çok kullanılan sıfat olduğunu söylemektedir) kuşkusuz her zaman yüzeysel ya da yapay duguları teşvik etmiyordu. Çoğu kez de başka bir çağda bastırılacak olan duyguların ifade edilmesini, dönemin deyimiyle "bir diğerinin duygularına dokunulmasını" sağlıyordu.

138 Mavor, *The Ladies of Llangollen*, s.95.

139 *Letters of Anna Seward Written Between the Years 1784 and 1807*, ed. Sir Walter Scott (Edinburgh: Constable and Co., 1811), Cilt I, s. xlvi.

KİTAP 1B. Bölüm 3. CİNSLERİN SAVAŞI

140 Elizabeth Mavor, *The Ladies of Lalngollen: A Study of Romantic Friendship* (1971: yeniden basım New York: Penguin Books, 1973), s. 80.

141 *The Autobiography of Anne Lady Halketti*, ed. John Nichols (New York: Johnson Reprint Co., 1965), s.3. Fransa, İngiltere ve Amerika'da kadınlar ve erkekler 18.yüzyıl boyunca da ayrı alanlarda yaşadılar. Bkz. örn. Rousseau, *Emile*; Dr. Gregory, *Legacy to His Daughters*; ayrıca, Mary Wollstonecraft'ın *A Vindication of the Rights of Woman*'da cinsel ayırımlı işlevlere itirazları. Mary Sumner Benson *Women in Eighteenth Century America: A*

Study of Opinion and Social Usage (1935; yeniden basım Port Washington, N.Y.: Kennikat Press, 1966)'da Amerikada cinsel ayırımı tartışır. Kadınlar ve erkekelr hemen her olayda ayrılırlardı. Örn. "Kadınların da erkekler gibi kiliseye düzenli gitmeleri beklenirdi, [ama] kilisede cinsler genellikle ayrı otururlardı... Hadley'de, genç erkeklerle kadınların oturduğu balkonların merdivenleri bile ayrıydı," s.262. 18. Yüzyılın sonuna gelindiğinde Amerikalı kızlara, en azından Fransız kızlarına göre, daha fazla özgürlük tanınmıştı. La Rochefoucauld *Travels Through the United States,* 4 cilt (Londra, 1799), Cilt IV, s.591-92'de şu gözlemi yapıyordu: "Buradaki genç kadınlar, Fransız terbiyesinde uygun görülmeyecek bir özgürlüğe sahipler; yalnız dışarı çıkıyor, genç adamlarla birlikte yürüyor ve büyük gruplar olduğunda bu gençlerle birlikte diğerlerinden den ayrılabiliyorlar; kısacası, Fransa'da evli kadınlara tanınan, ama burada evli kadınların yararlanmadıkları düzeyde özgürlüğe sahipler." La Rochefoucauld Amerikalı bir kızın özgürlüğünü kötüye kullanmaya cesaret edemediğini, çünkü eğer bekaretini kaybederse, hatta masum olduğu halde adına leke sürülürse, koca bulamayacağını da belirtiyor.

142 Zikr. Emily James Putnam, *The Lady: Studies of Certain Significant Phases of Her History* (1910; yeniden basım The University of Chicago Press, 1970), s.264.

143 Bkz. Pearl Hogrefe, *Tudor Women: Commoners and Queens* (Ames, Iowa State University Press, 1975) ve Bartlett Burleigh James, *Women of England* (Philadelphia: George Barrie and Sons, 1908).

144 Zikr. Hugo P. Thieme, *Women of Modern France* (Philadelphia: George Barrie and Sons, 1907), s.190.

145 Kadınlar edebiyat "salon"larını düzenlemeye daha 16.yüzyılda başlamışlardı. Lyons şairi Louise Labé (1525-1566) üst orta sınıf evinde çok şık kültürel toplantılar düzenlerdi. 1555 tarihinde derlediği şiirleri Lyons'lu bir başka kadın şair olan Clémence de Bourges'a adanmıştı. Bazı şiirlerin doğrudan kadın okuyuculara, ara sıra da özellikle "Lyonlu Hanımlara" adanmasından, yapıtlarında en çok iletişim kurmak istediği kişilerin onlar olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Frederic Prokosch'un Louise Labé'nin *Love Sonnets* (New York: New Directions, 1947)'a önsözü ve Fernand Zamaron, *Louise Labé: Dame de Franchise* (Paris: A-G Nizet, 1968). 16.ve 17.yüzyıllarda İngiltere'deki "salon"lardan bazıları, örneğin Spenser'in döneminde Pembroke Kontesi'nin ve Ben Jonson'un döneminde Bedford Kontesi Lucy'nin düzenlediği "salon"lar edebiyat zevkleri üstünde etkin olmuştu. Ama "salon"un İngiltere'de kurumlaşması ancak 18. Yüzyılda, Mavi Çoraplıların ortaya çıkışıyla gerçekleşti.

[146] *Le cabinet secret du Parnasse: Théophile de Viau et les libertins*, ed. Louis Perceau (Paris: Au Cabinet du Livre, 1935), Cilt IV'in içinde, s.162.

[147] Zikr. *Mrs. Montagu: Queen of the Blues, Her Letters and Friendships from 1762-1800*, ed. Reginald Blunt (Londra: Constable and Co., tarihsiz), Cilt II, s.7.

[148] William Kenrick, *The Whole Duty of Women* (Londra, 1753), s.5, 17.

[149] Benson, *Women in Eighteenth-Century America*, s.39.

[150] Bkz. örn. *A Series of Letters Between Mrs. Elizabeth Carter and Miss Catherine Talbot*, ed. Montagu Pennington (Londra: Rivington, 1809); *Letters of Anna Seward Written Between the Years 1784 and 1807* (Edinburgh: Constable and Co., 1811); *Letters from Mrs. Elizabeth Carter to mrs. Montagu between the years 1755 and 1800* ,ed. Montagu Pennington (Londra: Rivington, 1817); *The Autobiography and Correspondence of Mrs. Delany (Revised from Lady Llanover's Edition)*, ed. Sarah Chauncey Woolsey (Boston: Roberts Bros., 1882); *Elizabeth Montagu: The Queen of the Blue-Stockings: Her Correspondence from 1720 to 1761*, ed. Emily J. Climenson (Londra: John Murray, 1906); *Queen of the Blues, Her Letters and Friendships from 1762-1800*, ed. Reginald Blunt (Londra: Constable and Co., tarihsiz).

[151] Abbe de Pure, *La Prétieuse*, ed. Emile Magne (Cenevre: Droz, 1939), Cilt II, s.113.

[152] *Mrs. Montagu: Queen of the Blues*, Cilt II, s.356-57.

[153] *The Poetical Works of Anna Seward with Extracts from Her Literary Correspondence*, ed. Walter Scott, 3 cilt (Edinburgh: John Ballantyne and Co., 1810), Cilt I, s. lxi.

[154] Bkz. Keith Thomas'ın tartışması, "The Double Standard," *Journal of the History of Ideas*, Cilt 20 (1959), s. 195-216.

[155] *Miscellanies by the Right Noble Lord, the Late Marquis of Halifax* (Londra, 1700), s.17-18.

[156] "Ev'ry Woman is at Heart a Rake," *Eighteenth-Century Studies*, Cilt 8 (1974), s. 27-46.

[157] Sheila Rowbotham, *Hidden from History: Rediscovering Women in History from the Eighteenth Century to the Present* (New York: Pantheon Books, 1974), s.15.

158 Ruth Kelso, *Doctrine for a Lady of the Renaissance* (Urbana: University of Illinois Press, 1956), s.23-25.

159 *Life of Johnson*, ed. John Murray (Londra, 1835), Cilt IV, s.219.

160 Zikr. Robert Palfrey Utter ve Gwendolyn Needham, *Pamela's Daughters* (1936; yeniden basım New York: Russell and Russell, 1972), s.289.

161 *The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu*, ed. Robert Halsband (Oxford: Clarendon Press, 1965), Cilt I, 5 Mayıs 1710, s.35.

162 Diderot, "Sur les femmes," *Oeuvres Choisis* (Paris: Garnier, tarihsiz), s.261.

163 Diderot 22 Kasım 1768 tarihli bir mektupta kıza kısa süre önce bu uyarılarda bulunduğunu Sophie Volland'a bildirir.

164 Benson, *Woman in Eighteenth-Century America*, Bölüm I-III.

165 1750 ile 1974 arasında magazin öykülerindeki kadın kahramanları inceleyen Mirabel Cecil, 18.yüzyıl yazarlarının kafasını meşgul eden tek konu olduğunu kanıtlamaktadır: "Kadın kahramanlarının seksten nasıl *kaçındıkları* -kovalama, kaçış, yaklaşma, direniş, çok ara sıra da felaketin gerçekleşmesi." Sayısız öyküde 18.yüzyıl erkeği, 18.yüzyılın ona vermemek için ölümüne savaşması gereken şeyi almak için en alçakça yöntemlere başvurmaktadır. *Heroines in Love* (Londra: Michael Joseph, 1974), s. 25ff.

166 Edwart Shorter, *The Making of the Modern Family* (New York: Basic Books, 1975), s.50-51.

167 Anonim, *Satan's Harvest Home* (Londra, 1749), s.1-12. Peter Laslett, *Family Life and Illicit Love in Earlier Generations* (Cambridge, England: Cambridge University Press, 1977), s.115-17'de, İngiltere'de püriten dönem sonrasından 18.yüzyıl sonuna kadar gayrı meşru doğumlarda sürekli artış olduğunu kaydeder. Laslett'ın "piçe eğilimli"lerin oluşturduğu bir "alt-toplum"a değinmesinden, alt sınıf kadınlarından birçoğunun birkaç kez gayrı meşru çocuk doğurdukları çıkarılmaktadır. Ama eğer *Satan's Harvest Home*'un yazarı doğru söylüyorsa, bunu yaptıklarında cezasız kalmıyorlardı. Milton Rugoff 18.yüzyılda Amerika'da kırsal alandaki ailelerin evlenmemiş bir kızın çocuk doğurmasına olumsuz yaklaşmadıklarını, boş arazilerin ele geçirilip, nüfusun artırılması işinde sayılar önemli olduğundan, her çocuktan memnunluk duyulduğunu gözlemektedir. Çocuğun bakımı toplumun sırtına kalmadığı sürece, yetkililer çoğu kez gayrı meşru çocukları görmezden geliyorlardı. Gene de, çok sık uygulanmamasına karşın, yasa zina için halkın önünde kırbaçlanmayı

ve bir para cezası öngörüyordu. *Prudery and Passion* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1971), s.21.

168 Edmond ve Jules de Goncourt, *The Woman of the Eighteenth Century: Her Life, Her Love and Her Philosophy in the Worlds of Salon, Shop, and Street*, çev. Jacques le Clercq ve Ralph Roeder (Londra: George Allen and Unwin, 1928), s.105.

169 Choderlos de Laclos, *Les Liaisons dangereuses*, çev. Richard Aldington (Londra: George Routledge, tarihsiz), s.105.

170 A.g.e., s.341.

171 Bkz, örn. *Justine* (1791) ve *Juliette* (1797).

172 Nicolas Restif de la Bretonne, *Pleasures and Follies of a Good-Natured Libertine: or l'Anti-Justine*, çev. Pieralessandro Casvini 1798 (Paris: Olympia Press, 1955), önsöz.

173 A.g.e., Bölüm IV.

174 *A Treatise on the Use of Flogging* İngiltere'de 1718'de ortaya çıktı ve 18.yüzyılın sonuna gelindiğinde Kıta Avrupa'sında kırbaçlamaya "İngilizlerin kötü huyu" diye söz ediliyordu, ama İngilizlerin bu alanda Sade'la karşılaştırılabilecek incelikleri çok azdı.

175 Bkz. örn., *The Yorkshire Tragedy* ve George Wilkins, *The Miseries of Enforced Marriage*, her ikisi de 1607 yılından.

176 Thieme, *Women of Modern France*, s.294-97.

177 The Goncourts, *The Woman of the Eighteenth Century*, s.16. Bunu *Les liaisons dangereuses* ile karşılaştırın. İkinci kitapta onbeş yaşındaki Cecile Volanges annesi tarafından manastırdan alınır ve düğün hazırlıklarının telaşından annesinin kendisine bir koca bulduğunu öğrenir. Diğer roman ve öyküler de üst sınıf kadınlarının koca seçiminde pek söz sahibi olmadığını ve çoğunlukla ailelerinin isteklerine uyduklarını doğrulamaktadır. Örneğin, Rousseau'nun *La nouvelle Héloise*'ında Julie çok sevmesine rağmen St. Preux ile evlenmemeye karar verir, çünkü babası adamı onaylamamakta ve kızın başkasıyla evlenmesini istemektedir. Kızın evleneceği kişinin aile tarafından seçilmesinin 18.yüzyıldan çok önce de adet haline geldiği anlaşılmaktadır. Molière, *Les Précieuses ridicules*'de (1659) Gorgibus'yü gülünç, onun kızı ile yetim yeğenini şımarık ve aptal gösterir, çünkü kızlar adamın onlar için seçtiği iki zengin erkekle evlenmeyi reddetmektedirler.

178 The Goncourts, *The Woman of the Eighteenth Century*, s.172. Edward Shorter, ailelerin belirlediği düzenlenmiş evliliklerin orta sınıflar, özel-

likle Fransa'da toprak sahibi köylüler arasında da yaygın olduğunu önerir. Bkz. *The Making of the Modern Family*, Bölüm 2.

179 Abel Hugo, *France Pittoresque* (Paris, 1839), Cilt II, s.29.

180 Mirabel Cecil, *Heroines in Love* (Londra: Michael Joseph, 1974), s.27.

181 Zikr. Rosamond Bayne-Powell, *Eighteenth-Century London Life* (Londra: John Murray, 1937), s.70. Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England: 1500-1800* (New York: Harper & Row, 1977)'da, "Arkadaşça Evlilik" başlıklı bölümde (s.325-405) 17. ve 18.yüzyıl yazarlarından bir çoğunun evlilikte aşkın temel alınmasını savunduğunu, ama elimizdeki belgelerin varlıklı sınıfların genel olarak pratik çıkarlar için evlenmeyi sürdürdüklerini belirtmektedir. Christina Simmons, arkadaşça evlilikler çoğalınca romantik dostluğun toplumun gözünden düştüğünü öne sürer; ancak bu gözden düşme 1920'lerde olmuştu. "Companionate Marriage and the Lesbian Threat," *Frontiers*, Cilt IV, 3 (Sonbahar, 1979), s.54-60.

182 Yeniden basımı: *A Series of Letters on Courtship and Marriage* (Springfield, 1796) içinde. Dönemin roman ve öyküleri genç kadınların çoğunlukla ailenin onlara koca seçme hakkını sorgusuz kabul ettiklerini gösterir. Örneğin, Franklin'in mektuplarının yayınlandığı sıralarda yazılmış olan Charles Brockden Brown'un Jessica ve Sophia'ya ilişkin bitmemiş öyküsünde, Jessica arkadaşının babasının onun için bir koca seçmesinin doğruluğunu sorgulamasından dehşete düşer; *The Life of Charles Brockden Brown, Together with Selections from the Rarest of His Printed Works, from His Original Letters, and from His Manuscripts Before Unpublished*, 2 cilt (Philadelphia: James P. Parke, 1815), Cilt I, s.119. Mary Sumner Benson *Women in Eighteenth-Century America*'da bir genç kadının sevmediği kişiyle evlenmesinde yalnız ailenin zorlamasının değil, genç kadının gerçekçi yaklaşımının da rol oynadığını yazmaktadır; s.76.

183 *The Autobiography and Correspondence of Mrs. Delany, Lady Llanover's Edition*'ın düzeltilmiş baskısı (Boston: Rubert Brothers, 1882), Cilt I, s.24.

184 J. M. S. Tompkins, *The Popular Novel in England, 1770-1800* (1932; yeniden basım Lincoln: University of Nebraska Press, 1961), s.147.

185 Putnam, *The Lady*, p. 274.

186 A.g.e.

187 Bayne-Powell, *Eighteenth-Century London Life*, s.54-55.

[188] Zikr. The Goncourts, *The Woman of the Eighteenth-Century*, s.19.

KİTAP 1B. Bölüm 4. ONSEKİZİNCİ YÜZYIL YAZININDA ROMANTİK DOSTLUK

[189] Zikr. Walter Crittendon, *A Description of Millenium Hall*'a önsöz (New York: Bookman Associates, 1955), s.13.

[190] *The Ladies of Llangollen: A Study of Romantic Friendship* (1971; yeniden basım New York: Penguin Books, 1973), s.83.

[191] Elizabeth Carter üç kadının 1770 yılında Hitcham'da kendi Millenium Hall'larını oluşturmaya çalıştıklarını kaydeder. Aralarındaki bazı anlaşmazlıklar nedeniyle, proje gerçekleştirilemedi. Carter bu başarısızlığın "kadın dostluğuna gölge düşürmesinden" korkar, ama mektup arkadaşına, "insanlar kadın ya da erkek oldukları için değil, insan oldukları için anlaşmazlığa düşerler" diye belirtir, *Letters from Mrs. Elizabeth Carter to Mrs. Montagu, Between the Years 1755 to 1800*, ed. Montagu Pennington (Londra: F.C. and J. Rivington, 1817), Cilt II, s.16. Millenium Hall'daki çiftlerin tersine, Hitcham girişimdeki kadınların arasında "romantik" bir ilişki herhalde yoktu, ama romanın, ne kadar idealleştirilmiş ve ulaşılması güç olursa olsun, kadınların ortak yaşamı için bir model olduğu anlaşılmaktadır.

[192] Anonim, *Female Friendship, or The Innocent Sufferer: A Moral Novel*, 2 cilt (Londra, 1770).

[193] *The Autobiography and Correspondence of Mrs. Delany (Revised from Lady Llanover's Edition)*, ed. Sarah Chauncey Woolsey (Boston: Roberts Bros., 1882), Cilt I, s.11-12. Burada sözü edilen dost olan Hester Kirkham, sonradan yazar Mrs. Chapone oldu. Mary Wollstonecraft onun genç kızları çok iyi anlamasını takdir etmişti. Mrs. Chapone mektuplarını derleyen kitabın yarısını, onbeş yaşındaki bir kızla romantik dostluk konusunu tartışmaya ayırmıştı. Genç kadına uygun bir kadın arkadaş seçmesini ve ömür boyu bir bağ oluşturmalarını öğütlüyor, "beraberliklerini mezarın ötesine kadar götürmeyi isteyen iki kalpte" sadakat ve bağlılık olmasını teşvik ediyordu.

[194] J.M.S. Tompkins, *The Popular Novel in England, 1770-1800* (1932; yeniden basım Lincoln: University of Nebraska Press, 1961), s.146n.

[195] *Moreau de St. Mèry's American Journey, 1793-1798*, çev. ve ed. Kenneth Roberts ve Anna M. Roberts (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1947), s.285-86.

[196] *The Life of Charles Brockden Brown, Together with Selections from*

the Rarest of His Printed Works, from His Original Letters, and from His Manuscripts Before Unpublished, ed. William Dunlap (Philadelphia: James P. Parke, 1815), Cilt I, s.107-69.

[197] Yurttaşlarının fikirlerini paylaşıyordu. Sömürgelerde erkek eşcinselliğinin cezası ölümdü. 1777 yılında Thomas Jefferson Virginia yasalarının "liberalleştirilmesini" ve sodomiye kısırlaştırma cezası verilmesini istemişti; Jonathan Katz, *Gay American History* (New York: Thomas Crowell, 1976), s.24.

[198] *The Life of Charles Brockden Brown*, cilt II.

[199] Constantia'nın Sophia ile yeniden buluşması, "üstün bir tutkunun heyecanları" olarak tanımlarını, Robert Rigby Hare, "Charles Brockden Brown's *Ormond*: The Influence of Rousseau, Godwin, and Mary Wollstonecraft," tez, University of Maryland, 1967.

[200] 20.yüzyıl eleştirmenlerinin çoğu bu fikri kabul etmekte güçlük çekerler, çünkü çağdaş kadınlar diğer kadınlara sevgilerini ifade ederken daha dikkatli davranmaktadırlar. Romantik dostlukları bizzat gözleme şansı olmayan çağdaş araştırmacılar, genellikle bunun kesin edebi modelleri olan bir edebiyat geleneği olduğunu ya da yazarın üstü örtülü olarak karakterlerinin "anormalliği"ni ima ettiğini varsayarlar. Bkz. Ernest Marchaud, *Ormond*'un önsözü (New York: American Book Co., 1937), s.xxxii'de Brown'un romanında iki kız arasındaki ilişkiyi "neredeyse anormal" diye niteler; Harry R. Warfel, *Charles Brockden Brown: American Gothic Novelist* (Gainesville: University of Florida Press, 1949), s.132'de bunun "anormal bir ilişki" olduğunu belirtir; Donald A. Ringe, *Charles Brockden Brown* (New York: Twayne Publishers, 1966), s.60-61'de kızların yakınlığını onların "birlikte büyümeleri" ile açıklamaya çalışır; bu, "aralarında anlaşılabilir bir bağ yaratacaktır", ama gene de burada sevimsiz bir Safocu yan bulur ve "ilişkinin romanın kahramanı olarak konumunu yükseltecek bir şey olmadığı" sonucuna varır. Constantina'yı ideal kadın olarak gören 20.yüzyıl eleştirmenleri, onun bu kusursuzluğunu başka bir kadına tutkusuyla bağdaştırmaya kalktıklarında zor anlar yaşarlar; bu nedenle de romanın merkezindeki güçlü aşk ilişkisini ya gözardı eder, ya da David Lee Clark gibi savunmaya geçerek, Constantina'nın bir "eşcinsellik kurbanı" olduğuna ilişkin bir kanıt olmadığını söyleyip, konuyu burada kapatırlar.

Bir eleştirmenin kendi beklentileri ile başka bir yüzyıl okuyucusunun beklentileri arasındaki farkı görme zorluğuna en iyi örneklerden biri Leslie Fiedler'dır: *Love and Death in the American Novel* (1952; düzeltilmiş baskı New York: Stein and Day, 1966). Fiedler, Brown'un çağdaşlarının romanı be-

ğenmediklerini, çünkü "sevgi terimlerinin beklenenin sapıkça tam tersine çevrilmesine" nasıl yaklaşacaklarını bilmediklerini ve Saf Kız ile onu baştan çıkaran Acımasız Adam arasındaki aşkı anlayıp bir tepki gösterebileceklerini, ama "Kız ile eski bir kız arkadaş arasındaki" aşka sempati gösteremeyeceklerini söyler. Ama eğer romantik dostluk öyküleri okuyucunun böyle kafasını karıştırıp, canını sıksaydı, en ticari romanlarda bu kadar sık ortaya çıkması olanaksızdı. Üstelik *Ormond*'un Fiedler'in ima ettiği kadar başarısız olduğuna inanmak için bir sebep yoktur: İngiltere'de birinci baskı bir yıl içinde tükenmiş, hemen ardından ikinci baskısı yapılmıştı (1800). Çok geçmeden Leipzig'de Almanca çevirisi basılmıştı (1802). Amerika'da *Ormond*'un ikinci baskısı yapılmadı, ama Brown'un diğer romanlarından hiçbirinin de ikinci baskısı yapılmamıştı.

201 Bkz. örn. kadın hakları konusunda bir diyalog olan Brown'un *Alcuin*'i; David Lee Clark, "Brockden Brown and the Rights of Women," *University of Texas Bulletin*, No.2212 (22 Mart 1922); Augusta Genevieve Violette, "Economic Feminism in American Literature Prior to 1848", *University of Maine Studies*, Second Series, No.2 (Orono, 1925).

202 Ama bu son 20.yüzyıl eleştirmenlerine çok doyurucu gelmemiştir. Örneğin, Robert Hare, "Charles Brockdon Brown's *Ormond*", s. 216-18'de şu itirazı getirir: "Eğer, Brown'dan anlaşıldığı gibi, Constantina'nın bütün erdemlerinin toplamı onu evde kalmışlığa götürüyorsa, bu kadar yüreklilik boşunaymış gibi görünüyor... Constantina kesinlikle evde kalmaktan daha iyisine lâyıktır."

KİTAP 1B. Bölüm 5. ONSEKİZİNCİ YÜZYIL YAŞAMINDA ROMANTİK DOSTLUK

203 *The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu*, ed. Robert Halsband (Oxford: Clarendon Press, 1965), Cilt I, s.4.

204 Iris barry, *Portrait of Lady Mary Wortley Montagu* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1928), s.61, 54. Robert Halsband de aynı şekilde, Mary'nin Anne ile dostluğunun, Anne'in Mary ile Edward için bir aracı rolü oynamasından kaynaklandığını vurgular. Barry'nin tersine, o iki kadın arasındaki mektupların romantik dilini bile farketmez görünür, *The Life of Mary Wortley Montagu* (New York: Oxford University Press, 1956). Anne bu mektuplar yazıldıktan kısa süre sonra öldü ve Mary ile Edward bu acıyı paylaştılar. Aralarındaki mektuplaşma birkaç yıl boyunca, genellikle çok sıcak olmayan ve tartışmalı bir dille sürdü. Mary'nin esas olarak babasının evinden kaçabilmek için Edward'la evlendiği anlaşılmaktadır. Çok az birlikte yaşadılar, ama hiç

boşanma girişiminde bulunmadılar. Onun önce hayranı olup, sonra iftiracıya dönüşen (ve Ovid'in Safo'ya ilişkin şiirini çeviren) Alexander Pope, Lady Mary'ye hakaret etmek için "Safo" derdi. Mary'nin bütün ömrü boyunca kadınlarla yakın ilişkileri oldu. Herhangi bir erkekle, izini bulabildiğimiz, tek romantik ilişkisini orta yaşlarındayken yaşadı. O sıralarda yirmili yaşlarında ve eşcinsel olan, sevgilileri arasında Lord Hervey ve Prusya Kralı Frederick'in de bulunan İtalyan şair Francisco Algarotti'ye aşık olmuştu. Voltaire bir şiirinde Algarotti'nin Fransız elçisinin genç erkek sekreteriyle cinsel ilişkisini anlatmıştır: "Ama.. /genç Algarotti'nin/ Tutkuyla genç arkadaşı/ Yakışıklı Lergeac'a sarıldığını görünce/ Socrates'i gördüğümü sanıyorum/ Alcibiades'in kıçına yapışmış olarak," Robert Halsband, *Lord Hervey: Eighteenth-Century Courtier* (Londra: Oxford University Press, 1974), s.272'de. Ayrıca bkz. *The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu*, çeşitli yerlerde.

205 Louis Kronenberger, *Marlborough's Duchess: A Study in Worldliness* (New York: Alfred A. Knopf, 1958), s.57n.

206 Öykü iki basılmış yapıtta uzun uzun anlatılır: Mary Gordon, *Chase of the Wild Goose* (1936; yeniden basım New York: arno Press, 1975) ve Elizabeth Mavor, *The Ladies of Llangollen: A Study in Romantic Friendship* (1971; yeniden basım New York: Penguin Books, 1976). İkinci kitap çok daha ayrıntılı ve bilimseldir. Colette, *The Pure and the Impure* (1932; yeniden basım New York: Farrar, Straus, and Giroux, 1967)'de Llangollen Hanımlarına onbeş sayfa ayırır.

207 Mavor, *The Ladies of Llangollen*, s.69, 138.

208 Zikr. *The Hamwood Papers of the Ladies of Llangollen and Caroline Hamilton*, ed. Mrs. G.H. Bell (Londra: Macmillan, 1930), s.354. Şiir 1827 yılında yayınlanmıştı. Wordsworth mektuplarında iki kadına "benim sevgili dostlarım" olarak değinirdi.

209 *The Poetical Works of Anna Seward with Extracts from Her Literary Correspondence*, ed. Walter Scott, 3 cilt (Edinburgh: John Ballantyne and Co., 1810), Cilt III, s. 107-08.

210 Reverend J. Pritchard, D.D. (yak.1856), zikr. Mavor, *the Ladies of Llangollen*, s.203-04.

211 Bkz. *The Hamwood Papers*, Sarah Tighe'den Sarah Ponsonby'ye, 28 Ağustos 1798, s.304.

212 Bkz. *The Hamwood Papers*, s.321.

213 A.g.e., çeşitli yerlerde

214 Zikr. Mavor, *The Ladies of Llangollen*, s.97, 98. Ormonde metninden. Mavor. "bu migren ve kusmaların bu kadar titizlikle kaydında, o dönem insanlarının böyle şeylere gösterdikleri büyük ilgiden. masumca ".. en saf şefkat, en sevecen aşk" ifadelerinden daha önemli bir anlam algılanabilir. Bunları bir şifre, daha samimi bir ilişkinin tek olanaklı ifadesi ya da böyle bir ilişki isteğinin bilinçsiz ifadesi olarak algılamak mümkündür." der; s.98.

215 Bkz. Nancy F. Cott, "Passionlessness: An Interpretation of Victorian Sexual Ideology, 1790-1850," *Signs*, Cilt 4 (1978), s.219-36.

216 Yaşlandıkça iki kadın da yarı-travesti bir görünüm benimsemişti.

217 Zikr. *The Ladies of Llangollen*, s. 73-74.

218 Claire Tomalin, *The Life and Death of Mary Wollstonecraft* (Londra: Harcourt Brace Jovanovich, 1974), s.71-72.

219 Eleanor 16 Eylül 1788'te *Les mémoires du Comte de Grammont*'u okuduğunu kaydeder (*The Hamwood Papers*. s.133), ama bu yapıtta uzun uzun anlatılan Miss Hobart olayına hiç değinmez (burada s.40'a bakınız). Büyük olasılıkla adın eşcinsellerin karşılaşabilecekleri güçlüklere ilgi duyan birisinin bu olaya dikkat edecekti; özellikle de lezbiyenlere karşı suçlamaların bu kadar ayrıntılı anlatımlarına dönemin edebiyatında çok az rastlandığı düşünülürse.

220 *The Hamwood Papers*, s.257.

221 *Thraliana: The Diary of Mrs. Hester Lynch Thrale (Later Mrs. Piozzi): 1776-1809*, 2 cilt, ed. Katharine C. Balderston (Oxford: Clarendon Press, 1942), Cilt II, s. 740, 786, 949. Londra ve Bath'da lezbiyenliği gözleyen Mrs.Thrale, bunlardan birincisini "Bütün günahların lağım çukuru", ikincisini ise "bu kirli kuşların kafesi" diye adlandırıyordu, *Thraliana*, Cilt II, s.949.

222 *The Intimate Letters of Hester Piozzi and Penelope Pennington*, ed. Oswald G. Knapp (Londra: John Lane, 1914). Sarah ve Eleanor'a yazdığı mektupların yirmi dördü korunmuştur, *Thraliana*, Cilt II, s.957n.

223 Aslında onlardan daha az inzivaya çekilmiş bir çift bulmak zordu. Belki onlar başlangıçta dünyadan kaçmayı düşünmüşlerdi, ama çok geçmeden dünya onların peşine düştü. Çok da olağandışı olmayan bir günde (5 Ağustos 1821) Eleanor kendilerini ziyaret edenleri kaydetmişti: "Sabah Mr. Loyd of Rhagatt, Mr., Mrs., Miss ve Mr. Augustus Morgan, sonra Lord Ormonde ve Lord Thurles, sonra Lord Maryborough ve Lord Burguish öğle yemeğine, sonra Lord, Lady Ormonde ve Lord Thurles akşam yemeğine. Sonra Lady

Harriet, Lady Anne, Lady Louisa, Mr. Walter, Mr. James, Mr. Richard. Mr. Charles Butler yemekli gece toplantısına; Lord ve Lady Ormonde da gece bizim konuk dairemizde yattılar," *The Hamwood Papers*, s.377. Konukların özellikle Eleanor'un nüktedanlığı ve hoş sohbeti ile Hanımların kusursuz konukseverliğini çekici buldukları anlaşılmaktadır. Yaşam biçimleri ile, 20.yüzyılda Gertrude Stein ve Alice B.Toklas'ın yaşam biçimleri çok benziyordu.

224 *Thraliana*, Cilt II, s.949.

225 *A Series of Letters Between Mrs. Elizabeth Carter and Miss Catherine Talbot*, Cilt I, s. 309. Not: 18. Yüzyılda "Mrs." otuz yaşın üstündeki tüm kadınlara verilen bir saygı unvanıydı ve evlilik durumunu belirtmiyordu.

226 A.g.e., Cilt II, s.29.

227 Bkz. örn. *Letters from Mrs. Elizabeth Carter to mrs. Montagu between the years 1755 and 1800* , 3 cilt, ed. Montagu Pennington (Londra: E.C. and J.Rivington, 1817), Cilt I, s.25, 1759 tarihli mektup; *A Series of Letters Between Mrs. Elizabeth Carter and Miss Catherine Talbot*, Cilt III, s.204, 13 Kasım 1769 tarihli mektup.

228 *A Series of Letters Between Mrs. Elizabeth Carter and Miss Catherine Talbot*, Cilt I, s.2-3.

229 A.g.e., s.4.

230 A.g.e., s.6.

231 A.g.e., s.9.

232 Mektuplardan, Elizabeth'in kendisine olan tutukusu her baş gösterdiğinde, Catherine'in bunu yatıştırmaya çalıştığı izlenimi edinilmektedir; bkz. örn. 25 haziran 1751 (Cilt II, s.36-37) ve 12 Ağustos 1752 (Cilt II, s.90-91) tarihli mektuplar. Catherine bu denli övülmekten utanmış görünür, ama bunun aşığının bir kadın olmasından kaynaklandığına ilişkin hiçbir işaret yoktur.

233 *A Series of Letters Between Mrs. Elizabeth Carter and Miss Catherine Talbot*, Cilt I, s.12-13, 189 ve Cilt II, s.36-37.

234 A.g.e., Cilt III, s.51.

235 A.g.e., s.57-58.

236 A.g.e., s.55-56.

237 Mutsuz evliliği dışında heteroseksüel bir ilişkisine dair mevcut tek belge, Lord Bath'la mektuplaşmasıdır. Yazışma, o kırklı, erkek de seksenli yaşlarındayken başlamıştı. Yaşam öyküsünü yazan Reginald Blunt'a göre, Lord Bath'ın 1764'de ölümüne kadar dört yıl süren ilişkinin yoğunluğu dedi-

kodulara neden olmuş, Elizabeth de öfkeyle "temiz" adını savunmak zorunda kalmıştı. Diğer güçlü ilişkileri kadınlarla olmuştu; bkz. *Mrs. Montagu: Queen of the Blues, Her Letters and Friendships from 1762-1800*, ed. Reginald Blunt (Londra; Constable and Co., tarihsiz), Cilt I, s.108.

238 A.g.e., s.297-98.

239 A.g.e., Cilt II, s.363-64.

240 *Letters from Mrs. Elizabeth Carter to Mrs. Montagu*, Cilt I, s.184.

241 A.g.e., s.195.

242 A.g.e., s.210.

243 A.g.e., s.229.

244 A.g.e., s.241.

245 A.g.e., s.243.

246 A.g.e., s.279-80.

247 *Letters of Anna Seward: Written between the Years 1784 and 1807*, 6 cilt, ed. Walter Scott (Edinburgh: Constable and Co., 1811), Cilt III, s.29-30.

248 Frederick A. Pottle, önsöz, Margaret Ashmun, *The Singing Swan: An Account of Anna Seward and her Acquaintance with Dr. Johnson, Boswell and Others of Their Time* (New Haven: Yale University Press, 1931), s. x-xi.

249 Ashmun, *The Singing Swan*, s.17-18.

250 *Letters of Anna Seward*, Cilt IV, s.217.

251 A.g.e.

252 *The Poetical Works of Anna Seward*, Cilt III, s.134.

253 A.g.e., s.135.

254 A.g.e., s.140.

255 A.g.e., s.133.

256 Ashmun, *The Singing Swan*, s.28-29.

257 *The Poetical Works of Anna Seward*, Cilt I, s.76-77.

258 A.g.e., s.82-83.

259 Anna Seward'ın orta yaşlarındayken, 20.yüzyıldan bir araştırmacıya göre "yüreğindeki tutkulu ve direşken sevgiyi" verdiği John Saville'le cinsel bir ilişkisi olduğu da aynı derecede kuşkuludur. Anna'nın mektuplarında sık sık "bu değerli erkeğe saf ve tarafsız bir bağlılık"tan söz edilir ve kendisine

inanmamak için bir neden yoktur. Erkeği açıkça övmüş, kilise şarkıcılığı olan mesleğinde ilerlemesi için elinden geleni yapmıştı. Son derece birbirine bağlı platonik iki dost oldukları anlaşılmaktadır. Ama bütün bu süre boyunca çoktan ölmüş olan Honora Anna için bir saplantı olmaya devam etti.

260 *The Poetical Works of Anna Seward*, Cilt III, s.152.

261 A.g.e., s.153.

262 A.g.e., Cilt I, s.100-03.

263 A.g.e., Cilt III, s.401.

264 *Letters of Anna Seward*, Cilt I, s.6.

265 A.g.e., Cilt VI, s.7.

266 Anna Seward Elizabeth Cornwallis, Mrs. Mompesson, Penelope Weston gibi diğer kadınlarla da romantik yakınlıklar kurmuş, bunlardan 19.yüzyılın başlarında birlikte yaşadığı Miss Fern'e, Şubat 1806'da "Sağlığımın ve yüreğimin sana ihtiyacı var," diye yazmıştı. Ama bu tutkuların hiçbiri, Honora'ya aşkı kadar yoğun ve kalıcı değildi.

267 *Letters of Anna Seward*, Cilt IV, s.164.

268 A.g.e., s.16-17.

269 *The Poetical Works of Anna Seward*, Cilt III, s.70-80.

270 A.g.e., s.107.

271 *Collected Letters of Mary Wollstonecraft*, ed. Ralph Wardle (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1979), s.62.

272 A.g.e., s.67.

273 *Memoirs of Mary Wollstonecraft* (1798: yeniden basım Londra: Constable and Co., 1927), ed. Clark durant, s.19.

274 *Collected Letters of Mary Wollstonecraft*, s.73.

275 *Memoirs of Mary Wollstonecraft*, s.30-31.

276 Bkz.örn. Eleanor Flexner, *Mary Wollstonecraft: A Biography* (New York: Coward, McCann and Geoghegan, 1972), s.39.

277 *Memoirs of Mary Wollstonecraft*, s.18, 35.

278 A.g.e., s.72.

279 A.g.e.

280 *Letters Written During a Short Residence in Sweden, Norway, and Denmark* (Londra, 1796), s.203.

281 *Collected Letters of Mary Wollstonecraft*, s.90-91.

282 Ralph M. Wardle, *Mary Wollstonecraft: A Critical Biography* (Lawrence: University of Kansas Press, 1951), s.41.

283 A.g.e., s.41-42. Wardle, "dıştan bakıldığında Waterhouse'ın Mary Wollstonecraft'e çekici gelebilecek yeryüzündeki son erkek olacağını" kabul eder, ama çevredeki tek erkek olduğu için "çekici geldiği anlaşılmaktadır" sonucuna varır, s.37. Godwin, Waterhouse'la bir ilişkiden söz etmez. Mary ona diğer maceralarının en gizli ve utanç verici ayrıntılarını anlattığına göre, onu yıllarca depresyona sokacak kadar etkili olduğu iddia edilen Waterhouse'la macerasını Godwin'den saklaması akla yakın değildir. Ayrıca, Wardle'ın bizzat kendi anlatmasına göre, George'a mektuplarında Mary ona "har vurup, harman savurmanın zararlarını anlatıyor, gerçek bir Hıristiyan gibi yaşamanın güçlükleri üstüne vaaz çekiyor ve ona duyduğu 'annece şefkat'i sık sık yineliyordu" (a.g.e., s.40). Bu durumda, Mary'nin ona, daha sonra bir elin kadının adını korumak üzere bütün değinmeleri sileceği kadar açık saçık bir macerayı anlatması pek inanılır değildir.

284 Tomalin, *The Life and Death of Mary Wollstonecraft*, s.18.

285 Bu bölüm 18.yüzyıl İngiltere'si üstünde yoğunlaşmıştır, ama son dönemlerde 18. yüzyılda Amerikalı kadınların mektup ve günlüklerini inceleyenler, romantik dostlukların Okyanusun öte yanında da aynı heyecan ve tutkuyla sürdürüldüğünü doğruluyorlar. Bkz. örn. Laurie Crumpacker, "The Journal of Esther Burr Addressed to Miss Prince of Boston," doktora tezi, Boston University, 1976; Nancy Cott, *The Bonds of Womanhood: "Woman's Sphere" in New England, 1780-1835* (New Haven: Yale University Press, 1977).

KİTAP IIA.Bölüm 1. CİNSELLİKSİZ KADIN

286 Davanın tutanakları *Miss Marianne Woods and Miss Jane Pirie Against Dame helen Cumming Gordon* (New York: Arno Press, 1975)'te derlenmiştir. Lilian Hellmann *The Children's Hour* adlı oyununu davanın, William Roughead, *Bad Companions* (New York: Duffield andGreen, 1931), s.111-46'de okuduğu aktarımına dayandırmıştı.

287 *Miss Marianne Woods and Miss Jane Pirie...*, "Speeches of the Judges,", s.94. (Bu metnin her bölümü ayrı ayrı numaralandırılmıştır.)

288 "Leana and Clonarium," *The Works of Lucian*, çev. M.D. MacLeod (Cambridge: Harvard University Press, 1961), Cilt III, s.379-85.

289 *Miss Marianne Woods and Miss Jane Pirie...*, "State of the Process," s.14.

290 A.g.e., "The Additional Petition of Miss Marianne Woods...," s.38.

291 A.g.e., "Speeches of the Judges," s.12.

292 A.g.e., s.20.

293 A.g.e., s.41.

294 A.g.e., s.55-57.

295 A.g.e., s.59.

296 A.g.e., The Additional Petition of Miss Marianne Woods...," s.152-53.

297 A.g.e., "State of the Process," s.27.

298 Yakın dönemlerde bilim adamları Viktorya dönemi cinselliğine ilişkin bu varsayımların tersini kanıtlamaya çalışmışlardır, ama sundukları kanıtlar genellikle okuyucuyu, orta sınıf kadınlarının çoğunun Viktorya dönemi edebiyatında yansıtıldığından daha cinsel olduğuna ikna edemeyecek kadar sınırlıdır. Bkz. örn. Önsöz, *The Mosher Survey*, eds. James MaHood ve Kristine Wenburg (New York: Arno press, 1980); kitap kendi kendilerini öneren ve çoğu Stanford Üniversitesi öğretim üyelerinin karıları olan kırk beş kadının cinsel tutumlarına ilişkin 19.yüzyılda yapılmış bir araştırmadır; Carl N. Degler, "What Ought to be andWhat Was: Women's Sexuality in the Nineteenth Century, *American Historical Review*, Cilt 79 (Aralık 1974), s.1467-90.

299 A.g.e., "Speeches of the Judges," s.60.

300 A.g.e. "The Additional Petition..." s.28. Bu görüş daha sofistike yer ve zamanlarda da egemen olmuştu. Örneğin, Daniel Defoe'nun *Roxana, or the Fortunate Mistress* (1724) adlı yapıtında, Roxana'nın aşığı gece geç saatte aniden çıkagelir ve kadını yatakta (çıplak) Amy ile birlikte bulur. Neyse ki "erkek bir yatak arkadaşı" olmadığına şükreder ve bir kadın yatak arkadaşıyla birlikte çıplak yatmasına hiç aldırmaz. Defoe'nun kendisinin de böyle bir durumda bir gariplik görmediği anlaşılmaktadır!

301 *Miss Marianne Woods and Miss Jane Pirie...*, "Speeches of the Judges," s.2.

302 A.g.e., s.92.

303 Zikr. Henry Spencer Ashbee (Pisanus Fraxi), *Index Librorum Prohibitorum* (1877; yeniden basım New York: Documentary Books, 1962), s.340-42.

[304] *The Phoenix of Sodom, or The Vere Street Coterie* (Londra, 1813).

[305] Zikr. Ashbee, *Index Librorum Prohibitorum*, s.334-38.

[306] Gordon Rattray Taylor, *The Angel-Makers: A Study in the Psychological Origins of Historical Change, 1750-1850* (Londra: Heinemann, 1958)'da bizim Kraliçe Viktorya dönemi ile ilişkilendirdiğimiz cinselliğe aşırı ve tutucu yaklaşımın, orta sınıflar arasında uzun süredir yaygın olduğunu, 19.yüzyılda orta sınıflar yaşamın kamuoyu yaratan tüm alanlarında etkilerini artırdıkça bu görüşün de egemen duruma geldiğini yazmaktadır.

[307] Zikr. André Brĕton, "Lettres inèdites de Flora Tristan," *Le surrèalisme mème*, Cilt 3 (Sonbahar 1957), s.7.

[308] John Morley, "Mr Swinburne's New Poems: *Poems and Ballads*," *Saturday Review*, 4 Ağustos 1866.

[309] Allan McLane Hamiston, "The Civil Responsibility of Sexual Perverts," *American Journal of Insanity*, Cilt 52 (Nisan 1896), s.503-09.

KİTAP IIA. Bölüm 2. KARDEŞ RUHLAR

[310] Bkz. Barbara Welter, "The Cult of True Womanhood, 1820-1860," *Dimity Convictions: The American Woman in the Nineteenth Century* (Athens: Ohio University Press, 1976), s.21-41.

[311] Ronald Pearsall, *The Worm in the Bud: The World of Victorian Sexuality* (Toronto, Macmillan, 1969), s.227.

[312] G.J. Barker-Benfield, *The Horrors of the Half-Known Life: Male Attitudes Toward Women and Sexuality in the Nineteent Century America* (New York: Harper and Row, 1976). Bu kadın-erkek ayırımının bir tarışması için ayrıca bkz. Ann Douglas, *The Feminization of American Culture* (New York: Alfred A. Knopf, 1977).

[313] Thomas Branagan, *The Excellence of Female Character Vindicated* (Philadelphia, 1808), s.161.

[314] John Ellis, *Marriage and its Violations* (New York, 1860), s.21.

[315] Henry N. Gurensey, *Plain Talk on Avoided Subjects* (Philadelphia: F.A. Davis, 1882), s.103.

[316] Nancy F. Cott, "Passionlessness: An Interpretation of Victorian Sexual Ideology, 1790-1850," *Signs; Journal of Women in Culture and Society*, Cilt IV (Kış 1978), s.219-36.

[317] Bkz.örn. Douglas, *The Feminization of American Culture* ve Nancy

F. Cott, *The Bonds of Womanhood: "Woman's Sphere" in New England, 1780-1835* (New Haven: Yale University Press, 1977).

318 Henry David Thoreau, *Friendship* (yeniden basım New York: Thomas Crowell, 1906). Amerika'da 19.yüzyıl ortalarında "romantik dostluk" teriminin hem kadın-kadın, hem de erkek-erkek ilişkileri tanımlamak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. Francis Parkman, *The Oregon Trail* (1846), zikr. Jonathan Katz, *Gay American History: Lezbians and Gay Men in the U.S.A.* (New York; Thomas Crowell, 1976), s.303-04.

319 *New England Quarterly*, Cilt XXXVI, No.1 (Mart 1963), s.23-41 ve *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Cilt I, No. 1 (Sonbahar 1975), s.1-29.

320 Bkz. örn. Judith Becker Ranlett, "Sorority and Community: Women's Answer to a Changing Massachusetts, 1865-1895," doktora tezi, Brandeis University, 1974 (özellikle kadın üstünlüğü görüşlerinin tartışması, s.41-42 ve s.120-121.).

321 Margaret Fuller Ossoli, *Women in the Nineteenth Century and Kindred Papers Relating to the Sphere, Condition and Duties of Women* (Boston, 1855), s.342-43. Fuller'ın diğer kadınlara aşkı benim Bell Chevigny, *The Woman and the Myth: Margaret Fuller's Life and Writings* üzerine incelememde daha ayrıntılı tartışılmaktadır: *Journal of Homosexuality*, Cilt IV, No.1 (Sonbahar 1978) içinde, s.110-12.

322 Anna Cogswell Wood, *The Story of a Friendship: A Memoir* (New York: Knickerbocker Press, 1901), s.4.

323 A.g.e., s.22.

324 A.g.e., s.311.

325 William Rounseville Alger, *The Friendships of Women* (Boston: Roberts Brothers, 1868); bkz. örn. s.346-58. Bu güven ifadeleri kadınlar arasındaki aşk mektuplarında olağandı. Bkz. örn. Helen Morton'un Mary Hopkinson'a 24 Temmuz 1872 tarihli mektubu: "Ben, içimdeki ben, senin yanında evimdeyim, rahatım, şeffafım, sanki kalbim ve ruhum mavi bir gökyüzü ve gün ışığı bulmuş gibi" (Radcliffe Women's Archives, Schlesinger Library, Radcliffe College, Cambridge, Mass.).

326 A.g.e., s.364.

327 A.g.e., s.viii.

328 A.g.e., s.365.

329 19. Yüzyılda bu alanın ne olduğuna ilişkin en popüler tartışmalar-

dan biri için bkz. John Ruskin, "Of Queen's Gardens," *Sesame and Lilies: Three Lectures* (1865).

330 Meredith'in çağdaşı Edith Arnold (Matthew Arnold'un yeğeni) da, heteroseksüelliğin "doğal gücü" sonucu karmaşıklaşan, ama sonunda üstün gelen kadın aşkına ilişkin bir roman yazmıştı. *Platonics: A Study* (1894) adlı romanda, iki romantik dost olan Kit ve Susan bir ara bir erkeğe ilgi duyarlar. Ama bu kadınlar için heteroseksüel tutku geçici ya da doyumsuz, birbirlerine duydukları aşk ise değişmezdir. Kit şunu farkeder: "Öyle kadınlar vardır ki, onların aşkının yerini hiç bir erkeğinki tutamaz, Kit de onlardan biriydi." Susan da sonunda kendi önceliklerini kabul etmek durumunda kalır. Ölümcül hastalığı sırasında Kit'e, kısa süren heteroseksüel ilgisine ilişkin olarak şunu yazar: "Bunların hepsi geçip gitti. Tutku, her zaman olduğu gibi, öldü ve bütün bunların sonunda tek farkında olduğum şey sana olan aşkım. Bu aşk bütün geçmişi aydınlatıyor - olmadığı bir zamanı hatırlamıyorum; meşalesiyle geleceğe ışık tutuyor - çünkü onun sona ermesi düşünülemez."

331 K.A. McKenzie, *Edith Simcox and George Eliot* (New York: Oxford University Press, 1961) içinde, s.102.

332 A.g.e., s.38.

333 Tamamlanmamış tez, 1979, Kadın Araştırmaları Programı, San Diego State University, Calif.

334 *Selections from the letters of Geraldine Endsor Jewsbury to Jane Welsh Carlyle*, ed. Mrs. Alexander Ireland (Londra: Longmans, Green and Co., 1892), s.22. Jane Carlyle'ın Geraldine Jewsbury'ye yazdığı mektupları Geraldine ölümünden hemen önce yok etmişti. İlişkilerinin bir tartışması için ayrıca bkz. Virginia Woolf, "Geraldine and Jane", *Times Literary Supplement* (28 Şubat 1929).

335 *Selections from the letters of Geraldine Endsor Jewsbury...*, s.38.

336 A.g.e., s.58.

337 A.g.e., s.88.

338 A.g.e., s.333-34.

339 A.g.e., s. 43.

340 Bkz. örn. Mrs. Russell'a gönderilen ve Geraldine'in Mr. Mantell adlı birisiyle ilişkisine değinen 16 Ocak 1858 tarihli mektup: "Açıkça söylemek gerekirse kendini gülünç duruma düşürdü ve şu ara benden tamamen uzaklaştı." Zikr. Susanne Howe, *Geraldine Jewsbury: Her Life and Errors* (Londra: George Allen and Unwin, 1935), s.162.

341 A.g.e., s.57.

342 *Selections from the letters of Geraldine Endsor Jewsbury...*, s.347-49.

343 Bu yapıtın daha ayrıntılı tartışması için şu makaleme bakınız: "Female Same-sex Relationships in Novels by Henry Wadsworth Longfellow, Oliver Wendell, and Henry James," *New England Quarterly*, Cilt LI, No.3 (Eylül 1978), s.309-32.

344 Edward Carpenter, *The Intermediate Sex: A Study of Some Transitional Types of Men and Women* (New York: Mitchell Kinnerley, 1912), s.18.

345 Martha Dickinson Bianchi, *The Life and Letters of Emily Dickinson* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1924).

346 Martha Dickinson Bianchi, *Emily Dickinson Face to Face: Unpublished Letters with Notes and Reminiscences* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1932).

347 Dickinson'ın Sue Gilbert ve diğer kadınlarla duygusal ilişkileri şu makalalerimde daha ayrıntılı ele alınmıştır: "Emily Dickinson's Letters to Sue Gilbert." *Massachusetts Review*, Cilt XVIII. No.2 (Eylül 1977), s.197-225 ve "Emily Dickinson's Homoerotic Poetry." *Higginson Journal*, Cilt 18 (Haziran 1978), s.19-27.

348 *The Letters of Emily Dickinson*, eds. Thomas H. Johnson ve Theodora Ward (Cambridge: Harvard University Press, 1958), 73. Mektup.

349 Bianchi, *Emily Dickinson Face to Face*, s.184.

350 A.g.e., s.216.

351 Johnson and Ward. *The Letters of Emily Dickinson*, 94. Mektup.

352 Bianchi, *Emily Dickinson Face to Face*, s.218.

353 Johnson and Ward. *The Letters of Emily Dickinson*, 96. Mektup.

354 Örneğin Clement Wood, Lowell'ın ölümünden bir yıl sonra yayınlanan bir incelemede, şiirlerinin çoğu eşcinsel olduğu, dolayısıyla "birçok kalbin ortak çığlığını seslendirmediği" için onun iyi bir şair olmadığını iddia ediyordu. Böylece de, onun "kendi arzularının tutkulu bir şarkıcısı ve kendi safında duranların baş şairi" olabileceği, ama lezbiyen olmayan okuyucuların onun şiirinde hiçbir şey bulamayacakları sonucuna varıyordu, *Amy Lowell* (New York: Harold Vinal, 1926), s. 13, 173.

355 Andrew Sinclair, *The Better Half: The Emancipation of the American Woman* (New York: Harper and Row, 1965)'da, İngiliz kadın hareketinin önceleri daha militan olması bu harekette çok sayıda "soylu hanım" olmasına bağlamaktadır: "Doğumdan üstünlük duygusu çoğu kez insanlara geleneklere aykırı davranmak özgürlüğü verir. İngiliz soylu kadınının militanlığının bir bölümü onun soylu bir hanım olduğunun bilincinde olmasıyla açıklanabilir; oysa Amerikalı kızkardeşi çoğu zaman kendi konumundan, hanım gibi davranmayacak kadar emin değildi," s.284. Ancak, sırf sayıları açısından soylu İngiliz kadınlarının bir hareket oluşturması olanaksızdı. Orta sınıfın sesine de ihtiyaçları vardı.

356 Troy Kadın Yüksek Okulu 1821'de "yüksek öğretime" açıldı, ama programının büyük bölümü akademik değildi.

357 Duncan Crow, *The Victorian Woman* (Londra: George Allen and Unwin, 1971), s.326.

358 Sinclair, *The Better Half*, s.119-20.

359 Frances M. Trollope, *Domestic Manners of the Americans* (1832; yeniden basım New York: Howard Wilford Bell, 1964), s. 54-55, 135.

360 *The Industrial and Social Position of Women in the Middle and Lower Ranks* (Londra, 1857), s.21-22.

361 Edward Shorter, *The Making of the Modern Family* (New York: Basic Books, 1975) s.55-62.

362 John Boyd-Kinnear, "The Social Position of Women in the Present Age," *Woman's Work and Woman's Culture: A Series of Essays*, ed. Josephine E. Butler (London: Macmillan and Co., 1869) içinde, s.335.

363 19.yüzyıl ortalarından, servetlerini kadınların tek geliştirmeye değer organlarının kalpleri ve rahimleri olduğunu savunarak yapan kadın yazarlar bile, orta sınıf kadınlarının gerek kendi çıkarları, gerekse toplumun refahı için daha fazla uğraşmaları gerektiğini kavramışlardı. Bkz. örn. Sarah Stickney Ellis, *The Women of England: Social Duties and Domestic Habits* (New York: D. Appleton, 1839), s. 265ff ve Dinah Maria Mulock Craik, *A Woman's Thoughts About Women* (New York: Rudd and Carleton, 1858), s.14-15.

364 Sinclair, *The Better Half*, s. 280-281. 1848'den önceki onyılda feminist fikirlerda büyük bir kaynama vardı, ama örgütlenmeden eser görünmüyordu. Örneğin Amerika'da Sarah Grimke *Letters on the Equality of the Sexes and the Condition of Women*'ı 1838'de yayınlamıştı. 1841 tarihli *Edinburgh*

Review (Cilt 73, s.189-209), 1839 ile 1840 arasında kadın hakları üstüne İngiltere'de yayınlanmış altı kitap sayıyordu.

365 Werner Thönnessen, *The Emancipation of Women: The Rise and Decline of the Women's Movement in German Social Democracy, 1863-1933*, çev. Joris de Bres (Frankfurt am Main: Pluto Press, 1969), s.16.

366 Evelyne Sullerot, *Histoire de la presse feminine en France des origines à 1848* (Paris: Armand Colin, 1966). 1830'lardan itibaren sosyalist hareketten doğan Fransız feminist grupları da vardı; bkz. Marguerite Thibert, *Le feminisme dans la socialisme français, 1830-1850* (Paris: Marcel Giard, 1926), Sylvie Weil-Sayre ve Mary Collins, *Les Femmes en France* (Paris: Des Femmes, 1977); Maïte Abistur ve Daniel Armogathe, *L'Histoire du feminisme français* (Paris: Des Femmes, 1977).

367 Simone de Beauvoir *The Second Sex*'te Fransız feminist hareketinin görece ürkekliğini tartışmaktadır (1949; yeniden basım Vintage Books, 1974), s.137-39.

368 Anna Rueling, "Welches Interesse hat die Frauenbewegung an der Loesung des Homosexuellen Problems?" *Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen*, Cilt VII (Leipzig, 1905), s. 137, çevirisi Lillian Faderman ve Brigitte Eriksson, *Lesbian Feminism in Turn-of-the-Century Germany* (Weatherby Lake, Mo.: Naiad Press, 1980) içinde.

369 A.g.e., s.132.

370 Wanda Fraiken Neff, *Victorian Working Women: An Historical and Literary Study of Women in British Industries and Professions, 1832-1850* (New York: Columbia University Press, 1929), s.12.

371 J.A. ve Olive Banks, *Feminism and Family Planning in Victorian England* (Liverpool, England: Liverpool University Press, 1964), s.27.

372 A.g.e.

373 Clara E. Collet, *Educated Working Women: Essays on the Economic Position of Women Workers in the Middle Classes* (Londra: P.S. King and Son, 1902), s.30.

374 Bkz.örn. Andrew Ure, *Philosophy of Manufactures* (Londra, 1861), s.475'de kadın işçilere düşük ücret verilmesini, çok fazla para kazanırlarsa eş ve anne olarak görevlerini terkedeceklerini söyleyerek haklı göstermektedir. Mrs. Lynn Linton, *The Autobiography of Christopher Kirkland* (1885; yeniden basım New York: Garland Publishing Co., 1976), s.11'de eşit iş fırsatı isteyen kadınların "yakacak odun için beşikleri parçalayacaklarını" belirtir.

375 Caroline Dall, *"Woman's Right to Labor": or, Low Wages and Hard Work* (Boston, 1860), s.104.

376 Başka yerlerde de orta sınıftan kadınların daha fazla seçeneği yoktu. George Sand 1831 yılında kocasını terkedip, mali açıdan bağımsız olabilmeye çalıştığı zaman, kendisine açık olan işlerin yalnızca mürebbiyelik, oyunculuk ve yazarlık olduğunu fark etmişti. Bunlardan birincisini seçmek çocuklarına, en iyi ihtimalle, çalıştığı ailede yoksul akrabalar gibi davranılması demekti. Sahnede başarılı olamayacağını hissediyordu, çünkü oyuncuların çoğu aynı zamanda kibar fahişelerdi ve yaşı (otuzuna yaklaşmıştı) bu alandaki rekabet yeteneğini sınırlayacaktı. O da yazarlığı seçti. Bkz. Samuel Edwards. *George Sand: A Biography of the First Modern, Liberated Woman* (New York: David McKay, 1972). Alt sınıftan Fransız kadınlarının orta sınıftan olanlara göre çok daha fazla seçeneği vardı, ama bütün bu işlerde çok düşük ücret alıyorlardı. 19.yüzyıl ortalarında *Household Words*'de "Hanımlara Daha Çok İş" başlıklı bir makalede yazar Fransız kadınları için istihdam olanaklarının çeşitliliğine işaret etmektedir: tren istasyonunda bilet satmak, telgraf memureliği, bagaj denetçiliği, tiyatroda yer göstermek, meyve sebze satmak. Yazar benzer sınıftan İngiliz kadınları için sınırlı iş olanaklarının da aynı şekilde genişletilmesini savunur. Zikr. Neff, *Victorian Working Women*, s.111.

377 Reverend G. Butller, "Education as a Profession for Women", Butler, *Woman's Work and Woman's Culture*, s.56.

378 Crow, *The Victorian Woman*, s.250 ve 327.

379 Mary Kathleen Benét. *The Secretarial Ghetto* (New York: McGraw-Hill, 1972), s.35.

380 Anna E. Dickinson, *A Ragged Register* (New York: harber and Bros., 1879), s.186.

381 Collet, "Through Fifty Years: The Economic Progress of Women," *Educated Working Women* içinde, s.137.

382 19.yüzyıl boyunca birçok meslek engeller yaratmayı sürdürdü. Örneğin İngiltere'de kadınlar 1919 yılına kadar avukatlık yapamazlardı; 1899'a kadar mühendis olmaları yasaktı.

383 Bkz. örn. Charles McCool Snyder, *Dr. Mary Walker: The Little Lady in Pants* (New York: Vantage Press, 1962).

384 Sophia Jex-Blake, "Medicine as a Profession for Women," *Woman's Work and Woman's Culture*'ın içinde, s.78-120.

385 Crow, *The Victorian Woman*, s.327.

386 *A Woman of the Century*, eds. Frances Willard ve Mary Livermore (Buffalo, N.Y., 1893).

387 Amanda Carolyn Northrop, "The Successful Woman in America," *Popular Science Monthly*, Cilt LXIV (1904), s.139-44.

388 Emile Hutchinson, "Women and the Ph.D.," *American Association of University Women Journal*, Cilt XXII (1928), s.19-22.

389 1846 tarihli kızkardeşine mektup. Zikr. Judith Becker Ranlett, "Sorority and Community: Women's Answer to a Changing Massachusetts, 1865-1895," doktora tezi, Brandeis University, 1974, s.32.

390 Louisa May Alcott, "Happy Women," *The New York Ledger*, Cilt XXIV (11 Nisan, 1868).

391 *Charlotte Cushman: Her Letters and Memories of Her Life*, ed. Emma Stebbins (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1881), s.182-83.

392 Harriet Levy metinleri derlemesi, Bölüm XX, yayınlanmamış öyküler, Bancroft Library, University of California at Berkeley, s.54-56.

393 Edward Carpenter, *The Intermediate Sex: A Study of Some Transitional Types of Men and Women* (New York: Mitchell Kennerley, 1912), s.72-73. Birçok çağdaş tarihçi 19.yüzyıl kadın hareketinde lezbiyenlik düzeyinin yüksekliği konusunda tahminler yürütmüş, ama genel olarak bunun kadın bağımsızlığına doğru bir adım olarak önemini kavramamıştır. Bu nedenle de bunu ilk göze çarpan ve en önemsiz terimlere indirgerler; örn. Susan B. Anthony'nin 18 Mart 1868'te Anna Dickinson'a, "*iki kişilik* -seni de alacak kadar büyük ve iyi" bir yatağı olduğunu yazması gibi; bkz. örn. Sinclair, *The Better Half*, Crow, *The Victorian Woman* ve George Dangerfield, *The Strange Death of Liberal England* (London: MacGibbon and Kee, 1968).

KİTAP IIA. Bölüm 4. BOSTON EVLİLİĞİ

394 Helen Huntington Howe, *The Gentle Americans: Biography of a Breed* (New York: Harper and Row, 1965), s.83.

395 *The Notebooks of Henry James*, eds. F.O. Matthiessen ve Kenneth R. Murdock (New York: Oxford University Press, 1947), s.47.

396 Bu noktalardaki ek yorumlarım için bkz. "Female Same-sex Relationships in Novels by Henry Wadsworth Longfellow, Oliver Wendell Holmes, and Henry James," *New England Quarterly*, Cilt LI, No.3 (Eylül 1978), s.309-32.

397 F.W. Dupee, *Henry James* (New York: William Sloane Associates, 1951), s.152.

398 Louis Auchincloss, *Reading Henry James* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1975), s.42. Ayrıca bkz. Robert McLean, "*The Bostonians*: New England Pastoral,"*Papers in Language and Literature*, No.7 (1971), s.374 ve Theodore C. Miller, "The Muddled Politics of Henry James's *The Bostonians*", *Georgia Review*, Cilt XXVI, s.338.

399 Auchincloss, *Reading Henry James*,s.76.

400 McLean, "*The Bostonians*: New England Pastoral," s.381.

401 A.g.e., s.376.

402 Michael Egan, James'in İbsen'e ilgisinin 1889 yılında, yani *The Bostonians*'ın basılmasından dört yıl sonra başladığını belirtir. Ama Egan bu tarihin kanıtı olarak James'in arkadaşı Gosse'ye yazdığı bir mektubu verir; James, Gosse'nin oyun yazarı hakkında *Fortnightly Review*'da çıkan makalesinden sonra ondan İbsen'e ilişkin daha fazla bilgi istemektedir; bkz. *Henry James: The Ibsen Years* (Londra, 1972), s.37-38. Ancak Gosse bundan önceki yirmi yıl boyunca Ibsen'in İngiltere'de sesini en çok duyuran savunucusu olmuştu. James ile Gosse arasındaki arkadaşlık dikkate alındığında, James'in daha fazla bilgi istemesinden çok önce de İbsen'i bilmesi olasılığı yüksektir.

403 McLean, "*The Bostonians*: New England Pastoral,"s.381.

404 "*The Bostonians*", "*The Air of Reality: New Essays on Henry James*, ed. John Goode (Londra: Methuen and Co., 1972) içinde, s.76.

405 James erkek eşcinselliğine sempatiyle yaklaşıyordu. Edmund Gosse'ye bir mektubunda, John Addington Symonds'un *A Problem in Modern Ethics*'teki eşcinsellik savunusuna ilişkin olarak, Gosse'ye "bu fevkalade içdöküşleri bana verdiğin için" teşekkür eder [zikr. Leon Edel, *Henry James: The Treacherous years: 1895-1901* (Philadelphia: Lippincott, 1969), s124]. Symonds 1893 yılında öldüğünde, James ona "çok sevilen, çok iş yapan, tutkulu düzeyde verici bir adam" olarak değinmişti (ibid, s.127). 1895'te Oscar Wilde'ın eşcinselliği nedeniyle hapse atılmasını kınadı ve Wilde'ın hapishane koşullarının iyileştirilmesi için bir milletvekiline başvurdu (ibid, s.128-30). James'in yaşam öyküsünü yazan Leon Edel kitabının son cildinde, James'in kendisinin de en az iki genç adama aşık olduğunu kanıtlar; *Henry James: The Master* (Londra: R. Hart-Davis, 1972).

406 *The Diary of Alice James*, ed. Leon Edel (New York; Dodd, Mead and Co.,1964) s.10,

[407] A.g.e., s.11.

[408] A.g.e., s.13.

[409] A.g.e., s.181.

[410] A.g.e., s.13.

[411] Gay Wilson Allen, *William James: A Biography* (New York: Viking Press, 1967), s.227.

[412] Mark A. DeWolfe Howe, *Memories of a Hostess: A Chronicle of Eminent Friendships Drawn Chiefly from the Diaries of Mrs. James T. Fields* (Boston: Atlantic Monthly Press, 1922), s.283.

[413] Helen Howe, *The Gentle Americans*, s.84.

[414] A.g.e., s. 83, 185ff.

[415] Francis Otto Matthiessen, *Sarah Orne Jewett* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1929), s.72.

[416] Sarah Orne Jewett, *The Mate of Daylight* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1883) içinde.

[417] Sarah Orne Jewett, *A Country Doctor* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1884), s.336-37.

[418] Sarah Orne Jewett Metinleri Derlemesi, Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Mass. Aralık 1977'de Modern Language Association kongresinde sunduğu bir makalesi aracılığıyla Harvard University'deki Jewett malzemelerine dikkatimi çeken Glenda Hobbs'a teşekkürlerimi iletmek isterim.

[419] Sarah Orne Jewett'in günlüğü, 24 Mayıs 1871 kaydı, Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Mass.

[420] "Love and Friendship", ikinci (başlıksız) taslağın tarihi 23 Ağustos 1880'dir, Sarah Orne Jewett Metinleri Derlemesi, Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Mass.

[421] Bkz. "Emily Dickinson's Homoerotic Poetry" adlı makalem, *Higginson Journal*, No.18 (Birinci Yarı, 1978), s.19-27.

[422] *Letters of Sarah Orne Jewett*, ed. Annie Fields (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1911), s.11.

[423] A.g.e., s.16-17.

[424] A.g.e., s.17-18.

[425] A.g.e., s.246-47.

426 E. Krause. "The Truth About Me," *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*, Cilt III (Leipzig, 1901), s.292-307, Lillian Faderman ve Brigitte Eriksson. *Lesbian Feminism in Turn-of-the-Century Germany* 'Weatherby Lake. Mo.: Naiad Press, 1980) içinde.

427 E.O. Somerville ve Martin Ross, *Irish Memories* (New York: Longmans, Green and Co., 1917), s.326.

428 Christopher St. John, *Ethel Smythe: A Biography* (Londra: Longmans, Green and Co., 1959), s.193. Somerville'in iddiaları besteci Ethel Smythe'a o kadar inandırıcı gelmişti ki, o da ölü sevgilisiyle ilişki kurmaya çalışmaya başlamıştı.

429 Somerville ve Martin Ross, *Irish Memories*, s.309.

430 Geraldine Cummins, *Dr. E.O. Somerville: A Biography* (Londra: Andrew Dakers Ltd., 1952) içinde, s.180-86.

431 A.g.e., s.7.

432 Maurice Collis, *Somerville and Ross* (Londra: Faber and Faber, 1968). Collis, Somerville'in yaşamında buna benzer bir ilginin en küçük izini bulamamıştır. Ona göre, Ross'a rastlamadan önce hayatındaki yalnızca bir diğer kadın kuzenine tutku duymuş, bu kuzenin ölümü onu bir süre derin bir üzüntüye sürüklemişti.

433 Somerville ve Martin Ross, *Irish Memories*, s.133.

434 Cummins, *Dr. E.O. Somerville*, s.185.

435 Somerville ve Martin Ross, *Irish Memories*, s.125.

436 Cummins, *Dr. E.O. Somerville*, s. 104.

437 Zikr. Betty Askwith, *Two Victorian Families* (Londra: Chatto and Windus, 1971), s.192.

438 Mary Sturgeon, *Michael Field* (Londra: George G. harrap, 1922), s.27.

439 T. ve D.C. Sturge Moore, Önsöz, *Works and Days: From the Journal of Michael Field* (Londra: Murray, 1933), s.xvi.

440 Michael Field, *Underneath the Bow* (1893; üçüncü baskı, Portland, Me.: Thomas B. Mosher, 1898), s.50.

441 Bkz. örn. Sturgeon, *Michael Field*, s.75-78.

442 Sturge Moore, *Works and Days*, s.16.

[443] Zikr. Sturgeon, *Michael Field*, s.47.

[444] Bkz.örn. Miss Louie Ellis'e mektup, zikr. Sturgeon, *Michael Field*, s.75.

[445] Bkz.örn. Sturge Moore, *Works and Days*, s.57.

[446] Michael Field, *Long Ago* (1889; yeniden basım, Portland, Me: Thomas B. Mosher, 1907), s.xxv.

[447] *The Wattlefold: Unpublished Poems by Michael Field*, ed. Emily C. Fortey (Oxford: Basil Balkwell, 1930), s.69.

[448] A.g.e., s.193.

[449] Michael Field, *Mystic Trees* (Londra: Eveleigh Nash, 1913), s.146.

[450] Sturgeon, *Michael Field*, s.61.

[451] Romanları romantik ve aşırı duygusaldı, ama bilinçli olarak popüler yazının gereklerine uygun olmalarına (yani, kadın karakterlerin en önemli uğraşılarının aşk olmasına) karşın, yoğun feminist duygular da içermeleri şaşırtıcıdır. Corelli erkeklerin yapabileceği her işi kadınların da yapabileceğini savunuyor, onlara zorla boyun eğdirenlerin kadınların çektirdiği acıları kınıyor ve kocalarının yanlışları nedeniyle özveriye zorlanan kadınları betimliyordu.

[452] Bertha Vyver. *Memoirs of Marie Corelli* (Londra: Alston Rivers, 1930), s.97.

[453] William Stuart Scott, *Marie Corelli: The Story of a Friendship* (Londra: Huchinson, 1955), s.93.

[454] Vyver, *Memoirs of Marie Corelli*, s.97.

[455] Eileen Biglund. *Marie Corelli: The Woman and the Legend* (Londra: Jarrolds, 1953), s.218.

[456] Vyver, *Memoirs of Marie Corelli*, s. 96-97.

[457] Scott, *Marie Corelli*, s.198-99.

[458] Octave Thanet'in en kapsamlı yaşam öyküsü: George McMichael, *Journey to Obscurity: The Life of Octave Thanet* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1965). Thanet romantik dostluğu edebiyatta en kapsamlı olarak "My Lorelei" (*The Western*, New Series, VI, Ocak 1880, 22 içinde) adlı kısa öyküsünde tartışmıştı.

[459] *Reminiscences of Rosa Bonheur*, ed. Theodore Stanton (1910; yeniden basım New York: Hacker Art Books, 1976), s.7.

[460] A.g.e., s.33.

461 A.g.e., s.97-98.

462 A.g.e., s.102.

463 A.g.e., s. 269.

464 A.g.e.

465 Louisa May Alcott, başlıksız aşk öyküsü, tamamlanmamış metin, Alcott Papers, Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Mass. Bu yapıt kısa süre önce Arno Press tarafından *Diana and Persis* adıyla kamuya sunulmuştur.

466 Hosmer mesleki yaşamının büyük bölümünü Roma'da geçirmişti, ama gene de Amerikalı kızlar için güçlü bir rol modeliydi. Örneğin Jeannette Gilder 1860'ların başında, popüler bir dergi olan *The Ladies Repository*'den ona ilişkin bir yazı okuduğunu ve derhal saçını Hosmer gibi kısa kestirmeye ve heykeltraş olmaya karar verdiğini yazmaktadır. Bkz. *The Authobiography of a Tomboy* (New York: Dobuleday, Page and Co., 1900), s.183.

467 *Harriet Hosmer: Letters and Memories*, ed. Cornelia Carr (New York: Moffat, Yard and Co., 1912), s.35.

468 Hosmer'ın mektuplarından ve Charlotte Cushman gibi arkadaşlarının yaşam öykülerinden (örn. Joseph Leach, *Bright Particular Star: The Life and Times of Charlotte Cushman*, New Haven: Yale University Press, 1970), onun büyük olasılıkla Annie Dundas ve Matilda Hays, bir ihtimalle de Charlotte Cushman ve Mrs. Sartoris adlı bir kadınla romantik dostlukları olduğu tahmin edilebilir.

469 Zikr. *Charlotte Cushman: Her Letters and Memories of her Life*, ed. Emma Stebbins (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1881) s.12-13.

470 Charlotte Cushman'ın 1844-1845 günlüğü, Charlotte Cushman metinleri derlemesi, Butler Library, Columbia University, New York, N.Y.

471 A.g.e.

472 Leach, *Bright Particular Star*, s.157.

473 W.T. Price, *A Life of Charlotte Cushman* (New York: Brentano's, 1894), s.61.

474 Zikr. Leach, *Bright Particular Star*, s.158.

475 Charlotte Cushman'ın 1844-1845 günlüğü, Charlotte Cushman metinleri derlemesi, Butler Library, Columbia University, New York, N.Y.

476 Susanne Howe, *Geraldine Jewsbury: Her Life and Errors* (Londra:

George Allen and Unwin, 1935), s.23. Jewsbury Charlotte'la 1846'da tanıştı. Kısa süre sonra da onu *The Half Sisters*'daki feminist kahramanın prototipi yaptı.

477 Leach, *Bright Particular Star*, s.217-18.

478 A.g.e., s.234.

479 A.g.e., s.210.

480 A.g.e., s.271.

481 Stebbins, *Charlotte Cushman*, s.21.

482 Charlotte Cushman'ın günlüğü, 11 Ocak 1845, Butler Library, Columbia University, New York, N.Y.

483 Leach, *Bright Particular Star*, s.311-12.

484 *Correspondence of Fraülein Günderode and Bettine von Arnim*, çev. Margaret Fuller (1842; yeniden basım Boston: T.Burnham, 1861), s.83.

485 A.g.e., s.293.

486 A.g.e., s.2.

487 A.g.e., s.47.

488 Elaine Kendall, *Peculiar Institutions: An Informal History of the Seven Sister Colleges* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1976), s.127-28.

489 Anna Mary Wells, *Miss Marks and Miss Woolley* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1978), s.9.

490 Jeannette Marks, *Gallant Little Wales* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1912), s.168.

491 Wells, *Miss Marks and Miss Woolley*, s.67.

492 A.g.e., s.252.

493 Bu ilişkiler birkaç kitapta derinlemesine tartışılmıştır. Bkz. Edith Finch, *Carey Thomas of Bryn Mawr* (New York: harper and Bros., 1947), Bryn Mawr'ın ilk kadın müdürü ve onun yaşamındaki, biri İngilizce öğretmeni Mamie Gwinn (ki Gertrude Stein'ın 1904 tarihli kısa romanı *Fernhurst*'e de konu olmuştur), diğeri Mary Garrett ile olmak üzere iki ana ilişkiyi ele almaktadır. Ayrıca bkz. Vita Dutton Scudder, *On Journey* (New York: E.P.Dutton, 1937). Wellesley öğretim üyelerinden olan Scudder'ın bir diğer öğretim üyesi ve yazar olan Florence Converse'le ömür boyu süren bir romantik dostluğu olmuştu. Wellesley öğretim kadrosundaki bir diğer çift olan Katharine Lee Bates ile Katharine Coman, Dorothy Burgess'in *Dream and Deed: The*

Story of Katharine Lee Bates (Norman: University of Oklahoma Press, 1952) adlı kitaba ve Judith Schwarz'ın daha yeni tarihli, "Yellow Clover: Katharine Lee Bates and Katharine Coman" başlıklı makalesine (*Frontiers*, Cilt IV, No.1, Bahar 1979, s.59-67) konu olmuşlardır. Gruptaki akademisyen olmayan tek kadın Mary Garrett çok varlıklıydı. Carey Thomas'yla akademik dünyanın sorunlarını paylaşmıyordu, ama Carey'e romantik dost değil de, bir koca olsa belki de mümkün olmayacak bir destek sağlayabildi. Örneğin Carey 1893 yılında Bryn Mawr müdürlüğüne aday olduğunda, Mary mütevelli heyete bir mektup yazarak, "Miss M.Carey Thomas'ın okulunuzun müdürü olduğu tarihten itibaren, hayatta olduğum ve Miss Thomas müdür kaldığı sürece, takdir yetkisi ona ait olmak ve önce İngilizce Bölümü, sonra okulun diğer bölümleri için kullanılmak üzere kendisine her yıl on bin dolar vermeyi" taahhüt etmişti, Finch, *Carey Thomas*, s.209. Mütevelli heyetinin Mary'nin vaadinden etkilenip etkilenmediği bilinmez, ama arkadaşı 1894'te müdür oldu. Mary 1915 yılındaki ölümüne kadar sözüne sadık kaldı.

494 Jeannette Marks belgeleri, "Unwise College Friendships," Williston Memorial Library, Mount Holyoke College.

495 Jeannette Marks, *A Girl's Student Days and After* (New York: Fleming H. Revell and Co., 1911), s.36-37.

496 Jeannette Marks belgeleri, Dr. Arthur Jacobson'la yayınlanmamış mektuplaşması, Williston Memorial Library, Mount Holyoke College.

KİTAP IIB. Bölüm 1. ANTİ-FEMİNİZMİN YÜKSELİŞİ

497 Elizabeth Lynn Linton, önsöz, *The Girl of the Period and Other Social Essays* (Londra: R.Bentley, 1883).

498 G.J. Barker-Benfield, *The Horrors of the Half-known Life: Male Attitudes Toward Female Sexuality in Nineteenth Century America* (New York: harper and row, 1976).

499 Mrs. E. Sandford, *Woman in her Social and Domestic Character* (Londra: 1831), s.13.

500 Sarah Stickney Ellis, *The Woman of England: Social Duties and Domestic Habits* (New York: D. Appleton, 1839), s.14. Bunu izleyen birkaç yılda İngiltere'nin önde gelen erkek yazarları da, kadının zekâsını kullanmasına karşı çıkanlara katıldılar. Bkz. örn. Benjamin Disraeli, *Sybil* (1845), Bölüm VI ve William Thackeray, *Pendennis* (1848-50), Bölüm XXII ve XXXIX.

501 Margaret Fuller gibi en adanmış feministler bile bu görüşe tümüyle

karşı çıkmaya cesaret edemediler. Fuller, kadınların aileye yönelik erdemler yerine beyinlerini geliştirmesini savunmamaya çok dikkat göstermiştir, ama evsel "işlevlerin sıkıcı bir iş ya da kaçınılmaz bir zorunluluk değil, yaşamın bir parçası" olması gerektiğini söyler, *Woman in the Nineteenth Century* (1843; yeniden basım Boston, 1855), s.44.

502 "Female orators," *The Mother's Magazine*, Cilt VI (1838), s.27.

503 Henry F. Harrington, "Female Education," *Ladies Companion*. Cilt IX (1838), s.293.

504 Colesworth Pinckney, *The Lady's Token, or Gift of Friendship* (Nashua, N.H., 1848), s.119.

505 Henry James, Sr., "Woman and the Women's Movement," *Putnam's Magazine*, Cilt I (1853), s.279-88.

506 Edward H. Clarke, *Sex in Education, or, A Fair Chance for Girls* (Boston: J.R. Osgood, 1873).

507 A. Hughes Bennett, "Hygiene in the Higher Education of Women," *Popular Science Monthly*, Şubat 1888.

508 Zikr. Duncan Crow, *The Victorian Woman* (Londra: George Allen and Unwin, 1971), s.166.

509 Dinah Maria Mulock Craik, *A Woman's Thoughts About Women* (New York: Rudd and Carleton, 1858), s.12-13.

510 Horace Bushnell, *Women's Suffrage: The Reform Against Nature* (New York: C.Scribner, 1869).

511 Mrs. Lynn Linton, *The Authobiography of Christopher Kirkland* (1885; yeniden basım New York: Garland Publishing Co., 1976), s.9.

512 "Women's Votes," *Saturday Review*, 6 Mayıs 1871.

513 Bkz. Marguerite Thibert, *Le feminisme dans le socialisme français, 1830-1850* (Paris: Marcel Giard, 1926) ve Maïte Abistur ve Daniel Armogathe, *L'Histoire du feminisme français* (Paris: Des Femmes, 1977).

514 Zikr. Edna L. Steeves, "Pre-Feminism in Some Eighteenth Century Novels," *Texas Quarterly*, Cilt XVI, No. 3 (Sonbahar 1973), s.49. Balzac, *La physiologie du mariage pré-originale* (1826) adlı yapıtında, kocalara kendi küçük malikanelerinin, yani ailelerinin. valileri olduklarını ve eğer karıları üstünde egemenliklerini sürdürmezlerse, devletlerin parçalanacağını söylüyordu.

515 Werner Thönnessen, *The Emancipation of Women: The Rise and*

Decline of the Women's Movement in German Social Democracy, 1863-1933, çev. Joris de Bres (Frankfurt am Main: Pluto Press, 1969), s.15.

516 Bkz. Elaine Kendall, *Peculiar Institutions: An Informal History of the Seven Sister Colleges* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1976), s.127-28.

517 Bkz. Crow, *The Victorian Woman*, s.274.

518 Örn. İngiltere'de, Alexander Walker, *Intermarriage; or the Natural Laws by Which Beauty, helath, and Intellect Result from Certain Unions, and Deformity, Disease, and Insanity from Others* (Londra: John Churchill, 1841), s.86-87; Amerika'da, Henry N. Guernsey, *Plain Talk on Avoided Subjects* (Philadelphia: F.A. Davis, 1882), s.82-83.

519 Allan McLane Hamilton, "The Civil Responsibility of Sexual Perverts," *American Journal of Insanity*, Cilt LII, No. 4 (Nisan 1896), s.503-09.

KİTAP IIB. Bölüm 2. SEKSBİLİMCİLERİN KATKILARI

520 Carl von Westphal, "Die Konträre Sexualempfindung," *Archiven für Psychiatrie un Nervenkrankheiten*, Cilt II (1869), s. 73-108.

521 Jeannette Foster, eşcinsel düşmanı *Mlle. Giraud, Ma Femme* adlı romanı yazan ve 1870 tarihli bu romanda kadınlar arası aşka ilişkin olarak Almanya'daki yaygın ciddi kaygılara değinen Fransız Adolphe Belot'nun, büyük olasılıkla Westphal'i bildiğini öne sürer; bkz. *Sex Variant Women in Literature* (1956; yeniden basım Baltimore: Diana Press, 1975), s.81. Bonnie Zimmerman, George Eliot'un 1870 yılında *Problems of Life and Mind* adlı kitabı için Almanya'da araştırmalar yaptığı sırada Westphal'le kapsamlı tartışmalar yapan George Lewis aracılığıyla Westphal'in kuramlarını öğrendiğini ve bu nedenle Edith Simcox'un romantik dostluğuna cesaret vermekten çekindiğini düşünmektedir. Eliot böylece kadınlar arası aşka kalıtımsal bir bozukluğun işaret olarak bakmayı öğrenmiş olabilir: "My Whole Soul is a Longing Question: Edith Simcox and George Eliot," yayınlanmamış tez, Kadın Araştırmaları Programı, San Diego State University, San Diego, Calif.

522 Bkz.örn. Ferdinand Lundberg ve Marynia Farnham, *Modern Woman: The Lost Sex* (New York: Harper, 1947).

523 Havelock Ellis, *Studies in the Psychology of Sex: Sexual Inversion* (1897; yeniden basım Philadelphia: F.A. Davis, 1911), s.120.

524 Krafft-Ebing ölümünden bir yıl önce yazdığı "Neue Studien auf dem Gebiete der Homosexualität" adlı makalesi, *Jahrbuch für Sexuelle Zwisc-*

henstufen, Cilt III (1910), s.1-36'da yayınlanmıştı. Krafft-Ebing bu makalede eşcinsellerin "yozluğu" ve "bozukluğu" üstünde ömrü boyunca yaptığı vurguyu değiştirmişti; şimdi, sapıkların çoğunda zihinsel bozukluklar ve nevropati bulunmasına karşın, eşcinselliğin bir hastalık, akıl sağlığıyla kesinlikle bağdaşmaz br şey değil, kalıtımsal bir anomali olduğunu kabul ediyordu. Ama *Psychopathia Sexualis* (1882; yeniden basım New York: Surgeons Book Co., 1925) kuşkusuz bu makaleden çok daha iyi bilinen bir yapıttır. Bu kitabı ve onun kuramlarını bilen okuyucuların çoğu belki de daha sonraki makaleden haberdar değillerdi; bu nedenle, makalenin eşcinselliğe ilişkin popüler görüşler üstündeki etkisi çok küçük oldu.

525 Örneğin Iwan Bloch, "*gerçek eşcinselliğin*... tamamen *sağlıklı* kişilerde ve yozluktan bağımsız olarak görüldüğünü" ve "*kalıtımsal* koşulların" sonucu olduğunu söylemektedir (italikler Bloch'a aittir); *The Sexual Life of Our Time*, 6.baskı (New York: Allied Book Co., 1908), s.456.

526 Krafft-Ebing'e benzer görüşleri olanlar arasında şunlar vardı: Paul Moreau (*Des aberrations du sens génésique*, Paris: Librairies de la Faculté de Médecine, 1887); B. Tarnowsky (*Die Krankenheit Erscheinungen des Geschlechtsinnes*, Berlin: A. Hirschwald, 1886) ve Cesare Lombrose (*The Female Offender*, Londra: T.F. Unwin, 1895).

527 *A Problem in Modern Ethics*'in yazarı olan John Addington Symonds *Sexual Inversion*'da Ellis'le birlikte çalışmış, ama yapıt yayınlanmadan önce ölmüştü; ailesi ortak yazar olarak adının kitaptan çıkarılmasını istemişti. Eşcinselliğin patolojik kökenli olması konusunda iki yapıtta önemli farklılıklar vardır. Symonds kendi kitabında, eşcinselliğin kültürel bir adet, hatta bir kurum olduğu eski Yunan'ın, "cinsel sapıklığı salt nevropati, ırsi bozukluk ve mastürbasyon açısından bakan kuramcıların önüne, çoğu kez aşılması güç sorunlar koyduğunu" savunuyordu (1896; yeniden basım New York: Benjamin Blom, Inc., 1971), s.36-37. Özel olarak Krafft-Ebing'i eleştiriyor, o anda Avrupa'da soyunda hiç nevropatik bir bozulma olmayan muhtemelen tek bir kişi bile bulunmadığını söylüyordu. Eğer bu gerçekse, diyordu Symonds, herkes cinsel çarpılığa açıktır, dolayısıyla kalıtımsallık ilkesi tamamen kuramda kalacaktır (a.g.e., s.48-49). Ancak Symonds, gerçek eşcinselin doğuştan cinsel organlarıyla doğru ilişkisi olmayan cinsel içgüdüye sahip bir kişi olduğuna inanıyor, kalıtımsal ya da latent bir hastalığın (mutlaka) söz konusu olmadığını vurguluyordu. Birçok eşcinselin "sinirsel anomaliler" gösterdiğini kabul ediyor, ama bunların "baştan bozuk bir yapının kanıtı değil, ergenlik çağından itibaren maruz kaldıkları doğal olmayan koşulların sonucu" olduklarını söylüyordu, *A Problem in Modern Ethics*, s.74.

528 Ellis, *Sexual Inversion*, s.132. "The Morbidification of Love Between Women by Nineteenth Century Sexologists." *Journal of Homosexuality*, Cilt IV, No. 1 (Sonbahar 1978), s.73-90'daki makalemde bu noktalar daha ayrıntılı tartışılmaktadır.

529 *Sexual Inversion*. s.132. Germaine Greer, *The Female Eunuch*'ta (New York: McGraw-Hill, 1971), s75, kızlara aynı-cins aşkından hoşlanmamanın nasıl öğretildiğine ve bu sonradan geliştirilmiş antipatinin doğal duygularla hiç ilişkisi olmadığına dair kendi yaşamından bir örnek vermektedir.

530 Genç bir kadının "kendi cinsinden bir dostla samimi bağlantı dönemleri" yaşamasının "sık sık görüldüğünü" kabul etmekte, ama bu bağlantılarla kendi çarpıklarının bağlantılarının özünde aynı olduğunu görmeyi reddetmektedir. Oysa okuyucu sunduğu malzemelerde bu benzerlikleri gözleyebilir.

531 Ellis, *Sexual Inversion, s.147-48.*

532 A.g.e., s.30.

533 Bkz. 8 no.lu not.

534 Ellis, *Sexual Inversion, s.133,140.*

535 A.g.e., s. 136,137.

536 A.g.e., s. 134.

537 A.g.e., s.134-37.

538 Ellis'in karısı Edith Lees'in bu kuramların kurbanı olduğu anlaşılmaktadır. Ellis, kendi anlattığına göre, kadını kalıtımsal bir çarpık olduğuna inandırmıştı. Oysa kadın kendini diğer kadınların romantik dostu olduğunu düşünüyordu. Ellis *My Life*'ta, karısının evliliklerinin ilk yılları sırasında, Ellis'le ikisi ayrı olduğu zaman onunla kalan eski bir arkadaşıyla yaşadığı duygusal ilişkiyi anlattığını aktarır. Ellis buna dayanarak, kadının bütün sorunlarının çarpıklıktan kaynaklandığını belirler:

... İlk okul yıllarından başlayıp, evlenmeden birkaç yıl öncesine kadar kız arkadaşlarına duyduğu duygusal ve bazen de tutkulu ilgi hakkında her şeyi bana anlatmıştı. Öğrencilikte bunun sonucu doğan ilişkilerde bazen hafif, ama kesin bir bedensel yön olduğunu, ama daha sonra kadınlarla yetişkin dostluklarında bu ifadeye ulaşmadıklarını biliyordum. Ama o tarihte kişilikte doğuştan cinsel çarpıklık konusunda pek bir pratik bilgim yoktu... henüz ters cinsel tabiatın bu gizli belirtilerini farkedemiyordum.

Ellis karısının "azap çekmesine neden olan uyumsuzlukların" köklerinin burada yattığını söyler. Böylece kadını kendisini çarpık olarak görmeye ve kadınlarla daha sonraki aşk ilişkilerini çarpıklığının göstergeleri olarak saymaya teşvik etmişti; Havelock Ellis, *My Life: Autobiography of Havelock Ellis* (Boston: Houghton Mifflin and Co., 1939), s.308-09 ve başka yerlerde. Ellis'in ikinci karısı Françoise Delisle de, Ellis'in Edith'in "çarpık"lığını teşvik ettiğini ima eder, bkz. *Friendship's Odyssey* (1946; yeniden basım Londra, 1964), s.220.

539 Ellis, *Sexual Inversion, s.140n.*

540 A.g.e., s.254.

541 Bu ilişkileri daha önce de yorumlayan yazarlar olmuştu, ama onların araştırmaları sistematik değildi. Bkz. örn. Charlotte Bronte, *Jane Eyre*, 1847 (Bölüm IX, Jane ile Helen Burns arasındaki aşk); William Alger, *The Friendships of Women*, 1868; Alger bu kitapta böylesi okul arkadaşlarına ilişkin olarak şu gözlemi yapar: "Manevi kucaklaşmaları, ruhsal düğünlerinde düşünceleri öpüşürler... İlk kez bilinçli olarak birine yönelttikleri sevgide incinmenin ya da murada ermenin masum öğrenci kızların göğsünde yarattığı acılardan daha derin acı, sevinçlerden güçlü sevinç bulunamaz." Yazar bu bölümün sonunda, ailelerden biri onları ayırmaya çalıştığı için intihar eden onaltı yaşındaki iki öğrencinin öyküsünü anlatır (s.270-71); ayrıca bkz. Alman Gabriele Reuter'in romanı *A Girl from a Nice Family*, 1895. Romanda Eugenie ile Agathe arasında okulda geçen bir aşk macerası anlatılır: "Agathe derhal tutkulu bir aşk duymuştu kıza. Artık Eugenie Witnrow'la birlikte olmaktan, ona sokulup öpmekten daha büyük bir zevk düşünemiyordu."

542 Ellis, *Sexual Inversion, s.* 243.

543 A.g.e.

544 A.g.e., s.244.

545 A.g.e., s.245.

546 A.g.e., s.250-56.

547 A.g.e., s.256-57.

548 A.g.e., s.252.

549 A.g.e., s.244.

550 A.g.e., s.248.

551 Bkz. Arno Karlen, *Sexuality and Homosexuality: A New View* (New York: W.W. Norton, 1971), s.195. Eğer Ellis'in meslektaşı İngiliz seks araş-

tırması J.A. Hadfield'in sözüne inanılabilirse, Ellis de kalıtım kuramındaki aksamaları görmüş, ama salt politik nedenlerden buna bağlı kalmıştı. Hadfield 1958 yılında *British Medical Journal*, Cilt II, 1323'te şunu yazıyordu: "Havelock Ellis eşcinselliğin insanın doğasında bulunduğunu savunuyordu, ama bana şahsen bunu, bireyin bu konuda yapabileceği bir şey olmadığını vurgulamak için söylediğini itiraf etmişti."

552 Bkz. Magnus Hirschfield, "Eşcinsellik," *The Encyclopaedia Sexualis: A Comprehensive Encyclopaedia-Dictionary of the Sexual Sciences*, ed. Victor Robinson (New York: Dingwall-Rock, 1936), s.222.

553 Bu grupların tartışması için bkz. Lillian Faderman ve Brigitte Erikson, *Lesbian-Feminism in Turn-of-the-Century Germany*, önsöz (Weatherby Lake, Mo.: Naiad Press, 1980).

554 G.J. Barker-Benfield, *The Horrors of the Half-Known Life: Male Attitudes Toward Women and Sexuality in Nineteenth Century America* (New York: Harper and Row, 1976)'da 19.yüzyıl erkek doktorlarının kadınlara uyguladıkları vahşeti tartışmaktadır.

555 James D. Steakley, Almanya'da ilk kez 1860'lı kuşağın yaşadığı kentleşmenin, çarpık bir toplum yaratılmasından da sorumlu olduğunu öne sürmektedir. Bu tarihe kadar Almanlar köylerde yaşıyorlardı ve "egzantrik bekârlarla evde kalmış kızların" kendilerini ortak çıkarları olan bir grup olarak düşünmeleri olanaksızdı. Steakley erkeklere ilişkin olarak, "kent eşcinsellerinin birbirlerini tanımalarını kolaylaştıracak, belli kuralları olan iletişim biçimleri geliştirdiklerini ve erkeklerde efemine davranışların ilk kez kentte bir kastın işareti haline geldiği" yorumunu yapar, *The Homosexual Emancipation Movement in Germany* (New York: Arno Press, 1975), s.14-15. Kendilerini çarpık sayan kadınların da ilk kez bu 19.yüzyıl sonu kent ortamında bazı belirleyici özellikler (örneğin, "butch" tavırları) edinmeleri mümkündür.

556 Xavier Mayne, *The Intersexes: A History of Similisexualism as a Problem in Social Life* (1908; yeniden basım New York: Arno Press, 1975), s.150-51, 521.

557 Bkz. Elisabeth Dauthendey, *The Uranian Question and Women* (Leipzigi 1906) ve Faderman ve Erikson, *Lesbian-Feminism in Turn-of-the-Century Germany*, önsöz ve alıntılar.

558 John Lauritsen ve David Thorstad, *The Early Homosexual Rights Movement (1864-1935)* (New York: Times Change Press, 1974), s.15-16.

559 Bkz. örn. Anna Rueling, "Welches Interesse hat die Frauenbewegung an der Loesung des Homosexuellen Problems?" *Jahrbuch für Sexuelle*

Zwischenstufen, Cilt VII (Leipzig, 1905), çevirisi Faderman ve Eriksson, *Lesbian Feminism in Turn-of-the-Century Germany* içinde.

560 Vita Dutton Scudder, *On Journey* (New York: E.P. Dutton and Co., 1937), s.224.

561 A.g.e., s.226.

562 A.g.e., s.211-12.

563 *Whose Fault Is It?*, Richard Meienreis tarafından yazılmış 1901 tarihli Danimarka romanı, kitaptan bölümler *Jahrbuch für Sexuelle Zwischenstufen*, Cilt V, (Leipzig, 1903) içinde.

564 *The Disinherited of Love's Happiness*, "Wie Ich Es Sehe," *Jahrbuch*, Cilt III (Leipzig, 1901) içinde tartışılmaktadır.

565 *Jahrbuch*, Cilt III (Leipzig, 1901) içinde, çev. Faderman ve Eriksson, *Lesbian Feminism in Turn-of-the-Century Germany*.

KİTAP IIB. Bölüm 3. LEZBİYEN EGZOTİZMİ

566 Havelock Ellis, *Studies in the Psychology of Sex: Sexual Inversion* (1897; yeniden basım Philadelphia: F.A. Davis, 1911), s.119.

567 John Stewart Collis, *Havelock Ellis, Artist of Life: A Study of His Life and Work* (New York: William Sloane Associates, 1959), s.65.

568 Bkz. Bölüm 3, Kitap IIA, "Yeni Kadınlar," 12. Not.

569 Mario Praz, *The Romantic Agony*, 2. Baskı (New York: Oxford University Press, 1970), s.201.

570 A.g.e., s.333.

571 Marie Dorval'a 1833 yılında yazdığı ve fantezilerini anlattığı mektup, aralarında çok bedensel, ama cinselliği tartışmasız olmayan bir ilişkiyi ima etmektedir. Mektupta George'un yatakta, Marie'yi beklediği hayal edilir; ama sevgili geldiğinde, kadın George'un yatağının *yanına oturur*. İkisi öpüşür, hafifçe kucaklaşırlar ve Marie geldiği gibi kıvrakça gider. Ama mektupta çiçeklere yapılan değinmelerin, daha belirgin cinsellikte bir dönemi simgelemesi düşünülmüş olabilir; örneğin, "Ne çiçeği bunlar, alnındaki, ellerindeki? Bilinmeyen çiçekler... Kokuları baş döndürüyor, meleğim, onları üstüme ört, beni nemli tacının yapraklarıyla ört," zikr. Joseph Barry, *George Sand: In Her Own Words* (Garden City, N.Y.: Anchor Books, 1979), s.429-30. İlişkilerinin doğası ne olursa olsun, George Sand'la tanıştığı zaman Marie'nin sevgilisi olan romantik şair Alfred de Vigny bunu kendi konumunu tehdit edici görü-

yor ve iki mektubunda Marie'nin bu "lanetli lezbiyen"le ilişkisini kesmesini istiyordu; zikr. Samuel Edwards, *George Sand: A Biography of the First Modern. Liberated Woman* (New York: David McKay Co., 1972), s.5-6.

572 Menken, Sand'a ilişkin olarak Gautier'ye şunu yazmıştı: "Bana öyle bir yaşama ruhu aşılıyor ki, bir akşam bile ondan ayrı kalmaya dayanamıyorum," zikr. Edwards, *George Sand: A Biography...*, s.248-49. George Sand *Intimate Journal*, ed. Marie Jenny Howe (New York: Haskell House Publishers, 1976)'da, Marie d'Agoult (Franz Liszt'in metresi olan romancı "Daniel Stern") ve Sand'ın 1842 tarihli romanı *Consuelo*'nun baş karakteri olan şarkıcı Pauline Garcia ile de tutkulu ilişkileri olduğunu ima eder. Sand'ın yeni yaşam öykülerinde onun kadınlarla ilişkileri reddedilmez, ama eski yapıtlarda, hatta *George Sand and Her Lovers* [Francis Gribble (New York: Charles Scribner's Sons, 1907)] gibi provokatif adlar taşıyanlarda bile, bunlar gözardı edilirdi.

573 Zikr. Edwards, *George Sand: A Biography...*, s.4.

574 A.E. Carter, *The Idea of Decadence in French Literature, 1830-1900* (Toronto, 1958)'de Gautier'nin edebiyatta estet-dekadan fikirlerin gelişmesinde oynadığı merkezi rolü ve onun daha sonraki yazarlar üstündeki etkisini tartışmaktadır.

575 1830'ların Fransız estetleri kendilerini burjuvaziden ayrımak, sonuç olarak da sınıfsızlaştırmak için, son derece acayip giysiler ve saçma davranışlar da dahil, her yönteme başvurmuşlardı. Örneğin, Gautier ortaçağ stili kırmızı bir yelek, Jehan du Seigneur siyah kadifeden bir tünikle taftadan boyunbağı giyerlerdi. Théophile Dondey gözlüklerini bütün gece çıkarmadığını, çünkü rüyalarını onlar olmadan göremeyecek kadar miyop olduğunu iddia ederdi. Gerard de Nerval toplantılara kendi içki kabını -babasının olduğunu söylediği bir kafatasını- getirir ve parklarda, soluk mavi bir iple canlı bir istakozu çekerek dolaşırdı. Bkz. Enid Starkie'nin Bouzingo sanatçılarına ilişkin tartışması, *Baudelaire* (New York: New Directions, 1958), s.82-83.

576 Gautier ve/veya karakterleri, lezbiyenliğin cinsel olasılıklarından tümüyle habersiz görünmektedirler. Ne (her türlü cinsel sefahati yaşamış, görmüş geçirmiş bir adam olan) D'Albert'in, ne Rosette'in, ne de Maupin'in kendisinin, bir kadının başka bir kadınla nasıl sevişeceği konusunda hiçbir fikirleri yoktur. Maupin sürekli Rosette'in ateşinden yararlanabilmek için erkek olmayı ister ve bunalıma düşer. D'Albert, Maupin'i heteroseksüellikle tanıştırdığında, kadın bir erkeğin bir kadınla ne yaptığını öğrenir ve sonra herhalde aynı şeyi yapmak üzere Rosette'in odasına gider -ama anlatıcı bunun için ne

gibi bir araç kullanacağını söylemez. Gautier de Lucian kadar mahcuptur: anlatıcı, Maupin'in Rosette'in odasında ne söyleyip ne yaptığını "asla öğrenemediğini" söyler; ama hizmetçi ona Rosette'in yatağının "bozulduğunu, dağınık olduğunu ve iki vücudun izinin çıkmış olduğunu" anlatmıştır. Erkeklere göre, kadın başka bir kadınla ne yapacağını kendi başına çıkaramazdı, bir erkeğin ona öğretmesine ve heteroseksüelliği model olarak almasına ihtiyacı vardı.

577 Balzac daha sonraki bir romanında, 1830'ların Paris'inde başlayan *Cousin Bette*'de (1846) gene 1830'dan bu yana toplumun nasıl değiştiğinden ve ahlaksızlaştığından şikayet eder (yeniden basım New York: Random House, 1958), s.95.

578 Isabelle de Courtivron, "Weak Men and Fatal Women: The Sand Image," *Homosexualities and French Literature*, eds. George Stambolian and Elaine Marks (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1979) içinde, s.221. Courtivron, Balzac'la Gautier arasındaki ilişkinin başlangıcı için kaynak olarak R. Bolster, *Stendhal, Balzac, et le feminisme romantique* (paris: Lettres Modernes, 1970), s.252'yi verir; ama en az bir bilimsel çalışma, Gautier ile Balzac'ın, Balzac *Altın Gözlü Kız*'ı yayınlayıp, sonra *Mademoiselle de Maupin*'i okuyuncaya kadar karşılaşmadıklarını öne sürmektedir; Alfred de Spoelbergh de Lovenjoul, *Les lunds D'un chercheur* (Paris: Calmann Lévy, 1894), s.11.

579 Balzac *Le Mercure du XIXe Siècle*'da 1829 yılında *Fragoletta* için yazdığı eleştiride, Latouche'un romanının mutlaka "parlak bir başarı" kazanacağını yazmış, 1831 yılında yazdığı bir makalede Latouche'dan, derin bir aklın çok büyük hayal gücüyle birleştiği adamlardan biri olarak söz etmişti. *Lettres sur Paris*'de (1831) *Fragoletta*'nın "büyüleyici sayfaları"na değinir. Zikr. Randolph Hughes, Algernon Charles Swinburne'in *Lesbia Brandon*'una ilişkin yorum (Londra: The Falcon Press, 1952), s.402-03.

580 Gonzague de Reynold, *Charles Baudelaire* (Paris, 1920), s.225 ve Georges May, "Diderot, Baudelaire, et les Femmes Damnées," *Modern Languages Notes*, LXV (haziran 1950), 395-99, Baudelaire'in gençliğinde Diderot'nun *Rahibe*'sini çok beğendiğini, hatta lezbiyen şiirlerinden biri olan "Femmes Damnées"nin başlığını, *Rahibe*'deki başrahibenin çığlığından ("Je suis damnée") aldığını öne sürerler. Ama Gautier onun için "Usta, benim ustam" ve "yüzyılın büyük şairi" idi, zikr. Starkie, *Baudelaire*, s.472.

581 Starkie, *Baudelaire*, s.18.

582 A.g.e., s.80-82.

583 A.g.e., s.318,406.

584 Baudelaire'in sanatçı olarak özgür olma hakkını açıklama gereksinimi de, "kökeninin kölesi" olma konusundaki kafa karışıklığını artırıyordu: Avukatına gönderdiği notlarda müstehcenlik davasında avukatın *Les Fleurs*'de Katolikliğin "KÖTÜLÜĞE DUYDUĞU DEHŞET"in yansıdığını vurgulamasında ısrar ediyor, ama aynı zamanda da, "birkaç tür ahlâk olduğunu" savunmasını istiyordu; "Herkesin uyması gereken olumlu ve pratik bir türü vardır. Ama bir de sanatsal ahlâk bulunur. Bu çok farklıdır ve toplumun başlangıcından beri sanat bunu kanıtlamıştır," *Baudelaire: The Flowers of Evil and All Other Authenticated Poems*, çev. Dr. P.J.W. Higson ve Elliot R. Ashe (Cestrian Press, 1975) içinde, s. 190-91.

585 A.g.e., s.25.

586 A.g.e., s.150-53.

587 A.g.e., s.122-23.

588 A.g.e., s.153-56.

589 Courbet'nin "Lanetli Kadınlar"ı bilmemesi olanaksızdı. 1855'te tamamladığı "Ressam'ın Atölyesi" adlı resimde, düşmanları sol, dostları sağ tarafa yerleştirilmişti. En yakın arkadaşlarından biri saydığı Baudelaire burada sağda, ön konumlardan birinde yer alıyordu.

590 İki ayda bir çıkan İtalyan *Cronaca Bizantina* adlı derginin 1 Mayıs 1883 sayısı, Fransa'da İmparatoriçe Eugenie döneminde (1853-1870), lezbiyenliğin başta saray olmak üzere hem romanlarda, hem de hayatta çok yaygınlaştığını ima eder. Eugenie'ye ilişkin makalenin yazarı P. Petracelli della Gattina, imparatoriçenin yalnız genç kızları baştan çıkarmakla kalmadığını (bu arada, erkeklerden de hoşlanırdı), aynı zamanda Napoleon III'ün bütün saraylarındaki kadınları lezbiyenliğe teşvik ettiğini belirtmektedir. Ancak, della Gattina'nın yazısında sansasyonel bir hava sezilmekte, gerçekten çok Gautier ve Balzac'da okuduklarına dayanıyor izlenimi edinilmektedir. Büyük olasılıkla da Eugenie'nin cinselliğine saldırısının altındaki nedenler Marie Antoinette'in düşmanlarının ona saldırmasına yol açan nedenlerle aynıdır: Eugenie politik konularda bir kadın için fazla güç sahibiydi ve 1868 yılında Fransa ile İtalya arasında önerilen ittifakın engellenmesinde en önemli rolü oynamıştı, *Cronaca Bizantina*, Cilt I, No.1, sütun 3-7.

591 *A Summer in the Country*, çev. Donald Thomas (1867; yeniden basım Londra: Odyssey Press, 1970), s.xxv.

592 Paul Verlaine, *Oeuvres Libres* (1868; yeniden basım İsviçre, 1975), s.17.

593 Zikr. Starkie, *Baudelaire*, s. 498, 523.

594 Özellikle bkz. *Oeuvres Libres*'de "Amies" bölümündeki şiirler, s.7ff.

595 Özellikle bkz. *Poems and Ballads: First Series* (1866; yeniden basım Londra: Chatto and Windus, 1911), "The Masque ofQueen Bersabe," "Anactoria," "Sapphics," ve "Faustine;" *Poems and Ballads: Second Series* (1878; yeniden basım New York: Hurst and Co., tarihsiz), "Fragoletta," "Hermaphoroditus," "Memorial Verses on the Death of Théophile Gautier," "Obitum Theophili Poetae," "Le tombeau de Théophile Gautier" ve "Ave Atque Vale."

596 Zikr. Hughes, *Lesbia Brandon* üstüne yorum, s.418.

597 A.g.e., s.419.

598 A.g.e., s.420-05.

599 H.P. Clive Louÿs'un Gautier, Baudelaire, Verlaine ve Swinburne'e duyduğu büyük ilgiyi tartışmaktadır; *Pierre Louÿs (1870-1925): A Biography* (Oxford: Clarendon Press, 1978), s.5, 16. 31. 56-57.

600 Pierre Louÿs, *The Songs of Bilitis* (1894; yeniden basım, basımcı bilinmiyor, 1919), s.xii.

601 Bkz. örn. "The Wedding," "The Doll," "The Silence of Mnasidika" ve "Absence," Louÿs'un, Krafft-Ebing'i ya da *The Songs of Bilitis*'den önce basılmış diğer seksbilimcileri bildiğine dair somut bir kanıt yoktur, ama onun çalışmasında kendinden hemen önce gelenlere göre "butch-femme" temasının daha ağır bastığını ve seksbilimcilerin gerçek çarpıkların genellikle erkeksi kadınlar, yani "butch", olduğu görüşlerinden etkilenmiş olabileceğini kaydetmek gerekir. Louÿs, romanı *Aphrodite*'te de lezbiyenlik için heteroseksüel bir model kullanır. Efes'teki eski (kurgusal) bir lezbiyen düğününü anlatır: Birbirlerine aşık olan ergenlik çağında iki bakire Dionysus tapınağına giderler ve orada "ikisinden daha erkeksi olana keskin bir küçük altın bıçakla," daha kadınsı olanın kızlık zarından akacak "kanı silmek için beyaz bir bez" verilir. Akşam, "içlerinden gelin olanı, çiçekli bir arabada.. kocasının" yanında otururak, "yeni evine götürülür." Eğer ikisi de eşit düzeyde kadınsı ya da eşit düzeyde androjense, büyük sorun vardı. Belki de Louÿs o durumda evlenmeyeceklerine inanıyordu, çünkü onun heteroseksüel görüşünde ancak karşıtlar birbirini çekerdi. Romanındaki iki genç kadın Myrto ile Rhodis hakkında, üçüncü bir karaktere şunları söyletir: "Hanginizin koca olduğunuzu sormama gerek yok. Myro'da bu görüntüyü uyandıracak gerekli her şeyin olduğunu bili-

yorum. Böyle bir dostun olduğu için şanslısın Rhodis. Onlar pek enderdir, sana söyleyim," çev. Lewis Galantiere (1896; yeniden basım New York: Modern Library, 1933), s. 62-63.

602 Louÿs, *The Songs of Bilitis*, s.50.

603 A.g.e., s.52.

604 A.g.e., s.67.

605 A.g.e., s.95.

606 Adah Isaacs Menken, "Answer Me," *Infelicia* (1868; yeniden basım Philadelphia: Lippincott Co., 1902), s.119-22.

KİTAP IIB. Bölüm 4. KÖTÜ LEZBİYEN

607 Macvey Napier, *Hypocrisy Unveiled and Calumny Detected* (Londra, 1818), s.50.

608 Roy Basler, *Sex, Symbolism and Psychology in Literature* (New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 1948), "Christabel"in lezbiyenliğe ilişkin bir şiir olduğunu ilk öne sürenlerdendi. Basler, Coleridge'in utanç ve kedere hitap ettiğine işaret ederek, buradan özellikle lezbiyen sonuçlar çıkarır. Ancak, Geraldine'in utanç işareti ve keder damgası, onun hain bir ruh olarak kötülüğünün dışavurumu olan fiziksel sakatlığı olarak da görülebilir.

609 Bkz. özellikle, Coleridge'in William Hazlitt'in "Geraldine'in kıyafet değiştirmiş bir kadın olduğu söylentisini yaydığına" ilişkin ifadesi, *Unpublished Letters of Samuel Taylor Coleridge, IncludingCertain Letters Republished from Original Sources*, ed. Earl Leslie Griggs (Londra, 1932), Cilt II, s.247, Robert Southey'e Şubat 1819 tarihli mektubu içinde. Ayrıca bkz. 26 Mayıs 1816 Pazar tarihli *The Champion*'da s.166'da, Geraldine'in belki bir erkek olduğu konusunda dehşetle ve ciddiyetle fikir yürüten makale; David Macbeth Moir (takma adı Morgan Odohorty), *Blackwoods*, Cilt V (Nisan-Eylül 1819) s.286-91'de "Christabel" için alaylı bir son önerir: buna göre dokuz ay "gelip geçmiştir ve Christabel bir çocuk doğuracaktır". Coleridge'in uyuşturucu alışkanlığından tedavi gördüğü sırada birkaç yıl yanında yaşadığı ve şairin sırdaşı olan Dr. James Gillman, şairin çağdaşlarının onun niyetini günümüz eleştirmenlerinden daha iyi anladıklarını ima eder. Gillman'a göre, Geraldine gerçekte bir kadın değil, keyfine göre erkek ya da kadın vücuduna girebilen, bedensiz bir kötü ruhtur ve Coleridge şiirin sonunda bu ruhun Christabel'in şövalyesinin kıyafetine girerek, nişanlısına anlaşılmaz bir nefret duy-

maya başlayan Christabel'le evlenmesini planlıyordu; James Gillman, *The Life of Samuel Taylor Coleridge* (Londra, 1838), s.301-02. Basler'in, "Christabel'in kötü lezbiyene ilişkin bir şiir olduğu iddiasını kanıtlamak için Gillman'ın sözlerinden yararlanması gariptir (*Sex, Symbolism, and Psycholoy in Literature*, s.48-50). Eğer "Geraldine" istediği gibi cinsiyet değiştirebilen bednesiz bir ruhsa, erkek olmadığı gibi, kadın (dolayısıyla lezbiyen) de değildir. Coleridge'in tamamladığı bölümlerdi bunun kadın biçimine girmesinin nedeni, ruhun ancak bu kıyafette Christabel'e yanaşabileceğidir. Christabel geceyarısı ormanda bir erkekle karşılaşsaydı, ondan kaçacaktı. Şairin oğlu Derwent Coleridge, babasının ona Geraldine'in kötü bir yaratık değil, ona verilen görevi büyük bir iyi niyetle yerine getirmeye çalışan iyi bir ruh olduğunu söylediğini öne sürmüştü. Derwent Coleridge, "Introductory Essay," *The Poems of Samuel Taylor Coleridge* (Londra: E. Moxon, 1870) s.xlii. Ayrıca, bu yaklaşımın 20.yüzyıldaki tartışmaları için bkz. Norman Fruman, *Coleridge, The Damaged Archangel* (New York: George Braziller, 1971), s.357-58; T.R. Preston, "Christabel and the Mystical Tradition," *Essays and Studies in Language and Literature*, ed. Herbert H. Petit (Pittsburgh, Pa: Duquesne University Press, 1964) içinde, s.138-57; Gerald Enscoe, *Eros and the Romantics: Sexual Love as a Theme in Coleridge, Shelley, and Keats* (The Hague: Mouton, 1967), s.44-52.

610 Foster, *Sex Variant Women*, s.81.

611 Adolpe Belot, *Mademoiselle Giraud, My Wife* (1870; yeniden basım Chicago: Laird and Lee. 1892), çev. "A.D." yayıncının duyurusu.

612 A.g.e., s.342-48.

613 William Rounseville Alger, *The Friendships of Women* (Boston: Roberts Bros., 1868), s.269.

614 Belot, *Mademoiselle Giraud*, s.217.

615 A.g.e., s.389.

616 Charles Baudelaire, "Doomed Women: Delphinia and Hippolyta," *The Flowers of Evil and All Other Authenticated Poems*, çev. Dr. P.J. Higson ve Elliot R. Ashe (Cestrian Press, 1975), s.156.

617 Belot, *Mademoiselle Giraud*, s.253-54.

618 A.g.e., s.394,

619 Catulle Mendes (*Méphistophéla*, 1890) yarattığı karakter Sophie'nin en korkunç şeyleri yapmasına lezbiyenliğin neden olduğunu göstermektedir. Evliyken doğurduğu kızından vaz geçer, kıza yalnızca şehvet duyguları bes-

ler, öyle bir sefahate düşer ki, Paris'in ayaktakımından kadınları bile korkutur ve roman sona ererken, kaçınılmaz ıstıraplı ölümüne doğru, damarına morfin enjekte ederken görülür.

620 Joséphin Péladan'in (*La Gynandre*, 1891) durmadan gezen erkek kahramanı Tammuz (Dionysus'un Babil'deki adı) lezbiyen toplumunun çeşitli katmanlarını inceler ve sonunda bütün kurtarılabilir lezbiyenler ile uygun bekârlar arasında çöpçatanlık yapar; onlara afrodizyak verir, ışıkları azaltır ve böylece lezbiyenleri aniden evlilik ve anneliğin zevklerine ikna eder.

621 Zikr. H.P. Clive, *Pierre Louÿs (1870-1925): A Biography* (Oxford: Clarendon Press, 1978), s.169.

622 *La décadence latine*'de Péladan da lezbiyenliği son birkaç yılın hastalığı olarak niteler, ama bunun seks rollerindeki tehlikeli esneklikten kaynaklandığını sezdirir: erkekler de kadınlar da kendi cinsiyetlerine uygun rolleri kesinlikle sürdürmelerinin toplum için vazgeçilmez olduğunu kavrayamıyor gibidirler. Şöyle yakınır: "Kendilerini erkek sanan kadınların sayısı her geçen gün artıyor ve erkeksi içgüdü onları şiddet eylemlerine yönlendiriyor; aynı oranda, kendini kadın sayan erkek de cinsiyetini terk etmekte ve pasifleşerek, olumsuz bir düzleme geçmektedir," zikr. Mario Praz, *The Romantic Agony*, çev.Angus Davidson (1933; yeniden basım Cleveland, Ohio: Meridian Books), s.334.

623 Zikr. Ronald Pearsall, *The Worm in the Bud: The World of Victorian Sexuality* (Toronto, Macmillan, 1969), s.475. 1908 yılında Xavier Mayne (Edward Stevenson) Avrupa'nın Paris, Berlin, Viyana, Londra gibi birçok büyük kentinde fahişeler arasında lezbiyen uygulamaların olağan olduğunu yazmaktadır; *The Intersexes: A History of Similisexualism as a Problem in Social Life* (1908; yeniden basım New York: Arno Press, 1975), s.523. August Bebel 1884 yılında, Berlin'deki fahişelerin dörtte birinin lezbiyen faaliyette bulunduğunu gözlemişti; *Women and Socialism*, çev. Meta Stern (yeniden basım New York: Socialist Literature Co., 1910), s.205. Anna Rueling'e göre yirmi yıl sonra bu oran yüzde 20'ydi, "Welches Interesse hat die Frauenbewegung an der Loesung des Homosexuellen Problems?" Lillian Faderman ve Brigitte Eriksson, *Lesbian Feminism in Turn-of-the-Century Germany* (Weatherby Lake, Mo.: Naiad Press, 1980) içinde.

624 Zikr. Praz, *The Romantic Agony*, s.319-20.

625 Bernard Talmey, *Love: A Treatise on the Science of Sex Attraction* (New York: Practitioners Publishing Co., 1919), s.285.

626 Önsöz, *Mademoiselle Giraud*, s.12-13.

627 Guy de Maupassant, *The Complete Short Stories*, Cilt I (Londra: Cassell and Co., 1970) içinde.

628 Alphonse Daudet, *Sappho* (yeniden basım Chicago: Franklin Publishing Co., tarihsiz).

629 Praz, *The Romantic Agony*, s.332.

630 August Strindberg, *A Madman's Manifesto*, çev. Anthony Swirling (University, Ala.: University of Alabama Press, 1971), s.197. Kitap 1887'de yazılmış, ama ilk olarak 1893'te Berlin'de basılmıştı. Strindberg ve Siri'ye Axel ve Maria adları verilmiştir, ama yazar boşanmaları çirkin bir biçime dönüşünce kendini haklı çıkarmak için yazmış ve baş oyuncuların gerçek yaşamda kimler olduğunu herkesin anlamasını amaçlamıştı.

631 A.g.e., s.212.

632 A.g.e., s.165.

633 A.g.e., s.209.

634 A.g.e., s.219.

635 A.g.e., s.212.

636 A.g.e., s.166. Siri, bir toplantının ortasında, "yüzü kızarmadan, bir hata yaptığının farkına bile varmadan," kadın kuzenine aşk duygularını açıklayınca, masumluğu biraz inanılır olmaktadır. Strindberg'e de, safça, genç kadına duyduğu aşkın derinliğine kendisinin de şaştığını, çünkü "bir kadının başka bir kadına böyle çılgınca aşık olmasının mümkün olduğuna" inanmadığını anlatır, a.g.e., s.165.

637 A.g.e., s. 58.

638 A.g.e., s.75.

639 A.g.e., s.146.

640 A.g.e., s.214.

641 A.g.e., s.193.

642 A.g.e., s.168.

643 LeFanu'nun Coleridge'in "Christabel" şiirini daha bilgiç döneminin ışığında lezbiyen olarak algılaması ve sonra bu lezbiyene, Coleridge'in belki ima ettiği (ama belki de etmediği) vampirlik boyutunu ekleme fikrine kapılması mümkündür. Her durumda iki öykü arasında çok sayıda yüzeysel benzerlik vardır: gerek Christabel, gerekse Laura köklü ve soylu ailelerden gelir, çok büyük malikanelerde yaşarlar; her iki öyküdeki "vampir" tipleri kadın

kahramanın ailesiyle eskiden beri ilişkileri olduklarını iddia ederler ve her ikisi de kurbanlarının evine kendinden geçmiş ve zor durumda oldukları numarasıyla girerler; iki durumda da kahramanın babası "vampir"in sorumluluğunu üstlenir ve kahramanın ölü annesi öbür dünyadan kızının yardımına gelmeye çalışır. Öte yandan, birçok araştırmacı Geraldine'in Christabel'e karşı davranışlarının sonunda ikincinin yararına olacağını savunmuşlardır, ama Carmilla'nınkileri böyle yorumlamak kesinlikle olanaksızdır. Carmilla'nın amacı Laura'nın kanını içmek ve onu kendi gibi bir vampire dönüştürmektir.

644 Peter Penzoldt, *The Supernatural in Fiction* (1952; yeniden basım New York; Humanities Press, 1965), s.75. Penzoldt, LeFanu'nun lezbiyenlik konusunda yazdığının farkında olmadığını, ama "aşağıdaki örnekte baştan çıkaran ile baştan çıkarılanın zihinsel yaklaşımlarını betimleme biçimi, psikolojik olarak eksiksizdir." Sonra, Carmilla'nın Laura'ya, "Ben senin sıcak yaşamında yaşıyorum ve sen öleceksin, öleceksin yumuşakça benim yaşamıma" dediği bölümden alıntı yapar. Fransız edebiyatının lezbiyen aşka ilişkin mirası belli ki 1950'lerde bile gücünü sürdürüyordu.

645 Nelson Browne, *Sheridan LeFanu* (New York: Roy Publishers, 1951), s.8.

646 Uzun meslek yaşamı boyunca "çarpıklık" ve cinsel belirsizliğin Moore'un kafasını meşgul ettiği anlaşılmaktadır. *Pagan Poems*'e (1881) Gautier ve Swinburne'den esinlenen "The Hermaphrodite"ı eklemişti. 1927 yılında bütün yaşamı boyunca "Albert Nobbs" adıyla erkek numarası yapan kadın bir travestiye ilişkin kısa bir öykü yazmıştı, *Celibate Lives* (Londra: Chatto andWindus, 1927). Seksbilimcileri ve Fransız yazarlarını bilmesinin yanı sıra, Moore feminizmin kadınların kendilerine bakışı üstündeki etkisine de çok ilgi duyuyordu. *A Drama in Muslin*'de, belli bir ölçü içinde, bu konuyu işler (Londra: Vizetelly, 1886).

647 Irving C. Rosse, "Sexual Hypochondriasis and Perversion of the Genesic Instinct," *Journal of Nervous and MentalDisease*, Cilt XVII, No.11 (Kasım 1892), s.805.

648 A.g.e., s.807.

649 F.L. Sim, "Forensic Psychiatry: Alice Mitchell Adjudged Insane," *Memphis Medical Monthly*, Ağustos 1892, zikr. Jonathan Katz, *Gay American History: Lezbians and Gay Men in the U.S.A. (New York: Thomas Crowell, 1976), s.53-58.*

650 Dr. F.E. Daniel, "Castration of Sexual Perverts," *Texas Medical Journal* (Ağustos 1893), zikr. Katz, *Gay American History*, s.135-36.

651 "The Trial of Josephine Mallison Smith," *Alienist and Neurologist* (Temmuz 1893), zikr. Katz, *Gay American History*, s.577. Ayrıca bkz. Mary Wood Allen, *What a Young Woman Ought to Know* (Philadelphia: 1898), s.148, 173-76; 19.yüzyıl sonlarında Amerika'da kamuoyunu genç kızların başka kadınlarla "duygusal dostluklara" karşı uyarma amacını güden ilk kitaplardan biri.

652 Paul Popcock, *Commercial Appeal*, zikr. Katz, *Gay American History*, s.576.

653 zikr. Katz, *Gay American History*, s. 576.

654 Birkaç onyıl sonra, Krafft-Ebing'in kitabının yayınlanmasının ardından Lobdell bir akıl hastanesine yatırılmış ve onu tedavi eden doktor, Krafft-Ebing'den öğrendiğini kabul ettiği terimlerle ona bir teşhis koymuştu. Doktor 1883 tarihli raporunu şu sözlerle bitirmektedir: "Hasta adli tıp açısından, özellikle bu ülkede, fazla ilginç değildir ve vakanın psikiyatrik tıpta klinik açıdan az rastlanacak bir olay olduğu sonucuna varılmıştır," P.M. Wise, "Case of Sexual Perversion," *Alienist and Neurologist* (Ocak 1883), zikr. Katz, *Gay American History*, s.221-23.

655 Bkz.örn. S. Emma E. Edmonds, *Nurse and Spy in the Union Army: Comprising the Adventures and Ezperiences of a Woman in Hospitals, Camps and Battle-Fields* (Hartford, Conn.: W.S. Williams and Co., 1865); Sylvia Dannett, *She Rode with the Generals: The True and Incredible Story of Sarah Emma Seelye, Alias Franklin Thompson* (New York: Thomas Nelson and Sons, 1960); *Personal Memoirs of Philip Henry Sheridan, General, United States Army* (New York: 1888), Cilt I, s.253-55; 1863 ve 1864 yıllarında *Fincher's Trades' Review*'da bir dizi makale; Charlotte Clark, *Three Score Years and Ten* (Minnesota: Harrison and Smith, 1888); George Washington Adams, *Doctors in Blue; The Medical History of the Union Army* (New York, 1952); son kitapta İç Savaş'ta dört yüz kadın travestinin savaştığı tahmin edilmektedir.

656 Bkz. Charles McCool Snyder, *Dr. Mary Walker: The Little Lady in Pants* (New York: Vantage Press, 1962).

657 Mary E. Wilkins Freeman, "The Long Arm" (1895; yeniden basım *American Detective Stories* içinde, ed. Carolyn Wells, Oxford University Press, 1927), s.134-78.

658 F.L. Sim "Alice ya da Fred hakkında kaba ya da ahlâksız hiçbir şey bilinmemektedir," der; zikr. Katz, *Gay American History*, s.58.

659 Mrs. Mary R.P. Hatch, *The Strange Disappearance of Eugene Comstock* (New York: G.W. Dillingham, 1895).

660 Örneğin, Alice Mitchell bir zamanlar Freda Ward'la birlikte kaçmayı ve erkek kıyafetinde onunla evlenmeyi düşünmüştü (Katz, *Gay American History*, s.55). Hatch'in romanındaki kötü lezbiyen gerçekten de bir kadınla kaçıp, erkek giysileriyle onunla evlenir.

KİTAP IIIA. Bölüm 1. MASUMİYETİN SON NEFESİ

661 Margaret Constance Dubois, "The Lass of the Siver Sword," *St. Nicholas: An Illustrated Magazine for Young Folks*, Aralık 1908-Ekim 1909.

662 Bkz. Bölüm I, Kitap IIB, "Anti-Feminizmin Yükselişi", 22 no.lu not.

663 Thomas Washington Shannon, *Perfect Girlhood* (Marietta, Ohio: S. A. Mullikin Co., 1913).

664 Bkz. s.27, Bölüm I, Kitap IA, "Lezbiyenlik ve Libertinler".

665 Amerikalı kadınlar 1917 yılında onları kadınca olmaktan çıkaracak savaş hizmetleri için yığınsal biçimde gönüllü yazılmakla kalmadılar, aynı yıl New York, Rhode Island, Michigan ve Nebraska'da oy verme hakkını da aldılar. Bu dönemde devlet görevlerine ve daha önce erkeklere ayrılmış işlere çok büyük sayıda kadın girdi. Sanayide "erkekgücü" denilen şey, "kadıngücü"ne dönüştü. Bkz. örn. Mary Van Kleeck, *Suffragists and Industrial Democracy* (New York: National Women's Suffrage Publishing Co., 1919).

666 Savaştan sonra popüler dergilerde sık sık "Freud and Our Frailties", "A New Diagnosis for Hidden Mental Taint" ve "How it Feels to Be Psychoanalyzed" gibi başlıklar taşıyan yazılar boy göstermeye başladı. Freud'un "The Psychogenesis of a Case of Homosexuality in a Woman" adlı makalesi İngilizce'de 1920'de basıldı. Amerikan tıbbı, Freud'un popülerleşmesinden yıllarca önve kadın eşcinselliğine ilgi duymaya başlamıştı. Örneğin, *Index Catalogue of the Library of the Surgeon General's Office, U.S. Army*'nin ikinci dizisi (1896-1916) lezbiyenlikle ilgili yaklaşık yüz kitap ve beş yüzün üstünde makale saymaktadır. Ama bunlar meslek içi yapıtlardı ve kitlelerin bunlara ulaşması neredeyse olanaksızdı.

667 Mary MacLane, *The Story of Mary MacLane by Herself* (Chicago: Herbert S. Stone and Co., 1902), s.38.

668 A.g.e., s.38-42.

669 A.g.e., s.100.

670 A.g.e., s.135.

671 A.g.e., s.182.

672 Mary MacLane, *I, Mary MacLane: A Diary of Human Days* (New York: Frederick A. Stokes Co., 1917), s.276-78.

673 Bir önceki bölümde tartışıldığı gibi, İngiltere'ye bilgiçlik daha önce ulaşmıştı, ama 20.yüzyılın ilk onyıllarında yazılan bazı İngiliz romanları kadınlar arası aşk konusunda hâlâ "saf" kalmış köşecikler vardı. Örneğin Ellen Thorneycroft Fowler'ın *The Farringdons* (1900) adlı romanında, anlatıcı son derece masum görünen bir biçimde şunları söyler: "Normal kadının akli iyiliği için mutlaka gerekli iki şey vardır: bir romantik ilişki ve bir rahat dostluk." Sonra da Elisabeth'in Anne'le romantik ilişkisini ve Christopher'la rahat dostluğunu anlatır. John Masefield'in *Multitude and Solitude*'unda (1909) Agatha bir başka kadına aşkı ve onu yitirmesi sonucu, kırılgan bir kişiden anlayışlı bir kişiye dönüşür. Otalie'nin anısına yoksul kızlar için bir okul açmaya yemin eder ve hayatın, eski görüşüne göre çok daha ciddi ve büyük olduğunu kavrar. Ethel Sidgwick'in *A Lady of Leisure* (1914) adlı romanında, karakterlerden biri yirmili yaşlarında iki kadın arasındaki tutkuyu çok olağan bir şey gibi görür: "Okulda kızlar hep birbirlerine heves duyarlar... Violet hiç okula gitmediği için, sanırım bu evreyi geçiremedi ve bunu şimdi yaşıyor." Anlatıcı bu tutkunun bir "sel gibi güçlü" olduğunu açıklar: "Bu konudaki bütün söylenenlere rağmen, bir kadının diğer bir kadına açılması da, bir kadının bir erkeğe açılması kadar olağanüstüdür."

674 Josephine Dodge Daskam, *Smith College Stories* (New York: Scribner's, 1900).

675 Jennette Lee, "The Cat and the King," *Ladies' Home Journal*, Ekim 1919, s.10, 67-68, 71.

676 Bu tabunun son zamanlarda kalkmaya başladığına ilişkin bazı kanıtlar vardır. Bkz. R.R. Knudson, *You Are the Rain* (New York: Delacorte, 1974), ergenlik yaşındaki kadın okuyucu kitlesine hitap eden ve iki genç kız arasında yapıcı ve kusursuz bir romantik dostluğu konu alan bir romandır; Sandra Scoppettone, *Happy Endings Are All Alike* (New York: harper and Row, 1978), "oniki ve yukarı" yaşlardaki okuyucuları hedef alan, iki popüler, çevreleriyle uyumlu, zeki ve çekici genç lezbiyen aşık hakkında daha da şaşırtıcı bir romandır.

677 Yeniden basımı, William Sidney Porter, *The Trimmed Lamp* (New York: Doubleday, Page and Co., 1914) içinde.

678 Catherine Wells, "The Beautiful House," *Harper's Magazine*, Cilt 124 (1912), s.503,511.

679 Helen Hull, "The Fire," *Century*, Cilt 95 (Kasım 1912), s.105-14. Bu ve yukarda tartışılan diğer öyküler benim "Lesbian Magazine Fiction in the Early Twentieth Century," *Journal of Popular Culture*, Cilt XI, No.4 (Bahar 1978), s.800-17'deki makalemin konusudur.

680 Bkz.örn. Os-Anders, "Karen: A Novel," *The Little Review* (Bahar 1922), s. 22-28 ve Bryher, "Chance Encounter," *The Little Review* (Sonbahar ve Kış, 1924-1925), s.35-39.

681 Ann Cheney, *Millay in Greenwich Village* (University, Ala.: University of Alabama Press, 1975), s.20.

682 Elizabeth Atkins, *Edna St. Vincent Millay and Her Times* (Chicago: University of Chicago Press, 1936), s.37-38.

683 Vera Brittain, *Testament of Friendship: The Story of Winifred Holtby* (New York: Macmillan, 1940), s.1.

684 A.g.e., s.243.

685 A.g.e., s.159-60.

686 A.g.e, s.111.

687 A.g.e., s.306.

688 A.g.e., s.1-2.

689 Bkz. Bölüm 2, Kitap IIA, "Kardeş Ruhlar", s.161'deki tartışma.

690 Winifred Holtby, *Letters to a Friend*, eds. Alice Holtby ve Jean McWilliam (New York: Macmillan, 1938).

691 Brittain Hall'ın romanının ilk eleştirilerinden birini yazmıştı ("Facing Facts," *Time and Tide*, Ağustos 1928) ve yaklaşık kırk yıl sonra *The Well of Loneliness* ve onun yasal sorunlarını, *Radclyffe Hall: A Case of Obscenity?* adı altında tam bir araştırmanın konusu yaptı (New York: A.S. Barnes, 1969).

692 Doris Faber, *The Life of Lorena Hickok: E.R.'s Friend* (New York: William Morrow and Co., 1980), s.152.

693 20.yüzyıl öncesinde kimsenin Xavier Mayne'in 1908 yılında yazdığı şu şeyleri yazma zahmetine gireceği çok kuşkuluydu: "Aşktan söz ederken, bundan sık sık aşk diye adlandırılan kimi güçlü sevgileri [örn. kardeş sevgisini] ayırmalıyız... Bu duygular, ne denli kendiliğinden, derin ve temiz olsa, da tam anlamıyla aşk değildir; aşk ilgimizin cinsl olmayan bütün evrelerinden ayrı tutulmalıdır... Bunlar ne kadar güzel olsalar da, aşk kadar kesin, gerçek, karanlık ve gizemli değillerdir." Sonra insan duygularını "derecelendirmeye"

çalışır ve aşka (yani, cinsel çekime) birinci sırayı verir. Xavier Mayne, *The Intersexes: A History of Similisexualism as a Problem in Social Life* (1908; yeniden basım New York: Arno Press, 1975), s.24.

694 "Gay Experiences-The Sisters Speak Out: High School," *Ain't I a Woman*, 24 Haziran 1970, yeniden basım *Lesbians Speak Out*, eds. Carol Wilson et al. (Oakland, Calif.: Women's Press Collective, 1974) içinde.

695 Sidney Abbott ve Barbara Love, *Saphho Was a Right-on Woman* (New York: Stein and Day, 1972), s.19.

696 "Girl Love Test Gets Barbs," *Sacramento Bee*, 15 Mayıs 1973.

KİTAP IIIA. Bölüm 2. TIBBİ "BİLGİLERİN" YAYGINLAŞMASI

697 Karşılaştırın: Xavier Mayne, *The Intersexes: A History of Similisexualism as a Problem in Social Life* (1908; yeniden basım New York: Arno Press, 1975): Erkek eşcinsel "daha üstün imalarından söz edilmese bile, canlı, dengeli bir insan türü.. demektir," s.129. Biraz sonra, "daha üstün imalarından" da söz etmektedir: örn. "İsa'nın bir Uraniacı olduğu doğrultusunda kanıtlar vardır," s.259.

698 Elisabeth Dauthendey, *The Uranian Question and Women* (Lepzig, 1906).

699 Magnus Hirschfeld, *Jahrbuch*, Cilt V, No.2 (1903)'te kitaptan alıntılar yapılır ve bunlar incelenir. Hirschfeld'in, bu Danimarka romanıyla aynı zamanda yayınlanan ve *Jahrbuch*'un aynı sayısında eleştirisi yapılan Georg Keben'in *Amongst Woman*'dan "Impossible Love" adlı öyküsünü tartışmasıyla karşılaştırmak ilginçtir. Keben'in öyküsü Fransız tarzına uygundur: Lezbiyen karakter kendi seçimiyle sapık ve ahlâksızdır ve diğer kadınları kötü yola sürüklemekten zevk alır. Hirschfeld, Keben'in tek başardığı şeyin "abuk subukluk" olduğunu düşünür ve yakınır: "Öykünün eksiklikleri ve gerçekdışılığı, eşcinselliği salt yazından tanıyan ve bunun kalıtımsal olduğunu reddedenlerin Keben'in kahramanında kendi kuramlarına bir örnek bulmalarını önleyemeyecektir."

700 Auguste Forel, *The Sexual Question: A Scientific, Psychological, Hygienic, and Sociological Study*, çev. F. Marshall, 2. Baskı (New York: Physicians and Surgeons Book Co., 1925), önsöz.

701 Radclyffe Hall belgeleri, Humanities Research Center, University of Texas Library, Austin, Texas.

[702] Forel, *The Sexual Question*, s.484.

[703] Bu romanı ve *The Well*'in daha geniş bir tartışması için "Radclyffe hall and the Lesbian Image," *Conditions*, Cilt I, No.1 (Nisan 1977), s.31-41'deki makaleme bakınız.

[704] Havelock Ellis'e yayınlanmamış mektup, 2 Aralık 1928, Humanities Research Center, University of Texas Library, Austin, Texas.

[705] Kitabın başlıca heteroseksüel okuyuculara yönelik olduğu yukarda sözü edilen, Havelock Ellis'e 2 Aralık 1928 tarihli mektuptan anlaşılabilir. Hall mektupta *The Well*'in kesinlikle insanları lezbiyenliğe çekmek istemediği güvencesini vermekte ve "bir cinsel ilişki kuran çarpıkların acınacak kaderini" gösterdiği için de, "aslında her genç ve düşüncesiz kız için bir uyarı -onu bir çarpıkla kader birliği yapmadan önce ciddi olarak düşünmeye sevk edecek bir uyarı" olacağını söylemektedir.

[706] Vera Brittain, "Facing Facts," *Time and Tide*, Ağustos 1928, zikr. Vera Brittain, *Radclyffe Hall: A Case of Obscenity?* (New York: A.S. Barnes and Co., 1969), s.49.

[707] James Douglas, *Sunday Express*, 19 Ağustos, 1928, zikr. Brittain, *Radclyffe Hall*, s.9 ve Lovat Dickson, *Radclyffe Hall at the Well of Loneliness: A Sapphic Chronicle* (New York: Charles Scribner's Sons, 1975), s.148.

[708] Brittain, *Radclyffe Hall*, s.138.

[709] Del Martin ve Phyllis Lyon, *Lesbian/Woman* (New York: Bantam Books, 1972), s.17.

[710] Vern Bullough ve Bonnie Bullough, "Lesbianism in the 1920's and 1930's: A Newfound Study," *Signs: A Journal of Women in Culture and Society*, Cilt II, No.4 (Yaz 1977), s.897.

[711] Zikr. Meryle Secrest, *Between Me and Life: A Biography of Romaine Brooks* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1974), s.291.

[712] Zikr. Philippe Julian ve John Phillips, *The Other Woman: The Life of Violet Trefusis* (Boston: Houghton Mifflin, 1976), s.228.

[713] Zikr. *Carol in a Thousand Cities*, ed. Ann Aldrich (Greenwich, Conn.: Fawcett, 1960), mektuplaşmalar bölümü, s.253.

[714] A.g.e., s.231.

[715] Sigmund Freud, *Three Contributions to the Theory of Sex* (1905), *The Basic Writings of Sigmund Freud*, çev. A.A. Brill (New York: Modern Library, 1938) içinde.

716 Freud, "The Psychogenesis of a Case of Homosexuality in a Woman" (1920), *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, Cilt XVIII (londra: Hogarth Press, 1955).

717 Sigmund Freud, Historical Notes: A Letter from Freud" (1935), *American Journal of Psychiatry*, Cilt 107 (Nisan 1951), s.786-87.

718 Bu vaatlerin ilk örneklerinden bazıları A. Sadger, "Welcher Wert Kommt der Erzählungen und Autobiographien der Homosexuallen zu?" *Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik von Gross*, Cilt 53 (1913) ve Isodor Coriat, "Homosexuality," *New York Medical Journal* (1913), s.589-90'da görülmektedir. Freud yandaşları sonra onyıllarca bu vaadi verdiler.

719 Wilhelm Stekel, "Is Homosexuality Curable?" çev. Bertrand Frohman, *Psychoanalytic Review*, Cilt 17 (1930) s.443-51.

720 A.g.e., s.446. Ayrıca bkz. R. De Saussure, "Homosexual Fixations in Neurotic Women," *Revue française psychoanalytique*, Cilt 3 (1929), s.50-91 ve Ernest Jones, "The Early Development of Female Sexuality," *International Journal of Psychoanalysis*, Cilt 8 (1927), s.59-472, yazar burada lezbiyenliğin "çok güçlü bir sadizm"den kaynaklandığını belirtir.

721 Robert Latou Dickinson ve Lura Beam, *The Single Woman: A Medical Study in Sex Education* (New York: Reynal and Hitchcock, 1934), s.203.

722 Bullough ve Bullough, "Lesbianism in the 1920's and 1930's," s.903.

723 Katharine Bement Davis, *Factors in the Sex Life of Twenty-tow Hundred Women* (New York: Harper and Row, 1929), s.247.

724 A.g.e., s.270-71.

725 A.g.e., s.260. Davis'in, incelediği kadınların çoğunun başka kadınları sevdiğini gösteren istatistiklerine ve lezbiyen deneyimleri olduğunu söyleyen kadınların son derece sağlıklı olduklarını göstermesine rağmen, araştırmayı yorumlayan çağdaşlarının bazıları deneklerine anormal psikoloji söylemini uygulamaktan kaçınmamışlardı. Örneğin Joseph Tenenbaum, Davis'in deneklerinden yaklaşık yüzde 50'sinin diğer kadınlarla yoğun duygusal ilişkiler, yüzde 26'sının da cinsel ilişkiler yaşadığına işaret ettikten sonra, şunu söyler: "Cinsel çarpıklıkta ölçülmesi olanaksız çok şey vardır. Yakınlıkların birçoğu hoş görülebilirlik sınırını aşmazlar. Kimileri, fiziksel ya da psikofiziksel temas yerine, psişik temas ararlar. Küçük bir azınlıkta, fiili sapıklık çar-

pıklığa eşlik edebilir," *The Riddle of Women: A Study of the Social Psychology of Sex* (New York: Lee Furman, Inc., 1936), s.71-72.

726 Davis, *Factors in the Sex Life*, s.311.

727 A.g.e., s.308.

728 Mayne, *The Intersexes*, s.408.

729 Dr. Maurice Chideckel, *Female Sex Pervesion* (New York: Eugenics Publishing Co., 1935).

730 Aron Krich, *The Sexual Revolution: Seminal Studies into Twentieth Century American Sexual Behavior* (New York: Dell, 1964).

731 Donna M.Tanner, *The Lesbian Couple* (Lexington, Mass.: D.C. Heath, 1978), s.82.

732 Barbara Ponse, *Identities in the Lesbian World: The Social Construction of Self* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1978), s.148. Ayrıca bkz. Alice E. Moses, *Identity Management in Lesbian Women* (New York: Prager Pubs., 1978) ve Sasha Gregory Lewis, *Sunday's Women: A Report on Lesbian Life Today* (New York: Beacon Press, 1979).

733 Martin and Lyon, *Lesbian/Woman*, s.71. İngiliz lezbiyenlerini inceleyen İngiliz psikiyatrist Charlotte Wolff da aynı sonuca ulaşmaktadır. Wolff, hiçbir türde fiziksel ilişkisi olmayan, ama kendini tümüyle lezbiyen olarak tanımlayan bir kadın vakası anlatmakta, ayrıca şunu belirtmektedir: "Özellikle daha ileri yaş gruplarında, sevgili dostlarıyla yıllarca hiçbir cinsel faaliyette bulunmadan mutluluk içinde yaşayan birçok lezbiyen olmuştur ve vardır." Yazar lezbiyenlik için "eşduygusal"ın eşcinsele göre daha doğru bir tanım olacağı sonucuna varmaktadır. *Love Between Women* (New York: Harper and Row, 1971), s.125-133, 16-17.

734 Sally Gearhart ve William R. Johnson, *Loving Women/Loving Men* (San Francisco, Calif,: Glide Pubs., 1974), s.132-33.

735 Judy Grahn, "Lesbian as a Bogey Woman," *Gay Women's Liberation*, Ocak 1970, yeniden basım *Lesbians Speak Out*, ed. Carol Wilson et al. (Oakland, Calif.: Women's Press Collective, 1974) içinde.

736 Nina Sabaroff, "Lesbian Sexuality: An Unfinished Saga," *After You're Out: Personal Experiences of Gay Men and Lesbian Women*, eds. Karla Jay ve Allen Young (New York: Harcourt brace Jovanovich, 1975) içinde.

737 Mary Daly, "Sparking: The Fire of Female Friendship," *Chrysalis: A Magazine of Women's Culture*, Cilt 6 (1978), s.27-35.

738 Alfred Kinsey et al., *Sexual Behavior in the Human Female* (Philadelphia: Saunders, 1953), s.447.

739 Albert Ellis, önsöz, Donald Webster Cory, *The Lesbian in America* (New York: Citadel Press, 1964), s.11.

740 Frank Caprio, *Female Homosexuality: A Psychoanalytic Study of Lesbianism* (New York: Citadel Press, 1954). İnanılmaz gelse de, Caprio tezlerinin birçoğunu "gerçek itiraflar" dergilerinde bulduğu ve utanmadan veri diye öne sürdüğü öykülere dayandırmıştı.

741 Edmund Bergler, *Homosexuality: A Disease or a Way of Life?* (New York: Hill and Wang, 1956).

742 Robert C. Robertiello, *Voyage from Lesbos* (New York: Citadel Press, 1959).

743 Benjamin Karpman, *The Sexual Offender and His Offenses* (New York: Julian Press, 1954).

744 Bkz. Örn. Dr. Mark Freedman, "Homosexuality Among Women and Psychological Adjustment," *The Ladder*, Cilt II, No.2 (Ocak 1968), s.2-3'te aktarılmaktadır; June Hopkins, "The Lesbian Personality," *The British Journal of Psychiatry*, Cilt 115, No. 529 (Aralık 1969); Jack Hedblom, "The Female Homosexual: Social and Attitudinal Dimensions," *The Homosexual Dialectic* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1972) içinde; W.L. Cotton, "Social and Sexual Relationships of Lesbians," *The Journal of Sex Research*, No.11 (1975), s. 139-48; Andrea Oberstone ve Harriet Sukoneck, "Psychological Adjustmen and Life Style of Single Lesbians and Single Heterosexual Women," *Psychology of Women Quarterly*, No.2 (1976), s.172-88; Alan P.Bell ve Martin S. Weinberg, *Homosexualities: A Study of Diversity Among Men and Women* (New York: Simon and Schuster, 1978).

KİTAP IIIA. Bölüm 3. KADINI KENDİ YERİNDE TUTMAK

745 Otto Weininger, *Sex and Character* (Londra, 1906), s.292.

746 Auguste Forel, *The Sexual Question: A Scientific, Psychological, Hygienic, and Sociological Study* (1906; yeniden basım New York: Physicians and Surgeons Book Co., 1925), s.67.

747 Godfrey Leland, *The Alternate Sex: or, The Female Intellect in Man, and the Masculine in Woman* (New York: Funk and Wagnalls, 1904), s.58-59.

[748] H.L. Mencken, *In Defense of Women* (1922; yeniden basım New York: Time Inc. Book Division, 1963), s.151.

[749] Andrew Sinclair, *The Better Half: The Emancipation of the American Woman* (New York: Harper and Row, 1965), s.331-32.

[750] Sidney Ditzion, *Marriage, Morals, and Sex in America: A History of Ideas* (New York: Bookman Associates, 1953), s.371-72.

[751] Dr. E. F. W. Eberhard, *Feminismus und Kulturuntergang: Die Erotischen Grundlagen der Frauenemanzipation* (Leipzig: Wilhelm Braunmüller, 1927), Bölüm 6, özellikle s.372-81.

[752] Bkz.örn. Victor Margueritte, *La Garçonne* (Paris: Ernest Flammarion, 1922); Charles-Etienne, *Inassouvie* (Paris: Editions Curio, 1927); André Gide, *Genevieve* (1936; yeniden basım New York: Alfred Knopf, 1950).

[753] Edward Carpenter, *Love's Coming of Age* (Londra: Mitchell Kennerley, 1911), s.72.

[754] Örneğin 1911 İngiliz nüfus sayımında çeşitli mesleklerde ve bunların alt hizmetlerinde 383.000, kamu yönetiminde 50.000 ve ticarette yaklaşık 200.000 kadın olduğu görülmektedir, Kate Caffrey, *The 1900's Lady* (Londra: Gordon and Cremonesi, 1976), s.87.

[755] George Dangerfield, *The Strange Death of Liberal England* (Londra: Constable and Co., 1936), s.141-43.

[756] Xavier Mayne, *The Intersexes: A History of Similisexualism as a Problem in Social Life* (1908; yeniden basım New York: Arno Press, 1975), s.147, 182, 401.

[757] Phyllis Blanchard, "Sex in the Adolescent Girl," *Sex in Civilization*, ed. V.F. Calverton ve S. D. Schalhausen (Garden City, N.Y.: Garden City Pubs., 1929) içinde, s.538-61.

[758] Floyd Dell, *Love in the Machine Age* (New York: Farrar and Rinehart, 1930) s.304-05. Nalbro Bartley'in, *A Woman's Woman*'da (1919) Harriet'in Leila ile ilişkisini anlatış biçimi ve Wanda Fraiken Neff'in *We Sing Diana*'sında (1928) ana karakterin sınıf arkadaşlarına ilişkin gözlemleri, kadın eğitimi ve lezbiyenlik konusunda yaygın endişelere örnektirler. Sherwood Anderson'un *Poor White*'ında (1920) Clara bir kadın yüksek okulu yerine eyalet üniversitesine gider, ama orada "bir kadının vücuduna sahip" ama "doğası erkek" bir feminist olan Kate Chancellor'la (*The Bostonians*'daki Olive Chancellor'la hem ismen, hem ruhen benzemektedir) tanışır. İlişkilerinde açıkça cinsel bir ifade bulunmaz, ama duygusal olarak çok gerilimlidir. Bir

süre Clara'yı evlilikten soğutur: Düğün gününde, Kate ile aralarında "seviş-meye çok benzer" bir şey geçtiğini anımsar ve, "Her şeyden çok istediğim bir kadın aslında," diye düşünür. Marion Patton'un bir kız okulunu konu alan *Dance on the Tortoise* (1930) adlı romanı, kadınların eğitim için bir araya toplandığı orta öğretim kurumlarında bile böylesi coşkulu ilişkilerin kaçınıl-maz olduğunu gösterir.

759 Bkz. örn. M. Vaerting, "Dominant Sexes," *Our Changing Morality: A Sympsium*, ed. Freda Kirchwey (New York: Boni, 1924) içinde, s. 147-63 ve John Erskine, *The Influence of Women and Its Cure* (Indianapolis: Bobs-Merrill, 1936), s.65.

760 William Carlos Williams'ın "The Knife of the Times" adlı lezbiyen öyküsü, *Knife of the Times* (Ithaca, N.Y.: Dragon Press, 1932) içinde. Willi-ams döneminin, H.D., Gertrude Stein, Margaret Anderson, Jane Heap gibi en ünlü lezbiyenlerinin yakın dostuydu, ama belli ki bu kadınlar asabını bozuyor-lardı. Örneğin, Anderson'la Heap'in ortak dairelerine ziyaret gittiğini anlatır: "Tavandan asılı, kocaman bir sallanan yatak vardı. Biz zavallı erkekler ürkek ürkek buna bakar ve düşünürdük," *I Wanted to Write a Poem*, ed. Edith Heal (Boston: Beacon Press, 1958), s.33. Natalie Barney'in Paris'teki lezbiyen ege-men "salon"unda da rahat edemiyordu. Barney'in "neyin ne olduğunu pek iyi bildiğini" söylerken kızgınlığını gizleyemiyor, sonra da orada gördüğü dehşet verici lezbiyen faaliyetleri keskin bir dille eleştiriyordu (Bkz. Bölüm 5, Kitap IIA, "İçselleştirme ve Başkaldırı, s.369).

761 Elaine Kendall, *Peculiar Institutions: An Informal History of the Se-ven Sister Colleges* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1976), s.204.

762 Ferdinand Lundberg ve Marynia Farnham, *Modern Woman: The Lost Sex* (New York: Harper and Row, 1947), s.143.

763 A.g.e., s.296.

764 A.g.e., s.365-66.

765 Bkz. örn. Talcott Parsons ve R.F. Bales, *Family, Socialization, and Interaction Process* (New York: Free Press, 1955).

766 Kendall, *Peculiar Institutions*, s.219. Ayrıca bkz. Betty Friedan'ın 1950'lerde kadınları eve döndürmek için başarılı entrikalara ilişkin tartışması, *The Feminine Mystique* (New York: Norton, 1963).

767 "Women's Lib: A Second Look," *Time Magazine*, 8 Aralık 1970, s.50.

768 Vita Sackville-West'in sevgilisi Violet Trefusis'in 1920 dolayında Ashton'la yakın arkadaş olduğu ve onu Vita'yı kıskandırmak için kullandığı anlaşılmaktadır; Philippe Julian ve John Phillips, *The Other Woman: A Life of Violet Trefusis* (Boston: Houghton Mifflin, 1976). S.200.

769 Zeka ve yetenekle erkeksi, kötü, mutlaka nevrotik ya da psikozlu kadın arasında bağ kurulması, lezbiyen ve feminist karşıtı yazında çok olağandır. Romanda ilk kez yüzyılın başında gözlenen bu saptama, onyıllarca devam etti. Bunun ilk örneklerinden biri olan William Lee Howard'ın *The Perverts*'indeki (1901) doktoralı feminist Mizpra, "akıllı, zihinsel alanda neredeyse dâhi düzeyinde yetenekli"dir, ama aynı zamanda doğuştan canidir ve "hayatı öldürmek, yıkmak, acı vermek ve mutsuzluk yaratmak"tan ibarettir.

770 Brooks Atkinson, önsöz, Edouard Bourdet, *The Captive*, çev. Arthur Hornblow, Jr. (New York: Brentano, 1927), s.x. Oyunun A.B.D.'de sahneye konulmasından kısa süre sonra yasaklanması için çabaya girişildi; bkz. Jonathan Katz, *Gay American History: Lezbians and Gay Men in the U.S.A. (New York: Thomas Crowell, 1976), s.82-91.*

771 Harvey O'Higgins, *Julie Cane, Harpers*, Cilt 148; dizi Şubat 1924'te yayınlanmaya başlandı.

772 Harry T. Moore, *D.H. Lawrence: A Critical Survey* (Londra: Forum House, 1969) içinde, s.49-55; ilk yayınlanması: *Journal of Nervous and Mental Disease* (Baltimore), 1958. Bergler bu gözlemleri bilimsel terimlerle sıralar: "1. Lawrence lezbiyenlerin tipik koca-karı kamuflajını anlatmakta, aynı zamanda da bu kamuflajın psişik-mazoşist altyapısını vurgulamaktadır... 2. Lawrence March'ın sürekli "haksızlık derlemesi yapmasını", dolayısıyla gizli psişik-mazoşizmini doğru tanımlamaktadır... 3. Lawrence March'daki iki özdeşleşme grubunu gerçeğe uygun betimlemektedir: "öne çıkan" kurbanla masoşist özdeşleşme ve, Banford'la ilişkisinin oedipusça kamuflajında yatan, "yanıltıcı" erkek özdeşleşmesi... 4. Lawrence çok zekice, tavukları yiyen tilkinin "yiyici" anneyi simgelediğini ima eder; "yedi tür bebek korkusu" arasında yenme korkusunun önde geldiğini biliyoruz... 5. Lawrence mazoşist kahramanının değişmez iç savunusunu anlatmaktadır: bu hasta kadınların, asıl amaçları "haksızlık derlemesi yapmak" olduğu için, ne lezbiyen yatakta, ne de evlilik yatağında bulamadıkları aşk arayışı. 6. Son olarak, Lawrence lezbiyenlerde çok öne çıkan savunma amaçlı sahte agressifliği klinik doğrulukta sunmaktadır."

773 Frank Kermode'un gözlediği gibi (*D.H. Lawrence*, New York: Vi-

king Press, 1973, s.116), Lawrence "erkek şovenizmi mesleğine" 1913 yılında yazdığı *Sons and Lovers*'ın önsözünde başladı ve bu şovenizm daha sonraki bütün yapıtlarında kendini gösterdi. Ama bunu 1. Dünya Savaşından hemen sonraki yıllarda doruğa çıkardığı görülmektedir. Belki de bu sırada kadınların özgürlük yönünde -dünyanın düzelmesi için gerekli gördüğünden ters bir yönde- her zamankinden hızlı yol aldıklarını açıkça görmek onun için bir şok olmuştu. Bu dönemden mektuplarında, gerek kendi yaşamında, gerekse dış dünyadaki "kendini çok önemseyen" ve "zorba" kadınlara bir düşmanlık izlenir. Örneğin, Rus çevirmen arkadaşı S.S. Koteliansky'ye 14 Mart 1919'da yazdığı mektupta Lawrence karısından şikayet ediyordu: "Tam bir şeytan bu kadın - ondan ebediyen ayrılmak istediğimi hissediyorum- bırakmalı o Almanya'ya gitsin yalnız başına, ben de başka bir yöne. Çünkü gerçekten yetti artık bana yaptığı zorbalık. Sanıyorum şu anda onu, en küçük bir acı duymadan terkedebilirim gerçekten. Bu işi, şu ya da bu biçimde bitirme zamanı yaklaşıyor." (*The Collected Letters of D.H. Lawrence*, Cilt I, ed. Harry T. Moore, New York: The Viking Press, 1962, s.581). Birkaç ay sonra (7 Mayıs 1919) Koteliansky'ye uzaktan tanıdığı yazar Margaret Radford'u şikayet ediyordu: "Keşke birisi şu Keating tozuyla onun gibilerin kökünü kurutsa. Duygulu ya da zeki ya da esprili tür kadınlar -aslında kendini çok önemseyen her tür kadın- bana çok itici geliyor. *Collected Letters*, Cilt I, s.585.) Yapıtları, kadınların "düşünme" ve "soyutlama" ile değil, kendi kadınca işleri, "günlük kişisel yaşam"la uğraşmaları gerektiği ("Education of the People," 1918, *Phoenix: The Posthumous Papers of D.H. Lawrence*, New York: Viking Press, 1936, s.664), kadındaki kötü güç kesinlikle yok edilmeden insanlığın ilerleyemeyeceği (*The Sea and Sardinia*, New York: T. Seltzer, 1921) ve "zeki" kadının asıl işi gece olan "gerçek" kadından bir sapma olduğu gibi ifadelerle doludur. Kadın gün boyunca da erkekten "yarı korkar" durumda olmalıdır. "Kendisini aşan" amaca her zaman boyun eğmelidir (*Fantasia of the Unconscious*, New York: T.Seltzer, 1922).

774 Lawrence'ın rahatsızlığı daha erken tarihli *The Rainbow* (1915) adlı romanına da yansır. Burada feminist ve daha yaşlı bir öğretmen olan Winifred İnger'in onaltı yaşındaki Ursula'yı baştan çıkarması, hem bağımsız kadınlar, hem de kadınlar arası aşk üstüne yorum yapmasına olanak verir. Bu maceranın işlendiği bölümün adı "Utanç"tır.

775 Moore, *D.H. Lawrence: A Critical Survey*, s.28-48.

776 Dorothy Parker, *After Such Pleasure*'daki (1933) öyküsü "Glory in the Daytime"da benzer bir hileye başvurur. Siyah kadife pantalon giyip şık aksesuarlar takan, gösterişli ve bağımsız Hallie Noyes, sıkıcı bir adamla evli olan

Mrs. Murdock'u heyecanlandırmıştır. Hallie Mrs. Murdock'u dudaklarından öper ve ilginç bir kadın oyuncuyla bir macera yaşadığını öğrenmesini sağlar. Mrs. Murdock çok geçmeden Hallie'nin yaşamının, onun cam ve krom mobilyaları kadar kısır, oyuncunun ise acınacak, pis ve geçkince bir kadın olduğunu fark eder. Sonunda Mrs. Murdock'un tek isteği yavan yaşamına geri dönmektir.

777 Ann Aldrich, *Carol in a Thosand Cities* (Greenwich, Conn.: Fawcett, 1960), s.121.

778 Maureen Brady ve Judith McDaniel, *Conditions*'daki (gelecek sayı) "Lesbians in the Minastream: Images of Lesbians in Recent Commercial Fiction" adlı makalelerinde, ticari yayınevlerinin sağlıklı ve mutlu lezbiyenlerin bulunduğu roman ve öyküleri basmaya ve reklamını yapmaya hâlâ isteksiz olduklarını gösteriyorlar. Her ne kadar melodramatik kötü ve hasta lezbiyen imajı geçmişte kalmış görünse de, 1970'lerin ikinci yarısında ticari yayınevleri tarafından yayılanan yirmi romanı inceleyen Brady ve McDaniel, hemen tüm lezbiyen karakterlerin bir biçimde güçlerinden yoksun bırakıldıkları ya da cezalandırıldıkları ve sık sık da kendilerinden nefret ettikleri sonucuna varmaktadırlar.

KİTAP IIIA. Bölüm 5. İÇSELLEŞTİRME VE BAŞKALDIRI

779 Mary Casal, *The Stone Wall: An Autobiography* (1930; yeniden basım New York: Arno Press, 1975), s.185.

780 A.g.e., s.165.

781 Zikr. Vern Bullough and Bonnie Bullough, "Lesbianism in the 1920's and 1930's: A Newfound Study," *Signs: A Journal of Women in Culture and Society*, Cilt II, No.4 (Yaz 1977), s.897.

782 Marie-Madeleine, *Auf Kypros* (Berlin: Vita, 1898). Bu şiirlerin çevirisinde yardımcı olan Brigitte Erikson ve Frankie Hucklenbroich'a teşekkür etmek isterim.

783 Joseph Tenenbaum, *The Riddle of Woman: A Study in the Social Psychology of Sex* (New York: Lee Furman, Inc., 1936). S.74.

784 Djuna Barnes, *Ladies Almanack* (1928; yeniden basım New York: Harper and Row, 1972), s.34.

785 Brassaï [Gyula Halasz], *The Secret Paris of the 1930's*, çev. Richard Miller (New York: Pantheon Books, 1976), önsöz.

786 Bugün en az bir lezbiyen şair Louÿs'un yazılımını sürdürmektedir:

Bkz. Elsa Gidlow'un Yunanlı şaire yazdığı "Invocation", *Motive*, Cilt 32, No.1 (1972), s.47. *Songs of Bilitis*'nin 1919 baskısını çeviren Mitchell Starrett Buck'a göre, "Safo'nun Lesbos'ta Psappha olarak bilindiği ifadesini doğrulayacak bir otorite görünmemektedir," s.172. Vivien ve büyük olasılıkla Gidlow bu adı yalnızca *Songs of Bilitis*'te bulmuşlardır. Louÿs'un lezbiyen şiirleri 20.yüzyıl erkek yazarlarını da etkilemiştir. Örneğin Richard Aldington, Midilli'li iki aşık olan Myrrhine ve Konalis'i konu alan bir şiir dizisiyle onu taklit etmeye çalışmış, o da Louÿs gibi bunları Yunancadan çevirdiğini iddia etmişti. Şiirlerin çoğu *Little Review*'nun Ağustos 1915, Kasım 1916 ve Mart 1917 sayılarında yayınlanmıştı. Bu şiirler sonra düzeltilmiş, yeni şiirler eklenmiş ve hepsi *The Love of Myrrhine and Konallis and other Prose Poems* (Chicago: Covici, 1926) adıyla kitap olarak yayınlanmıştır.

787 Clarissa Burnham Cooper, *Women Poets of the Twentieth Century in France* (New York: King's Crown Press, 1943), s.301.

788 Colette, *The Pure and the Impure* (1932; yeniden basım New York: Farrar, Straus, and Giroux, 1967), s.81.

789 Renée Vivien, *A Woman Appeared to Me* (1904), çev. Jeannette Foster (Reno, Nev.: Naiad Press, 1976), s.21-22.

790 *The Muse of the Violets: Poems by Renée Vivien*, çev. Margaret Porter ve Catherine Kroger (Bates City, Mo.: Naiad Press, 1977), s.23.

791 A.g.e., s.24.

792 A.g.e., s.26.

793 A.g.e., s.28.

794 A.g.e.

795 A.g.e., s.32.

796 A.g.e., s.70. Maceralarının bir belgesini bırakan tek aşığı olan Natalie Barney, ilişkilerinde bunalıma düştüğünü, çünkü Vivien'in tüm tutkusunun sözcüklere gittiğini ve cinsel arzusunun pek olmadığını iddia eder. "Sözcükler" ise Vivien'in edebiyattaki öncüllerinden alınmıştı.

797 Zikr. "The Amazon of Letters," *Adam: International Review*, Cilt XXIX, No.299 (1962), s.104.

798 Colette, *L'Etoile Vesper: Souvenirs* (Paris, 1946), s.131.

799 Bkz. örn. Colette, *Earthly Paradise*, ed. Robert Phelps (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1961), s.144-50 ve *The Pure and the Impure*, s.69-78.

800 Colette, *The Pure and the Impure*, s.69-78.

801 A.g.e., s.111.

802 Louis F. Kannenstine, *The Art of Djuna Barnes: Duality and Damnation* (New York: New York University Press, 1977), s.10.

803 Djuna Barnes, *A Book* (New York: Boni and Liveright, 1923), s.145-46.

804 Djuna Barnes, "A Little Girl Tells a Story to a Lady," *A Night Among the Horses* (New York: Horace Liveright, 1929), s.238-39.

805 Theodore Purdy, Jr., *Nightwood*'un eleştirisi, *Saturday Review*, 27 Mart 1937, s.11.

806 Natalie Clifford Barney, *Aventures de l'esprit* (1929; yeniden basım New York: Arno Press, 1975), s.74 ve George Wickes, *The Amazon of Letters: The Life and Loves of Natalie Barney* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1976), s.179.

807 Zikr. Kannenstine, *The Art of Djuna Barnes*, s.xi.

808 Zikr. Nigel Nicolson, *Portrait of a Marriage* (New York: Atheneum, 1973), s.35.

809 A.g.e., s.106.

810 A.g.e., s.108.

811 A.g.e., s.114.

812 A.g.e., s.110.

813 A.g.e., s.38-39.

814 A.g.e., s.118.

815 A.g.e., s.119.

816 1970'lerin sonuna doğru Barney hakkında iki kitap ve sayısız makale yayınlanmıştır. Bkz. özellikle Wickes, *The Amazon of Letters* ve Jean Chalon, *Portrait of a Seductress: The World of Natalie Barney* (1976), çev. Carol Barko (New York: Crown Publishers, 1979).

817 Zikr. W.G. Rogers, *Ladies Bountiful* (New York: Harcourt Brace and World, 1968), s.44-45.

818 "The Amazon of Letters," *Adam*, s.11.

819 Zikr. "A Natalie Barney Garland," ed. George Wickes, *The Paris Review* (Bahar 1975), s.131.

820 John Ellerton Lodge, yayınlanmamış şiirler, Natalie Barney koleksiyonu, Beinecke Rare Book and Manuscript Library, Yale University, New Haven, Con..

821 Zikr. Chalon, *Portrait of a Seductress*, s.14.

822 Zikr. Wickes, *The Amazon of Letters*, s.26.

823 Zikr. Chalon, *Portrait of a Seductress*, s.47.

824 Zikr. Rogers, *Ladies Bountiful*, s.45.

825 Natalie Clifford Barney, *Aventures de l'esprit* (1929; yeniden basım New York: Arno Press, 1975).

826 Barney'le Gertrude Stein aracılığıyla tanışan Virgil Thomson'a 3 Ocak 1976'daki görüşmemiz sırasında bu bilgiyi benimle paylaştığı için teşekkür ederim.

827 Mr. Thomson, kendi bildiği kadarıyla Barney'in en az iki kadına, Djuna Barnes ile Gwen LeGalliene'e yardım önerdiğini belirtti.

828 Bkz. özellikle Margaret Anderson, *My Thirty Years War* (New York; Covici, Friede, 1930), *The Fiery Fountain* (New York: Hermitage House, 1951) ve *The Strange Necessity* (New York: Horizon Press, 1969)İ Sylvia Beach, *Shakespeare and Company* (New York: Harcourt Brace, 1959); Bryher, *The Heart to Artemis: A Writer's Memoirs* (New York: Harcourt Brace, 1962); *The Very Rich Hours of Adrienne Monnier*, çev. Richard A. McDougall (New York: Charles Scribner's Sons, 1976).

KİTAP IIIB. Bölüm 1. LEZBİYEN-FEMİNİZMİN YÜKSELİŞİ

829 Terim ilk kez New York Radicalesbians'ın 1970 Mayıs'ında yazdıkları "Woman-Identified-Woman" adlı makalede kullanılmıştır (yeniden basımı *Lesbians Speak Out*, Oakland, Calif.: Women's Press Collective, 1974, içinde s.87-89).

830 Edward Shorter 1960'larda "cinsel devrimin" istatiki kapsamını, yalnız Amerika değil, tüm Batı Avrupa'da göstermektedir; *The Making of the Modern Family* (New York: Basic Books, 1975), s.164-65.

831 "Are Homosexuals a Menace?" *The Ladder*, Cilt I, No.8 (Mayıs 1957), s.3-5.

832 "Homosexuality, A Way of Life," *The Ladder*, Cilt II, No.2 (Şubat 1958), s.18-19.

833 "Why Am I a Lesbian?" *The Ladder*, Cilt IV, No.9 (Haziran 1960), s.20-24.

834 *The Feminine Mystique* eleştirisi, *The Ladder*, Cilt VII, No.6 (Mart 1963), s.9.

835 "Readers Respond", *The Ladder*, Cilt IX, No.9 (Haziran 1965), s.25-26.

836 *The Ladder*, Cilt I, No.10 (Temmuz 1957), s.3-5, 21-23.

837 A.g.e., Cilt III, No.4 (Ocak 1959), s.14.

838 A.g.e., Cilt IV, No.9 (Haziran 1960), s.5.

839 "The Experiment That Failed," *The Ladder*, Cilt IV, No.9 (Haziran 1960), s.7-14.

840 Paula Christian, *The Ladder*, Cilt IV, No.9 (Haziran 1960), s.20

841 Bkz. örn. "Notes of an Old Gay," *Motive: Lesbian/Feminist Issue*, Cilt 32, No.1 (1972), s.16-18. Yazar feminizmin lezbiyenlere, daha önce ancak "barsak düzeyinde" anladıkları şeyi, "kafa düzeyinde" anlamalarına olanak sağladığını söylemektedir: "Şimdi çocukluğuma tekrar bakıyorum, daha önce de bunu sık sık yapmıştım, umutsuzca neyin 'yanlış gittiğini' bulmak için. Şimdi, olaylar değişmedi, ama benim bunları yorumlama biçimimde köklü bir değişiklik oldu. Daha önce durumumu 'çarpık biçimde' kavramaya ve 'toy" çözümler benimsemeye sapıkça bir yatkınlık gibi gelen şeyin, şimdi bir kadın olarak beni neler beklediğini oldukça doğru anlamak ve bana açık olan tek yolda bilinçle direnmek olduğunu görüyorum."

842 Ann Hayley, "Why Women's Liberation Would Like to Like Lesbians," *The Ladder*, Cilt XV, No.7 ve 8 (Nisan/Mayıs 1971), s.4-6.

843 Bu kabul her yerde mücadelesiz sağlanamadı. National Organization for Women'in kurucusu Betty Friedan'ın başkanlığındaki feministler, N.O.W.'nin lezbiyenleri barındırmakla suçlanmasından çok korktular; feminist gruplarda lezbiyen temizliği yapılması çok olağanüstü bir olay değildi. Lezbiyenlikle feminizmi bir araya getiren iki büyük gelişme, feministlerin 1970 yılında *Time*'ın biseksüel diye saldırdığı Kate Millett'e sahip çıkmaları ve 1971'de N.O.W.'nin lezbiyenleri destekleme kararı alması oldu. Ama bu olaylar olmasaydı bile, ülke çapında bilinç yükseltme gruplarında zaten sürdürüldüğü gibi, gelenekdışı cinsellik korkusunu atarak sorunların incelenmesi bile bu yakınlaşmayı sağlayacaktı. 1970'e gelindiğinde birçok feminist yazar, lezbiyenliğin feminizmin mantıklı bir uzantısı olduğunu söylemeye başlamıştı.

844 "Readers Respond", *The Ladder*, Cilt IX, No.9 (Haziran 1965), s.28-29.

845 Ginny Berson, *The Furies: Lesbian-Feminist Monthly* (January 1972), s.1.

846 Başyazı, *Proud Woman*, Cilt II, No.1 (Mart/Nisan 1972), s.2.

847 Elsa Gidlow, "Lesbianism as a Liberating Force," *Heresies: A Feminist Publication on Art and Politics*, Cilt I, No.2 (Mayıs 1977), s.94-95. Ayrıca aynı sayıda lezbiyen sanatçılara ilişkin yoruma bakınız: "Lezbiyen olmak, kadınlığımın yalnızca benim olmasını salıyor. Çalışmamın arkasında bütün bu güç var. Farkı yaratan da bu," "The Tapes," ed. Louise Fishman, s.15-21.

848 Sharon Crase, *Sisters* Cilt IV, No. 6 (Haziran 1973), s.18-19.

849 Alfred Adler, "Sex," *Psychoanalysis and Women*, ed. Jean Baker Miller (Londra: Penguin Books, 1973) içinde. Daha sonraki psikanalistlerin bazıları da aynı sonuca ulaşmışlar, ama çoğu kez Freudculuğa bağlılıkları kafalarını karıştırmıştı. Örneğin, *Love Between Women* (New York: Harper and Row, 1971)'da Charlotte Wolff, lezbiyenlikte "tam cinsel doyumun olanaksızlığı" nedeniyle bir "trajedinin izini" seziyor (s.12-13), lezbiyenlerin oedipus kompleksinin erken bir evresine saplandıklarına inanıyor (s.24), hiçbir kanıta dayanmadan ve bir dizi araştırmaya karşı çıkarak, "eşcinsel kadınlarda növroz ve psikoz olaylarının heteroseksüellere göre ciddi yüksek" olduğunu söylüyordu (s.66). Öte yandan lezbiyenlerin erkek olmak istemediklerini, çocukluklarında penis istemişlerse "bunun erkek organının kendisini kıskandıkları için değil, onlara özgürlüğün simgesi göründüğü için olduğunu" da kabul ediyordu (s.59). Aynı şekilde, kadının "kadınların ikincilliğinin ve sahte davranışların bir reddi" olarak lezbiyen olduğunu, "lezbiyenin cinslerin eşitliği ve kadınların psişik özgürlüğü savaşımında tartışmasız hep öncü olduklarını" da kabul etmişti (s.79).

850 Simone de Beauvoir, *The Second Sex* (1949; yeniden basım New York: Vintage Books, 1974), s.456-58.

851 Jill Johnston, *Lesbian Nation: The Feminist Solution* (Simon and Schuster, 1973), s.72, 64-65.

852 Del Martin ve Phyllis Lyon, *Lesbian/Woman* (New York: Bantam Books, 1972), s.22-23.

853 Donna M. Tanner, *The Lesbian Couple* (Lexington, Mass.: D.C. Heath, 1978), s.90-91.

854 Barbara Ponse, *Identities in the Lesbian World: The Social Construction of Self* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1978), s.177. Ayrıca bkz. Dolores Klaich'in lezbiyenlerle röportajları. Bunlarda da neden lezbiyen oldukları sorusuna yanıtlar hemen hemen buradakilerle aynıdır. *Woman + Woman: Attitudes Toward Lesbianism* (New York: William Morrow and Co., 1974), özellikle s.22, 36, 114, 245-46.

855 Monique Wittig, "Paradigms", *Homosexualities and French Literature*, eds. George Stambolian ve Elaine Marks (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1979) içinde, s.118.

856 1976'da yapılan bir röportajda, Hélène Cixous feminizmle hareketin başlamasından önce ortaya çıkan lezbiyenler arasında hiçbir ilişki göremediğini iddia ediyordu. Anlaşıldığı kadarıyla bu lezbiyenlerin, eğer politikseler, Fransız erkek eşcinsel hareketine daha yakın olduklarını ve ilişkilerini heteroseksüel dikotomilere göre biçimlendirdiklerini düşünüyordu. Ancak, Stambolian ve Marks, *Homosexualities and French Literature* içinde yer alan bu röportajın önsözünde, Cixous'nun daha sonra eski görüşlerinden vaz geçtiği belirtilmişti. Belki de röportajla kitabın yayınlanması arasında geçen üç yıl içinde, eski Fransız lezbiyenleri feminizme karşı tavırlarını açıklığa kavuşturmuşlardı, "Rethinking Differences," s.70-86.

857 Bkz. örn. Bonnie Charles Bluh, *Woman to Woman: European Feminists* (New York: Starogubski Press, 1974), s. 162ff ve Hélène Cixous, "The Laugh of the Medusa," çev. Keith Cohen ve Paula Cohen, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, Cilt I, No.4 (Yaz 1976), s.875-93.

858 *Die Freundin*, Cilt V, No. 12 (18 Eylül 1929), s.2 ve Cilt VI, No. 22 (28 Mayıs 1930), s.6.

859 Ursula Linnhoff, *Weibliche Homosexualitat: Zwischen Anpassung und Emanzipation* (Köln: Kiopenhour und Witsch, 1976).

860 Verena Stefan, *Shedding*, çev. Johanna Moore ve Beth Werkmueller (1975; yeniden basım New York: Daughters, Inc., 1978).

861 Val Vanderwood, "Lesbian Life in England," *The Ladder*, Cilt XIV, No. 7 ve 8 (Nisan/Mayıs 1970), s.6-9.

862 Angela Stewart-Park ve Jules Cassidy, *We're Here: Conversations with Lesbian Women* (Londra: Quartet Books, 1977), s.2-3.

863 A.g.e., s.140.

[864] *The Rainbow*'un yasaklanmasına özellikle iki erotik sahne neden olmuştu: Ursula ile Anton Skrebensky arasında heteroseksüel bir aşk sahnesi ile Ursula ile Winifred Inger arasındaki lezbiyen aşk sahnesi. Daha sonraki baskılarda heteroseksüel sahne aynı kalmış, ama lezbiyen bölüm değiştirilmiştir. Harry T. Moore, *D.H. Lawrence: His Life and Works* (New York: Twayne Publishers, 1964) s.120. Aşağıdaki Lowell tartışması benim makalemden alınmıştır: "Warding Off the Watch and Ward Society," *Gay Books Bibliography*, Cilt I, 2 (Bahar 1979).

[865] S. Foster Damon, *Amy Lowell: A Chronicle, with Extracts from her Correspondence* (Boston: Houghton Mifflin, 1935), s.482-83.

[866] H.L. Mencken'e mektup, 18 Eylül 1916, Foster Damon, *Amy Lowell*, s.372. Lowell açıkça sansüre karşı çıkıyordu, ama kişisel tanıdıklarına yazdığı mektuplarda Ezra Pound, James Joyce, Richard Aldington, hatta gerek yazılı olarak, gerekse konferanslarında her zaman savunduğu Lawrence'ın dizginsiz yapıtlarından hoşlanmadığını belirtmişti.

[867] Jean Gould, *Amy: The World of Amy Lowell and the Imagist Movement* (New York: Dodd, Mead, 1975) Lowell'la Ada Russell arasındaki ilişkinin özel karakterini derinlemesine inceleyen ilk kitaptır. Amy Lowell'ın ölümünden bir yıl sonra yayınlanmış, küfür dolu bir incelemede, Clement Wood şiirlerinin çoğu eşcinsel olduğu dolayısıyla "birçok kalbin ortak çığlığını seslendirmediği" için onun iyi bir şair olmadığını iddia ediyordu. Böylece de, onun "kendi arzularının tutkulu bir şarkıcısı ve kendi safında duranların baş şairi" olabileceği, ama lezbiyen olmayan okuyucuların onun şiirinde hiçbir şey bulamayacakları sonucuna varıyordu, *Amy Lowell* (New York: Harold Vinal, 1926), s. 13, 173. Belki de Wood bu incelemeyi yayınladığında Ada Russell henüz hayatta olduğundan, Wood tezini desteklemek için Lowell'ın yaşamından hemen hiç örnek kullanmaz. G.R. Ruihley, *A Shard of Silence: Selected Poems of Amy Lowell* (New York:Twayne Publishers, 1957)'a önsözünde ve *The Thorn of a Rose: Amy Lowell Reconsidered* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1975) adlı eleştirel incelemesinde, Amy Lowell ile Ada Russell arasındaki "güçlü bağlılığı" tartışır, ama bunu "az bulunur ve platonik düzeyde" olarak niteler. Lowell'ın yaşam öyküsünü yazan diğer yazarlar Ada Russell'e Lowell'ın "can yoldaşı" ya da "sevgili dostu" olarak değinmiş, ama şairin diğer kadına yüzlerce aşk şiiri yazmasına neden olan coşkuyu görmezden gelmişlerdir.

[868] Lowell'ın ilk kitabı olan *A Dome of Many Coloured Glass* (1912)

de, iki başka kadına yazıldığı anlaşılan bazı homoerotik görünümlü şiir içermektedir.

869 Hervey Allen, "Amy Lowell as a Poet," *Saturday Review of Literature*, Cilt 3, No.28 (5 Şubat 1927), s.557-58, 568.

870 Winfield Townley Scott, "Amy Lowell Ten Years After," *New England Quarterly*, Cilt 8 (Haziran 1935), s.320-30.

871 Ruihley, *A Shard of Silence*, s. xvii.

872 Wood, *Amy Lowell*, s.151.

873 Damon, *Amy Lowell: A Chronicle*, s441.

874 Bu Ada imajları yalnızca incelenen kitapta değil, daha önceki ve sonraki kitaplarda da ortaya çıkar. Örneğin, "In a Garden"da (*Sword Blades and Poppy Seed*) konuşmacı diğer kadını, soğuk renkli leylakların ortasında, "Ay bahçenin üzerinden geçerken/gümüş noktacıklı suyun içinde beyaz ve parlak" yıkanırken görmekten çok hoşlanacaktır. Aynı kitapta "The Giver of Stars"da, sevgili ile hem serinlik, hem de "titreyen alev" arasında ilişki kurulur. "Twenty-Four Hokku on a Modern Theme"de (*What's O'Clock*) sevgili bir "zambak bulutu"na (no.22) ve "Bir akşam bahçesi üstündeki/ıslak çiçeklerin tatlı kokusu"na (no.23) benzetilir. Aynı kitapta, kadın beyaz bir çiçekle karşılaştırılır: "Gecenin dokunduğu filbahri kadar parlak"tır ("Song for a Viola D'amore"). Gölgesi "gümüş bir tabaktaki gün ışığı," ayak sesleri "zambakların tohum döktüğü yer"dir ("In Excelsis"). "Madonna of the Evening Flowers" gibi "Afterglow"da da özellikle "soluk mavi hezaren"le arasında bağ kurulur. "Paradox"ta (*Ballads for Sale*) sevgiliyle bahçeler, sessiz ve solgunşeyler, alaca karanlık ve "görkemli yıldırımlar"la ilişkilendirilir. Aynı kitaptaki "Heraldic"te, gene sevgiliye beyaz ve bahçe imajları arasından bakılır

875 Örneğin, *What's O'Clock*'ta aşık şunları söyler: "Dün gece, gün batımında,/Yüksükotları mihraptaki uzun mumları andırıyordu./Seni seranın çatısına kaldırabilseydim, sevgilim,/Yanmalarını anlayabilecektim onların"

("Vespers"). "In Excelsis"te sevgili İsa imajlarıyla sunulur -konuşmacı bu diğer kadını bir mucize olarak görüp huşu içinde konuşur:

Dudaklarını içiyor,
Ellerinin ve ayaklarının akını yiyorum...
Nasıl geldin yaşamaya benimle,
Gizemli ışığının dört halkasıyla beni sarıp,

Ve ben "Şükürler olsun, şükürler olsun" deyip,
Bir tapınak gibi eğiliyorum önünde?

Ballads for Sale'de konuşmacı sevgilinin elbisesini kardinal giysisine benzetir ve şunu der: "Ayağının çimendeki izi önünde diz çöküyorum" ("Thorn Piece").

876 D.H. Lawrence'tan Lowell'a 18 Kasım 1914 tarihli mektup, Damon, *Amy Lowell: A Chronicle*, s.277-79.

877 D.H. Lawrence'tan Lowell'a 23 Mart 1917 tarihli mektup, a.g.e., s.405.

878 Lowell'dan May Lamberton Becker'e 7 Temmuz 1923 tarihli mektup, a.g.e., s.635.

879 Zikr. Ernest Hemingway, *A Moveable Feast* (New York: Bantam, 1969), s.15.

880 Edmund Wilson, "Books," *The New Yorker*, Cilt XXVII, No. 31 (15 Eylül 1951), s.124-31.

881 Edmund Wilson, *The Shores of Light* (New York: Farrar, Straus, and young, 1952), s.581-86.

882 James R. Mellow, *Charmed Circle: Gertrude Stein and Company* (New York: Praeger Publishers, 1974), s.134. Mesleğinin daha sonraki bir evresinde, Stein korkmadan erkek eşcinselliğini ele alabileceğini hissetmiş, arkadaşları Parker Tyler ve Charles Henri Ford'un *The Young and Evil* (1933) adlı kitaplarının kapağına kısa bir tanıtım yazısı yazmıştı.

883 Lezbiyen yazarın, geleneksel yayıncıların kendisine getirdikleri kısıtlamaların -klişeleri hayatta tutması ve lezbiyen karakterlere acı çektirmesi için ısrarların- ne denli bilincinde olduğu, 1950'li ve 1960'lı yıllarda en çok lezbiyen roman yazanlardan biri olan ve daha sonra editörlük de yapan Paula Christian'ın bir makalesinde gözlenebilir: "Fawcett'taki kendi deneyimimden, (ulusun ahlâki karakterini düşünmek zorunda olan) yayıncının, bu konunun beğenilip istenecek bir şey gibi gösterilmesine izin veremeyeceği anlaşılmalıdır. Ayrıca, ucuz kitap alanındaki bir yayıncı, kamuoyunun bu "sapmayı" haklı gösterecek bol miktarda 'neden', 'niçin', 'böyleyiz, ama elden ne gelir'ler olmadan, konunun gerçekten sofistike biçimde işlenmesini kabul etmesini de bekleyemez," *The Ladder*, Cilt V, No.5 (Şubat 1961), s.19.

884 "An Interview With Adrienne Rich," Bölüm II, *Conditions: Two* (Sonbahar 1977), s.58.

[885] Son yıllarda büyük yayınevlerinin hemen hepsi en az bir lezbiyen ya da feminist yazarın lezbiyenler hakkındaki romanını ya da çalışmasını yayınlamışlardır. Bunlar arasında Harcurt Brace, Bobbs-Merrill, Doubleday, Houghton Mifflin, Viking, Holt Rinehart, Simon and Schuster, Random House, Alfred Knopf, William Morrow, Norton, E.P. Dutton, Macmillan ve Prentice-Hall sayılabilir.

DİZİN

A.B.D.:
- 18.yüzyılda romantik dostluklar, 120-130
- anti-feminizm, 274-275, 279, 289-290, 342, 394-397
- evlilik, 106, 190, 211, 215-216, 219, 219-238, 507n
- feminizm, 125, 128, 190-94, 205-207, 210, 211, 212-219, 219-238, 441-455, 526n
- kadınların bağımsızlığı, 93, 120-121, 128, 342, 351
- kardeş ruhlar, 178, 182-185, 190-197, 199-204
- romantik dostluğun çöküşü, 318-319, 334-339, 341-362
- travestiler, 59-62, 335

Abbott, Sidney, 361, 558n
Addison, Joseph, 89
adet görme, 177, 179, 180, 275
Adler, Alfred, 452, 572n
Adventures of Roderick Random, The (Smollet), 104, 493n
After Such Pleasure (Parker), 566n
Ain't I a Woman, 360
"Akılsız Yüksek Okul Dostlukları" (Unwise College Friendships; Marks), 270-271
"Akşam Çiçeklerinin Meryemi" (Madonna of the Evening Flowers; Lowell), 464, 466-468, 575n
Albatross, 451
Alcott, Louisa May, 200, 215, 237, 256-258, 529n
Aldington, Richard, 568n, 574n
Aldis, Jane, 503n
Aldrich, Ann, 417-418, 460, 559n
Algarotti, Francisco, 515n
Alger, William, 183-185, 318-319, 524n, 541n-542n, 550n
Allen, Gay Wilson, 228, 531n
Allen, Hervey, 574n
Allen, Mary Wood, 553n
Almanya, 101-102, 543n
- feminizm ve anti-feminizm, 205, 206, 209, 211, 214, 277-278, 293-294, 297, 390, 456-458
- örgütlü eşcinsel hareketleri, 365-366, 443, 456-458
- seksbilimciler, 177-178, 199, 279-281, 291, 294, 317, 318, 342, 539n
- travestiler, 51, 53

Altın Gözlü Kız (Balzac), 298, 303-305, 312, 317, 546n
Amends for Ladies (Field), 58
American Feminists (Riegel), 216-217
American Psychiatric Association, 385
Amerikan Devriminde savaşan travestiler, 60-61
Anderson, Margaret, 356, 440, 564n, 570n
Anderson, Sherwood, 564n
Anecdotes of a Convent (Williams), 120, 129-130, 492n
Angel Dance (Beal), 480
Angela's Business (Harrison), 387-388
Anne, İngiltere Kraliçesi, 133
Anstruther-Thomson, Kit, 234
Antheil, George, 435
Anthony, Susan B., 530n

anti-feminizm, 272-339
- 19.yüzyılda yükselişi, 212, 272-280, 537n, 538n
- 20.yüzyıl edebiyatındaki rolü, 397-441
- Diderot'nun anti-feminizmi, 43-44
- seksbilimcilerin katkıları, 12, 15, 199-200, 201, 280-297, 317, 334, 343, 363-377, 539n
Anti-Justine, L' (Bretonne), 103, 510n
Aphrodite, 456
Aphrodite (Louys), 322, 427, 548n
Apsley, Frances, 133
"Appuldurcombe Park" (Lowell), 463
Arbuthnot, Dr., 47
Arcadia (Sidney), 27-28, 31
Arden, Jane, 157
Aretin, 497n
Ariosto, Ludovico, 31, 493n
Aristo, 65
Arnim, Bettine von, 266-268
Arnold, Edith, 357, 524n
Arnold, June, 481
Arrival and Departure (Koestler), 403
"Artist" (Lowell), 466
Ashbee, Henry, 495n, 522n
Ashmun, Margaret, 518n, 519n
Ashton, Winifred, 398-400, 460
Askwith, Betty, 533n
aşka bakış, 20.yüzyılda ve önceki yüzyıllarda, 14, 64-65, 102, 360
"Aşk ve Dostluk" (Love and Friendship; Jewett), 231, 532n
"Aşıklar" (Lovers; Bradley),247
"Ateş" (Hull), 354-356, 409, 556n
Atkins, Elizabeth, 357, 557n
Atlantic Montly, 231-232, 235
Auchincloss, Louis, 221, 530n
Auf Kypros (Marie-Madeleine), 421-423, 567n
Aus Güter Familie (İyi Aile Kızı), 211, 542n
Austen, Jane, 97, 107-108, 504n
Autobiography of Christopher Kirkland, The (Linton), 277, 528n, 538n
"Aux Préciuses" (Petit), 92
"Ayışığında Bahçe" (Lowell), 465,468
Azalea, 451

Bailey, Derrick Sherwin, 499n
Baker, Dorothy, 401-402
Ballads for Sale (Lowell), 461, 575n
Balzac, Honoré de, 277, 298, 300, 303-305, 312, 317, 318, 319, 438, 538n, 545n-546n, 547n
Banks, J.A. ve Olive, 528n
Bannon, Ann, 460
Barker-Benfield, G.J., 179, 273, 523n, 537n, 543n
Barnes, Djuna, 423-424, 427-430, 435, 439, 567n-569n
Barney, Natalie, 415, 423, 429, 435-440, 564n, 568n, 569n, 570n
Barry, Iris, 515n
Barry, Joseph, 544n
"Bartók'un bir Valsini Dinledikten Sonra" (Lowell), 463
Bartley, Nalbro, 389-390, 563n
Basler, Roy, 549n
"Başka bir Kadını Seven Kadına Ağıt" (de Tyard), 19-20
baştan çıkarma, 100-101
- cinsler arasında acımasız bir oyun olarak, 102-105, 509n
- lezbiyen, 298, 318, 327, 391, 435, 547n
Batarde, La (Leduc), 430
Bates, Katharine Lee, 536n
Bath, Lord, 518n
Batiffol, Louis, 506n
Baudelaire, Charles, 305-312, 317, 318, 319, 332, 345, 424, 425, 545n, 546n-547n
Bayle, Pierre, 45-46, 498n
Bayne-Powell, Rosamond, 511n, 512n
Beach, Sylvia, 436, 440, 570n
Beal, Mary F., 480

Beam, Lura, 560n
Beauvoir, Simone de, 43, 179, 453, 527n, 572n
"Bebek" (Louys), 428, 548n
Bebek Evi (İbsen), 223
Bebel, August, 551n
Becker, Raymond de, 494n
bekaret, 24, 33, 179
- toplumsal önemi, 75, 98-101, 111, 179, 507n
Bell, Alan P., 562n
Bell, R.R., 494n
Belot, Adolphe, 298, 317-321, 323, 326, 330, 332, 334, 539n, 550n,
Benét, Mary Kathleen, 529n
Bennett, A. Hughes, 538n
Benson, Mary Sumner, 507n, 508n,509n, 511n
Benson, Minnie, 243
Bergler, Edmund, 410, 412, 562n, 565n
Berson, Ginny, 571n
Bertillon, 321
Better Half, The (Sinclair), 526n, 527n, 529n-530n
Bianchi, Martha Dickinson, 14-15, 161, 201-204, 525n
Bid Me to Live (Doolittle), 423
Bieris de Romans, 49
Bilitis'nin Şarkıları (Louys), 313-314, 322, 427, 548n, 564n-568n
"Bir Dosta" (To a Frende; Kendall), 66
Birckhead, Kate, 230-231
Birinci Dünya Savaşı'nın kadın rollerine etkisi, 343, 369, 386, 388, 395, 555n
"Bir Kadın Eşcinselliği Vakasının Psikolojik Kökeni" (Freud), 364, 375-377
"Bir Üçüncü" (A Third; Stein), 471-472
"Birlikte" (Together; Jewett), 231-232
biseksüellik, 58, 396, 489, 571n
- ve hermafroditler, 39-40, 53-54, 56, 275, 495n
Blackwell, Elizabeth, 214
Blanchard, Phyllis, 563n
Bloch, Iwan, 29, 75, 283, 366, , 493n, 495n, 504n, 539n
Blood, Fanny, 124, 157-161
Blood, George, 160, 161, 520n
Bluh, Bonnie Charles, 573n
Blunt, Reginald, 146, 508n
Boetie, Estienne de la, 64
Bolster, R., 546n
Bon Ton Magazine, 38
Bondman, The (Masinger), 31, 493n
Bonheur, Rosa, 253-256, 326, 534n
Bordolu Huon (Huon of Bordeaux), 48, 498n-499n
Borgatti, Renata, 415
"Boston evliliği," 219-272
- akademisyen kadınlar arasında, 265-272
- ve annelik duyguları, 245, 246, 250
- ve eşitsiz ilişkiler, 238, 249-256, 263-264
- terimin kullanımı, 10, 219
Bostonians , The (James), 219-226, 227, 563n
Boswell, James, 98
boşanma, 76, 109, 260
Bouget, Paul, 298, 321
Bourdet, Edouard, 406-407, 565n
Bourges, Clémence de, 507n-508n
Bowdler, Harriet, 68
Bowdler, Henrietta Maria, 503n
Boyd-Kinnear, John, 527n
Boyle, Lord, 169
Bradley, Katharine (Michael Field), 243-249, 315, 533n
Bradshaigh, Lady, 506n
Brady, Maureen, 567n
Branagan, Thomas, 523n
Brantome, Seigneur de (Pierre de Bourdeille), 17-19, 20, 23, 25, 26-27, 38, 101, 491n, 492n
Brassai, 567n
Bregny, Madam de, 56
Bréton, André, 522n

British Medical Journal, 179, 542n
Brittain, Vera, 358-359, 557n, 559n
Bronte, Charlotte, 209-210, 214, 432, 541n
Bronte, Emily, 432
Brooks, Romaine, 374, 415, 436
Brown, Charles Brockden, 121-128, 511n, 513n-514n
Brown, Rita Mae, 479
Browne, Nelson, 553n
Browning, Elizabeth Barrett, 244-245, 262
Browning, Robert, 244-245, 262, 368, 463
Brudenell, Lady Frances, 39
"Bu Biçimde Öpüşerek" (Stein), 471, 472
Buck, Mitchell Starrett, 567n
Bullough, Bonnie, 559n, 560n, 567n
Bullough, Vern L., 499n, 559n, 560n, 567n
Bund für Menschenrecht, 456
Buranelli, Vincent, 501n
Burgess, Dorothy, 536n
Burke, Edmund, 92, 134, 138
Bushnell, Horace, 277, 538n
"butch-femme" düzenlemeler, 60, 238-239, 249-256, 262-264, 324, 375, 446, 548n
Butler, Eleanor, 76, 84, 113, 119, 122-123, 134-139, 145, 148, 477, 505n, 515n-517n
Butler, G., 529n
"Büyü" (Lowell), 465
Byron, George Gordon, Lord, 316

cadılar ve lezbiyenlik, 499n
Caffrey, Kate, 563n
Califia, Pat, 495n
Camden, Carroll, 498n
Can Grande's Castle (Lowell), 463
Caprio, Frank, 561n-562n
"Caput Tuum ut Carmelus" (Bradley), 248
Carlyle, Jane Welsh, 187-189, 525n
Carlyle, Thomas, 187-189
"Carmilla" (LeFanu), 330-331, 338
Carpenter, Edward, 199, 218-219, 392, 394, 525n, 529n-530n, 563n
Carter, A.E., 545n
Carter, Elizabeth, 90, 140-148, 505n, 508n, 512n
Casal, Mary, 419-420, 567n
Casanova, Giacomo (Jacques), 21-22, 23, 82, 120, 131, 492n, 493n
Cassidy, Jules, 459, 573n
Castiglione, Baldassare, 503n
Cather, Willa, 234-235, 469
Catt, Carrie, 388
Cecil, Mirabel, 509n, 511n
Cenevre Silanlahma Konferansı, 270
Centlivre, Susanna, 59
cezalar , 50, 102, 493n, 500n-501n, 509n-510n
- erkek eşcinseller için, 50, 173-174
- travesti kadınlar için, 48, 50-54, 280, 500n-501n
Chalon, Jean, 569n
Chapone, Hester, 108-109, 512n-513n
Chardin, Paul, 254
Charke, Charlotte, 59-60, 502n
Charles-Etienne, 563n
Charmed Circle (Mellow), 470, 576n
Chateaubriand, François René, 505n-506n
Cheney, Ann, 557n
Chideckel, Maurice, 380-381, 561n
"Christabel" (Coleridge), 316, 549n-550n, 552n
Chorier, Nicolas, 21, 22
Christian, Paula, 460, 483, 571n, 576n
Christina, İsveç kraliçesi, 55-56, 63
Churchill, Sarah, 133
Ciardi, John, 506n
Cibber, Colley, 59
Cicero, 65, 503n

cinsel devrim:
- 1920'lerde, 381-382
- 1960'lı ve 1970'li yıllarda, 13, 15-16, 441-442
"Cinsel Sapmalar" (Freud), 364, 375, 377
"Cinslerin Eşitliği Üstüne" (On the Equality of the Sexes" (Murray), 206
Cixous, Hélene. 573n
Clarissa (Richardson), 79, 104, 108, 131
Clark, Charlotte, 554n
Clark, David Lee, 514n
Clarke, Edward, 275-276, 537n
Clarus, 33
Claudine at School (Colette), 427
Cleland, John, 23-24, 30, 492n
Clive, H.P., 548n, 550n
Coelius, 33
Coleridge, Derwent, 549n-550n
Coleridge, Samuel Taylor, 316, 49n-550n, 552n
Colette, Sidonie Gabrielle, 424-425, 426-428, 436, 439, 515n, 568n
Collet, Clara, 212, 528n, 529n
Coman, Katharine, 536n
Consuelo (Sand), 546n
Converse, Florence, 190-193, 295, 339, 346, 536n
Cook and the Carpenter, The (Arnold), 481
Cook, Eliza, 261-262
Cooper, Clarissa, 424, 568n
Cooper, Edith (Michael Field), 243-249, 315, 533n
Corbin, Fanny, 344, 345
Corelli, Marie, 249-252, 533n-534n
Cornish, William, 50
Cory, Donald Webster, 417
Cott, Nancy, 191, 516n, 520n-521n, 523n
Cotton, John, 500n
Cotton, W. L., 562n
Country Doctor, A (Jewett), 214-215
Courbet, Gustave, 309-310, 311, 547n
Courtier, The (Castiglione), 66
Courtivron, Isabelle de, 546n
Cousin Bette (Balzac), 545n
Cowley, Abraham, 69-70
Craik, Dinah, 276, 527n, 538n
Crase, Sharon, 572n
Crawford, Jane, 252-253
Crittendon, Walter, 512n
Crocker, Lester G., 505n
Crompton, Louis, 493n, 500n
Crow, Duncan, 526n, 529n-530n, 538n
"Crucifixa" (Marie-Madeleine), 422-423
Crumpacker, Laurie, 520n-521n
Cumming, Miss, 165-167, 169
Cummins, Geraldine, 242, 532n
Cushman Charlotte, 216, 258-265, 315, 529n, 535n
Cyrus (Scudéry), 94

Daly, Mary, 383-384, 561n
Damon, S. Foster, 574n, 575n, 576n
Dance on the Tortoise (Patton), 563n
Danebury: or the Power of Friendship, 117-118
Dangerfield, George, 393-394, 530n, 563n
Daniel, F.E., 553n
Dannett, Sylvia, 554n
Daskam, Josephine Dodge, 345-346, 347, 556n
Daudet, Alphonse, 298, 321, 323, 325, 551n
Daughters of Bilitis (Bilitis'nin Kızları), 443, 450, 452, 458
Dauthendey, Elizabeth, 177, 296, 365, 543n, 558n
Davis, Katharine Bement, 379-380, 560n
De Amicitia (Cicero), 65
de Tyard, Pontus, 19-20
decadence latine, La (Péladan), 551n
Deephaven (Jewett), 232-233
Defoe, Daniel, 522n
Degler, Carl N., 521n-522n
Delany, Mary Granville, 107, 116

delilik, 276, 284
- ve eşcinsellik, 177-178, 272, 283, 296-297, 334, 367, 554n
Delisle, Françoise, 541n
Dell, Floyd, 563n
Denomy, A. J., 491n
Description of England (Harrison), 46, 498n
Description of Millenium Hall, A (Scott), 112-116, 120, 122
Desperate Remedies (Hardy), 197-198
Despised and Rejected (Fitzroy), 364
Dial dergisi, 410-411
Dialogue Between a Married Lady and a Maid, A, 22
Dialogues of the Courtesans (Lucian), 30, 168
"Diana and Persis" (Alcott), 256, 257, 534n
Diana of the Crossways (Meredith), 185-186, 190
Diana Victrix (Converse), 190-193, 339, 346
Dickinson, Anna E., 529n, 530n
Dickinson, Austin, 9
Dickinson, Emily, 9, 14, 161, 201-204, 231, 525n-526n
Dickinson, Robert Latou, 377-378, 379, 560n
Dickson, Lovat, 559n
Dictionary Historical and Critical (Bayle), 45
Diderot, Denis, 41-44, 100, 111, 298, 319, 497n, 498n, 509n, 546n
dildo, 26-27, 33, 92, 493n
- travestilerin dildo kullanımı, 50-51, 53, 54, 500n
Dimity Convictions (Welter), 216-217
Disraeli, Benjamin, 537n
Ditzion, Sidney, 389, 562n
Dixon, Clarissa, 346-347
Dome of Many Coloured Glass, A (Lowell), 574n
Dondey, Théophile, 545n
Donisthorpe, G. Sheila, 405-406
Donne, John, 70, 72
Doolittle, Hilda (H.D.), 423, 440, 564n
Dorat, Claude Joseph, 92
Dorval, Marie, 299, 304, 544n
"Dostluğun Görevleri ve Ölçütü" (Offices and Measures of Friendship; Taylor), 69
dostluk:
- heteroseksüel ve eşcinsel dostluğun gücü, 64-65, 73, 89
- Rönesans ideali olarak, 64-68
"Dostluk Üstüne" (On Friendship; Montaigne), 64-65, 503n
Douglas, Alfred, 174
Douglas, Ann, 523n
Douglas, James, 373, 559n
Drama in Muslin, A (Moore), 332-333, 553n
Dreiser, Theodore, 461
Dubois, Margaret Constance, 555n
Duc, Aimée, 293
Dundas, Annie, 535n
Dupee, F. W., 221, 530n
"Duş" (A Shower; Lowell), 465

East Wind (Lowell), 463
East, Mary (James How), 56-57, 502n
Eberhard, E.F. W., 391, 563n
Edel, Leon, 531n
Edgeworth, Robert, 149-151, 153, 156
Edmonds, S. Emma E., 554n
Edward VII, İngiltere kralı, 249
Edwards, Samuel, 528n, 544n
Egan, Michael, 530n-531n
eğitim:
- ve cinsel ayırım, 90, 111, 395, 396
- ve feminizmin yükselişi, 206-207, 214, 216, 217, 254, 274-275, 526n
- kadınlara iş olanağı açısından, 212-213, 237, 266-272
Elegy (Seward), 151-152
Eliot, George (Mary Anne Evans), 186, 539n

Eliot, T. S., 469
Ellis, Albert, 447, 561n
Ellis, Havelock , 245, 558n, 559n
- eşcinselliğe bakış açısı, 12, 282-291, 296, 297-298, 366, 371, 380, 502n, 539n-541n
Ellis, Sarah Stickney, 273, 274, 527n, 537n
Enscoe,Gerald, 549n-550n
Erikson, Brigitte, 527n-528n, 532n, 542n, 543n, 567n
erotik zevkler, gelişiminde patoloji ve modanın rolü, 75, 290, 385
Errors of Innocence, The (Lee), 79
Erskine, John, 564n
"Eskimiş Dostlar" (Outgrown Friends; Jewett), 230
Espion Anglois, L' (Mairobert), 35-39, 305, 494n
Essen, Siri von, 326-330, 551n-552n
estet-dekadanlar 246, 279
- ve lezbiyen imajı, 199-200, 297-298, 300-316, 424-428, 430-431, 545n-548n
Estienne, Henri, 50, 493n, 500n
eşcinsellik, 31
- ceza yasaları, 32-34, 48, 58
- çocukluk travması sonucu olarak, 363, 366, 368, 375-377
- ve delilik, 177-178, 272, 283, 296-297, 334, 367, 554n
- doğuştan bir sorun olarak, 280-294, 363, 366-368, 370-375, 386, 539n-542n
- eski Yunan'da , 65, 540n
- ile ilgili hakaret davaları, 39, 138, 165-174
- ilahiyatçıların görüşleri, 27, 32-33, 48, 493n
- lezbiyenlikle farkı, 12
- suçlamalarda erkek ve kadın farkı, 20-21, 25, 50, 123-124, 173-174, 513n
- ayrıca bkz. lezbiyenlik; lezbiyen seks
"Eşsiz Orinda" (The Matchless Orinda; Philips), 69
ete a la compagne, Un, 310-311
Eugenie, Fransız imparatoriçesi, 547n
Euphemia (Lennox), 76-77, 78, 86-87, 91-92, 119, 127
Euphues Shadowe (Lodge), 66
Evans, Arthur, 499n
Evans, Hodge, 495n
evlilik, 67
- 18.yüzyılda, 76-77, 79, 94-96, 105-111, 112, 115-116, 118, 140, 145-149, 150-151, 152-154, 158, 159, 208
- 18.yüzyılda aynı-cins evliliği, 134-140, 145-146
- 18.yüzyıl romanlarında, 113-116, 119-120, 122, 124, 125-127, 128, 130-131, 511n
- 19.yüzyılda aynı cins-evliliği, 183, 216, 219-272, 325-326
- 19.yüzyılda evliliğe bakış, 180-181, 183, 188, 189, 204, 208, 209-212, 215-216, 217, 219, 237-239, 278-279, 283-284
- 20.yüzyıl edebiyatında, 350, 352, 354, 370
- ve mavi çoraplılar, 94-96, 107-109, 140
- mutsuz evlilikte romantik dostlukta teselli arayışı, 76-77, 78-79, 148-149
- travesti evlilikleri, 48, 50-51, 53-54, 57
- zorunlu evlilikler, 105, 106-108, 109, 511n
"Evdeki Melek" (Patmore), 178
"Evolution of Evangeline, The" (Daskam), 345
Extraordinary Women (Mackenzie), 414-416, 479

Faber, Doris, 359, 557n
Faderman, Lillian, 527n-528n, 532n, 542n, 543n, 567n
Fantasia of the Unconscious (Lawrence), 566n
Farinacci, Proespero, 493n
Farnham, Marynia, 396, 539n, 564n
Female Friendship, 108, 116, 512n
Female Husband, The (Fielding), 52-53, 501n
Female Sex Pervesion (Chideckel), 381
"Female World of Love and Ritual, The" (Smith-Rosenberg), 10, 181
Feminine Mystique, The (Friedan), 446
Feminismus und Kulturuntergang (Eberhard), 391
feminizm, feministler , 177, 189-194, 204-272, 526n
- 18.yüzyılda, 125, 128
- 19.yüzyılda yükseliş nedenleri, 206-209, 237
- 1960'lı ve 1970'li yıllarda, 16, 281-282, 397, 442, 443-445, 446-447, 448-459, 477-483, 485-489
- çocukluk yaşamı örüntüleri, 216-217
- edebiyatta işlenmesi, 125, 190-194, 214-215, 217-218, 293-294, 298-299, 300-303, 338-339, 345-347, 350-355, 389-390, 391-392
- eşcinsel ve heteroseksüel feministler, 294-295
- ve travestiler, 64, 335
-bkz. ayrıca anti-feminizm; lezbiyen-feminizm
Femmes Savantes, Les (Moliere), 43, 92
Fern, Miss, 519n
Fernhurst (Stein), 536n
"Fırtınadan Sonra" (Lowell), 464, 468
Fiedler, Leslie, 514n
Field, Michael, bkz. Bradley, Katharine; Cooper, Edith
Field, Nathan, 58
Fielding, Henry, 52, 110, 501n
Fields, Annie, 228-229, 231, 233-234, 249
Fields, James T., 228, 233
Finch, Edith, 536n
Fitzroy, A. T., 364
Flagellation and the Jesuit Confessional (Frusta), 37
Flanner, Janet, 429, 436
fleur lascive Orientale, La, 492n
Fleurs du Mal, Les (Baudelaire), 305, 306-311, 312, 320, 331, 546n
Fleury, Madame de, 39
Flexner, Eleanor, 520n
Ford, Charles Henri, 576n
Ford, Ford Maddox, 435
Forel, Auguste, 366, 367, 558n, 562n
Foster, Jeannette, 29, 317, 494n, 497n, 539n, 550n
Fowler, Ellen Thorneycroft, 556n
Fox, The (Lawrence), 410-411
Fragoletta (Latouche), 298, 300, 304, 546n
Franklin, Benjamin, 106
Fransa, 48, 528n
- cinsel özgürlük, 18.yüzyılda , 100, 101
- egzotizm ve kötü lezbiyen imajı, 297-312, 313-315, 317-326, 331-332, 334, 337-338
- estet-dekadanlar, 199, 279-280, 297-298, 300-312, 316, 321, 423-427, 545n-548n
- evlilik , 102, 105, 106-107, 110-111
- feminizm , 43-44, 205-206, 207, 210, 214, 277-278, 279, 297-298, 299-300, 342, 390, 392, 455-456, 527n, 573n
- pornografi , 17-21, 26-27, 102-103
- Précieuse'ler , 92, 94, 97
- romantik dostluklar, 18.yüzyılda, 79-83
- travestiler, 50-51, 53-54, 58, 298, 302, 303
Fransız Devrimi ve kadınlar, 103, 136-137, 206

Fraxi, Pisanus, 495n, 496n, 522n
Freedman, Mark, 562n
Freeman, Mary Wilkins, 336-337, 554n
Freud, Sigmund, 201, 225, 295, 343, 381, 559n
- lezbiyenliğe bakışı, 12, 75-76, 363-364, 367, 368-369, 375-377, 381, 386, 452, 555n
Friedan, Betty, 282, 446, 564n
Friendship (Thoreau), 181
Friendships of Women, The (Alger), 183-185, 318-319, 524n, 541n-542n
Frith, Mary, 58, 60
Fruman, Norman, 550n
Frusta, 37
fuhuş, 23, 102, 173, 212-213, 322-325, 551n
Fuller, Margaret, 182-183, 266-267, 523n, 535n-536n

Gagnon, J.H., 494n
Galen, 33
Gallant Little Wales (Marks), 269
Garcia, Pauline, 544n-545n
Garçonne, La (Margueritte), 392, 563n
Garrett, Mary, 536n
Garrick, David, 92
Gautier, Théophile, 58, 177, 208, 298, 300-304, 305, 312, 319, 334, 338, 544n-545n, 546n, 547n, 548n, 553n
gayrı meşru çocuklar, 13-14, 18, 137, 509n-510n
Gearhart, Sally, 383, 561n
Geçmiş Zamanın İzinde (Proust), 429
Gendre, Madam le, 42-43, 498n
Genius, The (Dreiser), 461
Genlis, Madam de, 505n
Gentleman's Magazine, 99, 101, 502n
Geoffrin, Marie Thérese, 107
Gide, André, 563n
Gidlow, Elsa, 451, 567n-568n, 572n
Gilbert, O.P., 501n
Gilbert, Sue, 9, 15, 201-204, 525n
Gilder, Jeannette, 534n
Gillet, Louis, 505n-506n
Gillies, Lord, 167, 173
Gillman, James, 549n-550n
Girl of the Period and Other Social Essays, The (Linton), 273, 537n
Girl's Student Days and After, A (Marks), 271-272
Gladstone, William, 249
"Glory in the Daytime" (Parker), 566n-567n
"Goblin Market" (Rosetti), 118, 197
Godey's Lady's Book, 259, 274-275
Godwin, William, 124, 157-159, 161-162, 513n
Goethe, Johann Wolfgang von, 268
Goldsmith, Margaret, 501n
Goldsmith, Oliver, 99
Gomez, Antonio, 493n
Goncourt, Edmond ve Jules de, 505n, 510n-511n, 512n
Gordon, Helen Cumming., 165-167, 168, 169-170, 173
Gordon, Mary, 515n
Gosse, Edmund, 530n-531n
Gouges, Olympe de, 206
Gould, Jean, 574n
"gözağrısı", 288-290
Grahn, Judy, 383, 480, 561n
Grandjean, Anne, 53-54
Greer, Germaine, 540n
Gregory, Dr., 507n
Gribble, Francis, 544n-545n
Grier, Barbara, 480
Grimke, Sarah, 527n
Grosvenor, Rosamund, 432, 433
Guernsey, Henry, 342-343, 523n, 538n
Guise, Dük de, 55
"Gümüş Kılıçlı Kız", 348-350
"Güzel Bir Kız" (Levy), 217-218
"Güzel Ev" (Wells), 352-354, 409, 556n
Günderode, Caroline von, 266-268, 535n-536n

günlüklerde romantik dostluk kanıtları, 11, 14, 68, 87, 116, 133, 137, 139, 182, 230-231, 245-246, 260-261, 262, 520n-521n
Güzel ve Çapkın Hanımların Yaşamı (Brantome), 17-18, 101, 491n, 492n
Gwinn, Mamie, 536n
Gynandre, La (Péladan), 322, 550n

Hadfield, J.A., 542n
Haec-Vir, 47
Half Sisters, The (Jewsbury), 535n
Halifax, Lord, 97, 109, 112
Halkett, Lady Anne, 90
Hall,Radclyffe, 197, 366, 367-375, 385, 412, 415, 436, 440, 460, 557n-558n
Halsband, Robert, 509n
Hamilton, Allan McLane, 177, 522n, 538n
Hamilton, Anthony, 40, 496n, 501n
Hamilton, Mary, 52
Hammond, Anthony, 59
"Hanımım Elizabeth Boyle'a" (To My Lady Elizabeth Boyle; Philips), 72
Hanson, Lily Anna, 473
Happy Endings Are All Alike (Scoppettone), 556n
Hardy, Thomas, 197-198
Hare, Robert, 124, 513n, 514n
Harper's Magazine, 342, 352, 363
Harrington, Henry F., 275, 537n
Harris, Bertha, 495n
Harrison, Henry, 387-388
Harrison, William, 46, 498n
Hatch, Mary, 337-339, 554n
Hautungen (Kabuk Değiştirme; Stefan), 457-458, 573n
Hayley, Ann, 571n
Hayley, William, 79, 83-84, 117
Hays, Matilda, 262-264, 535n
Hazlitt, William, 549n
Heap, Jane, 564n
Hedblom, Jack, 562n
Hellman, Lilian, 521n
Hemingway, Ernest, 469, 576n
Henry and Isabella (Hughes), 87, 117, 119
Henry, O. (William S. Porter), 350-351, 556n
Her Infinite Variety (Whitlock), 387
Herbert, Ann, 417
hermafroditler, 39-40, 55-56, 275
- terimin kullanımı, 53
Hervez, Jean, 494n
Heyer, Georgette, 416, 446
Heywood, Thomas, 73, 504n
Hic Mulier, 46
Hickok, Lorena, 359-360
Hippel, 206
Hirschfeld, Magnus, 283, 364, 366, 456, 499n, 542n, 558n
Hirschwald, A., 540n
History of Lady Barton, The, 77-78
Hobart, Miss, 40, 516n
Hobbs, Glenda, 532n
Hogrefe, Pearl, 498n, 507n
Holliday, Don, 495n
Holmes, Oliver Wendell, 194, 195-196
Holtby, Winifred, 358-359, 557n
"Honora, Bir Ağıt" (Seward), 151-152
Hope, Lord Justice-Clerk, 169-170, 172
Hopkins, June, 562n
Hopkinson, Mary, 524n
Hosmer, Harriet, 258, 263, 534n-535n
Houdetot, Kontes d', 111
House of Incest, The (Nin), 430
Howard, David, 224
Howard, William Lee, 394, 565n
Howe, Helen, 229, 531n
Howe, Julia Ward, 215
Howe, Mark DeWolfe, 219, 228, 234, 531n
Howe, Susanne, 525n, 535n
Hughes, Anne, 87, 117, 119
Hughes, Randolph, 312, 546n, 548n
Hugo, Abel, 511n
Hugo, Victor, 300

Hull, Helen, 354-356, 409, 460, 557n
Hutchinson, Emilie, 529n

I, Mary MacLane: A Diary of Human Days (MacLane), 343-345
Ibsen, Henrik, 223, 530n-531n
İç Savaş, 213, 214, 335, 554n
- iç savaştan sonra kadın fazlalılığı, 184, 205, 211
Identities in the Lesbian World (Ponse), 382, 454, 561n
Idylle Saphique (Barney), 423
"İki Hanım Arasındaki Dostluk Üstüne" (On the Friendship Betwixt Two Ladies; Waller), 73
"İki Kardeş Ruh" (Two 'Kindred Spirits'; Taylor ve Lasch), 191
"İki Kişinin Sohbeti" (Two Speak Together; Lowell), 464-465, 466-467, 468
"İki Meslektaş" (Two of a Trade; Somerville ve Martin), 240
İkinci Dünya Savaşı'nın kadın rollerine etkisi, 395-396
ilahiyatçılar ve lezbiyen aşk, 27, 32-33, 48, 493n
"Impossible Love" (Keben), 558n
İngiltere, 563n
- 18.yüzyılda bekaretin önemi, 98-99
- evlilik, 105, 106-111, 187, 189
- feminizm ve anti-feminizm, 205, 206, 207, 210, 211-212, 213, 274, 276-277, 282-291, 342, 388-389, 392-394, 458-459, 525n, 529n
- mavi çoraplılar, 91-96, 97, 106, 108-109, 140-148, 505n
- pornografi, 22, 23, 27-29, 30
- Rönesansta dostluk dili, 66-67
- travestiler, 46-48, 52-53, 56-60
İngiltere'de romantik dostluklar:
- 17.yüzyılda, 69-75
- 18.yüzyılda, 75-80, 112-120, 131-162
- 19.yüzyılda, 178, 185-190, 197-199
Intersexes, The (Mayne), 380, 543n, 551n, 557n-558n, 561n, 563n
intihar, ve eşcinsellik, 272, 282, 296, 313, 338, 403
"Inuria Amicitae" (Philips), 72
Irish Memories (Somerville and Martin), 241, 532n
Isabelle, Sharon, 480-481
Island, The (Royde-Smith), 412-414
İsveç'te travestiler, 55-56, 63
İtalya , 214, 342
- sodomi yasaları, 31-34

James, Alice, 226-228, 531n
James, Henry, 220-227, 530n-531n, 563n
James, Henry, Sr., 226, 275, 538n
James, Robert, 29-30, 36, 53, 492n, 501n
Jan Dark, 499n
Janet and Her Dear Phebe (Dixon), 346-347
Janitschek, Maria, 391
Jefferson, Thomas, 513n
Jewett, Sarah Orne, 214-215, 228-237, 249, 531n-532n
Jewsbury, Geraldine, 187-190, 205, 262, 525n
Jex-Blake, Sophia, 214, 529n
Johnson, Samuel, 92, 93, 98
Johnson, William R., 561n
Johnston, Jill, 453-454, 572n
Joseph, Eleanor, 473
Joseph, Michael, 509n
Josephson, Matthew, 435
Journal de voyage (Montaigne), 50, 500n
Jousse, Daniel, 500n-501n
Joy of Lesbian Sex, The (Sisley and Harris), 495n
Joyce, James, 574n
Julian, Philippe, 559n, 565n
Julie Cane (O'Higgins), 409
Justine (Sade), 103, 510n

"Kadın Dostluk Ateşinin Kıvılcımları" (Sparking: The Fire of Female Friendship; Daly), 385-386
"kadın konuşmacılar", 275, 537n
Kadın ve Yurttaş Hakları Beyannamesi (Gouges), 206
Kadınlar arası aşk ilişkileri:
- 19.yüzyıl terimleri, 10
- anormal olarak değerlendirme, 15-16, 162-163, 199-200, 201, 204, 219-220, 236, 271-272, 280-297, 360, 363-377, 488
- ekonomik sorunlar, 12, 16, 18, 25, 112, 115-116, 134, 136, 145, 148, 178, 204-205, 208-209, 219
- politik sorunlar, 11-12, 24-26, 45-47, 50-55, 63, 186-204, 486-488
- yaftalama, 162-163, 191-192, 198-200, 225-226, 234, 360-362, 488-489
kadınların çalışma olanakları:
- 19.yüzyılda, 204-205, 208-209, 210, 212-214, 237, 277-278, 529n
"Kalkan Göbek" (Stein), 471, 472
Kannenstine, Louis, 427-428, 569n
Kantner, John, 491n
Kapital, Das (Marx), 277
Karım Matmazel Giraud (Belot), 298, 317-321, 323, 326, 330, 331, 334, 538n, 549n
Karlen, Arno, 502n, 542n
Karpman, Benjamin, 561n
Katoliklik, 130, 242, 247-248, 306-307, 316, 342, 416, 546n
Katz, Jonathan, 500n, 502n, 513n, 523n, 553n, 554n, 564n
Kavanagh (Longfellow), 194-195, 333, 357
Keben, George, 557n
"Kedi ve Kral" (Lee), 347-348
Kelso, Ruth, 509n
Kendall, Elaine, 535n, 538n, 563n
Kendall, Timothe, 66
Kenric, 458
Kenrick, William, 93-94, 508n
Kermode, Frank, 565n
King, William, 39-40, 496n
Kinsey, Alfred, 13, 384, 561n
"Khalidine'in Altı Şarkısı" (Six Songs of Khalidine; Barnes), 428
kırbaçlama, lezbiyen pornografide, 35, 37-38, 305, 495n
kıskançlık, 74, 289
- lezbiyen pornografide, 35, 304-305
- romantik dostlukta, 69-70, 72, 89
kızlık zarı, 24, 101
Klaich, Dolores, 572n
Klumpke, Anna, 256
Knife of the Times (Williams), 563n
Knox, Hohn, 398-399
Knudson,R.R., 556n
Koestler, Arthur, 403
Koteliansky, S.S., 565n
Krafft-Ebing, Richard von, 282-283, 286, 291, 296, 334, 345, 363, 364, 366-367, 539n-540n, 547n-548n, 553n
Kramer, Heinrich, 498n-499n
Krause, E., 532n
Krich, Aron, 560n
Kronenberger, Louis, 515n
"Kulamparalara Karşı" (Regnier), 20-21
"Kusursuz Lucasia'ma, Dostluğumuz Üstüne" (To My Excellent Lucasia, On Our Friendship; Philips), 70
"Küçük Kız Bir Hanıma Masal Anlatıyor" (Barnes), 428, 568n

La Fayette, Marie-Madeleine de, 68, 93
La Rochefoucauld, François Dük de, 68, 93
Labé, Louise, 507n
Laclos, Choderlos de, 102-103, 510n
Lacretelle, Jacques de, 413-414
Ladder, 442-448, 450, 480, 570n, 571n, 575n-576n
Ladders of Fire (Nin), 429
Ladies Almanack (Barnes), 423-424, 429, 434

Ladies of Llangollen: A Study of Romantic Friendship, The (Mavor), 75-76, 89, 504n, 506n, 512n, 516n
Ladies' Dispensatory; or Every Woman her Own Physician, The, 22-23, 343, 492n
Ladies' Home Journal, 342, 347-348
Lady of Leisure, A (Sidgwick), 555n
Lady's Magazine, 104-105
Lady's Token, The (Pinckney), 275
Lamballe, Marie Thérese, 103
Lambert, Madam de, 91
Lamp and the Bell, The (Millay), 356-357
Lancaster, E.G., 289-290
Laner, Mary Riege, 493n-494n
"Lanetli Kadınlar" (Baudelaire), 308-310, 320, 331, 546n, 550n
Lasch, Christopher, 191
Laslett, Peter, 509n-510n
Latouche, Henri, 298, 299, 300, 304, 545n-546n
Lauritzen, John, 543n
Lawrence, D.H., 410-411, 460-462, 468-469, 565n, 566n, 573n
Leach, Joseph, 263, 534n, 535n
Leache, Irene, 183
LeBlanc, Georgette, 440
Leduc, Violette, 430-431
Lee, Harriet, 79
Lee, Jennette, 347, 555n
Lee, Vernon (Violet Paget), 234
Lees, Edith, 540n-541n
LeFanu, Joseph Sheridan, 330-332, 338, 552n
LeGalliene, Gwen, 569n
Legends (Lowell), 463
Leland, Godfrey, 562n
Lélia (Sand), 299-300
Lennox, Charlotte, 76-77, 86-87, 91-92, 119, 127
Lenormant, Amelie, 505n-506n
Lesbenpresse, 457
Lesbia Brandon (Swinburne), 312-313, 547n
Lesbian Couple, The (Tanner), 382, 454
Lesbian Nation (Johnston), 453-454
Lesbian / Woman (Martin and Lyon), 383, 454, 572n
Lesbians Home Journal, 480
Lesbiennes, Les (Baudelaire), 306, 307
"Lesbos" (Baudelaire), 307-308, 312
Lespinasse, Julie de, 92
Letters from Norway (Wollstonecraft), 159-160
Letters from the Duchess de Crui and Others, 78
Letters to Marcie (Sand), 299
Lettres sur Paris (Balzac), 545n-546n
Levaillant, Maurice, 505n-506n
Levy, Harriet, 217-218, 470, 474, 475
Lewis, Edith, 234
Lewis, George, 538n-539n
Lewis, Sasha Gregory, 560n
Lewis, Sinclair, 402-403
"Lezbiyen Cinsellik" (Sabaroff), 383
lezbiyen-feminizm, 16, 217, 293-294, 297, 360, 570n
- Avrupa'daki hareketler, 455-459, 572n, 573n
- dergiler, 450-452, 477, 478
- lezbiyen-feminizmden etkilenen yazın, 460-483
- yayınevleri, 418, 477, 483, 575n-576n
- yükselişi, 441-459, 485-489

lezbiyenlik, lezbiyen seks:
- 18.yüzyılda fantezi ve lezbiyen imajı, 35-44
- 19.yüzyılda olanaksız görülmesi, 165-177
- 20.yüzyılda özgürleştirici öğeleri, 362, 451-455, 458-459, 571n, 572n
- alaycı yaklaşımlar, 21, 57-58, 492n
- bunalımları, 19, 21, 24

- cinsel yönü ve erkek önceliklerinin ele geçirilmesi tehdidinin karşılaştırılması, 12, 24-26, 45-47, 50-55
- egzotik imajı, 297-316, 345
- erkeklerle seksin çıraklık dönemi olarak , 11-12, 18, 20, 21-22, 24
- fallik merkesli önyargılar , 17-64, 303
- geçiciliği, 19, 20, 22, 45, 500n
- "gerçek çarpık" ve "taklit" karşılaştırması, 283-286, 287-288, 291
- huzursuz kadınları denetim için suçlama olarak, 39, 44-45, 390-397
- kahramanca görülmesi, 20, 25
- kötülük imajı, 316-339, 397-414,
- ve libertinler, 16, 17-26, 45
- örüntüleri izleme güçlüğü, 13-14 548n-552n, 564n-565n
- ve öz-nefret, 16, 163, 270-271, 272, 336, 398
- penetrasyon ve alınan tavırlar , 19, 22, 24, 27, 33, 51, 53, 54, 168, 174, 493n, 500n
- ve romantik dostluk, 12-16, 160-163, 484-489
- tanımlanması, 12-13, 174, 178, 199, 219-220, 281-282, 315, 382-385, 453-454, 485-486
- tekniklerinin edebiyatta işlenme biçimi, 26-34, 36, 304-305
- "tıbbi bilgiler" ve alınan tavırlar , 15-16, 22-23, 176-177, 199, 201, 280-297, 363-385, 497n
- ve toplumsal uyum araştırmaları, 377-380, 384, 454, 559n-560n, 561n

liaisons dangereuses, Les (Laclos), 102, 510n
Life and Death of Mary Frith, The, 58
Life and Love for TeenagersP, 360-361
Linck, Catharine Margaretha, 51, 52, 53
Linnhoff, Ursula, 572n
Linton, Elizabeth Lynn, 273, 277, 536n
Linton, Lynn, 527n-528, 537n
Little Review, 356
Livermore, Mary, 215
livres de jostice et de plet, Li, 48
"Llangollen Vadisi" (Seward), 156
Lobdell, Luch Ann, 335, 553n
"Locksley Hall" (Tennyson), 179
Lodge, John Ellerton, 437, 569n
Lodge, Thomas, 66, 67-68
Lombroso, Cesare, 539n
Long Ago (Bradley and Cooper), 246-247
Longfellow, Henry Wadsworth, 191, 194-195, 196, 333, 357
Loring, Katharine, 226-228
Loring, Louisa, 227
Louis Philippe, Fransa kralı, 301
Louys, Pierre, 311, 313-314, 322, 424, 427, 428, 443, 547n-548n, 567n
Love and Death in the American Novel (Fiedler), 513n-514n
Love and Freindship (Austen), 107-108, 504n
Love, Barbara, 361, 557n
Love's Coming of Age (Carpenter), 392
Loveliest of Friends (Donisthorpe), 405-406
Lovenjoul, Alfred de Spoelbergh de, 545n
Loving Women/Loving Men (Gearhart), 383
Lowell, Amy, 204, 460-469, 483, 525n-526n, 573n-575n
Lowes, John Livingston, 464
Loy, Mina, 439
"Lucasia'ma, Açığa Vurulmuş Dostluğun Savunusu" (To My Lucasia, In Defense of Declared Friendship; Philips), 70-71
Lucian, 30, 168, 521n, 545n
Lucka, Emil, 491n
Lucy, Bedford Kontesi, 507n

Lundberg, Ferdinand, 396, 539n, 563n-564n
Lyle, Dorothy, 498n
Lyon, Phyllis, 383, 558n, 572n

Mackenzie, Compton, 414-416, 461, 479
Mackenzie, Henry, 99
MacLane, Mary, 343-345, 555n
Mad in Pursuit (Leduc), 431
Mademoiselle de Maupin (Gautier), 176, 208, 298, 300-303, 305, 312, 334, 338, 545n
Madman's Manifesto, A (Strindberg), 326, 328-329, 551n-552n
Magnus, Albertus, Saint, 48
Mainard, François, 20
Mairobert, Mathieu François, 35-39, 40, 319, 494n, 495n-496n
Mallet, Françoise, 408
Malleus Maleficarum (Springer ve Kramer), 498n-499n
Man of Feeling, The (Mackenzie), 99
manastırlar, kadının rolü ve, 44, 100, 129-130
Mangegazza, Paolo, 501n
Mann, Edward, 334-335
Mann, Herbert, 61-62, 100-101, 502n
Marchaud, Ernest, 513n
Margueritte, Victor, 392, 562n
Marie Antoinette, 40-41, 120, 505n, 546n-547n
Marie Bonifas (Lacretelle), 413-414
Marie-Madeleine (Baroness von Puttkamer), 421-423, 566n
Marks, Elaine, 572n
Marks, Jeannette, 268-272, 357, 535n, 536n
Marot, Clément, 497n
Marriage, Morals, and Sex in America (Ditzion), 389
Married (Strindberg), 329
Marshall, Edward, 495n
"Martha'nın Hanımı" (Martha's Lady; Jewett), 235-237
Martin, Del, 373, 383, 454, 558n, 572n
Martin, Violet (Martin Ross), 240-242, 243, 315, 532n
Marx, Karl, 277
Mary: A Fiction (Wollstonecraft), 160
Masefield, John, 555n
Massinger, Philip, 31, 493n
mastürbasyon:
- lezbiyenliğin aynı kategoriye dahil edilmesi, 23, 30, 343
Mattachine Society, 443
Matthiessen, Francis, 229, 530n
Maupassant, Guy de, 298, 321, 323, 324, 551n
Maupin, Matmazel de, 58
mavi çoraplılar, 90-96, 97, 107, 108-109, 140-148, 508n
Mavor, Elizabeth, 75-76, 89, 111, 113, 504n, 506n, 512n, 515n, 516n
May, Georges, 494n, 497n-498n, 501n, 546n
Mayne, Xavier, 294, 380, 543n, 550n-551n, 557n, 560n, 562n
McCracken, Elizabeth, 234
McDaniel, Judith, 566n
McKenzie, K.A., 524n
McLean, Robert, 530n
McMichael, George, 534n
Meadowbank, Lord, 169, 172
Medicinal Dictionary (James), 29-30, 36, 53, 492n, 501n
Meienreis, Richard, 543n
mektuplaşmalarda romantik dostluğun
kanıtları, 9-10, 14-15, 55, 68, 69-70, 80, 82-83, 85, 86-88, 116, 131-133, 140-145, 146-147, 156-158, 159, 160-161, 187-190, 201-204, 220, 233-234, 260, 266-268, 504n, 517n, 518n, 519n, 520n, 523n, 524n, 525n, 529n, 544n
Mellow, James R., 470, 575n
Memoirs (Casanova), 21-22, 131, 492n
Memoirs of a Woman of Pleasure (Fanny Hill) (Cleland), 23-24, 30, 492n

Memoirs of Mary Wollstonecraft, 158
Men, Women and Ghosts (Lowell), 463
Mencken, H.L., 387, 562n
Mendes, Catulle, 298, 321, 326, 550n
Menken, Adah Isaacs, 300, 315, 544n, 548n
Méphistophéla (Mendes), 321, 326, 550n
Meredith, George, 185-186, 190, 244, 249, 524n
Micas, Nathalie, 253, 254-255, 326
"Michigan'da" (Up in Michigan; Hemingway), 469
Millay, Edna St. Vincent, 356-357, 436, 469
Miller, Theodore C., 530n
Millett, Kate, 397, 570n-571n
Mills, L.J., 503n
Mimikry (Janitschek), 391
"Miss Furr ve Miss Skeene" (Stein), 356
"Miss Ogilvy Kendini Buluyor" (Miss Ogilvy Finds Herself; Hall), 370-372
Mitchell, Alice, 282, 296, 334, 335, 336, 337, 553n
Mitford, Nancy, 501n
"Mizansen" (Mise en Scene; Lowell), 466, 468
Modern Woman (Lundberg ve Farnham), 396
Moir, David Macbeth, 548n-549
Moliere (Jean-Baptiste Poquelin), 43, 92, 510n
Monnier, Adrienne, 436, 440
Montagu, Barbara, 112-113
Montagu, Elizabeth, 92-93, 95, 107, 113, 144-148, 512n
Montagu, Lady Mary Wortley, 91, 99, 110, 131-132, 509n
Montaigne, Micel Eyquem de, 50-51, 64-65, 89, 500n, 502n
Montpensier, Matmazel de, 55
Moore, Harry T., 564n-565n, 566n, 573n
Moore, George, 332-333, 552n
Moreau, Paul, 539n
Morgan, Claire, 416-417, 480
Morley, John, 175-176, 522n
Mortal Antipathy, A (Holmes), 194-195
Morton; Helen, 523n
Moses, Alice E., 560n
Mosher Survey, The, 521n
"Mrs.Mary Awbrey Olduğunda Gölgelenen Rosania" (Rosania, Shadowed Whilst Mrs. Mary Awbrey; Philips), 72
Mueller, F.C., 500n
Muld Sacke, 47
Multitude and Solitude (Masefield), 555n
Munro, Miss, 166
Murray, Judith Sargent, 206
Murry, Margaret, 499n
My Antonia (Cather), 234-235
My Life (Ellis), 540n-541n
Mylne, Vivienne, 497n
"My Lorelei" (Thanet), 534n

Nachman, Elana, 481
Nana (Zola), 298, 322, 323, 324
Napier, Macvey, 548n
Narrative of Lucy Ann Lobdell (Lobdell), 335
Narrative of the Life Of Mrs. Charlotte, A, (Charke), 59
National Organization for Women (Ulusal Kadınlar Birliği; N.O.W.), 281-282, 458, 570n-571n
Needham, Gwendolyn, 509n
Neff, Wanda Fraiken, 343, 527n, 528n, 563n
"Nelly ile Lilly Seni Sevmediler mi" (Stein), 471, 473-476
Nerval, Gerard de, 544n-545n
"Neue Studien auf dem Gebiete der Homosexualitat" (Krafft-Ebing), 539n
Nicolson, Harold, 432-433
Nicolson, Nigel, 433, 568n
Nicomachean Etik (Aristo), 65
Nightwood (Barnes), 428-429

Nin, Anais, 429-430
"Nisan" (Lowell), 466
Northrop, Amanda Carolyn, 529n
nouvelle Héloise, La (Rousseau), 81-83, 110-111, 124, 510n

O'Higgins, Harvey, 409, 564n
Oberstone, Andrea, 561n
Obici ve Marchesini araştırması, 288-289, 290
Of the New Woman and Her Love (Dauthendey), 177, 296
Old Fashioned Girl, An (Alcott), 256-257
Onania: A treatise Upon the Disorders Produced by Masturbation (Tissot), 30, 492n
orgazm, 24, 30, 471-472, 476
Orlando (Woolf), 431, 460
Orlando Furioso (Ariosto), 31-32, 492n
Ormond; or the Secret Witness (Brown), 124-128
Otto-Peters, Luise, 210
Ovid, 46, 246, 338, 498n, 515n
Owen, Anne, 69

"Öcü Kadın Lezbiyen" (Grahn), 383
ölüm:
- eşcinselliğe ölüm cezası, 33-34, 48, 50-52, 493n, 513n
- eşcinsellik sonucu, 272, 282, 296, 305, 312-313, 338, 403-404
- ölüm nedeni olarak mastürbasyon, 23
- pornografide, 103

Pagan Poems (Moore), 552n
Painter, William, 66
Palace of Pleasure (Painter), 66
Palatine, Prenses, 55, 501n
Pamela (Richardson), 98, 104
"pantalonlu roller", 59, 260
"Parisinia" (Byron), 316
Parke, James P., 511n, 513n
Parker, Dorothy, 566n
Parkman, Francis, 523n
Parsons, Talcott, 564n
Patmore, Coventry, 178
Patton, Marion, 563n
Paulet, Matmazel, 68
"Paul'un Metresi" (Maupassant), 323
Pearsall, Ronald, 522n, 550n-551n
Peccatum Mutum (Sinistrari), 32-33, 493n
Péladan, Joséphin, 321, 322, 550n
Pellisson, Paul, 90
Pembroke Kontesi, 507n
Penhallow (Heyer), 416
Penzoldt, Peter, 331, 332, 552n
Pepys, Samuel, 92
"Perde Arası" (Lowell), 466
Perfect Girlhood (Shannon), 343
Perverts, The (Howard), 394, 564n
Petit, Claude le, 92
Phaon, 18, 45-46, 246, 312, 314
Philips, Katherine, 69-72, 123, 503n-504n
Phillips, John, 559n, 564n
Pictures of the Floating World (Lowell), 461, 464-468
Pinckney, Colesworth, 537n
Pirie, Jane, 165-174, 176
Plain Talk on Avoided Subjecs (Guernsey), 190
Plain, William, 50
Platonics (Arnold), 357, 524n
Platonizm, 75, 89-90, 518n-519n
- Rönesans ve 17.yüzyıl dostluklarındaki etkisi, 66, 69, 72
Poe, Edgar Allan, 302
Poems and Ballads (Swinburne), 175-176
Ponse, Barbara, 382, 454-455, 560n, 572n
Ponsonby, Sarah, 76, 84, 87-88, 113, 119, 122-123, 134-139, 145, 148, 155-156, 505n, 515n-516n
Poor White (Anderson), 563n
Popcock, Paul, 553n
Pope, Alexander, 514n-515n

Poponius, Johannes, 53
Poppy Seek (Lowell), 461, 574n
Popular Novel in England, The (Tompkins), 120
pornografi:
- 16.ve 17.yüzyılda İngiltere'de, 22, 27-29
- 16.-18.yüzyıllarda lezbiyen aşk teknikleri, 26-34
- 18.yüzyılda İngiltere'de, 23-24, 30
- Fransız libertinlerinde, 17-22, 26-27
- lezbiyen temalar, 25-26, 35-39, 304-305, 310-311
- lezbiyenlik eleştirisi, 25-26, 310
- *Satyra Sotadica*, 21, 22
- ve şiddet, 103, 305
Porter, William Sidney (O.Henry), 350-351, 556n
Portrait of a Lady (James), 223
Portrait of a Marriage (Nicolson), 432, 568n
Pottle, Frederick A., 518n
Pougy, Liane de, 423
Poulet-Malassis, Auguste, 310-311
Pound, Ezra, 435, 463, 573n
Praz, Mario, 298-299, 325-326, 543n, 550n, 551n
Précieuses, Précieux, 90, 92, 94, 97
Préciuses ridicules, Les (Moliere), 92, 510n
"Prenses" (The Princess; Tennyson), 266, 273
Preston, T.R., 549n
Price of Salt, The (Morgan), 417, 480
Price, W.T., 535n
Prissoniere, La (Bourdet), 406
Pritchard, J., 135, 515n
Problem in Modern Ethics, A (Symonds), 530n-531n, 539n-540n
Prokosch, Frederic, 507n
Proneurs, Les (Dorat), 92
Proust, Marcel, 427, 429, 436
Psychopathia Sexualis (Krafft-Ebing), 282, 291, 539n
Puisieux, Madam de, 111
Purdy, Theodore, 428, 568n
Pure, Abbé de, 94, 508n
Putnam, Emily James, 507n, 511n

Q.E.D. (Stein), 471, 477
Quest (Hull), 460

Ragionamentie (Aretin), 497n
Rahibe (Diderot), 41-42, 43, 298, 497n-498n, 546n
Rainbow, The (Lawrence), 460, 566n, 573n
Ranlett, Judith Becker, 523n, 529n
Récamier, Juliette, 82-83, 85, 362, 505n
Reflections on Courtship and Marriage (Franklin), 106
reform hareketlerine kadınların katılımı, 181-182, 237
Regiment of Women (Ashton), 398-400, 401, 460
Régnier, Mathurin, 20-21
Reid, Coletta, 480
Relapse, The (Vanbrugh), 109-110
Reminiscences (Bonheur), 253-254
Rempart des Beguines, Le (Mallet), 408
"Ressamın Atölyesi" (Courbet), 546n
Restif de la Bretonne, Nicolas, 103, 510n
Reuben, David, 382
Reuilly, Jean de, 494n, 495n-496n
Reuter, Gabriele, 211, 541n
Reynold, Gonzague de, 546n
Rich, Adrienne, 482
Richardson, Samuel, 79, 89, 98, 104, 131, 506n
Riegel, Robert, 216-217, 240, 378
Rimbaud, Arthur, 306
Ringe, Donald A., 513n
Riverfinger Woman (Nachman), 481
Roaring Girl, The (Dekker ve Middleton), 58
Rochester, Lord, 40
Rogers, W.G., 569n
Romantic Agony, The (Praz), 298-299

romantik dostluk, 64-163
- 17.yüzyılda bakış, 68-75
- 18.yüzyıl yaşamında, 131-163
- 18.yüzyıl yazınında, 76-80, 81-84, 85-87, 112-131, 133
- 18.yüzyılda bir moda olarak, 75-89
- cinslerin savaşının etkisi, 89-111, 509n
- devrimci potansiyeli, 186-204
- evliliğe giriş olarak, 76
- genital olup olmaması, 10, 12-14, 96, 128, 130-131, 136, 137-140, 152-153, 296, 337, 484
- gerçek ve sahte, 86-88
- ve kadın nüfusu fazlalığı, 184-185
- kadın-erkek ayırımlı toplumların etkisi, 89-90, 111, 178-182, 207-208, 506n-507n
- kadınların başarılarına sağladığı destek, 91-93, 178, 181-182, 186-193
- ve kardeş ruhlar , 10, 178-204
- kötü evlilikler için teselli olarak, 77, 79-80, 147-148
- kurum olarak doğuşu, 10, 67-68
- ve lezbiyen aşk, 12-16, 161-163, 484-489
- Marks'ın saldırısı, 271-272
- özveriyle sınanması, 87, 119, 140
- Palo Alto araştırması, 361-362, 484
- röntgence zevk alınması, 73, 82, 120
- terimin kullanımı, 10, 75, 523n
- toplumsal hoşgörü, 11-14, 75-89, 148, 318-319, 333-334, 335
- ürkütücü türleri, 10-12, 14-16, 88-89, 136-137, 204, 279-280, 318, 334-335, 336-337, 484
- zamanla sınanması, 87-88, 139-140
Roosevelt, Eleanor, 359-360
Rosalynde (Lodge), 67-68
Rosenshine, Annette, 473
Rossetti, Christina, 118, 197
Ross, Martin bkz. Martin, Violet
Rosse, Irving C., 553n
Roughead, William, 520n
Rousseau, Jean-Jacques, 81-82, 110-111, 124, 505n, 506n, 510n
Rowbotham, Sheila, 508n
Roxana, or the Fortunate Mistress (Defoe), 521n
Royde-Smith, Naomi, 405, 412-413
Rönesans:
- romantik dostluğun doğuşu, 10, 67-68
- tiyatro gelenekleri, 58-59
- Yunan ve Roma etkileri, 64-66, 67
Rubyfruit Jungle (Brown), 479
Rueling, Anna, 527n, 543n
Rugoff, Milton, 509n-510n
"Ruhum Özlem Dolu Bir Sorudur" (My Whole Soul is a Longing Question; Zimmerman), 186
Ruihley, G. R., 573n-574n
Ruskin, John, 524n
Russell, Ada, 461-462, 464-465, 466-468, 573n-575n
Rusya'da kadınlar, 214, 423, 455-456

Sabaroff, Nina, 383, 561n
Sackville-West, Vita, 374, 431-433, 436, 564n
Sade, Marquis de, 103-104, 510n
Sadger, A., 559n
Saflık ve Kirlilik (Colette), 427, 567n
Safo, 18, 22, 45-46, 70, 177, 246, 313-314, 436, 500n, 514n-515n
"Safo'dan Phaon'a mektup" (Ovid), 46
Saint Méry, Moreau de, 120-121
Saint-Pavin, Denis Sanguin de, 19
Saison en Enfer, Une (Rimbaud), 306
"salonlar", 91, 96, 434-436, 439, 507n, 563n
Sampson, Deborah, 60-63, 100-101, 280, 335
"Sanat Eserinin Felsefesi" (The Philosophy of Composition; Poe), 302
Sand, George, 262, 298-300, 304, 315, 528n, 544n, 545n

Sanford, Mrs. E., 274, 537n
Sappho (Daudet), 323, 325
"Sappho" (Verlaine), 311-312
Sappho Was a Right-on Woman (Abbott ve Love), 361
Sarolta V., Kontes, 286-287
Sartoris, Mrs., 534n
Satan's Harvest Home, 51-52, 78, 102, 493n, 500n, 504n, 509n-510n
Saturday Review, 175, 276
Satyra Sotadica (Chorier), 21, 22
Saussure, R. de, 559n
Saville, John, 518n-519n
Sayers, Dorothy, 403-405, 407
"Saygıdeğer Lady Eleanor Butler'a" (To the Right Honourable Lady Eleanor Butler; Seward), 156
School for Wives Criticized, The (Moliere), 92
Schuria, Henrica, 53, 54, 280
Schwarz, Judith, 536n
Scoppetone, Sandra, 556n
Scott, Sarah, 112-116, 120
Scott, William Stuart, 533n-534n
Scott, Winfield Townley, 574n
Scudder, Vida, 295-296, 358, 536n, 543n
Scudéry, Madeleine de, 68, 89-90, 94, 503n
Scully, Rosalie, 259-262
Secrést, Meryle, 558n
Seigneur, Jehan du, 544n
seks, cinsel ilişki:
- 19.yüzyılda seksten korku, 179-181
- ve çifte standart, 97-102
- erkeklerin sekse ilişkin kaygıları, 36, 38
- evlilik öncesi seks, 10, 11-12, 13, 136-137
- heteroseksüel seksin gelişmesini engelleyen faktörler, 89-90, 111, 178-182
- lezbiyen aşkın heteroseksüel seksi taklit etmesi, 26-34

seksbilimciler, 12, 15, 199, 201, 280-297, 317, 334-335, 342, 363-377, 538n-539n
Seneca Falls konvansiyonu (1848), 210, 276
Sense and Sensibility (Austen), 97, 107
Seraphita (Balzac), 438
Sévigné, Marie de Rabutin Chantal, 68
Seward, Anna, 88, 95-96, 135, 148-156, 515n, 518n-519n
Sex in Education (Clarke), 275-276
Sexology, 335
Sexual Deviance (Gagnon ve Simon), 493n-494n
Sexual Inversion (Ellis), 282-288, 539n-540n, 541n-542n
Sexual Life in England (Bloch), 75, 492n, 494n
Sexual Question, The (Forel), 366, 558n
Shakespeare, William, 492n
Shannon, Thomas, 343, 554n
Shelley, Mary, 157
Sherrer, Grace B., 506n
Shertliff, Robert bkz. Sampson,Deborah
Shirley (Bronte), 209-210, 214
Shorter, Edward, 208, 491n, 509n, 510n-511n, 526n, 570n
Sidgwick, Ethel, 555n
Sidney, Sir Philip, 27-29, 31, 492n
Sim, F.L., 553n, 554n
Simcox, Edith, 186, 538n-539n
Simon, W., 493n-494n
Sinclair, Andrew, 526n, 527n, 529n, 562n
Sind es Frauen? (Duc), 293
Sinistrari, Lodovico Maria, 33-34, 310, 493n, 498n-499n
Sinowjewa, Annibal, 423
Sisley, Emily, 495n
Sister Gin (Arnold), 481
Sisters, 452
Skeys, Hugh, 158-159, 160
Smith College Stories (Daskam), 345-346, 555n

Smith, Charlotte, 85-86
Smith-Rosenberg, Carroll, 10, 181
Smollet, Tobias, 104, 493n
Smythe, Ethel, 359, 532n
Sneyd, Honora, 149-156
Snyder, Charles McCool, 529n, 554n
Social Deviance (Bell), 493n-494n
Somerville, Edith, 239-243, 246, 315, 532n
sosyal sınıf, 46, 133, 487
- ve evlenme gelenekleri, 105-111, 145
- ve feminizmin yükselmesi, 205, 208-209, 210
- sınıfa bağımlı olarak kadınların cinselliği, 13, 136-137, 173, 174, 178-182, 284, 322-325, 496n, 503n, 509n, 521n
- ve travesti kadınlar, 55-60, 63
Southey, Robert, 134, 548n-549n
Spacks, Patricia Meyer, 98
"Son Yaprak" (O.Henry), 350-351
"Sonbahar" (Lowell), 466
Sparre, Ebba, 56
Spectator, 89
Springer, James, 498n-499n
St. John, Christopher, 532n
St. Nicholas, 342, 348
Stael, Germaine Necker, Barones de, 82-83, 85, 362, 505n-506n
Stambolian, George, 545n
Stanton, Elizabeth Cady, 253
Starkie, Enid, 305-306, 544n-545n, 546n, 547n
Steakley, James D., 542n
Stebbins, Emma, 258, 264-265, 315, 534n-535n
Steele, Richard, 89, 106
Steeves, Edna L., 538n
Stefan, Verena, 457-458, 573n
Stein, Gertrude, 247, 250, 356, 439, 460, 469-477, 478, 483, 516n-517n, 536n, 563n, 575n
Stein, Leo, 470-471, 474, 475
Stein, Sarah, 470
Stekel, Wilhelm, 559n
"Stephen Calvert'in Anıları" (Memoirs of Stephen Calvert; Brown), 123-124
Stewart, Mary, 416, 446
Stewart-Park, Angela, 458-459, 573n
Stirbey, Princess, 255
Stoker, Bram, 501n, 502n
Stone Wall, The (Casal), 419-420, 566n
Story of a Friendship, The (Wood), 359, 523n
Story of Mary MacLane by Herself, The (MacLane), 343-345
Story of My Life (Sand), 299
Strange Death of Liberal England, The (Dangerfield), 393-394, 529n, 562n
Strange Disappearance of Eugene Comstock, The (Hatch), 337-339
Strange, Nicholas, 495n
Strindberg, August, 326-330, 551n-552n
Studies in the Psychology of Sex (Ellis), 282, 501n-502n, 539n
Sturgeon, Mary, 249, 533n
Sukoneck, Harriet, 561n
Sullerot, Evelyne, 527n
Summer Camp (Herbert), 417
"Sur les femmes" (Diderot), 43, 498n, 509n
süfrajetler, 210, 277, 388-389, 392-393, 458
Swinburne, Algernon, 175-176, 311, 312-313, 315, 331, 424, 552n
Sword Blades (Lowell), 461, 574n
Symonds, John Addington, 283, 285, 530n-531n, 539n-540n
Symons, Arthur, 298

"Şarkı" (Ponsonby), 84
Şarl, 5., Kutsal Roma İnparatoru, 48, 59
şiddet ve seks, 35, 37-38, 103, 291, 304-305, 323, 334, 336-337, 495n

Talbot, Catherine, 140-145, 504n, 517n
Talbot, Mary Anne, 48
Talmey, Bernard, 551n
Tancok, Leonard, 497n
Tanner, Donna, 382, 454, 560n, 572n
Tarnowsky, B., 539n
Taylor, Gordon Rattray, 491n, 522n
Taylor, Jeremy, 69
Taylor, William, 181
Temple, Miss, 40
"Temmuz Geceyarısı" (Lowell), 468
Tenenbaum, Joseph, 559n-560n, 567n
Tennyson, Alfred, Lord, 179, 249, 266, 273
Testament of Friendship (Brittain), 358-359, 556n
Thackeray, William, 537n
Thanet, Octave (Alice French), 252-253, 534n
Thayer, Timothy bkz. Sampson, Deborah
Thibert, Marguerite, 527n, 538n
Thieme, Hugo P., 507n, 510n
Thirty-three Monsters (Sinowjewa), 423
Thoinot, 291
Thomas, Carey, 536n
Thomas, Keith, 508n
Thompson, Charles J.S., 502n
Thomson, Virgil, 569n
Thoreau, David, 181, 523n
Thönnessen, Werner, 527n, 538n
Thrale, Hester Lynch, 134, 139, 516n
Tilly, Alexandre de, 492n
Time dergisi, 397, 570n-571n
Tissot, Samuel, 30, 492n
tiyatro oyuncuları, 39, 120, 173, 237, 258-265, 495n, 528n
- ve travestilik, 55, 58-60, 63, 300
Toast, The (King), 39-40, 496n
Toklas, Alice B., 217, 247, 250, 470-476, 516n-517n
Tom Jones (Fielding), 108
Tompkins, J.M.S., 120, 511n, 512n
"Tom'un Kocası" (Tom's Husband; Jewett), 229-230
Tortoiseshell Cat. The (Royde-Smith), 405, 412
Traite de la justice criminelle de France (Jousse), 500n
travesti kadınlar , 45-64, 89, 253-255, 502n, 554n
- erkeğin üstün rolüne bir tehdit olarak, 11, 25, 26, 45-47, 50-54, 63, 500n
- lezbiyenlikle ilişkisi, 286-288, 291, 298-299, 302, 303
- özgürlük isteğiyle bağlantısı, 47, 50-51, 52, 54, 61, 63
- tanımı, 11
- uğradıkları cezalar, 11, 25, 48, 50-54, 280
Trefusis, Denys, 432-433
Trefusis, Violet, 374, 432-433, 436, 564n
"Tribades seu Lesbia" (Mainard), 20
tribadizm bkz. lezbiyenlik, lezbiyen seks
Trio (Baker), 401-402
Tristan, Flora, 174-175
Trollope, Frances, 207-208, 526n
Troubridge, Una, 415
True to Life Adventure Stories (Grahn, ed), 480
Twenty-One Love Poems (Rich), 482
Tyler, Parker, 575n

Underneath the Bow (Bradley ve Cooper), 245-246
Unlit Lamp, The (Hall), 368-370, 371
Unnatural Death (Sayers), 403-404
Uranian Question and Women, The (Dauthendey), 365, 543n, 557n
Ure, Andrew, 527n-528n
Urfe, Honoré d', 492n
Utter, Robert Palfrey, 509n
"Uyku" (Courbet), 309-310, 311
"Uzun Kol" (Freeman), 336-337

Vaertint, M., 563n
Vampirin Dönüşümü (Baudelaire), 331
"Venus Transiens" (Lowell), 465, 466

Verlaine, Paul, 298, 311-312, 428, 547n
Vicar of Wakefield, The (Goldsmith), 99
Vice Versa, 443
Victoria, İngiltere kraliçesi, 174
"vierge méprisant mariage, La" (Marot), 497n
Vigny, Alfred de, 544n
Viktorya dönemi:
- romantik dostluklar , 186-188
- kadınların cinselliği, 10, 11, 174, 175, 295, 521n
Vindication of the Rights of Woman (Wollstonecraft), 206, 506n-507n
Violette, Augusta Genevieve, 514n
Vivien, Renée, 305, 424-426, 427, 436, 439, 567n-568n
Vizetelly, Henry, 501n
Volland, Sophie, 42-43, 497n-498n, 509n
Voltaire, François Marie Arouet de, 514n-515n
Vyver, Bertha, 250-52, 533n

Wales, Mary, 336
Walker, Alexander, 342-343, 538n
Waller, Edmund, 73-74
Walpole, Horace, 92, 93
Ward, Freda, 334, 337, 554n
Wardle, Ralph M., 519n, 520n
Waterhouse, Joshua, 160, 520n
We Sing Diana (Neff), 343, 563n
We're Here (Stewart-Park ve Cassidy), 458-459
Weil-Sayre, Sylvie, 527n
Weinberg, Martin, 561n
Weininger, Otto, 562n
Well of Loneliness, The (Hall), 197, 359, 360, 366-368, 371-375, 409, 440, 460, 556n, 558n
Wells, Anna Mary, 268-269, 535n
Wells, Catherine, 352-354, 409, 556n
Welter, Barbara, 216-217, 240, 378, 522n
West, Gilbert, 113
Westphal, Carl von, 280, 282, 283, 317, 318, 497n, 538n
Wetherell, Elizabeth, 200
What's O'Clock (Lowell), 461, 574n
White Ladies (Young), 400-401
Whitlock, Brand, 387
Whittier, John Greenleaf, 229
Whole Duty of Women, The (Kenrick), 93-94
Whose Fault Is It?, 365
Wide, Wide World, The (Wetherell), 200
Wilde, Dolly, 429, 436
Wilde, Oscar, 246, 249, 428, 530n-531n
Wildfire at Midnight (Stewart), 416
Wilhelm, Gale, 460
Willard, Frances, 215
William James: A Biography (Allen), 228
Williams, Helen, 120, 129-131, 492n
Williams, William Carlos, 395, 435-436, 563n
Wilson, Edmund, 469-470, 476-477, 575n
Winslow, Helen, 387-388
Wittig, Monique, 455
Wolff, Charlotte, 560n, 571n
Wollstonecraft, Mary, 124, 156-162, 206, 396, 506n-507n, 512n, 519n-520n
Woman Appeared to Me, A (Vivien), 424, 425, 567n
Woman for Mayor, A (Winslow), 387
Woman in Her Social and Domestic Character (Sanford), 274
Woman of England, The (Ellis), 274, 537n
Woman's Right to Labour, 212-213
Woman's Woman, A (Bartley), 389-390, 563n
Wood, Anna Cogswell, 183, 359, 523n
Wood, Clement, 525n, 573n-574n
Woods, Marianne, 165-174, 176
Woolf, Virginia, 431, 460, 524n
Woolley, Mary, 268-272
Wordsworth, William, 134-135, 515n
Work (Alcott), 200-201, 237

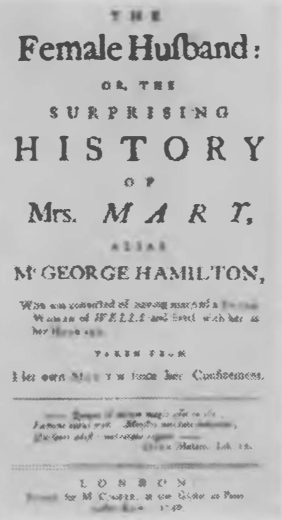
Wortley, Anne, 131-132, 514n-515n
Wortley, Edward, 110, 132, 514n-515n

Yeats, William Butler, 240
Yesterday's Lessons (Isabell), 480-481
Young Philosopher, The (Smith), 85
Young Widow, The (Hayley), 79, 83-84, 116-117
Young, Francis Brett, 400-401

Zimmerman, Bonnie, 186, 538n-539n
"zina cezası", 101,-102, 509n
zinaya gözyumulması, 102, 105, 145
Zola, Emile, 298, 300, 321, 322-323, 324, 325, 332

The Memoirs of Casanova. Illustration by Chauvet. A late nineteenth-century privately printed edition of this eighteenth-century work

THE

Female Husband:

OR, THE

SURPRISING

HISTORY

OF

Mrs. *MARY*,

ALIAS

Mr GEORGE HAMILTON,

TAKEN FROM

Her own [illegible] from her Confession.

LONDON

Title page of *The Female Husband* (1746) by Henry Fielding

Deborah Sampson, a soldier of the American Revolution. Woodcut (The Bettman Archive)

Casanova'nın Anıları, Onsekizinci yüzyılda yazılan yapıtın, 19. yüzyıl sonu da yapılmış ve Chauvet tarafından resimlendirilmiş özel bir baskısından. Amerikan Devriminin askerlerinden Deborah Sampson. Tahta kalıp baskısı.

Anna Seward

The Ladies of Llangollen

Mary Wollstonecraft

Maria Corelli

Üst solda: Anna Seward, *Üst sağda:* Llangollen Hanımları
Alt solda: Mary Wollstonecraft, *Alt solda:* Maria Corelli

Edith Sommerville

Miss Marks and Miss Woolley (Mount Holyoke College Library/Archives)

Üstte: Edith Sommerville
Altta: Miss Marks ve Miss Woolley
(Mount Holyoke Kolej Kütüphanesi /Arşivi)

(Above left) The Marquise de St. Réal and Paquita. "Meurs! Souffre mille morts: s'écria la marquise." From *The Girl with the Golden Eyes* (1835) by Honoré de Balzac Illustration by Louis-Edouard Fournier. *(Above right) Mademoiselle de Maupin* (1835) by Théophile Gautier. Privately printed by The Pierre Louys Society, 1927. *(Above)* "The Witches Sabbath" by Sir John Lindsay, 1898.

St. Réal Markizı ve Paquita. "Meurs! Souffre mille morts!
S'écria la marquise."Honoré de Balzac'ın *Altın Gözlü Kız*'ından (1835)
Resimler: Louis-Eduard Fournier. *Mademoiselle de Maupin* (1835),
Théophile Gautier. *The Pierre Louys Society tarafından özel olarak basılmıştır (1927).*
"Cadılar Bayramı", Sir John Lindsay, 1898.

"Uyku", Gustave Bourbet, 1866.

"Si je la vois, mon coeur s'arrête." ("When I see her my heart stops.")
The Songs of Bilitis (1894) by Pierre Louys

Havelock Ellis

Sigmund Freud, a drawing by Jean Cocteau.

Üstte: "Si je la vois, mon coeur s'arrête." ("Kalbim duruyor onu gördüğümde"). Bilitis'nin Şarkıları (1894), Pierre Louÿs.
Alt solda: Havelock Ellis
Alt sağda: Sigmund Freud, Jean Cocteau'nun bir deseni.

Üst solda: Alice B. Toklas ve Harriet Levy (The Bancroft Library).
Üst sağda: Alice B. Toklas ve Gertrude Stein (The Bettman Archive)
Alt solda: Vita Sackville-West, 1924. *Üst sağda:* Colette ve kocası Willy.

(Left) The Ladder, August, 1967, cover. *(Below)* "Kady and Pagan," Photograph by JEB © 1979 from *Eye to Eye: Portraits of Lesbians.*

Üstte: The Ladder, *Ağustos 1967 sayısı kapağı.*
Altta: "Kady ve Pagan" *Fotoğraf JEB, 1979.*
Göz Göze: *Lezbiyen Portreleri* adlı kitaptan.

Kadınların tutkulu dostluklarının kültürel tarihçesi...

Lillian Faderman romanları, dava tutanakları, aşk mektupları ve pornografi yazını gibi çok çeşitli kaynaklara dayanarak, yüzyıllar boyunca kadınların konumunda ve kadınlar arası aşkta meydana gelen değişimleri çarpıcı biçimde sergilemektedir.

Faderman kadınların aynı-cins aşkı ile kadın cinselliği konusunda sürekli değişen kurumlar arasındaki o parmak basılması güç ilişkiyi araştırıyor. Ayrıca, yeni gelişmeye başlayan feminist değerlerin, kadınların birbirine tutkularında ve erkeklerin bunlara gösterdiği-küçümsemeden hayranlığa ve sonra tiksintiye uzanan- tepkilerinde her zaman önemli bir rol oynadıklarını gösteriyor.

Erkek Aşkının Ötesinde gürültüsüz bir devrim yapmış, ilk baskısından bu yana bu konudaki bütün çalışmalara temel oluşturmuştur. Kitap, tarihin unutulmuş ve gözardı edilmiş parçacıklarından parlak bir bütün örmektedir. Kadın ya da erkek- bu çalışmayı okuyan kimse, kitabın duyarlılıklarının etkisinden kaçamayacaktır.

"Beklenen ve gerek duyulan bir tarihçe... her şeyden önemlisi, kadınların başka kadınları sevmeyi seçmelerinde söz konusu olan bu öğeleri kavramamızı sağlıyor."
Caroly Heilbrun, The New York Times Book Review

"Metinlerde keşfettiği şeyler ve toplumlarımızda artık bulamadığımız duyguları incelemesi açısından olağanüstü"
Michel Foucault

" Kadınların doğal müttefikleri olduğunun hep bilincinde c kadınlar için iyi belgelendirilmiş, büyüleyici ve tartışmalara açacak kaynak belge"
San Francisco Chronicle

ISBN975-8143-11-5

GÖÇEBE YAYINLARI